

જલસો (અ.) જલ્સા. મંડળી, ખેડક, મુલાકાત. જલસ=તે બેઠો ઉપરથી.

જર્વામર્દ (ફા.) બહાદુર માણસ, -

જર્વાબ (અ.) જર્વાબ=તે લાબ્યો ઉપરથી. જર્વાબ=ઉત્તર.

જર્વાહિર (અ.) જર્વાહરનું બહુવચન. કીમતી પથ્થર, મોતી વગેરે.

જશન (ફા.) જશન. ખુશીની સભા. ઈદનો દિવસ, ખુશીનો દિવસ.

જહાં (ફા.) જહાં=ફત્તનાર, ચક્ષાવમાન. દુનિયા અનિત્ય છે માટે એ નામ પડ્યું: અથવા ગીહાન=સમયની સાથે સંબંધ રાખનાર ઉપરથી જગત્, દુનિયા.

જહાંમીર (ફા.) ગિરિફતન=લેવું, પકડવું ઉપરથી. દુનિયા છૂતનાર.

જહાનમ (અ.) જહાનમ. નરક, ઊંડો કૂવો. ઇસ્લામી ભાષામાં “ગેહનમ” શબ્દ છે, તે ઉપરથી અરબીમાં જહાનમ શબ્દ થયો છે. ગેહનમ=હનમની ખો. એ ખો વરસાલમની દક્ષિણ દિશાએ હતી. યૂસુફાહ પાદશાહના સમયની પહેલાં અહીં “માલિક” નામે એક મૂર્તિની લેડો પૂજા કરતા હતા. એ મૂર્તિ પિત્તળની હતી, ને તેના હાથ પહોળા કરેલા હતા. જાણે તે પોતાના પૂજારીઓને ખોળામાં લેવા ઇચ્છતી ન હોય ! એ મૂર્તિને અગ્નિથી ગરમ કરીને તેના ખોળામાં પોતાનાં બચ્ચાં નાખતા, અને તેમની કીકીયારી ને રડવાનો સાદ ન સંભળાય માટે દોલ વગાડતા. એ દોલને “તૂફ” કહેતા હતા, તેથી એ જગાનું નામ “તૂફત” કે “તૂફ”નું જંગલ પડ્યું. બાબિલનના નાશ પછી આગીન મૂર્તિપૂજાથી ડરીને ઘઘી લેડો એ જગાને નાપસંદ કરવા લાગ્યા, અને યૂસુફાહ પાદશાહની સલાહથી તે જગાની ખરાબી કરી, ત્યાં આખા શહેરનો કચરો નાખી, તેને બાળવા માટે આખી રાત આગ સળગાવવા લાગ્યા. તેથી એ જગા બયાનક ને ગંધાતી (નરક સાથે સંબંધ રાખે એવી) થઈ ગઈ, ને એ ઉપરથી અરબીમાં “જહાનમ” શબ્દ થયો (હુગાતે ફીરદોશ).

જહાંપનાહ (ફા.) પનાહીદન=અચાવવું ઉપરથી. દુનિયાને અચાવનાર.

જલસો (અ.) જલસા. મંડળી, બેઠક, મુલાકાત. જલસ=તે બેઠો, ઉપરથી.

જવાંમર્દ (ફા.) બહાદુર. માણસ, -

જવાબ (અ.) જવબ=તે લાખ્યો ઉપરથી. જવાબ=ઉત્તર.

જવાહર (અ.) જવહરનું બહુવચન. કીમતી પથ્થર, મોતી વગેરે.

જશન (ફા.) જશન. ખુશીની સમા. ઈદનો દિવસ, ખુશીનો દિવસ.

જહાં (ફા.) જહાં=ફદનાર, ચલાવમાન. દુનિયા અનિત્ય છે માટે એ નામ પડ્યું: અથવા ગીદાન=સમયની સાથે સંબંધ રાખનાર ઉપરથી જગત, દુનિયા.

જહાંગીર (ફા.) ગિરિક્ષતન=લેવું, પકડવું ઉપરથી. દુનિયા છતનાર.

જહાનમ (અ.) જહનમ. નરક, બિડો કુવો. ઇસ્લામી ભાષામાં “ગેહનૂમ” શબ્દ છે, તે ઉપરથી અરબીમાં જહનમ શબ્દ થયો છે. ગેહનૂમ=હનૂમની ખો. એ ખો વફાલમની દક્ષિણ દિશાએ હતી. યૂસુફ પાદશાહના સમયની પહેલાં અહીં “માલિક” નામે એક મૂર્તિની લોકો પૂજા કરતા હતા. એ મૂર્તિ પિત્તળની હતી, ને તેના હાથ પહોળા કરેલા હતા. જાણે તે પોતાના પૂજારીઓને ખોળામાં લેવા ઇચ્છતી ન હોય ! એ મૂર્તિને અગ્નિથી ગરમ કરીને તેના ખોળામાં પોતાનાં બચ્ચાં નાખતા, અને તેમની કીકીયા-રી ને રડવાનો સાદ ન સંભળાય માટે ઢોલ વગાડતા. એ ઢોલને “તૂફ” કહેતા હતા, તેથી એ જગાનું નામ “તૂફત” કે “તૂફ”નું બંગલ પડ્યું. બાબિલનના નાશ પછી આવીન મૂર્તિપૂજથી ડરીને યહૂદી લોકો એ જગાને નાપસંદ કરવા લાગ્યા, અને યૂસુફ પાદશાહની સલાહથી તે જગાની ખરાબી કરી, ત્યાં આખા શહેરનો કચરો નાખી, તેને બાળવા માટે આખી રાત આગ સળગાવવા લાગ્યા. તેથી એ જગા બયાનક ને ગંધાતી (નરક સાથે સંબંધ રાખે એવી) થઈ ગઈ, ને એ ઉપરથી અરબીમાં “જહનમ” શબ્દ થયો (લુગાતે ફરીદ્દીન).

જહાંપનાહ (ફા.) ખનાદીદન=બચાવવું ઉપરથી. દુનિયાને બચાવનાર.

૩૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાગ ચોથો.

જે દો, દોહ હરે કવિયાંશુ, દૂપણુ આળ સદાવેળ
ખાનું તે નરને મહા માયા, વાંકાં બોલ કદાવેળ
* * * * * જે દો નિદે, ફેકટ લુંડાં બોલેળ
મહા માયા પટરાણી હરની, આંચડની પેરે ચોળેળ

‘દ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે ‘દ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું વતન કુંદનપુર, જાતે સાર-વ્યત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રામકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજો એક તુલસીદાસ યર્ષ ગયો છે તે આ બે કવિઓથી જુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘દ્રુવાખ્યાન’ નામનું કૃત્તિબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્ત જણાયા પિતાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કૃત્તિ છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત્ ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું,
એકાદશી રવિવાર + + +
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,
સાંભળનાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દલાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યર્ષ ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ બ્યારે વિ. સં. અઢારમા સૈકામાં થયા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૩૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાઝ ચોથો.

જે દો દોહ હરે કવિયાંશું, દૂપણ આજ સદાલેછ.
ખાળે તે નરને મહા માયા, વાંકાં બોલ કંઠાવેછ
* * * * * જે દો નિદે, ફાકટ લુંડાં બોલેછ
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરે ચોગેછ

‘ધ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે ‘ધ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રચના સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રચના સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું પતન કુંદનપુર, જાતે સારસ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રામકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરમુરજી પદ લખનારે ત્રીજે એક તુલસીદાસ યર્ષા ગયો છે તે આ બે કવિઓથી જુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘ધ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્વન્ત જાપાયા વિનાનું છે. તેનાં એક-દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જ્ઞેવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું,
એકાદશી રવિવાર + + +
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠે તોલે, કવિતાનો તાંત્રાં વાસ,
સાંભળનાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંજાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દભાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યર્ષા ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ જ્યારે વિ. સં. અઢારમા સદ્કામાં યથા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૪૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાગ ચોથો.

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

કવિ નાકર—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

રણછોડસક્ત—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-હવણ’ ના દાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

અખોલસક્ત—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાંત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી જપાયા વિનાના હાય આવ્યા છે.

કવિ લીમ—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા પોડશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૃ. કા. ના ચોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી લીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, આધવજ સાથે, ગોપીઓને હાલવેલો સદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લલોલવ લલિત દેલો, બીમને લાંમણે,”

માધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિષ્ણુનાથ જાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના હવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમજ દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાંધરથ કવિએ દયમ ભાગવનનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ એજ કવિઓ હાલ માત્રમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ જને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી રાખ્યું નથી. કવનિ પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વજ્રજ’ ઉપરો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘૭૬’ નામનો ચમ મૂકી કડવું ચર કરેલું છે.

૪૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

કવિ નાકર—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

રણછોડભક્ત—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના હાથ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

અખોભક્ત—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાન્ત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી છપાયા વિનાના હાય આવ્યા છે.

કવિ ભીમ—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિસીલા ચોદસ કળા’ નામનું કાવ્ય, બુ. કા. ના ચોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, આધવજ સાથે, ગોપીઓને હલાવેલો સંદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોલવ લલિત દેજે, બીમને ભાંભણે,”

માધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જ્ઞાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મ-હેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાંધરથ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ જેમ કવિઓ હાલ માત્રમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ જને તેમ તેને રસિક કરવા મટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વદન’ ઉપરો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘રાસ’ નામનો ચમ મજી કડવું ચર કરેલું છે.

શા કામમાં આવે ? જેનામાં જ્ઞાન છે ને કામ કરવાની દાનત છે તે એક રીત નિષ્કળ જશે તો બીજી, તે નહિ હાવે તો ત્રીજી એમ પ્રયત્ને પ્રયત્ને સમીચીન પદ્ધતિ શોધી કાઢશે. ઉત્તમ શિક્ષણપદ્ધતિઓ પણ એમજ શોધી કઢાઈ છે કેની ? આથી પદ્ધતિ લેશ પણ અનુપયોગી છે એમ સમજવાનું નથી. તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જેમાં જ્ઞાનની પદ્ધતિ ઘણી ઊંચી છે.

પદ્ધતિનું રહસ્ય—વળી પદ્ધતિ પ્રમાણે અક્ષરશઃ વર્તનારા કેટલાક શિક્ષકો રહસ્ય સમજતા ન હોય એમ જણાય છે કે દેખાવ સાચવી તૃપ્ત થતા જણાય છે. શિષ્યવ્રતની બાબત અને ત્યાંસુધી છાતરાઓ પાસેજ કઢાવવી અને શિક્ષકે માત્ર મદદગાર રહેવું એ એક ઉત્તમ શિક્ષણની રીત છે. ઘણાજ થોડા શિક્ષકો એ પ્રમાણે કરી શકે છે. પ્રશ્ન પૂછવાની ચાતુરી એ એ રીતનું મુખ્ય સાધન છે ને તે ચાતુરી બહુધા સ્વાભાવિક બુદ્ધિ ને કેટલેક અંશે અનુભવથી પ્રાપ્ત થાય છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં જેમણે પદ્ધતિનું જ્ઞાન મેળવ્યું નહોતું એવા કેટલાક ઉત્તમ શિક્ષકો એજ રીતે શિક્ષણ આપતા. સૂચક પ્રશ્નદ્વારા શિષ્યવ્રતની બાબત ક્રમે ક્રમે શિષ્ય પાસેજ કઢાવતા. ઓ. કાયવટે બહુધા એ પદ્ધતિજ અનુસરતા. યુનિવર્સિટીની મોંની પરીક્ષામાં મેં એમની સાથે પાંચેક વર્ષ કામ કીધું હતું તેમાં હમેશા એજ સૂચક પ્રશ્નપદ્ધતિથી પરીક્ષાના ઉમેદવારના જ્ઞાનની કસોટી કઢાતી. આ પદ્ધતિ પ્રમાણે શિષ્યવ્રતો એકના એક શિષ્ય પર ઘણો વખત કાઢવો પડે છે; તેથી બીજા શિષ્યોનું પણ ધ્યાન સાથે સાથે આકર્ષવામાં ને વર્ગના તમામ શિષ્યના મનમાં એ બાબત ઊતરી છે કે નહિ તે તરફ લક્ષ આપવામાં શિક્ષકે ગદ્ગત કરવી નહિ. પદ્ધતિ એમ નથી કહેતી કે નિયમે સાચવવાનો કેટલોક દેખાઈ કરી તૃપ્ત થવું. સ્મરણશક્તિની હાલના જમાનામાં ગમે તેટલી અવગણના કરવામાં આવે તોપણ તે ઘણીજ ઉપયોગી છે એની તો કાઠથી ના કહેવાશેજ નહિ. વિચારશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, અનુમાન કરવાની શક્તિ વગેરે શક્તિઓની ખિલવટ એજ શક્તિ પર આધાર રાખે છે. માત્ર શાબ્દિક સ્મરણશક્તિ કે અભુદ્ધિપૂર્વક એ શક્તિની કેળવણી નિન્દ્ય છે. આ ઉપયોગી શક્તિ કેળવવી એ શિક્ષકનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. એ શક્તિ સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થાય છે ને સંસ્કાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એટલે ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાન. એ જ્ઞાન જેમ અનેક

શા કામમાં આવે? જેનામાં જ્ઞાન છે તે કામ કરવાની દાનત છે તે એક રીત નિષ્કળ જશે તો બીજી, તે નહિં હાવે તો ત્રીજી એમ અપત્ને પ્રપત્ને સમીચીન પદ્ધતિ શોધી કાઢશે. ઉત્તમ શિક્ષણપદ્ધતિઓ પણ એમજ શોધી કઢાઈ છે કેની? આથી પદ્ધતિ લેશ પણ અનુપયોગી છે એમ સમજવાનું નથી. તાત્પર્ય એટલુંજ છે કે જેમાં જ્ઞાનની પદ્ધતિ ઘણી ઊંચી છે.

પદ્ધતિનું રહસ્ય—વળી પદ્ધતિ પ્રમાણે અક્ષરશઃ વર્તનારા કેટલાક શિક્ષકો રહસ્ય સમજતા ન હોય એમ જણાય છે કે દેખાવ સાચવી તૃપ્ત થતા જણાય છે. શિષ્યવર્ણની બાબત બને ત્યાંસુધી છોકરાઓ પાસેજ કઢાવવી અને શિક્ષકે માત્ર મદદગાર રહેવું એ એક ઉત્તમ શિક્ષણની રીત છે. ઘણાજ થોડા શિક્ષકો એ પ્રમાણે કરી શકે છે. પ્રશ્ન પૂછવાની ચાતુરી એ એ રીતનું મુખ્ય સાધન છે. ને તે ચાતુરી બહુધા સ્વાભાવિક બુદ્ધિ ને કેટલેક અંશે અનુલવથી પ્રાપ્ત થાય છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં જેમણે પદ્ધતિનું જ્ઞાન મેળવ્યું નહોતું એવા કેટલાક ઉત્તમ શિક્ષકો એજ રીતે શિક્ષણ આપતા. સૂચક પ્રશ્નદ્વારા શિષ્યવર્ણની બાબત ક્રમે ક્રમે શિષ્ય પાસેજ કઢાવતા. ઓ. કાયવટે બહુધા એ પદ્ધતિજ અનુસરતા. યુનિવર્સિટીની મોંની પરીક્ષામાં મેં એમની સાથે પાંચેક વર્ષ કામ કીધું હતું તેમાં હમેશા એજ સૂચક પ્રશ્નપદ્ધતિથી પરીક્ષાના ઉમેદવારના જ્ઞાનની કસોટી કઢાતી. આ પદ્ધતિ પ્રમાણે શિષ્યવર્ણ એકના એક શિષ્ય પર ઘણો વખત કાઢવો પડે છે; તેથી બીજા શિષ્યોનું પણ ધ્યાન સાથે સાથે આકર્ષવામાં ને વર્ગના તમામ શિષ્યના મનમાં એ બાબત ઊતરી છે કે નહિ તે તરફ લક્ષ આપવામાં શિક્ષક ગફલત કરવી નહિ. પદ્ધતિ એમ નથી કહેતી કે નિયમે સાચવવાનો કેટલોક દેખાઈ કરી તૃપ્ત થવું. સ્મરણશક્તિની હાલના જમાનામાં ગમે તેટલી અવગણના કરવામાં આવે તોપણ તે ઘણીજ ઉપયોગી છે એની તો કોઈથી ના કહેવાશેજ નહિ. વિચારશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, અનુમાન કરવાની શક્તિ વગેરે શક્તિઓની ખિલવટ એજ શક્તિ પર આધાર રાખે છે. માત્ર શાબ્દિક સ્મરણશક્તિ કે અણુદ્ધિપૂર્વક એ શક્તિની કેળવણી નિન્દ્ય છે. આ ઉપયોગી શક્તિ કેળવવી એ શિક્ષકનું મુખ્ય કાર્ય છે. એ શક્તિ સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થાય છે ને સંસ્કાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન એટલે ઇન્દ્રિયગ્રંથ જ્ઞાન. એ જ્ઞાન જેમ અનેક

પ્રશ્નપત્ર—અત્ર પ્રશ્નપત્ર વિષે પણ થોડુંક કહેવું અનુચિત નથી. પ્રશ્નપત્રથી પરીક્ષક ઉમેદવારની પરીક્ષા કરે છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે; પણ એ પણ ભૂલવાનું નથી કે એથી પરીક્ષકની પણ પરીક્ષા થાય છે કેટલાંક પ્રશ્નપત્ર ધણા લાખા હોય છે તો કેટલાંક ટુકાં હોય છે, કેટલાંક ધણા સહેલાં હોય છે તો કેટલાંક ધણા કઠણ હોય છે. લલકારેર પ્રશ્ન કાઢવા ને પોતે ધણા વિદ્વાન છે એવા લાસ પ્રશ્નપત્ર પરથી આપવો એમજ કેટલાક પરીક્ષકો માનતા જણાય છે. યુનિવર્સિટિના કંબેન્ડરો વાંચનાં કેટલીક વખત એમ લાગે છે કે આવા પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર આપી ઊંચી પરીક્ષાઓમાં પાસ થયલા કેવા વિદ્વાન હશે ! પણ વસ્તુરિચિતિ એની હોય છે ને પરીક્ષકો જાતેજ તે પ્રમાણે કહે પણ છે કે પ્રશ્નપત્ર તપાસવામાં ગેરમનજર ગળી છે પરંતુ એ તો પરીક્ષા નહિ, પણ કારસ છે. પ્રશ્નપત્ર અનિશય કઠણ કાઢી તેને તપાસનામા દયા રાખવી ને જુમારો ન થાય એમ કામ કરવું એટલેય પરીક્ષા કહેવાયજ નહિ. પ્રશ્નપત્ર અપર હોય તો ધણા શિષ્યોની શક્તિની બહાર હોવાથી તેમના લખાણમાં ઈર્ષ બેદ કરવા જેવું કે પરીક્ષા કરના જેવું ગેરજન નથી. પણ તો ગમે તેમ માર્કો મારી જુમારો ન થાય તેની તજવીજ કરના તરફજ પરીક્ષકનું લલ રહે છે. વળી વધારે નવાઈની વાન તો એ છે કે એમ. એ જેવી પરીક્ષામાં કેટલાક પરીક્ષકો એમ પણ કહેતા શરમાતા નથી કે ઉમેદવાર પામેથી અમુક બાબતનું જ્ઞાન મેળવવા માટે અમે એવા પ્રશ્નો કાઢ્યા છે. આ તો ધૂષ્ટતા ને નિર્જનજતાની પગિનીમાજ છે.

નમુનાદાર પ્રશ્નપત્ર—ઉત્તમ પ્રશ્નપત્રમાં નીચેનાં લઘુઓ સચવાવાં જોઈએ.—

૧. ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિઠ ત્રણે વર્ગના ઉમેદવારોની પરીક્ષા થાય એવા પ્રશ્ન જોઈએ. અર્થાત્, કેટલાક સાધારણ બુદ્ધિવાળા ને તૈયારીવાળા જવામ ઈર્ષ શકે એવા, કેટલાક તેથી ચઢતા, ને કેટલાક ઉત્તમ વર્ગના ઉમેદવારનું જ્ઞાન ને બુદ્ધિની કમોટી કરે એવા પ્રશ્નો જોઈએ.

૨. સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારને દરેક પ્રશ્ન લખતાં કેટલો વખત જશે એ વિચારતાં પ્રશ્નપત્ર નિર્મિત સમયમાં લખી શકાય એવુંજ જોઈએ. તેથી ટુંકું પણ નહિ, તેમજ લાંબું પણ નહિ કેટલાંક પ્રશ્નપત્રો એટલા બધા લાખાં હોય છે કે સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારો

પ્રશ્નપત્ર—અત્ર પ્રશ્નપત્ર વિષે પણ થોડુંક કહેવું અનુચિત નથી. પ્રશ્નપત્રથી પરીક્ષક ઉમેદવારની પરીક્ષા કરે છે એમ સામાન્ય રીતે મનાય છે; પણ એ પણ ભૂલવાનું નથી કે એથી પરીક્ષકની પણ પરીક્ષા થાય છે. કેટલાંક પ્રશ્નપત્ર ઘણાં લાંબાં હોય છે તો કેટલાંક ટુંકાં હોય છે; કેટલાંક ઘણાં સહેલાં હોય છે તો કેટલાંક ઘણાં કઠેલાં હોય છે. લલકોબેર અથવા કાદવા ને પોતે ઘણાં વિદ્વાન છે એવાં લાસ પ્રશ્નપત્ર પરથી આપણે એમજ કેટલાંક પરીક્ષકો માનતા જણાય છે. યુનિવર્સિટીના કૅન્વેન્સરે વાંચનાં કેટલીક વખત એમ લાગે છે કે આવાં પ્રશ્નપત્રના ઉત્તર આપી ઊંચી પરીક્ષાઓમાં પાસ થયલા કેવા વિદ્વાન હશે! પણ વસ્તુરિતિ એવી હોય છે ને પરીક્ષકો જાતેજ તે પ્રમાણે કહે પણ છે કે પ્રશ્નપત્ર તપાસવામાં રહેમનજર રાખી છે. પરંતુ એ તો પરીક્ષા નહિ, પણ કારસ છે. પ્રશ્નપત્ર અનિશય કંઈક કાઢી તેને તપાસવામાં દયા રાખવી ને છુમાટો ન થાય એમ કાંઈ કરવું એ યોગ્ય પરીક્ષા કહેવાયજ નહિ. પ્રશ્નપત્ર અથડે હોય તો ઘણાં શિષ્યોની શક્તિની બહાર હોવાથી તેમના લખાણમાં કંઈ બેદ કરવા જેવું કે પરીક્ષા કરવા જેવું રહેતુંજ નથી. પછી તો ગમે તેમ માઠો માંડી છુમાટો ન થાય તેની તજવીજ કરવા તરફજ પરીક્ષકનું લક્ષ રહે છે. વળી વર્ષો નવાઈની વાત તો એ છે કે, એમ. એ. જેવી પરીક્ષામાં કેટલાક પરીક્ષકો એમ પણ કહેતાં શરમાતા નથી કે ઉમેદવાર પાસેથી અમુક બાબતનું જ્ઞાન મેળવવા માટે અમે એવાં પ્રશ્નો કાઢ્યા છે. આ તો ધૂષ્ટતા ને નિર્લજ્જતાની પતિસીમાજ છે.

નમુનાદાર પ્રશ્નપત્ર—ઉત્તમ પ્રશ્નપત્રમાં નીચેનાં લક્ષણો સચવાવાં જોઈએ:—

૧. ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિષ્ઠ ત્રણે વર્ગના ઉમેદવારોની પરીક્ષા થાય એવા પ્રશ્ન જોઈએ. અર્થાત્, કેટલાક સાધારણ બુદ્ધિવાળા ને તૈયારીવાળા જવાબ દઈ શકે એવા, કેટલાક તેથી ચઢતા, ને કેટલાક ઉત્તમ વર્ગના ઉમેદવારનું જ્ઞાન ને બુદ્ધિની કસોટી કરે એવા પ્રશ્નો જોઈએ.

૨. સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારને દરેક પ્રશ્ન લખતાં કેટલો વખત જશે એ વિચારતાં પ્રશ્નપત્ર નિર્મિત સમયમાં લખી શકાય એવુંજ જોઈએ. તેથી ટુંકું પણ નહિ, તેમજ લાંબું પણ નહિ. કેટલાંક પ્રશ્નપત્રો એટલા બધાં લાંબાં હોય છે કે સારી તૈયારીવાળા ઉમેદવારો

વિષે-શિષ્યમાં અભિરચિ ઉત્પન્ન કરનાર શિક્ષકો' સર્વત્ર વિસ્તર છે. પ્રાથમિક શાળાથી તે કોલેજપર્યન્તના શિક્ષણમાં દરેક શિષ્યને એવા થોડાક શિક્ષકો મળ્યા હોય છે ને તેમને તે જન્મપર્યન્ત સંભારે છેજ. સામાન્ય શિક્ષકવર્ગ પરીક્ષાને ઉદ્દેશીનેજ પોતાનું શિક્ષણ આપે છે. આજ કારણથી પરીક્ષકની જવાબદારી ઘણી વધે છે ને તે તેણે સમજવીજ જોઈએ.

અપૂર્ણ.

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આયુ યુ ૪૬ ૫ ૪૫૫ થી)

૫. અન્યોક્તિ કે અપ્રસ્તુતપ્રશંસાનાં મુંદર ઉદાહરણ.

કેટલીક અન્યોક્તિ એટલે અપ્રસ્તુતપ્રશંસા (અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી જેમાં પ્રસ્તુત ગમ્યમાન થાય એવા) અલકારના દાખલા, જેમાંથી સારો ઉપદેશ મળે એવા નીચે આપ્યા છે:—

રે રે ચાતક સાવધાનમનસા મિત્ર ક્ષણં શ્રૂયતઃ-

મમ્મોદ્ગા વહવો દિ સન્તિ ગગને સર્વેઽપિ નૈકાદૃશાઃ ।

કેચિદ્ વૃષ્ટિભિર્દ્રવન્તિ ધરણીં ગર્જન્તિ કેચિદ્ વૃથા

યં યં પશ્યસિ તસ્ય તસ્ય પુરતો મા વૃહિ દીનં વચઃ ॥

હે ચાતક, હે મિત્ર, સાવધાન મનથી ટાણવાર સાંભળ; ખરેખર, આ-કાશમાં ઘણા વાદળો છે; પણ તે સર્વ એક સરખાં નથી કેટલાંક વૃષ્ટિથી પૃથ્વીને આર્દ્ર-ભીની કરી નાંખે છે, ને કેટલાંક વૃથા ગર્જના કરે છે; માટે તું જેને જેને જુએ છે તેની તેની આગળ દીન વાણી મા વદ.

આભિમાન છોડી જેની તેની ખુશામત કરનારાઓની દુનીઆમાં ખેડ નથી, તેઓને કવિ ભર્તૃહર ચાતકની અન્યોક્તિથી ઉત્તમ ઉપદેશ આપે છે.

અસ્યાં સત્ત્વે વધિરલોકનિવાસભૂમૌ

કિં ક્ષુજિતેન કિલ કોકિલ કોમલેન ।

વિશે શિષ્યમાં અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરનાર શિક્ષકો સર્વેન વિશ્લેષ છે. પ્રાથમિક શાળાથી તે કોલેજપર્યન્તના શિક્ષણમાં દરેક શિષ્યને એવા એકાક શિક્ષકો મળ્યા હોય છે ને તેમને તે જન્મપર્યન્ત સંસારે છેજ. સામાન્ય શિક્ષકવર્ગ પરીક્ષાને ઉદ્દેશીનેજ પોતાનું શિક્ષણ આપે છે. આજ કારણથી પરીક્ષકની જવાબદારી ઘણી વધે છે ને તે તેણે સમજવીજ જોઈએ.

અપૂર્ણ.

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(ચાલુ પુ. ૪૯ પ. ૪૫૫ થી).

૫. અન્યોક્તિ કે અપ્રસ્તુતપ્રશંસાનાં મુંદર ઉદાહરણ.

કેટલીક અન્યોક્તિ એટલે અપ્રસ્તુત પ્રશંસા (અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી જેમાં પ્રસ્તુત ગ્રંથમાન થાય એવા) અલંકારના દાખલા, જેમાંથી સારો ઉપદેશ મળે એવા નીચે આપ્યા છે:—

રે રે ચાતક સાવધાનમનસા મિત્ર ક્ષણં શ્રૂયતઃ—

મમ્મોદા વહવો હિ સન્તિ ગગને સર્વેઽપિ નૈકાદૃશાઃ ।

કેચિદ્ વૃષ્ટિભિરાદ્ર્યપન્તિ ધરણીં ગર્જન્તિ કેચિદ્ વૃથા

યં યં પશ્યસિ તસ્ય તસ્ય પુરતો મા વૃહિં દીનં વચઃ ॥

હે ચાતક, હે મિત્ર, સાવધાન મનથી ધણુવાર સાંભળ; ખરેખર, આકાશમાં ઘણાં વાદળો છે; પણ તે સર્વ એક સરખાં નથી. કેટલાંક વૃષ્ટિથી પૃથ્વીને આદ-ભીની કરી નાંખે છે; ને કેટલાંક વૃથા ગર્જના કરે છે; માટે તું જોતે જોતે જાણે છે તેની તેની આગળ દીન વાણી માં વદ.

આભિમાન છોડી જેની તેની ખુશામન કરનારાઓની દુનીઆમાં ખોટ નથી, તેઓને કવિ ભર્તૃહરિ ચાતકની અન્યોક્તિથી ઉત્તમ ઉપદેશ આપે છે.

અસ્યાં સખે વધિરલોકનિવાસભૂમૌ . . .

કિં કૂજિતેન કિલ કોકિલ કોમલેન ।

દંડી પ્રમાણે આ અપ્રસ્તુતપ્રશંસા છે. અપ્રપ્યદીક્ષિત એને વ્યાજ-સ્તુતિ (જેમાં નિન્દાથી સ્તુતિ ને સ્તુતિથી નિન્દા ગમ્યમાન થાય એવો અ-સંકાર) ગણે છે. હરિશ્ચંદ્રની સ્તુતિથી રાજ સેવાથી કંટાળેલા પુરુષની નિન્દા અભિવ્યક્ત થાય છે.

યાતે મદ્યચિરાન્નિદાઘમિહિરજ્વાલાશતૈઃ શુષ્કતાં

ગન્તા કં પ્રતિ પાન્થસન્તતિરસૌ સંતાપમાલાકુલા ।

एवं यस्य निरन्तराधिपटलैर्नित्यं वपुः क्षीयते

धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसो धिग्वारिधीनां जनुः ॥

હું બ્યારે થોડા વખતમાં ગ્રીષ્મકાળના સૂર્યની સેંકડો ત્યાગથી સુ-કાર્ધ જઈશ ત્યારે અતિશય સંતાપથી આકુળ થયેલો આ પાન્થસમૂહ ડાની પાસે. (સંતાપ સમાવવા) જશે એમ નિરન્તર આધિપત્યથી જેનું શરીર ફિલ દીધું થાય છે તે પાન્થના માર્ગમાં આવેલા સરોવરનું જીવન (પાણી ને જલ્દી)ને ધન્ય છે; સમુદ્રના જન્મને ધિકાર છે, કેમકે એનું પાણી કંઈ કામનું નથી.

અર્થાત્, પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ—સતપુરુષોનો વેલવ આત્મસુખ માટે નથી; પરંતુ પરોપકારને અર્થેજ છે.

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संमत्तो वृद्धिः स यदि भृशमक्षेत्रपतितः

किमिक्षોर्दોषोऽयं न पुनरगुणाया मरुभુवः ॥

જે ઇન્દુ-શેરડી અન્યને માટે પીડા અનુભવે છે, ભાંગીએ છીએ તો પણ મધુર છે, જેનો વિકાર પણ (ગોળ, ખાંડ વગેરે) સર્વને અભિમત છે, તે જે વારંવાર અયોગ્ય ક્ષેત્રમાં પડ્યાથી વૃદ્ધિ પામે નહિ તો તેમાં શું ઇન્દુનો દોષ છે ને શુભરુદિન મરુભૂમિનો—માર્યાડની જગરહિત ભૂમિનો દોષ નથી!

શુભવાન પણ અધ્યાને હોય તો તેના શુભની કદર નજ થાય.

આપૂર્વ.

દંડી પ્રમાણે આ અપ્રસ્તુતપ્રશંસા છે. અપ્પપદીક્ષિત એને વ્યાજ-સ્તુતિ (જેમાં નિન્દાથી સ્તુતિ ને સ્તુતિથી નિન્દા ગમ્યમાન થાય એવો અ-સંકાર) ગણે છે. હરિણની સ્તુતિથી રાજ સેવાથી કંટાળેલા પુરુષની નિન્દા અભિવ્યક્ત થાય છે.

યાતે મધ્યચિરાન્નિદાયમિહિરજ્વાલાશતૈઃ શુષ્કતાં

ગન્તા કં પ્રતિ પાન્થસન્તતિરસૌ સંતાપમાલાકુલા ।

एवं यस्य निरन्तराधिपटलैर्नित्यं वपुः क्षीयते

धन्यं जीवनमस्य मार्गसरसो धिग्वारिणीनां जनुः ॥

હું જ્યારે થોડા વખતમાં ગ્રીષ્મકાળના સૂર્યની સેંકડો ત્યાગાથી સ્પ-કાઈ જઈશ ત્યારે અતિશય સંતાપથી આકુળ થયેલો આ પાન્થસમૂહ કોની પાસે (સંતાપ સમાવવા) જશે એમ નિરન્તર આધિસમૂહથી જેનું શરીર નિત્ય ક્ષીણ થાય છે તે પાન્થના માર્ગમાં આવેલા સદાવરતું શુવન (પાણી ને છંદગી)ને ધન્ય છે; સમુદ્રના જન્મને ધિકાર છે, કેમકે એનું પાણી કંઈ કામનું નથી.

અર્થાત્, પરોપકારાય સતાં વિમૂતયઃ—અત્પુરુષોનો વૈભવ આત્મસુખ માટે નથી; પરંતુ પરાપકારને અર્થેજ છે.

परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संप्राप्तो वृद्धिः स यदि भृशमक्षेत्रપતિતઃ

કિમિક્ષોર્દોષોઽયં ન પુનરગુણાયા મંરુભુવઃ ॥

જે ઇન્દુ-શેરડી અન્યને માટે પીણ અનુભવે છે, ભાંગીએ છીએ તો પણ મધુર છે, જેનો વિકાર પણ (ગોળ, ખાંડ વગેરે) સર્વને અભિમત છે, તે જે વાદ્યાર અથવા ક્ષેત્રમાં પડ્યાથી વૃદ્ધિ પામે નહિ તો તેમાં શું ઇન્દુનો દોષ છે ને ગુણરહિત મરુભૂમિનો—મારવાડની જરહિત ભૂમિનો દોષ નથી!

ગુણવાન પણ અન્યાને દોષ તો તેના શુભની કદર નગ થાય.

અપૂર્વ.

પતિ વટે હસ્ત ગ્રહી સતીના,
 ઓષ્ઠો સુખી જે નિધિ છે રતિના;
 “ બલે કરો તેમ ” નથી વિશેષ,
 નાવો ગ્રહાં દંપતીએ અકેક.

૬

પત્ની પતિ એ જણુ સાથ ચાલે,
 ને નાવને યોગ્ય હલેશું મારે;
 જરાક છોળો ચકી લિન્ન યાય,
 પાછાં યનાં શન્ન સમાન યાય.

૭

રયોદ્ધતા.

દૂર જાય દરિયા મહી તહીં,
 હર્ષ પામી મનમાં જરી તરી;
 બેઠી સાથ જળ બાર નીસરે,
 થોડી વાર સહ દુઃખ પીસરે.
 એમ નિત્ય નવલા કીડ કરે,
 નાવ નજ લઈ અગ્નિમાં ફેરે;
 જેમ બેઠું વળી દેવનું ખરે,
 હાં વિમાન ગગને શું સંચરે !
 એક દિન સમી સાંજની સમે,
 અગ્નિનીર અતિશામળું દોસે;
 મમ્મ હર્ષ ધરી ઠેક મારતા,
 કુદ્ર પ્રાણીઓને નસાડતા.
 પારિધી કર પછાડી કારમા,
 તીર સાથ ભગતો પિકારમાં;
 ગંન માંહી ખાનિ તે તણો ચતો,
 સિંહ શબ્દ મહિ તે ભળી જતો.
 તે સમે સતી પતિસમીપમાં,
 આવી બેઠી લઈ હસ્ત હેતમાં;
 બેઠે ચે લીન પતિ મુખેન્દુમાં,
 ભાવ જાણી પતિ કે' મજાકમાં.

૮

૯

૧૦

૧૧

૧૨

પતિ વદે હસ્ત ગ્રહી સતીના,

આપ્તે સુખી જે નિધિ છે રતિના;

“ ભલે કરે તેમ ” નથી વિશેષ,

નાચે અણાં દંપતીએ અકેક.

૬

પત્ની પતિ એ જળુ સાથ ચાલે,

ને નાવને ચોગ્ય હલેશું મારે;

જરાક છોળો ચક્રી લિત્ત થાય,

પાછાં ચનાં શન્ન સમાન થાય.

૭

રયોદ્ધતા.

દૂર જાય દરિયા મહી તહીં,

હર્ષ પામી મનમાં જરી તરી;

ખેલે સાથ જળ ખાર નીસરે,

ચોડી વાર સહ દુઃખ પીસરે.

૮

એમ નિત્ય નવણા ફીણ કરે,

નાવ નજ લઈ અખિધમાં ફરે;

જેમ જોડું વળી દેવનું ખરે,

દાં વિમાન ગગને શું સંચરે !

૯

એક દિન સમી સાંજની સમે,

અખિધનીર અતિશામળું દૌસે;

મગ્ધ હર્ષ ધરી ઠેક મારતા,

ક્ષુદ્ર પ્રાણીઓને નસાડતા.

૧૦

વારિધી કર પહાડી કારમા,

તીર સાથ લગતો વિકારમાં;

ગંન માંહી ખનિ તે તણા ચતો,

સિંહ શબ્દ મહિ તે લળી જતો.

૧૧

તે સમે સતી પતિસમીપમાં,

આવી બેડી લઈ હસ્ત હેતમાં;

જોઈ ચૈ દોન પતિ મુખેન્દુમાં,

લાવ જાણી પતિ કે' મનકમાં.

૧૨

મુઘાંશુ નિસ્તેજ બન્ધો અરેરે !
ભાઈ સહુનો ઉદયાસ્ત છે રે—

૧૯

ન સુખમાં દુર્ગ જરાક માનો,
ન દુઃખ આવ્યે દિલમાં દુખાઓ;
ન રોજ ને રોજ સુખો દુખોરે,
આવે પ્રસંગે વળિ ને ટળે છે.

૨૦

અનુષ્ટુપ્.

ગઈ રાત્રી થયું વા'ણું પક્ષી કોલાહલે કરે,
ના રાત્રી પાત ઘે ખૂણે તેવે સ્ત્રી વાણિ હથરે.

૨૧

રયોદ્ધતો.

“નાથ નાથ ફરવું મ્હને ગમે,
સિન્ધુમાં શુભ નિશાન્તને સમે;
પાત ચિત્તહર શાન્ત વાય છે,
કેક લોકમણી ન'વાય છે.

૨૨

*

*

*

*

*

*

અનુષ્ટુપ્.

રાજનાથી ભુદો દીસે આગનો દિનતો મ્હને
અખિયમાં ફરવું તે તો નથી કે ગમતું મ્હને,”

૨૩

ઉપજાતિ.

“જતાં રડાં વાક્ય થકી ત્હમારા,
સ્વિયારે શ્વ કમ તણુ અમારે,”
લીધું વદી નાવ સુવર્ણવર્ણ,
ને છે પડેકુ રવિ કિણું રણું.

૨૪

નાવો પ્રહાં ને કટિ ચરમ બાંધ્યાં,
સમુદ્ર-તીરે ઝટ અગ્ર વાંધ્યાં;

સુધાંશુ નિસ્તેજ બન્ધો અરેરે !

ભાઈ સહુનો ઉદયારત છે રે :—

૧૯

ન સુખમાં હર્ષ જરાક માનો,

ન દુઃખ આવ્યે દિલમાં દુખાઓ;

ન રોગ ને રોગ સુખો દુખારે,

આવે પ્રસંગે વળિ ને ટળે છે.

૨૦

અનુષ્ટુપ્.

ગઈ રાત્રી થયું વાંછું પક્ષી કાલાહલે કરે,

ના રાત્રી વાત થૈ પૂછું તેવે સ્ત્રી વાણિ થયરે.

૨૧

રયોદ્ધતો.

“નાથ નાથ ફરવું મ્હને ગમે,

સિન્ધુમાં શુભ નિશાન્તને સમે;

વાત ચિત્તહર શાન્ત વાય છે,

કેક લોકગણથી ન'વાય છે.

૨૨

* * * * *

અનુષ્ટુપ્.

રોગનાથી ભુદો દીસે આગનો દિનતો મ્હને

અખિંધમાં ફરવું તે તો નથી કે ગમતું મ્હને,”

૨૩

ઉપજાતિ.

“જતાં રડાં વાક્ય થકી તહમારા,

વિચારે શા કામ તણા અમારા;”

લીધું વદી નાવ સુવર્ણવર્ણ,

જે છે પડેકુ રવિ ફિલ્મ શર્ણ.

૨૪

નાવો પ્રહાં ને કટિ પ્વચ્ચ બાંધ્યાં,

સમુદ્ર-તીરે ઝડ અઝ વાધ્યાં;

અનુકૃષ્.

પતિના મુખના સજ્જ છેલ્લા તે સર્વ સાંભળી;
દુઃખ વજ્રયા છેદાતી લતાવત નાવમાં ઢળી. ૩૩

પૂરપાટીથી આવતાં મોખ્ખનાં પારિને ગ્રહી,
સિંચી સિંચી તહીં તેણે નારીને શાન્ત ત્યાં કરી. ૩૪

इन्द्रवज्रा.

ત્યાં બોલવા નારી પ્રયાસ થાતાં,
છોગો થકી નવ ગયાં તણાતાં;
તુ વાત તેવી સુણ મુજ * મિત્રા,
“ ગતિર્વિધાતુઃ કાર્થિતા વિચિત્રા. ૩૫

નથી સખધી નથી કે વિરોધી,
ના છોડ લાઈ ભ્રમકેરી પોથી;
સહુ સખંધી સહુ છે વિરોધી,
મળ્યુ બધુ અત્ર ઝણાનુબંધી. ” ૩૬

અનુકૃષ્.

છૂટાં બેઠે યયા એ નો લિત્ત લિત્ત દિશા ગયાં;
મગો કે ના મગો લાઈ, અત્યારે તો છૂટાં યયાં. ૩૭

द्रुतविलम्बित.

જગનમાં જન સર્વની આ ગતિ,
બનતિ એમ કહે મુજની મતિ;
સુણી અનુભવી આપ બનો સુખી,
મગનવાન કુતૂહલથી લખે. ૩૮

અનુક્રમ્.

પતિના મુખના સખ્તે છેલ્લા તે સર્વ સાંલગી;
દુઃખ વજ્રથી છેદાતી લતાવત નાવમાં ઢળી. ૩૩

પૂરપાટીથી આવતાં મોઝાંનાં વારિને ગ્રહી,
સિંચી સિંચી તહીં તેણે નારીને શાન્ત ત્યાં કરી. ૩૪

ઇન્દ્રવજ્રા.

ત્યાં બોલવા નારી પ્રયાસ યાતાં,
છોગો થકી નવ ગયાં તણાતાં;
તુ વાત તેથી સુણુ મુજ મિત્રા,
“ મતિવિધાતુઃ કાર્થિતા વિચિત્રા. ૩૫

નથી સખધી નથી કે વિરોધી,
ના છોડ લાઈ ભ્રમકરો પોથી;
સદુ સખધી સદુ છે વિરોધી,
મળ્યુ બધુ અત્ર ત્રાણાનુબંધી. ” ૩૬

અનુક્રમ્.

દૂટાં બેઉ થયા એ તો લિન્ન લિન્ન દિશા ગયાં;
મગો કે ના મગો લાઈ, અત્યારે તો હૂટાં થયાં. ૩૭

દ્રુતવિલમ્બિત.

જગનમાં જન સર્વની આ ગતિ,
બનતિ એમ કહે મુજની મતિ;
સુણી અનુલવી આપ બનો સુખી,
મગનવાન કુતૂહલથી લખે. ૩૮

૪. માનવી રાજ્યકારભારમાં દરેક જમાનામાં અને દરેક ઠેકાણે જે મુશ્કેલીઓ નડે છે તે મુશ્કેલીઓ હિંદુસ્તાનમાં પણ દિવસે દિવસે ઉભી થતી ગઈ છે. તે મુશ્કેલીઓ સામે બ્રિટિશ રાજ્યના નોકરોએ મહેનતથી, હિંમતથી, તથા ધીરજથી તથા ઊંડા વિચારથી, અને કદી પણ શિથિલ પડ્યો ન હોય અથવા ડગમગ્યો ન હોય એવા નિશ્ચયથી બાંધ લીડી છે. જૂનો થઈ હોય તો અમારા પ્રતિનિધિઓએ તે સુધારવા માટે મહેનત લેવામાં અથવા આત્મભોગ આપવામાં કાંઈ પણ કચાસ રાખી નથી. અધિકારનો દુરુપયોગ થવાનું પુરવાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તે વખતે યોગ્ય ઉપાય કરવાને મજબૂત હાથે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૫. દુકાળ અને મરકીની આફત દૂર કરવાની શુભ કુનેહ કાંઈ પણ સામ્રાજ્યના હાથમાં નથી, પણ કુદરતી લયંકર આફતોનું સંકટ એાહું કરવા માટે અનુભવી અધિકારીઓએ પોતાની કુશળતા તથા એકનિષ્ઠાથી ખની શકે તેટલું કર્યું છે.

૬. તમારા દેશમાં આગળ કદી પણ નહિ જણાયેલી તેવી હાંખી મુક્ત સુધી તમે તમારી સરહદની લગાઈઓની લયંકર આફતોમાંથી બચી જવા પામ્યા છો. તમારા દેશમાં શાંતિ અખંડ જળવાઈ રહી છે.

૭. સન ૧૮૫૮ ના મહાન ઢંઢેરામાં મહારાણી વિક્ટોરીઆએ હિંદુસ્તાનના સુલેહલરેલા ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપવાની, સાર્વજનિક ઉપયોગ તથા સુધારણાનાં કામો ખિલવવાની, અને તે દેશના સઘળા લોકોના હિત સારૂ રાજ્યકારભાર ચલાવવાની પોતાની ઉત્કંઠા સંબંધી ઉદાર અભયવચન આપ્યું છે.

૮. તમારી ઐહિક સુખશાંતિ તથા વૃદ્ધિ કરવા માટે જે યોજનાઓ ખંતથી તૈયાર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવી છે અને જે યોજનાઓ મહત્વ અને સાહસના સંબંધમાં અપૂર્વ છે, તે યોજનાઓ આ અભયવચન કેટલા ઉત્સાહથી પાળવામાં આવ્યું છે તેનો પ્રલક્ષ પુરાવો પૂરો પાડે છે.

૯. ખંડિયા રાજ તથા ખીજા રાજકર્તાઓના હક તથા માનમરતબાનું આદરપૂર્વક રક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે, તથા તે જાગવી રાખવામાં આવ્યા છે; અને તેમની રાજનિષ્ઠા તથા વફાદારી જેવી ને તેવી અચળ રહી છે.

૪. માનવી રાજ્યકારભારમાં દરેક જમાનામાં અને દરેક ઠેકાણે જે મુશ્કેલીઓ નડે છે તે મુશ્કેલીઓ હિંદુસ્તાનમાં પણ દિવસે દિવસે ઉભી થતી ગઈ છે. તે મુશ્કેલીઓ સામે બ્રિટિશ રાજ્યના નોકરાએ મહેનતથી, હિંમતથી, તથા ધીરજથી તથા જોડા વિચારથી, અને કદી પણ સિયિલ પડ્યો ન હોય અથવા ડગમગ્યો ન હોય એવા નિશ્ચયથી જાચ લીડી છે. જુલો થઈ હોય તો અમારા પ્રતિનિધિઓએ તે સુધારવા માટે મહેનત લેવામાં અથવા આત્મભોગ આપવામાં કંઈ પણ ક્યાસ રાખી નથી. અધિકારનો દુરુપયોગ થવાનું પુરવાર કરવામાં આવ્યું હોય તો તે વખતે યોગ્ય ઉપાય કરવાને મંજુર હોયે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

૫. દુકાળ અને મરડીની આફત દૂર કરવાની ગુમ કુનેહ કંઈ પણ સામ્રાજ્યના હાથમાં નથી, પણ કુદરતી લયંકર આફતોનું સંકટ ઓછું કરવા માટે અનુભવી અધિકારીઓએ પોતાની કુશળતા તથા એકનિષ્ઠાથી ખની શકે તેટલું કર્યું છે.

૬. તમારા દેશમાં આગળ કદી પણ નહિ જણાયલી તેવી લાખી સુદત સુધી તમે તમારી સરહદની લડાઈઓની લયંકર આફતોમાંથી ખચી જવા પામ્યા છો. તમારા દેશમાં શાંતિ અખંડ જળવાઈ રહી છે.

૭. સન ૧૮૫૮ ના મહાન દંડેશમાં મહારાણી વિક્ટોરીઆએ હિંદુસ્તાનના સુલેહભરેલા ઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપવાની, સાર્વજનિક ઉપયોગ તથા સુધારણાનાં કામો ખિલવવાની, અને તે દેશના સઘળા લોકોના હિત સારૂ રાજ્યકારભાર ચલાવવાની પોતાની ઉત્કંઠા સંબંધી ઉદાર અભયવચન આપ્યું છે.

૮. તમારી ઐહિક સુખશાંતિ તથા વૃદ્ધિ કરવા માટે જે યોજનાઓ ખંતથી તૈયાર કરીને અમલમાં મૂકવામાં આવી છે અને જે યોજનાઓ મહત્ત્વ અને સાહસના સંબંધમાં અપૂર્વ છે, તે યોજનાઓ આ અભયવચન કેટલા ઉત્સાહથી પાળવામાં આવ્યું છે તેનો પ્રસક્ત પુરાવો પૂરો પાડે છે.

૯. ખંડિયા રાજ તથા ખીજ રાજકર્તાઓના હક તથા માનમરતબાનું આદરપૂર્વક રક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે, તથા તે જાળવી રાખવામાં આવ્યા છે; અને તેમની રાજનિષ્ઠા તથા વફાદારી જેવીને તેવી અચળ રહી છે.

થતો જાય, અને હિંદુસ્તાનના ત્રીજા સુદ્ધિવાળા તથા યોગ્ય લાયકાતવાળા લોકો જોખમદારીની કીંમત અચ્છી રીતે સમજતા જાય તેમ તેમ સદરહુ બાબતમાં હિંદુસ્તાનની ચઢતી મક્કમરીતે અને ખાત્રીપૂર્વક થશે એવો અમને સંપૂર્ણ લાગેસો છે અને તેજ હેતુ છે.

૧૪ પ્રથમથીજ પ્રજાકીય બંધારણનું ધોરણ ધીમે ધીમે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, અને હવે એવો વખત આવ્યો છે કે ન્યારે અમારા વાઇસરોય તથા ગવર્નર જનરલ અને બીજા સલાહકારોના મત પ્રમાણે એ ધોરણમાં વધારો કરવો એ ડહાપણલરેલું થઈ પડશે.

૧૫. તમારામાંના મોલાવાળા વર્ગના લોકો બ્રિટિશ અમલને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા અને ઉત્તેજન પામેલા વિચારો ધગવે છે, તેથી તેઓ શેહેરીઓ તરીકે સરખા હોવાની તથા કાયદા બાંધવામાં તથા રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં વધારે હિસ્સો મેળવવાની માગણી કરે છે. એવી માગણી યોગ્ય તજવીજ કરીને કમૂલ કરવામાં આવે તો તેથી હાલની સરકારના અધિકાર તથા અમલને નુકસાન થવાને બદલે સામી મજબુતી મળશે. રાજ્યકારભાર ચલાવનાર અમલદારોને, જે લોકો ઉપર તેઓ રાજ્યકારભાર ચલાવતા હોય તેઓની સાથે અને જે લોકો તે રાજ્યકારભાર વિષે પ્રજામતને ચોકસ વલાણુ આપે છે અને તે પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમની સાથે જે નિયમિત પરિચયમાં આવવાની વધારે તક મળે તો તેથી દેશનો રાજ્યકારભાર ઉલટો વધારે સારી રીતે ચાલશે.

૧૬. આ હેતુ પાગ પાડવા માટે જે યોજનાઓ હાલ સંભાળપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવે છે તે વિષે હાલ તુરત અમે કાંઈ પણ બોલવા માંગતા નથી. તે તમને થોડાજ વખતમાં 'જણાવવામાં આવશે અને અમને પુરતી ખાતરી છે કે તે તમારા દેશના રાજ્યકારભારની હિતકાંક્ષ વૃદ્ધિમાં નોંધી લેવા જોગ નીવડશે.

૧૭. અમે અમારા હિંદી લશ્કરની બહાદુરી તથા વફાદારીની કદર પિઝાનીએ છીએ, અને અમે હુકમ કર્યો છે કે તેની લગાયક વૃત્તિ તથા વખાણવા લાયક ક્વાયત તથા નિમકહલાલી સેવા બજાવવાની આતુરતા માટે અમારા તરફથી કરવામાં આવતી ભારે પિઝાન કાંઈકે સંગીન રૂપમાં આવતે નવે વર્ષે બતાવવી.

૧૮. મરહુમ મહારાણી વિક્ટોરિઆના દિલમાં વહાલી નેમ હિંદુનું કસ્યાણુ કરવાની હતી. સન ૧૮૭૫ માં અમે હિંદુસ્તાનની મુલાકાત લીધી

અતો જ્ય, અને હિંદુસ્તાનના તીવ જુદિવાળા તથા યોગ્ય લાયકાતવાળા લોકો જોખમદારીની કીંમત અચ્છી રીતે સમજતા જ્ય તેમ તેમ સદરહુ બો-
ખતમાં હિંદુસ્તાનની ચઢતી મજ્જમરીતે અને 'ખાત્રીપૂર્વક' થશે' એવો અમને સંપૂર્ણ ભરોસો છે અને તેજ હેતુ છે.

૧૪. પ્રથમથીજ પ્રજાકીય બંધારણનું ધોરણ ધીમે ધીમે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, અને હવે એવો વખત આવ્યો છે કે ન્યારે અમારા વા-
ઈસરોય તથા ગવર્નર જનરલ અને બીજા સલાહકારોના મત પ્રમાણે એ ધોર-
ણમાં વધારો કરવો એ હાથપણભરેલું થઈ પડશે.

૧૫. તમારામાંના મોલાવાળા વર્ગના લોકો બ્રિટિશ અમલને લીધે ઉ-
ત્પન્ન થયેલા અને ઉત્તેજન પામેલા વિચારો ધરાવે છે, તેથી તેઓ શહેરીઓ
તરીકે સરખા હુકોની તથા કાયદા બાંધવામાં તથા રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં
વધારે હિસ્સો મેળવવાની માગણી કરે છે. એવી માગણી યોગ્ય તજવીજ
કરીને કમૂલ કરવામાં આવે તો તેથી હાલની સરકારના અધિકાર તથા એ-
મલને નુકસાન થવાને બદલે સામી મજબુતી મળશે. રાજ્યકારભાર ચલાવ-
નાર અમલદારોને, જે લોકો ઉપર તેઓ રાજ્યકારભાર ચલાવતા હોય તેઓની
સાથે અને જે લોકો તે રાજ્યકારભાર વિષે પ્રજામતને ચોક્કસ વક્તવ્ય આપે
છે અને તે પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમની સાથે જે નિયમિત પરિચયમાં આવવાની
વધારે તક મળે તો તેથી દેશનો રાજ્યકારભાર ઉલટો વધારે સારી રીતે ચાલશે.

૧૬. આ હેતુ પાર પાડવા માટે જે યોજનાઓ હાલ સંભાળપૂર્વક તૈ-
યાર કરવામાં આવે છે તે વિષે હાલ તુરત અમે કાંઈ પણ બોલવા માંગતા
નથી, તે તમને થોડાજ વખતમાં જણાવવામાં આવશે અને અમને પુરતી
ખાતરી છે કે તે તમારા દેશના રાજ્યકારભારની હિતકારક વૃદ્ધિમાં નોંધી
લેવા જોગ નીવડશે.

૧૭. અમે અમારા હિંદી લશ્કરની બહાદુરી તથા વફાદારીની કદર
પિછાનીએ છીએ, અને અમે હુકમ કર્યો છે કે તેની લડાયક વૃત્તિ તથા
વખાણવા લાયક ક્વાયત તથા નિમકહલાલી સેવા બજાવવાની આતુરતા
માટે અમારા તરફથી કરવામાં આવતી ભારે પિછાન કાંઈકે સંગીન રૂપમાં
આવતે નવે વર્ષે બતાવવી.

૧૮. મરહુમ મહારાણી વિક્ટોરિઆના દિલમાં વહાલી નેમ હિંદુનું
કલ્યાણ કરવાની હતી. સન ૧૮૭૫ માં અમે હિંદુસ્તાનની મુલાકાત લીધી

સ્તાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની મોટી આફત આવી પડતી, સારે સારે તેઓ નામદાર હંમેશાં હિન્દ તરફ પૂરેપૂરી દિલસોજી દર્શાવતા. તેઓશ્રીએ ૧૯૦૭ના ઑગસ્ટ મહિનામાં હિન્દુસ્તાનના વાઈસરૉયને નીચે મુજબ એક પત્ર લખી જણાવ્યો હતો:—

મારા વ્હાલા વાઈસરૉય—

છેલ્લાં અગિઆર વરસ થયાં જે પ્લેગનો રોગ હિન્દુસ્તાનમાં ફાટી નીકળ્યો છે અને જેથી હિન્દુસ્તાનને ઘણુંજ દુઃખ ખમવું પડ્યું છે તે રોગનો છેલ્લો પ્રચાર મેં ચિંતાતુર મનથી ધ્યાનપૂર્વક નિહાળ્યો છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનાં લક્ષા મટે મને હંમેશાં ઘણીજ ચિન્તા હોવીજ લોઈએ અને પ્લેગમાં સપડાયલાં કુટુંબોએ જે દુઃખ મુંઝે મોઢે અને ધૈર્યથી સહન કર્યું છે તેનો હું તમારે વિચાર કરું છું સારે મને ઘણું દુઃખ થાય છે. પ્લેગનાં કારણો શોધી કાઢવા મટે અને તેની અસર ઓછી કરવા મટે તમારા અને તમારા પહેલાંના વાઈસરૉયના સતત પ્રયાસો સારી રીતે મારા ધ્યાનમાં છે. તમે તમારા ઉત્સાહી અને બાહોશ અમલદારો સાથે મળી જે પગલાં આગળ લેવા માગો છો તે ઈશ્વરકૃપથી ફતેહમંદ નીવરો એવી મારી અંતઃકરણની આશા અને પ્રાર્થના છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજા તરફ મારી અંતઃકરણપૂર્વક દિલસોજી છે એવું તમે જણાવશો એમ મારી ઇચ્છા છે.

૧૯૧૦ ની શરઆતમાં નામદાર શહેનશાહની તખીઅત ધણી સારી હતી; પરંતુ ફેફસાંની વેદના વધી પડવાથી તેમની તખીઅત બગડતી ચાલી, અને ધણીજ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી ૧૯૧૦ ના મે માસની જુદી તારીખે રાતના પોણાખાર વાગે તેઓનો સ્વર્ગમાં વાસ થયો અને આ અતિ-ખેદકારક બનાવથી એમના અતિવિશાળ સામ્રાજ્યમાં શોકાંધાર વ્યાપી રહ્યો. પરમાત્મા એમના અમર આત્માને પરમ શાન્તિ આપે. અસ્તુ.

ઉપરનું હુંકું વર્ણન, આપણા મહારાજાધિરાજ સાતમા એર્વડના ઉમદા જીવનનો, પોતાની સમગ્ર પ્રજા તરફ તેઓશ્રીની દિલસોજીનો, તેઓશ્રીની રાજનીતિમાંની નિપુણતાનો, એક સરળ, નિખાલસ, અને સંસ્કારી હૃદયવાળા મહાન, બુદ્ધિશાળી, તેમજ કર્તવ્યનિષ્ઠ ‘સંધિપ્રિય’ રાજા, શહેનશાહ અને હિન્દના દયાળુ પિતાનો, કંઈક અંશે ખ્યાલ આપે છે.

ગંગાશંકર મજિશંકર વૈષ્ણવ.

સ્તાનમાં કોઈ પણ પ્રકારની મોટી આફત આવી પડતી, સારે સારે તેઓ નામદાર હંમેશાં હિન્દ તરફ પૂરેપૂરી દિલસોજી દર્શાવતા. તેઓશ્રીએ ૧૯૦૭ના ઑગસ્ટ મહિનામાં હિન્દુસ્તાનના વાઇસરૉયને નીચે મુજબ એક પત્ર લખી જણાવ્યો હતો:—

મારા વ્હાલા વાઇસરૉય—

છેલ્લા અગિઆર વરસ થયાં જે પ્લેગનો રોગ હિન્દુસ્તાનમાં ફાટી નીકળ્યો છે અને જેથી હિન્દુસ્તાનને ઘણુંજ દુઃખ ખમવું પડ્યું છે તે રોગનો છેલ્લો પ્રચાર મેં ચિંતાતુર મનથી ધ્યાનપૂર્વક નિહાળ્યો છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજાનાં લક્ષા માટે મને હંમેશાં ઘણીજ ચિન્તા હોવીજ જોઈએ અને પ્લેગમાં સપડાયલાં કુટુંબોએ જે દુઃખ મુંઝે મોઢે અને ધૈર્યથી સહન કર્યું છે તેનો હું ત્યારે વિચાર કરું છું ત્યારે મને ઘણું દુઃખ થાય છે. પ્લેગનાં કારણો શોધી કાઢવા માટે અને તેની અસર ઓછી કરવા માટે તમારા અને તમારા પહેલાંના વાઇસરૉયના સતત પ્રયાસો સારી રીતે મારા ધ્યાનમાં છે. તમે તમારા ઉત્સાહી અને બાહોશ અમલદારો સાથે મળી જે પગલાં આગળ લેવા માગો છો તે ઈશ્વરકૃપાથી ક્ષેત્રમંદ નીવડે એવી મારી અંતઃકરણની આશા અને પ્રાર્થના છે. મારી હિન્દુસ્તાનની પ્રજા તરફ મારી અંતઃકરણપૂર્વક દિલસોજી છે એવું તમે જણાવશો એમ મારી ઇચ્છા છે.

૧૯૧૦ ની શરૂઆતમાં નામદાર શહેનશાહની તખ્તીઅત ઘણી સારી હતી; પરંતુ ફેફસાંની વેદના વધી પડવાથી તેમની તખ્તીઅત બગડતી ચાલી, અને ઘણુંજ થોડા દિવસની બિમારી ભોગવી ૧૯૧૦ના મે માસની છઠ્ઠી તારીખે રાતના પોણાઆર વાગે તેઓનો સ્વર્ગમાં વાસ થયો અને આ અતિ-ખેદકારક બનાવથી એમના અતિવિચાળ સામ્રાજ્યમાં શોકાંધકાર વ્યાપી રહ્યો. પરમાત્મા એમના અમર આત્માને પરમ શાન્તિ આપે. અસ્તુ.

ઉપરનું હુંકું વર્ણન, આપણા મહારાજાધિરાજ સાતમા એડ્વર્ડના હિમ્મત, જીવનશૈલી, પોતાની અમર પ્રજા તરફ તેઓશ્રીની દિલસોજીનો, તેઓશ્રીની રાજનીતિમાંની નિપુણતાનો, એક સરળ, નિષ્પાલસ, અને સંસ્કારી હૃદયવાળા મહાન, બુદ્ધિશાળી, તેમજ કર્તવ્યનિષ્ઠ ‘સંધિપ્રિય’ રાજા, શહેનશાહ અને હિન્દના દયાળુ પિતાનો, કંઈકે અંશે ખ્યાલ આપે છે.

ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.

કસુકુ (સ્વાહીલી ભાષામાં).

આફ્રિકાનો 'જંગલી' પોપટ.

વિક્ટોરિઆ ત્યાંજના આસપાસના ભાગોમાં એક સુંદર પોપટની જાત થાય છે, અને તેને “ કસુકુ ” નામ અપાયેલું છે. પૃથ્વીની અન્ય પોપટની જાતોના કરતાં તે વધારે સારું બોલી શકે છે અને વિશેષતઃ અનુકરણ કરવામાં એકો છે. એક વખત પોલીસ અમલદારની સીટીનું અનુકરણ મારા એક મિત્રના કસુકુએ એવું તો સરસ કર્યું હતું કે, ૧૦ પોલીસો ત્યાં હાજર થઈ ગયા હતા. તેનું શરીર સુઝકિતુના જેવડું લગલગ થાય છે, અને તે તે આખા શરીરે લીલો ભૂરો હોય છે. માત્ર પુછડીના પીછા સાથે સુંદર રંગના હોય છે. આફ્રિકામાં વસતા અંગ્રેજોને અમીરકુટુંબના અને ગવર્નર જેવા પણ એ પીછાને અતિશોખથી ટોપીમાં ખોસે છે. અંગ્રેજની સ્ત્રીઓ એની સારી કીમત આપે છે. આફ્રિકામાં ફરતા ધણુ દિન્દીઓ આ જાતના પોપટને આ દેશમાં લાવેલા છે. અહિં પહોંચ્યાકતા એક પોપટ રૂ. ૮૦ ની કીમતનો બની શકે છે. એનો મદિદ સ્વર તો સાલણીને જ સમજી શકાય. ટંધકિ ઓરજ મીઠાશ છે. ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં કેવા સુંદર પ્રાણીઓ છે!

હુકુ (સ્વાહીલી ભાષાનો શબ્દ).

“ હુકુ ” ને અંગ્રેજમાં હુગર કહે છે આ જન્તુ સૃષ્ટિમાં અતિવિચિત્ર છે. ઈન્દિ આફ્રિકાના લગલગ સખળા ભાગો એનું વતન છે. આ જન્તુની સારી ઉત્પત્તિ લાલ માટીમાં થાય છે. ઈ. આફ્રિકામાં લાલ માટીના ભાગો બહુજ છે. દુનિયાના બીજા કોઈ ભાગમાં એ જન્તુના અસ્તિત્વ વિષે અઘાપિ સંભળાયું નથી.

હુકુ જ્યારે ધૂળમાં હોય છે ત્યારે નરી આંખે દેખી શકાતું નથી તે બીડી શકે છે એમ મનાય છે. કાર્ધવાર આપણે ખુલા પગ મૂકી બેઠા હોઈએ ત્યારે હુકુ અગુદા કે અગળીના અગ્ર ભાગ ઉપર બેસે છે, પડે છે, અને તત્કાલેજ તેની પગલાની જગ્યાથી બેએક ઈંચ દૂર ઉપરના ભાગમાં એળ ખંજોડ આવે છે. તુર્તજ આપણે હાથમાં પગ લઈ જેમ પગમાં લાગેલ કાંટાને કાઢવા બેમીએ છીએ તેમ હુકુને કાટવા બેસીએ છીએ. ટેવાઈ ગયલા હોવાથી તુર્તજ તે ક્યાં બેઠું છે તે હાથ લાગ્યા પછી સોય કે ટાકણી વડે કાઢી નાખીએ છીએ. પડે કે તુર્તજ દેખી શકાય તેવડું મોટું થઈ જાય

કસુકુ (સ્વાહીલી ભાષામાં).

આફ્રિકાનો 'જંગલી' પોપટ.

વિક્ટોરિયા ન્યાંઝાના આસપાસના ભાગોમાં એક સુંદર પોપટની જાત થાય છે, અને તેને “ કસુકુ ” નામ અપાએલું છે. પૃથ્વીની અન્ય પોપટની જાતોના કરતાં તે વધારે સારું બોલી શકે છે અને વિશેષતઃ અતુકરણ કરવામાં એકો છે. એક વખત પોલીસ અમલદારની સીટીનું અતુકરણ મારા એક મિત્રના કસુકુએ એવું તો સરસ કર્યું હતું કે, ૧૦ પોલીસો ત્યાં હાજર થઈ ગયા હતા. તેનું શરીર સુગંધિતુના જેવડું લગભગ થાય છે, અને તે આખા શરીરે લીલો ભુરો હોય છે. માત્ર પુંછડીના પીંછા રાતા સુંદર રંગનાં હોય છે. આફ્રિકામાં વસતા અંગ્રેજો અમીરકુટુંબના અને ગવર્નર જેવા પણ એ પીંછાને અતિશોખથી ટોપીમાં ખોસે છે. અંગ્રેજોની સ્ત્રીઓ એની સારી ઈંમત આપે છે. આફ્રિકામાં ફરતા ધણુ દિન્દીઓ આ જાતના પોપટને આ દેશમાં લાવેલા છે. અહિં પહોંચ્યાડતાં એક પોપટ રૂ. ૮૦ ની ઈંમતનો બની શકે છે. એનો મદિા સ્વર તો સાંભળીને જ સમજી શકાય. ટંકંકે ઓરજ મીઠાશ છે. ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં કેવાં સુંદર પ્રાણીઓ છે !

હુકુ (સ્વાહીલી ભાષાનો શબ્દ).

“ હુકુ ” ને અંગ્રેજોમાં જંગર કહે છે આ જન્તુ સૃષ્ટિમાં અતિવિચિત્ર છે. ઈસ્ટ આફ્રિકાના લગભગ સઘળા ભાગો એનું વતન છે. આ જન્તુની સારી ઉત્પત્તિ લાલ માટીમાંજ થાય છે. ઈ. આફ્રિકામાં લાલ માટીના ભાગો બહુજ છે. દુનિયાના બીજા કોઈ ભાગમાં એ જન્તુની અસ્તિત્વ વિષે અઘાપિ સંભળાયુ નથી.

હુકુ જ્યારે ધૂળમાં હોય છે ત્યારે નરી આંખો દેખી શકાતું નથી. તે જોડી શકે છે એમ મનાય છે. કોઈવાર આપણે ખુલ્લા પગ મૂકી બેઠા હોઈએ ત્યારે હુકુ અંગુઠા કે આગળીના અગ્ર ભાગ ઉપર બેસે છે, પડે છે, અને તતક્ષણેજ તેની પડવાની જગાથી બેએક ઈંચ દૂર ઉપરના ભાગમાં એળ ખંજોડ આવે છે. તુર્તજ આપણે હાથમાં પગ લઈ જેમ પગમાં લાગેલ કાંટાને કાઢવા બેસીએ છીએ તેમ હુકુને કાઢવા બેસીએ છીએ. ટેવાઈ ગયલા હોવાથી તુર્તજ તે ક્યાં બેઠું છે તેહાથ લાગ્યા પછી સોય કે ટાંકણી વડે કાઢી નાખીએ છીએ. પડે કે તુર્તજ દેખી શકાય તેવું મોટું થઈજાય

એલ જંગલીને જોડા પહેરવાનું પસંદ શાનુંજ હોય એટલે હુકુ પડે અને કાઢવા એજ એનો ધર્મ.

કહો, ઈશ્વરે આપણા જ્ઞાન માટે કેવી કેવી અદ્ભુત વસ્તુઓ બનાવી છે !

એક જાતના રૂપેરી દરિયાઈ જન્તુઓ.

“ દરિયાઈ આગીઆઓ. ”

સોદાદ્રાના ખેટા પાસે અને લગભગ આખા હિન્દી મહાસાગરમાં દરિયાઈ આગીઆઓની વસ્તી બહુજ મોટા પ્રમાણમાં છે. દરિયાની પાણીની સપાટી પર બહુજ એછે દૂર રહે છે. સ્ટીમર કે વહાણ ત્યારે નીકળે છે ત્યારે તેઓ ખખડાટથી ઉપર તરી આવે છે. સ્ટીમરની સન્નિકર્ષમાં એના જથ્થાને જથ્થા પધરાઈ રહે છે, જાણે આકાશગંગા અને આ દરિયાઈગંગા એક ખીખરે ટકારે મારનાં હોયની ! જન્તુઓ બારીક છે અને તેથી પકડાઈ શકતા નથી. પ્રથમ એમ મનાવું કે એ કાઈ દરિયાઈ વનસ્પતિ છે, અને અનેક કદ્દપનાઓ એ દરિયાઈ રજતચાદર ધિમે થતી. એ જન્તુઓની ખાસિયતો સમજી શકાઈ નથી, પરંતુ પ્રયત્ન ચાલુ છે. ઉપર આલ અને નીચે ખાણી એવે સમયે રાત્રિના આ આગીઆને રૂપેરી ચાદર ગુંથતા જોવા એ શું ઓછી વાત છે ? ઈશ્વરની લીલાનું આવે વખતે સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે.

પીંશી—સ્વાહીલી ભાષામાં.

Hyena—અંગ્રેજીમાં હાએના.

આ પ્રાણી આફ્રિકાની સૃષ્ટિનું છે. આપણી દૃષ્ટિએ નવું છે. લોંઘડીનું ઘડું હોય તેવું લાગે છે. બહુજ અદ્ય ફેરફાર સહિત શરીરે લગભગ લોંઘડીને મળતુ આવે છે. પીંશી આફ્રિકાના જંગલોમાં સંખ્યાબંધ વસે છે. ત્યાંત્યાં સિંહનો વાસ ત્યાંત્યાં સમીપમાંજ પીંશીનો ધરવાસ હોય છે. શિઆળ જેવી અત્યંત લુચ્છી તો નથી, પણ કૂદ અને હિસક તો છેજ. જંગલી કુકડાંમરઘાં વગેરે ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે. રાતના શિઆળ જેવી પણ જરાનગ્ન લુટી ખૂંચો મારે છે, અને જંગલમાં ફરતા મુસાફરોને ચેતાવે છે કે આટલામાંજ સિંહો રહે છે. છેડ ક્યાં વિના માણસને એ હેરાન કરતી નથી, અને એચાર માણસ સાથે હોય તો તો દૂરથીજ પોચાર ગણી જાય છે. પીંશીના આકારની સહિસલામતીથી કહી શકાય. પીંશીની એક ખીજ જાત Spotted Hyena યથાકુલાવાળા પીંશી Lynx છે. આર્તુ ચાંમડું સુંદર હોય છે. અંગ્રેજ સિકારીઓ એના ચામડાને ટેબલ પર પાથરવું પસંદ કરે છે.

શ્વેલ જંગલીને જોડા પહેરવાનું પસંદ શાતુંજ હોય એટલે હુકુ પડે અને કાઢવા એજ એનો ધર્મ.

કહો, ઇશ્વરે આપણા જ્ઞાન માટે કેવી કેવી અદ્ભુત વસ્તુઓ બનાવી છે !

એક જાતના રૂપેરી દરિયાઈ જાતુઓ.

“ દરિયાઈ આગીઆઓ. ”

સોક્રાટાના બેટા પાસે અને લગભગ આખા હિન્દી મહાસાગરમાં દરિયાઈ આગીઆઓની વસ્તી બહુજ મોટા પ્રમાણમાં છે. દરિયાની પાણીની સપાટી પર બહુજ ઓછે દૂર રહે છે. સ્ટીમર કે વહાણુ જ્યારે નીકળે છે ત્યારે તેઓ ખખડાટથી ઉપર તરી આવે છે. સ્ટીમરની સન્નિકર્ષમાં એના જથ્થાને જથ્થા પથરાઈ રહે છે, જાણે આકાશગંગા અને આ દરિયાઈગંગા એક બીજાને ટકારે મારનાં હોયની ! જાતુઓ બારીક છે અને તેથી પકડાઈ શકતા નથી. પ્રથમ એમ મનાવું કે એ કોઈ દરિયાઈ વનસ્પતિ છે, અને અનેક કદપનાઓ એ દરિયાઈ રજતચાદર વિશે થતી. એ જાતુઓની ખાસિયતો સમજી શકાઈ નથી, પરંતુ પ્રયત્ન ચાલુ છે. ઉપર આલ અને નીચે પાણી એવે સમયે રાત્રિના આ આગીઆને રૂપેરી ચાદર ગુંથતા જોવા એ શું ઓછી વાત છે ? ઇશ્વરની લીલાનું આવે વખતે સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે.

પીશી—સ્વાહીલી ભાષામાં.

Hyena—અંગ્રેજીમાં હાએના.

આ પ્રાણી આફ્રિકાની સૃષ્ટિનું છે. આપણી દૃષ્ટિએ નવું છે. લોંકડીનું સગું હોય તેવું લાગે છે. બહુજ અદ્ય ફેરફાર સહિત શરીરે લગભગ લોંકડીને મળતુ આવે છે. પીશી આફ્રિકાના જંગલોમાં સંખ્યાબંધ વસે છે. જ્યાંજ્યાં સિંહનો વાસ ત્યાંત્યાં સમીપમાંજ પીશીનો ઘરવાસ હોય છે. શિઆળ જેવી અત્યંત લુચ્ચી તો નથી, પણ દૂર અને હિંસક તો છેજ. જંગલી કુકડાંમરઘાં વગેરે ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે. રાતના શિઆળ જેવી પણ જરાનરા જુદી જૂઓ મારે છે, અને જંગલમાં ફરતા મુસાફરોને ચેતાવે છે કે આટલામાંજ સિંહો રહે છે. છેડ ક્યાં વિના માણસને એ હેરાન કરતી નથી, અને બેચાર માણસ સાથે હોય તો તો દૂરથીજ પોચાર ગણી જાય છે. પીશીના આકારની સહિસલામતીથી કહી શકાય. પીશીની એક બીજી જાત Spotted Hyena યધાકુધાવાળા પીશી Lynx છે. આનું ચીમડું સુંદર હોય છે. અંગ્રેજ શિકારીઓ એના ચામડાને ટેબલ પર ખાયરવું પસંદ કરે છે.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૪ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૦૬ ઉપરથી).

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે 'છોકરીઓ માટેની ગુજરાતી બીજી મોપડી' ની સુધાગ સાથેની ૧૯૦૯ ની ચાલુ આવૃત્તિ પસંદ કરી છે, અને મેસર્સ મેકમિલન અને કંપનિને નિશાળો તેમજ જાહેરમાં તે પુસ્તકની નકલો બહાર પાડવાની મંજૂરી આપી છે.

(સહી) F. W. MARRS,
Ag. Educational Inspector,
N. D.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૫ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૭૨ ઉપરથી).

૩. ૪૦ થી ૩. ૨૨ સુધીની લોકલ બોર્ડ સર્વિસની જગ્યાઓ હવે ખાલી દરેક પેટા વિભાગમાં બીજા અને ત્રીજા વર્ષના માણુઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં તેઓને વહેંચી આપવામાં આવશે; જ્યારે ત્રીજા વર્ષના માણુસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે ફક્ત ત્રીજા વર્ષના માણુસને અદાવવામાં આવશે, અને જ્યારે બીજા વર્ષના માણુસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે માત્ર બીજા વર્ષના માણુસને અદાવવામાં આવશે. ઉપર અદાવવા માટેની નોકરીની મુદત, ટ્રેનિંગ કોલેજના દરેક વર્ષના બિચામાં બિચા (તે તે) પ્રમાણપત્ર મેળવ્યાની તારીખથી ગણવામાં આવશે. ઉપર અદાવવાનો આધાર હંમેશાં સારા કામ ઉપર રહેશે. કેઈ પણ માણુસ વધુ મુદતની નોકરીને લીધે અદાવવા માટે લાયક થશે, પરંતુ તેનું કામ ખરાબ હશે તો તેના કરતાં સાફ કામ કરનાર ઓછી મુદતની નોકરીવાળા માણુસ તેના ઉપર ચઢી જશે, અને જે માણુસનું કામ બે કે ત્રણ વરસ સુધી ખરાબ માણુમ પડશે તે માણુસને તેના ગ્રેડમાંથી ઉતારી મૂકવાની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને તેથી કરી પગારમાં પાંચ કે તેથી વધારે રૂપિયાનું નુકસાન થશે.

કેળવણીખાતાની અખરો.

જાહેર ખખર.

(મે. ઉ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૪ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૦૬ ઉપરથી).

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે 'હોફરીઓ માટેની ગુજરાતી બીજી ચોપડી'ની સુધાગ સાથેની ૧૯૦૯ ની ચાલુ આવૃત્તિ પસંદ કરી છે; અને મેસર્સ મેકમિલન અને કંપનિને નિશાળો તેમજ જાહેરમાં તે પુસ્તકની નકલો બહાર પાડવાની મંજૂરી આપી છે.

(સહી) F. W. MARRS,

Ag. Educational Inspector,
N. D.

જાહેર ખખર.

(મે. ઉ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦ તા. ૨૫ નવેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૧૭૨ ઉપરથી).

૩. ૪૦ થી ૩. ૨૨ સુધીની લેકલ બોર્ડ સર્વિસની જગ્યાઓ હવે પછી દરેક પેટા વિભાગમાં બીજા અને ત્રીજા વર્ણના માણસોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં તેઓને વહેંચી આપવામાં આવશે; જ્યારે ત્રીજા વર્ણના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે ફક્ત ત્રીજા વર્ણના માણસને ચઢાવવામાં આવશે, અને જ્યારે બીજા વર્ણના માણસની જગ્યા ખાલી પડશે ત્યારે માત્ર બીજા વર્ણના માણસને ચઢાવવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવા માટેની નોકરીની મુદત, ટ્રેનિંગ કોલેજના દરેક વર્ણના બિચારામાં બિચારા (તે તે) પ્રમાણપત્ર મેળવ્યાની તારીખથી ગણવામાં આવશે. ઉપર ચઢાવવાનો આધાર હંમેશાં સારા કામ ઉપર રહેશે. કોઈ પણ માણસ પછુ મુદતની નોકરીને લીધે ચઢાવવા માટે લાયક થશે, પરંતુ તેનું કામ ખરાબ હશે તો તેના કરતાં સાફ કામ કરનાર બીજા મુદતની નોકરીવાળા માણસ તેના ઉપર ચઢી જશે, અને જે માણસનું કામ બે કે ત્રણ વરસ સુધી ખરાબ માણસ પડશે તે માણસને તેના ગ્રેડમાંથી ઉતારી મૂકવાની શિક્ષા કરવામાં આવશે, અને તેથી કરી પગારમાં પાંચ કે તેથી વધારે રૂપિયાનું તુકસાન થશે.

વૈષ્ણવ છ. એમ.

૩. બાળવાર્તા. „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી. ૦-૩-૦.
 ૪. નાયક છ. આર. ઇનામ, લાઇબ્રેરી ૦-૧૪-૦.
 પુસ્તક ૧. ભાગ ૧ લો. ગુજરાતી તેમજ પ્રાથમિકશાળા (કપડનું પૂરું).
 ગુજરાતી નિશાળો માટે અને ટ્રેનિંગ કૉલેજોમાં ૦-૧૨-૦.
 શ્રુતિ. ઉપયોગ માટે. (કાગળનું પૂરું).
 ૫. પટેલ એમ. ટી.
 રસિકવાર્તા માળા ભાગ ૧ લો. „ ઇનામ માટે. ૦-૨-૬.
 ૬. મહેતા વી. ખી.
 શિશુસદ્બોધમાલા „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી માટે. ૧-૦-૦.
 ૭. દવિ બી. એન.
 કમલાકુમારી „ „ ૧-૦-૦.

પુના, ૨૮ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦. } (સહી) P. Wren,
 For Director of Public
 Instruction.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦
 તા. ૬ ટી ડીસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૫૯૬ ઉપરથી).

વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા.

સને ૧૯૦૭ ના નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ મીના મુખર્દી સરકારી
 ગેઝીટના પહેલા ભાગમાં જાપાયલા નિયમાનુસાર સને ૧૯૧૧ માં લેવા-
 વાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં નીચેનાં પુસ્તકો પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે.
 ગુજરાતી.

ખાતા તરફની ગુજરાતી વાચનમાળાની સાતમી ચોપડી; ૩૨,૩૬,૪૦,
 ૪૮,૪૮,૫૧,૫૩, અને ૫૫ માં પાઠમાં આવતી ૩૦૦ લીટીના મુખપાઠ
 અને રપટીકગ્લુ સાથે.

આરોગ્યવિદ્યા.

અથવા

સાતમી ચોપડીના ત્રીજા ભાગમાં (સ્વદિજ્ઞાન સંબંધી) આપેલાં
 વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

વૈષ્ણવ છ. એમ.

૩. બાળવાર્તા. „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી. ૦-૩-૦.
 ૪. નાયક છ. આર. ઇનામ, લાઇબ્રેરી ૦-૧૪-૦.
 પુસ્તક ૧. ભાગ ૧ લો. ગુજરાતી તેમજ પ્રાથમિક શાળા (કપડાનું પૂરું).
 ગુજરાતી નિશાળો માટે અને ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં ૦-૧૨-૦.
 ભૂમિતિ. ઉપયોગ માટે. (કાગળનું પૂરું).
 ૫. પટેલ એમ. ટી.
 રસિકવાર્તા માળા ભાગ ૧ લો. „ ઇનામ માટે. ૦-૨-૬.
 ૬. મહેતા વી. પી.
 શિશુસહજોધમાલા „ ઇનામ અને લાઇબ્રેરી માટે. ૧-૦-૦.
 ૭. દ્વિ બી. એન.
 કમલાકુમારી „ „ ૧-૦-૦.

પુના, ૨૯ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦. } (સહી) P. Wren,
 For Director of Public
 Instruction.

જાહેર ખબર.

(મે. ડી. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૦
 તા. ૬ ટી ડીસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૫૯૬ ઉપરથી).

વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા.

સને ૧૯૦૭ ના નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ મીના મુંબઈ સરકારી
 ગેઝીટના પહેલા ભાગમાં જાહેર નિયમાનુસાર સને ૧૯૧૧ માં લેવા-
 વાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં નીચેનાં પુસ્તકો પસંદ કરવામાં આવ્યાં છે.
 ગુજરાતી.

ખાતા તરફની ગુજરાતી વાચનમાળાની સાતમી ચોપડી; ૩૨,૩૬,૪૦,
 ૪૪,૪૮,૫૧,૫૩, અને ૫૫ માં પાઠમાં આવતી ૩૦૦ લીટીના મુખપાઠ
 અને રપટીકરણ સાથે.

આરોગ્યવિદ્યા.

અથવા

સાતમી ચોપડીના ત્રીજા ભાગમાં (સ્વૈચ્છિક સંબંધી) આપેલાં
 વિધાનાં મૂળતરંગો.

જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહેનશાહ તરફથી નીચેનાં ચોપાનીઆં જમ થયલાં જાહેર કર્યા છે, કારણ કે સદરહુ ચોપાનીઆમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “ધિ વન્દેમાનરમ્.”
૨. “ધિ વન્દેમાતરમ્ યૌત્યુમ રમ્”
૩. “ધિ વન્દેમાતરમ્ ” ૩ વ્રુ”
૪. “અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” પુના શહેરના વન્દેમાતરમ્ જાપખાનામાં અગ્રેજીમાં જપાયલાં અને હરિ રમ્પુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૫. “મહારાષ્ટ્રમાં અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” મુખર્જીના જગદીશ્વર જાપખાનામાં મરાઠીમાં જપાયલાં અને હરિ રમ્પુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૬. ‘શ્રીયુત અરવિન્દ ધોપનાં બે લાપણો’ બોમ્બે નેશનલ યુનિયનની ૧ લી સીરીઝ મુખર્જીના જગદીશ્વર જાપખાનામાં અગ્રેજીમાં જપાયલાં અને જી. પી. મુરદેશ્વર બી. એ. એ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.

આલીબહાદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

‘એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન્ ટૉલરૅંસનો કાગળ’ એ નામના ગુજરાતી ચોપાનીઆનુ ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમની રૂએ રદખાતલ થયુ.

ન. ૫૭૦૫

ન્યુડિસ્થલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુખર્જી, તા. ૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

જાહેર ખબર.

નાતાલ, ફ્રીનીક્સના ઇન્ટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ગુજરાતીમાં જપાયલાં “એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન્ ટૉલરૅંસનો કાગળ” (ગ્રેટ ટૉલરૅંસ લેટર

જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહેનશાહ તરફથી નીચેનાં ચોપાનીઆં જમ થયલાં જાહેર કથો છે, કારણ કે સદરહુ ચોપાનીઆમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર રચપાયલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્પન્નવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “ધિ વન્દેમાતરમ્.”
૨. “ધિ વન્દેમાતરમ્ યોદ્યુમ રમ્”
૩. “ધિ વન્દેમાતરમ્ ” ૩ જી.”
૪. “અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” પુના શહેનના વન્દેમાતરમ્ જાપખાનામાં અંગ્રેજીમાં જપાયલાં અને હરિ રમુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૫. “મહારાષ્ટ્રમાં અરવિન્દ ધોપનાં લાપણો” મુંબઈના જગદીશ્વર જાપખાનામાં મરાઠીમાં જપાયલાં અને હરિ રમુનાથ લાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૬. “શ્રીયુત અરવિન્દ ધોપનાં એ લાપણો” યોમ્મે નંદાનલ યુનિયનની ૧ લી સીરીઝ મુંબઈના જગદીશ્વર જાપખાનામાં અંગ્રેજીમાં જપાયલાં અને ઇ. પી. મુરદેશ્વર ખી. એ. એ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટોલ્સ્ટોયનો કાગજ” એ નામના ગુજરાતી ચોપાનીઆનું ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.

નં. ૫૭૦૫.

ન્યુડિસ્ચલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

જાહેર ખબર.

નાતાલ, ફીનીકસના ઇન્ટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ગુજરાતીમાં જપાયલું “એક હિંદુ પ્રત્યે મહાન ટોલ્સ્ટોયનો કાગજ” (ગ્રેટ ટોલ્સ્ટોય લેટર

૧૯૧૦ ના ૧૯૧૦ ના ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની બારમી કલમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નીચેના ચોપાનીઆં તામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલ નામદાર શહેનશાહ તરફથી. જેમ થયેલાં જાહેર કૃપા છે, કારણ કે ઉક્ત ચોપાનીઆંમાં એવા સંબંધ છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થાપાત્તી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્ક્રાવાનો સંભવ રહે છે:—

૧. “સ્વદેશી ચળવળ” (સ્વદેશી એક્ટેશન) રામચંદ હરિ તામહણકરે લખેલું અને નાગપુરના ગોરક્ષણ છાપખાનામાં છપાયેલું.
૨. “કાશ્મીર નિવૃત્તિ નિબંધ” (સિલેક્શન્સ ફ્રોમ ધિ કાલ) વૈદ્યુમ છંદુ, શિવરામ મહાદેવ પરાંજપેએ પુનાનો મનોહર છાપખાનામાં મરાઠીમાં છપેલું.
૩. “તિલકાંચે અદ્ય ચરિત્ર” (એ શોર્ટ લાઈફ ઓફ મિ. તિલક) લક્ષ્મણ રામચંદ પંચરકર બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું અને મુંબઈના નાગેરી છાપખાનામાં છપેલું.

આલીગઢ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના
હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“શ્રીયુત ગિપિનચંદ પાલનાં લાપણો” એ નામના પુસ્તકનું ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની બારમી કલમની રૂએ રદખાતલ થવું.

નં. ૬૦૩૫.

ન્યુડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ.
ફિલ્ડ મુંબઈ, તા. ૨૧ મી. ઑક્ટોબર ૧૯૧૦.

નો ૫૮૮૧

ન્યુડિસ્મલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિને મુગઈ તા ૧૫ મી ઑક્ટોબર ૧૮૧૦

જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૮૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન ગ્રેસ ઍક્ટની ખારમી ક લમથી મજેની સત્તાની રૂએ નીચે ॥ ચોપાનીઆ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિને નામદાર શહેનશાહ તરફથી જાણ થયા ના જાહેર કર્યા છે, કારણ કે જાણ ચોપાનીઆમા એમ શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમા કાયદેસર રથપાનની સગાર તરફ અસતોપની લાગણી ઉત્કેન્વાનો સમન ગ્રહે છે —

- ૧ “સ્વદેશી ચળવળ” (સ્વદેશી એક્સપેશન) ગમચદ હિંદી તામહણુકો લ ખેલુ અને નાગપુરના ગોરલણુ જાપખાનામા જાપાનહુ
- ૨ “કાનાતિલ નિનકક નિગમ” (સિલેકશન્સ ક્રોમ ધિ માન) વૉયુમ છુ, શિગમ મહાદેવ પરાજપેએ પુનાના મનોહર જાપખાનામા મરાઠીમા જાપેયુ
- ૩ તિનજાને અપ ચગિન (એ શૉર્ટ લાઈફ ઍન્ડ મિ તિલક) લ કમણુ રાચ, પગર ૨ જી એ એ મરાઠીમા લખેયુ અને મુગઈના નાગરી જાપખાનામા જાપેયુ

આલીખાલ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના
હુકમથી

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government

“શ્રીકૃત વિપિનચ પાનના લાપલો” એ નામના પુસ્તકનુ ૧૮૧૦ ના ઇન્ડિયન ગ્રેસ ઍક્ટની ખારમી કવમની રૂએ રદનાતલ થયુ
નો ૬૦૩૫.

ન્યુડિસ્મલ ડિપાર્ટમેન્ટ

કિને મુગઈ, તા ૨૧ મી ઑક્ટોબર ૧૮૧૦

છાપખાનામાં અને વડોદરાના લક્ષ્મીવિલાસ છાપખાનામાં છપાયેલું.

૩. “સ્વદેશી અને બહિષ્કાર” (“સ્વદેશી અને બાપકોટ”) વડોદરાના એલ. વી. છાપખાનામાં છપાયેલું.

વડોદરાના ન્યૂવિજય છાપખાનામાં છપાયેલું.

૪. પ્રતાપસિંહ.

૫. “જાઈ જુઈ” અથવા “ધિ આરજર ઓર ઇન્ટ્રેટયુએશન.”

૬. “રાજનિષ્ઠા આશિ રાજદ્રોહ.” (“લોપલટી એન્ડ ડિસ્ લોપલટી.”)

૭. “શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર” અથવા “ધિ લાઈફ ઓફ શ્રીકૃષ્ણ” ભાગ ૧ લો
“આત્મોદ્ધાર” અને ભાગ ૨ જે “જગત-ઉદ્ધાર.”

૮. “તેવીસમી રાષ્ટ્રીય સભા”

૯. “સોન્યા બાપુ” અથવા “ધિ એગ ઓફ રેલેવરી.”

૧૦. અશ્વત્થામાયા છાપા અથવા “ધિ કુપ ડી મેન ઓફ અશ્વત્થામા.”

૧૧. “અશ્વત્થામાયે પરિપત્ય” અથવા “એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ ઓફ અશ્વત્થામા.”

૧૨. “રામકૃષ્ણા એન્જીના”

૧૩. “લોહલીમ” અથવા “લીમ મેઈડ ઓફ આયર્ન.”

આલીઝહ નામદાર ગવર્નરે ઇન્ કાઉન્સિલના
દુકમથી.

(સદી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“અપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોના પિંદો અને મરાઠી તરજુમાઓ”
૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.”

ના. ૬૦૭૮. ન્યુઝિયલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુબઈ ના. ૨૨ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦.

- છાપખાનામાં અને વડોદરાના લક્ષ્મીવિલાસ છાપખાનામાં છપાયેલું.
૩. “રવદેશી અને બહિષ્કાર” (“રવદેશી અને બાયકોટ”) વડોદરાના એલ. વી. છાપખાનામાં છપાયેલું.

વડોદરાના ન્યુવિજય છાપખાનામાં છપાયેલું.

૪. પ્રનાયસિદ્ધ.
૫. “બાઈ બુઈ” અથવા “ધિ આરજર ઓફ ઇન્ફેટ્યુએશન.”
૬. “સગ્ગનિશ આશ્લિ રાગદોહ.” (“લોયસ્ટી એન્ડ ડિસ્ લોયસ્ટી.”)
૭. “શ્રીકૃષ્ણચરિત્ર” અથવા “ધિ લાઇફ ઓફ શ્રીકૃષ્ણ” ભાગ ૧ લો
“આત્મોદ્ધાર” અને ભાગ ૨ જે “નગત-ઉદ્ધાર.”
૮. “તેવીસમી રાષ્ટ્રીય સભા”
૯. “સોન્યા બાપુ” અથવા “ધિ એન્ડ ઓફ રહેવરી.”
૧૦. અશ્વત્થામાયા છાપા અથવા “ધિ કુપ ટી મેન ઓફ અશ્વત્થામા.”
૧૧. “અશ્વત્થામાયે પરિપત્ય” અથવા “ચેરટાઇઝમેન્ટ ઓફ અશ્વત્થામા.”
૧૨. “રામકૃષ્ણા એન્જામા”
૧૩. “લોહલીમ” અથવા “લીમ મેઇડ ઓફ આયર્ન.”

આલીબાદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના
દુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોના [૬] અને મરાઠી તરજુમાઓનું
૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.”

તા. ૬૦૭૮.

ન્યુડિસ્થલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

ફિલ્લે મુબઈ તા. ૨૨ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦.

તેથી કરી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ કિંદમાં કાપદેસર રથપાપલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેરવાનો સંભવ રહે છે :—

“ દેશલક્ત મહાત્મા તિલક ” શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુલસતીમાં લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદના સલવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.

“ ગણપતિઆ મેલાચિ પાંડે ” લાલુ રામજી ગોવટકરે મરાઠીમાં લખેલું. મુંબઈના શારદા કૃદન છાપખાનામાં બારકર મહાદેવ સિધાએએ લખેલું અને ખડેરાવ દારકાજી પાટિલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ વર્ણ ધર્મ મિમાંસા ” ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરાઠીમાં લખેલું મુંબઈના ગણપત કૃષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ શીનારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કૃષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ રાષ્ટ્ર પુરુષ ” નુ દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “ સ્વદેશી બહિષ્કાર. ” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “ રાષ્ટ્રદીપક ” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં છાંતીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર જોડેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી દેટલીએક છાંતીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં “ જનની ” અને “ પરવલંબી ” એ મુજબનાં અક્ષરસુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

આલીબાદ નામદાર ગવર્નરે ઇન્ કાઉન્સિલનો હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ યોગમાયા ” નામની ગુલસતી ચોપડીનું સંવે ૧૯૧૦ (૧૯૧૦ ને લો) ના દરિયન પ્રેસ ઍક્ટની ખાસી કલમની રૂએ રદબાતલ થયું.

નં. ૬૩૧૪.

લુઈસિયસ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

તેથી કરી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર રથપાયલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉદ્દેશવાનો સંભવ રહે છે :—

“ દેશલક્ષ્મી મહાત્મા તિલક ” શાહ અમીચંદ નયુલાઈએ ગુજરાતીમાં લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદનાં સંસ્કૃતિગ્રામી ઇપખાનામાં છાપેલું.

“ ગણપતિચ્યા મેલાચિ પાંડે ” લાલુ રામજી ગોવટકરે મરાઠીમાં લખેલું. મુંબઈના શારદા કુદન ઇપખાનામાં બારકર મહાદેવ સિધાગેએ છાપેલું અને ખડેરાય દ્વારાજી પાટિલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ વર્ણ ધર્મ મિમાંસા ” લટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે રાસ્ટ્રીએ મરાઠીમાં લખેલું મુંબઈના ગણપત કૃષ્ણજી ઇપખાનામાં સખારામ સીનારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કૃષ્ણજીરાય રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.

“ રાષ્ટ્ર પુરુષ ” નું દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “ સ્વદેશી બહિષ્કાર ” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “ રાષ્ટ્રદીપક ” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં ઇખીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઉભેલો એક પુરુષ ચિત્રવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી દેટલીએક ઇખીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં “ જનની ” અને “ પરવલંબી ” એ મુજગનાં અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

આલીનદ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલનો હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Acting Secretary to Government.

“ યોગમાયા ” નામની ગુજરાતી ચોપડીનું સેને ૧૯૧૦ (૧૯૧૦ ના) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કક્ષમતી રૂએ રદબાતલ થવું.

નં. ૬૩૧૪.

લુથિસ્વલ ડિપાર્ટમેન્ટ

દિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

કરી છે, કારણ કે ઉક્ત નાટકોમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહે-
નશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી સરકાર તરફ અસંતો-
ષની લાગણી ઉત્કેશવાનો સંભવ રહે છે.

આલીખદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના
હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

“ મરાઠ્યાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્ત્વ ” નામના મરાઠી પુસ્તકનું
સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થયું.

નં ૬૫૪૨.

જયુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિરહે મુખર્જી, તા ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ૧૨ મી ક-
લમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલે નામદાર શહે-
નશાહ તરફથી મુખર્જીના વિનય હાપખાનામાં હાપાયલુ અને ગણેશ નારા-
યણુ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું “ મરાઠ્યાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્ત્વ ”
[ધિ ઇમ્પોર્ટન્સ ઓફ નાના (ફાનવીસ) ઇન્ ધિ હિસ્ટ્રી ઓફ મરાઠાઝ]
એ નામનું પુસ્તક જપ્ત કરેલું જાહેર કર્યું છે, કારણ કે ઉક્ત પુસ્તકમાં એવા
શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર
સ્થપાયલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેશવાનો સંભવ રહે છે.

આલીખદ નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલના
હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

કરી છે, કારણ કે ઉક્ત નાટકોમાં એવા શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહે-
નશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતો-
પની લાગણી ઉત્કેરાવાનો સંભવ રહે છે.

આક્ષીગદ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના
હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

“ મરાઠાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ” નામના મરાઠી પુસ્તકનું
સને ૧૯૧૦ ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ૧૨ મી કલમની રૂએ રદખાતલ થવું.

નં. ૬૫૪૨.

બુધિશ્વર ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.

જાહેર ખબર.

૧૯૧૦ (૧૯૧૦ નો ૧ લો) ના ઇન્ડિયન પ્રેસ ઍક્ટની ૧૨ મી ક-
લમથી મળેલી સત્તાની રૂએ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલે નામદાર શહે-
નશાહ તરફથી મુંબઈના વિજય છાપખાનામાં છપાયેલું અને ગણેશ નારા-
યણુ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું. “ મરાઠાંચે ઇતિહાસાંત નાનાંચે મહત્વ ”
[ધિ ઇમ્પોર્ટન્સ ઍન્ડ નાના (ફૂનવીસ) ઇન ધિ હિન્દી ઍન્ડ ધિ મરાઠાં]
એ નામનું પુસ્તક જપ્ત કરેલું જાહેર કર્યું છે, કારણ કે ઉક્ત પુસ્તકમાં એવા
શબ્દો છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે બ્રિટિશ હિંદમાં કાયદેસર
સ્થપાયેલી સરકાર તરફ અસંતોષની લાગણી ઉત્કેરાવાનો સંભવ રહે છે.

આક્ષીગદ નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના
હુકમથી.

(સહી) C. A. Kincaid.

Secretary to Government.

આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોમાં છ નમ્બરમાં.

કેળવણી ખાતાના ને ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્યર્થ ઇલાકાત
ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણીખાતાના ધણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી
લેખના શુદ્ધ ચતુષ્કોણી, તથા ધોરણોને અનુકૂળ અક્ષરોના કદ
લખાણુ નમની ગોઠવણુ કરીને, હાલ ચાલતી મર્ચે કોપીબુકો કરતા
ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને મુન્દરતા બગવવા માટે ત્રાખાના પના,
પરખેટ) ટાનરાવેલા છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેન્સ એકજ
મુન્દર રંગની શાલીલી છપાય છે કાગળ અને કવચ ઉગા દેહાઉ
પડેલા છે, જે એક નખ્ખા નેવાથી-આત્રી થયે

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી (અંગ્રેજીનાગ્ને રૉક્ટેરે ઉડ
કુમીગન આપવામાં આવશે; પેટ્રીંગ અને ઝેલે બન્યા
આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માગતનુ કે રેલેતનથી આવગતુ
આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ માથે બીજા પુસ્તકો મગાવનાગ્ને નેન્ડ અધેા દેા હમ-
લક મો ના આપવા ગોઠવણુ નખી છે મળવાનુ ઠેકાણું—આત્મા
દલાલાઈની કમ્પની. લેખનકળા કોપીબુકની ઓફીસ, -કાળકાદે
ગેડ પોસ્ટ ઓફીસ સામુ નંબર-૨૧૭ મુંબઈ.

બગલાથ લેહાબાઈ.

આત્મારામ અને દલાલાઈની કંપનીની

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોનું છ નમ્બરમાં.

કેળવણી ખાતાના ગે. ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્યર્થ ઇલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણીખાતાના ધણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોના શુદ્ધ વ્યવહાર ગોઠી કાઢી, તથા ધોરણોને અનુકૂળ અક્ષરોના દૃઢ તથા લખાણની ગોઠવણ કરીને, હાલે વ્યાસતી મેં કોપીબુકો કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુન્દરતા જાળવવા માટે ત્રાખાના પત્ર (ટ્રા પરપ્લેટ) જાનરેલા છે, જે ઉપરથી માન દરેક પેન એકજ બાજુએ સુન્દર રંગની શાલીલી છપાય છે કાગળ અને કવર ઉગા દકાઉ વાપરેલા છે, જે એક રખત નેવાયી-ખાત્રી થયે

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી બિબીદનારને રોકડે ૩૩ દકા કમીશન આપવામાં આવશે; પેર્ફીંગ અને બેન્ડે ખરચ પણ આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માગતનું કે રોકડનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ માથે બીજા પુસ્તકો મગાવનારને મેંદકે અર્થે દેશ દુકાન લઈ મોડવા આપવા ગોઠવણ નાખી છે મળવાનું ઠેકાણું—આત્મારામ દલાલાઈની કંપની. લેખનકળા કોપીબુકની આદીત્ત, કાળકાદેની ગ્રા. પોસ્ટ એડીમ સામુ નંબર-૨૧૭ સુખ્યર્થ.

જગન્નાથ જેઠાભાઈ.

સુચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તન્હ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં, લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપના મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતો નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળબંધનસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અક્ષરે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને થી બાબતની પૈમા જે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂથ થયાનો સમય છે. મોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિનાપની બીજી ટિકેટો લેવામા આ રશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકતો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે. મોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ માથે અઘી આનો; પદરના ખર્ચે સેનારૂ દેમ રૂપીઆ સુધીના પગારનાળા શિક્ષકો તથા રકોલરોને ટપાલ ખર્ચે સાંચે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈમા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામાં આવશે અર્થાત્ પત્રનો એમાં સુગ્રાપ થશે નહિ.

જાહેર જાણરો છાપવાના બાબ.

લીટી તો પ્રથમ પૂરે ચાર્જ અને તે પછી. ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દુગ્રંથી પ્રધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) - ૬ ગણો ચાર્જ પડશે. તથા માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. મહેલે મહીને પુરે ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી સાગલાનું દરેક માગે ૬ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની આદે કોઈ પ્રશ્ન હોઈએ તો વહુવવામાં આવશે નહિ.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તન્હ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં, લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપના મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતો નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળગૃંથરસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખા અક્ષરે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મતીઓર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતની પૈમા જે ને ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂથ થનાતો સત્તવ છે. મોરેટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘાં આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિનાપની બીજી ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાકીની વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ માથે આદી આનો; પદરના ખર્ચે સેનાર હંમ રૂપીઆ સુધીના પગારનાળા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચે સાંચે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈમા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેને પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામાં આવશે અર્થાપત્તો એમાં સુગ્રાપ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના ભાવ.

લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર માસ સગી દર માસે દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) ગણો ચાર્જ પડશે. પણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ અને પછી બાર માસ સગી લાગવાનું હશે દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની આદે કોઈ પ્રશ્ન હોય તો વહુવવામાં આવશે નહિ.

માસ્તર સાહેબોને ખાસ પ્રાર્થના કે આ ખાળાત લોકોમાં લાવતા રહી આ પરોપકારના કાર્યમાં બનતી મદાય આપવી.

નજીવી કિંમતે અપાતાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

હુઃખહારિ-ધવરા ભારતદેશ, અને ધર્મની ઉત્તતિના ખાસ સાધ-
નરૂપ ઉત્તમપ્રકારનું વાચન ગરીબોને યોગ્યતી નજીવી કિંમતે પુર્ક
પાઠવાનો નિઃસ્વાર્થ સેવાધર્મ આરંભીને આ મંડળે ગયાં બે વર્ષમાં
સાત પુસ્તકોની ચોપન હજાર પ્રતો કહાડી છે.

આ વર્ષમાં ચરિત્રો, વિદ્યુદનાનંદી ગીતા ૬૦ મોટા પુસ્તકો નીકળશે
શ્રીચોગવાસિષ્ઠ { વૈરાગ્ય મુમુક્ષુ પ્રકરણો ૨૨૦૬ અર્થ સાથે
પાન ૩૫૦ પાકુ પૂઠું કી.મોત્ર ૦૮૫૫૦ } ૦

એકાદશસ્કંધ { ભાગવતના સારરૂપ ૨૨૦૬ અર્થ સાથે
પાન ૪૫૦ પાકુ પૂઠું કિંમત ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫ } ૦

ભગવદ્ ગીતા { ૨૨૦૬ અર્થ મહાભારત ૬૦ સાથે પાન ૨૭૦
ગુરુકો કાચુ પૂઠું ૦૮૫૫૦ પાકુ ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫ } ૦

દશમ સ્કંધ { ગુજરાતી ભાષાંતર આધ્યાત્મિક રહસ્ય
સાથે પાનાં ૫૦૦ પૂઠું પાકું ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫ } ૦

સદ્ગુણી બાળકો { બાળકો માટે અસરકારક ૮૧ ખરા
બનાવો ૦૮૫ પો. ૦૮૫ } ૦

નશીબની કુંચી { વિચારસક્તિ અને પુરુષાર્થ
ની મહત્તા કી. ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫ } ૦

બાળકોની વાતો { પ્રતિયારકત રમીલીભાષામાં
ઉત્તમ બોધ ૦૮૫ પો. ૦૮૫ } ૦

ભગવાનની છબી { ૨૨૦૬ કંકાર સાથે ૬૪૭ ની
જાડી ૦૮૫ પાતળી ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫ } ૦

છવન પ્રભાત, (મહારાજા શિવાજી વિવે ઉત્તમ નોવેલ) ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫

છવન સંધ્યા, (મહારાજા પ્રતાપ વિવે ઉત્તમ નોવેલ ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫)

પ્રસીડન્ટ મહાધીર ગારફીલ્ડનું છવનચારત્ર ૦૮૫૫૦ પો. ૦૮૫

સંગીતનીતિ ૦૮૫ મરણ પછી હાલત ૦૮૫૫૦ ક્ષાત્ર પાળ ૦૮૫૫૦
વી. પી. ખર્ચ જૂદું થયે, છ આનાથી ઓછું વી. પી. મંગાવવું નહીં
ધર્માદા કે વેચવા માફ સામર્થ લેનારે સીક્ષાથી પૂજવું.

ચરતું સાહિત્યવર્ધક મિત્રમંડળ, કાલબોરેવી મુંબઈ.

માસ્તર સાહેબોને ખાસ પ્રાર્થના કે આ બાળક લોકોમાં
લાવતા રહી આ પેરોપેકારના કાર્યમાં બનતી સહાય આપવી.
નજીવી કિંમતે અપાતાં ઉત્તમ પુસ્તકો.

દુઃખહરિ-ધવરા ભારતદેશ અને ધર્મની ઉત્થાતિના ખાસ સાધ-
નરૂપ ઉત્તમપ્રકારનું વાચન ગરીબોને થોપાતી નજીવી કિંમતે પુરૂં
પાઠવાનો નિઃસ્વાર્થ સેવાધર્મ આરંભીને આ મંડળે ગયાં બે વર્ષમાં
સાત પુસ્તકોની ચોપન હવેર પ્રતો કંહાડી છે.

આ વર્ષમાં ચરિત્રો, વિદ્વંનનાંદી ગીતાં ઇ. ભાગ પુસ્તકો નીકળશે
શ્રીચોગવાંસિષ્ઠ { વૈરાગ્ય મુમુક્ષુ પ્રકરણો શ્લોક અર્થ સાથે
પાન ૩૫૦ પાકુ પૂઠું કી. માત્ર ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

એકાદશસ્કંધ { ભોગવતના સારરૂપ શ્લોક અર્થ સાથે
પાન ૪૫૦ પાકુ પૂઠું ફક્ત ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

ભગવદ્ ગીતા { શ્લોક અર્થ માહાત્મ્ય ઇ. સાથે પાન ૨૭૦
શુદ્ધકા દાસ્ય પૂઠું ૦૮૫૦ પાકુ ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

દશમ સ્કંધ { ગુજરાતી ભાષાંતર આધ્યાત્મિક રહસ્ય
સાથે પાનાં ૫૦૦ પૂઠું પાકું ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

સદ્ગુણી બાળકો { બાળકો માટે અસરકારક ૮૧ અક્ષર
બનાવે ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

નશીબની કુંચી { વિચારશક્તિ અને પુરુષાર્થ
ની ગદ્ગતા કી. ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

બાળકોની વાતો { પઠિયારફત રસીલીભાષામાં
ઉત્તમ બોધ ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

ભગવાનની છબી { શ્લોક છંદાર સાથે ઇ. ૬x૭ ની
બાડી ૦૮૫૦ પાતળી ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

છવન પ્રભાત, (મહારાજા શિવાજી વિષે ઉત્તમ નોવેલ ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

છવન સંધ્યા, (મહારાજા પ્રતાપ વિષે ઉત્તમ નોવેલ ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

પ્રસીડન્ટ મહાવીર ગારફીલ્ડનું છવનચારત્ર ૦૮૫૦ પૈ. ૦)

સંગીતનીતિ ૦૮૫૦ મરણ પછી હાલત ૦૮૫૦ ક્ષાત્રપાળ ૦૮૫૦

વી. પી. ખર્ચ ભૂદું થશે, છચ્ચાનાંધી-ઓશું વી. પી. મંગાવતું-ન

ધર્મદા કે વેચના સાંરે સામઘાં લેનારે રીક્ષાધી પૂજનું.

સરતું સાહિત્યવર્ધક મિત્રમંડળ, કોલબાદેવી ગુ. બાઈ.

થયોજ નોંધ્યો. એક પ્રેક્ટિસીંગ શિક્ષક એવા નોંવામાં આવ્યા છે કે આખા ક્લાસ સુધી એકજ ધારીએ. એકજ તરફ નજર રાખીને વ્યાખ્યા કર્યાજ નય. તેનું જ્ઞાન સારું છે, પણ આવી શૈલીથી તે કોના પર કરે? ધણા ભાષણકર્તાનાં લખી લાવેલાં કે મોંએ અપાતાં ભાષણો આજ કારણથી નોંધ્યો તેવી અસર કરી શકતાં નથી. યોગ્ય અનુભવ ધાટામાં ફેરફાર વિનાનું એક ધારીએ બોલેલું કદી પણ ઓતાજનનાં મન, સંસ્કાર પાડતું નથી.

નરમાશ ને સખ્તાઈ—શિક્ષક અતિશય નરમ તેમજ અતિશય ... પણ થતું નહિ. અન્ય વિષયમાં છે તેમ આમાં પણ વ્યવસ્થા ભાર્ગવ ઉત્તમ છે. સર્વજ્ઞ વાચ્યતે એ ન્યાયે નરમ થવાથી શિક્ષકને અનેક પ્રકારની અગત્ય પોષે તેને કાઈ ગાંઠતું નથી, તેનાથી વ્યવસ્થા જળવાતી નથી, ને પોતાની વીની પ્રતિષ્ઠા ટકાવી રખાતી નથી. તેમજ અતિશય સખત થવાથી વિષયવર્ગનાં મનમાં તે અણમો ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રેમને બદલે ભયની તાત્કાલિક ચાય છે; પણ તેનું પરિણામ લાંબો વખત પહોંચતું નથી. શિક્ષકનું કામ સોનીના જેવું છે. સોની જેમ કાંઈક વખત હોઠો જોરથી છે ને કાંઈક વખત ધણોજ ધામો ધીમો, તેજ પ્રમાણે શિક્ષક પ્રસંગે બંનેને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ. જેવું પાત્ર તેવું વર્તન. શરમાળ ને લાચર વાળા શિષ્ય તરફ નરમાશની જરૂર છે; ને નોંદર ને બેરુદ શિષ્ય તરફ ધીની જરૂર છે. કાંઈક પ્રસંગે નમતી દારી મૂકવી જોઈએ ને કાંઈક સંગે સખત ખેંચી પકડવી જોઈએ. જેને અંગ્રેજીમાં Tact (પેર કહે છે તે તેનામાં હોયીજ નોંધ્યો. આપણા પ્રાચીન ઉપદેશકોએ કેમકાલાનુસારી વર્તનનોજ ઉપદેશ કર્યો છે.

ધૈર્ય—શિક્ષક આકળા ન થવું. ‘ધીરજનાં રૂજ મીઠાં છે’ એ કહેતો હમેસ યાદ રાખવી. સર્વ શિષ્યની ભુદ્ધિ સરખી નથી. કેટલાકની પ્રકૃતિ ખણી તીવ્ર તો કેટલાકની ધણી મન્દ હોય છે. કેટલાક એકબે વાર વચાથી ગ્રહણ કરે છે ને કેટલાક, અનેક વાર દર્શાવ્યા છતાં ગ્રહણ શકતા નથી. આવી સ્થિતિમાં શિક્ષકે ધૈર્ય રાખવું. સારિયક વૃત્તિથીયે તેવું, તામસી થવું નહિ. એક વાર સમજાવવાથી કાંઈના મનમાં અણુ થત ન ભિતરે તો તેનું ભુદ્ધિ ભુદ્ધિ રીતે નથા નથા સ્વરૂપમાં વિનિ સ્પષ્ટીકરણ કરવું. મિલમ ખોવો નહિ, ધીરજ ને સહનશીલતાથીજ કા.

થવોજ જોઈએ. એક ટ્રેડયુએટ શિક્ષક એવા જોવામાં આવ્યા છે કે આખા ક્ષણ સુધી એકજ ધારીએ. એકજ તરફ નજર રાખીને વાળ્યા કરીજ નવ. તેનું જ્ઞાન સાદું છે, પણ આવી શૈલીથી તે કોના પર કરે? ધણા બાપજીકર્તાનાં લખી લાવેલાં કે મોંઝિ અપાતાં બાપજી આજ કારણથી જોઈએ તેવી અસર કરી શકતાં નથી. યોગ્ય અનુભવ ધાંડામાં ફેરફાર વિનાનું એક ધાટીએ બોલેલું કદી પણ શ્રેતાજનનાં મન સંસ્કાર પાડતું નથી.

નરમાશ ને સખતાઈ—શિક્ષકે અતિશય નરમ તેમજ અતિશય પણ થવું નહિ. અન્ય વિષયમાં છે તેમ આમાં પણ વચ્ચે માર્ગજ ઉત્તમ છે. સર્વત્ર વાચ્યતે એ ન્યાયે નરમ થવાથી, શિક્ષકને અનેક પ્રકારની અડચણ પડે તેને કોઈ માંહેનું નથી, તેનાથી વ્યવસ્થા જળવાતી નથી, ને પોતાની પીની પ્રતિષ્ઠા ટકાવી રખાતી નથી. તેમજ અતિશય સખત થવાથી શિષ્યવર્ગનાં મનમાં તે અણુઅણુ ઉત્પન્ન કરે છે. એમને ખદ્દમે લખથી તાત્કાલિક થાપ છે; પણ તેનું પરિણામ લાંબો વખત પહોંચતું નથી. શિક્ષકનું કામ સોનીના જેવું છે. સોની જેમ કોઈક વખત હોડો ભેરથી છે ને કોઈક વખત ધણેજ ધામે ધીમે, તેજ પ્રમાણે શિક્ષક પ્રસંગ ને બંનેને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ. જેવું પાત્ર તેવું વર્તન. સરમાળ ને લામ પાળા શિષ્ય તરફ નરમાશની જરૂર છે; ને નજીર ને બેરુ શિષ્ય તરફ ઈની જરૂર છે. કોઈક પ્રસંગે નમતી દારી મૂકવી જોઈએ ને કોઈક સંગે સખત ખેંચી પકડવી જોઈએ. જેને અંગ્રેજીમાં Tact (પહેલ કહે છે તે તેનામાં હોવીજ જોઈએ. આપણા પ્રાચીન ઉપદેશકોએ દેશકાલાનુસારી વર્તનનોજ ઉપદેશ કર્યો છે.

ધૈર્ય—શિક્ષકે આકળા ન થવું. ‘ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે’ એ કહેવા દમેસ યાદ રાખવી. સર્વ શિષ્યની જીદિ સરખી નથી. કેટલાકની ગ્રહક્રમ ધણી તીવ્ર તો કેટલાકની ધણી મન્દ હોય છે. કેટલાક એકજે વાર વપાથી ગ્રહણ કરે છે ને કેટલાક, અનેક વાર દર્શાવ્યા છતાં ગ્રહણ મક્કતા નથી. આવી સ્થિતિમાં શિક્ષકે ધૈર્ય રાખવું. સારિવક વૃત્તિથી વર્તવું, તામસી થવું નહિ. એક વાર સમજાવવાથી કેઈના મનમાં અધિક જાત ન બીતરે તો તેનું જીદિ જીદિ રીતે નવા નવા સ્વરૂપમાં વિદે.

૩૩. ધીરજ ને સદનશીલતાથીજ કા.

હેડમાસ્તરે શિષ્ય ને શિક્ષકને એકઠા કરી બંનેની સાક્ષી લેતા હોય એમ કરી શિષ્ય પર લરોસો રાખે છે ને શિક્ષકને શરમિદા ને અંખવાણો પાડી નાખે છે.

શિક્ષક પ્રતિ હેડમાસ્તરનું વર્તન—વળા કેટલાક હેડમાસ્તર શિક્ષકના શિક્ષણમાં શિષ્યવર્ગમાં તેની ફજેતી થાય એવી રીતે ભૂલ કરે છે. એક હેડમાસ્તર જાતે શિષ્યવવાની પદ્ધતિમાં ઉત્તમ હતા તેમને પણ એવીજ ટેવ હતી. એક સમયે પાંચમા ધોરણમાં એક કલાસમાં તેઓ નિરીક્ષણ કરવા ગયા. ત્યાં તે વખતે ‘લેમ્બસ ટેઇલ્સ’ ના પુસ્તકમાંથી ‘ટેમ્પેસ્ટ’ ની વાત ચાલતી હતી. તેમાં ‘That’s my delicate Ariel’ એ વાક્યનો અર્થ ચાલતો હતો. શિક્ષકે છાકરાઓને એનો અર્થ પૂછ્યો. કાઈએ કંઈ જવાબ દીધો ને કાઈએ કંઈ શિક્ષકને ‘still better?’ (એથી વધારે સારું?) એમ પૂછવાની ટેવ હતી તે પ્રમાણે તેણે વર્ગના છાત્ર સુધી પૂછ્યા કીધું. તેના પોતાના મનમાં પણ કંઈક શંકા જેવું હતું. છેવટે તે શિક્ષકને હેડમાસ્તરે કહ્યું કે હવે એ વાક્ય તમે સમજાવો. શિક્ષકે સમજાવ્યું કે ‘That is my delicate Ariel’. હેડમાસ્તરે કહ્યું, ‘No, boys take down this—‘Well done, my delicate Ariel.’ આવે પ્રસંગે હેડમાસ્તરે યુક્તિથી કામ કરવાની જરૂર હતી, તેમ તેમણે કરવાને બદલે શિક્ષકનું અજ્ઞાન ઉઘાડું પાડ્યું ને તેની પ્રતિષ્ઠાને સખત ધા ક્યો. નાની ઉમ્મરના શિષ્યના મોં આગળ આ પ્રમાણે શિક્ષકની ફજેતી ચલાવી તેનો વફર ધટી જાય છે.

અનધિકારીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા તે—અયોગ્ય રીતે ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવાથી શિષ્યના હિતને નુકસાન પહોંચે છે ને શિક્ષકની મુશીબતમાં વધારો થાય છે. વર્ગમાં કેટલાક શિષ્ય તે ધોરણને માટે નાલાયક હોય તેવાને લીધે તેમના તેમજ અન્ય શિષ્યના અભ્યાસમાં અન્તરાય આવે છે. વર્ગમાં જે શિષ્યવાય છે તે નયળા શિષ્યો સમજી શકતા નથી ને સારો શિક્ષક તેમને બરોબર શિષ્યવવાની કાળજી રાખે તો તેને તેમની પાછળ ઘણો વખત કાઢવો પડે છે. આથી ઉપલા નંબરના છાકરાઓનો અભ્યાસક્રમ ઘણો ઓછો થાય છે. ગ્રામીન સમયમાં માળની ઘીતરે તો તેનું જીવન પર ઘણુંજ લક્ષ આપાતું. યોગ્ય અધિકાર થયા સ્પષ્ટીકરણ કરવું. મિનસ ખોવા નહિ. આ બાબત પર દુર્લક્ષ રહેવાનાં થ

હેડમાસ્તરે શિષ્ય 'ને શિક્ષકને એકઠા કરી બંનેની સાક્ષી લેતા હોય એમ કરી શિષ્ય પર ભરોસો રાખે છે ને શિક્ષકને શરમિદા ને અંખવાણા પાડી નાખે છે.

શિક્ષક પ્રતિ હેડમાસ્તરનું વર્તન—વળા કેટલાક હેડમાસ્તર શિક્ષકના શિક્ષણમાં શિષ્યવર્ગમાં તેની ફજેતી થાય એવી રીતે ભૂલ કાઢે છે. એક હેડમાસ્તર જાતે શિષ્યવવાની પદ્ધતિમાં ઉત્તમ હતા તેમને પણ એવીજ ટેવ હતી. એક સમયે ખાંચમાં ધોરણમાં એક કલાસમાં તેઓ નિરીક્ષણ કરવા ગયા. ત્યાં તે વખતે 'લૅમ્બ્સ ટેઇલ્સ' ના પુસ્તકમાંથી 'ટેમ્પેસ્ટ' ની વાત ચાલતી હતી. તેમાં 'That's my delicate Ariel' એ વાક્યનો અર્થ ચાલતો હતો. શિક્ષકે ઊદ્-રઓને એનો અર્થ પૂછ્યો. કાઈએ કંઈ જવાબ દીધો ને કાઈએ કંઈ. શિક્ષકને 'still better?' (એથી વધારે સાફ?) એમ પૂછવાની ટેવ હતી તે પ્રમાણે તેણે વર્ગના ઊંડા સુધી પૂછ્યા કીધું. તેના પોતાના મનમાં પણ કંઈક શંકા જેવું હતું. છેવટે તે શિક્ષકને હેડમાસ્તરે કહ્યું કે હવે એ વાક્ય તમે સમજાવો. શિક્ષકે સમજાવ્યું કે 'That is my delicate Ariel'. હેડમાસ્તરે કહ્યું, 'No, boys take down this—' 'Well done, my delicate Ariel.' આવે પ્રસંગે હેડમાસ્તરે શુક્તિથી કામ કરવાની જરૂર હતી, તેમ તેમણે કરવાને બદલે શિક્ષકનું અસાન ઉઘાડું પાડ્યું ને તેની પ્રતિષ્ઠાને સખત ધા કચો. નાની ઉમ્મરના શિષ્યના મોં આગળ આ પ્રમાણે શિક્ષકની ફજેતી થવાથી તેનો વજર ઘટી જાય છે.

અનધિકારીને ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવા તે—અયોગ્ય રીતે ઉપલા ધોરણમાં ચઢાવવાથી શિષ્યના હિતને નુકસાન પહોંચે છે ને શિક્ષકની મુશીબતમાં વધારો થાય છે. વર્ગમાં કેટલાક શિષ્ય તે ધોરણને માટે નાકાચક હોય તેવાને લીધે તેમના તેમજ અન્ય શિષ્યના અભ્યાસમાં અન્તરાય આવે છે. વર્ગમાં જે શિષ્યવાય છે તે નબળા શિષ્યો સમજી શકતા નથી ને સારો શિક્ષક તેમને બરોબર શિષ્યવવાની કાળજી રાખે તો તેને તેમની પાછળ ઘણો વખત કાઢવો પડે છે. આથી ઉપકા નંબરના ઊંડગઓનો અભ્યાસક્રમ ઘણો ઓછો થાય છે. પ્રાચીન સમયમાં પાઠની બીતરે તો તેનું જી.પર ઘણુંજ લક્ષ અપાતું. યોગ્ય અધિકાર થયા સ્પષ્ટીકરણ કરવું. મિનસ ખોવા નહિ. આ બાબત પર દુર્લક્ષ રહેવાનાં ધ-

સ્વર્ગાદ્ ગોપાલ કુત્ર વ્રજસિ સુરમુને ભૂતલે કામધેનો-

વત્સસ્યાનેતુકામસ્તૃણચયમધુના મુગ્ધદુગ્ધં ન તસ્યાઃ ।

શ્રુત્વા શ્રીભોજરાજપ્રચુરવિતરણં વ્રીહશુષ્કસ્તની સા

મિથ્યા હિ સ્યાત્પ્રયાસસ્તદપિ તદરિભિશ્ચર્વિતં સર્વમુર્વ્યામ્ ॥

આ અશ્રુપ્રતિવચનના રૂપમાં આટું ઉક્તિ છે. હે ગોપાલ, સ્વર્ગથી ક્યાં જાઓ છો ? હે સુરમુને, કામધેનુના વત્સને માટે ધાસનો ભારો લાવવાની ઇચ્છાથી ભૂતળમાં જાઉં છું; કેમકે કામધેનુના હવાડમાં વાહરડા માટે દૂધ નથી. (કારણ આપે છે)—શ્રી ભોજરાજનું પુષ્કળ દાન સાંભળી વ્રીહાથી તેનાં સ્તન શુષ્ક થઈ ગયાં છે. સુરમુનિ કહે છે કે તમારો પ્રયાસ—ભૂતલ-માં જઈ ધાસ લાવવાનો પ્રયાસ—ખરેખર મિથ્યા થશે; કારણ કે તે પણ—ધાસ પણ—પૃથ્વી પરનું સર્વ તેના શત્રુઓ ચર્વણ કરી ગયા છે.

નમસિ નિવરલમ્બે સીદતા દીર્ઘકાલં

ત્વદભિમુખવિષ્ટોત્તાનચઞ્ચૂપ્તદેન ।

જલધર જલધારા દૂરતસ્તાવદાસ્તાં

ધ્વનિરપિ મધુરસ્તે ન શ્રુતશ્વાતકેન ॥

આધાર વગરના આકાશમાં દીર્ઘકાલ સુધી વિપણુ થઈ ફરતા, તારી તરફ અભિમુખ રાખી છે, ઊભી કરેલી ચાંચ જેણે એવા ચાતકે, હે જળ-ધર, તારો ધ્વનિ પણ સાંભળ્યો નથી, તો જળધારાની તો વાત ક્યાંથી ?

આ ચારૂક્તિમાં અન્યોક્તિથી યાચક રાજાને કહે છે કે ચિરકાળ યાચના કરી, પણ તારી આશ્વાસન આપનારી વાણી પણ સાંભળી નથી તો દ્રવ્યની તો વાતજ શી ?

૭. દૃઢયદ્રાવક કરુણરસ કાવ્યો.

ભવભૂતિનાં કેટલાંક કરુણ રસનાં ઉત્તમ પદો નીચે આપ્યાં છે:—

દલતિ હૃદયં ગાઢોદ્વેગં દ્વિધા તુ ન મિચ્યતે

વહતિ વિકલઃ કોયા મોહં ન મુચ્ચતિ ચેતનામ્ ।

સ્વર્ગાદ્ ગોપાલ કુવ્ર વ્રજસિ સુરમુને ભૂતલે કામધેનો-

વત્સસ્યાનેતુકામસ્તૃણચયમધુના મુગ્ધદુગ્ધં ન તસ્યાઃ ।

શ્રુત્વા શ્રીભોજરાજમચુરવિતરણં વ્રીહશુષ્કસ્તની સા . .

મિથ્યા હિ સ્યાત્પ્રયાસસ્તદપિ તદરિભિશ્ચર્વિતં સર્વમુર્વ્યામ્ ॥

આ પ્રશ્નપ્રતિવચનના રૂપમાં આટલું ઉક્તિ છે. હે ગોપાલ, સ્વર્ગથી ક્યાં જાઓ છો ? હે સુરમુને, કામધેનુના વત્સને માટે ધાસનો ભારો લાવવાની ઇચ્છાથી ભૂતળમાં જાઉં છું; કેમકે કામધેનુના હવાડામાં વાછરડા માટે દૂધ નથી. (કારણ આપે છે)—શ્રી ભોજરાજાનું પુષ્કળ દાન સાંભળી વ્રીહાથી તેનાં સ્તન શુષ્ક થઈ ગયાં છે. સુરમુનિ કહે છે કે તમારો પ્રયાસ—ભૂતલ-માં જઈ ધાસ લાવવાનો પ્રયાસ—ખરેખર મિથ્યા થશે; કારણ કે તે પણ—ધાસ પણ—પૃથ્વી પરનું સર્વ તેના શત્રુઓ અર્વણ કરી ગયા છે.

નમસિ નિવરલમ્બે સીદતા દીર્ઘકાલં

ત્વદભિમુખવિમ્લેષોત્તાનચઞ્ચપુટેન ।

જલધર જલધારા દૂરતસ્તાવદાસ્તાં

ધ્વનિરપિ મધુરસ્તે ન શ્રુતશ્ચાતકેન ॥

આધાર વગરના આકાશમાં દીર્ઘકાલ સુધી વિપણુ અર્ધ કરતા, તારી તરફ અભિમુખ રાખી છે, ઊભી કરેલી આંચ જેણે એવા ચાતકે, હે જળ-ધર, તારો ધ્વનિ પણ સાંભળ્યો નથી, તો જળધારાની તો વાત ક્યાંથી ?

આ આરૂઢિમાં અ-ચોક્તિથી યાચક રાજાને કહે છે કે ચિરકાળ યાચના કરી, પણ તારી આશ્વાસન આપનારી વાણી પણ સાંભળી નથી તો દ્રવ્યની તો વાતજ શી ?

૭. દૃઢયદ્રાવક કરુણુરસ કાવ્યો.

ભવભૂતિનાં કેટલાંક કરુણ રસનાં ઉત્તમ પદો નીચે આપ્યાં છે:—

દલતિ હૃદયં ગાઢોદ્વેગં દ્વિધા તુ ન મિચ્ચતે

વહતિ વિકલઃ કોયા મોહં ન મુચ્ચતિ ચેતનામ્ ।

૧૯૦૪. રશિયા અને જપાન વચ્ચે લડાઈ ચાલી. પૂર્વ તરફ કુચ કરતા આસ્ટિક કાફલાએ કેટલીક માછલાં પકડનારી અંગ્રેજ હોડીઓ જપાનની 'ટોરપીડો-બોટ' છે એમ ધારી તેના ઉપર તોપના ગોળા છોડ્યા. આ બાબતનો નીવેડો સલાહશાંતિ જળવાય એવી રીતે 'ઇન્ટર નેશનલ કમિટિ ઓફ એન્કવાયરિ' (તપાસ કરવા માટે જુદી જુદી પ્રજાઓના પ્રતિનિધિઓનું બનેલું એક મંડળ) એ આપ્યો છે. નામદાર શહેનશાહે જર્મનિના શહેનશાહની કીલ બંદરે મુલાકાત લીધી. આથી જર્મનિ અને ઈંગ્લંડ વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

ના. શહેનશાહે આયર્લેન્ડની મુલાકાત લીધી, અને ડબ્લિનના કીલ્લામાં એક દરગાહ લયો. આયર્લેન્ડમાં ફેટલાંક અગલનાં શહેરોની પણ મુલાકાત લીધી. આ મુલાકાતથી અંગ્રેજ અને આયર્લેન્ડની પ્રજા વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

૧૯૦૫. અંગ્રેજ કાફલાએ ઘેરેટ બંદરની મુલાકાત લીધી, અને ફ્રેન્ચ કાફલાએ પોર્ટસ માઉથ બંદરે વળતી મુલાકાત આપી. આથી બંને પ્રજા વચ્ચે મિત્રાચારીનો લાય દૃઢ થયો.

'પ્રિન્સેસ એના ઓફ બેટનબર્ગ'નો રખેનના રાજા આલ્ફ્રેડ સાથે વિવાહ કર્યો. મિ. એ. જી. બાલ્ફોર પોતાનો હોદ્દો છોડ્યો. નામદાર શહેનશાહે સર હેન્રી કંમ્પબેલ બેનરમેને બોલાવ્યો. સર હેન્રી કંમ્પબેલ બેનરમેને લિબરલ પ્રધાનમંડળ ગોઠવ્યું.

૧૯૦૬. પાર્લમેન્ટ બરખાસ્ત થઇ. સામાન્ય ચુંટણી થઈ. આ વેળા 'ટૅરિફ રિફોર્મ' અને 'ફ્રી ટ્રેડ' (આવકગવડના માલનો બિનજકાતી વેપાર) એ બે મુખ્ય મુદ્દાને અંગે ચુંટણીની રસાકસી હતી. લિબરલ પક્ષની મોટી જીત થઈ.

'વર્કમેન્સ કોપેન્સેશન એક્ટ' (કામદારોના પગારને લગતો કાયદો) પસાર થયો. ઉમરાવની સલાએ 'એડ્યુકેશન બિલ' પાસ કર્યું.

આથેન્સની જૂના કાગથી જાણીતી થયેલી 'ઓલિમ્પિક ગ્રેમ્સ' ના રમતગમતના મેળાવડામાં ભાગ લઈ નામદાર શહેનશાહે જાપાનમુખી વીજુવીઅસથી નાશ પામેલા પ્રદેશની મુલાકાત લીધી.

૧૯૦૪. ગ્રીશિઆ અને જપાન વચ્ચે લડાઈ ચાલી. પૂર્વ તરફ કુચ કરતા બ્રિટિશ કાફલાએ કેટલીક માછલાં પકડનારી અંગ્રેજ હોડીઓ જપાનની 'ટોરપીડો-બોટ' છે એમ ધારી તેના ઉપર તોપના ગોળા છોડ્યા. આ બાબતનો નીવેડો સલાહશાંતિ જળવાય એવી રીતે 'ઇન્ડર નેશનલ કમિટિ ઓફ એન્કવાયરિ' (તપાસ કરવા માટે જુદી જુદી પ્રજાઓના પ્રતિનિધિઓનું બનેલું એક મંડળ) એ આપ્યો છે. નામદાર શહેનશાહે જર્મનિના શહેનશાહની કીલ બંદરે મુલાકાત લીધી. આથી જર્મનિ અને ઈંગ્લંડ વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

ના. શહેનશાહે આયર્લેન્ડની મુલાકાત લીધી, અને ડબ્લિનના કીલ્લામાં એક દરબાર ભર્યો. આયર્લેન્ડમાં કેટલાંક અગલનાં શહેરોની પણ મુલાકાત લીધી. આ મુલાકાતથી અંગ્રેજ અને આયર્લેન્ડની પ્રજા વચ્ચે એખલાસ વધ્યો.

૧૯૦૫. અંગ્રેજ કાફલાએ ધ્રોસ્ટ બંદરની મુલાકાત લીધી, અને ફ્રેન્ચ કાફલાએ પોર્ટસ માઉથ બંદરે વળતી મુલાકાત આપી. આથી બંને પ્રજા વચ્ચે મિત્રાચારીનો લાગ દઢ થયો.

'પ્રિન્સેસ એના ઓફ બેટનબર્ગ'નો રપેનના રાજા આલ્ફ્રેડો સાથે વિવાહ કર્યો. મિ. એ. જી. બાલ્ફોર પોતાનો હોદ્દો છોડ્યો. નામદાર શહેનશાહે સર હેન્રી કેમ્પબેલ બેનરમેને બોલાવ્યો. સર હેન્રી કેમ્પબેલ બેનરમેને લિબરલ પ્રધાનમંડળ ગોઠવ્યું.

૧૯૦૬. પાર્લમેન્ટ બરખાસ્ત થઇ. સામાન્ય ચુંટણી થઈ. આ વેળા 'ટરિફ રિફોર્મ' અને 'ફ્રી ટ્રેડ' (આવકગ્રવકના માલનો બિનજકાતી વેપાર) એ બે મુખ્ય મુદ્દાને અંગે ચુંટણીની રસાકસી હતી. લિબરલ પક્ષની મોટી જીત થઈ.

'વર્કમેન્સ કોપેન્સેશન એક્ટ' (કામદારોના પગારને લગતો કાયદો) પસાર થયો. ઉમરાવની સલાએ 'એડ્યુકેશન બિલ' પાસ કર્યું.

આયેન્સની જૂના કાગથી જાણીતી ચમકી 'ઓલિમ્પિક ગેમ્સ' ના રમતગમતના મેળાવડામાં લાગ લઈ નામદાર શહેનશાહે બ્વાળામુખી વીજુવીઅસથી નાશ પામેલા પ્રદેશની મુલાકાત લીધી.

જાહેર ખબર.

(મે. પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડિરેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૮૦૪૯ નીચે મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૬-૧૨-૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૧૦૭૯ ઉપરથી).

પૂના, ચિત્રશાળા સ્ટ્રીમ ગ્રેસનાં નીચે જણાવેલાં ચિત્રો, નકશા, વગેરે, આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાના ઉપયોગ માટે મંજૂર કરેલી પુસ્તક, ચિત્રો, નકશા, વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવેલાં છે.

મરાઠી.

બાળબોધ મૂળાક્ષરો નકશો.	ફૂકડાનું ચિત્ર.
રંગનો નકશો.	હાથીનું "
આકૃતિનો નકશો.	સસલાનું "
આકારોનો નકશો.	ઉદરનું "
અપૂર્ણાકનો નકશો; અપૂર્ણાકની પેટી સાથે.	પોપટનું "
મોડી મૂળાક્ષરો નકશો.	સિંહનું "
રૂનું ચિત્ર.	કાગડા અને
ઊનનું "	ચકલીનું "
	બાળવર્ગ માટે સાદા દ્રાવ્યગની આ-કૃતિનો નકશો.
મેઘધનુષ્યનું ચિત્ર.	માનવજાતિનો નકશો.
પાંદડાંનું "	મોડી બારાખડીનો નકશો.
ખિલાડીનું "	છોડનાં પાંદડાં દર્શાવનારા બે નકશા.
વાઘનું "	હાડપિંજરનો નકશો.
	બ્રિટિશ રાજ્યના વાવટા દર્શાવનારો નકશો.

ગુજરાતી.

સિંહનું ચિત્ર.	હાથીનું ચિત્ર.
સસલાનું "	વરનું "
ખીસકોલીનું "	ફૂકડો અને ફૂકડીઓનું ચિત્ર.
લેસનું "	મોરનું "

જાહેર ખબર.

(મે. પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના ડિરેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૮૦૪૯ નીચે મે. ઉ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના તા. ૧૬-૧૨-૧૯૧૦ ના હુકમ નં. ૧૧૦૭૯ ઉપરથી).

પૂના, ચિત્રશાળા સ્ટ્રીમ ગ્રેસનાં નીચે જણાવેલાં ચિત્રો, નકશા, વગેરે, આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાના ઉપયોગ માટે મંજૂર કરેલી પુસ્તક, ચિત્રો, નકશા, વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવેલાં છે.

મરાઠી.

બાળબોધ મૂળાક્ષરનો નકશો.	ફૂકડાનું ચિત્ર.
રંગનો નકશો.	હાથીનું „
આકૃતિનો નકશો.	સસલાનું „
આકારોનો નકશો.	ઉદરનું „
અપૂર્ણાકનો નકશો; અપૂર્ણાકની પેટી સાથે.	પોપટનું „
મોડી મૂળાક્ષરનો નકશો.	સિંહનું „
રતું ચિત્ર.	કાગડ અને
ઊનનું „	ચકલીનું „
	બાળવર્ગ માટે સાદા દ્રાવણની આકૃતિનો નકશો.
મેઘધનુષ્યનું ચિત્ર.	માનવજાતિનો નકશો.
પાંદડાંનું „	મોડી બારાખડીનો નકશો.
બિલાડીનું „	છોડનાં પાંદડાં દર્શાવનારા બે નકશા.
વાઘનું „	હાડપિંજરનો નકશો.
	બ્રિટિશ રાજ્યના વાવટા દર્શાવનારો નકશો.

ગુજરાતી.

સિંહનું ચિત્ર.	હાથીનું ચિત્ર.
સસલાનું „	વરનું „
ખીસકોલીનું „	ફૂકડો અને ફૂકડીઓનું ચિત્ર.
ભેસનું „	મોરનું „

મદાર સરકાર તરફથી મના કુન્વામાં આવી હતી તેવાં વર્તમાનપત્રો રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરીમાંથી ખાતલ કરવાં. પુસ્તકો વગેરેના સંબંધમાં નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સઘળાં પુસ્તકો—

(અ) જે નામદાર હિંદી સરકારે આ દેશમાં લાવવા મનાઈ હુકમ કાઢેલો છે, અથવા

(બ) જે નામદાર મુંબઈ અગર બીજા કોઈ સ્થાનિક સરકારે (૧૯૧૦નો પહેલો) ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂએ જમ થયેલાં જાહેર કર્યા છે તે બધાને રજીસ્ટર થયેલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરિઓમાંથી ખાતલ કરવાં. લાગતા વળગતા અમલદારોએ વખતોવખત આ પાદીઓમાં જે બીજાં પુસ્તકો હવે પછી, રદખાતલ કરવામાં આવે તેનાં નામ ઉમેરતા જવું.

૨. નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલને વિશ્વાસ છે કે મ્યુનિસિપેલિટી અને લોકલ બોર્ડ, જે શરતો સરકારી મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પડે છે તે શરતો તેમની મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પાડવા ચૂકશે નહિ. આટલા માટે લાઇબ્રેરિને મદદ આપનારી કોઈ મ્યુનિસિપેલિટી અથવા લોકલ બોર્ડને પહેલા પારિઆમાં જણાવેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીઓનાં નામ પૂરાં પાડવાની અને તે બાબતમાં ચોખ્ખી પગલાં ભરવા વિનંતિ કરવા માટે કલેક્ટરોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

(સહી) L. Robertson.

Secretary to Government.

૧.	જાહેર ખબર નં.	૧૨૦૭.	તા.	૨	જી માર્ચ	૧૯૧૦.
૨.	"	"	૧૫૩૮.	તા.	૧૭	મી માર્ચ "
૩.	"	"	૧૭૧૬.	તા.	૨૪	મી માર્ચ "
૪.	"	"	૨૦૦૨.	તા.	૬	ટી એપ્રિલ "
૫.	"	"	૩૦૦૬.	તા.	૩૦	મી મે "
૬.	"	"	૩૦૫૬.	તા.	૧	લી જુન "
૭.	"	"	૩૧૧૧.	તા.	૩	જી જુન "
૮.	"	"	૩૧૨૫.	તા.	૩	જી જુન "

મદાર સરકાર તરફથી મના કરવામાં આવી હતી તેવાં વર્તમાનપત્રો રજીસ્ટર થયલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરીમાંથી ખાતલ કરવાં. પુસ્તકો વગેરેના સંબંધમાં નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલ એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે સઘળાં પુસ્તકો—

(અ) જે નામદાર હિંદી સરકારે આ દેશમાં લાવવા મનાઈ હુકમ કાઢેલો છે, અથવા

(બ) જે નામદાર મુંબઈ અગર બીજા કોઈ સ્થાનિક સરકારે (૧૯૧૦નો પહેલો) ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની રૂએ જમ થયલાં જાહેર કર્યા છે

તે બધાં રજીસ્ટર થયલી કે આશ્રિત લાઇબ્રેરિઓમાંથી ખાતલ કરવાં.

લાગતા વળગતા અમલદારોએ વખતોવખત આ યાદીઓમાં જે બીજાં પુસ્તકો હવે પછી, રદખાતલ કરવામાં આવે તેનાં નામ ઉમેરતા જવું.

૨. નામદાર ગવર્નર ઇન્ કાઉન્સિલને વિશ્વાસ છે કે મ્યુનિસિપેલિટિઝ અને લોકલ બોર્ડઝ, જે શરતો સરકારી મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પડે છે તે શરતો તેમની મદદ મેળવનારી લાઇબ્રેરિઓને લાગુ પાડવા ચૂકશે નહિ. આટલા માટે લાઇબ્રેરિને મદદ આપનારી કોઈ મ્યુનિસિપેલિટિ અથવા લોકલ બોર્ડને પહેલા પારિશાદમાં જણાવેલાં પુસ્તકો અને ચોપાનીઆનાં નામ પૂરાં પાડવાની અને તે બાબતમાં યોગ્ય પગલાં લેવા વિનંતિ કરવા માટે કલેક્ટરોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે.

(સહી) L. Robertson.

Secretary to Government.

૧.	જાહેર ખબર.	નં.	૧૨૦૭.	તા.	૨	છ	માર્ચ	૧૯૧૦.
૨.	"	"	૧૫૩૮.	તા.	૧૭	મી	માર્ચ	"
૩.	"	"	૧૭૧૬.	તા.	૨૪	મી	માર્ચ	"
૪.	"	"	૨૦૦૨.	તા.	૬	ટી	એપ્રિલ	"
૫.	"	"	૩૦૦૬.	તા.	૩૦	મી	મે	"
૬.	"	"	૩૦૫૬.	તા.	૧	લી	જુન	"
૭.	"	"	૩૧૧૧.	તા.	૩	છ	જુન	"
૮.	"	"	૩૧૨૫.	તા.	૩	છ	જુન	"

૧૮. ધિ ઇન્ફ્રીમીઝ ઓફ લિબ- લંડન, ઇ. સી. કલકત્તવેલ મીન, ૩૭,
રલ રલ ઇન્ ઇન્ડિયા. એ, ધિ ટેલેન્ટેડ એથ સેન્યરી પ્રેસ લી-
મીટેડમાં હાલ જપાતું અને ઇંગ્લંડમાં
ધિ સોશીઅલ ડેમોક્રેટિક પાર્ટીની
કાર્યભારી મંડળી તરફથી બહાર પડતું
એક નાનું ચોપાનીઉં.

II

ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની બારમી કલમની રૂએ નામદાર મુંબઈ સર-
કારે રદખાતલ કરેલાં પુસ્તકોની યાદી.
અનુક્રમ નં. પુસ્તકનું નામ.

હકીકત.

૧. સા ઇરા.

પારિસના એડવર્ડ હોલ્ટ જૈન્સે ૧૯૧૦
ના જાન્યુઆરી માસમાં જાણેલું કે : લ-
ખેલું નાનું ચોપાનીઉં.

૨. હિંદ સ્વરાજ્ય.

૩. યુનિવર્સલ ડોન.

૪. મુસ્તફા કામીલ પાશા-
નાં બાવણો.૫. ધિ ડિફેન્સ ઓફ સૉ-
ફ્ટસ; સ્ટોરિ ઓફ
એ ટુ વૉરિઅર.

એમ. કે. ગાંધીએ લખેલાં અને
નાતાલ, ફ્રીનીક્સ, ઇન્ડર નેશનલ
પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં જપાયલાં જાણા-
તાં પુસ્તકો.

૬. “વન્દે માતરમ્” શબ્દો ઉપર
ગોઠવેલી નાના ફક્તવીસ અને
બીજાઓની જખીઓનું ચિત્ર.

૭. આલંકારિક ચિત્રની આજ-
પાસ ગોઠવેલી શ્યામજી કૃષ્ણ-
વર્મા અને બીજાઓની જ-
ખીઓનું “આર્યમાતા” નામ-
નું ચિત્ર.

૮. જોસેફ મેઝીનીનું આત્મ-
વૃતાન્ત.

વી. સી. ચાવરકરે લખેલું, ‘લક્ષ-
ણ સમયંદ પંચરકરે પ્રિન્ટ કરેલું
અને પૂતા, જગદ્ દિતેશ્વર પ્રેસના રા-
જાજી શ્રીધર મોંધલેકરે જાણેલું પુસ્તક.

૧૮. ધિ ઇન્ફીમીઝ ઓફ લિબ- લંડન, ઇ. રૂ. કલકત્તનવેલ ગ્રીન; ૩૭,
રલ રલ ઇન્ ઇન્ડિયા. એ, ધિ ટેવેન્ટિએથ સેન્ટરી પ્રેસ લી-
મીટિંગમાં હાલ જપાતું અને ઇંગ્લંડમાં
ધિ સોશીઅલ ડેમોક્રેટિક પાર્ટીની
કાર્યભારી મંડળી તરફથી બહાર પડતું
એક નાનું ચોપાનીડ.

II

ઇન્ડિયન પ્રેસ એક્ટની ખારમી કલમની રૂએ નામદાર મુંબઈ સર-
કારે રદખાતલ કરેલાં પુસ્તકોની યાદી.
અનુક્રમ નં. પુસ્તકનું નામ.

હકીકત.

૧. સા હરા.

પારિસના એડવર્ડ હોલ્ટ જૂનિયરે ૧૯૧૦
ના જાન્યુઆરી માસમાં છાપેલું કે : લ-
ખેલું નાનું ચોપાનીડ.

૨. હિંદુ સ્વરાજ્ય.

૩. યુનિવર્સલ ડોન.

૪. મુસ્તફા કામીલ પાશા-
નાં ભાષણો.૫. ધિ ડિફેન્સ ઓફ સૉ-
ફ્રાટસ; રોરિ ઓફ
એ ટુ વૉરિઅર.

એમ. કે. ગાંધીએ લખેલાં અને
નાતાલ, ફ્રીનીક્સ, ઇન્ટર નેશનલ
પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપાયેલાં જાણ-
તાં પુસ્તકો.

૬. “વન્દે માતરમ્” શબ્દો ઉપર
ગોઠવેલી નાના ફડનવીસ અને
બીજાઓની જખીઓનું ચિત્ર.

૭. આલંકારિક ચિત્રની આજ-
પાસ ગોઠવેલી શ્યામજી કૃષ્ણ-
વર્મા અને બીજાઓની જ-
ખીઓનું “આર્યમાતા” નામ-
નું ચિત્ર.

૮. જોસેફ મેક્ઝીનીનું આત્મ-
વૃત્તાન્ત.

વી. ટી. સાવરકરે લખેલું, ‘લક્ષ્મ-
જી રામચંદ્ર પંગરકરે પ્રિન્ટિંગ કરેલું
અને પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્ર પ્રેસનારા
ઓશ શ્રીધર ગોંધલેકરે છાપેલું પુસ્તક.

૧૯. ચિપલુનકર નિબંધમાળાનું
કોઈ પણ પુસ્તક જેમાં
“ધિ સ્ટેટ ઓફ અવર
કન્ટ્રી” નામનો નિબંધ
હોય તે.
૨૦. સ્ટોરિ ઓફ માઇ ડિપો- લક્ષમણ બળવંત મોપટકરે લખેલું
ટેશન. એક ચોપાનીડ.
૨૧. નાસિકના શોપકર દીવી-
સીંગ મોહનસીંગ પ્રસિદ્ધ
કરેલાં નેશનલિસ્ટોનાં
ચિત્રો.
૨૨. હયુમેનિટિ લવ ફંડ. યુ. એસ. એ. કોલો; ૪૪૮ ઇન્ડિ
સ્ટ્રીટ ડેનવર, ધિ લિન્કન લિબર્ટી લ-
વિંગ લોયલ લીજઅન અથવા ફાઇવ
એલ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું જણાતું એક
ચોપાનીડ.
૨૩. પિક્ચોરિઅલ ઇન્ડિયા
ઓફ ટુ ડે. હરિ રઘુનાથ ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ
કરેલું, અને પૂના, વન્દે માતરમ્ છાપ-
ખાનામાં છાપેલું એક પુસ્તક.
૨૪. તિલકનાં ભાષણો. હરિ રઘુનાથ. ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું
ચોપાનીડ.
૨૫. કુમારસીંધ મે ૧૦,
૧૯૧૦. ઇન્ મેમો- ઇંગ્રેજ, મરાઠી અથવા કોઈ પણ બી-
જી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું નાનું ચો-
પાનીડ.
૨૬. એક, સ્વેચ્છી ચીતા. કેશવ નારાયણ, હમલેએ, મરાઠીમાં
લખેલું અને ધુલીઆના આત્મારામ
છાપખાનામાં શંકર શ્રીકૃષ્ણ દેવે છાપેલું
એક પુસ્તક.
૨૭. ધિ સોશીઅલ કૉંકવેસ્ટ
ઓવ ધિ હિન્દુ રેસ હરદયાળે ઇંગ્રેજીમાં લખેલું કે છાપેલું
ચોપાનીડ.

૧૯. ચિપ્લુનકર નિબંધમાળાનું
કાઈ પણ પુસ્તક જેમાં
“ધિ સ્ટેટ ઓફ અવર્
કન્ડી” નામનો નિબંધ
હોય તે.
૨૦. સ્ટોરિ ઓફ માઇ ડિપો- લક્ષમણ બળવંત બોપટકરે લખેલું
ટેશન. એક ચોપાનીડ.
૨૧. નાસિકના શોપકર દીવી-
સીંગ મોહનસીંગ પ્રસિદ્ધ
કરેલાં નેશનલિસ્ટોનાં
ચિત્રો.
૨૨. હયુમેનિટિ લવ ફડ. યુ. એસ. એ. કોલો; ૪૪૮ ઇન્ડિ
સ્ટ્રીટ ડેનવર, ધિ લિન્કન લિબર્ટી લ-
વિંગ લોપલ લીજઅન અથવા કાઇવ
એલ તરફથી પ્રસિદ્ધ થતું જણાતું એક
ચોપાનીડ.
૨૩. પિકટોરિઅલ ઇન્ડિયા
ઓફ ડુ ડે. હરિ રઘુનાથ ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ
કરેલું, અને પૂના, વન્દે માતરમ્ છાપ-
ખાનામાં છાપેલું એક પુસ્તક.
૨૪. તિલકનાં ભાષણો. હરિ રઘુનાથ. ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું
ચોપાનીડ.
૨૫. કુમારસીંઘ મે ૧૦,
૧૯૧૦. ઇન્ મેમો- ઇંગ્રિજ, મરાઠી અથવા કાઈ પણ બી-
જી ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું નાનું ચો-
પાનીડ.
૨૬. એક શ્લોકી ગીતા. કેરાવ નારાયણ દામલેએ મરાઠીમાં
લખેલું અને ધુલીઆના આત્મારામ
છાપખાનામાં શંકર શ્રીકૃષ્ણ દેવે છાપેલું
એક પુસ્તક.
૨૭. ધિ સોશીઅલ કૉન્વેસ્ટ
ઓવ ધિ હિન્દુ રેસ. હરદયાજી ઇંગ્રેજીમાં લખેલું કે છાપેલું
ચોપાનીડ.

૩૮. દેશકી ખાત. (ધિ સ્ટોરી ઓફ ધિ કન્દ્રી).
૩૯. બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોનો મરાઠી તરજુમો.
૪૦. મહિપ રાક્ષસનો વધ કરતી દુર્ગાદેવીનું પૌરાણિક ચિત્ર જેની આસપાસ રાજદ્રોહને માટે જાણીતા થયેલા કેટલાક માણસોની જખ્મીઓની ક્રેમ કરી લેવામાં આવી છે તે ચિત્ર.
૪૧. ધિ બન્દેમાતરમ્ I.
૪૨. વૈદિક રાષ્ટ્રગીત. (એ વેદિક નૅશનલ સૅંગ.)
૪૩. સ્વદેશી ચળવળ (ધિ સ્વદેશી મુવમેન્ટ).
- ધન્ડર નૅશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલું પુસ્તક.
- “ દેશીર કથા ” નામના બંગાળી પુસ્તક ઉપરથી માધવ પ્રસાદ મિશ્ર અને બાબુ અમૃતલાલ ચક્રવર્તીએ કરેલો અને મુંબઈ, વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં છાપેલો અને ખેમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે પ્રસિદ્ધ કરેલો હિંદી તરજુમો.
- લક્ષ્મણ બળવંત બોપટકરે તૈયાર કરેલો, મુંબઈ, ગીરગામ, ગોગટે ઍન્ડ કં. પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલો અને યશવંત રઘુનાથ પુરંધરે પ્રસિદ્ધ કરેલો નાસિકના શ્રીધર વામન નગરકરે ચીતરેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.
- પૂના શહેર, વન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં છાપેલું અને હરિ રઘુનાથ ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
- એસ. ડી. સતવજેકરે લખેલું, મુંબઈ, તત્ત્વવિવેચક છાપખાનામાં છાપેલું અને હૈદરાબાદ (દક્ષિણ), ચંદ્રનાથમાં વિનય બંધુએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક મરાઠી પુસ્તક.
- અનંત વામન બર્વેએ લખેલું અને નાસિકના વિદ્યાભૂપણ છાપખાનામાં

ઇન્ટર નૅશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપેલું પુસ્તક.

૩૮. દેશકી ખાત. (ધિ સ્ટોરી ઓફ ધિ કન્દ્રી). “ દેશીર કથા ” નામના બંગાળી પુસ્તક ઉપરથી માધવ પ્રસાદ મિશ્ર અને બાબુ અત્રતલાલ ચક્રવર્તીએ કરેલો અને મુંબઈ, વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં છપેલો અને ખેમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે પ્રસિદ્ધ કરેલો હિંદી તરજુમો.
૩૯. બિપિનચંદ્ર પાલનાં ભાષણોનો મરાઠી તરજુમો. લક્ષ્મણ બળવંત ભોપટકરે તૈયાર કરેલો, મુંબઈ, ગીરગામ, ગોગટે ઍન્ડ કં. પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપેલો અને યશવંત રઘુનાથ પુરંધરે પ્રસિદ્ધ કરેલો.
૪૦. મહિષ રાક્ષસનો વધ કરતી દુર્ગાદેવીનું પૈરાણિક ચિત્ર જેની આસપાસ રાજદ્રોહને માટે જાણીતા ચંચલા કેટલાક માણસોની છબીઓની ફ્રેમ કરી લેવામાં આવી છે તે ચિત્ર. નાસિકના શ્રીધર વામન નગરકરે ચિતરેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૧. ધિ બન્દેમાતરમ્ I. પૂના શહેર, બન્દેમાતરમ્ છાપખાનામાં છપેલું અને દરિ રઘુનાથ ભાગવતે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૪૨. વૈદિક રાષ્ટ્રગીત. (એ વૈદિક નૅશનલ સૉગ.) એસ. ડી. સતવજેકરે લખેલું, મુંબઈ, તત્ત્વવિવેચક છાપખાનામાં છપેલું અને હૈદરાબાદ (દક્ષિણ), ચંદ્રમંદામાં વિજય બંધુએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક મરાઠી પુસ્તક.
૪૩. સ્વદેશી ચળવળ (ધિ સ્વદેશી મુવમેન્ટ). અનંત વામન બર્વેએ લખેલું અને નાસિકના વિદ્યાભૂપણ છાપખાનામાં

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાતામાં
આપેલાં છાપણાં. મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-
ઠ્ઠલ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશભક્ત મહાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નથુભાઈએ ગુજરાતીમાં
લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ,
સલવિજય છાપખાતામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિઆ મેલ્યાચિ પાડે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લ-
ખેલું, ભાસ્કર મહાદેવ સીધાચેએ મું-
બઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને
ખડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. સદ્ વિદ્યાભૂપણુ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-
ઠીમાં લખેલું, મુબઈ, ગણપત કીજ્જાજી
છાપખાતામાં સખારામ સીતારામ વ-
ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીજ્જાજીરાવ
રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાટ્ટપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું
એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-
થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમા-
ણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને
ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-
મવાળા ચાંદના આકારમાં છખીઓના
સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો
એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી
આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હા-
થના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂ-
ણામાં બીજી કેટલીએક છખીઓ અને
ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન-
ની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના
અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

૭૩. બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં
આપેલાં ભાવણો. પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં
મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-
ઠ્ઠલ જોશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
૭૪. દેશભક્ત મદ્દાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુજરાતીમાં
લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ,
સત્યવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિઆ મેલ્વાચિ પાડે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લ-
ખેલું, ભારકર મહાદેવ સીધાચેએ મું-
બઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને
ખંડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. લટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-
ઠીમાં લખેલું, મુંબઈ, ગણપત કીશ્ણજી
છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વ-
ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીશ્ણજીરાવ
રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાષ્ટ્રપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું
એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-
થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમા-
ણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને
ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-
મવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના
સમૂહને પકડી કમળ ઉપર બિભેલો
એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી
આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હા-
થના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂ-
ણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને
ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન-
ની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના
અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ-
દ્યલ નેશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશસક્ત મહાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નથુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ, સત્યવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિઆ મેલ્યાચિ પારે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લખેલું, ભારદ્વજ મહાદેવ સીધાચેએ મુ-
બઈ, સારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને ખડેરાવ દ્વારકાજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરા-
ઠીમાં લખેલું, મુબઈ, ગણપત કીષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વ-
ર્તકે છાપેલું અને રામજી કીષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાટ્નપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હા-
થમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ ના-
મવાળા ચાંદના આકારમાં છખીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી કેટલીએક છખીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જન-
ની’ અને ‘પરાવલખી’ એ મુજબના અલંકારયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- ૭૩ બિપિનચંદ્ર પાલે મદ્રાસમાં પૂના, જગદ્ દિતેન્દ્રુ છાપખાનામાં મરાઠીમાં છાપેલાં, અને મોરેશ્વર વિ. કૃલ નેશીએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં.
- ૭૪ દેશસક્ત મદાત્મા તિલક. શાહ અમીચંદ નયુભાઈએ ગુજરાતીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું અને અમદાવાદ, સસવિજય છાપખાનામાં છાપેલું.
૭૫. ગણપતિઆમેસ્વાયિ પાટે. લાડુ રામજી ગોલેટકરે મરાઠીમાં લખેલું, લાસ્કર મહાદેવ સીધાયેએ મુંબઈ, શારદા કીદન પ્રેસમાં છાપેલું, અને ખંડેરાવ દ્વારકાંજી પાટીલે પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૬. વર્ણધર્મ મિમાંસા. ભટ્ટ વિદ્યાભૂષણ તાંબે શાસ્ત્રીએ મરાઠીમાં લખેલું, મુંબઈ, ગણપત કીષ્ણજી છાપખાનામાં સખારામ સીતારામ વર્તકે છાપેલું અને રામજી કીષ્ણજીરાવ રાણેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૭૭. રાટ્ટપુરુષ. દેવીસિંગ મોહનસિંગે પ્રસિદ્ધ કરેલું એક ચિત્ર જેની મધ્યમાં જમણા હાથમાં “સ્વદેશી બહિષ્કાર” એ પ્રમાણેના લેખવાળી તરવાર પકડીને અને ડાબા હાથમાં “રાષ્ટ્રદીપક” એ નામવાળા ચાંદના આકારમાં છબીઓના સમૂહને પકડી કમળ ઉપર ઊભેલો એક પુરુષ ચિતરવામાં આવ્યો છે. વળી આ ચિત્રમાં તે પુરુષના જમણા હાથના તેમજ ડાબા હાથના ઉપરના ખૂણામાં બીજી કેટલીએક છબીઓ અને ડાબા હાથના નીચેના ખૂણામાં ‘જનની’ અને ‘પરાવલંબી’ એ મુજબના અક્ષરયુક્ત ચિત્રો ચિતરેલાં છે.

- વિકિટમ્સ ઍ વ્ બ્રિટિશ મજિસ્ટ્રેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક બુટલિટિ. પોસ્ટકાર્ડ.
૨૭. રખી કંકણ. ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમલી સીર-કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં ટી. ડબ્લ્યુ. કાલડરે છાપેલું બંગાળી પુસ્તક.
૨૮. વતનીયાતિ. (પેટ્રિઓ-ટિઝમ. ઇન્ડિયન, કેરો, અબદુલ હક સંખાતી સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી મુલા પ્રેસમાં, અલ આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું જણાવું.
૨૯. દેશર કોઠા. શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે બંગા-ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.
૩૦. તિલકર મુકુમા-ઓ-સ-ક્ષિપ્ત છપ્પન ચરિત્ર. સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે લખેલું અને કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા, બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાફ પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને છતરજીએ છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.
૩૧. ધમાનતમે ખીયાનત અ-થવા ઇલ્લાહી પગળ અને મહારાજ દુલિપસિંહ અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ અંનેકસેશન ઍ વ્ પગળ ” એ નામના મેજર ઇ-વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્રેજી પુસ્તકનો તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-શીન પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૨. બધી મસિદ (ધિ રેગલ કાઇરટ.) સુફી અંગા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીઢ.

વિકિટ્રમ્સ ઍન્ડ્ બ્રિટિશ મથિલકેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક
ક્લેલિટિ. પોસ્ટકાર્ડ.

૨૭. રખી કંકણ.

ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ
કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમલી સીર-
કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ
વર્ક્સમાં ટી. ૩૭૮૫. કાલડરે છાપેલું
ગંગાળી પુસ્તક.

૨૮. વતનીયાતિ. (પેટ્રિઓ-
ટિઝમ.

ઈજિપ્ત, કેરો, અબદુલ હક સંખાતી
સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી યુલા પ્રેસમાં, અલ
આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-
યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું
જાણતું.

૨૯. દેશર કોઠા.

શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશકરે ગંગા-
ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.

૩૦. તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સં-
ક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર.

સખારામ ગણેશ દેઓશકરે લખેલું અને
કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી
તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા,
બાલારામ હીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકલ્ક
પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને છતરજીએ
છાપેલું એક ગંગાળી પુસ્તક.

૩૧. ધમાનતમે ખીયાનત અ-
થવા ઇદ્દાકી પંજાબ અને
મહારાજા હુલિપસિદ્ધ.

અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું
ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ અંનેકસેશન
ઍન્ડ પંજાબ ” એ નામના મેજર ઇ-
વાન્સ એલે લખેલા ઇંગ્લેજ પુસ્તકનો
તરજુમે છે. લાહોરના હિતકારી મ-
શીન પ્રેસમાં છાપેલું.

૩૨. બધી મસિહ (ધિ રેગલ
કાઇરટ.)

સુફી અંગા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર
હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક
ઉર્દુ ચોપાનીક.

વિકિટમ્સ ઍવ્ પ્રિટિશ
બ્રુલિટિ.

મખિટકિશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક
ચોસ્ટકાર્ડ.

૨૭. ૨ખી કકણુ.

ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ
કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમથી સીર-
કાર સ્ટ્રીટ, ૩૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ
વર્ક્સમાં ટી. ડબ્લ્યુ કાલડરે છાપેલું
બંગાળી પુસ્તક.

૨૮. વતનીયાતિ. (પેટ્રિઓ-
ટિકમ.

ઈજીપ્ત, કેરો, અબદુલ હક સખાતી
સ્ટ્રીટ, કોસ્ટાલી યુલા પ્રેસમાં, અલ
આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-
યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું
બંગાળી

૨૯. દેસર કોઠા.

શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશકરે બંગા-
ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.

૩૦. તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સ-
ક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર

સખારામ ગણેશ દેઓશકરે લખેલું અને
કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી
તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા,
બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાર્ડ
પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને જતરજીએ
છાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.

૩૧. ઇમાનતમે ખીયાનત અ-
ચના ઇલાકી પગ્ગલ અને
મહારાજ દુલિપસિંહ.

અજીતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું
ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ અંનેકસેશન
ઍવ્ પગ્ગલ ” એ નામના મેજર ઇ-
વાન્સ બેલે લખેલા ઇંગ્લેજ પુસ્તકનો
તરજુમો છે. લાહોરના હિતકારી મ-
શીન પ્રેસમાં છાપેલું.

૩૨. બધી મસિહ (ધિ રેબલ
કાઇરટ)

સુફી અંગા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર
હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં છાપેલું એક
ઉર્દુ ચોપાનીડ.

વિકિટમ્સ ઑ'વ્ બ્રિટિશ
બુટલિટિ.

રખી કંકણ.

વતનીયાતિ. (પેટ્રિઑ-
ટિઝમ.

દેશર કોકા.

તિલકર મુકદ્દમા-ઓ-સં-
ક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર.

ધમાનતમે ખીયાનત અ-
થવા ઇલાકી પંજબ અને
મહારાજા દુલિપસિંહ.

બધી મસિહ (ધિ રેબલ
કાઇરટ.)

મખિલકેશન કમિટિએ પ્રસિદ્ધ કરેલું એક
પોસ્ટકાર્ડ.

ગંગા ચરણ નાગે લખેલું અને પ્રસિદ્ધ
કરેલું અને કલકત્તા, બેનોમથી સીર-
કાર સ્ટ્રીટ, ૭૬, ધિ કમલા પ્રિન્ટિંગ
વર્ક્સમાં ટી. ૩૭૨૫. કાલકરે જાપેલું
બંગાળી પુસ્તક.

ઇજિપ્ત, કેરો, અબ્દુલ હક સંખાતી
સ્ટ્રીટ, કેસ્ટાલી મુલા પ્રેસમાં, અલ
આલમ વર્તમાન પત્રના અલીઅલ ધા-
યાતીએ અરેબિકમાં પ્રસિદ્ધ કરેલું
જાણ્યું.

શ્રી સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે બંગા-
ળીમાં લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું એક પુસ્તક.

સખારામ ગણેશ દેઓશ્કરે લખેલું અને
કલકત્તા, સુકીઆ સ્ટ્રીટ, ૭૧-૧ માંથી
તેણે પોતે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને કલકત્તા,
બાલારામ ડીઝ સ્ટ્રીટ, ૭૬, મેટકાફ
પ્રેસમાં મેસર્સ મુખરજી અને જતરજીએ
જાપેલું એક બંગાળી પુસ્તક.

અજતસિંહના લાઈ સૌવર્ણસિંહે લખેલું
ઉર્દુ પુસ્તક. આ પુસ્તક “ ઑનેકસેશન
ઑફ પંજબ ” એ નામના મેજર ઇ-
વાન્સ ગેલે લખેલા ઇંગ્રેજ પુસ્તકનો
તરજુમો છે. લાહોરના હિતકરી મ-
શીન પ્રેસમાં જાપેલું.

સુફી અંબા પ્રસાદે લખેલું અને લાહોર
હિન્દુસ્તાન સ્ટીમ પ્રેસમાં જાપેલું એક
ઉર્દુ ચોપાનીઘ.

૩૮. બંદર બન્ટ. (ધિ મન્ડીઝ સૌવર્ણસિંહે લખેલું એક ઉર્દુ પુસ્તક. ડિવિઝન). મિ. હોવીટસના “ ક્રીક્યાનિટિ ઍન્ડ સીવીલીઝેશન ” (ડિવાઇડ ઍન્ડ કોન્કર નામના પુસ્તક ઉપરથી ઉર્દુમાં) નામના પુસ્તકમાંનાં કેટલાંક પ્રકરણોનો તેમાં તરજુમો છે. લાહોર કવામી પ્રેસમાં છાપેલું.
૩૯. કવામી ઇસ્લાહ, લા. ૧ નંદ ગોપાળે લખેલાં ઉર્દુ પુસ્તકો. અને ૨ જો. (નેશનલ ૧૯૦૮ માં, લાહોર, કવામી પ્રેસમાં રિફાઈ). છાપેલાં.
૪૦. તકરીર-ઇ-અજીત. (સ્પી લાલચંદ ફલકે સંગ્રહ કરેલું એક ઉર્દુ ચીઝ બાઇ અજીતસિંહ). ચોપાનીઉ. ૧૯૦૬ માં લાહોર, “સેવક” મશીન પ્રેસમાં છાપેલું.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

તુલ્લા સ્કુલ—તુલ્લા બંદરના સેફ્ટ કંપનીનાએ ૪૬-૦-૦ બંટશા મોતીચંદ રજુછોડદાસ તરફથી. મુંદ્રા નાઈટ—શ્રીદરબાર તરફથી ૨-૫-૦ વસ્તી તરફથી ૧-૪-૦ નડીઆ કન્યાશાળા—રા. મણીશંકર ગોકળજી તરફથી ૮-૦-૦ રા. ભવાનીશંકર મોસરજી તરફથી ૪-૪-૦ શા. પાશવીર અમરજી તરફથી ૨-૮-૦ જુજ નં. ૨ જો—શેઠ બરજેરજી પેસતનજી તરફથી ૭-૮-૭ નારાણ સરોવર સ્કુલ—રા. કારભારી માસ્તર બાલા ૬-૦-૦ શંકર કાશીરામ તરફથી.

કચ્છ વિભાગ.

નાગ્રેયા—શેઠ હરિકૃષ્ણ મેઘજી તથા નખત્રાણાના શેઠ વેલજી તરફથી રા. ૩-૦-૦ શેઠ ભવાનજી મેઘજી ઇનામ રા. ૩-૦-૦ મનકેરા—સયાહિ ન્યાયાધીશ, ફોગદાર તથા જુગીર અને રૈયત તરફથી વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૯-૧૫-૪ શા. વેરસિંહે વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૧-૯-૬ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી રા. ૭-૬-૦ પીર શ્રી તથા દા. મતજી દામોદર તરફથી રા. ૧-૧૪-૦ માંડવી નં. ૨ જો—

૩૮. બંદર બન્ટ. (ધિ મન્ડીઝ ડિવિઝન).

સૌવર્ણસિંહે લખેલું એક ઉર્દુ પુસ્તક. મિ. હોવીટસના “ ક્રીશ્ચાનિટિ ઍન્ડ સીવીલીઝેશન ’ (ડિવાઇડ ઍન્ડ કોન્કર નામના પુસ્તક ઉપરથી ઉર્દુમાં) નામના પુસ્તકમાંનાં કેટલાંક પ્રકરણોનો તેમાં તરજુમો છે. લાહોર કવામી પ્રેસમાં છાપેલું.

૩૯. કવામી ઇસ્લાહ, ભા. ૧ અને ૨ જો. (નેશનલ રિફોર્મ).

નંદ ગોપાળે લખેલાં ઉર્દુ પુસ્તકો. ૧૯૦૮ માં, લાહોર, કવામી પ્રેસમાં છાપેલાં.

૪૦. તકરીર-ઇ-અજીત. (સ્પીચીઝ બાઇ અજીતસિંહ).

લાલચંદ ફલકે સંગ્રહ કરેલું એક ઉર્દુ ચોપાનીઉ. ૧૯૦૯ માં લાહોર, “સેવક” મશીન પ્રેસમાં છાપેલું.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

ગુણા સ્કુલ—ગુણા બંદરના સેફર્ડ કંપનીનાએ ૪૬-૦-૦ બંટશા ચોતીચંદ રણજોડદાસ તરફથી. મુંદ્રા નાઈટ—શ્રીદરબાર તરફથી ૨-૫-૦ પસ્તી તરફથી ૧-૪-૦ નડીઆ કન્યાશાળા—રા. મણીશંકર ગોકળજી તરફથી ૮-૦-૦ રા. ભવાનીશંકર મોરારજી તરફથી ૪-૪-૦ શા. પાશવીર ખરજીજી તરફથી ૨-૮-૦ ભુજ નં. ૨ જો—શેઠ બરબોરજી ખેરતનજી તરફથી ૭-૮-૭ નારાણ સરોવર સ્કુલ—રા. કારભારી માસ્તર બાલા ૬-૦-૦ શંકર કારીચમ તરફથી.

કચ્છ વિભાગ.

નાગેચા—શેઠ હરિકૃષ્ણ મેધજી તથા નખત્રાણના શેઠ વેલજી તરફથી રા. ૩-૦-૦ શેઠ ભવાનજી મેધજી ઇનામ રા. ૩-૦-૦ મનફરા—ભચાઉ ન્યાયાધીશ, ફોજદાર તથા જુગીર અને રૈયત તરફથી વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૯-૧૫-૪ શા. વેરસિંહે વિઝીટ લઈ ઇનામ કરેલ રા. ૧-૯-૬ વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી રા. ૭-૬-૦ પીર શ્રી તથા દા. મનજી દામોદર તરફથી રા. ૧-૧૪-૦ માંડવી નં. ૨ જો—

તરફથી પાણી માટે રા. ૩-૧૨-૦ આસંખીયા—જડેજળ ચાંદણ મેરૂછ
 ઇનામ રા. ૩-૦-૦ રોહા—જડેજળ વૈરીસાલજી તરફથી ઇનામ રા. ૧૧-૪-૦
 બળદીઆ—મહેતાજી દયારામ તુલસી તરફથી આંખા રા. ૧-૨-૦ ભુજ
 નં. ૧ લાની સ્કુલ—રા. હાથીરામભાઈ સોમજી ઇનામ રા. ૭-૮-૦
 મજલ—શેઠ મયુરાંદસ ડોસા તરફથી રા. ૬-૬-૦-૦ હા. વીરજી લોખ
 તરફથી પાણી માટે રા. ૯-૦-૦ શિકારપુર—માણાખાના સરહદી ટપેદાર
 કુલચંદ વલ્લભજીને ઇનામ રા. ૧૫-૦-૦ નારાયણસર—સાસ્વત ગોપા-
 લજી ભારાએ ખુશીથી પુસ્તકો આપ્યાં તે રા. ૬-૪-૦ પુષ્કરણ પપન
 રામદાસે ઇનામ રા. ૧-૪-૦.

સરૂચ વિભાગ.

દેહેજ—કન્યાશાળા ઠાકોર સાહેબ અમીરસંગ શીવસંગ રા. ૩-૪-૦
 ખોળીઆં રણા ગુમસંગ દુલા ખાવા રા. ૧) રોકડો, દેશાઈ અચરતલાલ
 કુલભાઈ રા. ૨-૪-૦ કટોરી રા. હરીચંદ માણેકચંદ રા. ૦ાા સાકર દોરા—
 પા. પરગભાઈ જીજીભાઈ રા. ૬-૧૩-૦ ઇનામ કવીઠા—ગામ લોકો
 રા. ૧૯-૮-૦ મીઠાઈ તથા ઘડીઆળ હાંસોઠ—શેઠ જગનલાલ લાલુભાઈ
 રા. ૭) મીઠાઈ શાહાપુરા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૩-૯-૦ કાપડ
 તથા મીઠાઈ કહાનવા—પટેલ નારણજીભાઈ જીવરામભાઈ રા. ૧૫) મી-
 ઠાઈ કાપડ આમોદ—દેડ સ્કુલ દેડા ભાઈજી બહેચર રા. ૧) પતાસાં
 ખામોલ—પા. વેણીલાલ નારણભાઈ રા. ૧૫) સ્કુલ જમાડી પગથણ—
 જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૪) સ્લેટો તથા ચોપડીઓ કેરવાડા—જુદા જુદા
 ગૃહસ્થો રા. ૪) પરબ તથા ખ્યાલાં હાંસોઠ—જગનલાલ લલજીભાઈ શેઠ
 રા. ૫) મીઠાઈ મોરાર ખુસાલ રા. ૩) મીઠાઈ બાલચુક્ર-દાસ પ્રાણજી-
 વનદાસ રા. ૩-૨-૦ મીઠાઈ લગુભાઈ પ્રાણવલદાસ રા. ૫).

શુદ્ધિપત્ર.

અશુદ્ધ.

શુદ્ધ.

પુ. ૫૦. અંક ૧. મુખપૃષ્ઠ. પુનરવલોકન.

પુનરવલોકન.

” ” રાતું પૃષ્ઠ ૩. પરીક્ષા.

પરીક્ષા.

તરફથી પાણી માટે રા. ૩-૧૨-૦ આસંખીયા—જડેજા ચાંદણ મેરજ
 ઇનામ રા. ૩-૦-૦ રોહા—જડેજા વૈરીસાલજી તરફથી ઇનામ રા. ૧૧-૪-૦
 બળદીઆ—મહેતાજી દયારામ તુલસી તરફથી આંખા રા. ૧-૨-૦ ભુજ
 નં. ૧ લાની સ્કુલ—રા. હાથીરામભાઈ સોમજી ઇનામ રા. ૭-૮-૦
 મજલ—શેઠ મથુરાંદાસ ડોસા તરફથી રા. ૬-૦-૦ ઠા. વીરજી ભોજ
 તરફથી પાણી માટે રા. ૬-૦-૦ શિકારપુર—માણાખાના સરહદી ટપેદાર
 કુલચંદ વલ્લભજીને ઇનામ રા. ૧૫-૦-૦ નારાયણસર—સાસ્વત ગોપા-
 લજી ભારાએ ખુશીથી પુસ્તકો આપ્યાં તે રા. ૬-૪-૦ પુષ્કરજી પપત
 રામદાસે ઇનામ રા. ૧-૪-૦.

ભરૂચ વિભાગ.

દેહેજ—કન્યાશાળા ઠાંકોર સાહેબ અમીરસંગ શીવસંગ રા. ૩-૪-૦
 પોળીઆં રજા રામસંગ દુલા બાવા રા. ૧) રોકડો, દેશાઈ અચરતલાલ
 કકુભાઈ રા. ૨-૪-૦ કટોરી રા. હરીચંદ માણેકચંદ રા. ૦ાા સાકર દોરા—
 પા. પરગભાઈ જીજીભાઈ રા. ૬-૧૩-૦ ઇનામ કવીઠા—ગામ લોકો
 રા. ૧૯-૮-૦ મીઠાઈ તથા ઘડીઆળ હાંસોઠ—શેઠ જગનલાલ લાલુભાઈ
 રા. ૭) મીઠાઈ શાહાપુરા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૪-૮-૦ કાપડ
 તથા મીઠાઈ કહાનવા—પટેલ નારણજીભાઈ જીવરામભાઈ રા. ૧૫) મી-
 ઠાઈ કાપડ આમોદ—ટેક સ્કુલ ટેકા ભાઈજી બહેચર રા. ૧) પતાસાં
 પામોલ—પા. વેણીલાલ નારણભાઈ રા. ૧૫) સ્કુલ જમાડી પગથણ—
 જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૪) રલેટો તથા ચોપડીઓ કેરવાડા—જુદા જુદા
 ગૃહસ્થો રા. ૪) પરખ તથા ખાલાં હાંસોઠ—જગનલાલ લલ્લુભાઈ શેઠ
 રા. ૫) મીઠાઈ મોરાર ખુસાલ રા. ૩) મીઠાઈ બાલમુકુન્દદાસ પ્રાણજી
 વનદાસ રા. ૩-૨-૦ મીઠાઈ ભગુભાઈ પ્રાણવલ્લભદાસ રા. ૫).

શુદ્ધિપત્ર.

અશુદ્ધ.

શુદ્ધ.

પુ. ૫૦. અંક ૧. મુખપૃષ્ઠ. પુનરવલોકન.

પુનરવલોકન.

” ” રાતું પૃષ્ઠ ૩. પદીક્ષા.

પરીક્ષા.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ધડીઅન પીનયંગડ, કીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવોલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારમર્ટ ઍન્ડ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુસા મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર ઓપરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેતુનોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વાગ્માનો વિગેરે તમામ કાયદા આની જાય છે જુદા જુદા ખરી દવાથી રૂ ૧૦૦ ઉપગત કીમત બેસે છે છતાં માત્ર રૂ ૫-૫૦-૦-૭-૦ માંજ મળશે બધી નકલો ખપીજના આવી છે માટે તાત્કાલે મગાની લ્યો, બેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હબરો સગટીફિકેટો મળ્યા છે તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને હકીદારોએ પાસે ગખનીજ જોઈએ દરેક તલાલી તથા પટેનને વચાનગો કે પાઠજથી પસ્તાવો થાય નરિ તા કીદ મગાનીલો થોડી કોપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બેરસદ, જી. બેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

ત્રણ ભાગમા દરેકના જ આના * ત્રણે ભાગનુ આખુ પુસ્તક રૂ ૧)

દરેક ભાગ અંગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો માં અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી ગન્યોની ઘણી શાળાઓમા નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે કપજનુ પાત્ર પુરૂ કાગળ તથા છાપ ઉંચા ૫૪ ૩૨૫, મોડર્નરીબ્યુ કનસ્ટા મર્ટેમર ૧૯૧૦, ૫૫૪ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બૂક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્દ રમોલકોજ કોર્ટના જડજ નામદાર રૂ ૦ ગો ૦ ઝવેગી, એમ એ એવ એન બી લખે છે કે — મનુષ્યગતિના સહુલો ઉપર સમાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી સુટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સમૂહ છે ખોતાના મહાન સ્ત્રી પુરોનાના ચરિત્રોમા આલેખેલી જન નસાનની ઉન્નત જાતનુ આપણા બાળકને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમા ચકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે, ટ્રજલાલ પુ ૦ મહેતા ૦. હેડ મા ૦ તા ૦ રેલ્વે, વકવાણ શહેર.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઇંડીઅન પીનયોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારમૈટ ઍન્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, સુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેતુનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વાગ્માનો વિગેરે તમામ કાયદા આની જાય છે જુદા જુદા ખરી દવાથી રૂ ૧૦૦ ઉપગત કીમત જેસે છે છતા માત્ર રૂ ૫-૫૦ ૦-૭-૦ માંજ મળજે બધી નકલો ખપીજના આવી છે માટે તાકાદે મંગાવી લ્યો, જેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હજારો સગટીફીટો મળ્યા છે તલાટી, માસ્ટર, મુખી, જમીનદાર અને હકિરાએ પાસે ગખનીજ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેનને વચારગો કે પાળળથી પસ્તાવો થાય નહિ તા કીદે મંગાનીલો થોડી કાપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. ખેરસદ, જી. એમ. —ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સગકારે મંજુર કરેલું

ત્રણ ભાગમા દરેકના છ આના * ત્રણે ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ ૧)

૧ ~~દરેક~~ દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી ગમ્બોની ધણી શાળાઓમા નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે ચાલે છે ઉપજનું પાત્ર પુરૂ કાગળ તથા છાપ ઉંચા ૫૪ ૩૨૫, મોડર્નરીવ્યુ કનસ્ટા મર્ચેન્ટ ૧૯૧૦, ૫૪ ૩૦૪ મા ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુર્મુ રમોલદોજ કોર્ટના જડજ નામદાર રૂ ૦ ગો. ૦ ઝવેરી, એમ એ એચ એન બી લખે છે કે — મનુષ્યજાતિના સહયુષ્ઠો ઉપર સમાયણ, મહાલાલ અને પુરાણોમાથી સુટી જાદેલી વાર્તાઓનો આ એક સમૃદ્ધ છે ખેતાના મહાન સ્ત્રી પુરોના ચરિત્રોમા આલેખેલી જન નસાનની ઉજ્જવળ જાત્રુનું આપણા જાગીને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાયમા મુકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે, ત્રજલાલ પુ. મહેતા. હેડ મી. ૦ તા. ૦ રૂ ૦, વકવાણ શહેર.

સૂચના.

આ પત્રમંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલુ લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલુ લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાખાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળાવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે ખૂણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓડર મોકલનારે કૃપા ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂધ થવાનો મંબવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિંચાણની બીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકતો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારરાખા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામા આવશે ચર્ચાપત્રનો એમા સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખર્ચે છાપવાના ભાવ.

૧. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૨. ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
૩. હસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧-
ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી
બાર માસ લગી લાગલાગટ હશે દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે

શાખાપત્રની સાથે કોઈ પણ પ્રકરણ વહેંચવામાં

આવશે નહિ.

સૂચના.

આ પત્રમંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળાવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પુણુ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મંનીઓંર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી ખાખતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ્યવાનો મંબવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિંવાયની બીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પંગારરાખા શિક્ષકો તથા સ્કોલરોને ઠપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ સુધી આપવામા આવશે ચર્ચાપત્રનો એમા સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૨.	લીટી.	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧.	... ૩	ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
૬ સુધી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)		રૂ. ગણો ચાર્જ પડશે; તથા માસ માટે
ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે.		પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ, અને પછી
આર માસ લગી લાગલગટ હશે		દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે

શાળાપત્રની સાથે ડોઈ પછા મંડબિસ વહુચવામાં

આવશે નહિ.

જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

સુખબલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છોડો ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોળની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી માળની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સહી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોશાયત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી માળની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વેચાત તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયત્ર બાબે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેટીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની દીકીટ મોકલવી.

મળવાનું દેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સામે.

જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧
 મુખખલ જડેલી પેટી ૧
 કમાન ૧
 કાચ ૧
 ફેન્સી છેડા ૧
 રેશમી રમાલ ૧
 પગના મોજની જોડ ૧
 ફેન્સી કંગવો ૧
 રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫
 ચામડાનો પટો ૧
 કોલર ૧
 રેશમી રમાલ ૧
 અતરની શીશી ૧
 ફેન્સી મોજની જોડ ૧
 કપડા ઉપર નામ લખવાની
 પાકી સાડી ૧
 કારખોલીક સોપ ૧
 રેશમી દોરી ૧
 ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫૫
 કાચ ૧
 કમાન ૧
 ફેન્સી પેટી ૧
 ફેન્સી ટાઈમ્પીસ ૧
 રેશમી દોરી ૧
 હોઠાપત્ર ૧
 ચપ્પુ ૧
 ફેન્સી અટનનો સંટ ૧
 કારખોલીક સોપ ૧
 નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫
 ચામડાનો પટો ૧
 કોલર ૧
 નેકટાઈ ૧
 રેશમી રમાલ ૧
 ફેન્સી મોજની જોડ ૧
 ચપ્પુ ૧
 કપડા ઉપર નામ લખવાની
 પાકી સાડી ૧
 ફેન્સી કંગવો ૧
 રેશમી દોરી ૧

૧. ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જનનાં વેચાત તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયન બાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેઈંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુશાસો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આંનાની ટી-કીટ મોકલવી.

મળવાનું દેખાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.

નવું ને જૂનું.

(આશુ ૪. ૪૬ થી.)

સારીરિક કસરત—સારીરિક કસરત સંબંધી કંઈક વિચાર દર્શાવવા ને તેમાં જૂનું ને નવું શું છે તે જોવું હવે પ્રાપ્ત થાય છે. સારીરિક કસરત ધણીજ જરૂરી છે એ સર્વ સમજે છે, તે છતાં અન્ય પ્રગ્ન જોટકું આપણા લોકો તે તરફ લક્ષ આપના નથી. અન્ય જાગૃતોની જે આ વિષયમાં પણ આપણે જૂનું જોયું છે ને નવું બધું બંધ બેસતું ન હોવાથી તેમજ અન્ય કારણોને લીધે બરાબર ગ્રહણ કર્યું નથી. પ્રાચીન સમયમાં અલગ્યર્થ આશ્રમ પળાતો તથા કસરત પર ઘણું લક્ષ અપાતું. સ્ત્રીપુરુષનાં દૈનિક વ્યવહારમાં પણ તેમનું શરીર ઘણું કસાતું. પ્રાતઃકાળમાં ઊઠીને પોતાના નિવાસસ્થાનમાં નદી હોય તો તેમાં નહિ તો ઘેર સ્નાનાદિ નિત્યકર્મ કરવામાં શરીરને ધણી કસરત મળતી. પ્રાણાયામ, સૂર્યને દ્રવ્યત વગેરે આદિ કર્મો પણ આરોગ્યનાં વર્ધક ને યોગ્ય હતાં. સ્ત્રીઓને પણ પાણી કાઢતું વગેરે અનેક ધરદામમાં કસરત મળતી. દેવને મંદિરે સવારસાંજ જવામાં પણ શરીર કસાતું. આમ વ્યવહારમાં ને ધાર્મિક કર્મોમાં શરીરને યોગ્ય કસરત મળતી. હાલ રિયનિ બદલાઈ ગઈ છે ને તે રિયનિને અનુસરતો ફેરફાર આપણે કર્યો નથી. ધાર્મિક કર્મો પ્રતિ લોકોની યદ્વા શિથિલ ને નજીબાય થઈ છે. જૂના અખા-ગઓ ને કસરતગાળાઓ હુમ થઈ છે તેથી પુરુષવર્ગને પણ કસરતનાં સાધન નથી. પાણીના નજીબી ઘણે સ્થળે પાણીની પણ અનુકૂળતા મળવાથી તેમજ સાદા છવનને બદલે વૈભવી છવન થવાથી ધરદામમાં મેંચકો રાખવાનો પ્રચાર વધવાથી સ્ત્રીઓને મળતી તો તમામ કસરત બંધ થઈ ગઈ છે. મહેનતુ સ્ત્રીપુરુષોને પોતાના ધંધામાં કસરત મળે છે; પણ ઊંચી શક્તિના સ્ત્રીપુરુષોને એવી કસરત મળતી નથી ને અન્ય કસરત રહી નથી તેથી તેમની સારીરિક અવસ્થા ઘણી શોચનીય છે. ખીછ પ્રગ્નમાં મોટી ઉમ્મરે પણ અનેક જાનની રમતો રમે છે ને શરીર કસે છે. આપણા લોકોમાં એ આચારવિરુદ્ધ છે તેથી એનો પ્રચાર નહિ જોવો થયો છે. વળી જાગૃતગન જેવાં સામાજિક બન્ધન પણ શરીરને અનિયમ હાનિકારક

નવું ને જૂનું.

(આશુ ૪. ૪૬ થી.)

શારીરિક કસરત—શારીરિક કસરત સંબંધી કંઈક વિચાર દર્શાવવા ને તેમાં જૂનું ને નવું શું છે તે જોવું હવે પ્રાપ્ત થાય છે. શારીરિક કસરત ઘણીજ જગતની છે એ સર્વ સમજે છે, તે છતાં અન્ય પ્રગ્ન જોઈતું આપણા લોકો તે તરફ લક્ષ આપતા નથી. અન્ય જાગૃતોની જેમ આ વિષયમાં પણ આપણે જૂનું જોયું છે ને નવું બધું બંધ ખેસતું ન હોવાથી તેમજ અન્ય કારણોને લીધે બરાબર ગ્રહણ કર્યું નથી. પ્રાચીન સમયમાં બ્રહ્મચર્ય આશ્રમ પળાતો તથા કસરત પર ઘણું લક્ષ અપાતું. સ્ત્રીપુરુષનાં દૈનિક વ્યવહારમાં પણ તેમનું શરીર ઘણું કસાતું. પ્રાતઃકાળમાં બિડીને પોતાના નિવાસસ્થાનમાં નદી હોય તો તેમાં નહિ તો ઘેર સ્નાનાદિ નિત્યકર્મ કરવામાં શરીરને ઘણી કસરત મળતી. પ્રાણાયામ, સૂર્યને દંડવત્ વગેરે આદ્યિક કર્મો પણ આરોગ્યનાં વર્ધક ને યોગ્ય હતાં. સ્ત્રીઓને પણ પાણી કાઢતું વગેરે અનેક ધરદામમાં કસરત મળતી. દેવને મંદિરે સવારસાંજ જવામાં પણ શરીર કસાતું. આમ વ્યવહારમાં ને ધાર્મિક કર્મોમાં શરીરને યોગ્ય કસરત મળતી. હાલ સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ છે ને તે સ્થિતિને અનુસરતો ફેરફાર આપણે કર્યો નથી. ધાર્મિક કર્મો પ્રતિ લોકોની શ્રદ્ધા શિથિલ ને નષ્ટપ્રાય થઈ છે. જૂના અખાંડો ને કસરતશાળાઓ હુમ્મ થઈ છે તેથી પુરુષવર્ગને પણ કસરતનાં સાધન નથી. પાણીના નજોથી ઘણે સ્થળે પાણીનો પણ અનુકૂળતા મળવાથી તેમજ સાદા જીવનને બદલે વૈભવી જીવન ચલાવી ધરદામમાં સેવકો રાખવાનો પ્રચાર વધવાથી સ્ત્રીઓને મળતી તો તમામ કસરત બંધ થઈ ગઈ છે. મહેનતુ સ્ત્રીપુરુષોને પોતાના ધંધામાં કસરત મળે છે; પણ ઉંચી જ્ઞાતિના સ્ત્રીપુરુષોને એવી કસરત મળતી નથી ને અન્ય કસરત રહી નથી તેથી તેમની શારીરિક અવસ્થા ઘણી શોચનીય છે. ખીછ પ્રગ્નમાં મોટી ઉંમરે પણ અનેક જનની રમતો રમે છે ને શરીર કસે છે. આપણા લોકોમાં એ આચારવિરુદ્ધ છે તેથી એનો પ્રચાર નહિ જેવો થયો છે. વળી જાગૃતજન જેવાં સામાજિક બંધન પણ શરીરને અનિશ્ચય હાનિકારક

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(ચાલુ પૃ. ૫૦ થી).

૮. આસવર્ણનઃ સ્વભાવોક્તિ.

હવે નીચેનાં બાળવર્ણનનાં કાવ્ય લુઓ:—

આલક્ષ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તહાસૈ-

રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્ ।

અઢ્ઢાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્ વહન્તો

ધન્યાસ્તદ્ગ્ધરજસા મન્દિનીભવન્તિ ॥

અકાચ્યુ હાસ્યથી જેના કળી જેવા દાન્ત સહેજ જણાય છે, જેમાં વર્ણો અન્યકત-અસ્પષ્ટ છે એવી રમણીય જેની વાણીની પ્રવૃત્તિ છે એવ, બોળામાં આશ્રય ઇચ્છનારા પુત્રોને ધારણ કરનારા ધન્ય પુરુષો તેના શરીરની રમથી મહિન થાય છે.

આ વર્ણનમાં કેવી મુંદર સ્વભાવોક્તિ છે ? ચારુ યથાવદ્ વસ્તુવર્ણન જેમાં હોય તે સ્વભાવોક્તિ અસંકાર છે.

અનિયતરુદિતસ્મિતં ચિરાજત્-

કતિપયફોમલદન્તકુહમલાગ્રમ્ ।

વદનકમલકં શિશોઃ સ્મરામિ

સ્વલદસમજસમન્જુ જલ્પિતં તે ॥

જનક રાજ સીનાના બાળપણનું રમણુ કરે છે કે તે બાળક હતી ભારે તાકે મુંદર મુખકમળ, જેમાં રદન ને ત્રિમત નિયમ વગરનાં-અકાચ્યુ હતાં, જેમાં કેટલાક કામળ કળી જેવા દાંત શોભતા હતા, ને જેમાં ભાંચુપુટું, અસ્પષ્ટ, મધુર (કાણું કાણું) બોલવું થતું હતું તે તાકે મુખકમળ હું રમકે છું.

અમૃતસ્પર્શપદા મધુરાનના

નયનયોર્હરિણીય વિહારિણી ।

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(ચાલુ પ. ૫૦ થી).

૮. બાલવર્ણનઃ સ્વભાવોક્તિ.

હવે નીચેનાં બાળવર્ણનનાં કાવ્ય લુઓઃ—

આલસ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તદાસૈ-

રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્ ।

અઢ્ઢાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્ વહન્તો

ધન્યાસ્તદ્ગ્ધરજસા મલિનીભવન્તિ ॥

અકારણ હાસ્યથી જેના કળી જેવા દાન્ત સહેજ જણાય છે, જેમાં વણેાં અન્યક્ત-અરપટ છે એવી રમણીય જેની વાણીની પ્રવૃત્તિ છે એવા, ખોળામાં આશ્રય ઇચ્છનારા પુત્રોને ધારણ કરનારા ધન્ય પુરુષો તેના શરીરની રમથી મહિન થાય છે.

આ વર્ણનમાં કેવી સુંદર સ્વભાવોક્તિ છે ? ચારુ યથાવદ્ વસ્તુવર્ણન જેમાં હોય તે સ્વભાવોક્તિ અસંકાર છે.

અનિયતરુદિતસિતં વિરાજત્-

કતિપયકોમલદન્તકુહમલાગ્રમ્ ।

વદનકમલકં શિશોઃ સ્મરામિ

સ્વલદસમઙ્ગસમઙ્ગુ જલ્પિતં તે ॥

જનક રાજા સીતાના બાળપણનું સ્મરણ કરે છે કે તે બાળક હતી ત્યારે તાંડે સુંદર મુખકમળ, જેમાં રુદન ને રિમત નિયમ વગરનાં-અકારણુ હતાં, જેમાં કેટલાક કોમળ કળી જેવા દાંત શોભતા હતા, ને જેમાં ભોંયતુટું, અરપટ, મધુર (કાઠું કાઠું) બોલતું થતું હતું તે તાંડે મુખકમળ હું સ્મરે છું.

અમૃતસ્પર્શમદા મધુરાનના

નયનયોર્દરિણીચ વિહારિણી ।

કમળ જેવું વિકસિત જેવું વદન છે, એવી મુઝ બાળા અકારણ હસે છે, ધરમાં વારંવાર પોતાની પુતળી શોધતી ભટકે છે, અને જે અમે જોલીએ છીએ તે તે લપ લપ બોલવા પ્રયાસ કરે છે, એ બાળા પોતાની મનોહર હીલચાલથી કોનું હૃદય હરતી નથી ?

આ સ્વભાવોક્તિના દૃષ્ટાન્ત છે. છેલ્લા ચાર મારા પોતાનાં બાળકો માટે વિનોદાર્થે મેં રચ્યા છે. એ સખધી ભવભૂતિનું નીચેનું વર્ણન આશુતમ છે.

અક્ષાદક્ષાચ્યુત इव निजो देहजः स्नेहसारः

પ્રાદુર્ભૂય સ્થિત इव वहिश्चेतनाधातुरेव ।

સાન્દ્રાનન્દશુભિતહૃદયમસ્ત્રવેનેવ સૃષ્ટો

ગાત્રં શ્લેષે યદમૃતરસસ્રોતસા સિન્ચતીવ ॥

દામ કુશને ભેટી, શું આ બાળક માફ છોકરું છે એમ વિચાર કરી કહે છે—મળે દરેક અગમાંથી નીકળેલો મારા દેહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો મારો પોતાનો સ્નેહનો સારરૂપ ન હોય અથવા એના ધાતુ બહાર નીકળી પ્રાદુર્ભૂત થયેલો ન હોય, અતિશય આનન્દથી હ્રુલિત થયેલા હૃદયના આર્દ્ર-ભાવ—અરી જ્વાળાથીજ મળે ઉત્પન્ન ન થયે હોય એવો આ બાળ છે, કેમકે આલિંગન થયે માફ ગાત્ર અમૃત રસના ઝરાથી જાણે સિંચે છે.

આ ઉપસાર ઉદાહરણો ઘણાં મુન્ન લાગે છે એનું કારણ શું છે ? એ બધાંમાં પ્રસાદ ગુણ છે, કલ્પના ગમે તેવી બીચી ઉડે છે તોપણ પ્રસાદ ગુણને લીધે તે વાચકનું મન હરણુ કરે છે. પડિત જગન્નાથ પ્રસાદ ગુણને વિશે કહે છે કે ચાતુર્દર્શકપદત્વરૂપમર્થવૈમલ્ય પ્રસાદઃ અર્થને માટે જરૂર જેટલાંજ પદનો પ્રયોગ જેમાં છે એનું અર્થનું વૈશલ્ય—રૂપરૂતા. વળી અન્ય આલકારિક કહે છે કે—

यस्मादन्तःस्थितः सर्वः स्पष्टमर्थोऽवभासते ।

सलिलस्येव सूक्तस्य स प्रसाद इति स्मृतः ॥

જેથી સારી રીતે બોલાયલી વાણીની અંદર આવેલો સર્વ અર્થ સલિલની અંદર આવેલા સર્વ અર્થ—વરતુના જેવો સ્પષ્ટ ભ સે છે તેને વિદ્વાનો પ્રસાદ ગુણ કહે છે. જેમ યોગીએને અખિલ ભુવન કરુણદ્રશ્યદૃશ દેખાય છે, તેમ પ્રસાદ ગુણને લીધે અખિલ કાવ્ય હૃદયંગમ થાય છે. મમ્મટનું લક્ષણ સર્વથી ઉત્તમ છે.

કમળ જેવું વિકસિત જેવું વદન છે, એવી મુગ્ધ બાળા અકારણ હસે છે, ધરમાં વારંવાર પોતાની પુતળી શોધતી લટકે છે, અને જે અમે બોલીએ છીએ તે તે લપ લપ બોલવા પ્રયાસ કરે છે, એ બાળા પોતાની મનોહર હીલચાલથી કોનું હૃદય હરતી નથી ?

આ સ્વભાવોક્તિના દૃષ્ટાન્ત છે. જેણે આર ભારા પોતાનાં બાળકો માટે વિનોદાર્થે મેં રચ્યા છે. એ સંબંધી લખજીતિનું નીચેનું વર્ણન આપ્યું છે.

અજ્ઞાદજ્ઞાચ્યુત ઇવ નિજો દેહજઃ સ્નેહસારઃ

પ્રાદુર્ભૂય સ્થિત ઇવ વહિશ્ચેતનાધાતુરેવ ।

સાન્દ્રાનન્દભુમિતહૃદયમસ્નવેનેવ સૃષ્ટો

ગાત્રં શ્લેષે યદમૃતરસસ્રોતસા સિન્ચતીવ ॥

રામ કુશને ભેટી, શું આ બાળક માફ હોકફ છે એમ વિચાર કરી કહે છે—જાણે દરેક અંગમાંથી નીકળેલો ભારા દેહમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો ભારા પોતાનો સ્નેહનો સારરૂપ ન હોય અથવા એના ધાતુ બહાર નીકળી પ્રાદુર્ભૂત થયેલો ન હોય, અતિશય આનન્દથી હ્રુસિત થયેલા હૃદયના આર્દ્ર-ભાવ—અરી જ્વાળાથીજ જાણે ઉત્પન્ન ન થયેલો હોય એવો આ બાળ છે; કેમકે આલિંગન થયે માફ ગાત્ર અમૃત રસના અરાથી જાણે સિંચે છે.

આ ઉપસાર ઉદાહરણો ધણાં સુંદર લાગે છે એનું કારણ શું છે ? એ બધાંમાં પ્રસાદ ગુણ છે, કદપના ગમે તેવી જાગી ઉઠે છે તોપણ પ્રસાદ ગુણને લીધે તે વાચકનું મન હરણ કરે છે. પાંડિત જગન્નાથ પ્રસાદ ગુણને વિશે કહે છે કે ચાવદર્થકપદત્વરૂપમર્થવૈમલ્યં . પ્રસાદઃ અર્થને માટે જરૂર જેટલાંજ પદનો પ્રયોગ જેમાં છે એનું અર્થનું વૈશિષ્ટ્ય-સ્પષ્ટતા. વળી અન્ય આલેકારિક કહે છે કે—

યસ્માદન્તઃસ્થિતઃ સર્વઃ સ્પષ્ટમર્થોઽવભાસતે ।

સલિલસ્યેવ સૂક્તસ્ય સ પ્રસાદ ઇતિ સ્મૃતઃ ॥

જેથી સારી રીતે બોલાયલી વાણીની અંદર આવેલો સર્વ અર્થ સલિલની અંદર આવેલા સર્વ અર્થ—વસ્તુના જેવો સ્પષ્ટ લાગે છે તેને વિદ્વાનો પ્રસાદ ગુણ કહે છે. જેમ યોગીઓને અભિજ્ઞ ભુવન કરુણદરસદૃશ દેખાય છે, તેમ પ્રસાદ ગુણને લીધે અભિજ્ઞ કાવ્ય હૃદયગમ થાય છે. અમ્મરનું લક્ષણ સર્વથી ઉત્તમ છે.

દર ગુજરાતી ભા. ૧૦ અને બીજા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ખાગીર (કા.). ખાગીર આદત પડી ગયેલો. ઘોડા ઉપર મૂકવાનું ગા-
દહું. ગીર (કા.). ગિરિદતન=પકડવું ઉપરથી.

ખોર (કા.). ખુર્દન=ખાવું ઉપરથી, ખાનાર, પ્રત્યય છે.

ખોરાક (કા.). ખુરાક. ખુર્દન=ખાવું ઉપરથી.

ખંજર (કા.). હથિયાર છે.

ખંદો (કા.). ખંદા. ખંદોદન=હસવું ઉપરથી. દાંત કાઢવા.

ગ.

ગજ (કા.). લૂગડાં વગેરે લરવાનો ગજ.

ગજનવી (કા.). ગજનવી. ગજનીનો રહેનાર.

ગજલ (અ.). સ્ત્રીઓના પ્રેમની, મિત્રતાની, અને જવાનીની હકીકતની
કવિતા. ગજલ=પ્રિય સાથે રમ્યો ઉપરથી.

ગપ (કા.). નકામી વાતો, વડાઈ કરવી, શેખી મારવી.

ગફલત (અ.). ગફલત. આળસ. ગફલ=તે આળસુ હતો ઉપરથી.

ગકુર (અ.). ગકુર નરમ, દયાળુ. ગકર=દયા કરી ઉપરથી.

ગલક (કા.). ગલ્લ=પારસી ઉપરથી. જીવાન, રૂપાળો.

ગમ (અ.). દિલગીરી, શોક.

ગમગીન (અ. કા.). ગમગીન. ગીન કારસી પ્રત્યય છે. શોકાતુર, દિલગીર.

ગરક. (અ.). ગૂખી જતું. વ્યવહારમાં “ ગર્ક ” વપરાય છે.

ગરકાવ (અ. કા.). ગર્કાવ. ગાવ (કા.) પાણી. પાણીમાં ડુબેલો,
ઉડું પાણી.

ગરજ (અ.). ધડા, જરૂર, ખપ. ગરજ=ધડામાં લુપ્ધ થયો ઉપરથી.

ગરદ (કા.). ગર્દ. ધૂળ.

ગરદન (કા.). ગર્દન. ડોક.

ગરમ (કા.). ગર્મ.

ગરીબ (અ.). પરદેશી, વતનથી જૂદો પડેલો ગરબ=દૂર હતું ઉપરથી.

ગરીબ ગરબાં (અ.). ગરીબગુસ્તા. ગરીબનું બહુ વચન ગરબા. ગરીબ

નવાજ (અ. કા.). ગરીબનવાજ નવાખતન
(કા.) કૃપા કરવી ઉપરથી ગરીબો ઉપર દયા
કરનાર.

હર ગુજરાતી ભા. ૧૦ અને ખીજા કેટલાક અરખીદારસી રાખે.

ખાગીર (કા.). ખાગીર આદત પડી ગયેલો. ઘેડા ઉપર મૂકવાનું ગા-
દહું. ગીર (કા.). ગિરિક્ષતન=પકડવું ઉપરથી.

ખોર (કા.). ખુર્દન=ખાતું ઉપરથી, ખાનાર, પ્રત્યય છે.

ખોરાક (કા.). ખુરાક. ખુર્દન=ખાતું ઉપરથી.

ખંજર (કા.). હથિયાર છે.

ખંદો (કા.). ખંદા. ખંદોદન=હસવું ઉપરથી. દાંત કાઢવા.

ગ.

ગજ (કા.). લૂગડાં વગેરે લગવાનો ગજ.

ગજનવી (કા.). ગજનવી. ગજનીતો રહેનાર.

ગજલ (અ.). સ્ત્રીઓના પ્રેમની, મિત્રતાની, અને જવાનીની હકીકતની
કવિતા. ગજલ=પ્રિય સાથે રમ્યો ઉપરથી.

ગપ (કા.). નકામી વાતો, વડાઈ કરવી, શેખી મારવી.

ગફલત (અ.). ગફલત. આળસ. ગફલ=તે આળસુ હતો ઉપરથી.

ગકુર (અ.). ગકુર નરમ, દયાળુ. ગફર=દયા કરી ઉપરથી.

ગલફ (કા.). ગલ્લ=પારસી ઉપરથી. જુવાન, રૂપાળો.

ગમ (અ.). દિલગીરી, શોક.

ગમગીન (અ. કા.). ગમગીન. ગીન દારસી પ્રત્યય છે. શોકાતુર, દિલગીર.

ગરક. (અ.). કૂખી જવું. વ્યવહારમાં “ ગર્ક ” વપરાય છે.

ગરકાન (અ. કા.). ગર્કાન. આળ (કા.) પાણી. પાણીમાં કુબેલો,
ઉંડું પાણી.

ગરજ (અ.). ધમ્મજ, જરૂર, અપ. ગરજ=ધમ્મજામાં લુપ્ધ થયો ઉપરથી.

ગરદ (કા.). ગર્દ. ધૂળ.

ગરદન (કા.). ગર્દન. ડોક.

ગરમ (કા.). ગમે.

ગરીબ (અ.). પરદેશી, વતનથી જૂદો પડેલો ગરબ=દૂર હતું ઉપરથી.

ગરીબ ગરબાં (અ.). ગરીબગરબા. ગરીબનું બહુ વચન ગરબા. ગરીબ

નવાજ (અ. કા.). ગરીબનવાજ નવાખતન

(કા.) કૃપા કરવી ઉપરથી ગરીબો ઉપર દયા

કરનાર.

કારણ એજ કે, તેઓ બધા નથી પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખી નિશાળો ચલાવનારા છે.

અમને જે જે સ્વરચિહ્નો મળી આવ્યાં છે તેનાં ૩૫ નીચે આપી , સમજાવી ઘટતી દલીલ આપવામાં આવશે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫૦।	૧૦, ન,	મં,	લમ,	દં,	૧૫,	૧૫,	૧૧
૬	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૬	૧૭
૬૬,	બ,	ગ,	દંદ,	લા,	લા,	૧૦૦,	૧૦૦,

આમાં પ્રથમના પાંચ અક્ષરો તે સ્વર નથી, એટલે બાકીના બાર અક્ષરોનું રહે છે તે તેજ બહુ વપરાય છે. જે ઉપરથી બારાક્ષરી ઉત્પન્ન થઈ છે-તેનોજ માત્ર ઉપયોગ જણાય છે.

ઉપરનાં ચિહ્નો જોતાં તે સ્વરચિહ્નો છે એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. પણ તે સ્વર ચિહ્નોને કેવા મોપાઠથી શીખવાતાં એ વિશે દેટલીક દલીલ નીચે મુજબ છે.

૧	૩૫	મોપાઠ	પરે હાથનું ૩૫.
૫	—	લાખે	૧૦૦. ૭૦
૦	—	મીંડું	
૧૧૦	—	ઓગણપણો	
૨	૧	નજી વિંટળો	૧ મીંડું વાળાને કરવો પડે છે માટે તેને નજી વિંટળો કહ્યો હતો.
૩	૨	— સમ્મા મોળ	૩ મોળના જેવો આકાર માટે. ૦ જે મીંડાં તે બે લાખા.
૦	—	મુમ્માના લાય- માં બે લાખા	
૪	૩	— સૌરાણી ચોકડી ને પાછીવાળી ફુંગળી	૪ સિ. સને ચોકડી જેવો ને પાછી દરેક છની ફુંગળી કરવી.
૫	૬	— હાણું દોકળું માથે છોકડું	૫ સ. પ્રથમ દોકળાની માફક લખવું. માથે મીંડું.

કારણ એજ કે, તેઓ બધા નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખી નિશાળો સલામનારા છે.

અમને જે જે સ્વરચિહ્નો મળી આવ્યાં છે તેનાં ૨૫ નીચે આપી સમજાવી ઘટતી દલીલત આપવામાં આવશે.

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૫૦૧	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૬	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૬૬	૭૭	૮૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩

આમાં પ્રથમના પાંચ અક્ષરો તે સ્વર નથી, એટલે બાકીના બાર અક્ષરોજ રહે છે ને તેજ બહુ વપરાય છે. જે ઉપરથી બારાક્ષરી ઉપવચર્ચ છે—તેનોજ માત્ર ઉપયોગ બાધ્ય છે.

ઉપરનાં ચિહ્નો જોતાં તે સ્વરચિહ્નો છે એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. પણ તે સ્વર ચિહ્નોને કેવા મોપાકથી શીખવાંતાં એ વિશે કેટલીક દલીલત નીચે મુજબ છે.

૧	૨૫	મોપાક	ખરું હાલનું ૨૫.
૫	—	લણ્યે	≡ પોં. ૭૦
૦	—	મીંડું	
	≡ ૦	ઓગણપપયો	
૨	૧	નતો વિટાળો	૧ મીંડું વાળીને કરવો પડે છે માટે તેને નતો વિટાળો કહ્યો હશે
૩	૨	મમ્મા મોળ	
૦	—	મમ્માના લાય માં બે લાડવા	૦ મોળના જેવો આકાર માં બે મીંડાં તે બે લાડવા
૪	(મ	સરાણી ચોટી ને પાળીવાળી ફુંડાળી	૪ સિ. સને ચોટી જેવો ને પા લુચ ફુંડાળી કરવી
૫	૬	હાલું દોટળું માથે હોટ્ટું	૫ પ્રથમ દોટળાની માફક લખ માથે મીંડું

મળ્યા માર્હિ હે તો પચ્ચૂત ગણુ, વાળુ મીંડુ તે માયા તણુ,
 અવર ભણતા ભય લાગે ધણુ, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૮
 કહુ ઓગળપડાયાનુ કર્મ કથી, જેને ચાક્યા મુનીવર મોટા મથી,
 જેનો અમરને કુળ અધિકાર નથી, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૯
 જે કાઈ નજે વિંદાલે વિંદાઈ રહ્યા, મમ્મા મોલના મોદિક તેણે સહ્યા,
 તેના વેદ પુગણુમા અર્થ કહ્યા, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૦
 હુ તે સૈરાણિ મેહ રાખુ કદા, પાછી વાઢી કુંડાઢી ન લોપુ તદા,
 ઢાળે ઢોકલે નહિ રહ્યા છુ મદા, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૧
 મેંતો ઘન મેન માયા અનેક ભણ્યા, બીજા ભાઈના ગુણુ ન જાણ કહ્યા
 થાય શત્રુ ને મિત્ર જે માય જણ્યા, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૨
 મેંતો જે મૈ ટે ટે વાગ લખ્યા, મેંતો આણુ વગડ ને દરે ઓળખ્યા,
 એમ હરિ ગહ્યા મારી કહે ગ્યા, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૩
 લલિતર વિષ કાટેલુ જેદર લુ, લલિ સૂતાં સાપલાંથી દૂર ગુ,
 શાને અગ સદા શાં ભાગ વડુ, બીજે નહિ ભણુ વૈકુંઠનાથ વિના ૧૪

ઉપરની લીટીઓમા બાળમોષ અક્ષરે લખેલ સત્તા જૂના વખતના
 સ્વરનો મોપાક છે અમે લખેલા મોપાકમા લલિતર વિષ કાટેલું, લલિ
 સૂતાં સાંપલાં એ વાત નથી આવી પણ એ લુ, વૃ; ઋ ઋ ને લગના

નીચે પ્રમાણે પૂછે છે જે નિમે અપૂર્ણ હકીકત રૂપસૂત્રમા આપેલી છે

૧ નજો વિંદાગો—હે જીવ ! તુ સસાગના કામભોગમા વિંદાઈ રહ્યો
 છુ, એટલે અધોગતિને પામીશ

૨ સૈગણી ચોટકી—તે સિદ્ધિરૂપ રાણાંનિ મંદિર ચડના ચાર કપાય-
 રૂપ ચોટકીની ચોટી ગખો છે તે ચોટીને ઓ-
 ળગા કાઈ જિવો ચઢે તો ચઢવા દેતી નથી.

વગેરે આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે, તે સમયે પણ
 આ જૂનું સ્વરશિક્ષણ “નજો વિંદાગો, સૈગણી ચોટકી, ” એ મોપાકથીજ
 ઐ નમઃ સિદ્ધમ્ એ શરઆત કરીનેજ શિખવાતું.

મળ્યા માહિં હું તો પંચભૂત ગણું, વાળું મીંદું તે માયા તણું,
 અવર ભણતાં ભય લાગે ધણું, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના.
 કહું ઑંગળપડાયાનું કર્મ કથી, જેને ચાક્યા મુનીવર મોટા મથી,
 જેનો અમુરને કુળ અધિકાર નથી, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૯
 જે કાઈ નજે વિંટાળે વિંટાઈ રહ્યા, મમ્મા મોઢના મોઢિક તેણે સહ્યા,
 તેના વેદ પુરાણમાં અર્થ કહ્યા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૦
 હું તો સૈરાણિ સ્નેહ રાખુ કદ, પાછી વાઢી કુંડાઢી ન લોપું તદ,
 દાળે દોકલે નહિ રહ્યા છું સદા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૧
 મેંતો ઘન મેન માયા અનેક ભણ્યા, બીજા ભાઈના ગુણ ન જાય કહ્યા.
 થાય શત્રુ તે મિત્ર બે માય જણ્યા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૨
 મેંતો યે મૈ કૈ કૈ વાર લખ્યા, મેંતો આણુ વગડ ને હવે ઓળખ્યા,
 એમ હરિ રહ્યા મારી કરે રક્ષા, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૩
 લલિતર વિષ કાટેલું જેહેર લહું, લલિ સૂતાં સાપલાંથી દૂર રહું,
 શાને અંગ સદા શીર ભાર વહું, બીજો નહિ ભણું વૈકુંઠનાથ વિના. ૧૪

ઉપરની લીટીઓમાં બાળબોધ અક્ષરે લખેલ સંતા જૂના વખતના
 સ્વરનો મોપાડ છે. અમે લખેલા મોપાડમાં લલિતર વિષ કાટેલું, લલિ
 સૂતાં સાંપલાં એ વાત નથી આવી પણ એ લૂ, લૂ; ઝઝ ને લગતાં

નીચે પ્રમાણે પૂછે છે. જે વિષે સંપૂર્ણ હકીકત કદમ્પત્રમાં આપેલી છે.

૧ નનો વિંટાળો—હે જીવ ! તું સંસારના કામભોગમાં વિંટાઈ રહ્યો
 છું, એટલે અધોગતિને પામીશ.

૨ સૈરાણી ચોક્કડી—તે સિદ્ધિષ્ઠ રાણીને મંદિર ચડતાં ચાર કપાય-
 ૩૫ ચોક્કડીની ચોક્કડી રાખી છે. તે ચોક્કડીને ઓ-
 જંગી કાઈ જિંઓ ચઢે તો ચડવા દેતી નથી.

વગેરે આ ઉપરથી એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે, તે સમયે પણ
 આ જૂનું સ્વરશિક્ષણ “નનો વિંટાળો, સૈરાણી ચોક્કડી, ” એ મોપાડીન
 ॐ નમઃ સિદ્ધમ્ એ શરઆત કરીનેજ શિખવાતું.

એકડા પાકા આવડ્યા પહેલાં મૂળાક્ષર નજ શીખવવા જોઈએ એમ અમારી લક્ષ્યમણ છે. બીજું આપણામાં મંગલાચરણ ને ઈં નું શિક્ષણ હવે બંધ પડ્યું છે, એ વાત પણ વિચારવાની છે. અત્યારે પાંચ ચોપડી લખેલા બાળકને ઈંકાર વાંચતાં નહિ આવડે, કેમકે તે વિષે ક્યાંદિ સાતે ચોપડી-માં નામ કે નિશાની નથી ! ત્યારે જૂની પદ્ધતિમાં એ પ્રથમ શીખવાતું એ આ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

અક્ષયન એનો આકાર ઊંચાંની લાપામાં ખેત્રણ કકડાથી બતાવી, એક અક્ષર સમજાવતો; પણ એજ શબ્દ ઘડતું મૂળ રૂપ છે. અર્થાત બધા અક્ષરોનું બીજા પણ એજ છે. અને જે જે અક્ષરો આપણે લખીએ છીએ, તે બધાના અવયવ તેમાં આવી જાય છે; એવું શિક્ષકવર્ગે જાણવું જોઈએ. એટલા માટે ઈંકાર શીખવવાનું પહેલી ચોપડીવાળાને કોઈ પણ રીતે યાદ તો સારું. ત્રીજું “નમઃ સિદ્ધ” સિદ્ધને નમસ્કાર એ પણ મંગલાચરણમાંની નમસ્કારાત્મક શૈલી છે. આ વાત પણ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. માટે સર્વને અનુકૂળ પડે તેવું નમસ્કારાત્મક રૂપ શ્રીગણેશાય નમઃ અથવા નમઃ શ્રી ગુરો ઇલાદિ વાત પણ આગળ શીખનારને લખતાં નહિ તો બોલતાં તો શીખવવીજ જોઈએ.

આ વિષે વિદ્વદ્ગણું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. નમ્રતા, એ ભાવ બાળકમાં રહે થવા અને કાયમ પૂજ્યભાવ પેદા કરવાનું એ મૂળ સૂત્ર છે એમ અમારું માનવું છે. ચોથું કણુતરનો ક, ગણુપતિનો ગ; એવી રચના ઠીક છે પણ સ્વર વ્યંજનની એક જૂની રીત “કંકારે કોઈ તણી નિંદા નવ કરવી એ ચતુરાઈની રીત.” “ખખખારે ખૂણે બેસી ખત નવ લખીએ એ ચતુરાઈની રીત” ઇત્યાદિ મોપાઠ અવશ્ય દાખલ થવો જોઈએ છીએ. માત્ર અર્ધરહિત મોપાઠ રસ આપતો નથી. પણ આવી રીતે નીતિશિક્ષણસહ સ્મરણશક્તિ કેળવાય એવી પદ્ધતિ ઇચ્છવા ચોખ્ખું છે. પાંચમું વારતવિક રીતે બાળકને આંક મૂળાક્ષરનો બોધ કયે રસ્તે આપવો સુલભ છે, અને સંગીન જ્ઞાન કેમ મળી શકે એ વિષે શિક્ષકવર્ગે વિચાર કરવો જરૂરનો છે. હાલના ધોત્તમમાં આંક કહો કે, એકડાજ અર્થ સાથે શીખવવાનું દાખલ કરેલું

એકાં પાકા આવડ્યા પહેલાં મૂળાક્ષર નજ શીખવવા જોઈએ એમ અમારી લક્ષ્યમણ છે. ખીજું આપણામાં મંગલાચરણ ને ઈં નું શિક્ષણ હવે બંધ પડ્યું છે, એ વાત પણ વિચારવાની છે. અત્યારે પાંચ ચોપડી લખેલા બાળકને ઈંકાર વાંચતાં નહિ આવડે, કેમકે તે વિષે ક્યાંદિ સાતે ચોપડીમાં નામ કે નિશાની નથી ! ત્યારે જૂની પદ્ધતિમાં એ પ્રથમ શીખવાનું એ આ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે.

અલખન એનો આકાર છોકરાંની લાપામાં ખેત્રણ કંકડાથી બતાવી, એક અક્ષર સમન્વયો; પણ એજ શબ્દ બ્રહ્મનું મૂળ રૂપ છે. અર્થાત્ બધા અક્ષરોનું ખીજ પણ એજ છે. અને જે જે અક્ષરો આપણે લખીએ છીએ, તે બધાના અવયવ તેમાં આવી જાય છે; એવું શિક્ષકવર્ગે જાણવું જોઈએ. એટલા માટે ઈંકાર શીખવવાનું પહેલી ચોપડીવાળાને કોઈ પણ રીતે થાય તો સાફ. ત્રીજું “નમઃ સિદ્ધં” સિદ્ધને નમસ્કાર એ પણ મંગલાચરણમાંની નમસ્કારાત્મક શૈલી છે. આ વાત પણ લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. માટે સર્વને અતુકૂળ પડે તેવું નમસ્કારાત્મક રૂપ શ્રીગણેશાય નમઃ અથવા નમઃ શ્રી ગુરવે ઇલાદિ વાત પણ આગળ શીખનારને લખતાં નહિ તો બોલતાં તો શીખવવીજ જોઈએ.

આ વિષે વિદ્વદ્ગણું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. નમ્રતા, એ ભાવ બાળકમાં રૂઢ થવા અને કાયમ પૂજ્યભાવ પેદા કરવાનું એ મૂળ સૂત્ર છે એમ અમારું માનવું છે. ચોથું કણ્ઠતરનો ક, ગણપતિનો ગ; એવી રચના ઠીક છે પણ સ્વર વ્યંજનની એક જૂની રીત “કંકારે કોઈ તણી નિંદા નવ કરવી એ ચતુરાઈની રીત.” “ખખખારે ખૂણે બેસી ખત નવ લખીએ એ ચતુરાઈની રીત” ઇત્યાદિ મોપાઠ અવસ્થ દાખલ થવો જોઈએ છીએ. માત્ર અર્ધરહિત મોપાઠ રસ આપતો નથી. પણ આવી રીતે નીતિશિક્ષણસદ્ સ્મરણશક્તિ કેળવાય એવી પદ્ધતિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. પાંચમું વાસ્તવિક રીતે બાળકને આંક મૂળાક્ષરનો બોધ કયે રસતે આપવો મુલલ છે, અને સંગીત જ્ઞાન કેમ મળી શકે એ વિષે શિક્ષકવર્ગે વિચાર કરવો જરૂરનો છે. હાલના ધોત્તમમાં આંક કહો કે, એકાગ્ર અર્થ સાથે શીખવવાનું દાખલ કરેલું

લઈ ગયા અને તેના પગના સ્પર્શથી લોહીનું પાણું પાણી થઈ ગયું. આથી શખરીના માહાત્મ્યની તેઓને પ્રતીતિ થઈ. પછી શખરી મનંગ ઋષિની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વર્ગમાં સીધાવી.

પુરી—આ બાઈ બેઠા જિલ્લામાં આવેલા ઉમરેઠમાં થઈ ગઈ છે. તે પછી મીરાંબાઈ જોધી લક્ષ્મણિ હતી. તેણે 'સીતામંગળ'નાં કાવ્યોં તેમજ બીજાં લક્ષિતાનાં પદો રચ્યાં છે.

ગોપીચંદ—તે ગોડબંગાળના કાંચનપુરનો રાજા હતો. ગોપીચંદને રાજ્ય મળ્યા પછી તેની વિધવા માતા ગુરુ જલંધરની સેવા કરી દિવસો ગાળતી હતી. માતાનું નામ મેનાવતી હતું. જલંધરની સેવા કરતા માટે ગોપીચંદની રાણીઓએ તેના કાન લંબેયાં અને તેથી ગોપીચંદે જ્યારે જલંધર સમાધિમાં બેઠા હતા ત્યારે તેને દટાવી દીધા. માતાને આ વાતની ખબર થતાં તે શોકગ્રસ્ત થઈ ખાધાપીધા વિના દિવસ ગાળવા લાગી. જલંધરનો શિષ્ય ગુરુની શોધખોળ કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ગુરુને જોવાએ ધણે વધેં છવતા બહાર કાઢ્યા અને મેનાવતીની વિનંતિને લીધે ગોપીચંદનો અપરાધ માફ કર્યો; પરંતુ તે દિવસથી ગોપીચંદને પોતાની રાણીઓ અને આ અસાર સંસાર ઉપર કટાક્ષો આવ્યો અને પોતાની રાણીઓનો ત્યાગ કરી તપ કરવા વનમાં ચાલ્યો ગયો.

ભરત—(૧) ચંદ્રવંશી દુષ્યંતરાજનો ચક્રંતલાથી ચયલો પુત્ર. તે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તેના ઉપરથી 'ભરતખંડ' નામ પડ્યું છે. તેણે એકસો તેત્રીસ અશ્વમેધ કર્યા હતા. એની ત્રણ રાણીઓને કુરૂપ સંતાન થવાથી પોતાના ઉપર વહેમ આવશે એમ ધારી તેઓએ તે સંતાનોને ગંગામાં ફેંકી દેવાવ્યાં હતાં. ભારપછી ભરતે એક યજ્ઞ કર્યો. તેથી તેને ભારદ્વાજ નામનો પુત્ર થયો. આ પુત્રને રાજપાટ સોંપી ભરત તપ કરવા જતો રહ્યો.

(૨) કુંકેથીનો પુત્ર—શ્રીરામચંદ્રજીનો સાવકો ભાઈ. એની શ્રીરામચંદ્રજી ઉપર એટલી બધી પ્રીતિ હતી કે જ્યારે તે વનવાસ ગયા ત્યારે પોતે રાજ્ય ન સ્વીકારતાં જોગ ધારણ કરી નંદીગ્રામમાં રવા. તે દુમેશ રામજીની પાદુકાની પૂજા કરતા. જ્યારે શ્રીરામચંદ્રજી વનવાસ ભોગવી ચૈદ વરને પાછા આવ્યા ત્યારેજ તે પછુ અયોધ્યામાં આવ્યા.

લઈ ગયા અને તેના પગના સ્પર્શથી લોહીનું પાણું પાણી થઈ ગયું. આથી શખરીના માહાત્મ્યની તેઓને પ્રતીતિ થઈ. પછી શખરી મતંગ ઋષિની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વર્ગમાં સીધાવી.

પુરી—આ બાઈ ખેડ જિલ્લામાં આવેલા ઉમરેઠમાં થઈ ગઈ છે. તે પણ મીરાંબાઈ જેવી લક્ષ્મી હતી. તેણે ‘સીતામંગળ’નાં કડવાં તેમજ બીજાં લક્ષિતાનાં પદો રચ્યાં છે.

ગોપીચંદ—તે ગૌડખંભાજના કાંચનપુરનો રાજા હતો. ગોપીચંદને રાજ્ય મળ્યા પછી તેની વિધવા માતા ગુરુ જલંધરની સેવા કરી દિવસો ગાળતી હતી. માતાનું નામ મેનાવતી હતું. જલંધરની સેવા કરવા માટે ગોપીચંદની રાણીઓએ તેના કન લંબેયા અને તેથી ગોપીચંદે જ્યારે જલંધર સમાધિમાં બેઠા હતા ત્યારે તેને દટાવી દીધા. માતાને આ વાતની ખબર થતાં તે શોકગ્રસ્ત થઈ ખાધાપીધા વિના દિવસ ગાળવા લાગી. જલંધરનો શિષ્ય ગુરુની શ્રોત્રબોળ કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ગુરુને એલાએ ધણે વર્ષ છવતા બહાર કાઢ્યા અને મેનાવતીની વિનંતિને લીધે ગોપીચંદનો અપરાધ માફ કર્યો; પરંતુ તે દિવસથી ગોપીચંદને પોતાની રાણીઓ અને આ અસાર સંસાર ઉપર કંટાળો આવ્યો અને પોતાની રાણીઓનો ત્યાગ કરી તપ કરવા વનમાં આવ્યો ગયો.

ભરત—(૧) ચંદ્રવંશી દુષ્યંતરાજનો શકુંતલાથી થયેલો પુત્ર. તે ચક્રવર્તી રાજા હતો. તેના ઉપરથી ‘ભરતખંડ’ નામ પડ્યું છે. તેણે એકસો તેરીસ અશ્વમેધ કર્યા હતા. એની ત્રણ રાણીઓને કુરૂપ સંતાન થવાથી પોતાના ઉપર વહેમ આવશે એમ ધારી તેઓએ તે સંતાનોને ગંગામાં ફેંકી દેવાડાવ્યાં હતાં. ત્યારપછી ભરતે એક વન કર્યો. તેથી તેને ભારદ્વાજ નામનો પુત્ર થયો. આ પુત્રને રાજપાટ સોંપી ભરત તપ કરવા જતો રહ્યો.

(૨) કુંક્રીનો પુત્ર—શ્રીરામચંદ્રજીનો સાવકો ભાઈ. એની ધીરમચંદ્રજી ઉપર એટલી બધી પ્રીતિ હતી કે જ્યારે તે વનવાસ ગયા ત્યારે પોતે રાજ્ય ન સ્વીકારતાં જોગ ધારણ કરી નંદીગામમાં રહ્યા. તે દમેશ રામજીની પાદુકાની પૂજા કરતા. જ્યારે શ્રીરામચંદ્રજી વનવાસ ભોગવી ચૈત્ર વરસે પાછા આવ્યા ત્યારેજ તે પણ અયોધ્યામાં આવ્યા.

૨૫ માનતા અને તેવોજ ઉપદેશ લોકોને પણ કરતા. તે એકજ ઈશ્વરને માનતા. તેમણે જે જે પદ રચ્યાં છે તેને અંતે સાધારણ રીતે 'કહત કબીરા' એ મુજબના શબ્દો આવે છે. પરમાત્માએ ચમત્કાર કરી ઘણી વખત તેના કુટુંબને મદદ આપી કહેવાય છે. તે આશરે ઇ. સ. ૧૪૫૫ અને ૧૫૭૫ ની સાલ વચ્ચે થઈ ગયા એવું ધારવામાં આવે છે.

કુબો કુંભાર—કેવળ કરીને એક લાકારાજ થઈ ગયો. તેનું નામ 'કુબો' પડવાનું કારણ એટલું કે એક વાણીઆનો કુબો ખોદતાં ખોદતાં તેના ઉપર ભેખેડ તટી પડી અને તેમાં તે દટાઈ ગયો. ઘણા દિવસ પછી ત્યાં રામ નામના ઉચ્ચાર થવાથી તેને ખોદી કાઢવામાં આવ્યો અને તે મહાન્ ભક્ત હોવાથી પરમાત્માએ તેને હવનો રાખ્યો એવી લોકોને ખાતરી થઈ. આ વખતથી તે 'કવળ કુબા'ના નામથી પ્રખ્યાત થયો. તે સાધુસંતની સેવા કરતો અને પોતાના શિષ્યોને સાધુસંતની સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ આપતો. તેની સ્ત્રી ઘણી કજીઆખોર હતી. તે તેને છોડી ચાલી ગઈ હતી. કુબા કુંભારનું મોટું ધામ હાલ મારવાડમાં આવેલા હથડા ગામમાં છે. ખીજાં સ્થળોએ પણ તેમના ધર્મનો પ્રચાર સારો થયેલો છે. વડોદરામાં પણ તેનાં ધામ છે.

સદનો કસાર્ધ—જાતનો કસાર્ધ હતો, પણ હિસા કરતો નહિ અને બીજાને ત્યાંથી તૈયાર માંસ લાવી વેચતો હતો. તેના ભક્તિભાવથી પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ તેના તાજવામાં તોલા તરીકે વિરાજતા. + અંતે સદનો—સધનાને જ્ઞાન થવાથી તેણે પોતાનો ધધો છોડી દીધો અને ધરતો ત્યાગ કરી જગન્નાથજીની યાત્રાએ નીકળ્યો. જગન્નાથજીએ પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન દીધાં અને સધનો કસાર્ધ કૃતકૃત્ય થયો.

ધનોજી ભટ્ટ—આ ભરતપુરમાં રાજકવિ હતો. તેણે ઈશ્વરભક્તિની કવિનાઓ બનાવી છે. તે મોટો ભક્ત હતો.

નાલો દાદી—નાલાજી ભક્ત ગરીબ અને હલકી વર્ણમાં જન્મ્યો હતો.

+ સરખાવો—

“સદન કસાર્ધ ધેર હરિ રહ્યા, માંસ તોળવા તોલું યથા”

(દયારામ).

૨૫ માનતા અને તેવોજ ઉપદેશ લોકોને પણ કરતા. તે એકજ રતે માનતા. તેમણે જે જે પદ રચ્યાં છે તેને અંતે સાધારણ 'કહત કખીરા' એ મુજબના શબ્દો આવે છે. પરમાત્માએ ચમત્ક કરી ઘણી વખત તેના કુટુંબને મદદ આપી કહેવાય છે. તે આર ઇ. સ. ૧૪૫૫ અને ૧૫૭૫ ની સાલ વચ્ચે થઈ ગયા એવું વામાં આવે છે.

કુખો કુંભાર—કેવળ કરીને એક ભક્તરાજ થઈ ગયો. તેનું નામ 'કુખો' પડવાનું કારણ એટલું કે એક વાણીઆનો કુખો ખોદતાં ખોદતાં તેના ઉપર ભેખેડ તૂટી પડી અને તેમાં તે દટાઈ ગયો. ઘણા દિવસ પછી ત્યાં રામ નામના ઉચ્ચાર ચવાથી તેને ખોદી કાઢવામાં આવ્યો અને તે મહાન્ ભક્ત હોવાથી પરમાત્માએ તેને હવતો રાખ્યો એવી લોકોને ખાતરી થઈ. આ વખતથી તે 'કેવળ કુખા'ના નામથી પ્રખ્યાત થયો. તે સાધુસંતની સેવા કરતો અને પોતાના શિષ્યોને સાધુસંતની સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ આપતો. તેની સ્ત્રી ઘણી કષ્ટઆખોર હતી. તે તેને છોડી ચાલી ગઈ હતી. કુખા કુંભારનું મોટું ધામ હાસ મારવાડમાં આવેલા હયડ ગામમાં છે. ખીજું સ્થળોએ પણ તેમના ધર્મનો પ્રચાર સારો ચલે છે. વડોદરામાં પણ તેનાં ધામ છે.

સદનો કસાઈ—મતનો કસાઈ હતો, પણ દિસા કરતો નહિ અને બીજાને ત્યાંથી તૈયાર માંસ લાવી વેચતો હતો. તેના ભક્તિભાવથી પ્રસન્ન થઈ પ્રભુ તેના તાજવામાં તોલા તરીકે વિરાજતા. + અંતે સદનો—સધનાને જ્ઞાન ચવાથી તેણે પોતાનો ધંધો છોડી દીધો અને ધરતો ત્યાગ કરી જગન્નાથજીની યાત્રાએ નીકળ્યો. જગન્નાથજીએ પ્રસન્ન થઈ તેને દર્શન દીધાં અને સધનો કસાઈ કૃતકૃત્ય થયો.

ધનોજી ભટ્ટ—આ ભરતપુરમાં રાજકવિ હતો. તેણે ઇશ્વરભક્તિની કવિતાઓ બનાવી છે. તે મોટો ભક્ત હતો.

નાલો ઠાઠી—નાલાજી ભક્ત ગરીબ અને હલકી વર્ણમાં જન્મ્યો હતો.

+ સરખાવો—

“સદન કસાઈ ઘેર હરિ રહ્યા, માંસ તોળવા તોલું થયા”

(દયારામ).

ળાવ્યું. તે પોપટે સાંભળ્યું. એ શિવને જણાવ્યું ત્યારે તે તેની પૂઠે દોડ્યા ને શુકે ગભરાટમાં પોતાનું બોળીઈ પાડી વ્યાસની સ્ત્રીના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. શિવ પણ ખાર વરસ લગી ત્યાંજ બેસી રહ્યા. પછી વિષ્ણુએ શિવનું સમાધાન કર્યું ને શુક અવતર્યા. એ બન્નેમાં તેવાજ નાળ સહિત વનમાં નાસી ગયા. તેની પછવાડે તેના પિતા વ્યાસ દોડ્યા. શુકને ઘણું સમજાવ્યા તોપણ તે પાછા આવ્યા નહિ. એક વખતે નારદમુનિ વનમાં આવી પહોંચ્યા તેને શુક વિનતિ કરી કે મહારાજ, મને મુક્તિ મળે, તેને કાઈ ઉપાય બનાવો. નારદે કહ્યું તે તમારા પિતાના જાણ્યામાં છે. શુક પોતાના પિતા પાસે આવી ભાગવત ભણ્યા. શુકે પરીક્ષિત સજ્જનને સાત દિવસ શ્રીમદ્ ભાગવત સંભળાવ્યું હતું.

શાહુ બલખ બેાખારાનો બાદશાહ—બલખ અને બેાખારા એ તાતારનાં સહેરો છે. આ બાદશાહને પુત્રમરણથી વેરાવ્ય ઉત્પન્ન થયો અને કુનીઆની જંગળ છોડી તેણે પોતાનું જીવન ભક્તિમાં ગાળ્યું.

અપૂર્ણ.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

(મે. ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના સને ૧૯૧૧ ના તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૧૧૦૩ નીચે મે. ઉ. લા. એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના

હુકમ નં. ૧૨૦૭૭ ઉપરથી).

કે. એસ. ચીપ્લુનકરે મરાઠીમાં જનાવેલું “ લાઇફ ઑફ સૉક્રેટિસ ” ‘સાક્રેતીસાચે ચરિત્ર’ નામનું પુસ્તક આ ઇલાકામાંની મરાઠી પ્રાથમિક અને એંગ્લો વર્નાક્યુલર શાળાઓ ઇનામ માટે મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યું છે.

ઑફિસ ઑફ ધિ ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના, તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૧.

(સહી) P. WREN.
For Director of Public Instruction.

જાવ્યું. તે પોપટે સાંભળ્યું. એ સિવને જણાવ્યું ત્યારે તે તેની પૂઠે દોડ્યા ને શુકે ગભરાટમાં પોતાનું ખોળીઈ પાડી વ્યાસની સ્ત્રીના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. શિવ પણ ખાર વરસ લગી ત્યાંજ બેસી રહ્યા. પછી વિષ્ણુએ શિવનું સમાધાન કર્યું ને શુક અવતર્યા. એ બન્ને તો વાજ નાળ સહિત વનમાં નાસી ગયા. તેની પછવાડે તેના પિતા વ્યાસ દોડ્યા. શુકને ઘણું સમજત્યા તો પણ તે પાછા આવ્યા નહિ. એક વખતે નારદમુનિ વનમાં આવી પહોંચ્યા તેને શુકે વિનંતિ કરી કે મહારાજ, મને મુક્તિ મળે તેવો કાઈ ઉપાય બનાવો. નારદે કહ્યું તે તમારા પિતાના જાણ્યામાં છે. શુક પોતાના પિતા પાસે આવી ભાગવત લેણા. શુકે પરીક્ષિત રાજાને સાત દિવસ શ્રીમદ્ ભાગવત સંભળાવ્યું હતું.

શાહ બલખ બેરખારને બાદશાહ—બલખ અને બેરખાર એ તારનાં શહેરો છે. આ બાદશાહને પુત્રમરણથી વેરાય ઉત્પન્ન થયો અને દુનીઆની જંગળ છોડી તેણે પોતાનું શવન ભક્તિમાં ગાળ્યું.

અપૂર્ણ.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

(મે. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનના સને ૧૯૧૧ ના તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૧૧૦૩ નીચે મે. ઉ. ભા. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના

હુકમ નં. ૧૨૦૭૭ ઉપરથી).

કે. એસ. ચીપ્લુનકરે મરાઠીમાં બનાવેલું “ લાઇફ ઓફ સાંકેટિસ ” “ સાંકેટીશાએ ચરિત્ર ” નામનું પુસ્તક આ ઇલાકામાંની મરાઠી પ્રાયમિક અને એન્ડ્રો વર્નાક્યુલર શાળાઓ દ્વારા માટે મંજુર કરેલાં પુસ્તકોની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યું છે.

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના, તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૧.

(સહી) P. WREN.
For Director of Public Instruction.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૦૭૬ ઉપરથી).

નં. ૨૬૦૫—નીચે બતાવેલી સરકારી જાહેર ખબરોમાં છપાયેલી આ-
-લાકામાંની પ્રાયમિક શાળાઓમાં ચલાવવા માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની
સુધારેલી યાદીઓ જાહેરની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે:—

પુસ્તકનું નામ.	સરકારી જાહેર ખબરોનો નંબર અને તારીખ	રિમાર્ક.
મરાઠી. ફોન્ટિક. કે. વી.— હિન્દુસ્તાનના ઐતિહાસિક નકશા (હિન્દોરિકલ અંપ ઓફ ઇન્ડિયા). મૅનેજર ચિત્રશાળા સ્ટી- મ પ્રેસ, પૂના— શિક્ષણોપયોગી માનસ- શાસ્ત્ર.	નં. ૧૫૯૪ સને ૧૯૦૮ તા. ૧ લી જુન નં. ૫૫૪, સને ૧૯૦૯ તા. ૯ મી માર્ચ.	૨૬ કરવામાં આવે છે. ”

આક્ષીખક નામદાર ગવર્નર ઇન ઇન્ફિનિસપના હુકમથી.

L. Robertson,

Secretary to Government.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા.
તા. ૩ જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૮૪૪ ઉપરથી).

આ ઓફિસના તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૯૧૩ ના અ-
નુસંધાનમાં જણાવવાનું કે “ નં. ૨૩૨૨ વાળા ૩૦-૧૧-૧૦ ની સરકારી
જાહેર ખબર ઉપરથી નામદાર સરકાર ધમ્મ છે કે ચિત્રશાળાનાં પ્રાણીઓ-
નાં ચિત્રો અને નકશાને હવે વધારે ઉત્તેજન આપવું નહિ, અને નામદાર
સરકારે તે તે ચિત્રો ને નકશાની મંજૂરી પાછી ખેંચી લીધી છે; પણ જે

જાહેર ખબર.

(મે. ડિ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૧૯ મી જાન્યુઆરીના હુકમ નં. ૧૨૦૭૬ ઉપરથી).

નં. ૨૬૦૬—નીચે બતાવેલી સરકારી જાહેર ખબરોમાં છપાયેલી આ જ્ઞાપનામાંની પ્રાથમિક શાળાઓમાં ચલાવવા માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની સુધારેલી યાદીઓ જાહેરની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે:—

પુસ્તકનું નામ.	સરકારી જાહેર ખબરોનાં નંબર અને તારીખ.	રિમાર્ક.
મરાઠી. ફાટક. કે. વી.—	નં. ૧૫૯૪ સને ૧૯૦૮ તા. ૧ લી જુન.	૨૬ કરવામાં આવે છે.
હિન્દુસ્તાનના ઐતિહાસિક નકશા (હિસ્ટોરિકલ મેપ ઓફ ઇન્ડિયા). મૅનેજર ચિત્રશાળા સ્ટી-મ પ્રેસ, પૂના— શિક્ષણોપયોગી માનસ-શાસ્ત્ર.	નં. ૫૫૪, સને ૧૯૦૯ તા. ૯ મી માર્ચ.	"

આલીખન નામદાર ગવર્નર ઇન કાઉન્સિલના હુકમથી.

L. Robertson,

Secretary to Government.

જાહેર ખબર.

(મે. ડિ. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ તા. ૩ જુલાઈના હુકમ નં. ૧૨૮૪૪ ઉપરથી).

આ ઓફિસના તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બરના હુકમ નં. ૧૦૯૧૩ ના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે “ નં. ૨૩૨૨ વાળી ૩૦-૧૧-૧૦ ની સરકારી જાહેર ખબર ઉપરથી નામદાર સરકાર ધ્વજે છે કે ચિત્રશાળાનાં પ્રાણીઓનાં ચિત્રો અને નકશાને હવે વધારે ઉત્તેજન આપવું નહિ, અને નામદાર સરકારે તે તે ચિત્રો તે નકશાની જાળુરી પાછી ખેંચી લીધી છે; પણ જે

પુસ્તક વગેરેનું નામ	પુસ્તક, ચોખાનીઆ વગેરેની વિશેષ દૃષ્ટીકન.	મરકારી દરેક નં બર તથા તારીખ.
સ્વદેશ ગાથા.	કામિની કુમાર લક્ષ્મીનાથએ બગાળી લખાયા લખેલુ ૧૯૦૭ મા ચીનાગેનના સ્તનાન ધા-પખાનામાં છાપેલુ.	લઘુકિશ્કવ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં ૬૫૩૯ દિવે સુમર્ષતા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.
સુકિતમન.	બગાળી લખાયા લખેલુ ચો-ખાનીક. કર્તાનું નામ નથી.	"
સ્વદેશી આદ્યોતન ઔર આપટ્ટ (ધિ સ્વદેશી ઔ-નિદેશન ઔન્ડ ઔ મંદોટ)	કર્તા નાગપુત્રના માધવગવ સગ્રે ખી. એ નાગપુત્રના દેશનેવકે છાપખાનામાં હિંદી લખાયા છાપેલુ અને નાગપુત્રના મોહી લાઇન્સ મીતાજ'દીમા મેનાડે યે. વાનુજે રાએ લીમાયેએ પ્રસિદ્ધ કરેલુ.	લઘુકિશ્કવ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં ૬૬૨૧, દિવે સુમર્ષતા. ૨૨ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
લોકમાન્ય નિલકનાં બોધવચનો (અંકસંક્રેષ્ટસ રોમ ધિ અપ.વિજ્ઞ ઔવ તિલક) સન્મિત્રસમાજ મે લ્યા ૧૯૦૯ સાલ ચિ પાઠે	મમચંદ બ.લકિષ્ન પિત્રએ નાગપતીમા તરુમો કરી પ્ર સિદ્ધ કરેલ અને મુગદના લાગન છવન છાપખાનામાં છાપેલાં.	લઘુકિશ્કવ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં ૬૬૩૬ દિવે સુમર્ષતા. ૨૩ મી નવેમ્બર સને ૧૯૧૦.
શ્રી કૃષ્ણ પંચમાત્મા આશ્લિ હિંદી ચ શ્રીર પદ્ય લોક માન્યા ચા નિ-ચપ.	નીચકે વાન બીડેએ મચ-દીમા પ્રસિદ્ધ કરેલાં અને પૂ-નાના લાગનપૂણુ છાપખા-નામાં છાપેલાં ગીતો હરિ સુનાય લખાવતે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલુ અને વન્દેમાત રમ્ છાપખાનામાં છાપેલુ ગણેશ બાલાઇ મોદેકે મચદીમાં લખેલુ નાગચણુ બગવન ચા-લાણે પ્રસિદ્ધ કરેલુ અને પૂ-	"

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક, ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી દસ્તાવેજ નં. બર તથા તારીખ.
સ્વદેશ ગાથા.	કામિની કુમાર લઠાચાર્યએ બંગાળી ભાષામાં લખેલું ૧૯૦૭ માં ચીતાગોંડના સનાતન ઇ-પખાનામાં છાપેલું.	ન્યુડિસ્પેસ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૫૩૬. કિલે મુંબઈ, તા. ૧૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૦.
મુક્તિમંત્ર.	બંગાળી ભાષામાં લખેલું ચો-પાનીડે. કર્તાનું નામ નથી.	"
સ્વદેશી આદ્યોગન ઓર બાયકટ. (પિ સ્વદેશી એન્-જિનિયરિંગ એન્ડ બા-યકટ).	કર્તા નાગપુરના માધવરાવ સગ્રે બી. એ. નાગપુરના દેશસેવક ઇપખાનામાં હિંદી ભાષામાં છાપેલું અને નાગપુરના મોદી લાઈન્સ સીતામઢીમાં રહેનાર ઈ. વાસુદેવ રાઓ લીમાયેએ પ્રસિદ્ધ કરેલું.	ન્યુડિસ્પેસ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૬૨૧, કિલે મુંબઈ તા. ૨૨ મી નવેમ્બર અને ૧૯૧૦.
લોકમાન્ય તિલકનાં બોધવચનો. (અંકસદૃશ્ય કોમ પિ ર્પવિચર ઓવ તિલક). સન્મિત્રસમાજ મે-લ્યા ૧૯૦૯ સાલ ચિ પાડે	રામચંદ બાલકૃષ્ણ પિત્રએ ગુજરાતીમાં તરુભો કરી પ્ર-સિદ્ધ કરેલાં અને મુંબઈના ભારત છવન ઇપખાનામાં છાપેલાં.	ન્યુડિસ્પેસ ડિપાર્ટ-મેન્ટ નં. ૬૬૩૬ કિલે મુંબઈ તા. ૨૩ મી નવેમ્બર અને ૧૯૧૦.
શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા આણિ હિંદી ચ શ્રીય પદ્ય લોક માન્યા ચા નિ-રપ	નીલકંઠ વાન બીડેએ મરા-ઠીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં અને પૂ-નાના ભારતચૂપલ ઇપખા-નામાં છાપેલાં ગીતો. હરિ ચુનાય ભાગવતે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલું. અને વન્દેમાત-રમ્ ઇપખાનામાં છાપેલું. ગણેશ બાલાઈ મોદે મરાઠીમાં લખેલું નાચાયલુ બગવંત ચા-લાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું અને પૂ-	

ગો ભક્ત ગણેશ મે
લ્યા ૧૫ પાંડે

નાગપુરના ગમચંદ હરિ તામ
હનરે લખી પ્રસિદ્ધ કરેના
મગી ચોપાનીઆ ભાગ ૧
નાગપુર, પ્રમોદ છાપખાનામા
૧૯૦૮ મા છાપેલી બીજી આ
જૂતી, અને નાગપુર, ગોવિંદાણ
છાપખાનામા ૧૯૦૪ મા છા-
પેયો ભાગ ૨ નો

ન્યુડિસ્ચન ડિપાર્ટ-
મેન્ટ ન ૭૨૧૬,
પ્રિન્સે મુબમ્, તા
૨૦ મો ડિસેમ્બર
૧૯૧૦.

બહેર ખબર.

(મે ઉ ભા ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબના તા ૧૯ મી
નવેમ્બરી સને ૧૯૧૧ ના હુકમ ન ૧૨૦૭૮ ઉપરથી)

“ ખેડા મોહમ્મદન એજ્યુકેશન ફંડ ” માટે અપીલ.

મહેરબાન માહેળ,

આ આદેશ જાણો છો કે ખેડા જિલ્લાના મુસલમાન કેળવણીમા ધણી
પજાત છે અને એમની સામાજિક તથા આર્થિક સ્થિતિની મદદના મેટે
ભાગે એજ દાગળને આભારી છે પ્રાથમિક કેળવણીમા તેઓ દિન પ્રતિ-
દિન દાર્દ આગળ વધતા જાય છે પરંતુ અગ્રેજ તથા ઉદ્યાગદુત્તની કે-
ળવણી કે જેની દ્વારા ધણી જરૂર છે અને જેના સિવાય તેમની ઉત્તિ
યત્ની અશક્ય છે તેમા તેઓ હજી સારો દેખાવ આપી શકતા નથી આ
ખેદયુક્ત પજાતપણાના ધણા કારણ છે તેમા સામાન્ય અજ્ઞાનતા, ગરીબાઈ
તથા ગોચર ઉત્તેજન અને શહેરની ખામી એ મુખ્ય છે

ખેડા વરસ ઉપર નડીરાદ હાઇસ્કૂલના માજી હેડ માસ્ટર મીં. હમ્મ-
દીમ મોહમ્મદ સયાણી આદેમે ખેડા જિલ્લા મુસલમાનોમા અગ્રેજ કેળવ-
ણીનો પ્રચાર કરવાના હેતુથી એક ફંડ સ્થાપ્યું હતું જેનો લાભ લઈ ધણી
મુસલમાન જુવાનીઓએ વ્યવહાર અગ્રેજ કેળવણી લેવા ભાગ્યશાળી ની-
વડ્યા હતા અને તે વડે તેઓ દ્વાર લુદે લુદે ધધે રોજગારે તથા તોફરી-
યાફરીએ વળગેલા જોવામા આવે છે પરંતુ દિયગીરીની વાત છે કે મજ-
કુર ફંડ કેટલાક વરસથી બંધ થયું છે અને તેની સાથે લાયક ગરીબ મુ-
સલમાન વિદ્યાર્થીઓને મળતા ઉત્તેજન તથા મદદનો અરો પણ બંધ પડ્યો છે.

ગો ભક્ત ગણેશ મે-
લ્યાં ૧૫ પાઠ.

નાગપુરના રામચંદ હરિ તામ-
દનકરે લખી પ્રસિદ્ધ કરેલાં
મરાઠી ચોપાનીયાં. ભાગ. ૧.
નાગપુર, પ્રબોધ છાપખાનામાં
૧૯૦૮ માં છાપેલી બીજી આ-
વૃત્તી, અને નાગપુર, ગોરક્ષણ
છાપખાનામાં ૧૯૦૪ માં છા-
પેલો ભાગ ૨ નો.

ન્યુડિસ્ચિટ્ટ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ. નં. ૭૨૧૬,
કિલ્લે મુંબઈ, તા.
૨૦ મી ડિસેમ્બર
૧૯૧૦.

નાહેર ખબર.

(મે. ડિ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી
નવેમ્બરની સતે ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૧૨૦૭૮ ઉપરથી).

“ ખેડા મોહમેડન એજ્યુકેશન ફંડ ” માટે અપીલ.

નાહેરખાન સાહેબ,

આ સાહેબ જાણો છો કે ખેડા જિલ્લાના મુસલમાન કેળવણીમાં ધણા
પણત છે અને એમની સાંસારિક તથા આર્થિક સ્થિતિની મંદના મોટે
ભાગે એજ કારણને આભારી છે. પ્રાથમિક કેળવણીમાં તેઓ દિન પ્રતિ-
દિન ક્રાંધિકે આગળ વધતા જાય છે પરંતુ અંગ્રેજી તથા ઉદ્યોગદુનરની કે-
ળવણી કે જેની હાલમાં ધણી જરૂર છે અને જેના સિવાય તેમની ઉત્તરિ-
યતી અશક્ય છે તેમાં તેઓ હજી સારો દેખાવ આપી શકતા નથી. આ
ખેદયુક્ત પણતપણાનાં ધણાં કારણ છે તેમાં સામાન્ય અજ્ઞાનતા, ગરીબી
તથા યોગ્ય ઉત્તેજન અને રાહબરીની ખામી એ મુખ્ય છે.

થોડા વરસ ઉપર નડીવાદ હામરુક્તના માથા હેડ માસ્તર મી. ઇ. ઇ. ઇ.
હીમ મોહમદ સયાણી સાહેબે ખેડા જિલ્લા મુસલમાનોમાં અંગ્રેજી કેળવ-
ણીનો પ્રચાર કરવાના હેતુથી એક ફંડ સ્થાપ્યું હતું જેનો લાભ લઈ ધણા
મુસલમાન જુવાનીયાઓ વ્યવહારુ અંગ્રેજી કેળવણી લેવા ભાગ્યશાળી ની-
વડ્યા હતા અને તે વડે તેઓ હાલ જુદે જુદે ધંધે ચેત્તગારે તથા તોકરી-
ચાકરીએ વળગેલાં જોવામાં આવે છે. પરંતુ દિલ્લીની વાત છે કે મજ-
કુર ફંડ કેટલાક વરસથી બંધ થયું છે અને તેની સાથે લાપક ગરીબ મુ-
સલમાન વિદ્યાર્થીઓને મળતા ઉત્તેજન તથા મદદનો સ્રોત પણ બંધ પડ્યો છે.

મદદગાર કમીટી.

- (૧) મીં નસરૂમીયાં બનામીયાં કાઝી આ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર—ખેડા.
- (૨) મીં અમીરખાં ઉસમાનખાં પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર—નડીયાદ.
- (૩) ખાં સાં સેદુમીયાં ફેલુમીયાં રિસાલદાર—ખેડા.
- (૪) ઇનામદાર મોહમદગીયાં જમાલમીયાં—કપડવણજ.
- (૫) મીં બહુલાઈ સાહેબલાઈ પોલીસ સ. ઇ.—ગોરસદ.
- (૬) મીં બંદેઅલી જમાલમીયાં—નડીયાદ.
- (૭) મીં સદ્દમીયાં બહાઉદ્દીનગીયાં—મુંબઈ.
- (૮) કાજી સૈયદમીયાં અમીરમીયાં—ઠાસરા.
- (૯) તલાટી એહમદખાં બલોલખાં—ગોરસદ.
- (૧૦) મીં દીલખાઝખાં રામશેરખાં કલ્યાણી પરિશયન દીયર હાઈકુલ—સુરત.

- (૧૧) મીં નુરમીયાં જમાલમીયાં (નડીયાદ) હાલ તારમારતર—રાંદેર.
- (૧૨) મુનશી દાદામીયાં નાથુમીયાં—સુરત.
- (૧૩) મલેક રમુલમીયાં ફજલમીયાં—મહેમદાવાદ.

આ ફંડ રયાપિન કરવામાં મીં ઇબ્રાહીમ મોહમદ સયાણી, મીં મેહસુબમીયાં ઇમામખાં કાદરી, મીં કરમઅલી રહીમ નાનજયાણી, ખાં ખાં બમનજી એદલજી મોદી વગેરે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ કીમતી સલાહ આપી તેના હેતુ તથા નેમ પ્રત્યે પોતાની સંપૂર્ણ દીલસોઝી બતાવી છે અને તેઓ આશા રાખે છે કે આ ફંડથી ખેડા જિલ્લાના પછાત પડેલા મુસલમાનોને ઘણા સંગીન લાલ થશે.

આ ફંડને માટે યોજવામાં આવેલા અગમવાદી નિયમો આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવ્યા છે. ફંડના સંબંધમાં જે કંઈ પૂછવાનું હોય તેમ એમાંથી કાંઈ મદદ મેળવવાની હોય તો તે સંબંધી લખાણ નીચેના સરનામે લખવા વિનંતિ છે.

તાં ૧૩-૧૨-૧૯૧૦

સૈયદ જલાલુદ્દીન સૈયદમીયાં કાદરી.

આનરરી સેક્રેટરી.

મદદગાર કમીટી.

- (૧) મીં નસરૂમીયાં બનામીયાં કાઝી આ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર—ખેડા.
- (૨) મીં અમીરખાં ઉસમાનખાં પોલીસ સબ ઇન્સ્પેક્ટર—નડીયાદ.
- (૩) ખાં સાં સેદુમીયાં ફેલુમીયાં રિસાલદાર—ખેડા.
- (૪) ઇનામદાર મોહમદગીયાં જમીયતમીયાં—કપડવણજ.
- (૫) મીં બકુલાઇ સાહેબલાઇ પોલીસ સ. ઇ.—ખેરસદ.
- (૬) મીં બંદેઅલી જમાલમીયાં—નડીયાદ.
- (૭) મીં સદરૂમીયાં બહાઉદ્દીનગીયાં—મુંબઈ.
- (૮) કાજી સૈયદમીયાં અમીરમીયાં—ઘાસરા.
- (૯) તલાટી એહમદખાં બસોલખાં—ખેરસદ.
- (૧૦) મીં દીલખાજખાં શમશેરખાં કન્યાણી પરિશયન દીયર હાઇકુલ—સુરત.

- (૧૧) મીં નુરમીયાં જમાલમીયાં (નડીયાદ) હાલ તારમારતર—રાંદેર.
- (૧૨) મુનશી દાદમીયાં નાયુમીયાં—સુરત.
- (૧૩) મલેક રમુલમીયાં ફજલમીયાં—મહેમદાવાદ.

આ ફંડ સ્થાપિત કરવામાં મીં ઇબ્રાહીમ મોહમદ સયાણી, મીં મેહસુબમીયાં હમામઅલ કાદરી, મીં કરમઅલી રહીમ નાનજયાણી, ખાં ખાં બમનજી એલજી મોદી વગેરે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોએ કીમતી સલાહ આપી તેના હેતુ તથા નેમ પ્રત્યે પોતાની સંપૂર્ણ દીલસોઝી બતાવી છે અને તેઓ આશા રાખે છે કે આ ફંડથી ખેડા જિલ્લાના પછાત પડેલા મુસલમાનોને ઘણા સંગીન લાભ થશે.

આ ફંડને મટે યોગ્યતામાં આવેલા અગ્રમાયદી નિયમે આ સાથે સામેલ રાખવામાં આવ્યા છે. ફંડના સંબંધમાં જે કંઈ પૂછવાનું હોય તેમ એમાંથી કાંઈ મદદ મેળવવાની હોય તો તે સંબંધી લખાણ નીચેને સરનામે લખવા વિનંતિ છે.

તાં ૧૩-૧૨-૧૯૧૦

સૈયદ જલાલુદ્દીન સૈયદમીયાં કાદરી.

આનરરી સેક્રેટરી.

- ૩ ફંડનો હિસાબ દર વર્ષે-પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તેની અંદેક નક્કલ દરેક મેમ્બરને પહોંચાડવામાં આવશે.
- ૪ આ ફંડની વ્યવસ્થા ઠરાવેલા નિયમો પ્રમાણે ઓનરરી સેક્રેટરી કરશે.
- ૫ આ ફંડનું કામ જેમ જેમ વધતું જશે તેમ તેમ જરૂર પ્રમાણે જુદી જુદી કમીટીઓ મુકરર કરવામાં આવશે.
- ૬ આ ફંડનો ઉપયોગ ખાસ ખેડા જિલ્લાના મુસલમાનોની કેળવણી માટે કરવામાં આવશે.
- ૭ આ ફંડમાંથી (૧) ઊંચી પ્રાથમિક, (૨) અંગ્રેજી અને (૩) ટેકનીકલ એટલે ઉદ્યોગહસ્તરની કેળવણીને માટે નાણાની સગવડ મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.
- ૮ ઊંચી પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપવાની મદદના નિયમો:—
  - (અ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી લોકલબોર્ડ યા મ્યુનિસિપલ નિશાળમાં ગુજરાતી અથવા ઉર્દૂ પાંચમું ધોરણ પાસ કરી છટ્ટા ધોરણનો અભ્યાસ કરવા ચાલુ રહેશે તેને રૂ. ૨ની ચૅક મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષાને માટે તૈયાર થવા હમ્મજા રાખતો હશે તો તેને અભ્યાસ, હાજરી તથા ચાલચલકત સંતોષકારક બતાવવાની દારતે માસિક એક રૂપિયાની સ્ટૅન્ડરશિપ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (બ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી છટ્ટા ધોરણમાંથી પાસ થઈને યા પ્રમોશન મેળવીને સાતમા ધોરણમાં ચડશે અને વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે અભ્યાસ કરશે તો તેને રૂ. ૩ની ચૅક મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી લાલુવામાં ચાકાક તથા ખંતીલો, હાજરીમાં નિયમિત તથા ચાલચલકતમાં સારો હશે તો તેને માસિક દોઢ રૂપિયાની સ્ટૅન્ડરશિપ ખાસ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (ક) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા પાસ કરી કોલેજના પહેલા વર્ષમાં દાખલ થશે તેને

- ૩ ફંડનો હિસાબ દર વર્ષે પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તેની અંકેક નકલ દરેક મેમ્બરને પહોંચાડવામાં આવશે.
- ૪ આ ફંડની વ્યવસ્થા ઠરાવેલા નિયમો પ્રમાણે ઓનરરી સેક્રેટરી કરશે.
- ૫ આ ફંડનું કામ જેમ જેમ વધતું જશે તેમ તેમ જરૂર પ્રમાણે જુદી જુદી કમીટીઓ મુકરર કરવામાં આવશે.
- ૬ આ ફંડનો ઉપયોગ ખાસ એક જિલ્લાના મુસલમાનોની કેળવણી માટે કરવામાં આવશે.
- ૭ આ ફંડમાંથી (૧) ઊંચી પ્રાથમિક, (૨) અંગ્રેજી અને (૩) ટેકનીકલ એટલે ઉદ્યોગહુત્તરની કેળવણીને માટે નાણાની સગવડ મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.
- ૮ ઊંચી પ્રાથમિક કેળવણી માટે આપવાની મદદના નિયમો:—
  - (અ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી લોકલબોર્ડ યા મ્યુનિસિપલ નિશાળમાં ગુજરાતી અથવા ઉર્દૂ પાંચમું ધોરણ પાસ કરી છઠ્ઠા ધોરણનો અભ્યાસ કરવા ચાલુ રહેશે તેને રૂ. ૨ની રોકડ મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી વર્નાક્યુલર દાખલ પરીક્ષાને માટે તૈયાર થવા ઇચ્છા રાખતો હશે તો તેને અભ્યાસ, હાજરી તથા ચાલચલકત સંતોષકારક બતાવવાની દરતે માસિક એક રૂપિયાની રકોલરશિપ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (બ) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી છઠ્ઠા ધોરણમાંથી પાસ થઈને યા પ્રમોશન મેળવીને સાતમા ધોરણમાં અડશે અને વર્નાક્યુલર દાખલ પરીક્ષા માટે અભ્યાસ કરશે તો તેને રૂ. ૩ની રોકડ મદદ પુસ્તક માટે આપવામાં આવશે. અગર આવો વિદ્યાર્થી ભણવામાં આજ્ઞાક તથા ખંતીલો, હાજરીમાં નિયમિત તથા ચાલચલકતમાં સારો હશે તો તેને માસિક દોઢ રૂપિયાની રકોલરશિપ ખાસ ઉત્તેજન દાખલ આપવામાં આવશે.
  - (ક) જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા પાસ કરી કોલેજના પહેલા વર્ષમાં દાખલ થશે તેને

તથા શિક્ષણના જીજ્ઞાન્નરી સાહિત્ય ખરીદવા માટે આપવામાં આવશે.

(૩) જે વિદ્યાર્થીને મિથલ, હાઇ અથવા કાજી સહાયકીન સ્કોલરશિપ મળતી હશે તેને આ ફંડમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ આપી શકાશે નહિ પરંતુ તે વિદ્યાર્થી ઘણા ગરીબ તથા અસાધારણ આણક અને મહેનતુ હશે તો તેને ખાસ સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત મદદ આપવામાં આવશે.

૧૦ ખેડા જિલ્લાની કોઈ પણ સ્કુલના હેડમાસ્તર પોતાની શાળાના મુસલમાન વિદ્યાર્થીને મિથલ સ્કુલ સ્કોલરશિપમાં પાસ કરાવી અગ્રેજી સ્કુલમાં દાખલ કરાવશે તો તેને ખાનાની મંજુરી લઈ છોકરા દીકરા ૩૫.૧૦ નું ઇનામ આપવામાં આવશે.

૧૧ ઉદ્યોગ, હુન્નર તથા વેપારી લાઇનને લગતી કેળવણીને માટે આપવાના નિયમો:—

જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ગુજરાતી છટું અથવા ૪ થું ધોરણ પાસ કરીને કોઈ પણ ટેકનીકલ, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ અથવા કોમર્શિયલ શાળામાં દાખલ થશે તેને નાણાની સગવડ પ્રમાણે સ્કુલ ફી વગેરે બાબત ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત રકમની માસિક સ્કોલરશિપ આપવામાં આવશે. વળી શિક્ષણના જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા સાર ૩૫.૧૦ સુધીની રોકડ મદદ પણ આપવામાં આવશે.

૧૨ કન્યા કેળવણીના ઉત્તેજન માટે મુસલમાન છોકરીઓને ઉર્દૂ અથવા ગુજરાતી શાળામાં એન્ટ્રી ઓપીઓની મદદ ઉપરાંત ખાસ સ્કોલરશિપો ઉપલા યોગ્યતામાં આપવામાં આવશે.

૧૩ આ ફંડમાંથી મદદ મેળવવાની અરજી ગુજરાતી અથવા અંગ્રેજીમાં શાળાના હેડમાસ્તરની મારફત આવવી જોઈએ. અરજીના હાપેલા દ્વારા અર્ધ ખાનાની કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૪ મદદની અરજીઓ છેવટમાં છેવટ ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં આવી જવી જોઈએ.

૫ આ નિયમોમાં જરૂર પડે ચોખ્ખા ફેરફાર કરવામાં આવશે.

તથા શિક્ષણના બીજા જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા માટે આપવામાં આવશે.

(૬) જે વિદ્યાર્થીને મિડલ, હાઇ યા કાજી સહાયુદ્ધીન સ્કોલરશિપ મળતી હશે તેને આ ફંડમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની મદદ આપી શકાશે નહિ પરંતુ તે વિદ્યાર્થી ઘણો ગરીબ તથા અસાધારણ આસાક અને મહેનતુ હશે તો તેને ખાસ સંમતિથી ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત મદદ આપવામાં આવશે.

૧૦ ખેડા જિલ્લાની કોઈ પણ સ્કુલના હેડમાસ્તર પોતાની શાળાના મુસલમાન વિદ્યાર્થીને મિડલ સ્કુલ સ્કોલરશિપમાં પાસ કરાવી અંગ્રેજી સ્કુલમાં દાખલ કરાવશે તો તેને ખાનાની મંજૂરી લઈ છોકરા દીકરા રૂ. ૧૦ નું ઇનામ આપવામાં આવશે.

૧૧ ઉલોગ, હુન્નર તથા વેપારી લાઇનને લગતી કેળવણીને માટે આપવાના નિયમો:—

જે ગરીબ મુસલમાન વિદ્યાર્થી ગુજરાતી હટું અથવા ૪ થું ધોરણ પાસ કરીને કોઈ પણ ટેકનીકલ, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ યા કોમર્શિયલ શાળામાં દાખલ થશે તેને નાણાની સગવડ પ્રમાણે સ્કુલ ફી વગેરે બાબત ધ્યાનમાં લઈ ઘટિત રકમની માસિક સ્કોલરશિપ આપવામાં આવશે. વળી શિક્ષણના જરૂરી સાહિત્ય ખરીદવા સારૂ રૂ. ૧૦ સુધીની રોકડ મદદ પણ આપવામાં આવશે.

૧૨ કન્યા કેળવણીના ઉત્તેજન માટે મુસલમાન છોકરીઓને ઉર્દૂ યા ગુજરાતી શાળામાં રહેતી મોપડીઓની મદદ ઉપરાંત ખાસ સ્કોલરશિપો ઉપલા ધોરણમાં આપવામાં આવશે.

૧૩ આ ફંડમાંથી મદદ મેળવવાની અરજી ગુજરાતી યા અંગ્રેજીમાં શાળાના હેડમાસ્તરની મારફત આવવી જોઈએ. અરજીના છાપેલા ફારમ અર્ધા ખાનાની કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૧૪ મદદની અરજીઓ છેવટમાં છેવટ ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં આવી જવી જોઈએ.

૧૫ આ નિયમોમાં જરૂર પડે થોડા ફેરફાર કરવામાં આવશે.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

મંછારામ દ્વારકાદાસ શા. ૬) સુરજરામ માણેકલાલ શા. ૫)
 ઘેલાભાઈ જગનલાલ શા. ૩) અમી જળખાર શા. ૪) જગીઅતરામ
 પટેલ શા. ૪) એલજી શેઠે શા. ૫) ઇનામ વેડચ—પટેલજીયા ભા-
 વસંગ વગેરે શા. ૯) મીઠાઈ તથા ઇનામ સળેત—પા. કાશી-
 રામ રવલરામ શા. ૯-૫-૦ ઇનામ કેલોદ—બાઈ સુરજ શા. ૯) રકુલ
 જમાડી તવરા—ગામ લોકી શા. ૧૫-૪-૦ ઇનામ સીમલીઆ—જુદા
 જુદા ગૃહસ્થો શા. ૨૮) રલેટ, ચોપડી વગેરે હિંગેર—પટેલ નરોત્તમભાઈ
 ત્રિભોવનભાઈ શા. ૭) પુસ્તક તથા મીઠાઈ સારોદ—ઉર્દુશાળા મી. બા-
 હભાઈ મહમદ કારભારી શા. ૨૦) ઇનામ વગેરે વેડચ—દહેવાણુના ઠા-
 કોર સાહેબ શા. ૪) મીઠાઈ વગેરે સીમલીઆ—રકુલ કમીટીના મેમ્બરો
 શા. ૧૪-૧૨-૦ ઇનામ કપડાં વગેરે અમનપુર—પા. મયુર રાઈજભાઈ
 તથા પા. કાળીદાસ ત્રીકમદાસ શા. ૧૦-૮-૦ રકુલ જમાડી તથા મનસુ-
 ખરામ હરજીવનદાસ શા. ૧) પનાસાં શીગામ—ઠાકોર શ્રી નંદારસીંગજી
 મહેરામણુર્સીદ શા. ૨) સાકર આરોદના ઠાકોર શ્રી ઉદયસિંહજી શા. ૨)
 સાકર સરભાણુ—પા. ભાઈલાલ લક્ષુભાઈ શા. ૬-૦-૬ ઇનામ શુક-
 લતીર્થ—કન્યાશાળા રકુલ કમીટીના મેમ્બરો વગેરે શા. ૬-૮-૦ છીંટ
 તથા શા. ૫) ગામાત રૂઝગાંધી છીંટ.
 અમદાવાદ વિભાગ.

ભડીયાદ—જુદા જુદા ગૃહસ્થો શા. ૭) ઇનામ અમદાવાદ—
 મ્યુ. રકુલ નં. ૧૧ મી. મોરારજી ધનજી પડીઆ શા. ૪) પતાસાં.
 સુરત વિભાગ.

સુરત—મ્યુ. રકુલ નંબર ૬ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ શા. ૬)
 પનાસાં મ્યુ. રકુલ નંબર ૭ શેઠ પ્રાણજીવનદાસ દુર્લભરામ શા. ૫-૧૨-૦
 મ્યુ. રકુલ નંબર ૧૧ શેઠ સુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી શા. ૩) કપડાં
 શેઠ રંગીલદાસ નગીનદાસ નાણાવટી શા. ૫-૪-૦ અમરોલી—જુદા જુદા
 ગૃહસ્થો શા. ૧૫) ધડીયાલ તથા શા. ૩) મીઠાઈ.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

મંહારામ દ્વારકાદાસ રા. ૬) સુરજરામ માણેકલાલ રા. ૫)
 ઘેલાભાઈ ઇગનલાલ રા. ૩) અમી જળખાર રા. ૪) જમીઅતરામ
 પટેલ રા. ૪) એલ્લજી શેઠ રા. ૫) ઇનામ વેડચ—પટેલજીના ભા-
 વસંગ વગેરે રા. ૯) મીઠાઈ તથા ઇનામ સળેત—પા. કાશી-
 રામ રાલભરામ રા. ૯-૫-૦ ઇનામ કેલોદ—બાઈ સુરજ રા. ૯) સ્કુલ
 જમાડી તવરા—ગામ લેકિ રા. ૧૫-૪-૦ ઇનામ સીમલીઆ—જુદા
 જુદા ગૃહસ્થો રા. ૨૮) સ્લેટ, ચોપડી વગેરે ઉળેર—પટેલ નરોત્તમભાઈ
 ત્રિભોવનભાઈ રા. ૭) ખુસ્તક તથા મીઠાઈ સારોદ—ઉર્દુશાળા મી. બા.
 જીભાઈ મહમદ કારભારી રા. ૨૦) ઇનામ વગેરે વેડચ—દહેવાણુના ઠા-
 કાર સાહેબ રા. ૪) મીઠાઈ વગેરે સીમલીઆ—સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો
 .ા. ૧૪-૧૨-૦ ઇનામ કપડાં વગેરે અમનપુર—પા. મયુર રાઈજીભાઈ
 તથા પા. કાળીદાસ ત્રીકમદાસ રા. ૧૦-૮-૦ સ્કુલ જમાડી તથા મનમુ-
 ખરામ હરજીવનદાસ રા. ૧) પતાસાં શીગામ—ઠાકોર શ્રી નહારસીંગજી
 મહેરામણુસીંહ રા. ૨) સાકર આરોદના ઠાકોર શ્રી ઉદયસિંહજી રા. ૨)
 સાકર સરભાણુ—પા. ભાઈલાલ લક્ષુભાઈ રા. ૬-૦-૬ ઇનામ શુક-
 લતીર્થ—કન્યાશાળા સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો વગેરે રા. ૬-૮-૦ છોટ
 તંથા રા. ૫) ગામાત ફડમાંથી છોટ.
 અમદાવાદ વિભાગ.

ભડીયાદ—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૭) ઇનામ અમદાવાદ—
 મ્યુ. સ્કુલ નં. ૧૧ મી. મોરારજી ધનજી પડીઆ રા. ૪) પતાસાં.
 સુરત વિભાગ.

સુરત—મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૬ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ રા. ૬)
 પતાસાં મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૭ શેઠ પ્રાણજીવનદાસ દુર્લભરામ રા. ૫-૧૨-૦
 મ્યુ. સ્કુલ નંબર ૧૨ શેઠ સુનીલાલ માણેકલાલ ગાંધી રા. ૩) કપડાં
 શેઠ રંગીલદાસ નગીનદાસ નાણાવટી રા. ૫-૪-૦. અમરોલી—જુદા જુદા
 ગૃહસ્થો રા. ૧૫) ઘડીયાલ તથા રા. ૩) મીઠાઈ.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઈંડીઅન પીનવકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો મુસ્લમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારો, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો રિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦. ૦-૦-૦ માત્ર મળજે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે આટે તાકોદે મગાવી લ્યો, ખેરીસ્ટરો, દિનાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથે સરેડીફીકટો મળ્યા છે. તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને હકીકારોએ પાસે રાખવીજ જોઈએ. દરેક તલાલી તથા પટેનને વચાવરો કે પાઠળથી પંસ્તાવો થાય નહિ તાકોદે મગાવીલો થોડી ટોપી શીલક છે

જેઠાલાલ દેવશકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ

મુ. ખેરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. ખેડા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

જાણકના 'ખોરલ એન્ડ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી હશે
ત્રણ ભાગમાં દરેકનો જ આના * ત્રણ ભાગનું આજુ પુસ્તક રૂ. ૧)
દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાતરી અને દેશી રોજીની ઘણી શાળાઓમાં
નીતિને કેળવણી માટે દેકરેટ છુક તરોકે આલે છે. કપડાનું પાકું પુકું,
કાગળ તથા જાપ હંચા, પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્નરીબ્યુ, કચકતા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.
પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બૃહ કમીટીના મેમ્બર, મુખર્ધ, રમોલકોડ કોર્ટના
જડજ નામદાર કું. મો. ઝવેરી, એમ એ. એચ એલ બી. લખે છે કે —
મનુષ્યજાતિના સદસ્યો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી ચુંટી
કાઢેલી વાત્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે 'પોતાનો મહાન' આ પુરોનો ચ-
રિત્રોમાં આપેલો જન સ્વભાવની ઉત્તમ બાજુનું આપણું બાળકોને શિ-
ક્ષણ આપવા માટે તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-
ર્ણય છે. પ્રજાલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. સ્કૂ. વઢવાણ શહેર
મંગલ કૃતિ એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને જિજ્ઞાસી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઈંદીઅન પીનવકોડ, કીમીનય પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુલો મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારો, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાનુકદારોનો, નર્વાનો, વારસાનો રિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત એસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-પૌ. ૦-૬-૦ માજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મગારી સ્વે, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથે સરટીફિકેટ મળ્યા છે. તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઈકિરોએ પાસે રાખવી જ જોઈએ. દરેક તલાલી તથા પટેનને વ્યાખ્યાનો કે પાઠ્યથી પંસ્તાવો થાય નહિ તો કોઈ મગારીલો થોડાં ટોપી રીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશાકર દવે. C/O મામલતદાર કોર્ટ

મુ. બોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અતેલા. માટે શિશુસહાય માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

જાણના 'મોરલ એજ્યુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરતી જો
તથા જાગૃતિ દરેકનો જ આના * તથા જાગૃતિ આજુ પુસ્તક રૂ. ૧)
દરેક જાગૃતિ અંગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી જુદા જુદા વર્ગો માટે
અનુક્રમે લાયક કરેલ છે ખાનગી અને દેશી શૈક્ષણિક ધણી શાળાઓમાં
નીતિને ફળવણી માટે દેકરેટ છુટક તરીકે ચલાવે છે. કપડાનું પાત્રું પુક,
કાગળ તથા જાપ ઉચાં ૫૯ ૩૨૫, મોડર્નરીબુ, કવકતા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.
૫૪ ૩૦૪ મા ગુજરાતી જુદ કમીટીના એમર, મુમર્ષ, સ્મૃતિકોડ કોર્ટના
જડજ નામદાર કું 'મો. ૩૦૩૧, એમ. એ એચ એલ બી. લખે છે કે —
મનુષ્યજાતિના સહયુક્ત ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાથી ચુંટી
કાઢેલી વાર્તાઓના આ એક સંગ્રહ છે 'પોતાના' મહાન આ પુરાણોના ચ-
રિત્રોમાં આપેલો જર્ન સ્વભાવની ઉન્નય જાણુતુ આપણાં જાણકારે શિ-
ક્ષણ આપવા માટે તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-
ર્ણય છે. જેઠાલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. તા. ૨૬૦, વઢવાણ શહેર.
પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપના મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચ મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓર્ડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના શૂન્ય થાતો, મનુષ્ય છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે હોનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા ચિકિત્સો તથા રકોલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૧ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩.	લીટી	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧...	...	ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
૨...	...	રૂ. ૧૦ ચાર્જ પડશે. તથા માસ માટે
૩...	...	પહેલે મહીને પુરો ચાર્જ, અને પછી
૪...	...	દરેક માસે રૂ. ૫ ચાર્જ લેવામાં

શાળાપત્રની સાથે ફોર્મ પણ દેડખિલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામા નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમા છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ ખીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓર્ડર મોકલનારે રૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થયાતો, અભૂલ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની ખીજા ટિકેટો લેવામા આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે હોનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રકોલરોને ટપાલ ખર્ચે સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩. ૬.	લીટી	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી
૧... .. ૩		ના અગીઆર માસ લગી દર માસે
દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧-		રૂે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે
ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે		પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી
બાર માસ લગી લાગલાગટ દરે		દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવામાં

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ દૈનિક વહેંચવામાં આવશે નહિ.

નવા મોટા અંકગણિતના

તૈયાર થાય છે.

ખુલાસા.

તૈયાર થાય છે.

વી. પી. પોસ્ટેજ મંગાવનારને માથે

એપ્રિલ તા. ૧૫ મી પહેલાં નામ નોંધાવનારને પોણી કિંમતે સામગ્રી
દસ કરતાં વધારે નકલ મંગાવનારને એક નકલ વધુ. પાછળથી કીંમત રૂ.
૦-૮-૦ એપ્રિલ માસના છેલ્લા અઠવાડિયામાં બહાર પડશે. એક અનુલવી ઘડિયાળ
અર ટ્રેન્ડ ચવડા શિક્ષકને હાથે લખાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મેસર્સ. એન. એમ.
રાવળ એન્ડ કુ. ટેંક ખાડીયા અમૃતલાલની પોળ-અમદાવાદ.

નોંધ એ છે.

કચ્છ-માડવી સાર પહેલા વર્ષનો ટ્રેન્ડશિક્ષક તથા કરાંચી સાર બીજા
તથા ત્રીજા વર્ષની સ્ત્રીશિક્ષક. લખો—ઓ. સેક્રેટરી, મદ્રેસા હસની-ક-
રાંચી-સિંધ.

જાહેર અખર.

આશાભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ કુ. તારાપુર (ખંભાત)માં નિશાળોમાં
ચાલતી ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ચોપડીઓ તથા સ્ટેશનરી માલ વગેરે સાથે
કમિશનથી આપે છે તે તરફ દરેક મહેતાજી ધ્યાન આપશે.

નવા મોટા અંકગણિતના

તૈયાર થાય છે.

ખુલાસા.

તૈયાર થાય છે.

વી. પી. પોસ્ટેજ મંગાવનારને માથે.

એપ્રિલ તા. ૧૫ મી પહેલાં નામ નોંધાવનારને પોણી ફિમતે સામટી દસ કરતાં વધારે નકલ મંગાવનારને એક નકલ વધુ. પાછળથી કોમત શ. ૦-૮-૦ એપ્રિલ માસના છેલ્લા અઠવાડીયામાં બહાર પડશે. એક અનુભવી ઘડફી અર ટ્રેન્ડ ચપક્ષા શિક્ષકને હાથે લખાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મેસર્સ. એન. એમ. રાવળ એન્ડ કુ. ૩૦ ખાડીયા અમૃતલાલની પોળ-અમદાવાદ.

નોંધ એ છે.

૬૨૭-માંડવી સાર પહેલા વર્ષનો ટ્રેન્ડશિક્ષક તથા કરાંચી સાર બીજા તથા ત્રીજા વર્ષની સ્ત્રીશિક્ષક. લખો—ઓ. સેક્રેટરી, મદ્રેસા દસની-ક-રાંચી-સિંધ.

જાહેર ખખર.

આશાભાઈ એન્ડ બ્રધર્સ કુ. તારાપુર (ખંભાત)માં નિશાબાઈ ચાલતી ઇંગ્રેજ તથા ગુજરાતી ચોપડીઓ તથા રટેશનરી માલ વગેરેસાથ કમિશનથી આપે છે તે તમ્મ દરેક મહેતાજી ધ્યાન આપશે.

જામરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

સુખખલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી ઊંડા ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

આમડાનો પેટા ૧

કોલર ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોકાયત્ર ૧

ચાપુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

આમડાનો પેટા ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચાપુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે આ બિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી ક્લોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશાયત બાબે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—ખદારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નજર તથા પોતાનું સરનામું મોકલેલ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. ખદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેને સરનામે પણ લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટીકીટ મોકલવી.

મળવાનું રેકાર્ડ.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

જખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

સુખબલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છોડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજની ભોડ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજની ભોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની
પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોઠાપત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનોનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૧

ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજની ભોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ધડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે આ મિવાપ અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વેચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીમત ભાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—અદારગામવાળાઓએ ધડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. અદાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ધડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવામો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટીકીટ મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ધડીઆળી

બરોડરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

શિક્ષકોને શિક્ષા અને ખીજો નિશાળનો વહીવટ, જેમ રાજ્યતંત્રમાં પદ્ધતી કામ ચાલે છે, તેમ પદ્ધતી ચાલે છે અને તેનાં પરિણામમાં નિશાળોને ઘણીજ હાનિ થાય છે. વિદ્યાર્થીઓને માટે શાળામાં જગાનો ઘણો સંક્રાંત છે; હવા વગરના તે તન્દુરસ્તીને હાનિકારક મકાનોમાં છોકરાંને થે-ટાનાં ટોળાંની માફક એકઠાં કરવામાં આવે છે; અને બાળવર્ગને અશિક્ષિત, કાચા શિક્ષકોના હાથમાં મૂકેલા છે; તેઓ તે વર્ગના શિષ્ય તરફ ખરાબ વર્તણૂક અલાવે છે એમ સંભળાય છે અને તેમને કેળવવા માટે ત-દન નાલાયક છે.

સુરતની મ્યુનિસિપાલિટિ કેળવણીના કામમાં ઘણો રસ લે છે ને ચપલતા દર્શાવે છે. તે કામની પાછળ નહીં કરેલી રકમ કરતાં તેઓ ૭,૭૦૦ રા. વધારે ખર્ચે છે. ચાણામાં જ્યાં ધોરણોની ખીલકુલ દરકાર રાખવામાં આવતી નથી.

ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં સરકારે મ્યુનિસિપાલિટિને મદદ કરવાની રકમ ખર્ચતો ૬ હતી તે વધારીને ૬ કરી, પણ તે એવી શરતે કે એ વધારાની રકમ મ્યુનિસિપાલિટિના ચાલુ ખર્ચમાં ઉમેરવી. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં તપાસ કરતાં એમ માલમ પડ્યું છે કે એક મ્યુનિસિપાલિટિ બેરખર્ચ ખર્ચવા જેટલીજ રકમ ખર્ચતી હતી, ૧૧ એથી ઓછું ખર્ચતી હતી, અને ૧૩૮ વધારે ખર્ચતી હતી. વળી એ રીતે મદદની રકમ ખર્ચના ૬ ને બદલે ૬ કરવાથી સરકારને એકંદર ખર્ચ સવા લાખ રૂપીઆ થશે.

દેશી રાજ્યોની નિશાળો ૨,૨૩૭ થી વધીને ૨,૩૬૨ થઈ. ઉત્તર વિભાગમાં રાજ્યપંચાલ સ્ટેટ કેળવણીનો વહીવટ બહુ ફતેહમંદ રીતે ચલાવે છે ને શિક્ષકોને સારો પગાર આપે છે. ખીજો રથજો, પગાર બહુ ટુંકા છે, આસિસ્ટન્ટોને રા. ૬, ૫, ને કોઈકે રથજો રા. ૪ પણ આપે છે એ મોટો દ્રાવ છે. ઘણાં રાજ્યોએ થોડો વખત ચર્ચા કરી કાઢી નાખી કેળવણી માફી કરી છે. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. લોરિ કહે છે કે મેં એવી નિશાળોમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની બારીક તપાસ કરી છે અને મને માલમ પડ્યું છે કે એથી સંખ્યામાં જુજ વધારો થયો છે; પણ તે વધારો સામાન્ય કારણોને લીધે પણ હોય; કેટલેકે કેકાણે નો સંખ્યામાં ઘટાટો થયો છે. આવી રીતે રાજ્યોએ જે પૈસા ફેંટા દીધા છે તેના શિક્ષકોના પગાર વધારવામાં

શિક્ષકોને શિક્ષા અને ખીજે નિશાળનો વહીવટ, જેમ રાજ્યતંત્રમાં પક્ષથી કામ ચાલે છે, તેમ પક્ષથી ચાલે છે અને તેનાં પરિણામમાં નિશાળોને ઘણીજ હાનિ ચાલે છે. વિદ્યાર્થીઓને માટે શાળામાં જગાનો ઘણો સંકોચ છે; હવા વગરના ને તન્દુરસ્તીને હાનિકારક મકાનોમાં છેકરાંને ધે-ટાનાં ટોળાંની માફક એકઠાં કરવામાં આવે છે; અને બાળવર્ગને અશિક્ષિત, કાચા શિક્ષકોના હાથમાં મૂકેલા છે; તેઓ તે વર્ગના શિષ્ય તરફ ખરાબ વર્તણૂક ચલાવે છે એમ સંભળાય છે અને તેમને કેળવવા માટે ત-દન નાલાયક છે.

સુરતની મ્યુનિસિપાલિટિ કેળવણીના કામમાં ઘણો રસ લે છે ને ચપલતા દર્શાવે છે. તે કામની પાછળ નહીં કરેલી રકમ કરતાં તેઓ ૭,૭૦૦ રૂ. વધારે ખર્ચે છે. ચાણામાં બાંધાં ધોરણોની ખીલકુલ દરકાર રાખવામાં આવતી નથી.

ઇ. સ. ૧૯૦૩ માં સરકારે મ્યુનિસિપાલિટિને મદદ કરવાની રકમ ખર્ચતો ૬ હતી તે વધારીને ૬ કરી, પણ તે એવી શરતે કે એ વધારાની રકમ મ્યુનિસિપાલિટિના ચાલુ ખર્ચમાં ઉમેરવી. ઇ. સ. ૧૯૦૬ માં તપાસ કરતાં એમ માલમ પડ્યું છે કે એક મ્યુનિસિપાલિટિ બેશંખર ખર્ચવા જેટલીજ રકમ ખર્ચતી હતી, ૧૧ એથી ઓછું ખર્ચતી હતી, અને ૧૩૮ વધારે ખર્ચતી હતી. વળી એ રીતે મદદની રકમ ખર્ચના ૬ ને બદલે ૬ કરવાથી સરકારને એકંદરે ખર્ચ સવા લાખ રૂપીઆ થશે.

દેશી રાજ્યોની નિશાળો ૨,૨૩૭ થી વધીને ૨,૩૬૨ થઈ. ઉત્તર વિભાગમાં રાજપીપળા સ્ટેટ કેળવણીનો વહીવટ બહુ ફત્તેહમંદ રીતે ચલાવે છે ને શિક્ષકોને સારો પગાર આપે છે. ખીજે રથજે, પગાર બહુ ટુંકા છે, આસિસ્ટન્ટોને રૂ. ૬, ૫, ને ક્રાઈક રથજે રૂ. ૪ પણ આપે છે એ મોટો દ્રાવ છે. ઘણાં રાજ્યોએ થોડાં વખત ચર્ચા કરી દાદી નાખી કેળવણી માફી કરી છે. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. લોરિ કહે છે કે મેં એવી નિશાળોમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યાની બારીક તપાસ કરી છે અને મને માલમ પડ્યું છે કે એવી સંખ્યામાં લુજ વધારો થયો છે; પણ તે વધારો સામાન્ય કારણોને લીધે પણ હોય; કેટલેક દેશોએ તો સંખ્યામાં ઘટાડો થયો છે. બાકી રીતે રાજ્યોએ જે પૈસા ફેંટા દીધા છે તેના શિક્ષકોના પગાર વધારવામાં

૧૨૪ નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો.

શિક્ષકોનો પગાર ઊંચી પામરીનો ને પેન્શનને લાપક થયો. આ સુધારાથી શિક્ષકવર્ગે ધણો આનન્દ પ્રદર્શાવ્યો છે; પણ એથી પણ વધારે સુધારો કરવાને થોડા વખતમાં સાધન મળી આવશે એવી આશા છે. ૪ વરસની નોકરીવાળા શિક્ષકને તેના પ્રમાણુપત્ર પ્રમાણે પગાર મળવાથી તે ૧૦ કે વધારે વરસની નોકરીવાળા શિક્ષકનો બરોબરીઓ થયો છે, અને તેથી વધારે નોકરીવાળા શિક્ષકો સ્વાભાવિક રીતેજ દુરિયાદ કરે છે કે અમને ધારાસંપ્રદ પ્રમાણે પગારનો વધારો મળવો જોઈએ તે ક્યારે મળશે. દરેક શિક્ષકને એ પ્રમાણે તેને મળવો જોઈએ એટલો વધારે આપીએ તો કેટલી રકમ જોઈએ તેની ગણે વરસે ગણતરી કરાવી હતી તેથી જાણાય છે કે લગભગ પડે લાખ રૂપીઆની જરૂર છે. ધણુંકરીને એથી અર્ધો રકમથી બધી યોગ્ય દુરિયાદનાં કારણો દૂર થશે. પણ એ શિક્ષકો આશા રાખી શકે એવી એકંદર કેટલી મોટી રકમ તેમને મળી નથી તેનો એ લોકો રકમથી ખ્યાલ આવે છે.

મિ. પ્રાયર ધારે છે કે પ્રાથમિક શાળાના ધણાખરા શિક્ષકોની સિધ્ધિ શોચનીય છે. કેટલાક લાઝરશાળા શિક્ષકો સિવાય ધણાને નાનાં ગામડાંમાં જીવન નિર્ગમન કરવું પડે છે, ત્યાં તેમને કંઈ અનુકૂળ સોજતીઓ મળતા નથી અને કેટલીક વખત હવાપાણી પણ ધણાં ખરાબ હોય છે. ધણાં ગામડાંમાં પણ હોય છે, તેમાંથી મુક્ત રહેવું શિક્ષકને ધણું અઘરું થઈ પડે છે.

ગામડાંમાં શિક્ષકને મદદ કરવાને સ્કૂલ-કમિટીઓ હોય છે. શિક્ષક ગમતો ન હોય તો તેની સામા લખાણ કરવું અને જો ગમતો હોય ને તેની જાલવી થાય તો તેની સામા અરજી કરવી એજ આ કમિટીનું ઉત્તર વિભાગમાં મુખ્ય કામ છે.

નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો—મુંબઈના વિશ્વવિદ્યાલયના પારિવર્તણૂકી (ટિચી) આપણે માટેના છેલ્લા સમારંભમાં મુંબઈના નામદાર ગવર્નર સાહેબે ચેન્સેલર તરીકે જે ભાષણ કર્યું તેનો છેલ્લો ભાગ ઉત્તમ હોવાથી નીચે આપ્યો છે:—

આજના પારિવર્તણૂકી પ્રાપ્ત કરનારાઓને જે કહેવાનું મને મન છે

૧૨૪ નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યાનમાંથી ઉતારો.

શિક્ષકોનો પગાર ઊંચી પામીને તે પેન્શનને લાપક થયો. આ સુધા શિક્ષકવર્ગે ઘણો આનન્દ પ્રદર્શાવ્યો છે; પણ એથી પણ વધારે સુધારો વાને થોડા વખતમાં સાધન મળી આવશે એવી આશા છે. ૪ વર નોકરીવાળા શિક્ષકને તેના પ્રમાણુપત્ર પ્રમાણુ પગાર મળવાથી તે વધારે વરસતી નોકરીવાળા શિક્ષકનો બેશરારીઓ થયો છે, અને વધારે નોકરીવાળા શિક્ષકો સ્વાભાવિક રીતેજ દુરિયાદ કરે છે કે ધારાસંપ્રદ પ્રમાણુ પગારનો વધારો મળવો જોઈએ તે દ્યારે મળશે. શિક્ષકને એ પ્રમાણુ તેને મળશે જોઈએ એટલો વધારે આપીએ તો રકમ જોઈએ તેની ગમે વરસે ગણતરી કરાવી હતી તેથી જણાય લગભગ પૂરું લાખ રૂપીઆની જરૂર છે. ધણુંકરીને એથી અર્ધો અર્ધો થોડા દુરિયાદનાં કારણો દૂર થશે. પણ એ શિક્ષકો આશા રોકે એવી એકંદર કેટલી મોટી રકમ તેમને મળી નથી તેનો એ ભાર મૂકી ખ્યાલ આવે છે.

મિ. પ્રાયર ધારે છે કે પ્રાથમિક શાળાના ઘણાખરા શિક્ષકોની સિ સોચનીય છે. કેટલાક લાગ્યશાળી શિક્ષકો સિવાય ધણાને નાનાં ગામડાં જવન નિર્ગમન કરવું પડે છે, ત્યાં તેમને કંઈ અનુકૂળ સોજતીઓ મળી નથી અને કેટલીક વખત હવાપાણી પણ ધણાં ખરાબ હોય છે. ધણાં મોમાં પક્ષ હોય છે, તેમાંથી મુક્ત રહેવું શિક્ષકને ધણું અઘરું થઈ પડે

ગામડાંમાં શિક્ષકને મદદ કરવાને સ્કૂલ-કમિટિઓ હોય છે. ગમતો ન હોય તો તેની સામા લખાણુ કરવું અને જો ગમતો હોય તેની જલ્લી થાય તો તેની સામા અરજી કરવી એજ આ કમિટિનું વિભાગમાં મુખ્ય કામ છે.

નામદાર ગવર્નર સાહેબના ચેન્સેલર તરીકેના વ્યાખ્યામાંથી ઉતારો—મુજબના વિશ્વવિદ્યાલયના પારિવર્તણુ (ડિગ્રી) આ માટેના છેલ્લા સમારંભમાં મુજબના નામદાર ગવર્નર સાહેબે ચેન્સેલર તરીકેના ભાગે દ્યુ તેનો છેલ્લો ભાગ ઉત્તમ હોવાથી નીચે આપ્યો છે:—
આગળના પારિવર્તણુ પ્રાપ્ત કરનારાઓને જે કહેવાનું મને મન

થી ઉલ્લેખ કર્યો તેમ અન્તે પણ એજ અન્યકારના કેટલાક શબ્દો કરું છું, એથી આપણા સર્વમાં ઉત્સાહ ને પ્રેરણા ઉત્પન્ન થયો—‘દરરોજના પ્રાતઃકાળને તમારા જીવનનો આરંભ સમજો અને દરરોજના સૂર્યાસ્તને જીવનનો અન્ત સમજો; પછી એ સ્વરૂપ જીવનમાંના દરેકમાં અન્ય પ્રતિ કંઈક ઉપકારનું ને તમારે પોતાને માટે કંઈક સારા બાળ કે જ્ઞાનનું નિશ્ચિત સમજી રહે એમ વર્તો.’ જે તમણે સ્ત્રીપુરુષો નિવાર્થીજીવન પરિસમાપ્ત કરી જીવનયાત્રામાં જુદે જુદે માર્ગે વળવાને સજ્જ થયા છે તેને આ ઉમદા શબ્દો કરતાં વધારે સારા શબ્દોમાં હું ઉપદેશ આપી શકતો નથી.

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આજી પૃ. ૮૯ થી).

આખ્યાયિકાવિનોદ.

ગુરુશિષ્યસંબંધ.

આ પ્રમાણે કાવ્યનો થોડોક વિનોદ કર્યો. હવે આપણે આખ્યાયિકાથી સહજ વિનોદ કરીએ ને વિનોદની સાથે જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કરીએ. તેમજ પૂર્વ સમયના ચિત્રને આધુનિક સમય જોડે સરખાવી ઉપદેશ મહાજી કરીએ. પ્રથમ તો એ આખ્યાયિકા કહેનાગ ગુરુઓ ને શિષ્ય વચ્ચે કેવો સંબંધ હતો, શિષ્ય કેવો નમ્ર હતો, તે અધિકારી છે કે નહિ તે વિશે કેવો વિચાર થતો તે માટે નીચેનાં શ્રુતિવાક્યો વિચારો:—

વિદ્યા હ વૈ બ્રાહ્મણમાજ્ઞામ્ ગોપાય મા શેર્વધિષ્ઠેઽહમસિ ।
 અમૃતકાયાનૃજંવેઽયતામ્ ન માં દ્રુયા વીર્યવંતી તથા સ્યામ્ ॥
 ય આ તૃણતૃયવિતયેન કર્ણાવિદુઃસ્વં કુર્વન્નમૃતં સંપર્યચ્છન્ ।
 તં મન્યેત પિતરં માતરં ચ તસ્મૈ ન દ્રુહેત્ કૃતમંચનાહં ॥
 અશ્યાપિતા યે ગુરુ નાંદ્રિયન્તે વિપ્રા વ્રાત્તા મનેસા કર્મણા વા ।
 યૈથૈવ તે ન ગુરોર્ભોજનીયાસ્તથૈવ તાન્ન ભુનંક્તિ શ્રુતં તત્ ॥
 યમેવ વિદ્યાઃ શુચિમંમમત્તં મેધાવિન્નં વ્રત્યંચર્યોપપન્નન્ ।
 યસ્તે ન દ્રુહેત્ કૃતમંચનાહ તસ્મૈ મા દ્રુયા નિધિપાય વ્રત્તન્ ॥

થી ઉલ્લેખ કર્યો તેમ અન્તે પણ એજ અન્યકારના કેટલાક શબ્દો કહું છું, એથી આપણા સર્વમાં ઉત્સાહ ને પ્રેરણા ઉત્પન્ન થશે—‘દરરોજના પ્રાતઃકાળને તમારા જીવનનો આરંભ સમજો અને દરરોજના સૂયાંસ્તને જીવનનો અન્ત સમજો; પછી એ સ્વરૂપ જીવનમાંના દરેકમાં અન્ય પ્રતિ કંઈક ઉપકારનું ને તમારે પોતાને માટે કંઈક સારા બળ કે જ્ઞાનનું નિશ્ચિત સ્મરણ રહે એમ વર્તો.’ જે તરુણ સ્ત્રીપુરુષો વિદ્યાર્થીજીવન પરિસમાપ્ત કરી જીવનયાત્રામાં જુદે જુદે માર્ગે વળવાને સજ્જ થયા છે તેને આ ઉમદા શબ્દો કરતાં વધારે સારા શબ્દોમાં હું ઉપદેશ આપી શકતો નથી.

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આજુ પ. ૮૯ થી).

આખ્યાયિકાવિનોદ.

ગુરુશિષ્યસંબંધ.

આ પ્રમાણે કાવ્યનો ચોરોક વિનોદ કર્યો. હવે આપણે આખ્યાયિકાથી સહજ વિનોદ કરીએ ને વિનોદની સાથે જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કરીએ. તેમજ પૂર્વ સમયના ચિત્રને આધુનિક સમય જોડે સરખાવી ઉપદેશ મહાજુ કરીએ. પ્રથમ તો એ આખ્યાયિકા કહેનારા ગુરુઓ ને શિષ્ય વચ્ચે કેવો સંબંધ હતો, શિષ્ય કેવો નમ્ર હતો, તે અધિકારી છે કે નહિ તે વિશે કેવો વિચાર થતો તે માટે નીચેનાં શ્રુતિવાક્યો વિચારો:—

વિદ્યા હ વૈ બ્રાહ્મણમાજ્ઞગામ્ ગોપાય મા શેવંધિષ્ટેઽહમસ્મિ ।

અમૂંયક્રાયાનૃજંવેઽયતાય ન માં દ્વયા વીર્યવંતી તથા સ્યામ્ ॥

ય આ તૃણત્યવિત્યેન કર્ણાવિદુંઃસ્વં કુર્વન્નમૃતં સંપર્યચ્છન્ ।

તં મંચેત પિતરં માતરં ચ તસ્યૈ ન દ્રુષેત્ કૃતમંચનાહં ॥

અધ્યાપિતા યે ગુરું નાંદ્રિયન્તે ચિંતાં વાચા મનસા કર્મણા વા ।

યૈથૈવ તે ન ગુરોર્ભોજનીયાસ્તથૈવ તાન્ન મુનંક્તિ શ્રુતં તત્ ॥

યમેવ વિદ્યાઃ શુચિમંમમત્તં મેધાંચિન્નં વ્રત્યંચર્યોપપન્નન્ ।

યસ્તે ન દ્રુષેત્ કૃતમંચનાહ તસ્યૈ મા દ્વયા નિધિપાય વ્રત્તન્ ॥

પંચાંગ. ઈસવી સન ૧૯૧૧, સંવત્ ૧૯૬૭ ૬૮.

તારીખ.	અ-ધુઆરી		ર-હુઆરી		માચ		એપ્રિલ		મે		જુન.	
	પોપ-માસ		માલ-મગસ		ફાલ્ગુ-ચત્ર		ચિત્ર-વૈશાખ		વૈશાખ-જેઠ		જેઠ-અષાઢ	
	તિથિ	વાર	તિથિ	વાર	તિથિ	વાર	તિથિ	વાર	તિથિ	વાર	તિથિ	વાર
૧	૧	મો	૧	ભુ.	૧	ભુ.	૧	ર.	૧	મ.	૧	શુ.
૨	૨	મ	૨	શુ.	૨	શુ.	૨	મો	૨	ભુ.	૨	શુ.
૩	૩	મ	૩	શુ.	૩	શુ.	૩	મો	૩	ભુ.	૩	શુ.
૪	૪	મ	૪	શુ.	૪	શુ.	૪	મો	૪	ભુ.	૪	શુ.
૫	૫	મ	૫	શુ.	૫	શુ.	૫	મો	૫	ભુ.	૫	શુ.
૬	૬	મ	૬	શુ.	૬	શુ.	૬	મો	૬	ભુ.	૬	શુ.
૭	૭	મ	૭	શુ.	૭	શુ.	૭	મો	૭	ભુ.	૭	શુ.
૮	૮	મ	૮	શુ.	૮	શુ.	૮	મો	૮	ભુ.	૮	શુ.
૯	૯	મ	૯	શુ.	૯	શુ.	૯	મો	૯	ભુ.	૯	શુ.
૧૦	૧૦	મ	૧૦	શુ.	૧૦	શુ.	૧૦	મો	૧૦	ભુ.	૧૦	શુ.
૧૧	૧૧	મ	૧૧	શુ.	૧૧	શુ.	૧૧	મો	૧૧	ભુ.	૧૧	શુ.
૧૨	૧૨	મ	૧૨	શુ.	૧૨	શુ.	૧૨	મો	૧૨	ભુ.	૧૨	શુ.
૧૩	૧૩	મ	૧૩	શુ.	૧૩	શુ.	૧૩	મો	૧૩	ભુ.	૧૩	શુ.
૧૪	૧૪	મ	૧૪	શુ.	૧૪	શુ.	૧૪	મો	૧૪	ભુ.	૧૪	શુ.
૧૫	૧૫	મ	૧૫	શુ.	૧૫	શુ.	૧૫	મો	૧૫	ભુ.	૧૫	શુ.
૧૬	૧૬	મ	૧૬	શુ.	૧૬	શુ.	૧૬	મો	૧૬	ભુ.	૧૬	શુ.
૧૭	૧૭	મ	૧૭	શુ.	૧૭	શુ.	૧૭	મો	૧૭	ભુ.	૧૭	શુ.
૧૮	૧૮	મ	૧૮	શુ.	૧૮	શુ.	૧૮	મો	૧૮	ભુ.	૧૮	શુ.
૧૯	૧૯	મ	૧૯	શુ.	૧૯	શુ.	૧૯	મો	૧૯	ભુ.	૧૯	શુ.
૨૦	૨૦	મ	૨૦	શુ.	૨૦	શુ.	૨૦	મો	૨૦	ભુ.	૨૦	શુ.
૨૧	૨૧	મ	૨૧	શુ.	૨૧	શુ.	૨૧	મો	૨૧	ભુ.	૨૧	શુ.
૨૨	૨૨	મ	૨૨	શુ.	૨૨	શુ.	૨૨	મો	૨૨	ભુ.	૨૨	શુ.
૨૩	૨૩	મ	૨૩	શુ.	૨૩	શુ.	૨૩	મો	૨૩	ભુ.	૨૩	શુ.
૨૪	૨૪	મ	૨૪	શુ.	૨૪	શુ.	૨૪	મો	૨૪	ભુ.	૨૪	શુ.
૨૫	૨૫	મ	૨૫	શુ.	૨૫	શુ.	૨૫	મો	૨૫	ભુ.	૨૫	શુ.
૨૬	૨૬	મ	૨૬	શુ.	૨૬	શુ.	૨૬	મો	૨૬	ભુ.	૨૬	શુ.
૨૭	૨૭	મ	૨૭	શુ.	૨૭	શુ.	૨૭	મો	૨૭	ભુ.	૨૭	શુ.
૨૮	૨૮	મ	૨૮	શુ.	૨૮	શુ.	૨૮	મો	૨૮	ભુ.	૨૮	શુ.
૨૯	૨૯	મ	૨૯	શુ.	૨૯	શુ.	૨૯	મો	૨૯	ભુ.	૨૯	શુ.
૩૦	૩૦	મ	૩૦	શુ.	૩૦	શુ.	૩૦	મો	૩૦	ભુ.	૩૦	શુ.
૩૧	૩૧	મ	૩૧	શુ.	૩૧	શુ.	૩૧	મો	૩૧	ભુ.	૩૧	શુ.

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક અરબીફારસી શબ્દો.

(લખનાર. અમીરગયાં હમ્દુમિયાં).

(પૃષ્ઠ ૯૩ થી ચાલુ).

ખાલેક (અ.). ખાલિક. પેદા કરનાર, ઈશ્વર ખલક=તેણે પેદા કર્યું ઉપરથી.

ખાસ (અ.). વિશેષ.

ખિલ્લત (અ.). ખિલ્લઅત. આગરનો પોશાક આપવો. જ્યારે બાદશાહ ઢાઢની પદવી વધારવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તેને ખિલ્લઅત આપે છે. ઘરેણાં, હીરા, હથિઆર અને સ્ત્રીવેશાં કપડાં વગેરે અપાય છે. હથિઆર, ઘોડો ને હાથી હોય તો સંપૂર્ણ ખિલ્લઅત કહેવાય છે. સાત લૂગડાં આપે તો ખિલ્લ અને હફત પાર્યા કહેવાય છે. ખલઅ=પોનાર્નું લુગડુ સામાવાળાને આપ્યું ઉપરથી.

ખુદબો (અ.). ખુદબા. જેમાં ઈશ્વરની સ્તુતિ, પેગંબર સાહેબનાં વખાણ અને શિખામણ વગેરે હોય એવું ભાષણ. દર શુક્રવાર અને બને ઈદને દિવસે મસ્જિદમાં મુઘા વાંચી સંભળાવે છે.

ખુલફાએ રાશિદીન (અ.). ખલીફાનું બહુ વચન ખુલફા, અને રાશિપંતું બહુ વચન રાશિ દીન રશદ=તે સીધે રસ્તે ગયો ઉપરથી રાશિદીન=સીધે રસ્તે જનારા. પેગંબર સાહેબ (સ. અ.) ની પાછળ ગાદીએ બેસનાર ચાર ખલીફાઓ (ર. અ.).

ખુશર (કા.). ખુશવ. દરબનમાં કયાની વસમાં એક બાદશાહ થઈગયો છે.

ખોફ (અ.). ખવફ. ધારતી, બીક.

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

(લખનાર. અમીરગયાં હમ્દુનિયાં).

(પૃષ્ઠ ૯૩ થી ચાલુ).

ખાલેક (અ.). ખાલિક. પેદા કરનાર, ઈશ્વર. ખલક=તેણે પેદા કર્યું ઉપરથી.

ખાસ (અ.). વિશેષ.

ખિલ્લત (અ.). ખિલ્લત. આગરનો પોશાક આપવો. ન્યારે બાદશાહ ઢાઈની પદવી વધારવા ઇચ્છે છે, ત્યારે તેને ખિલ્લત આપે છે. ઘરેણાં, હીરા, હથિયાર અને સીવેલાં કપડાં વગેરે અપાય છે. હથિયાર, ઘોડો ને હાથી હોય તો સંપૂર્ણ ખિલ્લત કહેવાય છે. સાત લૂગડાં આપે તો ખિલ અને હક્ત પાર્યા કહેવાય છે. ખલઅ=પોતાનું લુગડું સામાવાળાને આપ્યું ઉપરથી.

ખુદબો (અ.). ખુદબા. જેમાં ઈશ્વરની સ્તુતિ, પેગંબર સાહેબનાં વખાણ અને શિખામણ વગેરે હોય એવું ભાષણ. દર શુક્રવાર અને જંતે ઈદને દિવસે મસ્જિદમાં મુલા વાંચી સંભળાવે છે.

ખુલફાએ રાશિદીન (અ.). ખલીફાનું બહુ વચન ખુલફા, અને રાશિપંતું બહુ વચન રાશિ દીન. રશદ=તે સીધે રસ્તે ગયો ઉપરથી રાશિદીન=સીધે રસ્તે જનારા. પેગંબર સાહેબ (સ. અ.) ની પાછળ ગાદીએ બેસનાર ચાર ખલીફાઓ (૨. અ.).

ખુદાર (કા.). ખુસુવ. ઇરાનમાં કયાની વંશમાં એક બાદશાહ થઈ ગયો છે.

ખોદ (અ.). ખવ્દ. ધારતી, બીક.

૧૩૬ ગુજરાતી ભા. ૦ વ. ૦ અને બીજા કેટલાક અરબીકારની શબ્દો.

ગુરદો (કા.). ગુદા. મૂત્રાશય.

ગુલ (કા.). ફૂલ.

ગુલકંદ (કા.). ગુલકંદ. ગુલ=ફૂલ. કંદ (અ)=ખાંડ. ફૂલ ને ખાંડની ખનાવેલી એક દવા.

ગુલગર (કા.). ગુલગર. ગર=સ્થળ. બગીચો.

ગુલતાન (કા.). ગદતાં. આગોટતો. ગુજરાતીમાં “ લીન થએલો. ”

ગુલગાન (કા.). ગુલગાં, ગુલગામ. વંદામણી, સારો અવાજ.

ગુલખાસ (કા. અ.). ગુલિઅખાસ.

ગુલસ્તાન (કા.). ગુલિસ્તાન, ગુલિસ્તાન. રતાન, સિનાન=સ્થાન. બગીચો.
શીરાજના પ્રખ્યાત કવિ સઅદી સાહેબના એક પ્રખ્યાત પુસ્તકનું પણ એ નામ છે.

ગુલામ (કા.). ગુલ=ફૂલ, આગ=પાણી. ફૂલનું પાણી. એક મકારનું ફૂલ પણ છે.

ગુલામદની (કા.); ગુલામદાન. ગુલામ રાખવાનું વાસણ.

ગુલામ (અ.). શબ્દાર્થ “છોકરો.” તોફાર, પૈસાથી વેચાતો લીધેલો માથુસ.

ગુરસો. (અ.). ગુરસા. ગરસ = ગુંગળાયું ઉપરથી.

ગેખ (અ.). ગયૂખ. ગુમ.

ગેર (અ.). ગયૂર. ઉપસર્ગ હોયતો “ નહિ, વગર ” અર્થ થાય છે, અને એકલો આવે તો “ અન્ય ” અર્થ થાય છે.

ગોથું (અ.). ગૂતા ઉપરથી.

ગોલંદાજ (કા.). ગઝલ્લાત્-અંદાજ ઉપરથી. ગઝલા=ગોળી, અંદાજ=નાખનાર (અંદાખતન=નાખનું ઉપરથી).

ગોશ (કા.). ગોસ્ત. માંસ.

ગોદર (કા.). ગઘ્દર. ઝવેર.

ગંજ (કા.). દગમો.

ગંઝો (કા.). ગંજકા.

૧૩૬ ગુજરાતી ભા. વં અને બીજા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ગુરદો (કા.). ગુદાં. મૂત્રાશય.

ગુલ (કા.). ફૂલ.

ગુલકંદ (કા.). ગુલકંદ. ગુલ=ફૂલ. કંદ (અ)=ખાંડ. ફૂલ ને ખાંડની બનાવેલી એક દવા.

ગુલમર (કા.). ગુલમર. બર=સ્થળ. બગીચો.

ગુલતાન (કા.). ગદતાં. આજોડતો. ગુજરાતીમાં “ લીન થએલો. ”

ગુલગાન (કા.). ગુઃમાંગ, ગુઃઆમ. વધામણી, સારાં અવાજ.

ગુલમાસ (કા. અ.). ગુલિઅખ્યાસ.

ગુલસ્તાન (કા.). ગુલિસ્તાન, ગુલિસ્તાન. રતાન, સિતાન=સ્થાન. બગીચો.
શીનાજના પ્રખ્યાત કવિ સઅદી સાહેબના એક પ્ર-
ખ્યાત પુસ્તકનું પણ એ નામ છે.

ગુલામ (કા.). ગુલ=ફૂલ, આમ=પાણી. ફૂલનું પાણી, એક પ્રકારનું ફૂલ પણ છે.

ગુલામદાની (કા.); ગુલામદાન. ગુલામ શખવાનું વાસણ.

ગુલામ (અ.). શબ્દાર્થ “છોકરો.” નોકર, પેસાથી વેચાતો લીધેલો માણસ.

ગુરસો. (અ.). ગુરસા. ગરસ = ગુંગળાયું ઉપરથી.

ગેબ (અ.). ગયૂબ, ગુમ.

ગેર (અ.). ગયૂર. ઉપસર્ગ હોયતો “ નહિ, વગર ” અર્થ થાય છે, અને
એકલો આવે તો “ અન્ય ” અર્થ થાય છે.

ગોયું (અ.). ગૂના ઉપરથી.

ગોલંદાજ (કા.). ગઝલ્લાનઅંદાજ ઉપરથી. ગલૂલા=ગોળી, અંદાજ=નાખ-
નાર (અંદાખ્તાન=નાખનું ઉપરથી).

ગોશ (કા.). ગોસ્ત. માંસ.

ગોહર (કા.). ગવ્હર. ઝવેર.

ગેજ (કા.). દગમે.

ગંજકો (કા.). ગંજકા.

અપૂર્ણ.

૧૩૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

તેટલી પહેલા વર્ષના વર્ગની ખાલી પડેલી શિષ્યવૃત્તિ માટે દરીદ્રાર્થ કરવાને ઉમેદવારોને તે પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારોની ઉંમર તા. ૧ લી ડીસેમ્બરે ૧૭ વરસની ઉપર અને ૨૨ વરસની અંદર હોવી જોઈશે; તેઓ વર્નાક્યુલર ક્ષાત્રનલ પરીક્ષામાં પસાર થએલા હોવા જોઈશે; અને તેઓ સરકારી નોકરીને લાયક છે એમ વૈદ્યક્રખાતાના યોગ્ય અધિકારીથી પસાર થવા જોઈશે.

ધારો ૪ થો.

સૌથી ઊંચા ગુજરાતીભાષાના ધોરણના વિષયોમાં એ પરીક્ષા થશે અને તે ટ્રેનિંગ કૉલેજના અધિકારીઓ કૉલેજમાં લેશે. સાધારણ રીતે જેમને ધણામાં ધણા દોકડા મળશે તેમને શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવશે; તથાપિ દરેક જિલ્લાને સાર તેની જરૂરીઆત પ્રમાણે અમુક શિષ્યવૃત્તિ નીમી આપવાની, અથવા મુસલમાન, બીલ, કોળી, ઇસાદિ વર્ગના લોકો જેમને ખાસ ઉત્તેજન આપવાની જરૂર જણાય તેમને માટે અથવા જેઓની સ્ત્રીઓ શિક્ષક તરીકે કામ કરતી હોય અગર શિક્ષણ લેતી હોય તેઓને માટે શિષ્યવૃત્તિઓ અન્નાયદી રાખવાની ઇન્સ્પેક્ટરને છૂટ છે. વળી ઇન્સ્પેક્ટરની મરજી પ્રમાણે શિષ્યવૃત્તિ વિનાના અગર બહારથી શિષ્યવૃત્તિ મેળવનારા પણ વિદ્યાર્થીઓની થોડી સંખ્યા કૉલેજમાં દાખલ કરવામાં આવશે. ધારો ૫ મો.

શિષ્યવૃત્તિ લેનારા વિદ્યાર્થીઓએ દાખલ થતી વખતે સામેલ રાખેલા નમુના પ્રમાણે કરારનામું લખી આપવું પડશે. (પરિશિષ્ટ જ જુઓ.)

અભ્યાસક્રમ.

ધારો ૬ ઠો.

કૉલેજના આખા અભ્યાસક્રમના ત્રણ જુદા જુદા ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; તે દરેકમાં છ માસિક અને છેવટની પરીક્ષાઓ થશે. (પરિશિષ્ટ જ જુઓ.)

પરીક્ષાઓ.

ધારો ૭ મો.

વર્ષના એ 'ટર્મ' (ભાગ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૧ જાન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૧૫ મી જુનને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરને રોજ પૂરો

૧૩૮ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

તેટલી પહેલાં વર્ષના વર્ગની ખાલી પડેલી શિષ્યવૃત્તિ માટે દરીદ્રાર્થ કરવાને ઉમેદવારોને તે પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે. ઉમેદવારોની ઉંમર તા. ૧ લી ડીસેમ્બરે ૧૭ વરસની ઉપર અને ૨૨ વરસની અંદર હોવી જોઈશે; તેઓ વર્નાક્યુલર ક્ષેત્રની પરીક્ષામાં પસાર થએલા હોવા જોઈશે; અને તેઓ સરકારી નોકરીને લાયક છે એમ વૈદ્યક્રખાતાના યોગ્ય અધિકારીથી પસાર થવા જોઈશે.

ધારો ૪ થો.

સૌથી ઊંચા ગુજરાતીભાષાના ધોરણના વિષયોમાં એ પરીક્ષા થશે અને તે ટ્રેનિંગ કૉલેજના અધિકારીઓ કૉલેજમાં લેશે. સાધારણ રીતે જેમને ધણામાં ધણા દોષક મળશે તેમને શિષ્યવૃત્તિ આપવામાં આવશે; તથાપિ દરેક જિલ્લાને સાર તેની જરૂરીઆત પ્રમાણે અમુક શિષ્યવૃત્તિ નીમી આપવાની, અથવા મુસલમાન, બીલ, કોળી, ઇસાદિ વર્ગના લોકો જેમને ખાસ ઉત્તેજન આપવાની જરૂર જણાય તેમને માટે અથવા જેઓની સ્ત્રીઓ શિક્ષક તરીકે કામ કરતી હોય અગર શિક્ષણ લેતી હોય તેઓને માટે શિષ્યવૃત્તિઓ અસાધ્ય રાખવાની ઇન્સ્પેક્ટરને છૂટ છે. વળી ઇન્સ્પેક્ટરની મરજી પ્રમાણે શિષ્યવૃત્તિ વિનાના અગર બહારથી શિષ્યવૃત્તિ મેળવનારા પણ વિદ્યાર્થીઓની ચોટી સંખ્યા કૉલેજમાં દાખલ કરવામાં આવશે. ધારો ૫ મો.

શિષ્યવૃત્તિ લેનારા વિદ્યાર્થીઓએ દાખલ થતી વખતે સામેલ રાખેલા નમુના પ્રમાણે કરારનામું લખી આપવું પડશે. (પરિશિષ્ટ ઇ જુઓ.)
અભ્યાસક્રમ.

ધારો ૬ ઠો.

કૉલેજના આખા અભ્યાસક્રમના ત્રણ જુદા જુદા ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; તે દરેકમાં જમાસિક અને છેવટની પરીક્ષાઓ થશે. (પરિશિષ્ટ ઇ જુઓ.)

પરીક્ષાઓ.

ધારો ૭ મો.

વર્ષના જે 'ટર્મ' (ભાગ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૧ જાન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૩૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૧૫ મી જુનને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરને રોજ પૂરો

૧૪૦ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

મંજુરીથી, જે વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં નાપાસ થયા હશે, તે અભ્યાસક્રમની ફરી પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૧૧ મો.

પહેલા અને બીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને ઇન્સપેક્ટર પાસ પસંદ કરશે તોજ બીજા અને ત્રીજા વર્ષનો અભ્યાસ કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૨ મો.

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને સામેલ રાખેલા નમુના (પરિશિષ્ટ ક જુઓ) મુજબ ઇન્સપેક્ટર અને ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલની સહી સાથેનાં સર્ટિફિકેટો આપવામાં આવશે, અને પછી ચોખ્ખતાના ક્રમ પ્રમાણે ખાલી જગાઓમાંથી તેમને પસંદગી કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૩ મો.

પાસ થએલા ઉમેદવારો નીચે લખેલા દરવાજા કાયમ પગારની જગાઓ માટે લાયક ગણાશે:—

(૧)	૧ લા વર્ષના માણસો ...	{	.....દર મહિને રૂ ૧૨.
(૨)	૨ ના વર્ષના માણસો ...		... .. દર મહિને રૂ ૧૫.
(૩)	૩ ના વર્ષના માણસો...	{	૨ જો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૦.
			૧ લો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૫.

ધારો ૧૪ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત આગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેની જગા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનના લગી પહેલી તક અદાવવામાં આવશે.

૧૪૦ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

મંચુરીથી, જે વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં નાપાસ થયા હશે, તે અભ્યાસક્રમની ફરી પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૧૧ મો.

પહેલા અને બીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને ઇન્ટરમેડિયટ પાસ પસંદ કરશે તોજ બીજા અને ત્રીજા વર્ષનો અભ્યાસ કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૨ મો.

પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓને સામેલ રાખેલા નમુના (પરિશિષ્ટ ક જુઓ) મુજબ ઇન્ટરમેડિયટ અને ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલની સહી સાથેના સર્ટિફિકેટો આપવામાં આવશે, અને પછી યોગ્યતાના ક્રમ પ્રમાણે ખાલી જગ્યાઓમાંથી તેમને પસંદગી કરવા દેવામાં આવશે.

ધારો ૧૩ મો.

પાસ થએલા ઉમેદવારો નીચે લખેલા દરવાજા કાયમ પગારની જગ્યાઓ માટે લાયક ગણાશે:—

(૧) ૧ લા વર્ષના માણસો ...	{	.....દર મહિને રૂ ૧૨.
(૨) ૨ જા વર્ષના માણસો ...		... .. દર મહિને રૂ ૧૫.
(૩) ૩ જા વર્ષના માણસો...	{	૨ જો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૦.
		૧ લો વર્ગ—દર મહિને રૂ ૨૫.

ધારો ૧૪ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણુપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણુપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેની જગ્યા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક યશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળા જગ્યાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનના લગી પહેલી તકે અદાવવામાં આવશે.

૧૪૨ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની ઉંમરના હશે તેઓને કસરતની માફી મળશે, પણ તેઓએ 'ફિઝ' શિખવવાનું કામ સારી રીતે જાણવું જોઈશે.

ધારો ૧૮ મો.

પેનશન લાયક પગારવાળા જે શિક્ષકોને શિષ્યવૃત્તિ સાથે કે વગર ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહેવાની પરવાનગી મળશે તેઓએ એ પ્રમાણે ગાળેયો ચખતું સરકારી ઠરાવ નંબર ૧૦૪૯ તા. ૨૮ મી મે ૧૮૯૧ મુજબ, પેનશન લાયક નોકરી તરીકે ગણાશે.

પરિશિષ્ટ એ—(ધારો ૫ મો).

૩. ૧—૮—૦

નો રટામ્પ.

એક તરફ

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે

ચએલો કરાર.

હું

આથી કરાર કરું છું કે પુરુષો માટેની પ્રેમચંદ રાયચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે ઠરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે મને શિષ્યવૃત્તિ આપી, તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા પાળીશ, અને ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને એ કોલેજમાં રહેવા દેશે સાંસુધી, અથવા જરૂરજોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ થઈશ સાંસુધી ત્યાં રહીશ; અને જેટલી મુદત હું તે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહ્યો હઈશ તેથી બમણી મુદતથી ઓછી નહિ એટલી મુદત સુધી કેળવણીખાતામાં શિક્ષક તરીકે નોકરી કરીશ, અને સદર્દુ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને જે કામ તે દર્મિયાન સોંપશે તે સંતોષકારક રીતે બજાવીશ. વળી આ કરાર હું કાઈ રીતે તોડું તો સરકારને એકંદરે જેટલી શિષ્યવૃત્તિ મેં લીધી હશે તેટલી રકમ આપવાને કબુલ થાઉં છું. એ રૂખીઆ દંડ તરીકે નહિ, પણ તુકસાન અને યએલા ખર્ચના વળતર તરીકે ગણવા.

૧૪૨ પુરુષો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની ઉંમરના હશે તેઓને કસરતની માફી મળશે, પણ તેઓએ 'ડ્રિલ' શિખવવાનું કામ સારી રીતે જાણવું જોઈશે.

ધારો ૧૮ મો.

પેનશન લાયક પગારવાળા જે શિક્ષકોને શિષ્યવૃત્તિ સાથે કે વગર ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહેવાની પરવાનગી મળશે તેઓએ એ પ્રમાણે ગણેલા વખતે, સરકારી ઠરાવ નંબર ૧૦૪૫ તા. ૨૮ મી મે ૧૮૯૧ મુજબ, પેનશન લાયક નોકરી તરીકે ગણાશે.

પરિશિષ્ટ એ—(ધારો ૫ મો).

૩. ૧—૮—૦

નો રટામ્પ.

એક તરફ

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ જેની વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે

થએલો કરાર.

હું

આથી કરાર કરું છું કે પુરુષો માટેની

પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ્ર ટ્રેનિંગ કૉલેજ માટે ઠરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે મને શિષ્યવૃત્તિ આપી, તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારા યાગીય, અને ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને એ કૉલેજમાં રહેવા દેશે લાંસુધી, અથવા જરૂરજોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ થઈશ લાંસુધી લાં રહીશ; અને જેટલી સુદત હું તે ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં રહ્યો હઈશ તેથી બમણી સુદ તથી ઓછી નહિ એટલી સુદત સુધી કેળવણીઆતામાં શિક્ષક તરીકે નોકરી કરીશ, અને સદર્જન એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર મને જે કામ તે દર્મિયાન સોંપશે તે સંતોષકારક રીતે બજાવીશ. વળી આ કરાર હું ડાઈ રીતે તોડું તો સરકારને એકંદરે જેટલી શિષ્યવૃત્તિ મેં લીધી હશે તેટલી રકમ આપવાને કબુલ થાઉં છું. એ રીતે દંડ તરીકે નહિ, પણ સુકસાન અને થએલા

તરીકે

પરિશિષ્ટ વ—(ધારો ૬ ફો).

અભ્યાસક્રમ.

ફરજિયાત વિષયો.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા {
  - અ. નિશાળવ્યવસ્થા અને કૃતિપાઠના મૂળ-તત્ત્વો ટિન્ડર્ગાર્ટન સાથે.
  - વ. વર્નાકુલર માતૃતરકોડ અને દ્વિતરી પત્રકો.
  - ક. ગુજરાતી રફલોના મહેતાઈઓ માટે ખાતા તરફથી છપાએલી સૂચનાઓ.
૨. ગુજરાતી ભાષા* {
  - અ. ગુજરાતી વાચનમાળાનું વાચન અને કવિતા; ૨૦૦ લીટીઓનો મુખપાઠ; વ્યાકરણ અને સાદાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ; વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળ.
  - વ. નિબંધ (અક્ષર ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવશે).
૩. બીજી ભાષા ... {
  - સંસ્કૃત—પહેલી શુકના ૧ થી ૨૭ પાઠ સુધી, અથવા
  - ઉર્દુ—ફારસી—
  - અ. ઉર્દુ: ઉર્દુ ધોરણોનું વ્યાકરણ અને ઉર્દુ વાચનમાળાનું પુનરાવર્તન.

* જોમાં સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનની જરૂર પડે એવા ગુજરાતી વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળના પ્રશ્નો બીજી ભાષા તરીકે ફારસી લેનાર (ત્રણ વર્ષના) મુસાફરોનો પૂછવા નહિ.

૧૪૪ પુરુષો માટેની વર્નાકુલર ટ્રેનિંગ ડેવેલોપના ધારાઓનો સંગ્રહ.

પરિશિષ્ટ વ—(ધારો ૬ થી).

અભ્યાસક્રમ.

ફરજિયાત વિષયો.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા { અ. નિશાળવ્યવસ્થા અને કૃતિપાઠના મૂળ-તત્ત્વો કિન્ડર્ગાર્ટન સાથે.

વ. વર્નાકુલર માધ્યમો અને દ્વિતરી પત્રો.

ક. ગુજરાતી રદ્દોના મહેતાઓ માટે ખાતા તરફથી જાણી સૂચનાઓ.

૨. ગુજરાતી ભાષા* { અ. ગુજરાતી વાચનમાળાનું વાચન અને કવિતા;

૨૦૦ લીટીઓના મુખપાઠ; વ્યાકરણ અને સાદાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ; વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળ.

ચ. નિબંધ (અદાર ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવશે).

૩. બીજી ભાષા ... { સંસ્કૃત—પહેલી છુટકા ૧ થી ૨૭ પાઠ સુધી, અથવા

ઉર્દુ—ફારસી—

અ. ઉર્દુ: ઉર્દુ ધોરણોનું વ્યાકરણ અને ઉર્દુ વાચનમાળાનું પુનરાવર્તન.

* જેમાં સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાનની જરૂર પડે એવા ગુજરાતી વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળના પ્રશ્નો બીજી ભાષા તરફ ફરસી લેનાર (ત્રણ વર્ષના) મુસાફરોને પૂછવા નહિ.

૭. ખેતી { નાઇટમ રીડર્સ—૧ લો ભાગ પૂરો, અને બીજો ભાગ અર્ધો.

૮. ડ્રૉઇંગ .. { (૧) કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થ-પદાર્થપાઠની મૂલનાઓમાં બતાવ્યા છે તેવા-કાળા પાટોમાં ઉપર ચીતરવા

(૨) સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું ઉપરના જેવાજ પદાર્થોના ચિત્રો સીસાપેન અને કલમથી કાગળ ઉપર પાડવા

મૂલના—અથમ સીસાપેનથી અને પછી કલમથી અભ્યાસ કરવો.

(૩) ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખુલાસો આપવાને નકશા દોરવા.

(૪) આકાશી, સેટસ્કેવર, કુટપટીની આકાશી, કપાસ, વગેરે સાદા ડ્રૉઇંગના સાહિત્યો વપરવામાં, તથા પદાર્થોના માપના પ્રમાણોની નજરથી અદક્ષ કરવામાં તથા બારણા, પેટી, બારી, ટેમ્પલ, વગેરે સાદા પદાર્થોનું ખરેખર માપ લેવામાં ડ્રૉઇંગની

મૂલના—(૧) (૨) અને (૩) વિષયોમાં આ પેલા પદાર્થો સ્મૃતિથી પાડવા વારંવાર મહાવરો પાડવો

૯. કસરત ... { મજદુર અને મજબૂત સાથેની સાદી કસરત તેમજ દડ, કૂદવું, દોડવું, અને સ્કૂલડ્રિન.

બીજું વર્ષ

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળ-ચવરથા { અ પહેલા વખતે અભ્યાસક્રમના વિષયોનું વિશેષ જ્ઞાન.
ચ માનસશાસ્ત્ર

૭. ખેતી

...

નાઇદસ રીડર્સ—૧ લેખાગ પૂરો, અને બીજો લાગ અર્ધો.

૮. ડ્રૉઇંગ

...

(૧) કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થ-પદાર્થપાઠની સૂચનાઓમાં બતાવ્યા છે તેવા-કાળા પાટીઆ ઉપર ચીતરવા.

(૨) સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું. ઉપરના જેવાજ પદાર્થોનાં ચિત્રો સીસાપેન અને કલમથી કાગળ ઉપર પાડવાં.

સૂચના—પ્રથમ સીસાપેનથી અને પછી કલમથી અભ્યાસ કરવો.

(૩) ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખુલાસો આપવાને નકશા દોરવા.

(૪) આંકણી, સેટસ્કેવર, કુટપટીની આંકણી, કંપાસ, વગેરે સાદાં ડ્રૉઇંગનાં સાહિત્યો વાપરવામાં, તથા પદાર્થોનાં માપનાં પ્રમાણોની નજરથી અટકળ કરવામાં, તથા બારણાં, પેટી, બારી, ટેબલ, વગેરે સાદા પદાર્થોનું ખરેખર માપ લેવામાં કેળવણી.

સૂચના—(૧) (૨) અને (૩) વિષયોમાં આપેલા પદાર્થો સ્મૃતિથી પાડવા વારંવાર મહાપરો પાડવો.

૯. કસરત

...

મગદળ અને મલખમ સાથેની સાદી કસરત; તેમજ દંડ, કૂદવું, દોડવું, અને સ્ફૂલિંગ.

બીજું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા.

}

અ. પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમના વિષયોનું વિશેષ જ્ઞાન.
ઘ. માનસશાસ્ત્ર.

(બ) ગુજરાતનો ઇતિહાસ—મુસલમાની રાજ્યની પહેલાંના વખતનો.

વ. બૃગોળ.

(અ) દુરોપ અને આક્રિષ્ટ.

(બ) નકશો ચીનરવાનું પુનરાવર્તન.

(ક) વર્ગીન અને પાણી.

૬. વિદ્યા ... { ઘ. રસાયણ-રેરેટોની પ્રાથમિક પ્રમાણે.
ચ. વાચનમાળાની પાંચમી અને છઠ્ઠી ચોખડીમાં આવતા વિદ્યાના પાટો.

૭. ખેતી. ... { નાકરિસની વાચનમાળાનો બીજો સંદેશ અર્ધો ભાગ અને ત્રીજો ભાગ.

૮. ફાઈગ ... { (૧) પહેલા વર્ષના વિષયો વધારે અધરા દૃષ્ટિથી લઈ જારી રાખવા.

(૨) પહેલા વર્ષને માટે બતાવેલા કુદરતી અને ખીજ પદાર્થોનું ચોક્કસ અથવા પીછી વડે રંગથી ચિત્ર પાડવું.

(૩) મિ. સી. એલ. બર્ન્સના ફોર્મ ગાર્ડસમાંની મજાતરવોદાગી ફોર્મમાળામાં આપ્યાં છે તેવાં સાદાં (મનોપલ વગર) જમિનિના આકારનાં ચિત્રો પાડવાં, તથા સ્કેલ (માપ) પ્રમાણે ચીનરવું.

મૂલના—પહેલા વર્ષના અભ્યાસ પ્રમાણે સમતિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત ... { પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત પેરેલેલ અને હોરિઝન્ટલ બાર ઉપર કસરત, અને ડિલ.

(બ) ગુજરાતનો ઇતિહાસ—મુસલમાની સત્તવ-
ની પહેલાંના વખતનો.

વ. બૃગોળ.

(અ) દુરોપ અને આફ્રિકા.

(બ) નકશો ચીતરવાનું પુનરાવર્તન.

(૩) જમીન અને પાણી.

૬. વિદ્યા ... { ઘ. રસાયણ-રેસોની પ્રાથમિક પ્રમાણે.
ચ. વાયનમાળાની પાંચમી અને છઠ્ઠી ચોપ-
ડીમાં આવતા વિદ્યાના પાંચ.

૭. ખેતી. ... { નાદરિસની વાયનમાળાનો બીજો રહેલો
અર્ધો ભાગ અને ત્રીજો ભાગ.

૮. ફાઈગ ... { (૧) પહેલા વર્ષના વિષયો વધારે અધગત દૃષ્ટિ
લઈ જરી રાખવા.

(૨) પહેલા વર્ષને માટે જતાવેલા કુદરતી અને
ખીજ પદાર્થોનું ચોક્કસ અવધા પીછી પડે
રંગથી ચિત્ર પાડવું.

(૩) મિ. સી. એલ. બર્ડના ફાઈગ ચાર્ટસ-
માંની મજાતત્વોવાળી ફાઈગમાળામાં આ-
ખ્યાં છે તેવાં ચાર્ડાં (મનોમલ વગર)
જમિનના આકારનાં ચિત્રો પાડવાં, તથા
રહેલ (માપ) પ્રમાણે ચીતરવું.

મુશ્કેલી—પહેલા વર્ષના અભ્યાસ પ્રમાણે રમ-
તિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત ... { પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત પેર-
લેસ અને હોરિઝન્ટલ બાર ઉપર કસરત,
અને ફિલ.

૧૫૦ પુરથો માટેની વર્નાક્યુલર ટ્રેનિંગ ડેવેલોપના ધારાઓનો સંગ્રહ.

શુભરાતના ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન.

હિન્દુસ્તાન અને ઇંગ્લેન્ડની વચ્ચે સંબંધમાં આવતો ઇંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ.

ચ. ભૂગોળ—

જમનની ભૂગોળ—ઈંગ્લેન્ડ સામ્રાજ્યનું વિશેષજ્ઞાન—ઈંગ્લેન્ડનો નકશો ચીતરવા સાથે.

વાતાવરણ.

ખગોળ—

૧. વિદ્યા

...

અ. લૅન્ડકપરની પ્રવેશપોથી.

ચ. સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠ.

૭. ખેતી

...

નાઇટ્સ રીડર્સમાં આવેલું ખેતીનાં મૂળ-તત્ત્વોનું જ્ઞાન.

૨. ડ્રોઇંગ.

{

(૧) પહેલા અને બીજા વર્ષ કરતાં વધારે મુશ્કેલ નમુનાઓ લઈને કાળા પાટીઆ પર ચોક્કથી, અને કાગળ પર પેન્સિલથી, દલમથી અને રંગથી ચિત્ર પાડવાનો અભ્યાસ જનરી રાખવો.

(૨) ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેમનો ડિક્કાઇનમાં ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મધ્યમ ડ્રોઇંગમાળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

(૩) નિશાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો તથા બનાવો ખુલાસાવાર સમજાવવાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજા વિષય ડ્રોઇંગમાં જે સારી શક્તિ ધરાવતા હશે તેમને માટે ખાસ કરીને સૂચવ્યો છે. બધા વિદ્યાર્થીઓને ધણું કરીને દરજ્જાવાત યશો નહિ.

સૂચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

૯. કસરત.

{

ફિલ સાથે સંપૂર્ણ અભ્યાસક્રમ.

ગુજરાતના ઇતિહાસનું પુનરાવર્તન.
હિન્દુસ્તાન અને ઇંગ્લંડની વચ્ચે સંબંધમાં
આવતો ઇંગ્લંડનો ઇતિહાસ.

૬. ભૂગોળ—

જગતની ભૂગોળ—ઈંગ્લિશ સામ્રાજ્યનું વિ-
શેષતાન—ઈંગ્લંડનો નકશો ચીતરવા સાથે.
વાનાવરણ.

ખગોળ—

૧. વિદ્યા

...

અ. લૅન્ડપરની પ્રવેશપોથી.
વ. સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠ.

૭. ખેતી

...

નાઇટ્સ રીડર્સમાં આવેલું ખેતીનાં મૂળ-
તત્ત્વોનું જ્ઞાન.

૮. ડ્રૉઈંગ.

{

(૧) પહેલા અને બીજા વર્ષ કરતાં વધારે
મુશ્કેલ નમુનાઓ લઈને કાળા પાટીઆ
પર ચોક્કથી, અને કાગળ પર પેન્સિ-
લથી, દલમથી અને રંગથી ચિત્ર પાડ-
વાનો અભ્યાસ જારી રાખવો.

(૨) ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેમનો ડિઝાઇનમાં
ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મધ્યમ
ડ્રૉઈંગમાળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

(૩) નિશાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો
તથા બનાવો ખુલાસાવાર સમજાવવાને
ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજો વિષય ડ્રૉઈંગમાં
જે સારી શક્તિ ધરાવતા હશે તેમને
માટે ખાસ કરીને સૂચન્યો છે. બધા વિદ્યા-
ર્થીઓને ધણું કરીને ફરજિયાત ધરે નહિ.

સૂચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષગ.		
	૧ લું વર્ષ.	૨ લું વર્ષ.	૩ લું વર્ષ.
૧. ખીજી ભાષા—			
(વાચન અને મુખપાઠ સહિત) ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૪. ગણિત—			
અ. અંકગણિત—લેખી ...	૧૦૦	૭૫	૭૫
(પહેલા વર્ષમાં દેશીનામા સાથે.)			
ચ. અક્ષરગણિત—લેખી ...	૫૦	૫૦	૫૦
ફ. ભૂમિતિ અને માપકરણ—લેખી ...	...	૭૫	૭૫
ડ. ભૂમિતિ— ...	૫૦	...	...
કુલ ...	૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૫. ઇતિહાસ અને ભૂગોળ—			
અ. ઇતિહાસ—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
ચ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો—લેખી...	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦

પરીક્ષાના વિષયો.	વંધારેમાં વધારે દોષગ.		
	૧ લું વર્ષ.	૨ લું વર્ષ.	૩ લું વર્ષ.
૩. ખીછ ભાષા—			
(વાચન અને મુખપાઠ સહિત) ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૪. ગણિત—			
અ. અંગ્રગણિત—લેખી ...	૧૦૦	૭૫	૭૫
(પહેલા વર્ષમાં દેશીનામા સાથે.)			
બ. અક્ષરગણિત—લેખી ...	૫૦	૫૦	૫૦
ક. ભૂમિતિ અને માપકરણ—લેખી ...	...	૭૫	૭૫
દ. ભૂમિતિ— ...	૫૦	...	...
કુલ ...	૨૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૫. ઇતિહાસ અને ભૂગોળ—			
અ. ઇતિહાસ—લેખી... ...	૫૦	૫૦	૫૦
બ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો—લેખી...	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦

૧૫૬ પુરુષો મટિની વનકયુવર ટ્રેનિંગ કૉલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રિકોણ કે ચોરસની અંદર કે બહાર સ્પર્શ કરતો ગોળ દોરવાનું;
આપેલા ખુણાના જોડો ખુણો રહે તેવો આપેલી
સીધી લીટી ઉપર ગોળનો ખંડ દોરવાનું;

ટીપ ૨.

એક મિન્ડુએ થતા ખુણાઓ.

એક સીધી લીટી બીજી સીધી લીટી ઉપર ઉભી રહે તો તેથી થ-
એલા પાસપાસેના બે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે; અને
તેથી ઉત્કું.

બે લીટીઓ એક બીજાને છેદે તો સામસામેના ખુણા બરાબર છે.

સમાન્તર લીટીઓ.

એક લીટી બીજી બે લીટીઓને છેદે સારે, જો

(૧) વ્યુત્ક્રમ ખુણાઓનું જોડકું બરાબર હોય, અથવા

(૨) બહારનો એક ખુણો તેજ દિશા તરફના માહેના સામેના
ખુણાની બરાબર હોય,

(૩) છેદનારી લીટીની એકજ બાજુ તરફના બે ખુણાઓનો
સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર હોય તો, તે બે લીટીઓ સમાન્તર છે,
અને તેથી ઉલટો પ્રમેય સિદ્ધાંત.

જો સીધી લીટીઓ એકજ સીધી લીટીને સમાન્તર છે તે પરસ્પર
સમાન્તર છે.

ત્રિકોણ અને સીધી લીટી આકૃતિઓ.

ત્રિકોણના ત્રણ ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે.

કોઈ પણ બહુકોણ આકૃતિ એવી હોય કે તેનો એક પણ ખુણો અંત-
ર્ગામી ન હોય, તો તેની બધી બાજુઓને અનુક્રમે વધારીએ તો એ રીતે
ચએલા ખુણાઓનો સરવાળો ચાર કાટખુણા બરાબર છે.

જો કોઈ એક ત્રિકોણની બે બાજુઓ અને તેની વચ્ચેનો ખુણો બીજા
ત્રિકોણની બે બાજુઓ તથા તેની વચ્ચેના ખુણાની બરાબર હોય તો ત્રિ-
કોણો બધી રીતે સરખા થશે.

જો કોઈ એક ત્રિકોણના બે ખુણા અને એક બાજુ બીજા ત્રિકોણના

૧૫૬ પુરુષો માટેની વર્નાકુલર ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓનો સંગ્રહ.

ત્રિકોણ કે ચોરસની અંદર કે બહાર સ્પર્શ કરતો ગોળ દોરવાનું;
આપેલા ખુણાના જોડો ખુણો રહે તેવો આપેલી
સીધી લીટી ઉપર ગોળનો ખંડ દોરવાનું;

ટીપ ૨.

એક મિન્ડુએ થતા ખુણાઓ.

એક સીધી લીટી બીજી સીધી લીટી ઉપર ઉભી રહે તો તેથી થ-
એલા પાસપાસેના બે ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે; અને
તેથી ઉત્પન્ન.

બે લીટીઓ એક બીજાને છેદે તો સામગ્રામેના ખુણા બરાબર છે.

સમાન્તર લીટીઓ.

એક લીટી બીજી બે લીટીઓને છેદે સારે, બે

(૧) વ્યુત્ક્રમ ખુણાઓનું જોડકું બરાબર હોય, અથવા

(૨) બહારનો એક ખુણો તેજ દિશા તરફના માહેના સામેના
ખુણાની બરાબર હોય,

(૩) છેદનારી લીટીની એકજ બાજુ તરફના બે ખુણાઓનો
સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર હોય તો, તે બે લીટીઓ સમાન્તર છે,
અને તેથી ઉદ્ધટો પ્રમેય સિદ્ધાંત.

જે સીધી લીટીઓ એકજ સીધી લીટીને સમાન્તર છે તે પરસ્પર
સમાન્તર છે.

ત્રિકોણ અને સીધી લીટી આકૃતિઓ.

ત્રિકોણના ત્રણ ખુણાઓનો સરવાળો બે કાટખુણા બરાબર છે.

કોઈ પણ બહુકોણ આકૃતિ એવી હોય કે તેનો એક પણ ખુણો અંત-
ગાંભી ન હોય, તો તેની બધી બાજુઓને અનુક્રમે વધારીએ તો એ રીતે
થએલા ખુણાઓનો સરવાળો ચાર કાટખુણા બરાબર છે.

જો કોઈએક ત્રિકોણની બે બાજુઓ અને તેની વચ્ચેનો ખુણો બીજા
ત્રિકોણની બે બાજુઓ તથા તેની વચ્ચેના ખુણાની બરાબર હોય તો ત્રિ-
કોણો બધી રીતે સરખા થશે.

જો કોઈ એક ત્રિકોણના બે ખુણા અને એક બાજુ બીજા ત્રિકોણના

$$(અ-બ)^2 = અ^2 - ૨ અ બ + બ^2.$$

$$(અ^2 - બ^2) = (અ + બ)(અ-બ).$$

ત્રિકાણની એક બાજુ પરનો ચોરસ, બીજી બે બાજુથી ચએલો ખુણો પહોળો, કાટખુણો, અથવા સાંકડો હોય તે પ્રમાણમાં, તે બાજુઓ ઉપરના ચોરસોના સરવાળા કરતાં મોટો, સરખો, કે નાનો હોય છે. ન્યારે અસમાનતા હોય છે, ત્યારે તફાવત બેમાંની એક બાજુ, અને તે બાજુ ઉપર બીજી બાજુનું ગ્રેજેક્શન (પ્રલંબન) એ બેથી ચએલો કાટખુણ ચોખુણના બમણાઈ બેટલો હોય છે.

કોઈ પણ ત્રિકાણમાં બે બાજુ પરના ચોરસોના સરવાળો, પાયાના અર્ધ પરના ચોરસની બમણાઈમાં પાયાને દુભાગનારી મધ્યગા (median) ઉપરના ચોરસની બમણાઈ ઉમેરીએ તેની બરાબર હોય છે.

નિધાન. (Loci)

બે સ્થિર બિન્દુથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન તે બે સ્થિર બિન્દુઓને જોડનારી સીધી લીટીને દુભાગનાર લંબ હોય છે.

એક બિંદુને છેદતી બે સીધી લીટીઓથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન બે આપેલી લીટીની વચ્ચેના ખુણાઓને દુભાગનાર સીધી લીટીઓની જોડ હોય છે.

ગોળ.

વ્યાસ ન હોય તેવી ન્યાના દુભાગ બિન્દુ ઉપર મધ્ય બિન્દુથી દોરેલી લીટી તે ન્યાના ઉપર લખ છે, અને તેથી ઉત્પન્ન ન્યા ઉપર મધ્ય બિન્દુમાંથી દોરેલો લખ ન્યાને દુભાગે છે.

સીધી લીટીમાં નહિ એવાં ત્રણ બિન્દુઓમાં યર્ધને જનારું એક ગોળ હોય, અને તેનું એકજ ગોળ કોઈ ચક્રે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં (૧) જો બે કોંસના સામા મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણા સરખા હોય, તો તે કોંસ સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન (૨) જો બે કોંસ સરખા હોય તો તેમની સામેના મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણાઓ સરખા હોય છે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં જો બે ન્યા સરખા હોય, તો તેનાથી છેદાએવા બે કોંસો સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન બે કોંસ સરખા હોય તો તેમની ન્યા સરખા હોય છે.

$$(અ-બ)^2 = અ^2 - ૨ અ બ + બ^2.$$

$$(અ^2 - બ^2) = (અ + બ) (અ-બ).$$

ત્રિકોણની એક બાજુ પરનો ચોરસ, બીજી બે બાજુથી ચએલો ખુણો પહોળો, કાટખુણો, અથવા સાંકડો હોય તે પ્રમાણમાં, તે બાજુઓ ઉપરના ચોરસોના સરવાળા કરતાં મોટો, સરખો, કે નાનો હોય છે. ન્યારે અસમાનતા હોય છે, ત્યારે તફાવત બેમાંની એક બાજુ, અને તે બાજુ ઉપર બીજી બાજુનું પ્રોજેક્શન (પ્રલંબન) એ બેથી ચએલા કાટખુણ ચોખુણના બમણાઈ જોડેલો હોય છે.

કોઈ પણ ત્રિકોણમાં બે બાજુ પરના ચોરસોના સરવાળો, પાયાના અર્ધ પરના ચોરસની બમણાઈમાં પાયાને દુભાગનારી મધ્યગા (median) ઉપરના ચોરસની બમણાઈ ઉમેરીએ તેની બરાબર હોય છે.

નિધાન. (Loci)

બે રિયર બિન્દુથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન તે બે સ્થિર બિન્દુઓને જોડનારી સીધી લીટીને દુભાગનાર લંબ હોય છે.

એક બિંદુને છેદતી બે સીધી લીટીઓથી સરખે અંતરે રહેતા બિન્દુનું નિધાન બે આપેલી લીટીની વચ્ચેના ખુણાઓને દુભાગનાર સીધી લીટીઓની જોડ હોય છે.

ગોળ.

વ્યાસ ન હોય તેવી ન્યાના દુભાગ બિન્દુ ઉપર મધ્ય બિન્દુથી દોરેલી લીટી તે ન્યાના ઉપર લબ છે, અને તેથી ઉત્પન્ન ન્યા ઉપર મધ્ય બિન્દુમાંથી દોરેલો લબ ન્યાને દુભાગે છે.

સીધી લીટીમાં નહિ એવાં ત્રણ બિન્દુઓમાં ચર્મને જનારું એક ગોળ હોય, અને તેવું એકજ ગોળ હોઈ શકે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં (૧) જો બે કોંસના સામા મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણા સરખા હોય, તો તે કોંસ સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન (૨) જો બે કોંસ સરખા હોય તો તેમની સામેના મધ્યબિન્દુ આગળના ખુણાઓ સરખા હોય છે.

એકજ કે સરખા ગોળમાં જો બે ન્યા સરખા હોય, તો તેનાથી છેદાએલા બે કોંસો સરખા હોય છે; અને એથી ઉત્પન્ન જો કોંસ સરખા હોય તો તેમની ન્યા સરખા હોય છે.

દરેક માણસે કાયદો બાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને વિપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવકિ ઇડીઅન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ હાં મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આજકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકદરિનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦ ૦-૭-૦ માત્ર મળશે. બધી નકલો અપીલવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લેો, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેનાં હજારો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકોરાએ પાસે રાખવી જ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વંચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ. તાકીદે મંગાવીલો. થોડી કાપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. ખેરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

લંડનના 'મોરલ એજ્યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી રહે.

ત્રણ ભાગમાં. દરેકના ૭ આના. * ત્રણ ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧)

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીમલા અને ગુજરાતી ઉપલા પર્ગોળાં માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી શાળાઓની ધણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે ટેકરટ છુક તરીકે ચાલે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા છાપ ઉચાં. ૫૫-૩૨૫, મોર્નરીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૦૮ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુજર્ષી રમોલકોંઝ કોર્ટના જડનામદાર રૂ. ૦ મો. ૦ ઝવેરી, એમ. એ. એચ એલ. પી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સદ્ગુણો, ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી ચુંટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં, મદાન શ્રી પુસ્તોનાં, ચત્રિત્રામાં, આલેખેલી જૂત સ્વભાવની ઉન્નત વાત્સલ્ય આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સારૂં તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની, મોખતા નિષ્ઠ છે. ત્રજલાલ પ્રેમ મહેતા, હેડ મા. તા. ૨૬૦, વડવાળ રાહેર. મગદ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવકે ઇંડીઅન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઓફ ડેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ હા મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાણનો, સુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર ડ્રાપરટી પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આખકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકદાચનો, નરવાનો, વારંસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦-૦૦ માત્ર મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લ્યો, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેનાં હજારો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકોરોએ પાસે રાખવી જ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વંચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો સાથ નહિ. તાકીદે મંગાવીલો. થોડી કાપી શીલક છે.

જેહલાલ દેવશંકર દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. ખોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અને લા. માટે શિશુસહજોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

લંડનના 'મોરલ એન્ડ યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી છે. (૧) ત્રણ ભાગમાં. દરેકના ૭ આના. * ત્રણ ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧)

દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપલા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાખ્યોની ધણી શાળાઓમાં નીતિને કેળવણી માટે રેકરડે બુક તરીકે ચાલે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા હાપ ઉચાં ૫૯-૩૨૫, મોડર્નરીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૦૮ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ રમૉલકોઈ કોર્ટના જડજનામદાર ફૂં ૭૦ મોં અવેરી, એમ. એ. એચ એલ. ખી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સહયુક્તો, ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી ચુંટી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મદાન ત્રી પુરોનાં ત્રિ રિત્રામાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉન્નત વાત્સલ્ય આપણાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા સાર્વભૌમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની મોખ્ખતા નિર્ણય છે. જેહલાલ પું ૦ મહેતાજી, હેડ માં તાં ૦ રૂં ૦, વડવાજી રાહેર. પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની મુંબઈ.

મૂલ્યના—જૂન તથા જુલાઈનાં શાળાપત્ર બેમાં છપાશે

શુદ્ધિપત્ર.

આજુ સાલના માર્ચ માસના શાળાપત્રમાં પાને ૧૦૯ માં 'શુદ્ધિપત્ર સર્વસંગ્રહે' નામની ચોપડી ઈનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે મંજૂર થયેલી છે એમ જણાવ્યું છે તે સુધારી ફક્ત લાઇબ્રેરી માટે મંજૂર થઈ છે એમ વાંચવું.

એડિટર,

શુદ્ધિપત્રક.

સને ૧૯૧૦

પૃષ્ઠ	પકિત	અશુદ્ધ.	— શુદ્ધ
૧૫૦	૧	કમ્પરમ (અ).	કમ્પરમ, કમ્પરિમ
૧૫૨	૨૬	કમીરા=	કમ્પસ=

સને ૧૯૧૧.

૯૦	૧૧	ખાત્રિદ	ખાવદ.
	૧૫	ખાસીઆ (અ).	ખાસીયત (અ).
	૧૬	(આ).	(અ).
૯૧	૧૪	(કા). અં.	(કા અ.).
૯૨	૭	ખદોદન	ખદીદન
	૧૫	ગકુર	ગકૂર
	૨૮	ગગરીખીવાગ	ગરીખતવાગ,
૯૩	૧	ગરીખપર્વર	ગરીખપર્વર,
	૫	ટાપીના	ટાપીના
૧૩૪	૧૪	ખિલ્ખને	ખિલ્ખને ..
	૨૦	રાશિય	રાશિદ
	૨૧	રાશિ દોન	રાશિદોન
૧૩૫	૧	ગર છી	ગચ્છી
	૪	દુશ્મન	દુશ્મન
	૫	ગનીમતા	ગનીમત
	૭	વગર	વગેરે
	૧૨	(કા). ગાફિલ	ગાફિલ
	૧૬	ગુજાનીદન	ગુજાનીદન
	૨૦	ગૂના	ગૂતા

સૂચના—નૂન તથા જુલાઈનાં શાળાપત્ર બેગાં છપાશે

શુદ્ધિપત્ર.

ચાલુ સાલના માર્ચ માસના શાળાપત્રમાં પાને ૧૦૯ મા 'શુદ્ધિપત્ર' નામની ચોપડી ઈનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થએલી છે એમ જાણાવ્યું છે તે સુધારી ફક્ત લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થઈ છે એમ વાંચવું.

એડિટર,

શુદ્ધિપત્રક.

સને ૧૯૧૦

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ.	- શુદ્ધ
૧૫૦	૧	કમરગ (અ).	કમરગ, કમરિગ
૧૫૨	૨૬	કમીરા =	કબસ =

સને ૧૯૧૧.

૯૦	૧૧	ખાવિદ	ખાવદ.
	૧૫	ખાસીઆ (અ).	ખાસીયત (અ).
	૧૯	(આ).	(અ).
૯૧	૧૪	(કા). એ.	(કા અ.).
૯૨	૭	ખદોદન	ખદીદન
	૧૫	ગકુર	ગકૂર
	૨૮	ગગરીખીવાજ	ગરીખનવાજ,
૯૩	૧	ગરીખપર્વર	ગરીખપર્વડ, -
	૫	ટોપીના	ટોપીના
૧૩૪	૧૪	ખિલ્અને	ખિલ્અને ..
	૨૦	રાશિપ	રાશિદ
	૨૧	રોશિ દોન	રાશિદોન
૧૩૫	૧	ગર છી	ગચ્છી
	૪	દુશ્મન	દુશ્મન
	૫	ગનીમતા	ગનીમત
	૭	વગર	વગેરે
	૧૨	(કા). ગાફિલ	ગાફિલ
	૧૬	ગુળનીદન	ગુળનીદન
	૨૦	ગૂના	ગૂતા

જખરો ઉઠાવ ઈનાંમી ઘડીઆળ જખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખ્યબલ જુડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી હેડા ૧

રેશમી રમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરા ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૧

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શાશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરા ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરા ૧

હોઝાવન ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૧

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરા ૧

—ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે ગતીસ આપવામાં આવશે આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક નયા એના ચાંદીના દરેક જ્વનનાં વેચ તથા તેને લંગોતો દુરસ્તાનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તાનું કામ કીઝાવન ભાવે ખાતી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—જહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. જહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી. ટી.ટ-મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીસાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

જામરો ઉઠાવ ઈનાંમી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪

ફુલખલ જાહેરી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી હેડ ૧

રેશમી રમાલ ૧

પંગના મોઝની જોડ ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

આમડાનો પટો ૧

કાલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોઝની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

હોઝાથંત્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

આમડાનો પટો ૧

કાલર ૧

નેટટાઈ ૧

રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી મોઝની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

પાકી સાહી ૧

ફેન્સી કુંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુ વંચર કીમતે ઘડીઆળની સાથે જાહેર આપવામાં આવશે. આ સિવાય મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સેના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તે લંગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીધાવત ભાખાંત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—જહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. જહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અડધા આનાની ટી-દીટ મોકલવી.

મળવાનું ઠેકાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સાથે.

પૂરા કરી એઓ પટેલા વર્ગનું પ્રમાણપત્ર ગેળવનામા ફત્તેહમદ થયા હ્યાર
આ એમ ઠર્યું કે વધુ પ્રગરણી આપના એમને લાગી મુસાફરીએ લઈ
જના, કેમકે પત્રિમતા સુધરેલા દેશમા મુસાફરી, ગેળવપીનું અગત્યનું અગ
ગણ્યાય છે ઇ સ ૧૮૭૯ ના ઑગસ્ટ માસમા એ પ્રમાણે તેમની મુસા
ફરી માટે ઘટતી ગોઠવણ કરનામા આની પ્રથમની મુસાફરીમા જિલ્લા
લટર, મિનોર્કા, ચેલર્મો, મેસિના, તથા આફ્રિકાને કિનારે માર્સા, કેનેરિ
એટ, વગેરે અને ચેમટ ઈંડીઝ ટાપુઓમા ત્રિનિદાદ, જેમેકા વગેરેમા થઈને
અમ્યુડાઈથી પોર્ટસમથ પાછા ફર્યા એએક માસ કિનારે ગાળ્યા પછી ફરી
લાગી મુસાફરીએ જનાની તૈયારી થઈ આ મુસાફરી દર્મિયાન લગભગ
આખી પૃથ્વીની પ્રવક્ષિણા કવ્વામા આરી આફ્રિકામા કેપ ડી વર્ડ ટાપુને રસ્તે
થઈને દક્ષિણ અમેરિકામા મૉન્ટિ વિડિઓ ફ્રાંકેન્ઝ એટ વગેરે સ્થળે તેમણે
મુકામ કર્યો હતો, અને લાથી ફરી કેપ ઑન ગુડ હોપને રસ્તે આંગ્લેસિ
આના બદરો તરફ વળ્યા હતા ત્યાંથી શાંગહાઈ, હોંગકોંગ સિંગાપોર, કોલ
મોમા ગયા અને સ્વેડનની નહેરને માગ જેસનમ, સ્વેડેન ને જિલ્લાલટ
થઈને ઇ સ ૧૮૮૧ ના ઑગસ્ટમા તેઓ રસદેરા પાછા ફર્યા આ મ
સાફરીમા તેમને ઘણું જોવાનું ને જાણવાનું મળ્યું, અને તેમના જ્ઞાનમાં
ઘણો વધારો થયો રાજકુમારને માથે એમના મોટા ભાઈ હોનાથી પોતે
ઇચ્છાડની ગણ્યાગાદીના પ્રથમ વારસ નહોતા, એ ખીના દેવેન્દ્રાથી દરી
આઈ લક્ષ્મીમાતાનો અભ્યાસ ચાતુ રાખનામા તેમને બહુ મદદગાર થઈ
પડી એ ખાતામા જુદા જુદા અમલદાર તનોર ચાર વરસ નોકરી કર્યા
બાદ તેમણે રૉયલ નેચર કોલેજમા (રાજ્યની નૌકામન્યની પાઠશાળામા)
અને અન્ય સ્થળે અભ્યાસ કર્યો હતો ઇ સ ૧૮૯૦ મા તેમણે મહા
રાણી વિક્ટોરિયાના પ્રતિનિધિ તરીકે જેમેકામા આઘાગિઝ પ્રદર્શન ખુલ્લું
મળ્યું હતું

ઇ સ ૧૮૯૧ મા વર્ષ રાજકુદુબને ઘણું ભારે નીચડ્યું હીસેળ
માસમા પ્રિન્સ જ્યૉર્જ તાનથી સપડાયા, અને તેમને આગમ થયો એટ
લામા રાજકુદુબને કારી ઘા લાગ્યો તેમના મોટા ભાઈ આલ્ફર્ડ વિન્ટર
ડચ્ક ઑવ ક્લેન્સ સખન બીમારીથી કાગને વશ થયા આ બેદખરક

પૂરો કરી એઓ પહેલા વર્ગનું પ્રમાણપત્ર ગેજવનામા ફત્તેહમદ થયા હ્યાર
 બાદ એમ ઠર્યું કે વધુ કમરણી આપના એમને લાગી મુસાફરીએ લઈ
 જના, કેમકે પશ્ચિમના સુધરેલા દેશોમા મુસાફરી, ગેજવણીનું અગત્યનું અંગ
 ગણાય છે. ઇ. સ. ૧૮૭૯ ના, ઑગસ્ટ માસમા એ પ્રમાણે તેમની મુસા
 ફરી માટે ઘટતી ગોઠવણ કરવામા આવી, પ્રથમની મુસાફરીમા જિઓ
 લટર, મિનોર્કા, ચેલર્મો, ગેસિના, તથા આફ્રિકાને કિનારે માર્સ, કેનેરિ
 બેટ, વગેરે અને ચેમ્પ ઈંડીઝ ટાપુઓમા ત્રિનિદાદ, જેમેકા વગેરેમા ધઈને
 અમ્યુઝાંટથી પોર્ટસમથ પાછા ફર્યા. બેએક માસ કિનારે ગાળ્યા પછી ફરી
 લાગી મુસાફરીએ જનાની તૈયારી થઈ આ મુસાફરી દર્મિયાન લગભગ
 આખી પૃથ્વીની પ્રતક્ષિણા કરવામા આવી આફ્રિકામા કેપ ડી વર્ડ ટાપુને રસ્તે
 થઈને દક્ષિણ અમેરિકામા મૉન્ટિ વિડિઓ ફ્રાંકોંડ બેટ વગેરે સ્થળે તેમણે
 મુકામ કર્યો હતો, અને સાચી ફરી કેપ ઑન ગુડ હુડપને રહે તે આંગ્રેજોસિ
 આના બદલે તરફ વળ્યા હતા ત્યાંથી શાંગહાઈ, હુગેકોંગ સિંગાપોર, કોલ
 મોમા ગયા અને સ્વેડની નહેરને માગ જેસનમ, ઑથેન્સ ને બ્રિસ્ટોલ
 થઈને ઇ. સ. ૧૮૮૧ ના ઑગસ્ટમા તેઓ સ્વેડેશ પાછા ફર્યા આ મ
 સાફરીમા તેમને ઘણું જોવાનું ને જાણવાનું મળ્યું, અને તેમના જ્ઞાનમાં
 ઘણો વધારો થયો રાજકુમારને માથે એમના મોટા ભાઈ હોનાથી પોતે
 ઇંગ્લાંડની ગન્યગાદીના પ્રથમ વારસ નહોતા, એ ખીના દૈવેન્જાથી ફરી
 આઈ લંકનમાતાનો અભ્યાસ ચાલુ રાખનામા તેમને બહુ મદદગાર થઈ
 પડી એ ખાતામા જુદા જુદા અમલદાર તરીકે ચાર વરસ નોકરી કર્યા
 બાદ તેમણે ગેયલ ગ્રેન્થ ફોનેન્સમા (રાજ્યની નોંદામન્યની પાઈશાગામા)
 અને અન્ય સ્થળે અભ્યાસ કર્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૬૦ મા તેમણે માલ
 રાણી વિમ્બોરિઆના પ્રતિનિધિ તરીકે જેમેકામા આઘાગિઝ પ્રદર્શન ખુલ્લું
 મળ્યું હતું.

ઇ. સ. ૧૮૬૧ મા વર્ષ રાજકુલુ બને ઘણું ભારે નીવડ્યું હીસેજ
 માસમા પ્રિન્સ જર્જોર્જ તાનથી સપડાયા, અને તેમને આગમ થયો એટ
 લામા રાજકુલુમને કારી ઘા લાગ્યો તેમના મોટાભાઈ આલ્ફર્ડ વિમ્બર
 ડ્યુક ઑવ ક્લેન્ડેન્સ સખન ખીમારીથી કાઢને વસ થયા આ બેદખરક

હિંદુસ્તાનનો કિનારો છોડીએ છીએ. અમે હિંદુસ્તાન જોયું છે તે જાણ્યું છે....., જેટલું જોયું છે તેટલાથી અમારા મનમાં વધુ જોવાની ઉત્કંઠા થશે, અને જ્ઞાતિ ને ધર્મના બેદ વગર અમારી સમસ્ત પ્રજાના હિત તરફ અમે અમારું દીલ લગાડીશું.’

રાજભક્તિ.—વળી એ પ્રસંગે એ નામદારે રાજ્ય તરફ વફાદારી અને સારા ભાવ માટે આપણું વખાણ કર્યો હતો. એથી રાજભક્તિ આપણા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે અને ઈશ્વર આપણને એ સન્માર્ગે ચાલવાની શુદ્ધિ આપે એને માટે આપણે તેની હમેશ પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. રાજ અને પ્રજા વચ્ચેનો સંબંધ પિતા ને પુત્રના સંબંધ જેવો છે. આર્થ પ્રજા પરાપૂર્વથી રાજામાં દેવનો અંશ છે એમ ગણતી આવી છે. મનુએ રાજમાં સર્વ દેવનો અંશ છે એમ કહ્યું છે: માટે આપણા મહારાજગ્રંથી પાંચમા જ્યોર્જ જેમ આપણા પર પિતા જેવો પ્રેમ રાખે છે તે આપણું દરેક રીતે કપાણું કરવા તરફ તેમની નજર છે, તેમ આપણે પણ હમેશ રાજસેવા ને રાજભક્તિમાં તત્પર રહેવું અને એમાં કોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા આવવા ન દેવી એ આપણો ધર્મ છે. આપણી વફાદારીમાં આપણી કોઈ પણ રીતે ખામી આવે તો તેમા આપણે ઈશ્વરના ગુનેગાર છીએ અને આપણે માથે કૃતગ્રતાનું ક્ષંક બેસશે એ આપણે હમેશ લક્ષમાં રાખવું.

બ્રિટિશ રાજ્યથી થતા લાભ:—બ્રિટિશ રાજ્યને પ્રભાવે આપણે કેટલા બધા લાભ મેળવ્યા શક્તિમાન થયા છીએ ! આજે આપણા જનમાલ દરેક રીતે સગીસલામત છે. આજે મહારાજગ્રંથીની સેનાનું બળ વિગ્રહ ને ખુનરેછ, પરરાજ્યના દુમલા, ને અંદરના બખેડા ને મારામારીથી આપણા દેશનું સંરક્ષણ કરે છે. અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં વારંવાર પિમહો ને લડાઈએને લીધે સર્વત્ર અવ્યવસ્થા હતી ને જનમાલ જોખમમાં હતો, તેને બદલે આજે ચારે તરફ શાન્તિ ને સલામતી પ્રસરી રહ્યાં છે તેથી દરેકાઈ પોતાનું કામ નિશ્ચિન્ત રહી કરી શકે છે. આજે ઓછો નિર્ભય રીતે બહાર ફરી ફરી શકે છે. આજે ન્યાયની અદાલતમાં, એક કિનારે વાધ ને બકરી પાણી પીવાં હોય, તેમ રાય ને રંકને સમાન ન્યાય મળે છે. આજે કપેટાથી કન્યાકુમારી સુધી ને કરાંચીથી કલકત્તા સુધી થોડા વખતમાં નિર્ભય મુ-

હિંદુસ્તાનનો દિનારો છોડીએ છીએ. અમે હિંદુસ્તાન જોયું છે તે જાણ્યું છે....., જેટલું જોયું છે તેટલાથી અમારા મનમાં વધુ જોવાની ઉત્કંઠા થશે, અને જાણે ને ધર્મના બેદ વગર અમારી સમસ્ત પ્રજાના હિત તરફ અમે અમારું દાલ લગાડીશું.’

રાજભક્તિ.—વળી એ પ્રસંગે એ નામદારે રાજ્ય તરફ વફાદારી અને સારા ભાવ માટે આપણું વખાણ કર્યું હતું. એવી રાજભક્તિ આપણા હૃદયમાં નિરંતર વાસ કરે અને ઈશ્વર આપણને એ સન્માર્ગ ચાલવાની શુદ્ધિ આપે એને માટે આપણે તેની હમેશ પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. રાજ્ય અને પ્રજા વચ્ચેનો સંબંધ પિતા ને પુત્રના સંબંધ જેવો છે. આર્થ પ્રજા પરપૂર્વથી રાજ્યમાં દેવનો અંશ છે એમ ગણતરી આવી છે. મનુષ્યે રાજ્યમાં સર્વ દેવનો અંશ છે એમ કહ્યું છે: માટે આપણા મહારાજગીતા પાંચમા જ્યોર્જ જેમ આપણા પર પિતા જેવો પ્રેમ રાખે છે તે આપણું દરેક રીતે ક’વાણ કરવા તરફ તેમની નજર છે, તેમ આપણે પણ હમેશ રાજસેવા ને રાજભક્તિમાં તત્પર રહેવું અને એમાં કાઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા આવવા ન દેવી એ આપણો ધર્મ છે. આપણી વફાદારીમાં આપણી કાઈ પણ રીતે ખામી આવે તો તેમા આપણે ઈશ્વરના ગુનેગાર છીએ અને આપણે માથે કૃતઘ્રતાનું કલંક ખેસશે એ આપણે હમેશ લક્ષમાં રાખવું.

બ્રિટિશ રાજ્યથી થતા લાભ.—બ્રિટિશ રાજ્યને પ્રભાવે આપણે કેટલા બધા લાભ મેળવવા શક્તિમાન થયા છીએ ! આજે આપણા જનમાલ દરેક રીતે સગીસલામત છે. આજે મહારાજગીતાની સેનાનું બળ વિગ્રહ ને ખુનરેણ, પરરાજ્યના દુમલા, ને અંદરના બખેડા ને મારામારીથી આપણા દેશનું સંરક્ષણ કરે છે. અગાઉ હિંદુસ્તાનમાં વારંવાર વિગ્રહો ને લડાઈઓને લીધે સર્વત્ર અવ્યવસ્થા હતી ને જનમાલ જોખમમાં હતાં, તેને બદલે આજે ચારે તરફ શાન્તિ ને સલામતી પ્રસરી રહ્યાં છે તેથી હરકાઈ પોતાનું કામ નિશ્ચિન્ત રહી કરી શકે છે. આજે સ્ત્રીઓ નિર્ભય રીતે બહાર ફરી ફરી શકે છે. આજે ન્યાયની અદાલતમાં, એક દિનારે વાધ ને બકરી પાણી પીતાં હોય, તેમ રાય ને રંકને સમાન ન્યાય મળે છે. આજે કચેરાયી કન્યાકુમારી સુધી ને કરાંચીથી કલકત્તા સુધી ઘોડા વખતમાં નિર્ભય મુ-

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આલુ પ. ૧૩૧ થી.)

અગાઉના ગુરુઓ નીતિ વિષે કેટલું લક્ષ ગ્રાખતા તે ઉપનિષદની કેટલીક આખ્યાયિકા વાંચવાથી જણાશે.

૧૧. સત્ય પર પ્રેમ.

સત્ય પર પ્રેમ—સત્યકામનો પિતા મરણ પામ્યો હતો. તેણે પોતાની માતા જાળાને પૂછ્યું કે મારું ગોત્ર શું છે ? માતાએ જવાબ દીધો કે સ્વામીની સેવામાં બધું ગ્રહેવાથી તારા પિતાના ગોત્રની મને ખબર નથી. મારું નામ તો જાણીશ છે ને તારું નામ સત્યકામ છે એટલું હું જાણું છું. પછી તે જાણી સત્યકામ ગૌતમ પાસે ગયો; ને ગૌતમે તારું શું ગોત્ર છે એમ પૂછ્યું એટલે કહ્યું, હું ગોત્ર જાણતો નથી, માતા પણ જાણતી નથી, પણ માતાએ કહ્યું છે કે ઉપનયન માટે આચાર્ય પાસે જઈ 'હું સત્યકામ જાણીશ છું.' એમ કહે. આ સત્ય વચનથી તે શરૂ નથી એમ આચાર્ય નફો કયું. અગ્રાહણ સત્તને અસત્યથી વિવિક્ત કરી બેલવા યોગ્ય નથી એમ નિર્ધારણ કરી આચાર્ય કહ્યું, હે જાળા, તું સત્યથી દૂર ગયો નથી, તે સત્તનો લાગ કર્યો નથી. અગ્રાહણ આવું ઝળ-સરળ વચન બોલ એ યુક્ત નથી તેથી તું બાલજન હોયો જોઈએ. હું તને ઉપનયન કરાવ તેટલા માટે સમિધ લાવ એમ કહી તેને ઉપનયન કરવા ગૌતમ પ્રવૃત્ત થયો.

(ત હોવાચ કિંગોત્રો નુ સોમ્યાસીતિ । સ હોવાચ નાહમેત-
દ્વેદ મો યદ્ગોત્રોઽહમસ્મપૃચ્છં માતરં સા મા પ્રત્યક્ષવીદ્ વહ્નં
ચરન્તો પરિચારિણી યૌવને ત્વામલમે સાહમેતન્ન વેદ યદ્ગો-
ત્રસ્ત્વમભિ જવાલા તુ નામાહમસ્મિ સત્યકામો નામ ત્વમસીતિ
સોઽહં સત્યકામો જાગલોઽસ્મિ મો ઇતિ ॥ તં હોવાચ નૈતદગ્રાહ્યણો
વિવક્તુમર્હતિ સમિધં સોમ્યાહુરોપ ત્વા નેપ્યે ન સત્યાદગા ઇતિ ॥

[ખન્દો. ૪ । ૪ । ૪-૫]).

સ્ત્રીઓ સ્વામિસેવામાં કેવી તત્પર હતી, સત્ય પર તેમનો કેવો પ્રેમ હતો, એ સત્યપ્રેમજ શરૂ નથી એવી કસોટીનું કેવી રીતે કારણરૂપ હતો,

કાવ્ય ને શાસ્ત્રના વિનોદો.

(આલુ પૃ. ૧૩૧ થી.)

અગાઉના ગુરુઓ નીતિ વિષે કેટલું લક્ષ ગ્રખતા તે ઉપનિષદની કે-
ટલીક આખ્યાયિકા વાંચવાથી જણાશે.

૧૧. સત્ય પર પ્રેમ.

સત્ય પર પ્રેમ—સત્યકામનો પિતા મરણ પામ્યો હતો તેણે પોતાની માતા જાળાને પૂછ્યું કે મારૂં ગોત્ર શું છે ? માતાએ જવાબ દીધો કે સ્વામીની સેવામાં વ્યગ્ર ગ્રહેવાથી તારા પિતાના ગોત્રની મને ખબર નથી. મારું નામ તો જાણ્યા છે ને તારૂં નામ સત્યકામ છે એટલું હું જાણું છું. પછી તે જાણ્યા સત્યકામ ગૌતમ પાસે ગયો; ને ગૌતમે તારું શું ગોત્ર છે એમ પૂછ્યું એટલે કહ્યું, હું ગોત્ર જાણતો નથી, માતા પણ જાણતી નથી, પણ માતાએ કહ્યું છે કે ઉપનયન માટે આચાર્ય પાસે જઈ 'હું સત્યકામ જાણ્યા છું.' એમ કહે. આ સત્ય વચનથી તે શરૂ નથી એમ આચાર્ય નફો કયું. અધ્યાત્મશુ સ્થાને અસલથી વિચિત્ર કરી બેસવા યોગ્ય નથી એમ નિર્ધારણ કરી આચાર્ય કહ્યું, હે જાણ્યા, તું સત્યથી દૂર ગયો નથી, તે સ્થાનો લાગ કર્યો નથી. અધ્યાત્મશુ આવું મનુ-સરળ વચન બોલ એ યુક્ત નથી તેથી તું ત્રાસભર હોયો જોઈએ. હું તને ઉપનયન કરાવે તેટલા માટે સમિધ લાવ એમ કહી તેને ઉપનયન કરવા ગૌતમ પ્રવૃત્ત થયો.

(ત હોવાચ કિંગોત્રો નુ સોમ્યાસીતિ । સ હોવાચ નાહમેત-
દ્વેદ મો યદ્રોત્રોઽહમસ્મ્યપૃચ્છં માતરં સા મા પ્રત્યઘ્વોદ્ વહહં
ચરન્તો પરિચારિણી યૌવને ત્વામલમે સાહમેતન્ન વેદ યદ્રો-
ત્તસ્ત્યમ્સિતિ ચત્પતા. નુ નામાહ્મસ્મિ. સત્યકામો. નામ. ન્યમસીતિ.
સોઽહં સત્યકામો જાગલોઽસ્મિ મો ઇતિ ॥ તં હોવાચ નૈતદગ્રાહ્યણો
વિવક્તુમર્હતિ સમિધં સોમ્યાહુરોપ ત્વા નેષ્યે ન સત્યાદગાઇતિ ॥

[બાન્દો. ૪ । ૪ । ૪-૫]).

સૌંઓ સ્વામિસેવામાં કેવી તનપર હતી, સત્ય પર તેમનો કેવો પ્રેમ હતો, એ સસપ્રેમજ શરૂ નથી એવી કસેટીનું કેવી રીતે કાઢાયું હતું,

વાળો રથ ઉપદાર તરફ લઈ તેની પામે ગયો. પામે વાનિ રાજ્યએ હતું, 'આ ઉપદારનો સ્વીકાર કરી તમે જે દેવની ઉપાસના કરો છો તે દેવનો મને ઉપદેશ કરો.' રૂંધે હતું, 'અહ હરિત્વા શૂદ્ર તયૈવ સહ ગોભિરસ્તુ'—નિઃક્રમુક્ત હાનથી મુક્ત રથ, ગાયન્ધિન તારોજ યાઓ, અર્થાત્, ગૃહસ્થાશ્રમ માટે ઉપયોગી ન થાય એટલા અપ દ્રવ્યનુ મારે કર્મ પ્રયોજન નથી. એ વચન સાંભળી જાનશ્રુતિ કરી હજાર ગાય, નિઃક્રમુક્ત હાર, ખચ્ચંદાઓ રથ, તે પોતાની પુત્રીને ઉપદાર તરફ લઈ તેની પામે ગયો, ને હતું, 'આ સર્વનો સ્વીકાર કરો, જે ગામમાં તમે છો તે ગામનો પણ સ્વીકાર કરો તે દેવનાનો મને ઉપદેશ કરો.' એનો સ્વીકાર કરી રૂંધે હતું, 'જા-જહોરમાઃ શૂદ્રાન્તેનૈવ મુખેનાલાગયિષ્યધાઃ'—હે શૂદ્ર, એ સર્વ તે આપ્યું છે, એજ વિદ્યાચરણ કરવાના ઉપાયથી મને તુ આજીવ કરાવીશ—મારી પામેથી તુ વિદ્યાચરણ કરીશ. મદાગ દેગમાં જે ગામમાં એ રૂંધેન મૂકેલો હતો તે એ રૂંધેપણું નામે પ્રખ્યાત થયું. તે ગામ ગળએ એ રૂંધેને આપ્યું તે ને ગળને રૂંધે વિદ્યાદાન દીધું.

શક્ષા, અન્ન, દાન, અનુદાન આદિ વિદ્યાપ્રાપ્તિનાં સાધન છે એ આ આગ્રહાધિકા દર્શાવે છે આ આપણ વિદ્યાદીન મેહલાનું નેજ તુ વખાણે છે. અલ્પજ્ઞાની રૂંધેનુ નેજ દુર્લભ છે, અલ્પજ્ઞાનર્હિત જાનશ્રુતિનું નથી. આ હમનું વચન રાજ્યને બાન કરાવવા માટે છે કે અંદર અપતિ અલ્પજ્ઞાન આગળ નિન્નેજ છે આપણા વચનથી ખિન્ન થયેલો જાન શકીયિ-ગથી રૂંધેને ઓળખી અલ્પજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એવો હમનો અભિપ્રાય છે. હમોનું અનાદ્યવચન સાંભળી ગળને શોક ઉત્પન્ન થયો. શૂદ્ર ગળનો આ દેશને મદાર્ય લેવાનો નથી; પણ યોગિક અથ લેવાનો છે. તે શોક પ્રતિ ગળનું અભિવ્યક્ત થયું અથવા તેને ગળનું અભિવ્યક્ત કર્યું, શોકે ગળને સપદાઓ અથવા શોધી ગળ રૂંધે પામે ગયો તેથી શૂદ્ર ગળને કતો છે એમ અન્નપુત્રમાં 'તદાદ્યગાત્' પદ વાપરી શૂદ્ર ગળનો અર્થ દર્શાવેલો છે.

ગળને પણ અલ્પજ્ઞાન જોઈતું હતું તેથી શક્ષા, દાન, વિનય આદિ સાતિ વર્તે શૂદ્ર પામે ગયો ચારેજ મુન્ને તેને વિદ્યાદાન દીધું એમ અમનવાનું છે.

અપૂર્ણ.

વાળો રથ ઉપદાર તરફ લઈ તેની પાસે ગયો. પાસે જઈને રાગએ કહ્યું, 'આ ઉપદારનો સ્વીકાર કરી તમે જે દેવની ઉપાસના કરો છો તે દેવનો મને ઉપદેશ કરો.' રૂકવે કહ્યું, 'મહા હારેત્યા શૂદ્ર તથૈવ સહ ગોભિરસ્તુ'— નિષ્ક્રયુક્તા હારથી યુક્ત રથ, ગાયસહિત તારોજ થાઓ, અર્થાત્, ગૃહસ્થ-શ્રમ માટે ઉપયોગી ન થાય એટલા અસ્પ દ્રવ્યનું મારે કંઈ પ્રયોજન નથી. એ વચન સાંભળી જનશ્રુતિ ફરી દગ્ગર ગાય, નિષ્ક્રયુક્ત હાર, ખચ્ચવાળો રથ, ને પોતાની પુત્રીને ઉપદાર તરફ લઈ તેની પાસે ગયો, ને કહ્યું, 'આ સર્વનો સ્વીકાર કરો, જે ગામમાં તમે છો તે ગામનો પણ સ્વીકાર કરો તે દેવનાનો મને ઉપદેશ કરો.' એનો સ્વીકાર કરી રૂકવે કહ્યું, 'આ-જહોરમાઃ શૂદ્રાનેૈવ મુલેનાભ્યામિષ્યથાઃ'—હે શૂદ્ર, એ સર્વ તે આપ્યું છે; એજ વિદ્યાપ્રદાણ કરવાના ઉપાયથી મને તું આલાપ કરાવીશ—મારી પાસેથી તું વિદ્યાપ્રદાણ કરીશ. મહાત્મ્ય દેશમાં જે ગામમાં એ રૂકવ રહેતો હતો તે એ રૂકવપણું નામે પ્રખ્યાત થયું. તે ગામ રાગએ એ રૂકવને આપ્યું ને તે રાગને રૂકવે વિદ્યાદાન દીધું.

શ્રદ્ધા, અત્ન, દાન, અનુદાન્ય આદિ વિદ્યાપ્રાપ્તિનાં સાધન છે એ આ આગપાપિક્ષા દર્શાવે છે. આ આપણ વિદ્યાદાન રહેલાનું નેજા તું વખાણે છે. અભિજ્ઞાની રૂકવનું તેજ દુર્લભ છે, અભિજ્ઞાનરહિત જનશ્રુતિનું નથી. આ દંડનું વચન રાગને ભાન કરાવવા માટે છે કે અહિક્ષે સંપત્તિ અભિજ્ઞાન આગળ નિમ્નેજ છે. આપણા વચનથી પિત્ર ધયસો રાગ ચક્રીકિં-ગથી રૂકવને ઓગળી અભિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે એવો દંડનો અભિપ્રાય છે. દંડોનું અનાદરવચન સાંભળી રાગને શોક ઉત્પન્ન થયો. શૂદ્ર રાખ્દનો આ દેશણે -દાર્થ લેવાનો નથી; પણ યોગિક અર્થ લેવાનો છે. તે શોક પ્રતિ રાગનું અભિજ્ઞાણ થયું અથવા શોકે રાગનું અભિજ્ઞાણ કર્યું, શોકે રાગને સપડાવ્યો અથવા શોકથી રાગ રૂકવ પાસે ગયો તેથી શૂદ્ર રાખ્દ કંપા છે એમ અભિપ્રાયમાં 'નદાદ્રવણાત્' પદ વાપરી શૂદ્ર રાખ્દનો અર્થ દર્શાવ્યો છે.

રાગને પણ અભિજ્ઞાન નોંધવું હતું તેથી શ્રદ્ધા, દાન, ચિત્ત આદિ સંગતિ કરીને શૂદ્ર પાસે ગયો ત્યારેજ શૂદ્રએ તેને વિદ્યાદાન દીધું એમ સમજવાનું છે.

અપૂર્ણ.

૧૯૨ અ. જીએ માટેની મહાસફારી ટ્રે. કૉ. થાનએનો સં ૬.

ધારો ૧૩ મા.

વર્ષના એ 'ટર્મ' (લાગ) કંવામાં આયા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૬ ટ્રી નવન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૨૦ મી એપ્રિલને મેજ પૂરા થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૪ થી જુલાઈને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરને મેજ પૂરા થશે આ તારીખો આશય પડતી છે. દરેક વર્ગના પહેલા ટર્મની આખરે કોલેજના અધિકારીઓ જમાસિક પરીક્ષા લેશે અને તેમાં પૂરા થએલા ટર્મમાં ચાલેલા બધા અભ્યાસની કમોટી કાદનામાં આવશે. ગિયપ્ટિસ લેનારા જે વિદ્યાર્થીઓ આ પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેઓની ગિયપ્ટિસ એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટરની મંજૂરી તો બરાબર કંવામાં કે યોગી કરવામાં આવશે.

ધારો ૧૪ મા.

ઉત્તર વિશાળતા એડ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર, કન્યાગાળાઓનાં ઇન્સપેક્ટર, લેડી મુપરટેન્ડન્ટ અને ખાનાના બોર્ડને અધિકારીઓને ઇન્સપેક્ટરની મંજૂરી, તેઓ મળીને ૬૦ થયે, બાંક ટર્મની આખરે, સર્ટિફિકેટ માટેની પરવાઓ લેશે.

ધારો ૧૫ મા.

સર્ટિફિકેટ પરીક્ષાઓના પરિબ્રુમની તબુ લુટી લુટી યાદીઓ બનાવવામાં આવશે. દરેક યાદીમાં દોકડના ક્રમ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનાં નામ ગોઠવવામાં આવશે, અને વળી ત્રીજા વર્ગના માળખેની યાદીઓ પૈકી દરેકના એ પેટા વર્ગ પાડવામાં આવશે.

ધારો ૧૬ મા.

પરીક્ષામાં પાસ થયા માટે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકદર દોકડમાથી ઓછામાં ઓછા સંકેટ ૪૦, દરેક વિષયને માટે કંવામાં દોકડમાથી ઓછામાં ઓછા ૩, અને દરેક પેટા વિષય માટે કંવામાં દોકડમાથી કમીમાં કમી ૩ દોકડ પ્રમેયવવા જોઈશે.

આ શરતને અનુસરીને મીઝવ વર્ષના જે વિદ્યાર્થીઓને—

અ. કંવામાં એકદર દોકડ પૈકી ઓછામાં ઓછા ૩ નોટસ

ધારો ૧૩ મો.

વર્ષના જે ' ટર્મ ' (લાગ) કરવામાં આવ્યા છે; પહેલો ટર્મ તા. ૬ ટી જાન્યુઆરીથી શરૂ થઈ તા. ૨૦ મી એપ્રિલને રોજ પૂરો થશે, અને બીજો ટર્મ તા. ૪ થી જુલાઈને રોજ શરૂ થઈ તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરને રોજ પૂરો થશે. આ તારીખો આશરે પડતી છે, દરેક વર્ગના પહેલા ટર્મની આખરે કૉલેજના અધિકારીઓ છમાસિક પરીક્ષા લેશે અને તેમાં પૂરા થએલા ટર્મમાં ચાલેલા બધા અભ્યાસની કમોટી કાટવામાં આવશે. શિષ્યવૃત્તિ લેનારા જે વિદ્યાર્થીઓ આ પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેઓની શિષ્યવૃત્તિ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂર હશે તો બધા કરવામાં કે ઓછી કરવામાં આવશે.

ધારો ૧૪ મો.

ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, કન્યાશાળાઓનાં ઇન્સ્પેક્ટર, લેડી સુપરટેન્ડેન્ટ અને ખાનાના બોર્ડ જે અધિકારીઓને ઇન્સ્પેક્ટરનીમશે, તેઓ મળીને દર વર્ષે, બીજા ટર્મની આખરે, સર્ટિફિકેટ માટેની પરીક્ષાઓ લેશે.

ધારો ૧૫ મો.

સર્ટિફિકેટ પરીક્ષાઓના પરિણામની ત્રણ જુદી જુદી યાદીઓ બનાવવામાં આવશે. દરેક યાદીમાં દોઢગના ક્રમ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનાં નામ ગોઠવવામાં આવશે, અને વળી ત્રીજા વર્ષના માળુમોની યાદીઓ પૈકી દરેકના જે પેટા વર્ગ પાઠવામાં આવશે.

ધારો ૧૬ મો.

પરીક્ષામાં પાસ થયા માટે દરેક વિદ્યાર્થીએ એકંદર દોઢગમાંથી ઓછામાં ઓછા સંકેતે ૪૦, દરેક વિષયને માટે કરાવેલા દોઢગમાંથી ઓછામાં ઓછા ૩, અને દરેક પેટા વિષય માટે કરાવેલા દોઢગમાંથી કમીમાં કમી ૬ દોઢગ મેળવવા લેખી શો.

આ રીતેતે અનુસરીને ત્રીજા વર્ષના જે વિદ્યાર્થીઓને—

અ. કરાવેલા એકંદર દોઢગ પૈકી ઓછામાં ઓછા ૩ જેટલા

૧૭૪ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાવક્ત્રી ટ્રે કો. ધારાઓનો સંમદ.

ધારો ૨૧ મા.

કોર્ટ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેવી જગા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ષના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ. ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર ખનના લગી પહેલી તકે ચઢાવવામાં આવશે.

ધારો ૨૨ મા.

જે શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહીને પહેલા અથવા બીજા વર્ષના અભ્યાસમાં પાસ થયા હશે, પણ જેમને (૧૮ મા ધારા મુજબ) કોલેજમાં રહી વિશેષ અભ્યાસ કરવા સારા ખાસ પસંદ કરવામાં નહિ આવ્યા હોય, તે ઓછામાં ઓછી બે વર્ષની સારી નોકરી કર્યા પછી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા વર્ષના અભ્યાસની પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૨૩ મા.

લોકલ અથવા મ્યુનિસિપલ બોર્ડની અથવા સરકારની હેખરેખ હોતી કોર્ટ પણ નિશાળના અશિક્ષિત (અન્ટ્રેન્ડ) શિક્ષકો વર્ગાક્રમુદ્ધર ધોરણ પાંચમાની પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે, અને જે વર્ષથી ઓછાં નહિ એટલી સંતોષકારક નોકરી કરી હશે, તો તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થયા વગર પહેલા વર્ષની પરીક્ષા આપી શકશે આ સમજાવેલા ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરી મેળવવી પડશે.

ધારો ૨૪ મા.

આવા અશિક્ષિત (અન્ટ્રેન્ડ) શિક્ષકો પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી બીજા વર્ષમાં દાખલ ન કરવામાં આવ્યા હોય તો, બીજા બે વર્ષ સારી રીતે નોકરી કર્યા પછી અને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી, બીજા

૧૭૪ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાવલ્લભી ટ્રે કો. ધારાઓનો સંમત.

ધારો ૨૧ મો.

કોઈ પણ વર્ગનું પ્રમાણપત્ર (સર્ટિફિકેટ) મેળવનારને તે પ્રમાણપત્ર ઉપરથી પોતાના વર્ગનો પગાર તરત માગવાનો હક પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ ફક્ત તેવી જગ્યા ખાલી પડેથી તેને માટે તે લાયક ગણાશે; તથાપિ પહેલા, બીજા, અને ત્રીજા વર્ગના પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓનો અનુક્રમે ઓછામાં ઓછો રૂ. ૧૧, ૧૨ અને ૧૫ નો પગાર તરત મેળવવાનો હક થશે. મેળવેલા વર્ગના પગાર કરતાં ઓછા પગારવાળી જગ્યાએ નીમેલા શિક્ષિત (ટ્રેન્ડ) શિક્ષકોને તેમના વર્ગના પગાર ઉપર બનતા લગી પહેલી તકે ચઢાવવામાં આવશે.

ધારો ૨૨ મો.

જે શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહીને પહેલા અથવા બીજા વર્ગના અભ્યાસમાં પાસ થયા હશે, પણ જેમને (૧૮ માં ધારા મુજબ) કોલેજમાં રહી વિશેષ અભ્યાસ કરવા સારા ખાસ પસંદ કરવામાં નહિ આવ્યા હોય, તે ઓછામાં ઓછી બે વર્ષની સારી નોકરી કર્યા પછી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા વર્ગના અભ્યાસની પરીક્ષા આપી શકશે.

ધારો ૨૩ મો.

લોકલ અથવા મ્યુનિસિપલ બોર્ડની અથવા સરકારની દેખરેખ હેઠળી કોઈ પણ નિશાળના અશિક્ષિત (અન્ટ્રેન્ડ) શિક્ષકો વર્ગાધ્યક્ષર ધોરણ પાંચમાની પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે, અને જે વર્ષથી ઓછાં નહિ એટલી સંતોષકારક નોકરી કરી હશે, તો તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થયા વગર પહેલા વર્ષની પરીક્ષા આપી શકશે આ સમયગાને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરી મેળવવી પડશે.

ધારો ૨૪ મો.

આવા અશિક્ષિત (અન્ટ્રેન્ડ) શિક્ષકો પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી બીજા વર્ષમાં દાખલ ન કરવામાં આવ્યા હોય તો, બીજા બે વર્ષ સારી રીતે નોકરી કર્યા પછી અને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજુરીથી, બીજા

૧૭૬ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રે. ઈ. ધારાઓનો સંગ્રહ.

- (૫) સ્થિતિ (પરણેલી, કુંવારી, કે વિધવા).
- (૬) વાલીનું નામ, ધંધો, તે સરનામું.
- (૭) આશ્રિતનું વાલી સાથેનું સગપણ.
- (૮) જમીનનાં નામ તે સરનામાં.
- (૯) કરારનામું કરવાને રાજી છે કે નહિ.

કાયદેસર વાલીની સહી

પરિશિષ્ટ વ.

કરારનામું (ધારો ૮ મો.)

૧. ૧-૮-૦

નો રજાંપ.

એક તરફ

તે

કાયદેસર પુરપ વાલી

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની

વચ્ચે આજ તારીખ

ને દિવસે થયેલો કરાર.

હું

, તે

નો કાયદેસર

વાલી આધી કરાર કરે છે કે સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે
કરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ અમાણે

ને શિ-

ષ્યવૃત્તિ આપી તેને પેટે એ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા

પાળશે, અને ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર અને એ કોલેજમાં

રહેવા દેશે સાંમુધી, અથવા જરૂર જોગ સર્વિસિકેટની પરીક્ષામાં પાસ

થશે સાંમુધી રહેશે; અને જોટલી મુદત ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહી દરો,

આજમાં એટલી તેટલી મુદત મુધી કેળવણી ખાતામાં શિક્ષક તરીકે નો-

૧૭૬ અ. સ્ત્રીઓ માટેની મહાસક્તી ટ્રે. કો. ધારાઓનો સંગ્રહ.

(૫) સ્થિતિ (પરણેલી, કુંવારી, કે વિધવા).

(૬) વાલીનું નામ, ધંધો, ને સરનામું.

(૭) આશ્રિતનું વાલી સાથેનું સગપણ.

(૮) વતનીનાં નામ ને સરનામાં.

(૯) કરારનામું કરવાને રાજી છે કે નહિ.

કાયદેસર વાલીની સહી

પરિશિષ્ટ વ.

કરારનામું (ધારો ૮ મો.)

<p>ર. ૧-૮-૦</p> <p>નો સ્ટાંપ.</p>

એક તરફ

નો

કાયદેસર પુરુષ વાલી

અને બીજી તરફ

ઉત્તર ભાગના એડવોકેટનાલ ઇન્સ્પેક્ટર

એ બેની

પરચે આજ તારીખ

ને દિવસે થએલો કરાર.

હું

, તે

નો કાયદેસર

વાલી આથી કરાર કરું છું કે સ્ત્રીઓ માટેની મહાસક્તી ટ્રેનિંગ કોલેજ માટે

કરાવેલા ધારા અને શિષ્યવૃત્તિના ક્રમ પ્રમાણે ને શિ-

ષ્યવૃત્તિ આપી તેને પોટ એ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા

પાળશે, અને ઉત્તર વિભાગના એડવોકેટનાલ ઇન્સ્પેક્ટર એને એ કોલેજમાં

રહેવા દેશે સાંમુધી, અથવા જરૂર ભોગ સર્ટિફિકેટની પરીક્ષામાં પાસ

યશે સાંમુધી રહેશે; અને બેટલી મુદત ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહી દસ,

આખમાં આઠી તેટલી મુદત મુધી ટેળવણી ખાતામાં શિક્ષક તરીકે નો-

પરિશિષ્ટ ક.
પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાની યોજના.
અભ્યાસક્રમ.
(પાછળ જુઓ).

પરિશિષ્ટ ડ.

પ્રમાણપત્ર.

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન, મુંબઈ.

અમે પ્રમાણપત્ર આપીએ છીએ કે સને ૧૯૧૧ ના

માસમાં લેવાએલી વર્ષની પરીક્ષામાં

પાસ થયા છે, અને કુલ દોઢગમાંથી ૮૩ મેળવ્યાથી

તેમને ના વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યા છે, અને એ રીતે આ

કાયમ પગારને લાયક થયા છે.

લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કોલેજ.

તારીખ

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર હિતર વિભાગ.

પરિશિષ્ટ ક.

અભ્યાસક્રમ.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને
શાળાની વ્યવસ્થા

{

અ. શિક્ષણના સામાન્ય નિયમો અને અનુ-
ભવનું જ્ઞાન તથા શાળાની વ્યવસ્થા
કિંગ્ડોમ સાથે.

બ. પ્રાથમિક શાળાના નીચલા વર્ગો માટેનું
સામાન્ય રીતનું જરૂર જેટલું જ્ઞાન, એ-
ટલે, ધોરણોનું જ્ઞાન, તથા બાળવર્ગ, પ-
હેલા, ને બીજા ધોરણને શિખવવાના
વિધોનું જ્ઞાન, તેમજ શિક્ષકને આપેલી

પરિશિષ્ટ ક.
પ્રમાણપત્ર માટેની પરીક્ષાની યોજના.

અભ્યાસક્રમ,
(પાછળ જુઓ).

પરિશિષ્ટ ડ.

પ્રમાણપત્ર.

ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લિક હેલ્થ ઇન્સ્ટિટ્યુશન, મુંબઈ.
અમે પ્રમાણપત્ર આપીએ છીએ કે સને ૧૯૧૧ ના
માસમાં લેવાયેલી વર્ષની પરીક્ષામાં
પાસ થયા છે, અને કુલ દોઢગમાંથી ટકા મેળવ્યાથી
તેમને વર્ગમાં મૂકવામાં આવ્યા છે, અને એ રીતે
કાયમ પગારને લાયક થયા છે.

લેડી મુપરફેક્ટેન્ડન્સ મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ હોલિંગ.

તારીખ

એડમુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ઉત્તર વિભાગ.

પરિશિષ્ટ ક.

અભ્યાસક્રમ.

પહેલું વર્ષ.

૧. શિક્ષણપદ્ધતિ અને
શાળાની વ્યવસ્થા

{

અ. શિક્ષણના સામાન્ય નિયમો અને અનુ-
બંધનું જ્ઞાન તથા શાળાની વ્યવસ્થા
કિંગ્ડોમ સાથે.

બ. પ્રાથમિક શાળાના નીચલા વર્ગો માટેનું
સામાન્ય રીતનું જરૂર જેટલું જ્ઞાન, એ-
ટલે, ધોરણનું જ્ઞાન, તથા બાળવર્ગ, પ-
હેલા, ને બીજા ધોરણને શિષ્યવવાના
વિષયોનું જ્ઞાન, તેમજ શિક્ષકોને આગેલી

૩. ગણિત.

{

અ. રૂપર કોઈ જાણીતા વિષય પર સાદો કા-
ગળ લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન,
અને અક્ષર પર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

અ. પાંચમા ધોરણ સુધીમાં શિખવાયું હોય
તેટલા ગણિતનું પુનરાવર્તન; તથા કેવળ
શુદ્ધિના નહિ પણ વ્યવહારમાં જેનો
ઉપયોગ થતો હોય એવા સહેલા દાખલા.

વ. મેહોનું ગણિત-કન્યાશાળાઓના ચોથા
તથા પાંચમા ધોરણમાં થયેલા કામનું
પુનરાવર્તન.

૪. ઇતિહાસ અને
ભૂગોળ. ...

{

અ. જમીન અને પાણીના ભાગે ભાગોનું
અને ભૂગોળ સમ્બંધી તેમની રચનાનું
છેક સામાન્ય જ્ઞાન, તથા હિંદુસ્તાનના
ગભગની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યોગિક,
અને રાજકીય ભૂગોળ; તથા બ્રિટિશ
સામ્રાજ્યના જુદા જુદા ભાગો સાથે તેનો
વ્યાપાર સંબંધ. યાદદાસ્ત પરથી ગુજરાત,
ગુપ્ત ઇલાકા, અને હિંદુસ્તાનના રા-
જ્યનો નકશો દોરવો.

વ. ગુજરાતનો આજ સુધીનો અને હિંદુસ્તા-
નનો મુગલ રાજ્યના અત સુધીનો સા-
માન્ય ઇતિહાસ.

૫. વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

{

અ. વાચન માળાની પાંચમી ચોપડી સુધીના
વિદ્યાના પાઠોનું પ્રયોગ સાથે શિક્ષણ.

વ. ગૃહવ્યવસ્થા, એટલે, શારીરિક વિદ્યાનાં
મૂળતત્ત્વો, આરોગ્યવિદ્યા, અને ધરતી
સંભાળ.

૧. જ. મનુષ્યનું હાડપિંજર

ચ. માંસપેશીઓ.

ક. જ્ઞાનતંત્રો.

અમર કોઈ જાણીતા વિષય પર સાદો કા-
ગળ લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન,
અને અક્ષર પર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૩. ગણિત.

{ અ. પાંચમા ધોરણ સુધીમાં શિખવાયું હોય
તેટલા ગણિતનું પુનરાવર્તન; તથા કેવળ
બુદ્ધિના નહિ પણ વ્યવહારમાં જેનો
ઉપયોગ થતો હોય એવા સહેલા દાખલા.

વ. મ્હોનું ગણિત-કન્યાશાળાઓના એથા
તથા પાંચમા ધોરણમાં થયેલા કામનું
પુનરાવર્તન.

૪. ઇતિહાસ અને
ભૂગોળ. ...

{ અ. જમીન અને પાણીના ભોટા ભાગોનું
અને ભૂગોળ સંબંધી તેમની રચનાનું
છેક સામાન્ય જ્ઞાન, તથા હિંદુસ્તાનના
રાજ્યની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યોગિક,
અને રાજકીય ભૂગોળ; તથા ખ્રિસ્તિય
સામ્રાજ્યના જુદા જુદા ભાગો સાથે તેનો
વ્યાપાર સંબંધ. યાદદાસ્ત પરથી ગુજરાત,
મુંબઈ ઇલાકા, અને હિંદુસ્તાનના રા-
જ્યનો નકશો દોરવો.

વ. ગુજરાતનો આજ સુધીનો અને હિંદુસ્તા-
નનો મુગ્ધ રાજ્યના અંત સુધીનો સા-
માન્ય ઇતિહાસ.

૫. વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો.

{ અ. વાચન માળાની પાંચમી ચોપડી સુધીના
વિદ્યાના પાઠોનું પ્રયોગ સાથે શિક્ષણ.

વ. ગૃહવ્યવસ્થા, એકમે, શારીરિક નિવૃત્તિ
મૂળતત્ત્વો, આરોગ્યવિદ્યા, અને ધરતી
સંભાળ.

૧. અ. મનુષ્યનું હાડપિંજર.

વ. માંસપેશીઓ.

ક. શાનતંતુઓ.

ખીઆ દેવાથી પૂરું (તૈયાર) થઈ શકે
એવું સાદું કપડું (તૈયાર કરી) બતાવવું.
પરીક્ષકની રજા એવું કંઈ સાદું કપડું
વેતરવું અને દોરવું. સમારકામ, જેવું
કે વાણવું, ડીંગલુ દેવું, ખટન લગાડવાં,
કડી આંકડા લગાડવા, અને કસો ટાંકવી.
(ઉપલા કામનો એક નાનો નમુનો
દેખાડવો.)

વ. નક્શી—ગુંધીને અને બે સોધાવતી બ-
રીને તૈયાર કરેલો નમુનો બતાવવો, ઘ-
ખલા તરીકે બિનનો ગળપટો, કબળો, કે
કળક, (બધાએ નમુના એવા સાધ
હોવા નેઈએ કે વિદ્યાર્થી ઘેર કરી કરી
શકે.) અથવા છોકરાંઓના કપડાંને લી-
ધેલા સુતરના દેશી બરત કામનો ન-
મુનો બતાવવો.

૭. ડ્રૉઈંગ

૧. પદાર્થપાઠની સચનાઓમાં બતાવ્યા છે
તેવા કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થોનું કાળા પાટીઆ પર ચિત્ર પાડવું.
૨. સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું—
સીસાપેન અને કલમ વડે કાગળ પર તે-
વાજ પ્રકારનાં ચિત્રો પાડવાં.
સચના—કલમથી ચીતરનાં પહેલાં સીસા-
પેનથી મહાવરો પાડવો.
૩. ભૂગોળ અને ઈતિહાસના પદોનો ખ-
સાસો કરવા માટે નકશો ચીતરવો,
૪. આંકડા, સેટ રકવે, કુટપટીની આંક-
ડા, કંપાસ વગેરે સાદાં ડ્રૉઈંગનાં સા-
દાં વાપરવામાં તથા પદાર્થોનાં માપ

ખીઆ દેવાથી પૂરું (તૈયાર) થઈ શકે
એવું સાદું કપડું (તૈયાર કરી) ખતાવવું.
પરીક્ષકની રૂબરૂ એવું કંઈ સાદું કપડું
વેતરનું અને દોરવનું. સમારકામ, જેવું
કે તુલવું, હીમડું દેવું, બટન લગાડવા,
કડી આંકડા લગાડવા, અને કસો ટાંકવી.
(ઉપલા કામનો એક નાનો નમુનો
દેખાડવો.)

વ. નકશી—ગુંથીને અને બે સોયાવતી બ-
રીને તૈયાર કરેલો નમુનો ખતાવવો, ઘ-
ખલા તરીકે બીનનો ગળપટો, કબજો, કે
ઝલકું, (બધાએ નમુના એવા સાદા
હોવા બેઠકાએ કે વિદ્યાર્થી ઘેર ફરી કરી
શકે.) અથવા છોકરાંઓના કપડાંને દી-
વેલા સુતરના દેશી સરત કામનો ન-
મુનો ખતાવવો.

૭. કૂંઈગ.

૧. પદાર્થપાઠની સૂચનાઓમાં ખતાવ્યા છે
તેવા કુદરતી અને બીજા સાધારણ પદાર્થોનું કાગા પાડીઆ પર ચિત્ર પાડવું.

૨. સીસાપેન અને કલમથી ચિત્ર પાડવું—
સીસાપેન અને કલમ વડે કાગળ પર તે-
વાજ પ્રકારનાં ચિત્રો પાડનાં.

સૂચના—કલમથી ચીતરતાં પહેલાં સીસા-
પેનથી મહાવરો પાડવો.

૩. ભૂગોળ અને ઇતિહાસના પાઠોનો ખ-
લાસો કરવા માટે નકશો ચીતરવો,

૪. આંકણી, સેટ રકવેર, કુટપટ્ટીની આંક-
ણી, કંપાસ વગેરે સાદાં કૂંઈગનાં સા-
દાં ચિત્રો વાપરવામાં તથા પદાર્થોનાં માપ

વહીમાંથી ૧૫૦ લીટીનો રૂપૃ અને
બાવદશક મુખપાઠ.

ક. છટ્ટી ચોપડીના ગઘ તથા પઘના પાઠો
અને મુખપાઠ માટેની નવલગરબાવહીમાંની
૧૫૦ લીટીની બરાબર સમજાતી.

દ. વ્યાકરણ—મિશ્ર અને સંયુક્ત વાક્યોનું
સહેલું પૃથક્કરણ, અને નામ, સર્વનામ,
વિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરેનું સાદું વર્ગીકરણ.

૩. નિબંધ—પરીક્ષકની રૂબરૂ કોઈ બાંધીતા
વિષય પર એક ટુંકો વર્ણનાત્મક નિબંધ
લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને
અક્ષરપર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૨. ગણિત.—

અ. પાઠલા વર્ષના અભ્યાસ ઉપરાંત બહુ-
ચરો, સાદુ વ્યાજ, અને સાદાં દશાંશ
અપૂર્ણાંક (પુનરાવર્ત દશાંશ વગર).

વ. ધરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને ;
જૂગોળ.

અ. એશિયા અને યુરોપની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક,
ઔદ્યોગિક, અને રાજકીય જૂગોળ—પ્રાકૃ-
તિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારોને
આધારે સમજાવતી. ગુજરાત, મુંબઈ ઇ-
લાકાં. હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય, અને બ્રિટિશ
સામ્રાજ્યની યાદગરત પરથી નકશા
ચીતરવું.

વ. બળવા સુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય
ઇતિહાસ. ૧૮૫૭ ઈસવી કંપનીની પ્રથમ
રચાખનાથી લઈને ૧૮૫૭ સુધીના બંને
દેશો વચ્ચેના સબંધનો ઇંગ્લાંડનો ઇતિહાસ,
અને પ્રસ્તાવના રૂપે, આથી અસબના

વહીમાંથી ૧૫૦ લીટીનો ૨૫૪ અને
બાવદશક મુખપાઠ.

ક. છઠ્ઠી ચાપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના પાંદો
અને મુખપાઠ માટેની નવલગરબાવહીમાંની
૧૫૦ લીટીની બરાબર સમજાવતી.

ઢ. વ્યાકરણ—મિશ્ર અને સંયુક્ત વાક્યોનું
સહેલું પૃથક્કરણ, અને નામ, સર્વનામ,
વિશેષણ, ક્રિયાપદ વગેરેનું સાદું વર્ગીકરણ.

ડ. નિબંધ—પરીક્ષકની રજા કોઈ જાણીતા
વિષય પર એક ટુંકો વર્ણનાત્મક નિબંધ
લખવો; તેમાં જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને
અક્ષરપર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૩. ગણિત—

અ. પાંચલા વર્ષના અભ્યાસ ઉપરાંત બહુ-
ગણી, સાદું વ્યાજ, અને સાદાં દશાંશ
અપૂર્ણાંક (પુનરાવૃત્ત દશાંશ વગર).

બ. ઘરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને
ભૂગોળ.

અ. એશિયા અને યુરોપની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક,
ઔદ્યોગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—પ્રાકૃ-
તિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારોને
આધારે સમજાવવી. ગુજરાત, મુંબઈ ઇ-
લાકા. હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય, અને બ્રિટિશ
સામ્રાજ્યના યાદદારત પરથી નકશા
ચીતરવા.

બ. બજવા સુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય
ઇતિહાસ. ૧૮૨૮ ઇસિયા કંપનીની પ્રથમ
સ્થાપનાથી લઈને ૧૮૫૭ સુધીના બંને
દેશો વચ્ચેના સંબંધનો ઇંગ્લેન્ડનો ઇતિહાસ.
અને પ્રસ્તાવના રૂપે આથી અસલના

વ. હૃદય—લોહીની નમો લોહીનું દરનું અને તેની ચ્યના. હૃદયનો મારીનો નમુનો વિદ્યાર્થીઓએ બનાવવો.

ક. મૂત્રાશયો અને તેનાં કાર્યો.

૨. કાન, નાક, આંખ, અને ગળામાં બહારના પદાર્થોનું જઈ. વીંછી, સાપ, કુતરો, બિલાડી, અને ઉદર કચડે ત્યારે શા ઉપાય કરવા.

૬. સોય કામ.

અ. સાદુ—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા.

ક. નકશી—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા. વધાગમાં, ટોપીઓને તથા સાડીઓને અથવા મોઝીઓમાં તર્કિક ચોડી શકાય એવા રેશમના દેરી ભરતકામનો નમુનો બનાવવો. જેને ખપનું થઈ પડે એવા વિદ્યાર્થીને ખેંચેલા તાગનું કામ શિખવવું.

૭. ડ્રોઇંગ.

૧. પાછલા વિષયો વધારે અધગ દૃષ્ટાંતો લઈ જારી રાખવા.

૨. પહેલા વર્ષ માટે બતાવ્યા છે તેવા કુદરતી અને બીજા પદાર્થોનું ચાક અથવા ચીંટી વડે ચર્ચી ચિત્ર પાડવું.

૩. મિ. સી. એલ. બન્સના ડ્રોઇંગ ચાર્ટમાંની મૂળતત્ત્વો વળી ડ્રોઇંગમાળામાં આપ્યાં છે તેવાં સાદાં (મનોપત્ન વગર) ભૂમિતિના આકારોના ચિત્રો પાડવાં, તથા સ્કેલ (માપ) પ્રમાણે ચીતવવું.

વ. હૃદય—લોહીની નસો લોહીનું ફેરવું અને તેની રચના. હૃદયનો મારીનો નમુનો વિદ્યાર્થીઓએ બનાવવો.

ક. મૂત્રાશયો અને તેનાં કાર્યો.

૨. કાન, નાક, આંખ, અને ગળામાં બહારના પદાર્થોનું જરૂં. વીંછી, સાપ, કુતરા, બિલાડી, અને ઉદર કરડે સારે શા ઉપાય કરવા.

૬. સોય કામ.

અ. સાદું—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા.

ઘ. નક્કી—પાછલા વર્ષના કામમાં વિશેષ નિપુણતા. વધારામાં, ટોપીઓને તથા સાડીઓને અથવા મોઝીઓં તરીકે ચોડી શકાય એવા રેશમના દેરી ભરતકામનો નમુનો બનાવવો. જેને ખપનું થઈ પડે એવા વિદ્યાર્થીને ખેંચેલા તારનું કામ શિખવવું.

૭. ડ્રોઇંગ

૧. પાછલાં ચિત્રો વધારે અગરા દર્શાવેલ હઈ જરૂરી રાખવા.

૨. પહેલા વર્ષ માટે બતાવ્યા છે તેવા કુદરતી અને બીજા પદાર્થોનું ચાક અથવા પીંછી વડે ચંચળ ચિત્ર પાડવું.

૩. મિ. સી. એલ. બર્ન્સના ડ્રોઇંગ ચાર્ટ્સ-માંની મૂળતત્ત્વોવળી ડ્રોઇંગમાળામાં આપ્યાં છે તેવાં સાદાં (મનોપત્ન વગર) ભૂમિતિના આકારોના ચિત્રો પાડવાં, તથા સ્કેલ (માપ) પ્રમાણે ચીતરવું.

ધન્દામાં આવે તો એકલી ગરબાવલી-
માંથી બધીએ ૪૦૦ લીટીનો રૂપૃ તથા
ભાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. વાચનની ચોપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના
ખોટાની અને મુખપાઠ માટેની ૪૦૦ લી-
ટીની જરાબર સમજૂતી.

ઢ. વ્યાકરણ—વાક્યોનું પૃથક્કરણ અને સં-
યોગીકરણ, સાદા પણ સંપૂર્ણ પદ-
ચ્છેદ સાથે.

ડ. નિબંધ—સ્ત્રીઓને સાધારણ રીતે ઉપ-
યોગમાં આવે એવા વિષય પર પરીક્ષ-
કની રૂબરૂ એક નિબંધ લખવો; તેમાં
જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને અક્ષર પર
યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૨. ગણિત—

{

અ. પાછલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત ચ-
ક્રૃદ્ધિ વ્યાજ અને સાદા નફા ટોટાના
ઘખલાઓ. (દરેકે પ્રશ્ન પૂછવામાં વ્યા-
વહારિક ઉપયોગ ધ્યાનમાં રાખવો).

વ. ઘરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને
ભૂગોળ.

{

અ. દુનીયાની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યો-
ગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—બ્રિટિશ
સામ્રાજ્ય સાથેના તેના સંબંધસહિત—
પ્રાકૃતિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફાર-
ોના મોટા નિયમોને આધારે સમજા-
વવી, તથા પાછલાં વર્ષોની માફક યાદ-
દાત્ત ઉપરથી નકશા દોરવા.

વ. આજસુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય ઇ-
તિહાસ, અને દેશો વચ્ચેના સંબંધના
ઈતિહાસના ઇતિહાસ સાથે. |

ઈન્દ્રામાં આવે તો એકલી ગરખાવલી-
માંથી બધીએ ૪૦૦ લીટીનો સ્પષ્ટ તથા
ભાવદર્શક મુખપાઠ.

ક. વાચનની ચોપડીના ગદ્ય તથા પદ્યના
પાઠોની અને મુખપાઠ માટેની ૪૦૦ લી-
ટીની જરાબર સમજૂતી.

ઢ. વ્યાકરણ—વાક્યોનું પૃથક્કરણ અને સં-
યોગીકરણ, સાદા પણ સંપૂર્ણ પદ-
ચ્છેદ સાથે.

ઙ. નિબંધ—સ્ત્રીઓને સાધારણ રીતે ઉપ-
યોગમાં આવે એવા વિષય પર પરીક્ષ-
કની રૂબરૂ એક નિબંધ લખવો; તેમાં
જોડણી, વિરામચિહ્ન, અને અક્ષર પર
યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

૩. ગણિત—

અ. પાંચલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત ચ-
કટદિ વ્યાજ અને સાદા નફા ટોટાના
ગણતારો. (દરેક પ્રશ્ન પૂછવામાં વ્યા-
વહારિક ઉપયોગ ધ્યાનમાં રાખવો).

બ. ઘરનો હિસાબ.

૪. ઇતિહાસ અને
ભૂગોળ.

અ. દુનીયાની સામાન્ય, પ્રાકૃતિક, ઔદ્યો-
ગિક, અને રાજકીય ભૂગોળ—બ્રિટિશ
સામ્રાજ્ય સાથેના તેના સંબંધસહિત—
પ્રાકૃતિક રચનાઓ કુદરતમાં થતા ફેરફારો-
રોના મોટા નિયમોને આધારે સમજા-
વવી, તથા પાંચલાં વર્ષોની માફક યાદ-
દારત ઉપરથી નકશા દોરવા.

બ. આજસુધીનો હિંદુસ્તાનનો સામાન્ય ઇ-
તિહાસ, અને દેશો વચ્ચેના સંબંધના
ઈંગ્લાંડના ઇતિહાસ સાથે.

તોઈએ. ઘરમાં પ્રવેશવાનું સાધારણ ઉ-
પયોગનું બાળકનું ઝંબડું અથવા સ્ત્રીની
ચોળી જેવું કોઈ પણ સાદું કપડું મા-
પસર વેતરનું તથા દોરવનું.

૧. નકરી—દેશી ભરતકામમાં વિશેષ નિ-
પુણ્ય—ટોપી અથવા સાડીને દેવાના
અથવા મોળાયા માટેના સોનેરી ઝીકના
અથવા બીજી દેશી કારીગરીના ભરતકા-
મનો નમુનો. જેને ખપડું યઈ પટે
એવા વિદ્યાર્થીને ખેલેલા તારનું કામ
સિખવડું.

૭. ડોઈંગ.

૧. કાળા પાટીઆ ઉપરનું, સીસાપેનડું, ક-
લમનું, અને રંગનું ચિત્રકામ વધારે અ-
ધરા દેખાતો લઈ જારી રાખવું.

૨. ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેનો ડીઝાઈનમાં
ઉપયોગ—મિ. સી. એલ. બર્ન્સની મ-
ધ્યમ ડોઈંગ માળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

૩. નિદાળોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો
અને બનાવોને ખુલાસાવાર સમજાવ-
વાને ચિત્ર પાડવું. આ ત્રીજો વિષય
જેઓ ચિત્રકામ સરસ કરી શકતાં હોય
તેમને માટે ખાસ કરીને સૂચવ્યો છે,
અને જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને પાડવું કરીને
ફરજીઆન થશે નહિ.

મુશ્કેલી—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર
પાડવું.

નોંધવું. ઘરમાં પ્રવેશવાનું સાધારણ ઉપયોગનું વ્યાજકનું ઝલકું અથવા સ્ત્રીની મોળી જેવું કાંઈ પણ સાદું કપડું માપસર વેતરનું તથા દોરવનું.

વ. નક્શી—દેશી ભરતકામમાં વિશેષ નિપુણતા—ટોપી અથવા સાડીને દેવાના અથવા મોળીઆ માટેના સોનેરી શ્રીકના અથવા બીજી દેશી કારીગરીના ભરતકામનો નમુનો. જેને ખપનું ચર્ધ પરે એવા વિદ્યાર્થીની ખંચેલા તારનું કામ શિખવનું.

૭. ડ્રૉઇંગ.

૧. કાળા પાટીઆ ઉપરનું, સીસાપેનનું, કલમનું, અને રંગનું ચિત્રકામ વધારે અધરા દૃષ્ટાંતો લઈ જારી રાખવું.

૨. ભૂમિતિનાં કૃત્યો અને તેનો રીઝાર્દનમાં ઉપયોગ—મિ. સી. એસ. બર્ન્સની મધ્યમ ડ્રૉઇંગ માળાના ચાર્ટ્સ પ્રમાણે.

૩. નિયંત્રિતા પાઠમાં આવતા સાદા દેખાતો અને બનાવોને ખુલાસાવાર સમજાવવાને ચિત્ર પાઠનું. આ ત્રીજે વિષય જેઓ ચિત્રકામ સરસ કરી શકતાં હોય તેમને માટે ખાસ કરીને સુચવ્યો છે, અને બધા વિદ્યાર્થીઓને પાઠું કરીને ફરજિયાત થશે નહિ.

મુચના—આગળ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાઠનું.

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષકા.		
	૧ હું વર્ષ.	૨ હું વર્ષ.	૩ હું વર્ષ.
૩. ગણિત—			
અ. અંકગણિત—લેખી	૭૫	૧૦૦	૧૦૦
વ. મોદાનું ગણિત	૨૫	૦	૦
ક. જમાખર્ચ સાથેનો ઘરનો હિસાબ, નિ- શાળનો હિસાબ, સરકારી પત્રવ્યવહાર વગેરે (લેખી)	...	૧૦૦	૧૦૦
કુલ ...	૧૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૪. ભૂગોળ ને ઇતિહાસ.			
અ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ઇતિહાસ (લેખી)	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૫. વિધાનાં મૂળતત્ત્વો.			
અ. વિધાનાં મૂળતત્ત્વો (લેખી)	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ગૃહવ્યવસ્થા	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૬. સાધ કામ.			
અ. સાદું	૫૦	૫૦	૫૦
વ. નકશી	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૭. ડૉઈંગ.			
ફરી ઘડેલી યોજના પ્રમાણે	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
એકંદર સરવાળો...	૮૫૦	૯૫૦	૯૫૦

પરીક્ષાના વિષયો.	વધારેમાં વધારે દોષક.		
	૧ હું વર્ષ.	૨ હું વર્ષ.	૩ હું વર્ષ.
૩. ગણિત—			
અ. અંગગણિત—લેખી	૭૫	૧૦૦	૧૦૦
વ. મોટાનું ગણિત	૨૫	૦	૦
ક. જમાખર્ચ સાથેના ઘરનો હિસાબ, નિ- શાળનો હિસાબ, સરકારી પત્રવ્યવહાર વગેરે (લેખી)	...	૧૦૦	૧૦૦
કુલ ...	૧૦૦	૨૦૦	૨૦૦
૪. ભૂગોળ ને ઇતિહાસ.			
અ. ભૂગોળ અને નકશો ચીતરવો	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ઇતિહાસ (લેખી)	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૫. વિધાનાં મૂળતરવો.			
અ. વિધાનાં મૂળતરવો (લેખી)	૫૦	૫૦	૫૦
વ. ગૃહવ્યવસ્થા	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૬. સોપ કામ.			
અ. સાદું	૫૦	૫૦	૫૦
વ. નકશી	૫૦	૫૦	૫૦
કુલ ...	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
૭. ડૉઈંગ.			
ફરી ઘડેલી યોજના પ્રમાણે	૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
એડેડ સરનાઓ	૮૫૦	૮૫૦	૮૫૦

ભાગ પદ્ધતિ.
(ગાર્લન્ડ ઓવ્ સૉ-
ગ-ફલાવર્સ કૉરે ધી
મેસા ઓવ્ શ્રી ગ-
લુપતિ. પાર્ટ-૧.)

સંગીત શ્રી શિવાજી
નાટક અથવા રા-
ષ્ટ્રોદ્ધાર

આખાજી મોનદેવ
યાંચા પોત્રાજી, અ-
થવા (શિવાજીના
વખતના મરાઠા આ-
ક્ષણ લડવૈયા) આ-
ખાજી મોનદેવના પ-
રાકમો ગણાવનારૂં
મહાસા દર્શક કાવ્ય

લોકમાન્ય રાજશ્રી
તિલક યાંચી વ્યા-
ખ્યાને (સ્પીચીઝ
ઓવ્ મી. તિલક)

લોકમાન્ય રાજશ્રી
તિલક યાંચી વ્યા-
ખ્યાને ભાગ દ્વિતીય
(મી. તિલકસ રૂપી
ચીઝ પાર્ટ સેકન્ડ)

લોકમાન્ય આખ-
ગંગાધર તિલક વ
પ્રોફેસર શિવરામ
મહાદેવ પરાંજપે

ધુનાથ ભાગવતે જાપેલું.

પ્રભાકરે મરાઠીમાં લખેલું પુ-
નાના ભારત લખણ પ્રેસમાં
ગંગાધર ગોવિંદ ગોંધલકરે જા-
પેલું, અને મુબઇની હિંદ એ-
જન્સીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું

આપદાર (અંન આચર) નું ના-
મ ધારણ કરનાર પુરુષથી લ-
ખાયેલું, અને ૧૯૦૭ માં મું-
બઇના ગણેશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
અનન વિનાયક ગુર્જરે જાપેલું
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું
પુનાના મનોહર પ્રેસમાં જાપે-
લું, અને નારાયણ બલવત
ચત્રાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું.

હરિ યુનાથ ભાગવત, શંકર
ગજનન પુરોહિત, લક્ષ્મણ
ગમચંદ પાંગારકર, ગણેશ સ-
દાશિવ મરાઠે, અને કૃષ્ણજી

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૭૩૫૬,
કિલ્લે મુંબઈ,
તા. ૨૪ મી ડીસેમ્-
બર ૧૯૧૦

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૭૩૬૭
કિલ્લે મુંબઈ, તા.
૨૪ મી ડીસેમ્બર
૧૯૧૦.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૭૪૦૦,
કિલ્લે મુંબઈ,
તા. ૩૧ મી ડીસેમ્-
બર ૧૯૧૦

”

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૭૭, કિ-
લ્લે મુંબઈ, તા.
૭ મી જાન્યુઆરી

ભાગ પહિલા.

(ગાર્લન્ડ ઓવર સોંગ-ફલાવર્સ ફોર ધી મેલ્ડ ઓવર શ્રી ગણપતિ. પાર્ટ-૧.)

સંગીત શ્રી શિવાજી નાટક અથવા રાષ્ટ્રોદ્ધાર.

આખાજી સોનદેવ યાંચા પોવાડા, અથવા (શિવાજીના વખતના મરાઠા સામ્રાજ્ય લડવૈયા) આખાજી સોનદેવના પરાક્રમો ગણાવનાર પ્રશંસા ઢરક કાવ્ય

લોકમાન્ય રાજશ્રી તિલક યાંચી બ્યાખ્યાને (સ્પીચીઝ ઓવર મી. તિલક)

લોકમાન્ય રાજશ્રી તિલક યાંચી બ્યાખ્યાને ભાગ દ્વિતીય (મી. તિલકના સ્પીચીઝ પાર્ટ સેકન્ડ)

લોકમાન્ય બાળગંગાધર તિલક વ પ્રેમીસર શિવરામ મહાદેવ પરાંજપે

ધુનાથ ભાગવતે જાપેલું.

પ્રભાકરે મરાઠીમાં લખેલું પુનાના ભારત બુધ્ધ પ્રેસમાં ગંગાધર ઓવિંદ ગોંધલકરે જાપેલું, અને મુંબઈની હિંદ એન્સીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું

ચાપદાર (અન આર્ચર) નું નામ ધારણ કરનાર પુરુષથી લખાયેલું, અને ૧૯૦૭ માં મુંબઈના ગ્લોસ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં અનંત વિનાયક ગુર્જરે જાપેલું અને પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું પુનાના મનોહર પ્રેસમાં જાપેલું, અને નારાયણ બલવંત ચવાણે પ્રસિદ્ધ કરેલું.

સદાશિવ હરિ ભાવેએ લખેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું.

હરિ રઘુનાથ ભાગવત, સંકર ગજનન પુરોહિત, લક્ષ્મણ રામચંદ પાંગારકર, ગ્લોસ સદાશિવ મરાઠે, અને કૃષ્ણજી

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૩૫૬, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૪ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૩૬૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૪ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૪૦૦, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૦

"

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટમેન્ટ, નં. ૭૭, કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૭ મી જાન્યુઆરી

tho, jagrat
hao matribhu-
mir janya ja-
thasadhya che-
sta kariya at-
mabali dao.
Jananir saka-
run abhan to-
mar Karne Ki
jay na) અ-
ગ્રેષ્ઠ બંગાળી કે
બીજી કાષ્ઠપણ ભા-
વામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું.

મુમુક્ષુએ ઉદ્દગાર
(સીલેકશન્સ ક્રોમ
ધીમુમુક્ષુ) ભાગ ૧.

લક્ષ્મણરામચંદ્ર પાંગારકર
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને પુ-
નાના સ્તાત્રય ગણેશ ખાડેકર
દ્વારા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપેલું.

ન્યુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૪૬૨,
કિલ્લે મુંબઈ, તા.
૨૫ મી જાન્યુઆરી
૧૯૧૧.

મુમુક્ષુએ ઉદ્દગાર
દુષ્તા દુસરા (સી-
લેકશન્સ ક્રોમ ધી
મુમુક્ષુ. પાટ ૨).

લક્ષ્મણરામચંદ્ર પાંગારકર
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું અને દરિ-
રધુનાથ ભાગવને પુનાના વડે
માનરમ પ્રેસમાં છાપેલું.

ભારતોદ્ધાર ભગના-
મૃત (ધી નેકટર
આવ દિમ્સ આવ
ધી રીજનરેશન આવ
ઈડિઆ).

મહાગણીશકર શર્માએ બ-
નાવેલાં ગુજરાતી ગીતાની ઓ-
પડી.

સ્વદેશ ગીત.

વનેચદ વી. ઉદાનીનું ગુ-
જરાતી કાવ્ય, મુંબઈના આર્ય
બાંધવ પ્રેસમાં છાપેલું.

tho, jagrat
hao matribhu-
mir janya ja-
thasadhya che-
sta kariya at-
mabali dao.
Jananir saka-
run aliban to-
mar Karne Ki
jay na) અ-
થેહ બંગાળી કે
બીહ કામપિણ લા-
પામાં પ્રસિદ્ધ કરેલું.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર
(સીલેક્શન્સ ક્રોમ
ધી મુમુક્ષુ) ભાગ ૧.

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું
અને પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને પુ-
નાના દત્તાત્રય મણેશ પાંડેકર
દ્વારા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છપેલું.

જયુડિશ્યલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૪૬૨,
કિશ્લે મુંબઈ, તા.
૨૫ મી જાન્યુઆરી
૧૯૧૧.

મુમુક્ષુએ ઉદ્ધાર
દ્વિતીય દુસરા (સી-
લેક્શન્સ ક્રોમ ધી
મુમુક્ષુ. પાટ ૨).

લક્ષ્મણ રામચંદ્ર પાંગારકર
બી. એ. એ મરાઠીમાં લખેલું
તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું અને હરિ-
રધુનાથ ભાગવતે પુનાના વદે
માનરમ પ્રેસમાં છપેલું.

”

ભારતોદ્ધાર ભજના-
મૃત (ધી નેકટર
આવ દિમ્સ આવ
ધી રીજનરેશન આવ
ઈડિઆ).

મહાગણીચંકર રામચંદ્રે બ-
નાવેલાં ગુજરાતી ગીતોની ઓ-
પડી.

સ્વદેશ ગીત.

વતેચંદ વી. ઉદાનીનું ગુ-
જરાતી ગ્રંથ, મુંબઈના આર્થ
બાંધવ પ્રેસમાં છપેલું.

ક્રી દિદુસ્તાન.	તારકનાથદાસ તરફથી અંગ્રેજીમાં પખવાડીએ નીકળતું અને ક્રી દિદુસ્તાન પબ્લિકેશન ઇમિટ તરફથી ન્યુ યૉર્કમાં છપાતું વર્તમાનપત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૬૧૬ કિલ્લે મુંબઈ તા. ૨૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૧૧.
ખાલસા અથવા ખાલસા.	અંગ્રેજીલાખામાં લંડનમાં છપાએલું અને લંડનમાંથી ફેલાવામાં આવેલું એક કાગળીકું.	"
ધી લિખરેટર.	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરફથી અંગ્રેજી લાખામાં નીકળતું અને પેરિસમાં છપાતું માસિક પત્ર.	"
હા ઈસ	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરફથી અંગ્રેજી લાખામાં નીકળતું અને પેરિસમાં છપાતું પત્ર.	"
હિંદ સ્વરાજ્ય.	એમ. કે. ગાંધીએ ગુજરાતીમાં લખેલું અને નાતાલમાં ઇટરનેશનલ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ તરફથી છપેલું.	"
સોશયલ કોન્ડિમેન્ટ એન્ડ ધી દિદુ રેઈસ	હર દયાલ એમ. એ. એ અંગ્રેજીમાં લખેલું.	"
ધી એલેન્જ રેટરમેન્ટ.	અંગ્રેજીમાં લખેલું પેરિસમાં છપાએલું મદનલાલ ધિઆને પકડ્યો તે વખતે તેની પાસેથી મળી આવેલા લખાણની નકલ વાળું.	"
ઓહ, માર્ટિસ.	૧૮૫૭ના આત્મભોગી પુસ્તકોની પ્રકાશન અંગ્રેજીમાં લખેલું.	"

ક્રો નિંદુન્તાન	તાન્નાથદાસ તરૂથી અગ્રે જમા પખનાડીએ નીજીતુ અ ને ક્રો નિંદુન્તાન પખિલકેરાન કમિટ તરૂથી ન્યુ યૉર્કમા હ પાતુ વર્તમાનપત્ર	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ ૧૯૧૬ કિલ્લે મુખર્જી તા ૨૧ મા જાન્યુઆરી ૧૯૧૧.
ખાનસા અથવા ખાસા	અગ્રેજીલાપામા લડનમા હ પાએતુ અને લડનમાથી ફેલા વામા આવેતુ એક ડાનગીર્ક	"
ધી વિખરેટર	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ ત રૂથી અગ્રેજી લાપામા ની જીતુ અને પેંગિસમા હપાતુ માસિક પત્ર.	"
હા ઈરા	એડવર્ડ હૉલ્ટન જેમ્સ તરૂથી અગ્રેજી લાપામા ની જીતુ અને પેંગિસમા હપાતુ પત્ર.	"
હિંદ રંગભૂમિ.	એમ કે ગાધીએ ગુજરા તીમા લખેતુ અને નાતાલમા ઇન્ટરનેશનલ ટ્રિનિટી ગ્રેસ તર રૂથી જાહેતુ	"
સોશયલ કૉન્વેન્ટ અથવા ધી હિંદુ રેઇસ	હર દયાલ એમ એ.એ અ ગ્રેજીમા લખેતુ	"
ધી એલજા નેટવર્ક	અગ્રેજીમા લખેતુ પેંગિસમા હપાએલુ મદનલાલ ધિમાને પ ડક્ટરો તે વખતે તેની જાનેથી મળી આવેલા લખાણની નકલ વાળુ	"
ઓહ, માર્ટિસ	૧૮૫૭ના આત્મભોગી પુર ણની પ્રકાશનુ અગ્રેજીમા લખેલુ	"

જાહેર ખબર.

રાજકોટ બાર્ટન ફિઝેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની સને ૧૯૧૧ ની
સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા.

કાકીવાલાડ વિભાગની તમામ નિશાગોના મારતરો, આસિસ્ટન્ટ અને
સીશિક્ષકોને ખબર આપવામા આવે છે કે, આ કોલેજમાં દાખલ થવાને
જે બાહ્યો ઉમદ રાખતી હોય તેમની ઉમર, અભ્યાસ વગેરે હકીકતનું
પત્રક સને ૧૮૯૩ ની સાલના ગુજરાત શાળાપત્રના ૫૪ ૨૬૪ મે જાપેલા
નમુના પ્રમાણે બનાવી તેમાં માગેલી હકીકત બરાબર પૂરી આ જાહેર ખબર
પહેચે કે જેમ બને તેમ તાકીદથી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૧ માહે
ઓગસ્ટ સને ૧૯૧૧ પછી આવા પત્રકો લેવામા નહિ આવે.

૨. સને ૧૯૦૩ ના ગુજરાત શાળાપત્રના ૫૪ ૨૨૨ મે તે સાલની
પ્રવેશક પરીક્ષાની જાહેર ખબર જાપેલી છે તેની કલમ પહેલી અને છઠી
સિવાયની બાકીની પાંચ કલમોમાં લખેલી શરતો આ સાલને માટે પણ
લાગુ છે એમ સમજવું.

૩. આ સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૧ મી માહે સપ્ટેમ્બર સને
૧૯૧૧ સોમવારના રોજ સવારના ૧૧ અગીઆર વાગે આ કોલેજના
મકાનમાં શરૂ થશે.
તા. ૨૬-૪-૧૧.

S. F. PEGGE,

લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

બાર્ટન ફિઝેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ—રાજકોટ.

જાહેર ખબર.

રાજકોટ પાર્ટન ફિઝેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજની સને ૧૯૧૧ ની
સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા.

કાકીયાવાડ વિભાગની તમામ નિશાનોના મારતરો, આસિસ્ટન્ટ અને સ્ત્રીશિક્ષકોને ખબર આપવામા આવે છે કે, આ કૉલેજમાં દાખલ થવાને જે બાઈઓ ઉમદ રાખતી હોય તેમની ઉમર, અબ્યાસ વગેરે હકીકતનું પત્રક સને ૧૮૯૩ ની સાલના ગુજરાત સાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૬૪ મે છાપેલા નમુના પ્રમાણે બનાવી તેમાં માગેલી હકીકત જરાખર પૂરી આ જાહેર ખબર પહેંચે કે જેમ બને તેમ તાકીદથી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૧ માહે ઓગસ્ટ સને ૧૯૧૧ પછી આવા પત્રકો લેવામા નહિ આવે.

૨. સને ૧૯૦૩ ના ગુજરાત સાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૨૨ મે તે સાલની પ્રવેશક પરીક્ષાની જાહેર ખબર છાપેલી છે તેની કલમ પહેલી અને છઠી સિવાયની બાકીની પાંચ કલમોમાં લખેલી શરતો આ સાલને માટે પણ લાયક છે એમ સમજવું.

૩. આ સાલની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૧ મી માહે સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ સોમવારના રોજ સવારના ૧૧ અગીઆર વાગે આ કૉલેજના મકાનમાં શરૂ થશે.
તા. ૨૬-૪-૧૧.

S. F. PEGGE,

લેડિ મુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

પાર્ટન ફિઝેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ—રાજકોટ.

જાહેરખબર.

દેગીનામુ, કીં ૦૪, પો ૦) - વ્યાયામકળાશાસ્ત્ર, [ચર ૪૩૫, કીં ૩૨) પો ૦) - ડોલરું ધારણ તખ્તાય, લાકડી ભગવળ ને દેશી કસરત, ૮ ની કીં ૩ ૦, પો ૦) - કપડાવાગો દર ૩ ૦ કમિ ૨૫' અમદાવાદ ચીંગન ચુ ક, ભરવ ભાઈલાલ હમન દેમાઈ, સુરત કચ્છનદાસ નારજદાસ, મુંબાઈ એન એમ, ત્રિપાઠી, હાનાગઢે નાથા બચાન ગાનવાય લગ્નભાઈ શાહ વડોદરા

શિક્ષણસુનાવલી એ નામનું શિક્ષણ માતાઓ તથા ઉપદેશકોને અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદ્ય શિયણ પદ્ધતિનાં ઓકમેત્રોનો પદ્યમા તથા ગતમા સગ્રહ પ્રમા આલો છે રાવશેને ના ખમ ઉ પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોટેલ બુ છે કમીગન સ ૩ ૨૫ દમ છે જોઈએ તો નીચેને કુમણે લેઈ આ પાની ગીતી મો ની મગાની લેવુ તથા નીચેના યુક્તમેના આલકં ચુ હોય તો આલકોના લીટમા તાની નામ નોધાવો બિમ્તરોનો મિતર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનું હકાપગ ૦-૪-૦ આગ વર્ગ શિક્ષણુષુ ૦-૪-૦

૧૬ કાવ ગોનરધનરામ ગિન્ધગ્રાસ.

૧૭ હેડ માતર ચુ ચુ નાયગામ સ્કુલ મુખ્ય

૧૮ દાક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં ચોતીનો સુરમો.

૧૯ ચીંગાની બિગતર મતર, માજની ગરગી નજજો ખીવ જાખ હાગી, જાયા કુહા પડળ આખ તવી પાગીનુ પ્રરડ ચીંગા પરગાજા વીગેરેને મદારે છે આ સુરમો વિદ્યાર્થીને તથા નજદી આ પરાવાને ઘોળ ઉપયોગી તથા આશીર્વાદેષ છે

૧ કીમત ૧-૩ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શાગીનો ૩ ૦
તો ૦ ની શાગીનો ૩ ૧
૨ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શાગીનો ૩ ૦
તો ૦ ની શાગીનો ૩ ૦
૪ નો પાજો સુરમો નો ૦ ની શાગીનો ૩ ૦
તો ૦ ની શાગીનો ૩ ૧
૫ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શાગીનો ૩ ૦
૬ નો લાલ સુરમો શાગી ૧ નો ૩ ૦

૨૦ આજવાની સજી ગીગી સાથે મંગર

૨૧ અનાવના તથા વેચના

૨૨ લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અતગવાળા

૨૩ કપડાં ચિમદીયાદ

બહુરખખર.

દેગીનામુ, કીં ૦૪, પો ૦) - વ્યાયામકળાશાસ્ત્ર,
 ૪૩૫, કીં ૩૨) પો ૦) - કાલિનું ધારણ તખ્તાપ, લાકડી ભગા
 ને દેશી કસરત, ૮ ની કીં ૩ વા, પો ૦) - કપડાવાળો દર ૩ ૦
 ૨૫) અમદાવાદ ચીમન ચુ ક, ભરેલ ભાઈનાલ હગન દેમાઈ,
 કમનદાસ નારમદાસ, મું માઈ એન એમ, ત્રિપાઠી, જીનાગઢે નાથા બચા
 ગાનવાવ લન્નુભાઈ શાહ વડોદરા

શિષ્યેણસુનાવલ્લી એ નામનું શિષ્યો માતાઓ તથા ઉપદેશકો
 અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદ્ય શિષ્યણ પદ્ધતિનાં ઓક્ટેગ્રોફો
 પદ્ધતિ તથા ગવમા સચદ્ધર મા આલો જે રજીસ્ટરને ને ખમ
 પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોટેન્સ બુ છે કમીગન સ ૩ ૨૫ દમ
 જોઈએ તો નીચેને કૃમણે લેદ આ પાની મીડી મો ની મગાની લેવુ તર
 નીચેના પુસ્તકના આદક થનુ હોય તો આદકોના લીટમા તાની નામ નોધાવે
 બિનમર્યાદાનો મિતર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનુ ડહાપમ ૦-૪-૦ બા
 વર્ગ શિષ્યેણસુ ૦-૪-૦

૧૬ કાવ ગોનરધનનામ ગિન્ધગ્રાસ.
 હેડ માતર મ્યુ ચુ નાથગામ રકુમ મુખ્ય

૧૭ દાક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

૧૮ આંખની બગતર ખતર, માજની ચરમી નજલો ખીવ જાખ/છાગી,
 છાયા કુહા પડળ આખ સાચી પાપીનુ ખરડ ચીરડા પરરાજા વીગેરેને મદારે
 છે આ સુરમો વિદ્યાર્થીને તથા નજી આ પરાવાને લોજ ઉપયોગી તથા
 આશીર્વાદપ છે

૧ કીમત ૧-૩ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશનો ૩ ૦

તો ૦ ની શીશનો ૩ ૧

૨ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશનો ૩ ૦

તો ૦ ની શીશનો ૩ ૦

૪ નો પોયો સુરમો નો ૦ ની શીશનો ૩ ૦

તો ૦ ની શીશનો ૩ ૧

૫ નો કાજો સુરમો નો ૦ ની શીશનો ૩ ૦

૬ નો લાલ સુરમો શીશ ૧ નો ૩ ૦

આંખવાની સજી ગીગી સાથે મંગલ

જનાવનાર તથા વેચનાર

૧૯ લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તવાળા

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઈંદીઅન પીનકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ એક્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ સુસલમાનીયરેહ, પારસીના કાયદા, પુરવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર ઓપરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તામુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-પો. ૦-૭-૦ માંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગારી લેવો, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હળસે સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને ઠાકોરોએ પાસે ગ્રખનીજ જોઈએ દરેક તલાટી તથા પટેલને વચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ, તાકીદે મંગારીલો. થોડી ટાપી શીત્રક છે.

જેઠાલાલ દેવશક્તર દયે. O/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બેરસા. જી. ખેરા.—ગુજરાત.

૧. અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. ગાંધી મંડુર કેન્દ્ર

લંડનના 'મોરલ એન્ડ પુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી રંગે.

ત્રણ લાગમાં દરેકના ૭ આના * ત્રણે લાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧)

દરેક લાગ અરેજ નીચલા અને ગુજરાતી કપડા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ધણી રાજાઓના નીતિને કેળવણી મટે રેકર્ડ પુસ્તક તરફ આવે છે. કપડાનું પાકું પુસ્તક કાગળ તથા જાપ ઉચા. પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્નનીચુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦. પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર. મુંબઈ સ્પ્રિંગફોર્ડ કોર્ટના જડજ નામદાર રૂ. ૦ મો. ૦ ઝરો, એમ. એ એન એન. બા. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સહયુજો ઉપર સમાવણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કાદેશી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાના મહાત્મા પુરોનાં ચરિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વમાયની ઉજવણ આશુનું આપણાં આજકાલે શિક્ષણ આપવા સારૂ તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ચોખ્ખતા નિ-

હ છે. પ્રજાલાલ પુ. મહેતાજી, હેડ મા. ૦ તા. ૦ રેકર્ડ, વઢવાળ રાહર.

પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની. મુંબઈ.

દરેક માણસે કાયદો જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે ઇંદીઅન પીનકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવિલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ ઍક્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિદુઓ મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર ઓપરટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારો, મ્યુનીસીપલ, એડ્વોકેટ, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત ખેસે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૫૦. ૦-૭-૦ માંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગારી લેવા, ખેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથરો સરટીફિકેટો મળ્યાં છે. તલાટી, માસ્ટર, મુખી, જમીનદાર અને ઠીકારાએ પાસે રાખીજા જોઈએ દરેક તજાટી તથા પટેલને પચાવશે. કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ. તાકીદે મંગારીલો. થોડી ટાપી લીધક છે.

જેઠાલાલ દેવશક્ત દવે. C/o મામલતદાર કોર્ટ.

મુ. બોરસદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અનોલા. માટે શિશુસહબોધ માળા. ગાંધી મંચર દરેક

લંડનના 'મોરલ એન્ડ પુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરી રહે.

ત્રણ ભાગમાં. દરેકના ૭ આના. * ત્રણે ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧)

દરેક ભાગ અગ્રેજ નીયત્તા અને ગુજરાતી કપવા વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ઘણી રાજ્યઓમાં નીતિને કેળવણી મટે દેકરે જુદા તરફ આવે છે. કપડાનું પાકું પુંકું, કાગળ તથા જાપ ઉચા. પૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્ન ડ્રેસિંગ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. પૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલરશીપ કોર્સના જડજ નામદાર રૂ. ૦ મો. ૦ ઝરેરો, એમ. એ. એ. ૧ એ. ૧. ખી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સદ્ગુણો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણમાંથી ચુંટી કરેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મહાત્મા સ્ત્રી પુરુષોનાં ચરિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉચ્ચત્ત આજનું આપણું જાળકાને શિક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ચોખ્ખતા નિ-

હ છે. પ્રજાલાલ પુ. મહેતા, હેડ મા. ૦ તા. ૦ રૂ. ૦, વડવાળ રાહર.

પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની. મુમ્બઈ.

સૂચના.

આ પત્રમાંથી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું નોટપેડ લેવામાં નહિ આવે. સંદી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપશે છાપવા મોકલેલું લખાણુ એખખે અક્ષરે કાગળની એખખ લખવું તે અસુક માસમાં છાપવા અથવા નાપમદ પડેલું લખાણુ પાછું કલવા બંધાતા નથી જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચ ગમાંથી શાળાખાતાના તેમજ ખીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા જીવનરેશ્યાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચે. અવકાશે ખુશીથી અસિદ્ધ કરીશુ.

મનીઓડર મોકલનારે રૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બ. પૈસા છે તે એખખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ખૂબ થાનો સંબંધ છે સ્વંની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અર્ધો આને વધારે મોકલવો, સિદ્ધાંતની જીજ ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૮-૦ રાખી પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના. પદરના લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રકોલરોને ૮૫. ખર્ચ સાથે, રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવ ની ખુશી હોય તો તેમ રૂપરૂપ લખવું વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપે પાને રૂ. ૦૦ આપવામાં આવશે ચર્યાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર અગરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી ૧. ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧- જે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલાગટ દરેક માસે રૂ. ૧ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે ફોર્મ પણ હાંડવિલે વહેંચવામાં

આવશે નહિ.

સુચના.

આ પત્રમાંથી સર્વે લખાણ એકિટર તરફ મોકલવું મારપેડ લેવામાં નહિ આવે. સદ્વી વગરનાં લખાણ ઉપર ધ્યાન આપશે છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કોગળની બોજ લખવું તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા ના પમદ પડેલું લખાણ પાછું કલવા બંધાતા નથી જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને અર્થ ગમાંથી શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કે જાવણી તથા જીવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલેલશે તે તે પણ ચે. અવકાશે ખુશીથી અસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે રૂપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને સી બ. પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂન થયેલો સંભવ છે સ્ટંની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આનેત વધારે મોકલવો, સિદ્ધાંતની જીજી ટિકેટ લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૮-૦ રાખી પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આઠા. પદરના લેનાર દર રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્ટેલરોને ૮પ. અર્થ સાથે, રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવ ની ખુશી હોય તો તેમ રૂપન લખવું વિષય પસદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવ થશે નહિ.

જાહેર અખરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી.

૧. ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસ દસથી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧-૦-૦ જે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ અગિની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહીને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બોર માસ લગી સાગલાગટ દરેક માસે રૂ. ૦-૫-૦ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે ફોર્મ પણ હાથબિલ વડે અવામાં

આવશે નહિ.

કેતુ જાણતો હતો તોપણ ક્રમે તેને તે અર્થનો બોધ કરવો એમ માની તેને વિષે ઉત્તર કહ્યું કે 'દ્વિત્તેતમ, એમ તુ મને સમોધન કરે છે તેથી હું બ્રાહ્મણ છું એમ તુ જાણે છેજ- હવે પૂછવાનું શું રહ્યું છે?' સારે મુવર્થવાએ દેહના ઉપાધિ તરીકે આત્માને વિષે ક'પેના પ્રસક્ત બ્રાહ્મણ્ય વિષે હું પૂછતી નથી. પણ 'દ્વિજોત્તમોઽહં' (હું દ્વિત્તેતમ છું) એમ દેહથી વિનિક્ત જે આત્માને અહમ્ (હું) ગણ્ધથી તુ ઉદયશાયી તરીકે નિર્દેશ કરે છે તેને વિષે હું પૂછું છું' એવેતદેતુ ઉત્તર આપે છે કે અહમ્ શબ્દ મન સાથે સમાયુક્ત આત્માને વિષે પ્રવર્તે છે, અને મન સમાયુક્ત આત્મસ્વરૂપ મિથ્યા છે, જેમ બ્રાહ્મણ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેહોપાધિક આત્માને વિષે બ્રાહ્મણ્ય મિથ્યા છે તેમ; માટે આત્મનત્વ જાણવા ઇચ્છનારાઓએ અહમ્ ગણ્ધનો અર્થ પૃથ્વો યુક્ત નથી. વગાં અદભાવ સર્વમાં આધારી છે ને પ્રસક્તગ્રાહ છે માટે જે પગમાર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો અદભાવ પ્રજા માટે ચોખ્ખો નથી. પગી કૃત્વ બોધકૃત્વ (હું કર્તા છું, બોક્તા છું) આદિ યુક્ત અદભાવને જે તમે અસત્ય સમજો છો તો કૃત્વપૂરક વેદિક કર્મ શા માટે આચરો છો એમ મુવર્થવા પૂછે છે, તેનો એવેતદેતુ ઉત્તર આપે છે કે વેદિક કર્મનું આચરણ લોકમગ્ધને અર્થે—અવધારને અર્થે છે પગી સર્વે આત્માને વિષે અહમ્ ગણ્ધનો પ્રયોગ કરે છે તો અહમ્ ગણ્ધનો એવો અર્થ કેમ ન થાય એમ મનમાં ધારી ગણ્ધ ને અર્થ વચ્ચે કેવો સમન્ધ છે એવો પ્રજા મુવર્થવાએ પૃથ્વો, સારે એવેતદેતુએ કહ્યું કે ગણ્ધ ને અર્થનો સમન્ધ સંયોગ આદિ નથી પણ શબ્દ ને અર્થની વચ્ચે વાચ્ય વાચકભાવ સમન્ધ છે મુવર્થવા કહે છે, 'અહમ્ શબ્દ એ ગણ્ધ આત્માને વિષે અર્થિત થયેલો વ્યક્ત છે, ને વાણી તેમાં પ્રવર્તતી નથી, માટે તે મિથ્યા થયે' એવેતદેતુ કહે છે, અહમ્ શબ્દ ના બારમાં પ્રવર્તે છે, આત્મભાવમાં પ્રવર્તેલો નથી. અને અશુભસ્વરૂપ વાણી, પગ, અર્થિત્વ આત્માને વિષે પ્રવર્તતી નથી.' મુવર્થવા કહે છે, 'સારે અદભાવ ને આ મ ભાવનો અર્થ મને કહો. જે શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે વાચ્યવાચકભાવ સમન્ધ? તો અહમ્ ગણ્ધ આત્મસાચ- કેમ ન થાય? એવેતદેતુ મનનો છે કે અહમ્ ગણ્ધનો મુખ્ય અર્થ-આત્મા નથી, પણ તુ એ અર્થ છે.' સારે હું એ અર્થથી અન્ય એવો આ મા કાણુ કે એમ મુવર્થવા પૂછે છે. એવેતદેતુ કહે

કેતુ જાણુતો હતો તોપણ કહે તેને તે અર્થનો બોધ કરવો એમ માની તેને વિષે ઉત્તર કહ્યું કે 'દ્વિત્વેતમ, એમ તું મને સંબોધન કરે છે તેથી હું બ્રાહ્મણ છું એમ તું જાણે છેજ- હવે પૂછવાનું શું રહ્યું છે?' સારે મુવર્ચનાએ દેહના ઉપાધિ તરીકે આત્માને વિષે કહ્યોત્તા પ્રસક્ત બ્રાહ્મણત્વ વિષે હું પૂછતી નથી; પણ 'દ્વિજોત્તમોઽહં' (હું દ્વિત્વેતમ છું) એમ દેહથી વિક્ત જે આત્માને અહમ્ (હું) શબ્દથી તું હૃદયવાચી તરીકે નિર્દેશ કરે છે તેને વિષે હું પૂછું છું.' શ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે અહમ્ શબ્દ મન સાથે સમાયુક્ત આત્માને વિષે પ્રવર્તે છે; અને મનઃસમાયુક્ત આત્મતત્ત્વ મિથ્યા છે, જેમ બ્રાહ્મણ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેહોપાધિક આત્માને વિષે બ્રાહ્મણત્વ મિથ્યા છે તેમ; માટે આત્મતત્ત્વ જાણવા ઇચ્છનારાઓએ અહમ્ શબ્દનો અર્થ પૂછવો યુક્ત નથી. વળી અહંભાવ સર્વમાં સાધારણ છે ને પ્રસક્તસિદ્ધ છે માટે જે પરમાર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો અહંભાવ પ્રજ્ઞ માટે યોગ્ય નથી. પછી કર્તૃત્વ બોધતૃત્વ (હું કર્તા છું, બોક્તા છું) આદિ યુક્ત અહંભાવને જે તમે અસત્ય સમજો છો તો કર્તૃત્વપૂર્વક વૈદિક કર્મ શા માટે આવરો છો એમ મુવર્ચના પૂછે છે, તેનો શ્વેતકેતુ ઉત્તર આપે છે કે વૈદિક કર્મનું આવરણ લોકસંગ્રહને અર્થે—ન્યવહારને અર્થે છે. પછી સર્વ આત્માને વિષે અહમ્ શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે તો અહમ્ શબ્દનો એવો અર્થ કેમ ન થાય એમ મનમાં ધારી શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે કેવા સંજન્ય છે એવો પ્રજ્ઞ મુવર્ચનાએ પૂછ્યો, સારે શ્વેતકેતુએ કહ્યું કે શબ્દ ને અર્થનો સંજન્ય સંયોગ આદિ નથી. પણ શબ્દ ને અર્થની વચ્ચે વાચ્ય-વાચકભાવ સંજન્ય છે. મુવર્ચના કહે છે, 'અહંભાર શબ્દ એ જગત્ આત્માને વિષે સંશ્રિત થયેલો વ્યક્ત છે, ને વાગ્મી તેમાં ફરતરતી નથી, માટે તે મિથ્યા થશે.' શ્વેતકેતુ કહે છે, અહમ્ શબ્દ અહંભાવમાં પ્રવર્તે છે, આત્મભાવમાં પ્રવર્તતો નથી. અને સશુભરવરૂપ વાગ્મી, પર, અચિન્ત્ય આત્માને વિષે પ્રવર્તતી નથી.' મુવર્ચના કહે છે, 'સારે અહંભાવ ને આત્મ-ભાવનો અર્થ મને કહો. જે શબ્દ ને અર્થ વચ્ચે વાચ્યવાચકભાવ સંજન્ય હોય તો અહં શબ્દ આત્મવાચક કેમ ન થાય?' શ્વેતકેતુ સમજાવે છે કે 'અહમ્ શબ્દનો મુખ્ય અર્થ—આત્મા નથી, પણ હું એ અર્થ છે.' સારે હું એ અર્થથી અન્ય એવો આત્મા કોણ છે એમ મુવર્ચના પૂછે છે. શ્વેતકેતુ કહે

એક અનેક, કુસુમ-કરંકે,
મળતાં સત્ત્વ નવું દહયી !

ધુપાં.

* * * * *
મેઘી વસંતકળીના સરખો,
વિચાર, વિદ્યાશ અજબ તારો !
પોતાની અંદર વિકસતાં,
અકુરો ગાખા પછો;
હાંખળી કોમળ જેના ઉપર,
વસે વિદ્યુત ગાતાં ગીતો !

મેઘી.

હયા નલના તારક સરખી,
વિચાર, અનત પ્રભા તારી !
દેખાયે, ન નિયંતા, બાણે,
ઝગકે જ્યોતિ પોતાથી;
કોઈ વાર કાણુ ટકાતો વળી,
સરકી જતાં કંઈ મેઘોથી !

હયા.

* * * * *
પખીડાં મધુરાંના સરખી,
વિચાર, મીઠી તુજની વાણી !
સખાકાલ વિશે પ્રભવંતી,
નિર્વાતાં કો વન માંડી;
જ્યોતિ: પ્રદીપ મહિમી પ્રસરે,
પ્રસરી સમ તે સંજ્ઞાની.

પંખીડાં.

* * * * *
કાંતિ શગાંકલાની સરખી,
વિચાર, કદાચિત્ દીપ્ત થની !
જીન અખંડ અનુપ વિભાગે,

એક અનેક, કુમ્ભ-કરેક,
મળતાં સર્વ નવું દહયી !

* * * * *
મોંઘી વસંતકળીના સરખો,
વિચાર, વિકાસ અજબ તારો !
પોતાની અંદર વિકસતાં,
અંકુસે શાખા પહોં;
ડાંખળી કામળ જેના ઉપર,
વસે વિહગ ગાતાં ગીતો !

* * * * *
હવે નહના તારક સરખી,
વિચાર, અનંત પ્રભા તારી !
દેખાએ, ન નિયંતા, જાણે,
અગકે જ્યોતિઃ પોતાથી;
કાર્ધ વાર ક્ષણ દંકાતો વળી,
સરકી જતાં કંઈ મેઘોથી !

* * * * *
પંખીડાં મધુરાંના સરખી,
વિચાર, મીઠી તુજની વાણી !
સંખ્યાકાલ વિશે પ્રલવંની,
નિર્વાતાં કે વન મોંઘી;
જ્યોતિઃ પ્રદીપ મહિથી પ્રસરે,
પ્રસરી સમ તે સંજાળી.

* * * * *
કાંતિ શશાંકકલાની સરખી,
વિચાર, કદાચિત્ ક્ષીણ થતી !
પ્રિય વિભાજે,

ગ્રીષ્મ ઋતુ હેમન્તાદિમાં,
 છુપી છુપી થી શુદ્ધ કરે ?
 શાખા થડ મૂળાદિ અન્વયે,
 દૈવી સત્ત્વ કશું પૂરે !

૨૨૫.

વૈકુણ્ઠ.

છાત્રાલય (બોર્ડિંગહાઉસ) નો ઉપયોગ.

છાત્રાલયના ઉપયોગસબંધી કાંઈ પણ લખતાં પહેલાં તેના ઉદ્દેશ અને મર્યાદાનું દિગ્દર્શન આવશ્યક છે.

એટલું તો ઘણા કાળથી સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓના વિકાસ માટે ચાલતી પદ્ધતિ પ્રમાણે શુરુ-શિષ્યનો પાંચ કલાકનો શુષ્ક સખધ બસ નથી. જે આંતર વિકાસ ઉપર સમગ્ર છવનનો આધાર છે તે માટે તો અમુક પ્રકારનું શુદ્ધ નિરામય વાતાવરણ જોઈએ. આવું ઉચ્ચ નીતિમય વાતાવરણ ખડું કર્યું અને એ વાતાવરણમાં બાલકોને ઉછરવા દેવાં એ છાત્રાલયનો ઉદ્દેશ છે. આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે છાત્રાલય માત્ર સુધરેલી ધીરી નથી તેમજ ધર્માદા મંદિર પણ નથી. આપણાં પૂર્વનાં શુરુકલોનું દેશકલને અનુકૂળ રૂપાંતર-માત્ર છે.

આવું વાતાવરણ છાત્રાલયમાર્જ રોઈ શકે ? અસંભવ, નહિ. શુદ્ધ એ સ્નેહનું મંદિર છે અને ઉચ્ચ ગૃહજીવન,—માતૃપિતા અને ભાઈબેનોનું ઉચ્ચ સ્નેહજીવન—હૃદયને જે ગુપ્ત પુષ્ટિ આપે છે તે કદાચ છાત્રાલયનો કૃત્રિમ સ્નેહ ધારી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ન આપી શકે. પરંતુ, અભારે આપણું ગૃહજીવન કેટલું બધું શુષ્ક છે ? માતાનો અર્થ સમજ્યા પહેલાં માતા થવાનું આવે, પિતા તરીકેની જવાબદારીનો ખ્યાલ સરખો ન હોય ત્યાં પિતા થવાય એવી સ્થિતિમાં ગૃહજીવનની શી આશા રાખવી ? વળી, નવા યુગના ઉદ્દેશ્યસામમાં ઘણાને આ બાબત પર લક્ષ દેવાનો અવકાશ પણ નથી હોતો; અવકાશ છે ત્યાં નિદ્રા છે; જગૃતિ હશે ત્યાં ચોચના નથી. આવા સંયોગોમાં છાત્રાલયોની ઉપયુક્તતા ખુદી છે.

ત્રીષ્મ ઋતુ હેમન્તાદિમાં,
 છુપી છુપી શી વૃદ્ધિ કરે ?
 શાખા યડ મૃણાદિ અન્વયે,
 દૈવી સત્ત્વ કશું પૂરે !

૪૨૬.

વૈકુण્ઠ.

છાત્રાલય (બોર્ડિંગહાઉસ) નો ઉપયોગ.

છાત્રાલયના ઉપયોગસંબંધી કાંઈ પણ લખતાં પહેલાં તેનાં ઉદ્દેશ અને મર્યાદાનું દિગ્દર્શન આવશ્યક છે.

એટલું તો ઘણા કાળથી સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે શારીરિક, માનસિક, અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓના વિકાસ માટે ચાલતી પદ્ધતિ પ્રમાણે ગુરુ-શિષ્યનો પાંચ દલાકનો શુષ્ક સંબંધ બસ નથી, જે આંતર વિકાસ ઉપર સમગ્ર હવનનો આધાર છે તે માટે તો અમુક પ્રકારનું શુદ્ધ નિરામય વાતાવરણ જોઈએ. આવું ઉચ્ચ નીતિમય વાતાવરણ ખડું કરવું અને એ વાતાવરણમાં ખાલકોને ઉછરવા દેવાં એ છાત્રાલયનો ઉદ્દેશ છે. આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે છાત્રાલય માત્ર મુઢરેલી વીંશી નથી તેમજ ધર્માદા મંદિર પણ નથી. આપણાં પૂર્વનાં ગુરુકુલોનું દેશકાલને અનુકૂળ રૂપાંતર-માત્ર છે.

આવું વાતાવરણ છાત્રાલયમાં જ હોઈ શકે ? અશ્વત્થ, નદિ, ગૃહ એ રનેહનું મંદિર છે અને ઉચ્ચ ગૃહહવન, -માતૃપિતા અને ભાઈબેનોનું ઉચ્ચ રનેહહવન-હૃદયને જે ગુપ્ત પુષ્ટિ આપે છે તે કદાચ છાત્રાલયનો દૃત્રિમ રનેહ ધારી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ન આપી શકે. પરંતુ, અસારે આપણું ગૃહહવન કેટલું બધું શુષ્ક છે ? માતાનો અર્થ સમજ્યા પહેલાં માતા થવાનું આવે, પિતા તરીકેની જવાબદારીનો ખ્યાલ સરખો ન હોય ત્યાં પિતા થવાય એવી સ્થિતિમાં ગૃહહવનની શી આશા રાખવી ? વળી, નવા યુગના ઉદ્દેશ-સંગ્રામમાં ઘણાને આ બાબત પર લક્ષ દેવાનો અવકાશ પણ નથી હોતો; અવકાશ છે ત્યાં નિદ્રા છે; મનઃશુદ્ધિ હશે ત્યાં યોગ્યતા નથી. આવા સંયોગોમાં છાત્રાલયોની ઉપયુક્તતા ખુદી છે.

વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારા-સંગ્રહ (૧૯૧૧).

મધ્ય, ઉત્તર, અને દક્ષિણ ભાગના પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ કેળવણી ખાતાના અમલદારો, લોકલ-બોર્ડના અને યુનિવર્સિટીના મેંબરોને જાણવા તથા તે પ્રમાણે વર્તવા સારું હેઠળ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. પુના તા. ૧૨ મી જાન્યુ- આરી ૧૯૧૧.	(સહી) ડબલ્યુ. એચ. શાર્પ, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
---	---

પ્રકરણ ૧ હું—સામાન્ય સૂચનાઓ.

(૧) કોઈ પણ શિક્ષક શાળાના શિક્ષક તરીકેની નોકરીમાં હશે ત્યાંથી તેને કોઈ પણ બીજાને ધંધો કરવા દેવામાં આવશે નહિ; ઉદાહરણ, તેને મુખસાગર અથવા વડીયનુ, દુકાનદારનુ, ઇસાદિ કામ કરવા દેવામાં આવશે નહિ પણ ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી લઈને શિક્ષક રૂપાયનુ, (દસ્તાવેજ) ગવિસ્ટર કરવાનુ, અથવા સ્ટેમ્પ વેચવાનુ કામ કરી શકશે, તે એવી શરતે કે તેણે એ કામ નિશાળના વખતમાં કરવું નહિ.

(૨) ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી મિલાવ અગર રાજ એ કસાઈથી વધારે વખત કોઈ પણ શિક્ષકે ખાનગી શિક્ષણ આપવું નહિ.

(૩) કોઈ પણ રાજદારી કીવચાવમાં ભાગ લેવાની અથવા ઉપરાણુ આપી મદદ કરવાની, તેમજ નિશાળમાં વર્તમાનપત્ર લઈ જવાની અથવા બીજા કોઈને લાવવા દેવાની સિમકોને મના કરવામાં આવે છે તે મળે ત્યાં તે નોકરી કરતા દોષ લાના લોખની અદર માહોમદિ દોષ માલતો દોષ તેમાં પડવું નહિ, અથવા કોઈનો પક્ષ કરવો નહિ; તેમજ બનના સગી દરેક ખાતાના સરકારી અમલદારોની જોડે દલીલોને ચલવાનો પ્રયત્ન કરવો. તેમને ખામ ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે તેમણે અરજીઓ, ખતો, અથવા બીજા દસ્તાવેજો લખવા નહિ અથવા તેમાં આક્ષી કરવી નહિ.

વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારા- સંગ્રહ (૧૯૧૧).

મધ્ય, ઉત્તર, અને દક્ષિણ ભાગના પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રી-
શિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ કેળવણીખાતાના અમલદારો, લોકલ-
બોર્ડના અને યુનિવર્સિટીના મેંબરોને જાણવા તથા તે પ્રમાણે
વર્તવા સારું હેઠળ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

ઓફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. પુના તા. ૧૧ મી જાન્યુ- આરી ૧૯૧૧.	(સહી) ડબલ્યુ. એચ. શાર્પ, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
---	---

પ્રકરણ ૧ લું—સામાન્ય સૂચનાઓ.

(૧) ડોઈ પબ્લિક શાળાના શિક્ષક તરીકેની નોકરીમાં હશે
લાંસુધી તેને ડોઈ પબ્લિક ખીન્ને ધધો કરવા દેવામાં આવશે નહિ; ઉદાહ-
રણ, તેને મુખસાગ્રું અથવા વડીલનું, દુકાનદારનું, ઇલાદિ કામ કરવા દે-
વામાં આવશે નહિ. પબ્લિક ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી લઈને શિક્ષક
રૂપાલનું, (દસ્તાવેજ) રજિસ્ટર કરવાનું, અથવા સ્ટેમ્પ વેચવાનું કામ કરી
શકશે, તે એવી સરતે કે તેણે એ કામ નિશાળના વખતમાં કરવું નહિ.

(૨) ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી સિવાય અગર રોજ બે ક-
સાકથી વધારે વખત ડોઈ પબ્લિક શિક્ષકે ખાનગી શિક્ષણ આપવું નહિ.

(૩) ડોઈ પબ્લિક રાજદારી સીલચાત્રમાં લાગ લેવાની અથવા ઉધ-
રાણું આપી મદદ કરવાની, તેમજ નિશાળમાં વર્તમાનપત્ર લઈ જવાની
અથવા ખીજા ડોઈને લાવવા દેવાની શિક્ષકોને મના કરવામાં આવે છે. તે-
મણે જ્યાં તે નોકરી કરતા હોય ત્યાંના લોકોની અંદર માંદોમાદો ટીકા ચા-
લતો હોય તેમાં પડવું નહિ, અથવા ડોઈનો પક્ષ કરવો નહિ; તેમણે ખનગ
લગી દરેક ખાતાના સરકારી અમલદારોની જોડે દળીમળીને ચાલવાનો પ્ર-
યત્ન કરવો. તેમને ખાસ ચેતવણી આપવામાં આવે છે કે તેમણે અરજીઓ,
ખતો, અથવા ખીજા દસ્તાવેજો લખવા નહિ અથવા તેમાં સાક્ષી કરવી નહિ.

૨૧૦ વર્નાકુલર પુરપશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસમૂહ.

(૯) કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટને દંડ કરવાનો અથવા તેને ખરતરફ કરવાનો મહેતાજીને અધિકાર નથી.

(૧૦) નિશાળનો ઓરડો વાળવાનું, નિશાળનો સામાન સાફ કરવાનું ઇલાદિ હલકું કામ કોઈ પણ વિદ્યાર્થી પાસે તેની મરજી ઉપરાંત અને કામ કરવા બદલ પૈસા આપ્યા સિવાય કરાવવું નહિ.

(૧૧) વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય વર્ગોમાં ગોઠવવાની, અને વરસના અભ્યાસ મુજબ તથા વાર્ષિક પરીક્ષાના પરિણામ મુજબ ઉપલાં ધોરણોમાં રીતસર ચલાવવાની જુમ્હેદારી મુખ્ય મહેતાજીને શિર છે. વિશેષ કરીને નિશાળીઆ નીચલાં ધોરણોમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે મુદત પડ્યા રહેશે તો તે માટે એ જવાબદાર ગણાશે. ઉપ્પુટિની વાર્ષિક પરીક્ષા જે તારીખે થતી જોઈએ તે તારીખ વીતી જઈ તેને વિલમ્બ થાય તો મુખ્ય મહેતાજીએ ઉપ્પુટિની પરવાનગી મેળવી પરીક્ષા લઈ લેવી.

(૧૨) ધોરણોના ખપ પ્રમાણે સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ પોતપોતાની ચોપડીઓ, રહેટો, કાગળો, કલમો, સાહી વગેરે લાવવાં જોઈએ. ખાતાએ મંજુર નહિ કરેલી એવી કોઈ ચોપડી, ચિત્રો, નકશા વગેરે નિશાળમાં વાપરવા કે લાવવા દેવા નહિ, અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થીએ ટેક્સ્ટ-બુક અથવા ઇનામને માટે મંજુર નહિ થયેલી ચોપડી નિશાળમાં લાવવી નહિ. “ મીનિંગ બુક ” (અર્થની ચોપડીઓ) અને “ ખુલાસાઓ ” ની ચોપડીઓ વાપરવાની સખત મના છે.

(૧૩) શરીરશિક્ષા કવચિત્ત જ કરવી. જરૂર પડે સારે તે કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટે ન કરવી. મુખ્ય મહેતાજીએ પડે કરવી. હલકી નેતરની સોટી વાપરવી.

પ્રકરણ ૨ જી. વિદ્યાર્થી દાખલ કરવા તથા

ઉઠાડી લેવા વિષે.

(૧) ચાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો સિવાય તથા કોઈપણ ચેપી અથવા ગડતા રોગવાળાં છોકરાં સિવાય બધા વિદ્યાર્થીઓને નિશાળોમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

(૯) કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટને દંડ કરવાનો અથવા તેને ખરતરફ કરવાનો મહેતાજીને અધિકાર નથી.

(૧૦) નિશાળનો ઝોરડો વાળવાનું, નિશાળનો સામાન સાફ કરવાનું ઇલાદિ હલકું કામ કોઈ પણ વિદ્યાર્થી પાસે તેની મરજી ઉપરાંત અને કામ કરવા બદલ પૈસા આપ્યા સિવાય કરાવવું નહિ.

(૧૧) વિદ્યાર્થીઓને યોગ્ય વર્ગોમાં ગોઠવવાની, અને વરસનાં અભ્યાસ મુજબ તથા વાર્ષિક પરીક્ષાના પરિણામ મુજબ ઉપલાં ધોરણોમાં રીતસર ચલાવવાની જુમ્હેદારી મુખ્ય મહેતાજીને શિર છે. વિશેષ કરીને નિશાળીઆ નીચલાં ધોરણોમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે મુદત પડ્યા રહેશે તો તે માટે એ જવાબદાર ગણાશે. ઉપ્રુટિની વાર્ષિક પરીક્ષા જે તારીખે થતી જોઈએ તે તારીખ વીતી જઈ તેને વિલમ્બ થાય તો મુખ્ય મહેતાજીએ ઉપ્રુટિની પરવાનગી મેળવી પરીક્ષા લઈ લેવી.

(૧૨) ધોરણોના ખપ પ્રમાણે સર્વ વિદ્યાર્થીઓએ પોતપોતાની ચોપડીઓ, રહેટો, કાગળો, કલમો, સાહી વગેરે લાવવાં જોઈએ. ખાતાએ મંજુર નહિ કરેલી એવી કોઈ ચોપડી, ચિત્રો, નકશા વગેરે નિશાળમાં વાપરવા કે લાવવા દેવાં નહિ, અને કોઈ પણ વિદ્યાર્થીએ ટેકસ્ટ-બુક અથવા ધનામને માટે મંજુર નહિ થયેલી ચોપડી નિશાળમાં લાવવી નહિ. “ મી. નિંગ બુકો ” (અર્થની ચોપડીઓ) અને “ ખુલાસાઓ ” ની ચોપડીઓ વાપરવાની રાખત મના છે.

(૧૩) શરીરશિક્ષા કવચિત્ જ કરવી. જરૂર પડે ત્યારે તે કોઈ પણ આસિસ્ટન્ટે ન કરવી. મુખ્ય મહેતાજીએ પડે કરવી. હાલકી નેતરની સોટી વાપરવી.

પ્રકરણ ૨ જી. વિદ્યાર્થી દાખલ કરવા તથા ઉઠાડી લેવા વિષે.

(૧) ચાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકો સિવાય તથા કોઈપણ એપી અથવા બીજા રોગવાળાં છોકરાં સિવાય બધા વિદ્યાર્થીઓને નિશાળોમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

૨૧૨ વર્નાક્યુલર પુસ્તકશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

(૭) નિશાળમાં પટેલીજ દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ પોતાના માખાપ અથવા વાલીની સહીનું ઉમરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. આ સર્ટિફિકેટમાં જણાવેલી જન્મતારીખ નિશાળના રજિસ્ટરમાં નોંધવામાં આવશે, અને માખાપ અગર વાલીને ખબર આપવી કે માત્ર અપવાદ તરીકે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની અથવા સિંધમાં એડ્યુકેશન ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂરી વગર પાછળથી જન્મતારીખ બદલવા દેવામાં આવશે નહિ. નિશાળ બદલવી પડે ત્યારે નવી નિશાળના રજિસ્ટરમાં લીવિંગ સર્ટિફિકેટમાં આપેલી જન્મતારીખ દાખલ કરવામાં આવશે.

(૮) દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ જે ખાના તરફથી માન્ય કૃષ્ણ કોર્ષ પછુ શાળામાં પહેલાં અભ્યાસ કર્યો હશે, તે તેણે જેથી નિશાળનું મુકરર કૃષ્ણ નમુના મુજબનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે જે કોર્ષ અગવદાર એમ કહે કે મને લીવિંગ સર્ટિફિકેટ આપવાની ના પાડે છે, તે નવી નિશાળના મહેતાજીએ પાઠેલી નિશાળના મહેતાજીને ખબર આપવી કે એ છોકરો દાખલ થવા માગે છે, અને આઠ દિવસની મુદતમાં સર્ટિફિકેટ નહિ આપવાનો સતોપકાગક ખુલાસો ન મળે તો તેણે તે વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવો, અને તગત કેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને ટિપોર્ટ કરવો. તે અમલદારે એ બામતમા તજરીજ કરવી, અને તેનું પરિણામ નવી નિશાળના મહેતાજીને જણાવવું.

(૯) કોર્ષ વિદ્યાર્થીના માખાપ અથવા વાલી અરજ કરશે એટલે કોર્ષ પછુ ફી લીધા વગર મહેતાજી તરફથી તેની સહી સાથેનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ વિદ્યાર્થીને મળી શકે.

(૧૦) જે નિશાળાઓ રજા લીધા પિના મહિનામાં પન્દરથી વધારે દિવસ રજા, અથવા રજા લઈને લાગલાગત ત્રણ મહિનાથી વધારે મુદત લગી ગેરહાજર રહેશે, તેનું નામ રજિસ્ટરમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે.

(૧૧) કોર્ષ નિશાળાઓ માગણી કરે અને ચાર આના ફી આપે તો તેને મુખ્ય મહેતાજીએ સામાન્ય રજિસ્ટરમાંથી પોતાની મઢી સાથેનો દન્તેખાખ આપવો.

૨૧૨ વનાકિયુદર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો મટિનો ધારાસંગ્રહ.

(૭) નિશાળમાં પહેલીજ વખત દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ પોતાના માબાપ અથવા વાલીની સહીનું ઉમરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. આ સર્ટિફિકેટમાં જણાવેલી જન્મતારીખ નિશાળના રજિસ્ટરમાં નોંધવામાં આવશે; અને માબાપ અગર વાલીને ખબર આપવી કે માત્ર અપવાદ તરીકે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની અથવા સિંધમાં એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની મંજૂરી વગર પાઠગથી જન્મતારીખ બદલવા દેવામાં આવશે નહિ. નિશાળ બદલવી પડે સારે નવી નિશાળના રજિસ્ટરમાં લીવિંગ સર્ટિફિકેટમાં આપેલી જન્મતારીખ દાખલ કરવામાં આવશે.

(૮) દાખલ થનાર વિદ્યાર્થીએ જે ખાતા તરફથી માન્ય કરેલી કોઈ પણ શાળામાં પહેલાં અભ્યાસ કર્યો હશે, તો તેણે હેલી નિશાળનું મુકરર કરેલા નમુના મુજબનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈશે. જે કોઈ અરજદાર એમ કહે કે મને લીવિંગ સર્ટિફિકેટ આપવાની ના પાડે છે, તો નવી નિશાળના મહેતાજીએ પાઠલી નિશાળના મહેતાજીને ખબર આપવી કે એ છોકરો દાખલ થવા માગે છે, અને આઠ દિવસની મુદતમાં સર્ટિફિકેટ નહિ આપવાનો સંતોષદારક ખુલાસો ન મળે તો તેણે તે વિદ્યાર્થીને દાખલ કરવો, અને તરત ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. તે અમલદારે એ બાબતમાં તજનીજ કરવી, અને તેનું પરિણામ નવી નિશાળના મહેતાજીને જણાવવું.

(૯) કોઈ વિદ્યાર્થીના માબાપ અથવા વાલી અરજ કરશે એટલે કોઈ પણ ફી લીધા વગર મહેતાજી તરફથી તેની સહી સાથેનું લીવિંગ સર્ટિફિકેટ વિદ્યાર્થીને મળી શકશે.

(૧૦) જે નિશાળાઓ રજા લીધા વિના મહિનામાં પન્દરથી વધારે દિવસ ૮.૩૦, અથવા રજા લઈને લાગલામટ ત્રણ મહિનાથી વધારે મુદત લગી ગેરહાજર રહેશે, તેનું નામ રજિસ્ટરમાંથી કાઢી નાંખવામાં આવશે.

(૧૧) કોઈ નિશાળાઓ માગણી કરે અને ચાર આના ફી આપે તો તેને મુખ્ય મહેતાજીએ સામાન્ય રજિસ્ટરમાંથી પોતાની સહી સાથેનો ઇન્ટેન્શન આપવો.

૨૧૪ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેના ધારાસંપ્રદ.

(૫) ફી જરાબર વસુલ કરવાની તથા તે સંભાળથી રાખવાની જવાબદારી તિજોરીમાં અથવા તાલુકા માસ્તરને મોકલતાં સુધી મહેતાજીને શિર છે. કોઈ વર્ગની ફી ઉઘરાવવાનું કામ તે પોતાના આસિસ્ટન્ટને સોંપશે તો તેનું જોખમ તેને (મહેતાજીને) શિર રહેશે.

પ્રકરણ ૪ શું. પગાર લેવા અને વહેંચવા વિષે તથા ફર્નિચર્ન્ટ, મરામત, વગેરેનાં નાણાંની વ્યવસ્થા.

(૧) સર્વે મહેતાજીઓ તથા આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર તેમને ગામ પહોંચાડવામાં આવશે.

(૨) પગારનાં નાણાં તાલુકા સિપાઈ લઈને આવે કે તરત પ્રત્યેક મહેતાજીએ પહોંચવડી પર પોતાની સહી કરી પોતાનો પગાર લેવો, અને તે પર આસિસ્ટન્ટોની સહી કરવી તેમને તેમનો પગાર આપી દેવો. કોઈ પણ કારણસર સિપાઈને ખોટી કરવો નહિ.

(૩) સિપાઈ પગાર લઈને આવે સારે નિશાજ બંધ હોય તો મહેતાજીએ આખી રકમ લઈ લેવી, પહોંચવડી પર સહી કરવી, અને નિશાજ ઉઘડેથી તરતજ આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર આપી દેવાની તજવીજ કરવી.

(૪) મહેતાજી ગામમાં હાજર ન હોય તો જે આસિસ્ટન્ટના હવાલામાં નિશાજ હોય તેણે પગારનાં નાણાં લઈ તેની વ્યવસ્થા કરવી.

(૫) કોઈ આસિસ્ટન્ટ જેરહાજર હોય તો સુખ્ય મહેતાજીએ તેનો પગાર લઈ તેની વડી પહોંચવડી પર સહી કરવી. એ રીતે જેરહાજર નો કરેલો લીધેલો પગાર તેઓ પાછા હાજર થાય કે તરત તેમને આપી દેવો અને નિશાજની પગારની પહોંચવડીમાં તેમની સહી લેવી. તેઓ તે મહિનો પૂરો થતા સુધીમાં પાછા હાજર ન થાય, તો માસિક પત્રક (નમુના જુદું) માં તેમનો પગાર અનામત તરીકે જતાવવો. જે મહિનાથી વધારે સુદત સુધી એની અનામત વ્યવસ્થા કર્યા વગર રહે, તો તેની શી વ્યવસ્થા કરવી તે વિષે ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરને લખીને હુકમ મંગાવવો.

(૬) તુરંત મુરતને માટે રાખેલા જે અવેજીઓનાં નામ સિપાઈની લાવેલી પહોંચવડીમાં દાખલ થયાં ન હોય તેમની સહી મહેતાજીએ નિશાજની

૨૧૪ વર્તિક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનાં ધારાસંગ્રહ.

(૫) ફી ખરાબર વસુલ કરવાની તથા તે સંભાળથી રાખવાની જવાબદારી તિજોરીમાં અથવા તાલુકા માસ્તરને મોકલતાં સુધી મહેતાજીને શિર છે. કોઈ વર્ગની ફી ઉધરાવવાનું કામ તે પોતાના આસિસ્ટન્ટને સોંપશે તો તેનું જોખમ તેને (મહેતાજીને) શિર રહેશે.

પ્રકરણ ૪ શું. પગાર લેવા ગતે વહેંચવા વિષે તથા

કન્ટિનન્ટ, મરામત, વગેરેનાં નાણાંની વ્યવસ્થા.

(૧) સર્વ મહેતાજીઓ તથા આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર તેમને ગામ પહોંચ્યાબ્યામાં આવશે.

(૨) પગારનાં નાણાં તાલુકા સિપાઈ લઈને આવે કે તરત પ્રત્યેક મહેતાજીએ પહોંચવડી પર પોતાની સહી કરી પોતાનો પગાર લેવો, અને તે પર આસિસ્ટન્ટોની સહી કરવી તેમને તેમનો પગાર આપી દેવો. કોઈ પણ કારણસર સિપાઈને ખોટી કરવો નહિ.

(૩) સિપાઈ પગાર લઈને આવે સારે નિશાળ બંધ હોય તો મહેતાજીએ આખી રકમ લઈ લેવી, પહોંચવડી પર સહી કરવી, અને નિશાળ ઉધડેથી તરતજ આસિસ્ટન્ટોને તેમનો પગાર આપી દેવાની તબ્વીજ કરવી.

(૪) મહેતાજી ગામમાં હાજર ન હોય તો જે આસિસ્ટન્ટના હવાલામાં નિશાળ હોય તેણે પગારનાં નાણાં લઈ તેની વ્યવસ્થા કરવી.

(૫) કોઈ આસિસ્ટન્ટ ગેરહાજર હોય તો મુખ્ય મહેતાજીએ તેનો પગાર લઈ તેની વતી પહોંચવડી પર સહી કરવી. એ રીતે ગેરહાજર તો કરેલો લીધેલો પગાર તેઓ પાછા હાજર થાય કે તરત તેમને આપી દેવો અને નિશાળની પગારની પહોંચવડીમાં તેમની સહી લેવી. તેઓ તે મહિનો પૂરો થતા સુધીમાં પાછા હાજર ન થાય, તો સાસિક પત્રક (નમુના જુદો) માં તેમનો પગાર અનામત તરીકે ખતાવવો. જે મહિનાથી વધારે મુદત સુધી એવી અનામત વ્યવસ્થા કર્યા વગર રહે, તો તેની શી વ્યવસ્થા કરવી તે વિષે ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને લખીને હુકમ મંગાવવો.

(૬) તૂટક મુદતને માટે રાખેલા જે ગણેશોનાં નામ સિપાઈની લાવેલી પહોંચવડીમાં દાખલ થયાં ન હોય તેમની સહી મહેતાજીએ નિશાળની

પ્રકરણ ૫ મું.

નિશાળની હાજરી તથા તહેવારો.

(૧) ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે મુકરર કરેલ વખતે દરરોજ નિશાળ લરાશે.

(૨) દરરોજના કામ કરવાના કલાકની સંખ્યા વધારેમાં વધારે ૭ ની ઠેરવવામાં આવે છે, અને નિયમ તરીકે કોઈ પણ નિશાળમાં એકી વખતે લાગલાગટ ત્રણ કલાકથી ઊપરાંત શિક્ષણ આપવું નહિ.

(૩) પ્રત્યેક નિશાળમાં રવિવારે આખા દિવસની અને અકવાડીઆના કોઈ ખીજા દિવસે અર્ધા દિવસની રજા પાળવી, વળી ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા ખીજે તપાસનાર અમલદાર નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા પછી તરતજ એક અકવાડીઆની રજા આપી શકશે, ખીજા મનુર દરેક તહેવારે કોઈ પણ પ્રસંગે કેલેન્ડર * વર્ષમાં છોકરાની નિશાળો માટે ૩૦ દિવસથી, અને છોકરીઓની નિશાળો માટે ૪૦ દિવસથી વધવા ન જોઈએ. વસ્તીની જુદી જુદી જગ્યા માટે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે એ તહેવારોની વહેંચણીનો નિર્ણય ઉપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર કરશે. નીચલા તહેવારો બધી નિશાળોમાં પાળવા.

નાતાલનો દિવસ.

શુક્ર ક્રાંતિ.

ઈંગ્લેન્ડ બેસતા વર્ષનો દિવસ.

શહેનશાહનો જન્મદિવસ.

દરેક નિશાળમાં બધા તહેવારોની યાદી ટાંગની જોઈએ.

(૪) નિશાળનું કામ વખતસર શરૂ થાય તેટલા માટે શિક્ષકોએ અને નિશાળીઆઓએ નિશાળના ઠેરવેલા વખતથી દસ મિનિટ અગાઉ આવી હાજર થવું, એ વર્ગો ગોઠવીને નિશાળીઆને બેસાડી દેવા, તથા વખતસર કામ શરૂ કરવાની બધી તૈયારીઓ કરવી.

(૫) નિશાળના ઠેરવેલા વખતમાં શિક્ષકોએ નિશાળમાં હાજર રહી પોતાનું તમામ લક્ષ્ય શિષ્યવવામાં લગાડવું જોઈએ. આવતા માસને માટે હાજરીપત્રકો લખીને તૈયાર કરવામાં મહિનાની છેલ્લી તારીખે બે ત્રણ કલાક રોકાય તે સિવાય કઈ પણ ખાનગી કે દફતરી કામ કરવું નહિ.

* તા. ૧ લી જાન્યુઆરિથી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીનું અંગ્રેજી પંચાંગનું વર્ષ.

પ્રકરણ ૫ મું.

નિશાળની હાજરી તથા તહેવારો.

(૧) ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટરે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે મુકરર કરેલે વખતે દરરોજ નિશાળ ભરાશે.

(૨) દરરોજના કામ કરવાના કલાકની સંખ્યા વધારેમાં વધારે જ ની ઠેરવવામાં આવે છે, અને નિયમ તરીકે કોઈ પણ નિશાળમાં એકી વખતે લાગલાગટ ત્રણ કલાકથી ઉપરાંત શિક્ષણ આપવું નહિ.

(૩) પ્રત્યેક નિશાળમાં રવિવારે આખા દિવસની અને અઠવાડીઆના કોઈ ખીજા દિવસે અર્ધા દિવસની રજા પાળવી. વળી ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા ખીજે તપાસનાર અમલદાર નિશાળની વાર્ષિક પરીક્ષા પછી તરતજ એક અઠવાડીઆની રજા આપી શકશે. ખીજા મજુર કરેલા તહેવારો કોઈ પણ પ્રસંગે કેલેન્ડર * વર્ષમાં છોડરાની નિશાળો માટે ૩૦ દિવસથી, અને છોડરીઓની નિશાળો માટે ૪૦ દિવસથી વધવા ન જોઈએ. વસ્તીની જુદી જુદી ગતો માટે સ્થાનિક જરૂરીઆત પ્રમાણે એ તહેવારોની વહેંચણીનો નિર્ણય ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર કરશે. નીચલા તહેવારો બધી નિશાળોમાં પાળવા.

નાતાલનો દિવસ.

શુક્ર ક્રાંતિ.

ઈસ્રિજી બેસતા વર્ષનો દિવસ.

શહેનશાહનો જન્મદિવસ.

દરેક નિશાળમાં બધા તહેવારોની યાદી ટાંગવી જોઈએ.

(૪) નિશાળનું કામ વખતસર શરૂ થાય તેટલા માટે શિક્ષકોએ અને નિશાળીઆઓએ નિશાળના ઠેરવેલા વખતથી દસ મિનિટ અગાઉ આવી હાજર થવું, એ વર્ગો ગોઠવીને નિશાળીઆને બેસાડી દેવા, તથા વખતસર કામ શરૂ કરવાની બધી તૈયારીઓ કરવી.

(૫) નિશાળના ઠેરવેલા વખતપાં શિક્ષકોએ નિશાળમાં હાજર રહી પોતાનું તમામ લક્ષ શિખવવામાં લગાડવું જોઈએ. આવતા માસને માટે હાજરીપત્રકો લખીને તૈયાર કરવામાં મહિનાની છેલ્લી તારીખે બે ત્રણ કલાક રોકાય તે સિવાય કંઈ પણ ખાનગી કે દફતરી કામ કરવું નહિ.

* તા. ૧ લી જાન્યુઆરિથી તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બર સુધીનું અંગ્રેજ પંચાંગનું વર્ષ.

૩ નમસ્તુ રજિસ્ટર (ડટેલેમ)

૪ ડેડરેક (સામાન્ય રજિસ્ટર)

૫ પુસ્તકો તથા નકશાઓનું રજિસ્ટર.

૬ માસિકપત્રક

૭ લોકલક્ષ્ય ભગવાનનાં રજિસ્ટર.

૮ માસિક પગારની પટ્ટાવચી

૯ ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલવાના નાર્થિક પત્રો.

૧૦ જનક આરતીશી

૧૧ આરતી આરતીશી

૧૨ રમતની અગત્યના નમુના

૧૩ કમ્પ્લીશન (મગમન અગર બાધાન પૂરે થયાનું) સર્ટિફિકેટ

૧૪ વખતપત્રક

૧૫ મહેતાજીની નોંધપત્ર.

૧૬ લીવિંગ સર્ટિફિકેટ

વિઝિટર્સ બુક, ઉમરના સર્ટિફિકેટની ફાઇલ, લોકલક્ષ્ય ભગવાનના સર્ટિફિકેટની ફાઇલ, લીવિંગ સર્ટિફિકેટની ફાઇલ

પત્રો શી રીતે લખવા તે વિષે દરેક પત્રના નમુનામાં સૂચનાઓ આપી છે તે પર અત્યંત લલ આપવું

(૨) અવળા રજિસ્ટરો અને દફતરો નિશાળની મિલકત છે, અને મહેતાજીની બદલી થાય તે વારે કોઈ પણ ગણુસર તેણે તે આવે વર્ષ જવા નહિ.

(૩) સર્વે રિપોર્ટ અને પત્રો વખતસર મોકલવાની, રજિસ્ટરો સ્વચ્છ અને નિયમસર રાખવાની, તથા નિશાળના દફતરો સતીસવામત રાખવાની જવાબદારી મેં તાજીને સિર છે.

(૪) યોજનમોર્ડ નિગાળોના મહેતાજીઓએ માત્ર ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ પગારો પત્રોલેવા રાખવો પરંતુ ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી પગારો લખાણ આવે તો તેનો યાગેબાર ઉત્તર લખી મોકલવામાં વિનમ્ર કૃપા નહિ તાજીના નોકરોએ પોતાની અગત્ય અને રિપોર્ટ મહેતાજીની મા રક્ત મોકલવા, અને તે પર મહેતાજીએ પોતાનો અભિપ્રાય લખીને તે સ્વાને કરવા

૩ નંમરનું રજિસ્ટર (કોટેલોગ)

૪ ડેકરટોક (સામાનનું રજિસ્ટર).

૫ પ્રસ્તકો તથા નકશાઓનું રજિસ્ટર.

૬ માસિકપત્રક.

૭ લોકલફંડ ભરનારાઓનું રજિસ્ટર.

૮ માસિક પગારની પહોંચવહી.

૯ ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ મોકલવાનાં વાર્ષિક પત્રકો.

૧૦ જવક બારનીશી.

૧૧ આવક બારનીશી.

૧૨ રજાની અરજના નમુના.

૧૩ કમ્પ્લીશન (મરામત અગર બાંધકામ પૂર્ણ થયાનું) સર્ટિફિકેટ.

૧૪ વખતપત્રક.

૧૫ મહેતાજીની નોંધવહી.

૧૬ લીવિંગ સર્ટિફિકેટ.

વિઝિટસ લુક, ઉમરના સર્ટિફિકેટની કાપલિ, લોકલફંડ ભરનારા સર્ટિફિકેટની કાપલિ, લીવિંગ સર્ટિફિકેટની કાપલિ.

પત્રકો શી રીતે ભરવાં તે વિશે દરેક પત્રકના નમુનામાં મુદનાઓ આપી છે તે પર બરાબર લક્ષ આપવું.

(૨) સઘળાં રજિસ્ટરો અને દફતરો નિશાળની મિલકત છે, અને મહેતાજીની બદલી થાય તે વારે કોઈ પણ કારણસર તેણે તે સાથે લઈ જવાં નહિ.

(૩) સર્વે રિપોર્ટો અને પત્રકો વખતસર મોકલવાની, રજિસ્ટરો સ્વચ્છ અને નિયમસર રાખવાની, તથા નિશાળનાં દફતરો સહીસત્તામત રાખવાની જવાબદારી ગરતાજીને સિર છે.

(૪) લોકલખોર્ડ નિશાળના મહેતાજીઓએ માત્ર ડેપ્યુટિ ઇન્સ્પેક્ટર જોડે પરભાર્યો પત્રવહેવાર રાખવો; પરંતુ ઇન્સ્પેક્ટર તરફથી પરભાર્યું લખાણ આવે તો તેનો જાણેબાર ઉત્તર લખી મોકલવામાં વિલંબ કરવો નહિ. તાજાના નોકરોએ પોતાની અરજીઓ અને રિપોર્ટો મહેતાજીની મારફત મોકલવાં, અને તે પર મહેતાજીએ પોતાનો અભિપ્રાય લખીને તે રવાને કરવાં.

ગેરહાજર સખસના પગાર કરતાં વધારે ખર્ચ થયા સિવાય તેનું કામ ચલાવવા માટે સંતોષકારક ગોઠવણ થઈ નહિ શકે તો હકની રજા આપવામાં આવશે નહિ.

(બ) પૂરતું કારણ બતાવવામાં આવશે ત્યારે ડાક્ટરના સર્ટિફિકેટથી એકન્દર ત્રણ વર્ષની રજા મળી શકશે, પરંતુ એકી વખતે બે વર્ષથી વધારે નહિ. તેનું કામ ચલાવવાની યોગ્ય ગોઠવણ થઈ શકશે તો ગેરહાજરીની પ્રત્યેક મુદતના પહેલા પંદર મહિના લગી તેને નીમે પગાર મળશે, પરંતુ એકન્દર ૩૦ મહિના કરતાં વધારે મુદત તે નહિ મળે, અને બાકીની મુદતમાં ચોથા ભાગનો પગાર મળશે.

(ક) છ વર્ષ લાગણાગટ નોકરી કીધા પછી એકી વખતે છ માસની ખાતગી કામની રજા મળી શકશે. અને પછી છ છ વર્ષે તેફરી ફરી મળી શકશે. (બ) માં જણાવેલી શરત પ્રમાણે એવી ગેરહાજરીમાં અર્થો પગાર મળશે.

(ડ) જે મહેતાજીઓએ ખાતગી કામની રજા ભોગવી નહિ હોય તેમને હેઠળ લખ્યા પ્રમાણે ફ્લો રજા મળશે:—

૧૦ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત; અથવા ૧૮ વર્ષની નોકરી થયા કેડે બે વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષે એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, પરંતુ એકન્દર બે વર્ષ કરતાં વધારે મુદતની ફ્લો રજા મળશે નહિ. છ અઠવાડીયાથી વધારે મુદતની હકની રજા ભોગવ્યા પછી ૧૮ મહિના વીત્યા પહેલાં ફ્લો અપાશે નહિ. (બ) માં જણેલી શરતને અનુસરી એવી ગેરહાજરીમાં નીમે પગાર આપવામાં આવશે.

(ઈ) કાયદા પ્રમાણે ખીજ દોઢ પણ પ્રકારની રજા મળી શકે એમ ન હોય ત્યારે જેટલી જરૂર હશે તેટલી મુદતની પગાર કપાતે રજા આપવામાં આવશે.

(ફ) ટ્રેનિંગ કોલેજની અથવા વર્ધકુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં બેસવાની જે મહેતાજીઓની અને આસિસ્ટન્ટની કચ્છા હશે તેમને આપુ પગારે

૨૨૦ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેના ધારાસંમત.

ગેરહાજર સમ્પત્તિના પગાર કરતાં વધારે ખર્ચ થયા સિવાય તેનું કામ ચલાવવા માટે સંતોષકારક ગોઠવણ થઈ નહિ શકે તો હકની રજા આપવામાં આવશે નહિ.

(બ) પૂરતું કારણ બતાવવામાં આવશે ત્યારે ડાક્ટરના સર્ટિફિકેટથી એકન્દર ત્રણ વર્ષની રજા મળી શકશે, પરંતુ એકી વખતે બે વર્ષથી વધારે નહિ. તેનું કામ ચલાવવાની યોગ્ય ગોઠવણ થઈ શકશે તો ગેરહાજરીની પ્રત્યેક મુદતના પહેલા પંદર મહિના લગી તેને નીમે પગાર મળશે, પરંતુ એકન્દર ૩૦ મહિના કરતાં વધારે મુદત તે નહિ મળે, અને બાકીની મુદતમાં ચોથા ભાગનો પગાર મળશે.

(ક) ૭ વર્ષ લાગણાગટ નોકરી કીધા પછી એકી વખતે ૭ માસની ખાતગી કામની રજા મળી શકશે. અને પછી ૭ ૭ વર્ષ તેફરી ફરી મળી શકશે. (બ) માં જણાવેલી શરત પ્રમાણે એવી ગેરહાજરીમાં અર્થો પગાર મળશે.

(ડ) જે મહેતાજીઓએ ખાતગી કામની રજા ભોગવી નહિ હોય તેમને હેઠળ લખ્યા પ્રમાણે ફેલો રજા મળશે:—

૧૦ વર્ષ એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષ એક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત; અથવા ૧૮ વર્ષની નોકરી થયા કેડે બે વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, અને સાર પછી આઠ આઠ વર્ષ અકેક વર્ષ અથવા તેથી ઓછી મુદત, પરંતુ એકન્દર બે વર્ષ કરતાં વધારે મુદતની ફેલો રજા મળશે નહિ. ૭ અઠવાડીઆથી વધારે મુદતની હકની રજા ભોગવ્યા પછી ૧૮ મહિના વીત્યા પહેલાં ફેલો અપાશે નહિ. (બ) માં લખેલી શરતને અનુસરી એવી ગેરહાજરીમાં નીમે પગાર આપવામાં આવશે.

(ઈ) કાયદા પ્રમાણે બીજી કોઈ પણ પ્રકારની રજા મળી શકે એમ ન હોય ત્યારે જેટલી જરૂર હશે તેટલી મુદતની પગાર કપાતે રજા આપવામાં આવશે.

(ફ) ટ્રેનિંગ કોલેજની અથવા વર્ધકુલર કામના પરીક્ષામાં બેસવાની જે મહેતાજીઓની અને આસિસ્ટન્ટની કચ્છા હશે તેમને ચાતુ પગારે

રજા લેનાર નોકરી ગેરહાજરીમાં તેનું કામ ચલાવવાને કરવા ધારેલી ગોઠવણો જણાવવી. જો આ સંબંધી જામતો કે પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને સતોષકારક નહિ જણાય તો ગેરહાજર રહેનાર સંખ્યનો ગેરહાજરીની મુદતનો પૂરો પગાર કપાશે. એવી રજા પરથી પાછા હાજર થયેલી પણ કેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. (તા ૧ લી એપ્રિલથી તા. ૩૧ મી માર્ચ સુધીમાં એટલે) એક સરકારી વર્ષમાં કોઈ પણ કાગલસર પીસ કરતાં વધારે દિવસની રજા જોગવી શકાશે નહિ.

(૫) નિશાળનો મુખ્ય અથવા એકલો મહેતાજી કોઈ પણ પ્રકારની રજા પર જવાનો હોય ત્યારે તેણે પોતાના ઇરાદા વિશે કેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તથા મુલકમિટિને ખબર આપવી.

(૬) (કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી) રજાની તમામ અરજીઓ નમુના ૧૨ પ્રમાણે કરવી.

(૭) કોઈ પણ મહેતાજી અથવા આસિન્ટન્ટ એથા નિયમમાં બતાવેલી કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી રજા પર કેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટરની અગાઉથી પરવાનગી લીધા વિના જઈ શકે નહિ, અને તેણે મજૂર થએલી મુદતની અદર નોકરી ઉપર પાછા હાજર થવું જોઈશે. આ નિયમ તોડશે તો પગારનું નુકસાન થશે, દડ થશે, અને કદાચ નોકરી જશે. એક મહિના કરતા વધારે મુદત ગેરહાજર રહેશે તો પાછલી નોકરી ૨૬ જશે.

(૮) એક મહિનાની અથવા તે કરતા વધારે મુદતની રજા આપવામાં આવી હોય ત્યારે રજાની મુદત વધારવા માટેની તમામ અરજીઓ આપેલી રજા પૂરી થવાના એાજમાં એાજ પદર સ્વિસ પહેલાં કરવી જોઈએ.

(૯) કોઈ પણ શિક્ષકે રજા લીધી હોય અથવા રવિવાર અને તહેવાર હોય તે સિવાય કોઈ બીજે દિવસે પોતાનું ગામ છોડીને જવું નહિ. રજાના દિવસની અથવા રવિવાર અથવા તહેવારના દિવસની સાંજ સુધીમાં તેણે પોતાને મુકામે અવસ્ય પાછા હાજર થવું જોઈએ.

(૧૦) ઇન્સાફની કોર્ટમાં હાજર થવાનો શિક્ષક પર અમનસ આવે તો તેણે એકદમ કેપુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તે હકીકતનો રિપોર્ટ કરવો. વળી તે કઈ તારાખે ગયો અને નોકરી પરથી કેટલી મુદત ગેરહાજર રહ્યા તેનો તેણે

૧૨૨ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

રજા લેનાર નોકરની ગેરહાજરીમાં તેનું કામ ચલાવવાને કરવા ધારેલી ગોઠવણો જણાવવી. જો આ સઘળી બાબતો ઉપ્પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને સંતોષકારક નહિ જણાય તો ગેરહાજર રહેનાર સખસનો ગેરહાજરીની મુદતનો પૂરે પગાર કપાશે. એવી રજા પરથી પાછા હાજર થયેથી પણ ઉપ્પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને રિપોર્ટ કરવો. (તા. ૧ લી એપ્રિલથી તા. ૩૧ મી માર્ચ સુધીમાં એટલે) એક સરકારી વર્ષમાં કોઈ પણ કારણસર વીસ કરતાં વધારે દિવસની રજા ભોગવી શકાશે નહિ.

(૫) નિશાળનો મુખ્ય અથવા એકલો મહેતાજી કોઈ પણ પ્રકારની રજા પર જવાનો હોય ત્યારે તેણે પોતાના ઇરાદા વિશે ઉપ્પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તથા રજૂલકમિટિને ખબર આપવી.

(૬) (કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી) રજાની તમામ અરજીઓ નમુના ૧૨ પ્રમાણે કરવી.

(૭) કોઈ પણ મહેતાજી અથવા આસિસ્ટન્ટ એચા નિયમમાં બતાવેલી કેઝ્યુઅલ રજા સિવાય બીજી રજા પર ઉપ્પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરની અગાઉથી પરવાનગી લીધા વિના જઈ શકેશે નહિ, અને તેણે મંજૂર થએલી મુદતની અંદર નોકરી ઉપર પાછા હાજર થવું જોઈશે. આ નિયમ તોડશે તો પગારનું નુકસાન થશે, દંડ થશે, અને કદાચ નોકરી જશે. એક મહિના કરતાં વધારે મુદત ગેરહાજર રહેશે તો પાછલી નોકરી રદ જશે.

(૮) એક મહિનાની અથવા તે કરતાં વધારે મુદતની રજા આપવામાં આવી હોય ત્યારે રજાની મુદત વધારવા માટેની તમામ અરજીઓ આપેલી રજા પૂરી થવાના ઓછામાં ઓછા પંદર દિવસ પહેલાં કરવી જોઈએ.

(૯) કોઈ પણ શિક્ષકે રજા લીધી હોય અથવા રવિવાર અને તહેવાર હોય તે સિવાય કોઈ બીજે દિવસે પોતાનું ગામ છોડીને જવું નહિ. રજાના દિવસની અથવા રવિવાર અથવા તહેવારના દિવસની સાંજ સુધીમાં તેણે પોતાને મુકામે અવશ્ય પાછા હાજર થવું જોઈએ.

(૧૦) ઇન્સાફની કોર્ટમાં હાજર થવાનો શિક્ષક પર સમન્સ આવે તો તેણે એકદમ ઉપ્પુટિ ઇન્સ્પેક્ટરને તે હકીકતનો રિપોર્ટ કરવો. વળી તે કઈ તારાખે ગયો અને નોકરી પરથી કેટલી મુદત ગેરહાજર રહ્યા તેનો તેણે

પ્રકરણ ૮. મુસાફરીભત્થાં (ટ્રાવેલિંગ એક્સાવન્સીઝ).

(૧) સગ્કારી ગેકરીને અગે કરેલી મુસાફરીમા યએલા ખરે ખગ ખરચ ખદલ અમલદારને મુસાફરીભત્થુ આપનામા આવે છે ભત્થુ એ નફાનુ સાધન ન સમજનુ-એ એક અગત્યનો નિયમ છે, અને અમલદારો (સરકારી) કામસર મુસાફરી કરતા હોય તારે તેમની સાથેના તેમના કુટુંબને (મુસાફરી) ખગચ ખદલ આ ધાગએમા ખાસ ખતાવ્યુ હોય તે સિવાય ભત્થુ આપવામા આવએ નહિ

(૨) અમલદાર દરેક વખતે જે જે ખરચ કરે તે મધેખ તેને આપવાના ધરાદાથી મુસાફરીભત્થાસમધી નિયમે ઘડવામા આવેના નથી. એનો હેતુ એવો કે મુસાફરીને નીધે થતો વધારાનો સરાસરી ખગચ અમલદારને પૂરો કરી આપવો

(૩) મુસાફરીભત્થુ ગણવામા એ મુકામ વચ્ચેની મુસાફરી, જઈ જાય એરા જે અથવા તેથી વધારે માગ હોય તેમાથી દુકામા દુકે માગે, અથવા સરખા દુકામાગેમાથી એગમા એછા ખરચનાએ માગે રેલી ગણાશે

(૪) ચઢિઆતી (મુખીન્ચર) નોનીના શિક્ષકની સરખાસમ્રદ માટે એ દેકા પુથી ખીતે દેકાએ ખદલી યએથી તેમને નીચે ગણાવ્યા પ્રમાણે ભત્થુ મળી શકશે

અ ગરસ્તાનો મુસાફરી માટે માલિ જે આના પ્રમણે માઈલેજ #
 વ રેવેની મુસાફરી ખદલ ૫૦ અથવા તે ઉપરાતના પગારના માને ખીતે
 મેનુ મેનુ ભાડુ અને ૩ ૧૧ થી ૪૯ મુધીના પગારદારને ત્રીજા
 મેનુ ખેવડુ ભાડુ.

ક સમ્રદને ગસ્તે મુસાફરી હવે ગિલ્ડની સાથે ખરેખર મુસાફરી કરતા તેના કુટુંબના કોઈ પણ માણસને કોઈ પણ સમય અને પૂરસની અગત્યથી તેની સાથે મુસાફરી કરવાનુ ન ખતી આવે તો ખદલી માને મુકામે યલદારે તે માણસનુ ભાગખરચ મચુગ કરવુ તે એવી શરતે

(૧૦) ધન્સાફનતા સ્ત્રીએ શિક્ષકની ખદલી થયા પછી ૭ મહિનાની ઉંમરે ઉંમરે ધન્સા અગાઉ એ મહિનાથી વડુ મુદત પહેલા ન જડ

અ અખને મોકલ

દર માઈલે અપાનુ ભત્થુ

પ્રકરણ ૮. મુસાફરીભત્યાં (ટ્રાવેલિંગ એક્સપન્સીઝ).

(૧) સરકારી નોકરીને અંગે કરેલી મુસાફરીમાં થએલા ખર્ચ-ખરા ખર્ચ બદલ અમલદારને મુસાફરીભત્યું આપવામાં આવે છે. ભત્યું એ નફાનું સાધન ન સમજવું-એ એક અગત્યનો નિયમ છે, અને અમલદારો (સરકારી) કામસર મુસાફરી કરતા હોય ત્યારે તેમની સાથેના તેમના કુટુંબને (મુસાફરી) ખર્ચ બદલ આ ધારાઓમાં ખાસ બતાવ્યું હોય તે સિવાય ભત્યું આપવામાં આવશે નહિ.

(૨) અમલદાર દરેક વખતે જે જે ખર્ચ કરે તે બધાજ તેને આપવાના ધરાદારી મુસાફરીભત્યાસંબંધી નિયમો ધડવામાં આવેલા નથી. એનો હેતુ એવો છે કે મુસાફરીને લીધે થતા વધારાનો સરાસરી ખર્ચ અમલદારને પૂરો કરી આપવો.

(૩) મુસાફરીભત્યું ગણવામાં જે મુકામ વચ્ચેની મુસાફરી, જઈ શકાય એવા જે અથવા તેથી વધારે માર્ગ હોય તેમાંથી હુંકામાં હુંકે માર્ગ, અથવા સરખા હુંકા માર્ગોમાંથી ઓછામાં ઓછા ખર્ચવાળે માર્ગે કરેલી ગણાશે.

(૪) ચઢિઆતી (સુપરિન્ટેન્ડન્ટ) નોકરીના શિક્ષકોની સરકારસગવડ માટે એક ટેકા પૂરો બીજો ટેકાણો બદલી થએથી તેમને નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે ભત્યું મળી શકશે.

અ. ગરસ્તાની મુસાફરી માટે માર્ગલે જે આના પ્રમાણે માર્ગલેજ.*

ચ. રેલવેની મુસાફરી બદલ ૫૦ અથવા તે ઉપરાંતના પગારવાળાને બીજા માર્ગનું જેવડું ભાડું, અને રૂ. ૧૧ થી ૪૯ સુધીના પગારદારને ત્રીજા માર્ગનું જેવડું ભાડું.

ક. મુદ્રને રસ્તે મુસાફરી બદલ શિક્ષકની સાથે ખર્ચખર મુસાફરી કરવાના પૈસા તેના કુટુંબના કોઈ પણ માણસને કોઈ પણ સખળ અને પૈસાની અનારણ્યથી તેની સાથે મુસાફરી કરવાનું ન બની આવે તો બદલી થતાને મુકામે પલદારે તે માણસનું લાકાખર્ચ મંજૂર કરવું. તે એવી શરતે

(૧૦) ઇન્સાફનીતા સ્ત્રીઓ શિક્ષકની બદલી થયા પછી જ મહિનાની પાંચ રૂપિયા ઇન્સાફનીતા અગાઉ એક મહિનાથી વધુ મુદત પહેલાં ન જવું.

(૯) ફરી શિક્ષણ લેવા બોલાવેલા શિક્ષકોનો નીચે પ્રમાણે મુસાફરી ભત્તાનો હક થશે.

સ્ટીમર અને રેલવે ભાડું ઉપર કુલા મુજબ; અને જ્યારે થોડી મુસાફરી પગરસ્તે અને થોડી રેલવે અથવા સ્ટીમર મારફત કરે, ત્યારે પગરસ્તાની મુસાફરીના રોજના ભત્તાના દર કરતાં વધે નહિ એટલું માર્ઈલેજ. આવે પ્રસંગે કુટુંબનાં માણસોનો ભાગ ખરચ મળશે નહિ.

ફક્ત પગરસ્તાની મુસાફરી માટે દરરોજના પંદર માર્ઈલેજ લેખે રોજના ભત્તાથી વધે નહિ એટલું માર્ઈલેજ.

(૧૦) (૧) કોર્ટ પણ ફોજદારી દાવામાં—લરકરી અદાલત (કોર્ટ માર્શ્ય) આગળ ચાલે એવા કેસનો પણ આમાં સમાવેશ થાય છે—અથવા (૨) જેમાં પક્ષકાર તરીકે સરકાર હોય એવા દિવાની દાવામાં, શિક્ષકને જે હકીકત એની જાણમાં આવી હોય તેનો અથવા સરકારી નોકર તરીકે કંઈ કામ કરવું પડ્યું હોય તેનો પુરાવો આપવાને કોર્ટના હુકમથી હાજર થવાનું હોય તો જાણે ફરી શિક્ષણ લેવાને માટે બોલાવ્યા હોય તે પ્રમાણે ભત્તુ આકારનું; અને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે મુસાફરી ભત્તા પર તેનો હક થતો હોય તે કોર્ટમાંથી લેવું, અને આકારેલા મુસાફરીના ભત્તામાંથી તેટલી રકમ બાદ કરવી.

જે માસ્તર રજા પર હોય અને જેના પર ઉપર જણાવેલી કોર્ટ આગળ હાજર થઈ સાક્ષી આપવાનો સમ-સ હોય, તેને આ ધારા મુજબ તે જાણે નોકરી પર હાજર હોય તેમ ગણી જે ટૂંકાણેથી તેને બોલાવેતો હોય ત્યાંથી જવા આવવાનું મુસાફરીભત્તુ મળશે.

(૧૧) (ઉપર જણાવેલા સિવાયના) બીજા સંજોગોમાં સાક્ષી આપવા હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો હોય તો શિક્ષકને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે ભત્તું મળી શકતું હોય તે સિવાય બીજા કોર્ટ પણ પ્રકારના ભત્તા પર સરકારી નોકર તરીકે તેનો હક થતો નથી. પણ કોર્ટ તરફથી મુસાફરી-ખરચ બદલ જે ભત્તું મળે તે ઉપરાંત ખોરાક ભત્તા તરીકે અથવા બદલા તરીકે કંઈ રકમ મળે તે એક અથવા એકથી નેટલા વધુ દિવસ તે ગેર-હાજર રહે તેનો પૂરો પગાર આકારતા પહેલાં સરકારમાં ભરી દેવી.

પ્રકરણ ૯. પેન્શન.

(૧) ભવિષ્યની સારી વર્તણૂક એ દરેક પેન્શન માટેની ગર્હિત શરત છે.

૨૨૬ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

(૯) ફરી શિક્ષણ લેવા બોલાવેલા શિક્ષકોનો નીચે પ્રમાણે મુસાફરી ભત્થાનો હક થશે.

સ્ટીમર અને રેલવે ભાડું ઉપર કલ્પા મુજબ; અને જ્યારે થોડી મુસાફરી પગરસતે અને થોડી રેલવે અથવા સ્ટીમર મારફત કરે, ત્યારે પગ-સ્તાની મુસાફરીના રોજના ભત્થાના દર કરતાં વધે નહિ એટલું માર્ઈલેન્ડ આવે પ્રસંગે કુટુંબનાં માણસોનો ભાગ ખરચ મળશે નહિ.

ફક્ત પગરસ્તાની મુસાફરી માટે દરરોજના પંદર માર્ઈલેન્ડ રોજના ભત્થાથી વધે નહિ એટલું માર્ઈલેન્ડ.

(૧૦) (૧) કોઈ પણ રોજદારી દાવામાં—સરકારી અદાલત (કોર્ટ માર્શ્યલ) આગળ ચાલે એવા કેસનો પણ આમાં સમાવેશ થાય છે—અથવા (૨) જેમાં પક્ષકાર તરીકે સરકાર હોય એવા દિવાની દાવામાં, શિક્ષકને જે હકીકત એની જાણમાં આવી હોય તેનો અથવા સરકારી નોકર તરીકે કંઈ કામ કરવું પડ્યું હોય તેનો પુરાવો આપવાને કોર્ટના હુકમથી હાજર થવાનું હોય તો જાણે ફરી શિક્ષણ લેવાને માટે બોલાવ્યા હોય તે પ્રમાણે ભત્થું આકારનું; અને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે મુસાફરી ભત્થા પર તેનો હક થતો હોય તે કોર્ટમાંથી લેવું, અને આકારેલા મુસાફરીના ભત્થામાંથી તેટલી રકમ ખાદ કરવી.

જે માસ્તર રગ પર હોય અને જેના પર ઉપર જણાવેલી કોર્ટ આગળ હાજર થઈ સાક્ષી આપવાનો સમન્સ હોય, તેને આ ધારા મુજબ તે જાણે નોકરી પર હાજર હોય તેમ ગણી જે ટૂંકાણેથી તેને બોલાવેતો હોય ત્યાંથી જવા આવવાનું મુસાફરીભત્થું મળશે.

(૧૧) (ઉપર જણાવેલા સિવાયના) બીજા સંજોગોમાં સાક્ષી આપવા હાજર થવાનો હુકમ મળ્યો હોય તો શિક્ષકને કોર્ટના નિયમ પ્રમાણે જે ભત્થું મળી શકતું હોય તે સિવાય બીજા કોઈ પણ પ્રકારના ભત્થા પર સરકારી નોકર તરીકે તેનો હક થતો નથી. પણ કોર્ટ તરફથી મુસાફરી-ખરચ બદલ જે ભત્થું મળે તે ઉપરાંત બોરાઈ ભત્થા તરીકે અથવા બદલા તરીકે કંઈ રકમ મળે તે એક અથવા એકથી જેટલા વધુ દિવસ તે ગેર-હાજર રહે તેનો પૂરા પગાર આકારતા પહેલાં સરકારમાં ભરી દેવી.

પ્રકરણ ૯. પેન્શન.

૧૧ બચિષ્યની સારી વર્તણૂક એ દરેક પેન્શન માટેની ગર્હિત શરત છે.

તે એવી શરતે કે એકદમ ઐન્દુષ્ટિ અથવા ઐન્દુષ્ટિ અને પેન્શન મળીને અધીએ નોકરી સુપીરિઝર હોત તે જે મળત તેના કરતા વધી જાય નહિ.

ટીપ — સરાસરી પગાર' એટલે નોકરીના છેલ્લા ત્રણ વર્ષના મગેલા પગારની સરાસરી પણ નોકરીના એ છેલ્લા ત્રણ વર્ષ દર્મિયાન અમલદાર નોકરી પગારી કપાતે પગારે જન પગ હોય, અથવા ઉત્તરતી નોકરીમા હોય, અથવા એવા સનેગોમા તે સપેન્ડ (ચોક્કા વખતને માટે અધિમર પરથી દૂર) કપાતમા આવ્યો હોય કે તેટલી સુદત નોકરીમા ન ગણાય, તે સરાસરી ગણવામા એવી રીતે ગએલો વખત ન લેવો અને ત્રણ વર્ષ પહેલાનો તેટલો વખત ગણી લેવો

(૭) સુપીરિઝર નોકરી માટેના પેન્શન ચાર પ્રકારના છે

(૧) બદલા તરીકે આપાતુ (કોપેન્સેશન) પેન્શન

(૨) અશક્તિને લીધે મળતુ (ઇન્વેલિડ) પેન્શન

(૩) વય ચર્ધ જવાથી મળતુ (સુપરઐન્દુએશન) પેન્શન

(૪) નોકરીમાથી નિવૃત્ત થતાગને મળતુ (રિટાયરિંગ) પેન્શન.

(૮) ખાતામાથી ઘટાડો કરવાના સમયથી અને તેને લાયકની બીજી જગ્યા ન હોવાના કારણથી જે અમલદારને કમી કપાતમા આવ્યો હોય તેને કોપેન્સેશન (બદલા તરીકેનું) પેન્શન આપવામા આવે છે

(૯) શારીરિક યા માનસિક અશક્તિના સમયથી સરકારી ને કરી સાથે વાચમને માટે નાલાયક થયા હોય, તેના અમલદારને સરકારી નોકરીમાથી નિવૃત્ત થતા ઇન્વેલિડ (અશક્તિને લીધે આપાતુ) પેન્શન આપાય છે

જો અશક્તિને લીધે આપાત પેન્શનને માટે અરજ કરનાર અમલદાર ૬૦ અથવા તેથી વધુ ઉંમરનો હોય તો પ્રકટગના સર્ટિફિકેટની જરૂર નથી. અરજદારની ઓફિસના ઉપરી અધિકારી તેની કામ કરવાની અશક્તિ આખત પ્રમાણુપન આપજે તો ચાલજે નહિતો નોકરી કરવા માટેની અશક્તિ સાચીત કરવા જાટગતુ સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું પડશે

(૧૦) અમુક ઉંમરે ધાગ પ્રમાણે રિટાયર (નોકરીમાથી નિવૃત્ત) થવાનો હક થયો હોય અથવા ૬૦ પાડવામા આવી હોય એવા ચદિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારને સુપરઐન્દુએશન (વય ચર્ધ જવાથી આપાતુ) પેન્શન આપવામા આવે છે પણ વર્ધની ઉંમર ચર્ધ હોય એવા ચદિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારની ઇચ્છા હોય તો તે સુપરઐન્દુએશન પેન્શન પર નોકરીમાથી નિવૃત્ત થઈ શકે

તે એવી શરતે કે એકંદર ગ્રેડ્યુએટિ અથવા ગ્રેડ્યુએટિ અને પેન્શન મળીને અધીએ નોકરી સુપરિઅર હોત ને જે મળત તેના કરતાં વધી જાય નહિ.

ટીપ:— 'સરાસરી પગાર' એટલે નોકરીના છેલ્લાં ત્રણ વર્ષમાં મળેલા પગારની સરાસરી, પણ નોકરીના એ છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ દરમિયાન અમલદાર નોકરી પરથી કપાતે પગારે રજા પર હોય, અથવા ઉતરતી નોકરીમાં હોય, અથવા એવા સંગ્રેગોમાં તે સરપેન્ડ (થોડા વખતને માટે અધિકાર પરથી દૂર) કરવામાં આવ્યો હોય કે તેટલી મુદત નોકરીમાં ન ગણાય, તો સરાસરી ગણવામાં એવી રીતે ગણેલો વખત ન લેવો અને ત્રણ વર્ષ પહેલાંનો તેટલો વખત ગણી લેવો.

(૭) સુપરિઅર નોકરી માટેનાં પેન્શન ચાર પ્રકારનાં છે.

(૧) બદલા તરીકે અપાતું (કંપેન્સેશન) પેન્શન.

(૨) અશક્તિને લીધે મળતું (ઇન્વેલિડ) પેન્શન.

(૩) વય યર્ધ જવાથી મળતું (સુપરૅન્ડ્યુએશન) પેન્શન.

(૪) નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થનારને મળતું (રિટાયરિંગ) પેન્શન.

(૮) ખાતામાંથી ઘટાડો કરવાના સળગથી અને તેને લાયકની ખીજ જગ્યા ન હોવાના કારણથી જે અમલદારને કમી કરવામાં આવ્યો હોય તેને કંપેન્સેશન (બદલા તરીકેનું) પેન્શન આપવામાં આવે છે.

(૯) શારીરિક યા માનસિક અશક્તિના સળગથી સરકારી નોકરી સાથે કાયમને માટે નાલાયક થયા હોય, તેના અમલદારને સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થતાં ઇન્વેલિડ (અશક્તિને લીધે અપાતું) પેન્શન અપાય છે.

જો અશક્તિને લીધે અપાતા પેન્શનને માટે અરજ કરનાર અમલદાર ૬૦ અથવા તેથી વધુ ઉંમરનો હોય તો ગ્રાક્ટરના સર્ટિફિકેટની જરૂર નથી. અરજદારની ઑફિસના ઉપરી અધિકારી તેની કામ કરવાની અશક્તિ આખત પ્રમાણપત્ર આપશે તો ચાલશે. નહિતો નોકરી કરવા માટેની અશક્તિ સાબીત કરવા ગ્રાક્ટરનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું પડશે.

(૧૦) અમુક ઉંમરે ધારા પ્રમાણે રિટાયર (નોકરીમાંથી નિવૃત્ત) થવાનો હક થયો હોય અથવા ફરજ પાડવામાં આવી હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારને સુપરૅન્ડ્યુએશન (વય યર્ધ જવાથી અપાતું) પેન્શન આપવામાં આવે છે. ૫૫ વર્ષની ઉંમર યર્ધ હોય એવા ચલિઆતા વર્ગની નોકરીવાળા અમલદારની ઇચ્છા હોય તો તે સુપરૅન્ડ્યુએશન પેન્શન પર નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થઈ શકે.

૨૩૦ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

૨૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ પણ ૩૦ વર્ષ અંદરની નોકરી પછી-
જ મહિનાનો પગાર.

(વ) (૧) બદલા તરીકે અને (૨) અશક્તિને લીધે અપાતાં પેન્શનો.
૩૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ હોય એટલી નોકરી પછી અડધો પગાર,
પણ તે મહિને ચાર રૂપીઆ કરતાં વધી જવો ન જોઈએ.

પ્રકરણ ૧૦ મું. શિક્ષકોનો પગાર.

(૧) સર્ટિફિકેટ મેળવેલા શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાસંગ્રહના નિ-
યમો પ્રમાણે પગારને પાત્ર છે.

(૨) દરેક જિલ્લાની નાણાંસંબંધી સ્થિતિ, નિશાળોનું કદ, અને તેમ-
ની અગત્ય જ્ઞાનમાં લઈને મહેતાજીઓના પગારની પાયરીઓ અડસટ્ટે ઠરા-
વવામાં આવી છે. હલકામાં હલકી પાયરી દર માસે રૂ. ૧૧) ના પગારની,
અને ભારેમાં ભારે રૂ. ૬૦) ના પગારની ઠરાવી છે. વચલી પાયરીઓ
૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૨, ૩૫, ૩૭, ૪૦, ૪૫,
૫૦, અને ૫૫ ની સખી છે. તોપણ આમાંની કેટલીક પાયરીઓ જરૂર
પડેથી છોડી દેવામાં આવશે.

આસિસ્ટેન્ટની પાયરીઓ રૂ. ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦,
૨૨, અને ૨૫ ની રાખવામાં આવશે. જુદી જુદી નિશાળોની પાયરીઓ
હંમેશને માટે ઠરાવવામાં આવી છે, અને નિશાળની સ્થિતિમાં પ્રજો દેર-
કાર થયા વગર તે બદલવામાં આવશે નહિ. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર બ-
જેટ વખતે દરેક નિશાળની સ્થિતિ તપાસી તેના નોકરોના પગારનો દર
મુકરર કરશે.

(૩) પુરુષ શિક્ષકો માટેની વધારેમાં વધારે પગાર મળવાની હદ
નીચે પ્રમાણે છે:-

નોકરીની મુદત.	પહેલા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.
૧-૧૦ વર્ષની	રૂ. ૧૫	રૂ. ૨૦	રૂ. ૪૦
૧૦-૨૦ વર્ષની	રૂ. ૨૦	રૂ. ૩૦	રૂ. ૫૦
૨૦ વર્ષ ૩૫- રાંતની	રૂ. ૨૫	રૂ. ૪૦	રૂ. ૬૦

આ હદનો પગાર હક તરીકે માગી શકાશે નહિ. દરેક જિલ્લામાં
નાણાંની શૂદ્ધ પ્રમાણે આ હદનો લાભ અપાશે.

૨૩૦ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંમત.

૨૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ પણ ૩૦ વર્ષ અંદરની નોકરી પછી-
જ મહિનાનો પગાર.

(વ) (૧) બદલા તરીકે અને (૨) અશક્તિને લીધે અપાતાં પેન્શનો.
૩૦ વર્ષ કરતાં ઓછી નહિ હોય એટલી નોકરી પછી અડધો પગાર,
પણ તે મહિને ચાર રૂપીઆ કરતાં વધી જવો ન જોઈએ.

પ્રકરણ ૧૦ મું. શિક્ષકોનો પગાર.

(૧) સર્ટિફિકેટ મેળવેલા શિક્ષકો ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાસંમતના નિ-
યમો પ્રમાણે પગારને પાત્ર છે.

(૨) દરેક જિલ્લાની નાણાંસંબંધી સ્થિતિ, નિશાળોનું કદ, અને તેમ-
ની અગત્ય ધ્યાનમાં લઈને મહેતાજીઓના પગારની પાયરીઓ અડસટ્ટે ઠરા-
વવામાં આવી છે. હલકામાં હલકી પાયરી દર માસે રૂ. ૧૧) ના પગારની,
અને ભારેમાં ભારે રૂ. ૧૦) ના પગારની ઠરાવી છે. વચલી પાયરીઓ
૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦, ૨૨, ૨૫, ૨૭, ૩૦, ૩૨, ૩૫, ૩૭, ૪૦, ૪૫,
૫૦, અને ૫૫ ની રાખી છે. તોપણ આમાંની કેટલીક પાયરીઓ જરૂર
પડેથી છોડી દેવામાં આવશે.

આસિસ્ટેન્ટની પાયરીઓ રૂ. ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૦,
૨૨, અને ૨૫ ની રાખવામાં આવશે. જુદી જુદી નિશાળોની પાયરીઓ
હંમેશને માટે ઠરાવવામાં આવી છે, અને નિશાળની સ્થિતિમાં પ્રજો દેર-
કાર થયા વગર તે બદલવામાં આવશે નહિ. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર બ-
જેટ વખતે દરેક નિશાળની સ્થિતિ તપાસી તેના નોકરોના પગારનો દર
મુકરર કરશે.

(૩) પુરુષ શિક્ષકો માટેની વધારેમાં વધારે પગાર મળવાની હદ
નીચે પ્રમાણે છે:-

નોકરીની મુદત.	પહેલા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.	ત્રીજા વર્ષના સર્ટિ- ફિકેટવાળા શિક્ષકને મળવાની રકમ.
૧-૧૦ વર્ષની	રૂ. ૧૫	રૂ. ૨૦	રૂ. ૪૦
૧૦-૨૦ વર્ષની	રૂ. ૨૦	રૂ. ૩૦	રૂ. ૫૦
૨૦ વર્ષ ૩૫- રાંતની	રૂ. ૨૫	રૂ. ૪૦	રૂ. ૬૦

આ હદનો પગાર હક તરીકે માગી શકાશે નહિ. દરેક જિલ્લામાં
નાણાંની હૂટ પ્રમાણે આ હદનો લાભ અપાશે.

નમુનો ૧ લો.

ચોળે તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાકુલર નિશાળનું સામાન્ય રજિસ્ટર

વિદ્યાર્થીનું નામ. તથા અદર્ક.	પાલુકે	જિલ્લે	પરચીસન પ્રમાણે જન્મે- તારીખ	પ્રથમ અથ- વા દ્વિ- અલથવાની તારીખ.	કર્મ નિશા જર્મની પલ થયો તે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	નિશાળ છાત્ર્યાની તારીખ.	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	પોસ્ટ રૂ રાખાકો ક્રે	વિશેષ લકીકત (દા.વસુલ થઈ છે કે નહિ: વ- ગેરે.)
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪

સૂચના.—આ રજિસ્ટરમાં અનુક્રમનંબર પાંચ વરસ સુધી ચાલુ રાખવો. તાર-પછી નવા અનુક્રમનંબરો આપીને રજિસ્ટર નવું કરવું, અને તેમાં તે વખતે જે વિદ્યાર્થીઓ હોય તેમનાં નામ દાખલ થવાના ક્રમપ્રમાણે લેખનામાંથી લેવાયે.

નમુનો ૧ હો.

આને તાલુકે

જિલ્લે

ની વનાકુલર નિશાળનું સામાન્ય રજિસ્ટર

વિદ્યાર્થીનું નામ. તથા અટક.	સંજ્ઞા-૨૦	પાત્ર	ધરવીસન પ્રમાણે જન્મ- તારીખ	પ્રથમ અથ- વા દુરી ઘ- ખલ થયાની તારીખ.	કર્મ નિશા જમાંથી દા ખલ થયો તે	કોમ્પેટ રૂ. પ્રોપ્રીએટ ક્રે	પ્રોપ્રીએટ ક્રે કોમ્પેટ ક્રે	નિશાળ હાજયાની તારીખ.	પ્રોપ્રીએટ ક્રે કોમ્પેટ ક્રે	પ્રોપ્રીએટ ક્રે કોમ્પેટ ક્રે	પ્રોપ્રીએટ ક્રે કોમ્પેટ ક્રે	વિશેષ હકીકત (ધીવસલ થઈ છે કે નહિ: વ- ગેરે.)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩/૧૪/૧૫

સૂચના.—આ રજિસ્ટરમાં અનુક્રમનંબર પાંચ વરસ સુધી ચાલુ રાખવો. ચાર-પછી નવા અનુક્રમનંબરો આપીને રજિસ્ટર નવું કરવું, અને તેમાં તે વખતે જે વિદ્યાર્થીઓ હોય તેમનાં નામ દાખલ થયાના ક્રમ પ્રમાણે હુનામાંથી ઉતારવા.

નમુનો ૩ જે ચાલુ.

કરોડોની કાજરી	
૬ ફી.	સવારે સાંજ.
૭ મી	સવારે સાંજ.
૮ મી.	સવારે સાંજ.
૯ મી.	સવારે સાંજ.
૧૦ મી	સવારે સાંજ.
૧૧ મી	સવારે સાંજ.
૧૨ મી.	સવારે સાંજ.
૧૩ મી	સવારે સાંજ.
૧૪ થી.	સવારે સાંજ.
૧૫ મી.	અચાર સાંજ.

નમુનો ૩ ને ચાલુ.

हरसोणली दांगरी	
१६ भी	सवार. सांग.
१७ भी	सवार. सांग.
१८ भी	सवार. सांग.
१९ भी	सवार. सांग.
२० भी	सवार. सांग.
२१ भी	सवार. सांग.
२२ भी	सवार. सांग.
२३ भी	सवार. सांग.
२४ भी	सवार. सांग.
२५ भी	सवार. सांग.

નમુનો ૩ જે ચાલુ.

દરરોજની કાજરી											
૬ ફી.	૭ મી	૮ મી.	૯ મી.	૧૦ મી	૧૧ મી	૧૨ મી.	૧૩ મી	૧૪ મી.	૧૫ મી.		
સવાર.	સાંજ.	સવાર	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.	સવાર.	સાંજ.
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯		

નમુનો ૩ જે ચાલુ.

ਧਰਾਨੀ ਦੀਆਂ		
16 ਮੀ	ਸਵਾਰ.	20
17 ਮੀ	ਸਾਂਝ.	21
18 ਮੀ	ਸਵਾਰ.	22
19 ਮੀ	ਸਾਂਝ.	23
20 ਮੀ	ਸਵਾਰ.	24
21 ਮੀ	ਸਾਂਝ.	25
22 ਮੀ	ਸਵਾਰ.	26
23 ਮੀ	ਸਾਂਝ.	27
24 ਮੀ	ਸਵਾਰ.	28

નમુનો ૪ થો ચાલુ.

મળ્યાની તારીખ.			ટકવાની વધારેમાં વધારે મુદત.	કમી કર્યાની તારીખ.			વિશેષ હકીકત.
તા.	માસ.	સન.	તા.	માસ.	સન.	તા.	
૭			૮	૯			૧૦

- સૂચના:—(૧) કેસદોંકની ચીજો જોવી આવે કે તરતજ આ રજિસ્ટરમાં નોંધવી.
- (૨) ઉપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી વિના કોઈ પણ ચીજ કમી કરવી નહિ. વિશેષ હકીકતના આસનમાં એવી મંજુરીના નંબર તથા તારીખ લખવાં. જો મેટ્રીકી હુકમ આપ્યો હોય તો એવો હુકમ આપ્યાની નિશાની તરીકે રજિસ્ટરમાં તે અમલદારની સહી લેવી.
- (૩) જો કોઈ ચીજ એક નિશાળમાંથી બીજી નિશાળમાં આપી દેવામાં આવે તો તે ચીજસંબંધી જરૂરની તમામ હકીકત પ્રથમની નિશાળમાંથી મેળવી બીજી નિશાળના રાજસ્ટરમાં દાખલ કરવી.

નમુનો ૪ થો ચાલુ.

અભ્યાસી તારીખ.			ટકવાની વધારેમાં વધારે મુદત.	કમી કર્યાની તારીખ.			વિશેષ હકીકત.
તા.	માસ.	સન.		તા.	માસ.	સન.	
૭			૮	૯			૧૦

- સૂચના:—(૧) રેકર્ડોક્તની ચીજો જોવી આવે કે તરતજ આ રજિસ્ટરમાં નોંધવી.
- (૨) ડેપ્યુટિ એન્ક્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની પરવાનગી વિના કોઈ પણ ચીજ કમી કરવી નહિ. વિશેષ હકીકતના આસનમાં એવી મંજૂરીના તંબર તથા તારીખ ભરવાં. જો મોટીથી હુકમ આપ્યો હોય તો એવો હુકમ આધ્યાત્મિક નિશાની તરીકે રજિસ્ટરમાં તે અમલદારની સહી લેવી.
- (૩) જો કોઈ ચીજ એક નિશાનમાંથી બીજા નિશાનમાં આપી દેવામાં આવે તો તે ચીજસંબંધી જરૂરની તમામ હકીકત અથમની નિશાનમાંથી મેળવી બીજા નિશાનના રજિસ્ટરમાં દાખલ કરવી.

નમુનો ૬ દ્વા.

૨૪૪ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો મારેનો ધારાસંગ્રહ.

એજે તાલુકે જિલ્લે બાવક નંબર તારીખ સતે માસનું માસિક પત્રક.

નિશાળની સ્થિતિ- સંબંધી હકીકત.	વિદ્યાર્થી માસ આખરની વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.				બીજી હકીકત.
	છોકરા.	છોકરી	શહેરનાં અથવા ગામડાંનાં ધોરણો.		
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક હિન્દુ	ધાર્મિક મુસ્લિમ	ધાર્મિક ખ્રિસ્તી	ધાર્મિક બુદ્ધ	
	ધાર્મિક				

બાળકો—
ધોરણ ૧ ...
" ૨ ...
" ૩ ...
" ૪ ...
" ૫ ...
" ૬ ...
" ૭ ...
" ૮ ...

નમુનો ૭ મો.

ગ્રાંજે તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાક્યુલર નિશાળનું લોકલેશન સરનારનાં
ઘાઘરાંનું રજીસ્ટર.

[illegible]

નમુનો ૭ મા.

આને તાલુકે જિલ્લે ની વર્નાક્યુલર નિશાળનું લોકલેન્ડ ભરનારનાં

છાકરાંનું રજીસ્ટર.

વિદ્યાર્થીનું નામ.	સરકારી દફતરમાં નોંધાયું હોય તે લોક-લેન્ડ ભરનારનું નામ.	વિદ્યાર્થી લોકલેન્ડ ભરનારનો સગો શો થાય છે તે.	જો પેટા ભાગીદાર હોય તો જે મુખ્ય ખાતેદારનું નામ સરકારી દફતરે ચાલતું હોય તેનું નામ.	ન્યાં લોકલેન્ડ ભરતો હોય તે ગામ, તાલુકો, તથા જિલ્લો, અને સર્વે નંબર.	લોકલેન્ડ ભરવાની રકમ.		લોકલેન્ડ ભર્યાની તારીખ.		વિશેષ હુકીકત.
					રૂ. આ.	પા. તા.	મા.	સન	
૧	૨	૪	૫	૬	૮	૯	૧૦		

સૂચના—દરવર્ષે ઓગસ્ટ માસમાં આ સર્ટિફિકેટ નવાં ભરવાં.

તા.

૧૯

ગામના અધિકારીઓની સહીઓ.

૮. વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ.

નમુનો ૬ મો.

જાવક નં. તા.

માજે   તાણુકે   જિહલે   ની વર્નાકુલર

છાકરડાઓ અથવા છાકરીઓની (ગામ અથવા શહેરમાંની) રાત્રી

અધવા દિવસની નિશાળગું રાત્રે ૧૯   તું વાર્ષિક પત્રક.

નિશાળનું નામ.	નિશાળ નં. હો તપાસી હોય તે અ- મલદાર.	મકાનના મકાસ લોકલ ખોડનું, મ્યુનિસિપાલિ- ટનું લોકલખોડે મ્યુનિ સિપાલિટિને ધીરેલું, ગામલોકોએ વગર લા- ડે આપેલું, અને જો તેમ હોયતો તે માંદર, ધર, આવડી, કે ધર્મશા- ળા છે તે, કે બાડે લી- ધેલું છે.)	નિશાળ સ્થ- પાયાની તા- રીખ.	નિશાળમાં મોડી કે બા- ળખોડે થો- રણ શિખ- વાય છે તે.
૧	૨	૩	૪	૫

૨૫૨ વર્નાકુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંગ્રહ

નમુનો ૬ મો. (ચાલુ)

[illegible]

૨૪૪ વર્નાકુલર પુરપથિક્ષકો અને શ્રીશિક્ષકો માટેનો પારાસંપ્રદ.

નમુનો ૯ મો. (ચાહુ).

જાત અથવા ધર્મ પ્રમાણે વિદ્યાર્થીઓનું વર્ગીકરણ.

[illegible]

૨૫૬. વર્નાકુલર પુસ્તકાલયો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંચય.

નમુનો ૬ મો. (ચાત્રુ).

[illegible]

૫૬. વર્નાશ્રુતર પુરુષશિક્ષક અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસંમત.
નમુનો ૯ મો. (આત્રુ).

વર્ષમાં ચપલો : ૩૧ મી માર્ચે માફી આવક.		શિક્ષકો.	
		શિક્ષિત.	
		મહેતાણ અને મહેતીણ.	આસિરદંડ.
૩૪	લોકલકાંડ લરનાર તરથી વસતિ અપલા ફા.	શિક્ષિત શિક્ષકોની સંખ્યા અશિક્ષિત પણ નેને સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવા શિક્ષકોની સંખ્યા. પગાર.	અશિક્ષિત પરંતુ સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવાની સંખ્યા. પગાર.
	લોકલકાંડ નહિ લરનાર તરથી વસતિ અપલા ફા.		
	બીજી આવક.		
	કુલ.		
	મુગલતનો અને પલાડી જતો.		
૩૫	નોંચ જત.	શિક્ષિત શિક્ષકોની સંખ્યા અશિક્ષિત પણ નેને સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવા શિક્ષકોની સંખ્યા. પગાર.	અશિક્ષિત પરંતુ સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવાની સંખ્યા. પગાર.
	મુસતમન.		
	આગળ પડના.		
	પાછળ પડતા.		
	હાકરી.		
૩૬	કુલ.	શિક્ષિત શિક્ષકોની સંખ્યા અશિક્ષિત પણ નેને સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવા શિક્ષકોની સંખ્યા. પગાર.	અશિક્ષિત પરંતુ સર્વિશિક્ષક મળ્યાં હોય એવાની સંખ્યા. પગાર.

નમુનો ૯ મો. (ચાલુ).

ટકાએ લીધેલી મુલાકાત.	(નીચેના ધોરણો) શિષ્ય-વર્ગની નિશાળોની સંખ્યા.	પરીક્ષાનું પરિણામ.
<p>૧. વેન્યુખાતાના અમલદારે એ નિશાળની મુલાકાત લીધી હોય તેની સંખ્યા અને તેમનો અમલદાર તરીકેનો હોદ્દો.</p> <p>૨. નિશાળના પત્રોએ તથા બીજાઓએ લાધેલી નિશાળની મુલાકાતની સંખ્યા.</p> <p>૩. ગુજરાત બીજા ધોરણ સુધી.</p> <p>૪. ૩ ના ધોરણ સુધી.</p> <p>૫. ત્રીજા ધોરણ સુધી.</p> <p>૬. પાંચમા ધોરણ સુધી.</p> <p>૭. છઠ્ઠા ધોરણ સુધી.</p> <p>૮. સાતમા ધોરણ સુધી.</p> <p>૯. કુલ.</p>	<p>૧. પરીક્ષા થઈ ગઈ હોય એવી નિશાળોની સંખ્યા.</p> <p>૨. ધોરણ બદલના પગમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.</p> <p>૩. ધોરણમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>૪. પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.</p> <p>૫. પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.</p>	<p>ધોરણ ૧ થી.</p>
૪૧	૪૨	૪૩

નમુનો ૯ મો. (ચાલુ).

ટકાએ લીધે- લી મુલાકાત.	(નીચેના ધારણો) શિખ- વનારી નિશાળોની સંખ્યા.	પરીક્ષાનું પરિણામ.
૧. દેવન્યુખાતોના અમલદારોએ નિશાળની મુ- લાકાત લીધી હોય તેની સંખ્યા અને તેમનો અમલદાર તરીકેનો હોદ્દો.	નિશાળના પંચોએ તથા બીજાઓએ લા ધેલી નિશાળની મુલાકાતની સંખ્યા	પરીક્ષા ધર્મ ગર્ભ હોય એવી નિશાળોની સંખ્યા.
૨. ગુજરાતી બીજા ધોરણ સુધી.	૩ જા ધોરણ સુધી.	ધોરણ બદલના વર્ગમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.
૩. ગ્રામીણ ધોરણ સુધી.	પાંચમા ધોરણ સુધી.	ધોરણમાં પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.
૪. શિક્ષકોની સંખ્યા.	સાતમા ધોરણ સુધી.	પરીક્ષા આપી હોય એવા વિ- દ્યાર્થીઓની સંખ્યા.
૫. કુલ.	૬. કુલ.	પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીની સંખ્યા.
૪૧	૪૨	૪૩

નમુનો ૬ મો [ચાલુ.]

ધોરણુ ૭ મુ.	પ્રાજ્ઞ ધોરણુમા પાસ થએલા ચોથા ધોરણુમા પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ.	વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ.
પત્રીકા આદી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સખ્યા.	પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની સખ્યા.	
પુરોપાધ્યાય ને પુરેકાવ્યન.	પુરોપાધ્યાય ને પુરેકાવ્યન.	
દેહી પ્રિરિત.	દેહી પ્રિરિત.	
પ્રાજ્ઞ.	પ્રાજ્ઞ.	
અગ્ર હાથ.	અગ્ર હાથ.	
મુસલમાન.	મુસલમાન.	
ગોઠ.	ગોઠ.	
પારસી.	પારસી.	
જાત.	જાત.	
પુરોપાધ્યાય ને પુરેકાવ્યન.	પુરોપાધ્યાય ને પુરેકાવ્યન.	
દેહી પ્રિરિત.	દેહી પ્રિરિત.	
પ્રાજ્ઞ.	પ્રાજ્ઞ.	
અગ્રહાથ.	અગ્રહાથ.	
મુસલમાન.	મુસલમાન.	
ગોઠ.	ગોઠ.	
પારસી.	પારસી.	
જાત.	જાત.	

तमुतोः मे [यावु.]

ધોરણ ૭ મું.		આગળ ધોરણમાં પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ	
પરીક્ષા આપી હોય એવા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.		વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ	
પાસ થએલા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા		વિદ્યાર્થીઓની જાત અથવા ધર્મ	
મુરોબીઅન ને મુરેબીઅન,		મુરોબીઅન ને મુરેબીઅન,	
દેશી ચિસ્ત,		દેશી ચિસ્ત,	
મહાલખ,		મહાલખ,	
અમ્રાલખ,		અમ્રાલખ,	
મુસલમાન,		મુસલમાન,	
ગોઠ,		ગોઠ,	
પારસી,		પારસી,	
ગીજ,		ગીજ,	
મુરોબીઅન ને મુરેબીઅન,		મુરોબીઅન ને મુરેબીઅન,	
દેશી ચિસ્ત,		દેશી ચિસ્ત,	
મહાલખ,		મહાલખ,	
અમ્રાલખ,		અમ્રાલખ,	
મુસલમાન,		મુસલમાન,	
ગોઠ,		ગોઠ,	
પારસી,		પારસી,	
ગીજ,		ગીજ,	

નમુનો ૯ મો [પૂર્વ.]

નિશાળને લગતા પો- સ્ટ ઓફિસની સા- ખાની લેખીકત.		વર્ષમાં મરકીથી થએલાં મરજી		મરકતો લેખી પત્ર થએલી નિશાળો
પોસ્ટ ઓફિસના કામના કલેક્ટર	ટપાલનો પગાર	મહેતાજી		કર્મ તારીખથી કર્મ તારીખ સુધી
		શિક્ષિત	અશિક્ષિત	
ટપાલ આવવા તથા જવાના કલાક	શિક્ષિત	અશિક્ષિત	માકરા	વિદ્યાર્થીઓ
પોસ્ટ ઓફિસના પાંચે આવેલા	પોસ્ટ ઓફિસનું નામ	નિશાળનું નામ	નિશાળનું પત્ર	નિશાળનું પત્ર
૧૦		૧૧		૧૨
૧૩		૧૪		૧૫

→ ૨૨ વર્ગાક્રિયુક્ત પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો ધારાસભ્ય.

नमुना ६ भा. [पूं.]

पोस्ट ऑफिसना नामना इत्यादि	पोस्ट ऑफिसनी शा- जानी इत्यादि.	वर्षमां भरतीची थळिकां भरती	भरतीने लखि पत्र थळिकां निशाणा
दयालुता पगार			
दपास आववा तथा जवाना इत्यादि			
महेताड			
शिक्षित			
अशिक्षित			
मादरा			
विद्यार्थ्या			
इष्ट तारीखची इष्ट तारीख सुधा			
निशाणपत्र यष्ट तारीखेने भरती			
विद्यार्थ्यानी संपत्ती			
नामना निशाणानी पात्र आववा			
पोस्ट ऑफिसन नाम			
नाममां दपास अदारीज्याने करी करी दिवसें मजकूर			

નમુનો-૧૧-મો.

મોજે તાલુકે જિલ્લેની વર્નાકુલર નિશાળની આવક
ખારનીરી, સને ૧૯ ની.

આવકનો નંબર.	કોની તરફથી આવ્યો	આવકના કાગળના નંબર તથા તારીખ.	આવકના કાગળની મતલબ	કાગળના નિ-કાલ કર્યા બા-બત શેરાની નકલ, તારીખ, માસ, અને સન સાથે	સામેલ રાખેલા કા-ગળની સંખ્યા.	આ વિશે આગળ કામ ચાર્જ બાબતનો શેરા, જે આગળ કામ ચાર્જ હોય તે ક્યે પાને અને કયા નંબર નીચે દાખલ છે	જ્યાં મોકલ્યો હોય તે શી રીતે; જે દપાલમાં મોકલ્યો હોય તે કટલી કિંમતની દિશ્ટિ ચોડી.	વિશેષ હકાકત.
૧								
૨								
૩								
૪								
૫								
૬								
૭								
૮								
૯								

૨૬૪ વર્નાક્યુલર પુરુષશિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેના ધારાસંગ્રહ.

• नमुने ११ भो.

મોળે . તાલુકે ... જિલ્લેની વર્નાક્યુલર નિશાળની આવક
બારનીશી, સને ૧૯. ની.

૧	ચાલતો નંબર.
૨	કાની તરફથી આવ્યો.
૩	આવેલા કાગળનો નંબર તથા તારીખ.
૪	આવેલા કાગળની મતલબ કાગળના નિ. કાલ કર્યા બા. પત શેરાની નંબર, તારીખ, માસ, અને સાર્થ.
૫	સમિલ રાણેલા કાગળની સંખ્યા.
૬	આ વિશે આગળ કામ ચાલ્યા બાબતનો શેરા, ને આગળ કામ ચાલ્યો હોય તે ક્યે પાને અને કયા નંબરનીચે દાખલ છે.
૭	જ્યાણ મોકલ્યો હોય તે શી રીતે; જે દપાલમાં મોકલ્યો હોય તે કટલી કિમતની દિક્કિટો ચોડી.
૮	વિશેષ ઉકાત.

નમુનો ૧૩ મો.

કામ પૂરું થયાનું સર્ટિફિકેટ.

સને ૧૯ ૧૯ માં મોજે તાલુકે જિલ્લેની

નિશાળના મકાનમાં કરેલા વાર્ષિક આલુમરામત

કામ સંબંધી.

બાલો.	તાલુકો.	નિશાળ.	વિગત.	દર.	કિમત.	પૈસા લેનારની સહી લીધાની તારીખ સાથે.	ગામના અમલદારોની સાક્ષી તરીકે સહોબો.

ટ્રાયુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રવાના કર્યું.

ખરચની વિગત.

તારીખ.

ર. આ. પા.

હાઉટ્રૂકથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

રોકડેથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

પગાર. ... ..

સામાનની કિમત.

કુલ ... ..

નિશાળના મંતર.

નમુનો ૧૩ મો.

કામ પૂરું થયાતું સર્ટિફિકેટ.

સને ૧૯ ૧૯ માં મોજે તાલુકે જિલ્લેની
નિશાળના મકાનમાં કરેલા વાર્ષિક ચાલુમરામત
કામ સંબંધી.

કુલો.	તાલુકો.	નિશાળ.	વિગત.	દર.	કિંમત.	પૈસા લેનારની સહી લીધાની તારીખ સાથે.	ગામના અમલદારોની સહી તરીકે સહીઓ.

રેખ્યુટિ એક્ઝક્યુશનલ ઇન્સ્પેક્ટર તરફ રવાના કર્યું.

ખરચની વિગત.

તારીખ.

ર. આ. પા.

કોર્ટકેટથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

ચોકડેથી કરેલા કામનો ખરચ. ... ..

પગાર. ... ..

સામાનની કિંમત.

કુલ ... ..

નિશાળના મંતર.

૨૬૮ વર્નાકુલર પુરપશિકા અને સીસિકા માટેના પાસસંમદ.

નમુનો ૧૫ મો.

મહેતાજની નોંધવહી.

(નિશાજની વાર્ષિક તપાસણી વખતે તપાસણી કરનાર
અમલદારને બતાવવી.)

તપાસણીની તારીખ	કલાક.	વર્ગ.	વિષય	નામ અને મિલકતનો હોદ્દા.	મહેતાજનો ગેરા.	મહેતાજની હુંકી સહી.

જોડુ

(સહી)

તારીખ

તપાસણી કરનાર અમલદાર.

૨૬૮. વનકિયુલર પુરુષશિક્ષક અને સ્ત્રીશિક્ષકો માટેનો પાસાસંપ્રદ.

નમુનો.૧૫ મો.

મહેતાજીની નોંધવહી.

(નિશાજની વાર્ષિક તપાસણી વખતે તપાસણી કરનાર
અમલદારને બતાવવી.)

તપાસણીની તારીખ	કલાક.	વર્ગ.	વિષય.	નામ અને શિક્ષકનો હેતો.	મહેતાજીનો ગેરો.	મહેતાજીની કુંડી સહી.

જેલું

(સહી)

તારીખ

તપાસણી કરનાર અમલદાર.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, ૨૮ મી માર્ચ ૧૯૧૧.

નં. ૧૦૩—(તા. ૩ ૭ નવેમ્બર ૧૯૧૦ ના બોમ્બે ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટ
ભાગ ૧ ના ૧૭૬૯ મે પાને જાણલા) તા. ૧૯ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦ ના
ગવર્નમેન્ટ નોટિફિકેશનના વધારામાં આ ઇત્તાફની પ્રાથમિક શાળાઓની
ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની નીચલી ત્રૈમાસિક યાદી
સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નં.

ચોપડીનું નામ.

મરાઠી.

૧

ગોમટે, સી. ૭—

મરાઠી પાંચમ્યા ઇયતે કરિતાં મુસલમાની અમત્તાયા
ઇતિહાસ.

કેનરીઝ

૨

ગેજેટ, કે. ૭—

પ્રેસિડેન્સી ગોમટેનું કેનરીઝ ગણિત, ભાગ ૩
(બીજી આવૃત્તિ).

ઉર્દુ.

૩

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંજાબ—

ફર્ટ ઉર્દુ રીડર (પહેલી ઉર્દુ વાચનમાળા).

૪

સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર (બીજી ઉર્દુ વાચનમાળા).

૫

મોલવી વાહેદ હુસેન બી. એ. બી. એલ.—તાલિમિ ઉર્દુ.

નેક્તામદાર ગવર્નર-ઇન્-કાઉન્સિલના હુકમથી.
સહી, એલ. રૉબર્ટસન,

સેક્રેટરિ ટુ ગવર્નમેન્ટ

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ.

કિલ્લે મુંબઈ, ૨૮ મી માર્ચ ૧૯૧૧.

નં. ૧૦૩—(તા. ૩ ૭ નવેમ્બર ૧૯૧૦ ના બોમ્બે ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટ ભાગ ૧ ના ૧૭૬૯ મે પાને જાણવા) તા. ૧૯ મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૦ ના ગવર્નમેન્ટ નોટિફિકેશનના વધારામાં આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની નીચલી ત્રિમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નં. ચોપડીનું નામ.

મરાઠી.

૧

ગોગટે, સી. ૭—

મરાઠી પાંચમા ધ્યતે કરતાં મુસલમાની અમલદારો
ઈતિહાસ.

કેનરીઝ.

૨

ગેનજી, કે. ૭—

પ્રેસિડેન્સી ગોવર્નમેન્ટ કેનરીઝ ગણિત, ભાગ ૩
(બીજી આવૃત્તિ).

ઉર્દુ.

૩

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંજાબ—

ફર્સ્ટ ઉર્દુ રીડર (પહેલી ઉર્દુ વાચનમાળા).

૪

સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર (બીજી ઉર્દુ વાચનમાળા).

૫

મોલવી વાહિદ હુસેન બી. એ, બી. એલ.—તાલિમિ ઉર્દુ.

નેકનામદાર ગવર્નર-ઇન્-કાર્ગિસલના હુકમથી.

સહી, એલ. રોબર્ટસન,

સેક્રેટરિ હુ ગવર્નમેન્ટ

	મહમદ અબ્દુલ હૈ કબોલ માલગઢર મોહોદ્દા. ક આયનગઢ, જખલપુર સી. પી.			
૬	તહલીલ-હિલ અફઝાલ (છાકરાઓની નીનિનો મુધારો).	ઉર્દુ	ઈનામ માટે	૦-૪-૦
૭	એકચુકશનલ કિપાટમેટ પંચનખ. ફર્ટ ઉર્દુ રીડર (પહેલી ઉર્દુ વાચનમાલા)	ઉર્દુ	ઉર્દુ પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે	૦-૧-૬
૮	સેકડ ઉર્દુ રીડર (બીજી ઉર્દુ વાચનમાલા)	ઉર્દુ	"	૦-૨-૪
૯	મોલવી વાહેદ હુસેન ખી. એ. ખી. એલ. હ હલસી બન્નર શાહ કલકત્તા. તાલિમિ ઉર્દુ	"	ઉર્દુ પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે તથા ઇનામ માટે	૦-૨-૦
૧૦	ખોજા કતીફ અહમદ, પહેલા આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ મેહોમેડન હાઇસ્કૂલ, અમરાવતી (વરાડ) હરમાની તાલિમિ	"	લાઇબ્રરિ માટે	

એફિસ ઓફ ધી ડિરેક્ટર

ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

પુના, ૨૦ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

સહી. પી. રેન.

ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક

ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી.

મહમદ અબ્દુલ હૈ
ખજેઝ માલગળર મોહોલા.
૬ કાપનગંજ, જામલપુર સી. પી.

૬ તહલીલ-ઉલ અફઆલ
(છોકરાઓની નીનિનો મુધારો).

ઉર્દુ દુનિયા માટે ૦-૪-૦

૭ એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ પંજાબ.
ફર્સ્ટ ઉર્દુ રીડર (પહેલી ઉર્દુ
વાચનમાલા)

ઉર્દુ ઉર્દુ પ્રાથમિક ૦-૧-૬

૮ સેકન્ડ ઉર્દુ રીડર (બીજી ઉર્દુ
વાચનમાલા)

ઉર્દુ ઉપયોગ માટે ૦-૨-૪

મોલવી વાહેદ હુસેન ખી. એ.
ખી. એલ. દલસી ખજર રા.
ફલકતા.

૯ તાલિમિ ઉર્દુ

” ઉર્દુ પ્રાથમિક ૦-૨-૦
શાળાઓના
ઉપયોગ માટે
તથા દુનિયા
માટે

ખોમ્મ લતીફ અહમદ, પહેલા
આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ મેહોમેડન
હાઇસ્કૂલ, અમરાવતી (વરાડ)
૧૦ છરમાની તાલિમિ

” લાઇબ્રરિ માટે

આર્થિક્સ ઓફ ધી ડિરેક્ટર

સહી. પી. રેન.

ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક

પૂના, ૨૨ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી.

ચપલાં બહાર દરવામાં આવ્યાં છે; કારણ કે સદરહુ પુસ્તકો, ચોપાનીઆં, વગેરેમાં એવા શબ્દો કે લખાણ છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે હિદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી બ્રિટિશ સરકાર તરફ અસતોષ, તિરસ્કાર, કે ધિક્કાર ઉદ્દેશવાનો સંભવ રહે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હદીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
૧. જગપતિ શિવાજી	ગિરીશચંદ્ર ઘોશનું, અવિનાશ ચંદ્ર ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું અને શ્રીમંત રાય ચોધરીએ કલકત્તામાં શાંતિરામ ઘોશના મહોલ્લામાં નં. ૭ ના કેશવ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં છપેલું.	ન્યુડિસ્પલ. ડિપાર્ટ. મેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ. ૧૯૧૧
૨. દુર્ગામુર	હરિષદ જીતરજનું, કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૬૫ માં મેશર્સ લક્ષ્મીચારજી એન્ડ સન્સે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં કૉલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ પ્રેસમાં અવિનાશચંદ્ર બામુએ છપેલું.	"
૩. કર્મફલ	મનમોહન ગોસ્વામી બી. એ. એ છપેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં નંદકુમાર ચોધરીની બીજી ગલીમાં નં. ૧૭ માં કલિકા પ્રેસમાં શરતચંદ્ર ચક્રવર્તીએ છપેલું.	"
૪. મત્ત પૂત	કુંજબિહારી ગંગુલીનું, ન્યો-તિપ્રસાદ ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં બનારસી ઘોશના મહોલ્લામાં નં. ૭૦ માં રિડિંગન પેટ્રીઅટ પ્રેસમાં એન. સી. પાલે છપેલું.	"

ચયલાં બહાર કરવામાં આવ્યાં છે; કારણ કે, સદરહુ પુસ્તકો, ચોપાનીયાં, વગેરેમાં એવા શબ્દો કે લખાણુ છે કે તેથી નામદાર શહેનશાહ તરફ કે હિદમાં કાયદેસર સ્થપાયલી બ્રિટિશ સરકાર તરફ અસતોષ, તિસ્કાર, કે ધિક્કાર ઉત્કેરવાનો સંભવ રહે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીયા વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
૧. જીવપતિ શિવાજી	ગિરીશચંદ્ર ઘોશનું, અવિનાશ ચંદ્ર ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું અને શ્રીમંત ગાય ચોધરીએ કલકત્તામાં શાંતિરામ ઘોશના મહોક્ષામાં નં. ૭ ના કેશવ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં છાપેલું.	ન્યુડિસ્ચલ. ડિપાર્ટ્-મેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલ્લે મુંબઈ. તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ. ૧૯૧૧
૨. દુર્ગાસુર	હરિપદ જીવરજીનું, કલકત્તામાં કોલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૬૫ માં મેશર્સ લટ્ટાચારજી એન્ડ સન્સે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં કોલેજ સ્ટ્રીટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ પ્રેસમાં અવિનાશચંદ્ર બામુએ છાપેલું.	
૩. કર્મફલ	મનમોહન ગોસ્વામી બી. એ. એ લખેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં નંદકુમાર ચોધરીની બીજી ગલીમાં નં ૧૭ માં કાલિકા પ્રેસમાં શરતચંદ્ર ચક્રવર્તીએ છાપેલું.	
૪. માતૃ પૂજા	કુંજબિહારી ગંગુલીનું, ન્યો-તિપ્રસાદ ગંગુલીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કલકત્તામાં બનારસી ઘોશના મહોક્ષામાં નં. ૭૦ માં ઇડિઅન પેટ્રીઅટ પ્રેસમાં એન. સી. પાલે છાપેલું.	

૧૦ મિગાજ-ઉલ- કૌલા	ખામુએ છાપેતુ	જયુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ નં. ૧૧૫૪ કિલે મુમઈ, તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
૧૧ મુન્થ ઉદ્ધાર ગીત મિનય (Surath Uddhar Gitabhinay)	મધનગયતુ (ખીજી આવૃ- ત્તિ), કનડનામા કૉનવૉનિસ સ્ટ્રોટમા નં ૨૦૧ મા ગુરુ દાસ છત્તરજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને કનડનામા કૉનવૉન સ્ટ્રો- ટમા નં ૮૧ મા પરુપતિ પ્રેમમા આનનાગચદ ખામુએ છાપેતુ	”
યગ ઈંદિઆ (ન વીન હિંદુસ્તાન) એ મયાળા નીચે નીકેમતા તેલુગુ ચો- પાનીઆની માળા		જયુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૨૧૯, કિલે મુમઈ, તા ૨૮ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧
અભિનન ભારત માલા (એટલે ન્યુ ઇડિઆ સીરીઝ) નં ૬ તથા ૭.	મરાઠીમા નાગડના ગોવિંદે લખેલું, મુમઈમા મ્યુટક પ્રે- સમા છાપેલું, અને મુમઈમા કાઠુરદાસમા ફાટકે અધર્મે પ્રે- સિદ્ધ કરેલું	જયુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૨૩૭, કિલે મુમઈ, ૨૮મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧
ગુલદસ્ત-ઈન્દુજરત. (Guldast 1 Hasrat)	મૈયદ ફાઝલ-ઉલ-હસન એ- લિઆસ-હઝરત મોહની, અ લીગદના ઉર્દુ-ઈન્દુ-આના (Urdu i Mualla) ના અધિપતિએ ઉર્દુમા લખે	જયુડિસ્થલ ડિપા- ટમેન્ટ, નં ૧૫૮૧ કિલે મુમઈ, તા. ૧૭મી માર્ચ ૧૯૧૨

ખામુએ છાપેલું.

૧૦. સિરાળ-ઉલ-
દૈલા.ગિરીશચંદ્ર ધોરાનું (ખીજી
આવૃત્તિ), અવિનાશચંદ્ર ગં-
ગોપાધ્યાયે પ્રસિદ્ધ કરેલું, અને
કલકત્તામાં શૈમજીવરમાં શાં
નિગમ ધોરાના મહાલામાં
નં. ૭ માં દલેન્દ્રેશ્વરે કેશવ
પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સમાં શ્રીમંતરાય
એ.ધરીએ છાપેલું.ન્યુડિસ્પલ ડિપા-
ર્ટમેન્ટ નં. ૧૧૫૪
કિ.લે મુંબઈ, તા.
૨૩ મી ફેબ્રુઆરિ
૧૯૧૧.૧૧. સુરથ ઉદ્ધાર
ગીત.સિતપ.(Surath Uddhar
Gitabhiny)હરધનરાયનું (ખીજી આવૃ-
ત્તિ), કલકત્તામાં કૉર્નવૉલિસ
સ્ટ્રીટમાં નં ૨૦૧ માં ગુરુ-
દાસ જતરજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલું,
અને કલકત્તામાં કૉલજ સ્ટ્રો-
ટમાં નં. ૮૧ માં પશુપતિ
પ્રેસમાં આવનાશચંદ્ર ખામુએ
છાપેલું.ધંગ ઇંદિઆ (ન
વીન હિંદુસ્તાન)
એ મયાળા નીચે
નીકળતાં તેલુગુ ચો-
પાનીઆની માળા.ન્યુડિસ્પલ ડિપા-
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૨૧૬,
કિલે મુંબઈ, તા.
૨૮ મી ફેબ્રુઆરિ
૧૯૧૧.અલિનવ ભારત-
માલા (એટલે ન્યુ
ઇંદિઆ સીરીઝ)
નં. ૬ તથા ૭.મરાઠીમાં નાશકના ગોવિંદે
લખેલું, મુંબઈમાં કલ્કાંટક પ્રે-
સમાં છાપેલું, અને મુંબઈમાં
હાકુરદારમાં ફાટક અવલે પ્ર-
સિદ્ધ કરેલું.ન્યુડિસ્પલ ડિપા-
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૨૩૭,
કિલે મુંબઈ, ૨૮મી
ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.ગુલદસ્ત-ઇન્દુઝરત.
(Guldasta. i.
Hasrat.)સૈયદ ફાઝલ-ઉલ્લહસન એ-
લિઆસ-હઝરન મોહની, અ-
લીગદના ઉર્દુ-ઈન્દુ-આલા
(Urdu. i. Mualla).
ના અધિપતિએ ઉર્દુમાં લખે-ન્યુડિસ્પલ ડિપા-
ર્ટમેન્ટ, નં. ૧૫૮૧
કિલે મુંબઈ, તા.
૧૭મી માર્ચ ૧૯૧૧.

નગતમ્
(Om Ban le
mataram Swa-
dham Baharat
bhitabat shan-
gbi dhatabyang
jabadbhaya-
managatam.)

વનસ્પતિની દવાઓ.
(i.e. vegetable
medicines.)

સ્વામી યોગાનંદે નામે લખા-
યલું અને મુંબઈના મુખ્ય દેવ પ્રે-
સના નામથી છપાયેલું.

ન્યુડિસ્થલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૨૧૮૨
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૨
મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

નીચેના ચોપાનીઆ ચોપડી વગેરે જમીન યા દરિઆમાંથી બ્રિટિશ
ઈન્ડિઆમાં લાવવાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના
સી કસ્ટમ્સ એક્ટના સેક્શન ૧૯ ની રૂઢિએ મના કરવામાં આવે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી હુકમ નંબર તથા તારીખ.
પેગન્સ એન્ડ ક્રિ- સ્તિઅન્સ ઓફ ધી ઇસ્ટ રિપોર્ટ ધી ઈસ્ટ.	Thelgar Vanicoro (W. W. strickland B. A.) થેલ્ગર વનિકોરો (ડબલ્યુ. ડબલ્યુ. સ્ટ્રિકલેન્ડ બી. એ) એ લેડી આર્થર સામસેટને અંગ્રેજીમાં લખેલો ખુદ્દો પત્ર, લન્ડન ઇ. સી. માં ફિન્સબરી મહોલ્લામાં ન્યોર્થ સ્ટેન્ડિંગ પ્રેસિદ કરેલો.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૧૬૯૭, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૦ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
સ્વદેશ સેવક.	બ્રિટિશ કોલોનિઆમાં, વે- નુવરમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું ગુર્મુ- ખી વર્તમાન પત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૩૫૫૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૨.

નાગલમ્
(Om Ban le
mataram Swa-
dhn Baharat
bhitabat shan-
gbi dhatabyang
jabadbhaya-
mamagatam.)

વનસ્પતિની દવાઓ.
(i.e. vegetable
medicines.)

સ્વામી યોગાનંદે નામે લખા-
યેલું અને મુંબઈના મુખ્ય દવા પ્રે-
સના નામથી છપાયેલું.

ન્યુડિસ્ચલ ડિપાર્ટ-
મેન્ટ, નં. ૨૧૮૨
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૨
મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

નીચેના ચોપાનીઆ ચોપડી વગેરે જમીન યા દરિયામાગેં બ્રિટિશ
દરિયામાં લાવવાની ગવર્નર-જનરલ-ઇન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના
સી કસ્ટમ્સ એક્ટના સેક્શન ૧૬ ની રીઝાઈ મના કરવામાં આવે છે.

પુસ્તક વગેરેનું નામ.	પુસ્તક ચોપાનીઆ વગેરેની વિશેષ હકીકત.	સરકારી ડ્રાય નંબર તથા તારીખ.
થેલગર વેનિકોરો સ્ટ્રિક્લેન્ડ ઓફ ધી પોટ ઓફ ધી ઈસ્ટ.	Thelgar Vanicoro (W. W. strickland B. A.) થેલગર વેનિકોરો (ડબલ્યુ. ડબલ્યુ. સ્ટ્રિક્લેન્ડ ખી. એ) એ લેડી આર્થર સામસેટને અંગ્રેજીમાં લખેલો ખુદ્દો પત્ર, લન્ડન ઇ. સી. માં ફિન્સબરી મહોલ્લામાં ન્યૂબર્ન સ્ટેન્ડિંગ પ્રેસિદ કરેલો.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૧૬૬૭, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૦ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૧.
સ્વદેશ સેવક.	બ્રિટિશ કોલમ્બિઆમાં, વે- ન્ટુવરમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું ગુર્મુ- ખી વર્તમાન પત્ર.	રેવેન્યુ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. ૩૫૫૭ કિલ્લે મુંબઈ, તા. ૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૧.

રેવાકાંઠા પંચમહાલ વિભાગ.

મુનપુર—રા. શંકરલાલ ગોક્ષજીવસ રા. ૩-૮-૯ દનામ. લેત-
પુર—છારાઉદેપુરના મનાચાન સાહેબ તથા જુદા જુદા ગૃહસ્થો રા. ૫-૨-૦
દનામ. મોડુલોલ—દત્તાર શ્રીરાયસિંહજી અરસિંહજી રા. ૧૦) મોડું
ધરીઆળ. કપાંદે—શ્રી દત્તાર સાહેબ શ્રીફલેસિંહજી રા. ૧૧-૪-૦ દ-
નામ વગેરે. શ્રીનિપાદ—મણીઆઈ સ્વમચંદ શેઠ રા. ૫) દનામ. ગર-
આણ—કે.યુ. કલેન્દર સાહેબ રા. ૩) દનામ મિહાઈ.

રાજપીપળા વિભાગ.

અવીધા—શાંભવ મદ્દાચાન સાહેબ રા. ૭) મિહાઈ.
કાહિયાવાડ વિભાગ.

ગુંદા—કુંદાઈ થનાજી દામજી રા. ૧૫) રફત જમાડી. ચ. દેવ.
રાજઆઈ રાજોડઆઈ તથા ગામ લોહા રા. ૧૨) રફત જમાડી.

અમદાવાદ વિભાગ.

ગાંગડ—કન્યાશાળા. નાંગડના દોકર સાહેબ મોપડીઓ તથા કપડાં
રા. ૧૦-૩-૦ બરવાળા—ગટાર વજુજદાસ મોપડીઓ તથા રોકડા રા.
૫-૮-૩ રફતકમિટિના મેમ્બરો મિહાઈ રા. ૪). ગાંગડ—કોકરા. માંગ-
ડના દોકર સાહેબ પુરવકો તથા મિહાઈ રા. ૨૫) વાગડગાઉગીઆ—
રફતકમિટિના મેમ્બરો તથા ગૃહસ્થો. રવેટો તથા મોપડીઓ અને મિહાઈ
રા. ૭-૬-૦ વાગડ—નાયુકમલે તથા સુદગૃહસ્થો. કપડાં તથા મિહાઈ રા.
૭) કોક—રફતકમિટિના મેમ્બરો વગેરે મોપડીઓ તથા જુગડાં અને મિ-
હાઈ રા. ૭-૮-૦ ચંદરયા—મગનલાલ નાયરદાસ વડીવરદાર. મેમ્બરો
તથા ગૃહસ્થો. મોપડીઓ, જુગડાં તથા રોકડા રા. ૮) રાશમ—ગોલન-
લાલ દરજીવન નિશાળ જમાડી રા. ૪-૧૨-૦ હરમોળી—ઉત્તરમહાના
કરનચંદ મોતીચંદ શીક્ષણ વગેરે રા. ૨૨-૮-૦ જુમખમ્મ જમજીવન
ઉવારમ્મ પનાસાં વગેરે રા. ૪) મનમુખ લક્ષ્મીચંદ પનાસાં. રા. ૨)
લરમેળના વાણીયાના સત્તર સનારીસના પચ તરફી પડીઆળ વગેરે રા.
૧૬) લરમેલિદ લાલચંદ પનાસાં તથા મિહાઈ રા. ૩) માલીજ—રફત-
કમિટિના મેમ્બરો. વિવાધાની જમડયા ૧૨-૮-૦ પારડી—કોકરા તથા
વડીઓ દરજીવન સાહેબ પુરવકો જુગડાં તથા મિહાઈ. રા. ૧૩-૫-૬

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજલારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાર્યોમાં આવી જાય છે જેવાકે ઇડીઅર્ન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોડ ઓફ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ લેક્ષ મુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુગવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોર્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, એડ્વોકેટનો, તાલુકદારનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેમે છે છતાં માત્ર રૂ. ૫-૧૦ માત્ર મળે છે. બધી નકલો ખરીદવા આવી છે માટે તાત્કાલે મંગાવી લેવો, બેરોડરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હક્કો સરકારીકરો, મળ્યા છે. તાલુકા, મામલતર, મુખી, જમીનદાર અને રાજકોશો માટે મળવી જોઈએ. દરેક તલાટી તથા પટેલને વંચાવરો કે પાછળથી પડતાવો થાય નહિ તો કોઈ મંગાવી લે. થોડી કોપી શીલક છે.

જેઠાલાલ દેવરાકર દર્વે. C/O મોમંતદાર કોર્ટ.

મુ. જોરસંદ. જી. ખેડા.—ગુજરાત.

ઈ. અનુલા. મોટે શિશુસહબોધ માળા. સંસ્કાર મંજુર કરેલું

જાણકારના મોરલ એજ્યુ. લીગે ના ધોરણને અનુસરતી છે. ત્રણે ભાગમાં દરેકના ૭ આનો * ત્રણે ભાગનું આખું પુસ્તક રૂ. ૧ (૧) દરેક ભાગ માત્ર ૭ નીચલા અને ગુજરાતી કૃષિ વર્ગો માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે જાનગી અને દેશી રાજ્યોની ધણી સાથાઓમાં નીતિને જાણવળી માટે દેકરેટ બુક તરીકે ચાલે છે કપડાનું પાકું પુક, કાગળ તથા ૭૫ ઉચા. ૫૯ ડરમ, મોર્નરીબુ, કપકતા, સપ્ટેમર ૧૯૧૦. ૫૯ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલરશીપ કોર્ટના જાણકાર ૬૦ રૂ. ૬૦ કોરી, એચ. એ. એચ. એચ. બી. લખે છે કે— મનુષ્યજાતિના સદગુણો ઉપર સમાવશ, મદાખારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કાઢેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાના મંદાન શ્રી પુરોનાં, ચરિત્રોમાં આવેલેવી જન સ્વભાવની ઉત્તમ આજુનું આપણું આજીવન શિશુ આપણા માતૃ-તેમના કાયદામાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે. મજલાલ પુ. મહેતા, લેડ માં તા. ૨૬૦, મકવાળ રાહદર, પ્રગટ કર્યા એન. એમ. ત્રિપાઠી રંધની. મુખર્ષ.

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમાં ફાજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કૌપિદો આવી જાય છે જેવાકિ ઇડીઅર્ન પીનલકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજર કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ લેન્ડરેવન્યુ કોડ, હિંદુ લો મુસલમાની શરેહ, પારસીના કાયદા, પુગવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સફર પ્રોપર્ટી, પોર્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આગકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડૂતોનો, તાલુકદારોનો, નરવાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત જેમે છે. છતાં માત્ર રૂ. ૫૦૦ માત્ર મળે. બધી નકલો ખરીદવા આવી છે. માટે તાકીદ મંગાડી લે. બેરીસ્ટરો, દિવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથે સરકારી કોર્ટો, મળ્યા છે. તલાલી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને કારોએ માસે મળવી જોઈએ. દરેક તલાલી તરીકે પહેલને વ્યાવરો કે પાછળથી પસ્તાવો થાય નહિ તાકીદ મંગાવી લો. થોડી કાપી સીલક છે.

જેઠાલાલ દેવરાજકર દર્વે. O/O મામલતદાર કોર્ટ.
મુ. ગોરસાં. જી. ખેડા. — ગુજરાત.

ઈ. અનુલા. મોટે શિશુસહબોધ માંજા. સરકારે મંજૂર કરેલ.

જાણકારના 'મોરલ એજ્યુ. લીગ' ના ધોરણને અનુસરના હોય. ત્રણ ભાગોમાં દરેકના ૭ આનો. * ત્રણ ભાગો આપુ પુસ્તક રૂ. ૧૦. (૧) દરેક ભાગ અગ્રેજ નીચલા અને ગુજરાતી ઉપરના ભાગો. માટે અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દરેકી સંખ્યાની ધણી શાળાઓમાં નીતિને જાગૃતી માટે રોકરેટ છુટક તરીકે આપે છે. કપડાનું પાકું પુક, કાગળ તથા જાપ ઉચા. ૫૯ ડરમ, મોડર્નરીવ્યુ, કચકતા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦. ૫૯ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના મેમ્બર, મુંબઈ સ્કોલરશીપ કોર્ડના જરૂર નામદાર ૬૦ મો. સેરી, એમ. એ. એલ. એલ. બી. લખે છે કે:— મનુષ્યજાતિના સદગુણો ઉપર રામાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી કહેલી વાર્તાઓનો આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મનને શ્રી પુસ્તકોનાં ચરિત્રોમાં આવેલેથી જન સ્વભાવની ઉત્તમ જાણનું આપણું આગકારે શિક્ષણ આપવા માટે તેમના કાયદામાં મહત્વાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિર્દેશ છે. મજલાલ પુ. મહિતા, રૂ. ૬ માં ૧૦ ૨૬૦, વડવાળ શહેર, ૬૦૫ માં. મગદ કરતાં એન. એમ. ત્રિપાઠી વંધની. મુખ્ય.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એકિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવો બધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧૦૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઓ સુધીના પગારવાળા ક્ષિકેટો તથા રહોલરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૮ આપવામાં આવશે ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવ થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી. ૧... ૩ તો અગ્રીઆર સાફ કરી ક? સાહે દસમી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)- જે ગણે ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. પહેલે ગદિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી ખાર માસ લગી લાગલામટ દશે દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ હૃદયમિત વહેંચવામાં આવશે નહિ.

સૂચનાં.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોંટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવો બંધાતાં નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખર્ચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિર્માણવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ યોગ્ય અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરચ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખર્ચે લેનાર દસ રૂપીઓ સુધીના પગારનાળા દિકાકો તથા સ્કૉલરોને ટપાલ ખર્ચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૧ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહિ.

બહુર ખખરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી તો અસીઆર સાઝ કરી ૬૨-સાઝે દસમી વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧) જે ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે. પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી લાગલામટ દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે કેઈ પણ હૅન્ડલિંગ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

ભારે વખણાયેલી, ખચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી.

આદરજી કીવસજી માંસ્તરની

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આઠ લાગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણીખાતાના દ્વારના તથા આગલા ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેરાની કેળવણીમાં આગેવાન બંધીતા ગૃહસ્થો, પ્રોફેસરો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખ્યમંત્રી તથા ગુજરાતના સર્વે બહેર છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્તોષકારક ખાત્રી પત્રકો.

મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબે તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરબાન માણ ઇન્સ્પેક્ટર મે. બાઇલસ સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોનેજ સઘળી ગંજૂર કરેલી કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીબુકજ વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મુખ્યમંત્રી તથા સુરત, લાર્ડસ, નડીઆદ, અમદાવાદ વગેરે શહેરની બેઠન્ટ સ્કૂલ કમિટીના અનુભવી સદ્ગૃહસ્થોએ પણ સઘળી કોપીબુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકોનેજ સર્વ કોપીબુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીબુકો ચલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. આ કોપીબુકો માટે જે જે સદ્ગૃહસ્થો તરફથી સંદિકિટા મેળેલાં છે તેમનાં નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવોથી ખાત્રી થશે.

દસ્કત શિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧. રોકડે રૂપીએ દેરાવરથી માત્ર મંગાવનારા માસ્તરો તથા વ્યાપારીઓ જેઓ ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નફા ખરીદશે તેઓને સેક્ટે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રેલ્વેનો ખર્ચ આપનામાં આવશે.
૨. ૨૦૦ થી ઓછા ૨૫ નફા સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલ્વે, પેકિંગ, પોસ્ટેજ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને માગે.
૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં નર્તા કોઈ રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને તુકસાન પૂર્વે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.
૪. જ્યાં રેલ્વે ન હોય ત્યાં માલ કયે રસ્તે અને કયાં મોકલવો તેનો ખુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે જાખી જણાવવો. રેલ્વે સ્ટેશનથી આવેલ માલ, જઈ જવાનો મંગાવનારને સિર સમજવો.
૫. કુંડી મોકલાવનારે ખરાબર ઠેકાણું લખવું.

ભારે વખણાયેલી, ખચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી.

આદરેજી કોપીસજી મોસ્તરની

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આઠ લાગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણીખાતાના હાજના તથા આગમના ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા ગૃહસ્થો, પ્રોફેસરો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્ટરો અને શિક્ષકો, સુખમ પ્રયાસ કરતા તમામ, સર્વે જાહેર ધાપા વાંચી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્તોષદાયક ખાત્રી પત્રો.

મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબે તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરબાન માણ ઇન્સ્પેક્ટર મે. બહદુર સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સમજાવી ગંભીર કરેલી કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો, આવી સરસ કોપીયુકો વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મુશ્કેલી તથા સુરત, લાડચી, નડીઆદ, અમદાવાદ વગેરે શહેરની જોઈન્ટ સ્કૂલ કમિટિના અનુભવી સદસ્યોએ પણ સમજાવી કોપીયુકો સાથે સરખોબાં પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સર્વ કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીયુકો ચલાવવાને હુકમ કરેલો છે. આ કોપીયુકો માટે જે જે સદસ્યો તરફથી સર્ટિફિકેટ મેળેલાં છે તેમનાં નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવાંથી ખાત્રી થશે.

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો નીચલી મરતોથી મળશે:

૧. રોકડે રૂપિયા દસાવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા આપારીઓ જેઓ ઓછામાં ઓછા ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નક્કી ખરીદશે તેઓને સેક્ટે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રેલવેનો ખર્ચ આપનામાં આવશે.
૨. ૨૦૦ થી ઓછા ૨૫ નક્કી સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે, પેકિંગ, પોસ્ટલ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને માટે.
૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે વસ્તુમાં જોતા કોઈ રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને નુકસાન પૂરે તેનાં જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.
૪. જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માલ કયે વસ્તે અને કયાં મોકલવો તેને પૂરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી આગળ માલ લઈ જવાનો મંગાવનારને સિર સમજાવો.
૫. કુડી મોકલાવનારે ખરાબર ટેકાલું લખવું.

પંચર

બહારખંચર.

જળખરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જળખરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૦
સુખબલ જડેલી પેટી ૧
કમાન ૧

કાચ ૧
ફેન્સી છોડા ૧
રેશમી રૂમાલ ૧
પગના મોગ્ગની જોડ ૧
ફેન્સી ડંગવો ૧
રેશમી દોરી ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫
આમણનો પેટો ૧
કોલર ૧
રેશમી રૂમાલ ૧
અતરની શીશી ૧
ફેન્સી મોગ્ગની જોડ ૧
કપડાં ઉપર નામ લખવાની
પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧
રેશમી દોરી ૧
ફેન્સી ડંગવો ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫
કાચ ૧
કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧
ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧
રેશમી દોરી ૧
રોકાવત્ર ૧
અપ્પુ ૧
ફેન્સી બટનનો સેટ ૧
કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫
આમણનો પેટો ૧
કોલર ૧
મેકરાઈ ૧
રેશમી રૂમાલ ૧
ફેન્સી મોગ્ગની જોડ ૧
અપ્પુ ૧
કપડાં ઉપર નામ લખવાની
પાકી સાદી ૧

ફેન્સી ડંગવો ૧
રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુએ
વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બદલીએ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ
મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જ્વતનાં વોચ તથા તેને
લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુસ્તીનું કામ કીધાવન બાને
ખાત્રી પૂરક દરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સ
રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ
તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુદામો નીચે
સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની માથે અડધા આનાની ટી
કોટ મોકલવી.

મળવાનું દેહાણું.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

નંબર

નંબર ખંબર.

જામરો ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૪૧

મુખઅલ જડેલી પેટી ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

ફેન્સી છોડો ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

પગના મોજાની જોડ ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

કાચ ૧

કમાન ૧

ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી દોરી ૧

લોકાચંદ્ર ૧

ચપ્પુ ૧

ફેન્સી બટનનો સેટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૫

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

અતરની શીશી ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

પાકી સાદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧

રેશમી દોરી ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

નંબર ૪ કીમત રૂ. ૬૫

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

નેકટાઈ ૧

રેશમી રૂમાલ ૧

ફેન્સી મોજાની જોડ ૧

ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામે લખવાની

પાકી સાદી ૧

ફેન્સી ફંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વિંગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બહાર આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ

મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાતનાં વોચ તથા તેને

લગતો દુરસ્તીના સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીધાપત ભાવે

ખાત્રી પૂરક દરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સ

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચે

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અંકમાં આનાની ટી

કીટ મોકલવી.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

મળવાનું ફેક્ટરી.

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ મારો.

અને સોગંદની ક્રિયા યર્ષ રજા પછી નામદાર રાજને તેલ લગાડવામાં આવે છે. ત્યારપછી રાજ્યચિહ્નનો એક પછી એક અર્પણ કરવામાં આવે છે. એ યર્ષ રજા બાદ આશીર્વાદ અપાય છે, એટલે નામદાર રાજ તખ્ત પર બેસે છે. તે પછી નામદાર રાજીને રાજ્યાલિપેક થાય છે. એ સર્વ ક્રિયાઓનું સંક્ષેપમાં નીચે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧. સ્વીકાર—પ્રથમ કુંટરજરીના આચંધિસપ (ધર્માધ્યક્ષ) અને બીજા કેટલાક મોટા સરકારી અમલદારો નામદાર રાજને લોકો ઓળખી શકે અને ઉદ્ધોષ સાથે પોતાના રાજ તરફ વધાવી લે એવા હેતુથી તેમની સન્મુખ રજુ કરે છે.

૨. સોગંદ—ત્યારપછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી રાજ્યના કાયદા તથા રીતરિવાજને અનુસરી રાજ્ય ચલાવવાના, પોતાના સ્વર્ગા વિચારોમાં દયા સાથે કાયદા તથા ન્યાયનો ઉપયોગ કરવાના, અને સર્વનું (સુધારેલા મોટે-સ્ટંટ ધર્મનું) રક્ષણ કરવાના નામદાર રાજ સોગંદ લે છે.

૩. તેલ લગાડવાની ક્રિયા—ત્યારબાદ ઈશ્વરની હાજરી તથા તેના આશીર્વાદ માટે ગંભીરતાથી પ્રાર્થના કીધા પછી નામદાર રાજને પહેલાં મસ્તક પર, પછી છાતી પર, અને તે પછી હાથ પર તેલ ચોપડવામાં આવે છે; કદરણ કે ઈઝર, એલના લોકોને બોધ આપવા તથા તેમના પર રાજ્ય ચલાવવા માટે પ્રાચીન સમયના રાજાઓને, પાદરીઓને, તથા ભવિષ્યવેત્તાઓને એજ પ્રમાણે પવિત્ર કરવામાં આવતા. તેજ ચોપડતી વખતે ધર્માધ્યક્ષ નીચે પ્રમાણેનાં આશીર્વચન બોલે છે:-

“ ઈશ્વરના પુત્ર આપણા પ્રભુ ઇસુ ખ્રિસ્ત, જેમને તેમના પિતા તરફથી આનંદાત્મક તેલ (ઑઈલ ઓફ સંલેન્ડેસ) ચોપડવામાં આવ્યું હતું. તે તમારા મસ્તક અને હૃદય ઉપર પવિત્ર આત્માના આશીર્વાદ અપા, અને તમારા હાથનાં કામો આબાદ થાઓ; તેની દૈવી દૃષ્ટાની મદદથી તમારી સ્ત્રાજી નીચે સુકાયલા લોકોનાં કન્ય, શાંતિ, તથા દૈવીપણાનું તમો રક્ષણ

* આ ક્રિયા હિંદુ લોકોની નિત્યનૈમિત્તિક ક્રિયાઓમાં મસ્તકથી જીતરનાં ચરણ સુધીના અગ્રો સ્પર્શ કરવાનો વિધિ જે ન્યાસના નામથી ઓળખાય છે તેનું કઈક અંગે સ્મરણ કરાયે છે.

અને સોગંદની ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી નામદાર રાજને તેલ લગાડવામાં આવે છે. ત્યારપછી રાજ્યચિહ્નનો એક પછી એક અર્પણ કરવામાં આવે છે. એ ચર્ચ રજાં બાદ આશીર્વાદ આપાય છે, એટલે નામદાર રાજ તખ્ત પર બેસે છે. તે પછી નામદાર રાજાને રાજ્યાલિપેક થાય છે. એ સર્વ ક્રિયાઓનું સંક્ષેપમાં નીચે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧. રજીકાર—પ્રથમ કૅન્ટનરની આચંખિશપ (ધર્માધ્યક્ષ) અને બીજા કેટલાક મોટા સરકારી અમલદારો નામદાર રાજને લોહો ઓળખી શકે અને ઉદ્દેશ્ય સાથે પોતાના રાજ તરીકે વધાવી લે એવા હેતુથી તેમની સન્મુખ રજુ કરે છે.

૨. સોગંદ—ત્યારપછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી રાજ્યના કાયદા તથા રીતરિવાજને અનુસરી રાજ્ય ચલાવવાના, પોતાના સવળા વિચારોમાં દયા સાથે કાયદા તથા ન્યાયનો ઉપયોગ કરવાના, અને અર્ચનું (સુધારેલા પ્રોટેસ્ટંટ ધર્મનું) રક્ષણ કરવાના નામદાર રાજ સોગંદ લે છે.

૩. તેલ લગાડવાની ક્રિયા—ત્યારબાદ ઈશ્વરની હાજરી તથા તેના આશીર્વાદ માટે ગંજારતાથી પ્રાર્થના કીધા પછી નામદાર રાજને પહેલાં મસ્તક * પર, પછી છાતી પર, અને તે પછી હાથ પર તેલ ચોપડવામાં આવે છે; કારણ કે ઈઝરાએલના લોકોને બોધ આપવા તથા તેમના પર રાજ્ય ચલાવવા માટે પ્રાચીન સમયના રાજાઓને, પાદરીઓને, તથા લવિન્યવેતાઓને એજ પ્રમાણે પવિત્ર કરવામાં આવતા. તેજ ચોપડતી વખતે ધર્માધ્યક્ષ નીચે પ્રમાણેનાં આશીર્વચન બોલે છે:—

“ ઈશ્વરના પુત્ર આપણા પ્રમુ ઇસુ ખ્રિસ્ત, જેમને તેમના પિતા તરફથી આનંદાત્મક તેલ (ઑઈલ ઓફ સેંટનેસ) ચોપડવામાં આવ્યું હતું, તે તમારા મસ્તક અને દૃઢ ઉપર પવિત્ર આત્માના આશીર્વાદ અર્પે, અને તમારા હાથનો કામો આજ્ઞા આજ્ઞા; તેની દૈવી કૃપાની મદદથી તમારી સભાગ નીચે સુકાયલા લોકોનાં ડબ્બ, શાંતિ, તથા દૈવીપણાનું તમો રક્ષણ

* આ ક્રિયા હિંદુ લોકોની નિત્યનિમિત્તિક ક્રિયાઓમાં મસ્તકથી ગતરતાં ચરણ સુધીના અંગો સ્પર્શ કરવાનો વિધિ જે ન્યાસના નામથી ઓળખાય છે તેનું કઈક અંગે સ્મરણ કરાવે છે.

પવામાં આવ્યો છે, તેથી દેવી વારસારૂપ સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો જુરસો તમારામાં આવ્યો, અને હંમેશને માટે જેનો જય છે એવા સુખરૂપ અને સ્વતંત્ર રાજાધિરાજની (ઈશ્વરની) સાથે તમે રાજ્ય કરો ! આમીન. ”

વીંદી અપાયા પછી બાદશાહી સત્તા અને ન્યાયના ચિહ્ન તરીકે ક્રૌંચ સાથેનો રાજ્યદંડ તેમને મળે છે, અને ન્યાય તથા દયાની યજ્ઞિકા તરીકે *કશ્ચુતરની આકૃતિ સાથેનો રાજ્યદંડ મળે છે. તે અપતાં નીચેનાં વચનો ઉચ્ચારવામાં આવે છે:—“દયા એવી રીતની રાખજો કે બહુ નરમ ન થવાય; ન્યાય એવી રીતે કરજો કે દયા ભૂલી ન જવાય. દુષ્ટને શિક્ષા કરજો, સાચાનું રક્ષણ કરજો અને તેમને ઉત્તેજન આપજો, અને કયે માર્ગે જવું જોઈએ તે તમારી પ્રજાને બતાવજો. ” રાજ્યદંડો અપાયા પછી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી વેદિ પરથી તાજ (મુગટ) લાવવામાં આવે છે, અને ધર્માધ્યક્ષ આદરપૂર્વક નામદર રાજના મસ્તક પર તે મકે છે. લેણે તે જોઈ મોટેથી હર્ષનાદ કરતા બોલી જાહે છે કે ‘ ઈશ્વર રાજનું રક્ષણ કરે. ’ તે પછી ધર્માધ્યક્ષ બોલે છે કે “ ઈશ્વર તમોને કીર્તિ તથા સત્યનો મુગટ પહેરાવે; આ અમારા મંગળવચન દ્વારા સત્ય ધર્મ તથા આશાં કાર્યોનું બહુવિધ ફળ પામીને અખંડ રાજ્ય-કર્તાની (ઈશ્વરની) બક્ષીસથી શાશ્વત રાજ્યનો તાજ તમે મેળવો. આમીન. ”

સૌથી છેલ્લું વેદિ પરથી પવિત્ર બાઈબલ લાવવામાં આવે છે અને ધર્માધ્યક્ષ અને ધર્મચુરઓ રાજને તે આપતી વખતે એમ કહે છે કે “ અમારા દયાળુ રાજા ! આ દુનીયામાંની સૌથી વધારેમાં વધારે કીમતી ચીજ આ પુસ્તક છે, તે તે અમે તમને બેટ કરીએ છીએ. એમાં કહ્યું પાળુ છે; એજ બાદશાહી કાયદો છે; એ ઈશ્વરની સાક્ષાત્ દેવવાણી છે. ”

૫. આશીર્વાદ—રાજને આ પ્રમાણે તેજ ચોળી રાજ્યાલિપેક થયા પછી તથા સર્વ રાજ્યચિહ્નો મળ્યા પછી ધર્માધ્યક્ષ તેમને તથા તેમની સાથે તેમની સમસ્ત પ્રજાને ગંભીરનાથી આશીર્વાદ દે છે, અને તે મંગળ વચનોનો દરેક ભાગ બોલાઈ રહે એટલે મોટેથી તથા ખરા અંતઃકરણથી ‘આમીન’ રાખતો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે.

* કશ્ચુતર એ નિર્દોષતા, નમ્રતા, અને પ્રેમનું સૂચક છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે પવિત્ર આત્માનું લાક્ષણિક ચિહ્ન છે.

પવામાં આવ્યો છે, તેથી દેવી વારસારૂપ સત્ય પ્રતિજ્ઞાનો જુસ્સો તમારામાં આવે, અને હંમેશાને માટે જેનો જશ છે એવા સુખરૂપ અને સ્વતંત્ર રાજ્યધિરાજની (ધર્મચરની) સાથે તમે રાજ્ય કરો ! આમીન. ”

વીંદી અપાયા પછી બાદશાહી સત્તા અને ન્યાયના ચિહ્ન તરીકે કૌસ સાથેનો રાજ્યદંડ તેમને મળે છે, અને ન્યાય તથા દયાની યજ્ઞિકા તરીકે *કબુતરની આકૃતિ સાથેનો રાજ્યદંડ મળે છે. તે આપતાં નીચેનાં વચનો ઉચ્ચારવામાં આવે છે:—“દયા એવી રીતની રાખજો કે બહુ નરમ ન થાય; ન્યાય એવી રીતે કરજો કે દયા ભૂલી ન જાય. દુષ્ટને શિક્ષા કરજો, સાચાનું રક્ષણ કરજો અને તેમને ઉત્તેજન આપજો, અને ક્યે માર્ગે જવું જોઈએ તે તમારો પ્રગ્નને બતાવજો. ” રાજ્યદંડો અપાયા પછી ધર્મચરની પ્રાર્થના કરી વેદિ પરથી તાજ (મુગટ) લાવવામાં આવે છે, અને ધર્માધ્યક્ષ આદરપૂર્વક નામદાર રાજના મસ્તક પર તે મૂકે છે. લોકો તે જોઈ મોટેથી હર્ષનાદ કરતા બોલી જાય છે કે ‘ધર્મ રાજનું રક્ષણ કરે. ’ તે પછી ધર્માધ્યક્ષ બોલે છે કે “ધર્મચર તમેને કીર્તિ તથા સત્યનો મુગટ પહેચવો; આ અમારા મંગળવચન દ્વારા સત્ય ધર્મ તથા સારાં કાર્યોનું બહુવિધ ફળ પામીને અખંડ રાજ્ય કર્તાની (ધર્મચરની) બક્ષીસથી રાજ્ય રાજ્યનો તાજ તમે મેળવો. આમીન. ”

સૌથી છેલ્લું વેદિ પરથી પવિત્ર આર્ચબ્રહ્મ લાવવામાં આવે છે અને ધર્માધ્યક્ષ અને ધર્મશુરઓ રાજને તે આપતી વખતે એમ કહે છે કે “અમારા દયાળુ રાજ ! આ દુનીઆમાંની સૌથી વધારેમાં વધારે કીમતી ચીજ આ પુસ્તક છે, ને તે અમે તમને બેટ કરીએ છીએ. એમાં કહ્યું પણ છે: એજ બાદશાહી કાયદો છે; એ ધર્મચરની સાક્ષાત્ દેવવાણી છે. ”

૫. આશીર્વાદ—રાજને આ પ્રમાણે તેજ ચોળી રાજ્યાલિપેક થયા પછી તથા સર્વ રાજ્યચિહ્નો મળ્યા પછી ધર્માધ્યક્ષ તેમને તથા તેમની સાથે તેમની સમસ્ત પ્રગ્નને ગંભીરનાથી આશીર્વાદ દે છે, અને તે મંગળ વચનોનો દરેક ભાગ બોલાઈ રહે એટલે મોટેથી તથા ખરા અંતઃકરણથી ‘આમીન’ રાજનો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે છે.

* કબુતર એ નિર્દોષતા, નમ્રતા, અને પ્રેમનું સૂચક છે, તેમજ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે પવિત્ર આત્માનું લાક્ષણિક ચિહ્ન છે.

રાણીએ પહેરેલા ઝલા તથા જવાહીરના ચિહ્નોથી ક્રિયાનું આદરણીપણું સ્પષ્ટ માન્ય પડી આવે છે

વસ્ત્ર—તેજ ચોપડવાની ક્રિયા થઈ જતા પડી નામદાર રાજા ચાર વજ્ર ધારણ કરે છે —(૧) એક સાદુ લોનનું વજ્ર, (૨) મોનેરી લખાનો પટોળી માથાના એક લામો ૧૮, (૩) ત્રણ ઈંચ પટોળો મોનેરી લખાનો એક પટો, અને (૪) આદરણી ઝમો ત્રીજા વજ્ર તરીકે ગણાવેલા પટાને બને છેડે મદદ જમીન પર સડ જોડાઈને એક ક્રાંસ હોય છે તે ક્રાંસ પર શહેનશાહનના ચિહ્ન તરીકે ગણાવેલા હોય છે, તેના પર ચડતા અનુક્રમે નીચેના ક્રમે અથવા બીજાં મુજબ ચિહ્નો હોય છે —ઈન્ડિયન ગુલામ, સ્કોટનાડનું ચિહ્ન^૧, આયર્લેન્ડનું જીરો^૨, વેલ્સનું ડેગન^૩, હિંદુસ્તાનનું દમગ, ડોનેગનું મેપલ^૪, દક્ષિણ આફ્રિકાનું વોટલ^૫ ક્લાર્ક, આસ્ટ્રેલિયાના ચિહ્ન તરીકે મધન ક્રાંસ, અને ન્યુઝીલેન્ડ દર્શાવવાને ત્યાંના વાવડા પર તાગઓ હોય છે તેના તાર

મુગટ—મહારાણી વિધેયીઆની કાગળદર્દીમાં ગળનના જવાહીરમાં એક કીમતીમાં કીમતી વધારે ગ્રહીતુનો ચણો હતો આ માગલિક પ્રસંગે ધારણ કરેલા જવાહીરમાં તે કોનીનું તથા તેના ડગ્તા પણ ચઢીઆતો દક્ષિણ આફ્રિકાનો કુવિન નામનો લીંગ જેનું નામ નામદાર ગળની ઇંગ્લીશ સ્ટાર આર આફ્રિકા આપનામાં આવનાર છે, તે બને હતા દુનીઆના સરના ભાગોમાંથી આવેલા આરા ચંચળિત રત્નોને લીધે મુગટ, ગોળો, તથા ગળ્યદડ વિવિધાણુ ગોળા આપતા હતા પહેલા રોમન લોકોમાં આવાં મુકુટ હતો, અને એવોજ ચાલુ સ ઇંગ્લેન્ડનો પણ હતો, છતાં આપણી શહેનશાહનનો આ અદ્ભુત મુકુટ અગત્ય તેના કરતા પણ વિશેષ પરક્રમ દર્શાવે છે

રાન્યાભિષેકની ખુરશી—ઉપર વર્ણવેલા મુકુટના મહત્ત્વ જેવુંજ એનું પણ મહત્ત્વ છે એ સમઘી દનિદાસ ખાત્ર જાણવા લાયક છે એ ખુરશીમાંના પથરો 'મોન આંચ ડેસ્ટીની ને નામે મુખસિદ્ધ છે એનું કહેવાય

(૧) કાટાવળો ડોડ (૨) એક જાનની છેડ. એનું પાદડ ત્રણ પાદડીઓનું બનેલું હોય છે (૩) એક જાતનો મપ (૪) એક જાતનું ટપ (૫) એક જાનના ઝાડનું ફૂલ. એ ઝાડની બીજ આમ, આવવામાં ઉપયોગની છે.

રાણીએ પહેરેલા ઝલા તથા જવાહીરનાં ચિહ્નોથી ક્રિયાનું આદેશાદીપણું સ્પષ્ટ માલમ પડી આવે છે.

વસ્ત્ર—તેણે યોગ્યતાની ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી નામદાર રાજા ચાર વસ્ત્ર ધારણ કરે છે:—(૧) એક સાદું લોનનું વસ્ત્ર, (૨) સોનેરી લપ્પાનો પહોળી આંધવાળો એક લાંબો કાટ, (૩) ત્રણ ઈંચ પહોળો સોનેરી કાંપાનો એક પટો, અને (૪) આદેશાદી ઝમો. ત્રીજા વસ્ત્ર તરીકે ગણાવેલા પટાને બંને છેડે સફેદ જમીન પર સેંટ જ્યોર્જનો રેડ ક્રૉસ હોય છે. તે ક્રૉસ પર શહેનશાહતના ચિહ્ન તરીકે મઠ્ઠા હોય છે, તેના પર ચઢતા અનુક્રમે નીચેનાં ફૂલો અથવા બીજાં સૂચક ચિહ્નો હોય છે:—ઈંગ્લાંડનું રુકામ, સ્કૉટલેન્ડનું ચિસલ્ડ, આયર્લેન્ડનું શ્રૉન્નાઈ, વેલ્સનું ડ્રેગન, હિંદુસ્તાનનું કમળ, કૅનેડાનું મેપલ, દક્ષિણ આફ્રિકાનું પાંટલ ફૂલાવર, ઑસ્ટ્રેલિઆના ચિહ્ન તરીકે સ્પર્ધન ક્રૉસ, અને ન્યુઝીલેન્ડ દર્શાવવાને ત્યાંના વાવટા પર તારાઓ હોય છે તેવા તારા.

મુગટ—મહારાણી વિદેશીઓની કારપ્રાર્થનામાં રાજ્યના જવાહીરમાં એક કીમતીમાં કીમતી વધારે કાઢીનુરનો થયો હતો. આ માંગલિક પ્રસંગે ધારણ કરેલા જવાહીરમાં તે કાઢીનુર તથા તેના કરતાં પણ ચડીઆતો દક્ષિણ આફ્રિકાનો કુસિનન નામનો હીરો જેનું નામ નામદાર રાજાની ઇચ્છાથી સ્ટાર ઓફ આફ્રિકા આપવામાં આવનાર છે, તે બંને હતા. દુનીઆના સઘળા ભાગોમાંથી આવેલા આવા ચક્રચક્રિત રત્નોને લીધે મુગટ, ગોળો, તથા રાજ્યદંડ વિવશણ શોભા આપતા હતા. પહેલાં રોમન લોકોમાં આવાં મુકુટ હતાં, અને એવોજ આર્સ ધ ગ્રેટનો પણ હતો; છતાં આપણી શહેનશાહતનો આ અદ્ભુત મુકુટ ખરેખર તેના કરતાં પણ વિશેષ પરક્રમ દર્શાવે છે.

રાજ્યાલિપેકની ખુરસી—ઉપર વર્ણવેલા મુકુટના મહત્ત્વ જેવુંજ એનું પણ મહત્ત્વ છે. એ સંબંધી ઇતિહાસ ખાસ જાણવા લાયક છે. એ ખુરસીમનો પથ્થર “સ્ટોન ઓફ ડેસિટી”ને નામે સુપ્રસિદ્ધ છે. એનું કહેવાય

(૧) કાંટાવળો છેડ. (૨) એક જાતનો છેડ. એનું પાંદડું ત્રણ પાંદડીઓનું બનેલું હોય છે. (૩) એક જાતનો સર્પ. (૪) એક જાતનું વૃક્ષ. (૫) એક જાતનાં ઝાડનું ફૂલ. એ ઝાડની ઇલ આમરું કમાવવામાં ઉપયોગની છે.

જણાવે છે કે ‘સાહેબો, નામદાર રાજા જ્યોર્જ જે આ રાજ્યના નિઃસંશય રાજા છે તેમને હું તમારી સન્મુખ રજુ કરું છું; માટે તમે બધા જેઓ આજે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવના આગ્યા છો તેઓ સવં તેવી રીતે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા રાજી છો કે ?

આ ઉપરથી લોકો ફરી ફરીને હર્ષના ભારે પોકારો કરી પોતાની રાજપુત્રી તથા આનંદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને સઘળા એકે અવાજે બોલી બેઠે છે કે:-

“ઈશ્વર રાજા જ્યોર્જનું રક્ષણ કરો.”

ભેરવી (‘પગુમાં પડી એક તકરાર’) એ રાહે.

કરો જય શબ્દ તણો ઉચ્ચાર,

રાજ્યારૂઢ યથા છે પંચમ જ્યોર્જ પ્રજાપ્રતિપાળ,

યથો છે આનંદ આજ અપાર.

કરો જય. ૧

ધન્ય જીન મહિતાની તારીખ બાર્બોસમી શુરવાર,

સને ઓગણીસસે અર્ગોઆરે મળ્યો તાજ અધિકાર,

અવિચળ રહો રાજદરવાર.

કરો જય. ૨

અદારસે પાંસઠે સન જીનની તારીખ ત્રીજી શનિવાર,

જન્મદિવસ મંગળ સુખકર નૃપ જ્યોર્જ તણો નિરધાર,

ખરે તે ધન્ય સમયને વાર.

કરો જય. ૩

ઓગણીસસે પાંચ તણો સન સ્મરણ કરો સુખકાર,

પ્રવાસ માટે જ્યોર્જ પધાર્યા હતા હિંદ મોઝાર,

હતા યુવરાજ પટે પ્રેમાળ.

કરો જય. ૪

મુસાફરી કરી પૂર્ણ યથા નિજ દેશ જવા તૈયાર,

હિંદકિનારે ઉભા રહી સિયી વચનામૃત ધાર,

જણાવ્યા અતિશય સ્તુત્ય વિચાર,

કરો જય. ૫

“ભતિ ધર્મના બેઠ તણો દૂર કરીને સર્વ વિચાર,

હિંદ પ્રજાના હિત તરફ દૈવ દોરીશું નિરધાર,”

હૃદયના છે ઉત્તમ ઉદ્દગાર.

કરો જય. ૬

ધન્ય બૂપના ચિત્ત વિષે છે પ્રજાપ્રેમ હૃદયાર,

જણાવે છે કે ‘સાહેબો, નામદાર રાજ્ય જ્યોર્જ જે આ રાજ્યના નિઃસંશય રાજ્ય છે તેમને હું તમારી સન્મુખ રજુ કરું છું; માટે તમે બધા જેઓ આજે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા આવ્યા છો તેઓ સર્વે તેવી રીતે તમારો ભક્તિભાવ દર્શાવવા રાજ્ય છે કે ?

આ ઉપરથી લોકો ફરી ફરીને હર્ષના ભારે પોકારો કરી પોતાની રાજ્યપુત્રી તથા આનંદ પ્રદર્શિત કરે છે, અને સઘળા એકે અવાજે બોલી બેઠે છે કે:-

“ઈશ્વર રાજ્ય જ્યોર્જનું રક્ષણ કરેા.”

સેરની (‘પશુમાં પડી એક તકરાર’) એ રાહે.

કરો જય શબ્દ તણો ઉચ્ચાર,

રાજ્યારૂઢ થયા છે પંચમ જ્યોર્જ પ્રજાપ્રતિપાળ,

યયો છે આનંદ આજ અપાર.

કરો જય. ૧

ધન્ય જીન મહિનાની તારીખ બાવોંસમી ગુરુવાર,

સને ઓગણીસસે અર્ગોઆરે મળ્યો તાજ અધિકાર,

અવિચળ રહો રાજદરબાર.

કરો જય. ૨

અદારસે પાંસઠ સન જીનની તારીખ ત્રીંચ રાનિવાર,

જન્મદિવસ મંગળ સુખકર નૃપ જ્યોર્જ તણો નિરધાર,

ખરે તે ધન્ય સમયને વાર.

કરો જય. ૩

ઓગણીસસે પાંચ તણો સન સ્મરણુ કરો સુખકાર,

પ્રવાસ માટે જ્યોર્જ પધાર્યા હતા હિંદ મોગ્ગર,

હતા યુવરાજ પદે પ્રેમાળ.

કરો જય. ૪

મુસાફરી કરી પૂર્ણ થયા નિજ દેશ જન્મ તૈયાર,

હિંદકિનારે ઉભા રહી સિંચી વચનામૃત ધાર,

જણાવ્યા અતિશય સ્તુત્ય વિચાર,

કરો જય. ૫

“જાતિ ધર્મના બેદ તણો દૂર કરીને સર્વ વિચાર,

હિંદ પ્રજાના હિત તરફ દૈવ દોરીશું નિરધાર,”

હૃદયના છે ઉત્તમ ઉદ્ગાર.

કરો જય. ૬

ધન્ય બૂપના ચિત્ત વિષે છે પ્રજાપ્રેમ હૃદયાર,

રાજસ્તુતિ.

‘ચકોરાણાં ચન્દ્રઃ કુસુમસમયઃ કાનનભુવાં
 સરોજાનાં ભાનુઃ કુવલયકદમ્બં મધુલિહામ્ ।
 મયૂરાણાં મેઘઃ પ્રથયતિ યથા ચેતસિ સુખં
 તથાસ્માકં પ્રીતિં જનયતિ તવાલોકનમિદ્રમ્ ॥

ચંદ્ર જેમ ચંદ્રારના, વસંત જેમ વનભૂમિના, સૂર્ય જેમ કમલોના,
 કમલ સમૂહ જેમ ભ્રમરના, અને મેઘ જેમ મોરના ચિત્તને આનંદ આપે
 છે, તેમ, હે રાજન્, આ આપનું દર્શન અમારા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે.

આશીર્વાદ.

આયુસ્તે નરવીર વૃદ્ધિમયતાં હેમન્તરાત્રિર્યથા
 લોકાનાં મિયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તસૂર્યો યથા ।
 જાલ્માનાં મયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તતોયં યથા
 નાશં યાન્તુ તવારયોઽપિ સતતં હેમન્તપદ્મં યથા ॥

હે નરવીર, હેમંત ઋતુની રાત્રીની માફક આપનું આયુષ્ય વૃદ્ધિ
 પામે. જેમ હેમંત ઋતુનો સૂર્ય લોકોને સુખકર થાય છે, તેમ આપ પણ
 પ્રજાના સુખમાં સદા વૃદ્ધિ કરનાર થાઓ. જેમ હેમંત ઋતુમાં માછીનો
 જલથી ભર પામે છે, તેમ દુષ્ટ લોકો આપનાથી હંમેશાં વધારે ને વધારે
 ખીંતા રહે. જેમ હેમંત ઋતુમાં કમલ નાશ પામે છે, તેમ આપના યતુ-
 ઓ પણ હંમેશને માટે નાશ પામે.

કેળવણી.

આ મહાન્ શિક્ષકમંડળના પ્રમુખપદને શોભાવે એવા, મારાથી વિ-
 ગ્રેષ થોમ્યતા, જ્ઞાન, ને અનુભવવાળા પુરુષો વડોદરાના રાજ્યમાં છે છતાં

૧ વડોદરાના ‘શિક્ષકસમાજ’ના ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના વાર્ષિક સમાર-
 ભમાં પ્રમુખપદે આપેલું વ્યાખ્યાન.

રાજસ્તુતિ.

ચકોરાણાં ચન્દ્રઃ કુસુમસમયઃ કાનનધ્રુવાં
 સરોજાનાં ભાનુઃ કુવલયકદમ્બં મધુલિહામ્ ।
 મયૂરાણાં મેઘઃ પ્રથયતિ યથા ચેતસિ સુત્તં
 તથાસ્પાકં પ્રીતિં જનયતિ તવાલોકનમિદમ્ ॥

ચંદ્ર જેમ ચંદ્રારના, વસંત જેમ વનભૂમિના, સૂર્ય જેમ કમલોના,
 કમલ સમૂહ જેમ ભ્રમરના, અને મેઘ જેમ મોરના ચિત્તને આનંદ આપે
 છે, તેમ, હે રાજન્, આ આપનું દર્શન અમારા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે.

આશીર્વાદ.

આયુસ્તે નરવીર વૃદ્ધિમયતાં હેમન્તરાત્રિર્યથા
 લોકાનાં પ્રિયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તસૂર્યો યથા ।
 જાલ્માનાં ધયવર્ધનો ભવ સદા હેમન્તતીર્ય યથા
 નાશં યાન્તુ તવારયોઽપિ સતતં હેમન્તપદ્મં યથા ॥

હે નરવીર, હેમંત ઋતુની રાત્રીની માફક આપનું આયુષ્ય વૃદ્ધિ
 પામે. જેમ હેમંત ઋતુનો સૂર્ય લોકોને સુખકર થાય છે, તેમ આપ પણ
 પ્રજાના સુખમાં સદા વૃદ્ધિ કરનાર થાઓ. જેમ હેમંત ઋતુમાં માણસો
 જલથી ભય પામે છે, તેમ દુષ્ટ લોકો આપનાથી હંમેશાં વધારે ને વધારે
 ખીતા રહે. જેમ હેમંત ઋતુમાં કમલ નાશ પામે છે, તેમ આપના શત્રુ-
 ઓ પણ હંમેશાંને માટે નાશ પામે.

કેળવણી.

આ મહાન્ શિક્ષકમંડળના પ્રમુખપદને શ્રોલાવે એવા, મારાથી વિ-
 ગ્રેષ થોમ્યતા, જ્ઞાન, ને અનુભવવાળા પુરુષો વડોદરાના રાજ્યમાં છે છતાં

૧ વડોદરાના 'શિક્ષકસમાજ'ના ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના વાર્ષિક સમાર-
 ભમાં પ્રમુખપદે આપેલું વ્યાખ્યાન.

કહેવાઈએ. આમ કેળવણીના શારીરિક ને માનસિક એવા બે મુખ્ય વિભાગ થાય છે.

શારીરિક કેળવણી—પ્રથમ આપણે શારીરિક કેળવણી વિશે વિચાર કરીશું. પ્રાચીન સમયમાં આપણા દેશમાં ધાર્મિક બંધનથીજ શરીર અનેક રીતે કસાતું ને શુદ્ધ રહેતું. પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠી દંતધાવન આદિથી મુક્ત થઈ સ્નાન કરી આદ્યિક કર્મ આટોપી લઈ વિદ્યાભ્યાસમાં મગ્ન થતું એ શિષ્યનો ધર્મ હતો. આદ્યિક કર્મમાં પ્રાણાયામ, સૂર્યને દંડવત આદિથી શરીર કસાતું. આ બધું મળસકું થતા પહેલાંજ કરવામાં આવતું, એમ પાણિનિના ‘ઝકાલોઽદ્વસવીર્ઘ્નુતઃ’ એ સૂત્ર ઉપરથી પણ જણાય છે. એ સૂત્રમાં દ્વસવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત સ્વરતું લક્ષણ આપ્યું છે. પ્રાતઃકાળમાં કુકડો ‘કુકરે કુઠિકે’ એમ સ્વર ઉચ્ચારે છે તેમાં દ્વસવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત ત્રણે ઉકાર અનુક્રમે આવી જાય છે. ઊચ્ચ ઊચ્ચ ઊચ્ચ વઃ, ઘાં કાલ ઇવ કાલો યસ્ય સોઽચ્ પ્રમાદ્વસવીર્ઘ્નુતસંઘઃ સ્યાત્ આવી ભટ્ટોજિ દીક્ષિતની સૂત્ર પર વૃત્તિ છે. અર્થ એવો છે કે કુકુટના સ્વરમાં જે ત્રણ ઉકાર રહ્યા છે તેના ઉચ્ચારશુદ્ધાળ નોટોનો જે સ્વરનો ઉચ્ચારશુદ્ધાળ છે તે સ્વર ક્રમે દ્વસવ, દીર્ઘ, ને પ્લુત કહેવાય છે. શિષ્યવર્ગ કુકુટના સ્વરસમયે ઊઠે તો ન હોય તો પાણિનિ આતું સૂત્ર કહે નહિ. પ્રાતઃકાળે વહેલા ઊઠતું એ આરોગ્યશાસ્ત્રના નિયમોને અનુસારે પણ શરીરને સુખકર છે. આ રીતે શરૂ ને ધાર્મિક બંધનને લીધે શરીરનાં આરોગ્ય ને શુદ્ધિ બંને સચવાતાં. વળી તે સમયે ઊવન હાલના જેવું પ્રતિભય નહોતું, ઊવનયાત્રા હાલના જેવી દુષ્કર નહોતી, હાલના જેવાં અસંતોષ ને વૈભવની તૃષ્ણા નહોતાં, ને હાલના જેવાં હાનિકારક સામાજિક બન્ધનો પણ નહોતાં. ‘બ્રહ્મચર્યના સેવનથી ને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહથી શરીર શુદ્ધ ને નીરોગ રહી મનોબળ કેતું વધે છે તે તે સમયના લોકો સદી રીતે સમજતા હતા. હાલની પરિસ્થિતિ વિપરીત થઈ છે ને શરીર કસવાની વિશેષ જરૂર છે, તોપણ શારીરિક કસવન પર નેઈએ તેવું લશ યાગાઓમાં પણ આપવામાં આવતું નથી ને અભ્યાસક્રમમાં ને નિદાગની વ્યવસ્થામાં એ સંબંધી ઘણો સુધારો થવાની જરૂર છે. જેમ સરકારી પ્રાથમિક ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં છે તેમ અભ્યાસક્રમમાં શારીરિક કેળવણીને દાખલ

કહેવાઈએ. આમ કેળવણીના શારીરિક ને માનસિક એવા બે મુખ્ય વિભાગ થાય છે.

શારીરિક કેળવણી—પ્રથમ આપણે શારીરિક કેળવણી વિષે વિચાર કરીશું. પ્રાચીન સમયમાં આપણા દેશમાં ધાર્મિક બંધનથીજ શરીર અનેક રીતે કસાતું ને શુદ્ધ રહેતું. પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઊઠી દનનાધાવન આદિથી મુક્ત થઈ સ્નાન કરી આર્દ્રિક કર્મ આટોપી લઈ વિદ્યાભ્યાસમાં મગ્ન થતું એ શિષ્યનો ધર્મ હતો. આર્દ્રિક કર્મમાં પ્રાણાયામ, મુર્ચને દંડવત આદિથી શરીર કસાતું. આ બધું મળસકું યતા પહેલાંજ કરવામાં આવતું, એમ પાણિનિના ‘ઝકાલોઽદ્વસ્યદીર્ઘપ્તુતઃ’ એ મુત્ર ઉપરથી પણ જણાય છે. એ મુત્રમાં દ્વસ્ય, દીર્ઘ, ને પ્તુત સ્વરનું લક્ષણ આપ્યું છે. પ્રાતઃકાળમાં કુકુડો ‘કુકુદે કુલિક’ એમ સ્વર ઉચ્ચારે છે તેમાં દ્વસ્ય, દીર્ઘ, ને પ્તુત ત્રણે ઉકાર અનુક્રમે આવી જાય છે. ડઘ ડઘ ડઘ ડઘ ઘઃ, ઘાં કાલ ઇવ કાલો યસ્ય સોઽચ્છ્ર ક્રમાદ્વસ્યદીર્ઘપ્તુતસંઘઃ સ્યાત્ આવી ભદ્રોન્નિ દીક્ષિતની મુત્ર પર વૃત્તિ છે. અર્થ એવો છે કે કુકુટના સ્વરમાં જે ત્રણ ઉકાર રહ્યા છે તેના ઉચ્ચારણકાળ જેટલો જે સ્વરનો ઉચ્ચારણકાળ છે તે સ્વર ક્રમે દ્વસ્ય, દીર્ઘ, ને પ્તુત કહેવાય છે. શિષ્યવર્ગ કુકુટના સ્વરસમયે ઊઠે તો ન હોય તો પાણિનિ આનું મુત્ર કહે નહિ. પ્રાતઃકાળે વહેલા ઊઠવું એ આરોગ્યશાસ્ત્રના નિયમોને અનુસારે પણ શરીરને સુખકર છે. આ રીતે શરૂ ને ધાર્મિક બંધનને લીધે શરીરનાં આરોગ્ય ને શુદ્ધિ બને સચવાતાં. વળી તે સમયે ઇવન હાલના જેવું પ્રતિભય નહોતું, ઇવનયાત્રા હાલના જેવી દુષ્કર નહોતી, હાલના જેવાં અમંતોપ ને વૈભવની તૃષ્ણા નહોતાં, ને હાલના જેવાં હાનિકારક સામાજિક બન્ધનો પણ નહોતાં. બ્રહ્મચર્યના સેવનથી ને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહથી શરીર શુદ્ધ ને નીરોગ રહી મનોભગ કેવું વધે છે તે તે સમયના લોકો સદી રીતે સમજતા હતા. હાલની પરિસ્થિતિ વિપરીત થઈ છે ને શરીર કસવાની વિશેષ જરૂર છે, તોપણ શારીરિક કસવન પર જોઈએ તેવું લક્ષ યાગ્યાઓમાં પણ આપવામાં આવતું નથી ને અભ્યાસક્રમમાં ને નિદાનની વ્યવસ્થામાં એ સંજની ધણી સુધારો થવાની જરૂર છે. જેમ સરકારી પ્રાથમિક ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં છે તેમ અભ્યાસક્રમમાં શારીરિક કેળવણીને દાખલ

શરીરને હાનિકારક ટેવો—ખાગપણથી કેટલીક ખગમ ટેવ પડી જાય છે તે શરીરને નુકસાનકારક થાય છે. એવી ટેવો પ્રાથમિક શાળામાં દૂર કરી શકાય છે. છોકરાને હમેશા ટટાર બેસવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ઘણી વખત તેઓ વાઝા વગાડે, પગ પર પગ ચઢાવીને બેસે છે. આથી આગળ જતા ખુદા યઈ જવાનો સહવ રહે છે વળી એટલું પણ યાદ રાખનાવું છે કે શરીરની ઘિયતિથી મનની ઘિયતિ પર અસર થાય છે. શરીર ટટાર ને સ્ફૂર્તિમાં હોય તો મન પણ સાવચાન ને સ્ફૂર્તિમાં રહે છે; માટે વર્ગમાં છોકરા ક્યો ગીતે બેઠા છે તે પર હમેશા શિક્ષકે નજર રાખવાની જરૂર છે તેની નજર બધે ફગતી રહેવી જોઈએ ને બગમ ન બેઠેલા છોકરાને પડી કાઢી તેમને બરાબર બેસવાની આજ્ઞા કરવી જોઈએ. વળી લખનાવું કે વાચનાવું કામ કરતી વખતે છોકરા જોઈએ તેથી વધારે નીચા વળે છે ને પુસ્તક આખની ઘણું નજીક રાખે છે. આથી આગળ જતા ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે રાગીને હાનિ થાય છે, નજર દુખી થાય છે, ને ચક્ષુ પટેરવાની જરૂર પડે છે. ચક્ષુમાનો ઉપયોગ અગાઉ કરતા કેટલો બધો વધી ગયો છે ! અગ્રેજી ભરોનામાંથી સેંકડે ૫૦ ટકા ચક્ષુ પટેરના જણાય છે એ શુ ગોચનીય નથી ! ટટીર વખત તો ચક્ષુ એ વિદ્યતાનાં સૂચક છે એના બૂનભરલા વિચારથી આન્ધમા મહણુ કમય છે ને પછી ચોખી બેસે છે તે મ્હાતા નથી કેટલાક છોકરા અનુકરણ કરવાની મનુષ્યમાત્રની પ્રતિભા દેખાતાં ચક્ષુ પટેરના રીખે છે આખમા બગાડજ દોષ ને ચક્ષુ પટેરનાની જગજગ દોષ તો તે પટેરવામાં કઈ દરકત નથી વળી વાચતી વખતે જરૂર હોય તો તેજ વખતે પહેગ્વા, હમેશ પહેગ્વા નહિ યાદ રાખવું કે અમુક કાંઈ વાગવા કરવાથી ટેવ પડી જાય છે ને ટેવ પડી ગયા પછી તે કાળી શકતી નથી ટેવ એ એવી તો પ્રવળ છે કે મનુષ્ય એક વાર તેના સપાટામાં આપ્યો કે તેમાંથી નીકળી શકતો નથી, ને તેને પોતાને ખબર પડતા પહેલાં પણ તે તેનો દાસ યઈ ગયો હોય છે ને સ્વાતન્ત્ર્ય ખોઈ કેવળ તેને અધીનજ યઈ રહેલો હોય છે માનાપો ને સિ, શકોની ફરજ છે કે તેમણે છોકરાને આ અનિષ્ટ ટેવ પડવા ન દેવી, ને ચક્ષુ એ મુખમુદાનું બુધણુ છે કે પાણિસનું મુચક છે એવા બૂલભરેલા

શરીરને હાનિકારક ટેવો—બાળપણથી કેટલીક ખરાબ ટેવ પડી જાય છે તે શરીરને નુકસાનકારક થાય છે. એવી ટેવો પ્રાથમિક શાળામાં દૂર કરી શકાય છે. છોકરાંને હમેશા ટટાર બેસવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ઘણી વખત તેઓ વાંકા વળીને, પગ પર પગ ચઢાવીને બેસે છે. આથી આગળ જતાં ખુંધાં થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. વળી એટલું પણ યાદ રાખવાનું છે કે શરીરની સ્થિતિથી મનની સ્થિતિ પર અસર થાય છે. શરીર ટટાર ને સ્ફૂર્તિમાં હોય તો મન પણ સાવધાન ને સ્ફૂર્તિમાં રહે છે; માટે વર્ગમાં છોકરાં કેવી રીતે બેઠાં છે તે પર હમેશા શિક્ષકે નજર રાખવાની જરૂર છે. તેની નજર બધે ફરતી રહેવી જોઈએ ને બરાબર ન બેઠેલાં છોકરાંને પકડી ઢાઢી તેમને બરાબર બેસવાની આજ્ઞા કરવી જોઈએ. વળી લખવાનું કે વાંચવાનું કામ કરતી વખતે છોકરાં જોઈએ તેથી વધારે નીચાં વળે છે ને પુસ્તક આંખની ઘણુંજ નજીક રાખે છે. આથી આગળ જતાં ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે શરીરને હાનિ થાય છે, નજર ટુંટી થાય છે, ને ચક્ષુમાં પહેરવાની જરૂર પડે છે. ચક્ષુમાંના ઉપયોગ અગાઉ કરતાં કેટલો બધો વધી ગયો છે ! અંગ્રેજી લલેક્ષામાંથી સેંકડે ૫૦ ટકા ચક્ષુમાં પહેરવા જાય છે એ શું શોચનીય નથી ! કેટલીક વખત તો ચક્ષુમાં એ વિદ્યાર્થીનાં મૂચક છે એવા બૂલબરેલા ચિચારથી આરંભમાં ગ્રહણ કરાય છે ને પછી ચોંટી બેસે છે તે કદાતાં નથી. કેટલાંક છોકરાં અનુકરણ કરવાની મનુષ્ય-માનવી પ્રકૃતિથી દેખડેખીને ચક્ષુમાં પહેરતાં રીંખે છે. આંખમાં બગાડજ હોય ને ચક્ષુમાં પહેરવાની જરૂરજ હોય તો તે પહેરવામાં કંઈ હરકત નથી. વળી વાંચતી વખતે જરૂર હોય તો તેજ વખતે પહેરવાં; હમેશા પહેરવાં નહિ. યાદ રાખવું કે અમુક કાર્ય વારંવાર કરવાથી ટેવ પડી જાય છે ને ટેવ પડી ગયા પછી તે ઢાઢી શકાતી નથી. ટેવ એ એવી તો પ્રજાળ છે કે મનુષ્ય એક વાર તેના સપાટામાં આગ્યો કે તેમાંથી નીકળી શકતો નથી, ને તેને પોતાને ખબર પડતા પહેલાં પણ તે તેનો દાસ થઈ ગયો હોય છે ને સ્વાતંત્ર્ય ખોઈ દેવળ તેને અધીનજ થઈ રહેલો હોય છે. માળાપો ને સિંહાસની ફરજ છે કે તેમણે છોકરાંને આ અનિષ્ટ ટેવ પડવા ન દેવી, ને ચક્ષુમાં એ મુખમુદાનું બુધ્ધિ છે કે પાઉચ્છનું મૂચક છે એવા બૂલબરેલા

ચેની અવસ્થા છે એ ગુરુ ને શિષ્ય બનેએ યાદ રાખવાનું છે. જેમ બહુ-
અર્થના નિયમો વધારે જાળવાશે ને શારીરિક કેળવણી પર લક્ષ અપાશે તેમ
જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે તે ચિરસ્થાયી ને કલ્યાણકારક થશે. (અપૂર્ણ).

ધર્મ તથા નીતિ.

રાજાઓમાં ધર્મ તથા નીતિનું શિક્ષણ આપવા સંબંધી હીલચાલ દાલ
ચાલી રહી છે. હવે વિચાર એજ થઈ રહ્યો છે કે કયે રસ્તે એ શિક્ષણ
આપવું. આ રસ્તાનો નિશ્ચય કરી તેને સગતાં પુસ્તકો બનાવવાના પ્રયત્નો
પણ કેટલીક તરફથી ચાલી રહેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાના નામદાર ગવર્નર
સર ન્યોર્થ ક્લાર્કે પણ ગયા કોન્વેન્શનમાં ધર્મ તથા નીતિના શિક્ષણની
આવશ્યકતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો હતો, અને એ સંબંધમાં બનવું કરવો
પ્રમત્ત આદરવામાં આવશે એવી આશા પણ આપી હતી. આવા પ્રસંગમાં
એ સંબંધે જે બોલ બોલવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

ધર્મ તથા નીતિનો પરસ્પર સબધ કેવો છે તે યથાર્થ સમજવું બહુ
મુશ્કેલ છે, અને તે સમજવા માટે ધર્મ તથા નીતિના સ્વરૂપનું ખારીક
અવલોકન કરવાની જરૂર છે, તોપણ એટલું તો સૌ કોઈ કબૂલ કરશેજ
કે નીતિ વિનાનો ધર્મ હોઈજ ન શકે. નીતિ તથા ધર્મને બંને કોઈ દંમેશને
માટે લુદ્ધ ગણવાનો પ્રમત્ત કરે, પરંતુ તત્ત્વદર્શને માટે તો એ બે વચ્ચે
વસ્તુતઃ બેદળ નથીએમ નિઃશંક કહી શકાયો. સદ્વર્તન માટેના ઉચ્ચ નિય-
મોને નીતિ શબ્દ લાગુ પાડવામાં આવે છે, અને ધર્મ શબ્દથી લોકને
ધારણ કરનાર મુખ્ય કર્તવ્યોનો ખ્યાલ સૂચિત થાય છે. આ પ્રમાણે જેતાં
શબ્દબેદને લીધે અર્થબેદ માનતાં છતાં પણ આખરે એ બે અન્યોન્યાત્રિત
છે અથવા એકરૂપ છે એમ કહેવામાં કશો અંદેશો લાવવા જેવું નથી. ગૌ-
તમ બુદ્ધનો મુખ્ય ઉપદેશ એજ હતો કે પવિત્ર હૃદયી ગાળો, મતલબ કે
નીતિને રસ્તે ચાલો એજ ધર્મ છે. અન્ય મતાનુયાયીઓ પણ ધર્મનો વિ-
સ્તાર કરતાં સત્ય, દયા, તપ, શૌચ આદિ નીતિના માગોને ધર્મનાંજ અંગ

ચેની અવસ્થા છે એ ગુરુ ને શિષ્ય બંનેએ યાદ રાખવાનું છે. જેમ બ્રહ્મ-
અર્ચના નિયમો વધારે જળવાશે ને શારીરિક કેળવણી પર લક્ષ અપાશે તેમ
જે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે તે ચિરસ્થાયી ને કલ્યાણકારક થશે. (અપૂર્ણ).

ધર્મ તથા નીતિ.

રાજાઓમાં ધર્મ તથા નીતિનું શિક્ષણ આપવા સંબંધી હીલચાલ દાક્ષ
ચાલી રહી છે. હવે વિચાર એજ યર્થ રહ્યો છે કે કયે રસ્તે એ શિક્ષણ
આપવું. આ રસ્તાનો નિશ્ચય કરી તેને સગતાં પુસ્તકો બનાવવાના પ્રયત્નો
પણ કેટલીક તરફથી ચાલી રહેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાના નામદાર ગવર્નર
સર ન્યૉર્ઝ ક્લાર્કે પણ ગયા કૉન્વોકેશનમાં ધર્મ તથા નીતિના શિક્ષણની
આવશ્યકતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો હતો, અને એ સંબંધમાં બનવું કરવો
પ્રયત્ન આદરવામાં આવશે એવી આશા પણ આપી હતી. આવા પ્રસંગમાં
એ સંબંધે બે બોલ બોલવા અસ્થાને નહિ ગણાય.

ધર્મ તથા નીતિનો પરસ્પર સંબંધ કેવો છે તે યથાર્થ સમજવું બહુ
મુશ્કેલ છે, અને તે સમજવા માટે ધર્મ તથા નીતિના સ્વરૂપનું ખારીક
અવલોકન કરવાની જરૂર છે, તોપણ એટલું તો સૌ કોઈ કબૂલ કરશેજ
કે નીતિ વિનાનો ધર્મ હોઈજ ન શકે. નીતિ તથા ધર્મને બંને કોઈ દંમેશને
માટે લુદ્ધ ગણવાનો પ્રયત્ન કરે, પરંતુ તત્ત્વદર્શને માટે તો એ બે વચ્ચે
વસ્તુતઃ બેદન નથી એમ નિઃસંકેહી સકાશે. સદ્વર્તન માટેના ઉચ્ચ નિય-
મોને નીતિ શબ્દ સાગ્ર પાડવામાં આવે છે, અને ધર્મ શબ્દથી લોકને
ધારણ કરનાર મુખ્ય દર્તવ્યોનો ખ્યાલ મુચિત થાય છે. આ પ્રમાણે જોતાં
શબ્દબેદને લીધે અર્થબેદ માનતાં છતાં પણ આખરે એ બે અન્યોન્યાશ્રિત
છે અથવા એકરૂપ છે એમ કહેવામાં કશો અંદોશ લાવવા જેવું નથી. ગૌ-
તમ છુદ્દનો મુખ્ય ઉપદેશ એજ હતો કે પવિત્ર હૃદયી ગાળો, મતલબ કે
નીતિને રસ્તે ચાલો એજ ધર્મ છે. અન્ય મતાનુયાયીઓ પણ ધર્મનો વિ-
સ્તાર કરતાં સત્ય, દયા, તપ, શૌચ આદિ નીતિના ભાગોને ધર્મનાંજ અંગ

મુખની પ્રાપ્તિના ભિન્ન ભિન્ન સાધનો મૂચવેલા હોય છે અજ્ઞાન પુરોત્તે
તો એ બેદનુ સમાવાનજ નહતુ નથી, અને બહુ ધર્તિગજ લાગે છે અને
લાગે જરા ધીગજથી ઢામ લેનાર વિચારગ્રીહ પુરુષને તે બેદોનુ રુદ્ધ
સમજવાની વૃત્તિ થાય છે, અને ધીમે ધીમે તેનો તે તરફનો પ્રયત્ન સ-
ફળ થાય છે એટલે તેને માટે આનંદના દ્વાર ખુલા થાય છે, કારણ કે
પોતાને માટે ચોખ્ખુ રસ્તો દેશે છે તેનો નિર્ણય કરી તે માર્ગે તે પ્રયાણ
કરે છે. તત્ત્વદષ્ટિમાળાની બાબત તો ખેલ જુડી જ પડી જાય છે તેઓ
તો આ સર્વ દેખાતા બેદોમા નાગતવિક્ષ અબોદ્ધ જુએ છે એટલુજ નહિ,
પરંતુ તેનો વિલામ કરી મદા આનંદનિમગ્ન રહે છે.

વસ્તુસ્થિતિ આરા દોનાથી એવો તો નિશ્ચય હાય છે કે ધર્મના
આટલા બધા બેદાબદ દોના છતાં પણ મૂળતત્ત્વમા વસ્તુત કેવળ એકમ
અથવા સમતા હોય છે, માટે શિલકે હમેશા એ મર્મમાન્ય તરનોતુ પ્રથમ
પદ્માચજ્ઞાન મેળવવા બનતો પ્રયાત્ન કરવો જોઈએ ખીજા વિષયોની
માફક આમા પણ શિવજનુ જ્ઞાન બહોળા વિસ્તારવાળુ હોય, સારેજ છટ
ફળની આશા રાખી નહાય, અને વાચનમાળા વગેરેમા વચ્ચે વચ્ચે
નીતિ તથા ધર્મ સમગ્રી પાગ મૂકવાનો ઉદ્દેશ પાઠ ૫૬

વાચનમાળાનાં ખુલાસા.

(આજુ પુ ૫૦. પૃ. ૧૦૬ થી)

મૂચનાઃ—વાચનમાળાના ખુલાસામાં નીચે કહ્યું છે તેટલુ લગાણુ જો
કે ચોખ્ખુ નહિ ગણાય, તોપણુ ધર્મ તથા નીતિ સમગ્રી બોધ અસંગ્રહક રીતે
આપવામા આ તથા એની પછીની 'ધર્મ' વિષેની કવિતાઓ અત્યંત અનુકૂલ
હોવાથી જોઈએ તે કરતા વધારે વિસ્તાર કરવામા આગ્યો છે

હરિજનનાં હૃદય—હરિ એટલે (હુ ખતા) દરનાર, એવા પગમાત્રમા,
તેમના જન એટલે મનુષ્યો, તે હરિજન કહેવાય છે. એ હરિજનનાં હૃદય
વિષે આ કવિતા છે પ્રથમ એ ઉદે છે કે પ્રાણિમાત્ર તથા વસ્તુમાત્ર બ્યારે
પગમાત્રમાનીજ છે, સારે પગમાત્રમાના મનુષ્ય તરીકે યોગક મનુષ્યોનેજ

મુખની પ્રાપ્તિનાં લિખ લિખ સાધનો મૂલ્યવેદનાં હોય છે. અજ્ઞાન પુરુષોને તો એ બેદનું સમાધાનજ સૂઝતું નથી, અને બધું ધર્મિંગજ લાગે છે અને લાગે. જરા ધીરજથી કામ લેનાર વિચારશીલ પુરુષને તે બેદોનું રૂઝસ્ય સમજવાની વૃત્તિ થાય છે, અને ધીમે ધીમે તેનો તે તરફનો પ્રયત્ન સફળ થાય છે એટલે તેને માટે આનંદનાં દ્વાર ખુલાં થાય છે, કારણ કે પોતાને માટે યોગ્ય રસ્તો કયો છે તેનો નિર્ણય કરી તે માર્ગે તે પ્રયાણ કરે છે. તત્ત્વદષ્ટિવાળાની બાબત તો કેવલ જુદીજ પડી જાય છે. તેઓ તો આ સર્વ દેખાતા બેદોમાં વાસ્તવિક અભેદજ જુએ છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેનો વિલાસ કરી સદા આનંદનિમગ્ન રહે છે.

વસ્તુસ્થિતિ આરી હોવાથી એવો તો નિશ્ચય થાય છે કે ધર્મના આટલા બધા બેદાભેદ હોવા છતાં પણ મૂળતત્ત્વમાં વસ્તુતઃ કેવલ એકજ અથવા સમતા હોય છે; માટે શિક્ષકે હમેશાં એ સર્વમાન્ય તત્ત્વોનું પ્રથમ મધ્યાર્થજ્ઞાન મેળવવા બનતો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. ખીજા વિષયોની માફક આમાં પણ શિક્ષકનું જ્ઞાન બહોળા વિસ્તારવાળું હોય, સ્વાદેજ ઈષ્ટ ફળની આશા રાખી શકાય, અને વાચનમાળા વગેરેમાં વચ્ચે વચ્ચે નીતિ તથા ધર્મ સંબંધી પાઠો મૂકવાનો ઉદ્દેશ પાર પડે.

વાચનમાળાનાં ખુલાસા.

(આજુ. પુ. ૫૦. પૃ. ૧૦૬ થી).

મૂલ્યનાં:—વાચનમાળાના ખુલાસામાં નીચે કહ્યું છે તેટલું લંબાણ જો કે યોગ્ય નહિ ગણાય, તોપણ ધર્મ તથા નીતિ સંબંધી બોધ અસરકારક રીતે આપવામાં આ તથા એની પછીની 'ધર્મ' વિષેની કવિતાઓ અત્યંત અનુકૂલ હોવાથી જોઈએ તે કરતાં વધારે વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો છે.

હરિજનનાં હૃદય—હરિ એટલે (હુ:ખના) હરનાર, એવા પરમાત્મા, તેમના જન એટલે મનુષ્યો, તે હરિજન કહેવાય છે. એ હરિજનનાં હૃદય વિષે આ કવિતા છે. પ્રશ્ન એ ઊઠે છે કે પ્રાણિમાત્ર તથા વસ્તુમાત્ર બન્નારે

પ્રાણુથી પ્રિય એવા જે પરમાત્મા તેનું ભજન કર્યા કરે. આવે ઉપદેશ કરવાનું પ્રયોજન નીચલી લીટીમાં એજ આપે છે કે એમ પોદાર એટલે ભજન કરવાથી આ સંસારરૂપી સમુદ્ર તરીને પેલે પાર ઉતરાશે. સમુદ્રમાં મુસાફરી કરનાર શાંન વાતાવરણમાં ભલે થોડોક વખત સહેજ ભોગવી તેમાં સુખ માને, પરંતુ અદ્યક્ષાત્મમાં તેની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થઈ નય છે અને સમુદ્રની છોજો તથા અનેક તોફાનો તથા ભયંકર વિધોનો ખ્યાલ આવવા માટે છે એટલે તેના સુખનો અંત આવી નય છે, અને સદ્દી-સલામત સામે પાર આવી કિનારા પર ભરે નહિ. સાંમુધી એન વળતું નથી. હવની પણ તેવીજ અવસ્થા થાય છે. પ્રથમ અનાન અવસ્થામાં સંસારસમુદ્રમાં પ્રયાણ કરવું આનંદકારી લાગે છે, પરંતુ બ્યારે દુનીઆ-દારીના તોફાની પવનના મુસવાટા કાને આવે છે, કામક્રોધાદિકના આવેશને લઈને અનેક પ્રકારના તરંગો ઉછાળા મારી રહેલા સર્વત્ર દૃષ્ટિએ પડે છે, તથા વખતોવખત ભયંકર રોગરૂપી ખડકા નરદેહી ફાલુભર નૌકાના કવચિત્ ચૂરેચૂરા કરતી તો કવચિત્ કરવાની તૈયારીમાં ઉમેઝી દૃષ્ટિગોચર થાય છે, ત્યારે આ સમુદ્રયાનનું જેખમ યથાર્થ સમજવામાં આવે છે; અને એવી કાઈ પણ આપત્તિ આવી પડે તે પહેલાં અભયદાન દેનારી અક્ષય નાવનો આશ્રય લેવાનો હૃદયમાં નિશ્ચય થાય છે. હરિપદ એટલે હરિના ચરણકમલ એજ આવી નાવ છે, માટે ત્રીજી લીટીમાં ધીરે ભગત હૃદયકમલમાં હરિના ચરણકમલ ધારણ કરવાની સલાહ આપી ચોથી લીટીમાં ફરી ફરી આનંદ પદ્ધતીની માફક અહર્નિશ પોતાના પ્રાણપ્રેષ્ટનું ભજન કરવા મૂચના કરે છે.

અપૂર્ણ.

ગણિત.

એક હજાર (૧૦૦૦) ની આસપાસના ભાગદોલે ભાગવાની એક નીચલા લાયક રીત:—

આવા ભાગાકારોના બે ભાગ પાડી ચક્રાય:—(અ) જેમાં ભાગક ૧૦૦૦ની સહેજ ઉપરનો હોય એવા, (વ) જેમાં ભાગક ૧૦૦૦ની મહેજ અંદરનો હોય એવા.

મૂચના:—આ રીતમાં સાધારણ રીત કરનાં ગુણાકાર ઘણા મુદ્દમ

પ્રાણુથી પ્રિય એવા જે પરમાત્મા તેનું ભજન કર્યા કરે. આવો ઉપદેશ કરવાનું પ્રયોજન નીચલી લીટીમાં એજ આપે છે કે એમ પોદાર એટલે ભજન કરવાથી આ સંસારથી સમુદ્ર તરીકે પેલે પાર ઉતરાશે. સમુદ્રમાં મુસાફરી કરનાર શાંત વાતાવરણમાં ભલે થોડોક વખત સહેજ ભોગંવી તેમાં મુખ માને, પરંતુ અસ્પદ્મકમાં તેની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થઈ જાય છે અને સમુદ્રની છોજો તથા અનેક તોફાનો તથા ભયંકર વિધોનો ખ્યાલ આવવા માંડે છે એટલે તેના મુખનો અંત આવી જાય છે, અને સહી-સલામત સામે પાર આવી દિનારા પર ઉતરે નહિ. લાંમુધી એન વળતું નથી. જીવની પણ તેવીજ અવસ્થા થાય છે. પ્રથમ અજ્ઞાન અવસ્થામાં સંસારસમુદ્રમાં પ્રયાણ કરવું આનંદકારી લાગે છે, પરંતુ જ્યારે દુનીઆ-દારીના તોફાની પવનના મુસવાટા કાને આવે છે, કામક્રોધાદિકના આવેશને લઈને અનેક પ્રકારના તરંગો ઉછળી મારી રહેલા સર્વત્ર દૃષ્ટિએ પડે છે, તથા વખતોવખત ભયંકર રોગરૂપી ખડકા નરદેહી ક્ષણભંગુર નૌકાના કવચિત્ ચૂરેચૂરા કરતી તો કવચિત્ કરવાની તૈયારીમાં ઉભેલી દૃષ્ટિગોચર થાય છે, સારે આ સમુદ્રયાનનું જોખમ યથાર્થ સમજવામાં આવે છે; અને એવી કોઈ પણ આપત્તિ આવી પડે તે પહેલાં અભયદાન દેનારી અક્ષય નાવનો આશ્રય લેવાનો હૃદયમાં નિશ્ચય થાય છે. હરિપદ એટલે હરિના ચરણકમલ એજ આપી નાવ છે, માટે ત્રીજી લીટીમાં ધીરે ભગત હૃદયકમલમાં હરિના ચરણકમલ ધારણ કરવાની સલાહ આપી એથી લીટીમાં ફરી ફરી ચાતક પક્ષીની માફક અહર્નિશ પોતાના પ્રાણપ્રેષ્ટનું ભજન કરવા મૂચના કરે છે.

અપૂર્ણ.

ગણિત.

એક દુનર (૧૦૦૦) ની આસપાસના ભાજટોએ ભાગવાની એક જાણવા લાયક રીત:—

આવા ભાગાકરીના એ ભાગ પાડી શકાય:—(અ) જેમાં ભાજટ ૧૦૦૦ની સહેજ ઉપરનો હોય એવા, (વ) જેમાં ભાજટ ૧૦૦૦ની સહેજ અંદરનો હોય એવા.

મૂચના:—આ રીતમાં સાધારણ રીત કરતાં ગુણાકાર ધણા સદ્ધમ

સૂચના:—ઉભી લીટી પાસેના કાચી બાલુના હમરના આંકડાને બદલે તેની નજીકનો હમરનો પૂર્ણ આંકડો ગણવો, એટલે કે ઉપલા દાખલામાં એક હમર નવસો અડસઠ છે તે લગભગ બે હમર ગણાય; માટે તેની નજીકનો હમરનો આંકડો ૨ ગણી તેને ૬ એ ગુણવામાં આવ્યા.

દા-૩. ૫૦૧,૫૨૫ ને ૧૦૦૯ એ લાગો.

૫૦૧	૫૨૫
૪	૫૧૮.....(૫૦૨×૯)
૪૬૭	૦૦૭
	૪૫.....(૫×૯)
૪૬૭	૦૫૨

૪૬૭૬૮૬૮૬ જવાબ.

ઉપરની સૂચના પ્રમાણે ૫૦૧,૫૨૫ની નજીકની હમરની સંખ્યા ૫૦૨ છે, માટે તે વડે ૯ ને ગુણ્યા છે. એજ પ્રમાણે ૪,૫૧૮ ની નજીકના હમરનો આંકડો ૫ ગણવામાં આવ્યો છે.

દા-૪. ૨,૩૪૫,૬૮૩ ને ૧૦૧૧ એ લાગો.

૨૩૪૫	૬૮૩
૨૫	૮૦૬.....(=૨,૩૪૬×૧૧)
૨૩૧૯	૮૭૭
	૨૮૬.....(=૨૬×૧૧)
૨૩૨૦	૧૬૩

૨૩૨૦૧૬૩ જવાબ.

ચ. ૧૦૦૦ની અંદરની નજીકની રકમોએ ભાગવાની રીત ઉપર કરતાં વધારે સહેલી છે. રીત-પ્રથમ ૧૦૦૦ એ ભાગવા તથા ઉપર માફક ઉભી લીટી દોરવી. અને લાગાકારને હમર કરતાં લાગક નેટનો ઓછો હોય તેટલા તફાવતે ગુણી ગુણાકાર ઉપરની સંખ્યા નીચે મુકવો, અને એ નવી સંખ્યામાં જે લીટીની કાચી બાલુના ઓછા હોય તેને ઉપરનાજ તફાવતે ગુણી ને પણ ત્રીજી સંખ્યા તરીકે નીચે મુકી ત્રણેનો સરવાળો કરવો.

મુચના:—ઉભી લીટી પાસેના ડાબી બાલુના હજારના આંકડાને બદલે તેની નજીકનો હજારનો પૂર્ણ આંકડો ગણવો, એટલે કે ઉપલા દાખલામાં એક હજાર નવસો અડસઠ છે તે લગભગ બે હજાર ગણાય; માટે તેની નજીકનો હજારનો આંકડો ૨ ગણી તેને ૬ એ ગુણવામાં આવ્યા.

દા-૩. ૫૦૧,૫૨૫ ને ૧૦૦૯ એ ભાગો.

૫૦૧	૫૨૫
૪	૫૧૮.....(૫૦૨×૯)
૪૬૭	૦૦૭
	૪૫.....(૫×૯)
૪૬૭	૦૫૨

૪૬૭૬૮૬૮૬ જવાબ.

ઉપરની મુચના પ્રમાણે ૫૦૧,૫૨૫ની નજીકની હજારની સંખ્યા ૫૦૨ છે, માટે તે વડે ૯ ને ગુણ્યા છે. એજ પ્રમાણે ૪,૫૧૮ ની નજીકના હજારનો આંકડો ૫ ગણવામાં આવ્યો છે.

દા-૪. ૨,૩૪૫,૬૮૩ ને ૧૦૧૧ એ ભાગો.

૨૩૪૫	૬૮૩
૨૫	૮૦૬.....(=૨૩૪૬×૧૧)
૨૩૧૯	૮૭૭
	૨૮૬.....(=૨૬×૧૧)
૨૩૨૦	૧૬૩

૨૩૨૦૬૦૬૩ જવાબ.

વ. ૧૦૦૦ની અંદરની નજીકની રકમોએ ભાગવાની રીત ઉપર કરતાં વધારે સહેલી છે. રીત—પ્રથમ ૧૦૦૦ એ ભાગવા તથા ઉપર માફક ઉભી લીટી દોરવી. અને ભાગાકારને હજાર કરતાં ભાગક જેટલો ઓછો હોય તેટલા તકાવતે ગુણી ગુણાકાર ઉપરની સંખ્યા નીચે મુકવો, અને એ નવી સંખ્યામાં જે લીટીની ડાબી બાલુના ઓછા હોય તેને ઉપરનાજ તકાવતે ગણી તે પછુ ત્રીજી સંખ્યા તરીકે નીચે મુકી ત્રણેનો સરવાળો કરવો.

૩૦૪ ગુજરાતીમાં વપરાતા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ઘેન (અ.). ગવન. વાદળાં, તરસ, અંધારૂં. ગુજરાતીમાં નીચો.

ઘોંઘાટ (ફા.). ગવ્ગા. ગડબડ, અવાજ, છુમરાણ.

ઘોર (ફા.). ગૂર. જંગલ, કચર.

ચ.

ચકન (ફા.). ચિકિન. રેશમ વગેરેથી લુગડાં પર ભરત ભરવું.

ચકમક (ફા. તુ.). ચકમાક, કે ચકમાક. પથ્થર પર લોહાનો જે કડકો

ઝારીને દેવના પાડે છે તે

ચકલો (ફા.). ચકલા. ટીપુ ટીપુ ટપકવું, પ્રગલ્ભ.

ચપુ (ફા.). ચાકુ.

ચપાટી (ફા.). ચપાતી. ઘરુંની કુલકા ચોટલી. ચપાન=તમાચો. કુલકા
ચોટલી બીજી ચોટલીઓ કરનાં વધારે તમાચા ખાય છે
(કેમકે એને વણુના નથી, હાથ પર ઘડે છે), માટે

ચમચો (તુ.). ચુમ્ચા.

ચમ્પતરો (ફા.). ચમ્પતરા ઉપરથી હિંદીમાં ચમ્પતરો.

ચમન (ફા.). બાગ, બગીચો. ચમીદન=બાગમાં ફરવું. તે ઉપરથી આસાદ્ય
ચમનઅન પ્રત્યય- બાગમાં હરવા ફરવાની જગા.

ચર્ખી (ફા.). ચર્ખ ઉપરથી. દરેક જોગ અને ફરનાર વસ્તુ.

ચરખી (ફા.). ચર્ખી. નરખી, ચિત્રણ.

ચરમ (ફા.). હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો ફારબી શબ્દ છે. ઇરાનમાં “ સરિ
કલ્યાં (હુકાતું માયું) કહે છે. કાશ્મીરમાં હુકાને “ ચ.
લીમ ” કહે છે.

ચરમ (ફા.). ચરમ=આંખ.

ચરમપોશી (ફા.). ચરમપોશી આંખ છુપાવવી, આંખ આડા કાન કરવા.
પોશીદન=છુપાવવું ઉપરથી.

ચરમા (ફા.). ચરમા=પાણીનું વહેણ. ઉપતેજના અર્થમાં કારસીમાં
“ ચરમક, ” અને અરબીમાં “ અપ્નક ” શબ્દ છે.

ચહેરો (ફા.). ચહરા.

ચાક (ફા.). ફાટેયું. અંગરખાના ચાક.

ચાહર (ફા.). ઝોહાક.

૩૦૪. ગુજરાતીમાં વપરાતા કેટલાક અરબીકારસી શબ્દો.

ઘેન (અ.). ગવન. વાદળાં, તરસ, અંધાઈ. ગુજરાતીમાં નીચો.

ઘોંઘાટ (ફા.). ગવગા. ગડબડ, અવાજ, છુમરાણું.

ઘોર (ફા.). ગૂર. ભંગલ, કબર.

ચ.

ચકન (ફા.). ચિકિત. રેશમ વગેરેથી લુગડાં પર ભરત ભરવું.

ચકમક (ફા. તુ.). ચકમાક, કે ચકમાક. પથ્થર પર લોહનો જે કડકો

ઝારીને દેવતા પાડે છે તે.

ચકલો (ફા.). ચકલા. ટીપું ટીપું ટપકવું, પ્રગળું.

ચપુ (ફા.). ચાકુ.

ચપાટી (ફા.). ચપાતી. ઘડુંની કુલકા ચેટલી. ચપાતન્નમાચો. કુલકા
ચેટલી બીજી ચેટલીઓ કરતાં વધારે તમાચા ખાય છે
(કેમકે એને વણુતા નથી, હાથ પર ઘડે છે), માટે

ચમચો (તુ.). ચુમ્ચા.

ચણતરો (ફા.). ચવતરા ઉપરથી હિંદીમાં ચખતરો.

ચમન (ફા.). ખાગ, ખગીચો. ચમીદન=ખાગમાં ફરવું. તે ઉપરથી આશયે
ચમનઅન પ્રત્યયઃ ખાગમાં હરવા ફરવાની જગા.

ચંચી (ફા.). ચર્ખ ઉપરથી. દરેક ગોળ અને ફરનાર વસ્તુ.

ચરંબી (ફા.). ચર્બી. નરમી, ચિકાસ.

ચરમ (ફા.). હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો કારસી શબ્દ છે. ઇરાનમાં “ સરિ.
કલ્યાં (હુકાવું માયું) કહે છે. કાશુત્રમાં હુકાને “ ચ.
લીમ ” કહે છે.

ચશમ (ફા.). ચરમ=આંખ.

ચશમપોશી (ફા.). ચરમપોશી. આંખ છુપાવવી, આંખ આડા કાન કરવા.
પોશીદન=છુપાવવું ઉપરથી.

ચશમા (ફા.). ચરમા=પાણીનું વહેણ. ઉપતેજના અર્થમાં કારસીમાં
“ ચરમક, ” અને અરબીમાં “ અપ્તક ” શબ્દ છે.

ચહેરો (ફા.). ચહરા.

ચાક (ફા.). ફારેયું. અંગરખાના ચાક.

ચાહર (ફા.). ઝોછાડ.

Gulamachi Goshtha) નામની મરાઠી ચોપડી આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક અને ઔડોલેવનાંકયુલર શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી ઇનામ માટેની ચોપડીઓના લિસ્ટમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી છે.

ઑફિસ ઑફ ધિ ડિરેક્ટર ઑફ
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના,
૨૮ મી જુન ૧૯૧૧

}

(સહી) P. Wren,
for Director of
Public Instruction.

નહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ ના જુલાઇ માસની તા. ૧૦ મીના હુકમ નં. ૪૩૭૪ ઉપરથી).

હાઈ અને સ્પેશ્યલ રફરેન્સમાં આપવાની સરકારી રફરેન્સશિપો.

ઉત્તર ભાગ.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે તા. ૧૭.મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૭ ના મુઝઈ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ૧ ને ૯૬-૯૮ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમો મુજબ ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં ત્રણ ત્રણ સરકારી રફરેન્સશિપો આપવા સાથે જુલવાર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રાજ તથા તે પછીના દિવસોએ નીચે લખેલાં મધ્યસ્થતોએ દરીદ્રાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.

સુરત.

નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).

ગોધરા (પંચમહાલ)

ભરૂચ.

યાણા.

૨. ત્રણમાંની એક રફરેન્સશિપ માટે જ્યાં ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે ખેતી-જીરમણ, કણુખી, અને કણુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે એક રફરેન્સશિપ રાખવામાં આવશે, અને એક રફરેન્સશિપ મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી એક ત્રણ વરસ અને ચાર મહીના અને બીજી બે વરસ ને ચાર મહીના ચાસે એવી પાંચ પાંચ રફરેન્સશિપો યાણા જિલ્લામાં ખાલી છે તેની ખબર આપવામાં

Gulamâchi Goshthâ) નામની મરાઠી ચોપડી આ હવાકાની મરાઠી પ્રાથમિક અને ઔચ્છેવર્નાકયુલર શાળાઓ માટે મંજુર કરેલી છતાં મારેની ચોપડીઓના લિસ્ટમાંથી કાઢી નાખવામાં આવી છે.

ઑફિસ ઑફ ધિ ડિરેક્ટર ઑફ
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન પૂના,
૨૮ મી જુન ૧૯૧૧

}

(સહી) P. Wren,
for Director of
Public Instruction.

જાહેર ખબર.

(મે. ઇ. લા. ના એડયુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના સને ૧૯૧૧ ના જુલાઈ માસની તા. ૧૦ મીના હુકમ નં. ૪૩૭૪ ઉપરથી).

હાઈ અને સ્પેશ્યલ રફરેન્સમાં આપવાની સરકારી રફોલરશિપો.

ઉત્તર ભાગ.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે તા. ૧૭.મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૭ ના મુખર્ધ સરકારી ઝેઝેટના ભાગ ૧ ને ૯૬-૯૮ પૃષ્ઠે મસિદ્દ થયેલા નિયમો મુજબ ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં ત્રણ ત્રણ સરકારી રફોલરશિપો આપવા સારૂ જુલવાર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ તથા તે પછીના દિવસોએ નીચે લખેલાં મધ્યસ્થત્રાએ દરીશદની પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.

સુરત.

નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).

ગોધરા (પંચમહાલ)

ભરૂચ.

થાણા.

૨. ત્રણમાંની એક રફોલરશિપ માટે જધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે ખેતી-જમરામલ, કણખી, અને કણખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે એક રફોલરશિપ રાખવામાં આવશે, અને એક રફોલરશિપ મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી એક ત્રણ વરસ અને ચાર મહીના અને ખીજી બે વરસ ને ચાર મહીના ચાલે એવી પાંચ પાંચ રખી-આની બે રફોલરશિપો થાણા જિલ્લામાં ખાલી છે તેની ખબર આપવામાં

૧. અમદાવાદ.	સુરત.	૧૨
૧. નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).	ગોધરા (પંચમહાલ).	૧
ભરૂચ.	થાણા.	૧

૨. છમાંની બે સ્કૉલરશિપો માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજી કેળવણીમાં પછાત છે, તેવા કે બેની-ઈઝરાયલ, કણુખી, અને કણુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે બે સ્કૉલરશિપો રાખવામાં આવશે, અને બે સ્કૉલરશિપો મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. થાણા જિલ્લામાં નીચેની ૪ સ્કૉલરશિપો અને પંચમહાલમાં ૧ ખાલી છે એવી ખબર આપવામાં આવી છે. જે છેલ્લા ઉમેદવારને પુરેપુરી સ્કૉલરશિપ આપવામાં આવશે તેવા ઉમેદવારની પછી તરતજ જેમના નંબર આવશે તેવા ઉમેદવારને આ સ્કૉલરશિપો મળશે.

મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી થાણા જિલ્લાની ૪ સ્કૉલરશિપો, તેમાંની ૨ બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી, અને બાકીની એક વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી. બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી પંચમહાલની એક સ્કૉલરશિપ. આ સ્કૉલરશિપો સને ૧૯૧૧ ની ૧ લી સપ્ટેમ્બરથી શરૂ થશે.

૪. દરેક મધ્યસ્થને કમિટિ મારફત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. સરકારી હાઈ સ્કૂલના હેડમાસ્તર કમિટિના પ્રમુખ થશે.

૫. સ્પર્ધા કરવાની (પરીક્ષા આપવાની) પરવાનગી મળવા સાર કચેરા હાપેલા ફોર્મ ઉપર અરજી કરવી. તે ફોર્મની નકલો નીચે સહી કરનાર પામેથી અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પામેથી મફત મળશે. ઉમેદવારે જે જિલ્લાનો હોય તે જિલ્લાની કમિટિના પ્રમુખ તરફ અરજી મોકલવી. તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અરજીઓ તથા ફી કમિટિ લેશે; તે તારીખ પછી કોઈ અરજી લેવામાં આવશે નહિ.

૬. ઉમેદવારોની ઉંમર, પરીક્ષાના વિષયો, સ્કૉલરશિપની રકમ અને મુદત, કેટલી ફી આપવાની છે તે વગેરે બાબતની સ્વચ્છ વિશેષ દહીકત તા. ૧૭ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૦૭ ના મુજબ સરકારી ગેઝેટના ભાગ ૧ તાને ૯૫-૯૬ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા “મુધારેલા નિયમો” માંથી મળી આવશે. નીચે સહી કરનારને અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને અરજી કર-

૧. અમદાવાદ.	સુરત.
૨. નડીઆદ (ખેડા જિલ્લો).	ગોધરા (પંચમહાલ).
ભરૂચ.	થાણા.

૨. છમાંની બે રજાલરશિપો માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો અંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછા છે, જેવા કે બેની-ઈન્ડિયાલ, કણબી, અને કણબી કરતાં જે લોકો વધારે પાછા છે તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે બે રજાલરશિપો રાખવામાં આવશે, અને બે રજાલરશિપો મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. થાણા જિલ્લામાં નીચેની ૪ રજાલરશિપો અને પંચમહાલમાં ૧ ખાલી છે એવી ખબર આપવામાં આવી છે. જે છેલ્લા ઉમેદવારને પુરેપુરી રજાલરશિપ આપવામાં આવશે તેવા ઉમેદવારની પછી તરતજ જેમના નંબર આવશે તેવા ઉમેદવારને આ રજાલરશિપો મળશે.

મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી થાણા જિલ્લાની ૪ રજાલરશિપો, તેમાંની ૨ બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી, અને બાકીની એક વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી. બે વરસ અને ચાર મહીના ચાલે એવી મુસલમાનો માટે ખાસ રાખેલી પંચમહાલની એક રજાલરશિપ. આ રજાલરશિપો અને ૧૯૧૧ ની ૧ લી સપ્ટેમ્બરથી શરૂ થશે.

૪. દરેક મધ્યસ્થજે કમિટિ મારફત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. સરકારી દાર્ઘ રફલના હેઠાસ્તર કમિટિના પ્રમુખ થશે.

૫. સ્પર્ધા કરવાની (પરીક્ષા આપવાની) પરવાનગી મળવા સાર કસ્ટોડિયન ડાયરેક્ટર ડેપુટી ડાયરેક્ટર કરવી. તે ફોર્મની નકલો નીચે સહી કરનાર પામેથી અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પામેથી મફત મળશે. ઉમેદવારે જે જિલ્લાનો હોય તે જિલ્લાની કમિટિના પ્રમુખ તરફ અરજી મોકલવી. તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટ સુધી અરજીઓ તથા ફી કમિટિ લેશે; તે તારીખ પછી કોઈ અરજી લેવામાં આવશે નહિ.

૬. ઉમેદવારોની ઉમર, પરીક્ષાના વિષયો, રજાલરશિપની રકમ અને મુદત, કેટલી ફી આપવાની છે તે વગેરે બાબતની સ્પર્ધા વિશેષ દફતર તા. ૧૭ મી નવેમ્બરથી અને ૧૯૦૭ ના મુળક સરકારી ઓફિસ લાખ ૧ લાને ૯૫-૯૬ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા “મુદારેલા નિયમો” માંથી મળી આવશે. નીચે સહી કરનારને અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને અરજી કર-

ફ્રંકમાંથી અમદાવાદ જિલ્લાના કડવા અને લેવા કલુખીની નાનના છોકરાઓને મિડલ અને રપેસ્થલ સ્કૂલોમાં ત્રણ ત્રણ રૂપીઆની છ સ્કૉલરશીપો આપવા સારુ શુક્રવાર તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ અને સારપંજીના દિવસોએ અમદાવાદ આર સી. હાઈ સ્કૂલના મકાનમાં હરી-કાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તા. ૫ મી સને ૧૯૦૪ ના મુંબઈ સરકારી ગેઝેટ ભાગ. ૧ લાને ૫૧૨-૫૧૪ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમોના 'કલ્કાઝ ઈ'માં આવેલા નિયમો અને શરતો મુજબ આ પરીક્ષા લેવાશે.

૨. અરજીઓ અને દાખલ ફી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અમદાવાદ મધ્યસ્થળના પ્રેસિડન્ટ લેશે.

અમદાવાદ.
તા. ૧૦ મી જુલાઈ
૧૯૧૧.

(સહી) F. W. Marrs.
Ag. Educational Inspector
N. D.

જાહેર ખબર.

સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ હૉલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા સને ૧૯૧૨.

ઉત્તર ભાગની તમામ નિરાળોના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટો, અને સ્ત્રી-શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કોલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૩૦ મી માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના રોજ સદરહુ કોલેજના મકાનમાં સવારના ૧૧ વાગેથી લેવામાં આવશે, માટે જે સ્ત્રીઓને પરીક્ષામાં દાખલ થવું હોય તેમણે ખબર મોકલવા બંધબસત કરવો.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધોરણ પ્રમાણે લેવામાં આવશે. ૧૫ વર્ષથી ઓછી તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

ઉમેદવારના વાલીએ સને ૧૯૧૧ ના મે માસના શાળાપત્રના ૧૭૫ મે પાને બતાવેલા નમુના પ્રમાણે જાપેલા ફોર્મમાં ઉમેદવારની હકીકતનું પત્રક તા. ૧૫ માહે અક્ટોબર સને ૧૯૧૧ સુધીમાં અમને મને એવી રીતે મોકલવું. અને તે સાથે ઉમેદવારની સારી આમન્યજગત માટે બે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થનું સર્ટિફિકેટ મોકલવું. જાહેલાં ફોર્મ અહીંથી મળશે.

ફંડમાંથી અમદાવાદ જિલ્લાના કડવા અને લેવા કલુખીની નાતના હોદ્દાઓને મિલકત અને રહેઠાણ સ્કૂલોમાં ત્રણ ત્રણ રૂપિયાની છ સ્કૉલરશીપો આપવા સાર શુક્રવાર તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૧૧ ને રોજ અને સ્વારપંચીના દિવસોએ અમદાવાદ આર. સી. હાઈ સ્કૂલના મકાનમાં દરી-કાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તા. ૫ મી સને ૧૯૦૪ ના મુંબઈ સરકારી ગેઝેટ ભાગ. ૧ લાને ૫૧૨-૫૧૪ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલાં નિયમોના 'કલોઝ ઈ'માં આવેલા નિયમો અને શરતો મુજબ આ પરીક્ષા લેવાશે.

૨. અરજીઓ અને દાખલ ફી તા. ૧૫ મી ઑગસ્ટ સુધી અમદાવાદ મધ્યસ્થળના પ્રેસિડન્ટ લેશે.

અમદાવાદ.
તા. ૧૦ મી જુલાઈ
૧૯૧૧.

(સહી) F. W. Marrs.
Ag. Educational Inspector
N. D.

બાહેર ખબર.

સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિંગ કૉલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા
સને ૧૯૧૨.

ઉત્તર ભાગની તમામ નિશાળોના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટો, અને સ્ત્રી-શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કૉલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૩૦ મી માહે ઓક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના રોજ સદરહુ કૉલેજના મકાનમાં સવારનાં ૧૧ વાગેથી લેવામાં આવશે, માટે જે સ્ત્રીઓને પરીક્ષામાં દાખલ થવું હોય તેમણે ખબર મોકલવા બંધોબસ્ત કરવો.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધેરણુ પ્રમાણે લેવામાં આવશે. ૧૫ વર્ષથી ઓછી તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

ઉમેદવારના વાલીએ સને ૧૯૧૧ ના મે માસના શાળાપત્રના ૧૭૫ મે પાને બતાવેલા નમુના પ્રમાણે જાહેરાત ફોર્મમાં ઉમેદવારની હકીકતનું પત્રક તા. ૧૫ માહે ઓક્ટોબર સને ૧૯૧૧ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલવું. અને તે સાથે ઉમેદવારની સારી ચામચમગત માટે બે પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થનું સર્ટિફિકેટ મોકલવું. જાહેરાત ફોર્મ અહીંથી મળશે.

લમ પડતો હતો. કેટલાક પેપરોમાં કાટેલા પદાર્થથી આખો કાગળ ભરાઈ ગયો હતો અને થોડો ભાગ બહાર પછી નીકળી ગયો હતો, જ્યારે બીજા પેપરોમાં ડ્રોઈંગની આસપાસ “મૂકવાની” જગા કાટેલા પદાર્થોનાં કદના પ્રમાણમાં ઘણી વધારે હતી. જો ઉપલી ટીકાઓ તરફ ડ્રોઈંગના શિક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે, તો મોકલવામાં આવતા ડ્રોઈંગના સ્વરૂપમાં મોટે સુધારો થવાનો સંભવ છે.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના લખાણ નં. ૪૭૨૪ ઉપરથી).

સરકારી જાહેર ખબર.

નં. ૨૦૬૩-તા. ૨૮ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ની સરકારી જાહેર ખબર નં. ૬૦૩ * ના વધારામાં આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓ વગેરેની નીચેની ત્રિમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર.	ચોપડી વગેરેનું નામ.
૧	ગુજરાતી. દાતાર એન. એન.— હોમ મેપ ઓફ ઇન્ડિયા.

નામદાર ગવર્નર-ઈન્ડિયા સિસ્ટના

દુકમથી

L. Robertson.

સેક્રેટરી ટુ ગવર્નમેંટ.

* તા. ૩૦ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ના મુજબ સરકારી ગ્રેડેટ ભાગ ૧ લાને ૪૭૨ મે પાને પ્રસિદ્ધ થયેલો.

લમ પડતો હતો. કેટલાક પેપરોમાં કહેલા પદાર્થથી આખો કાગળ ભરાઈ ગયો હતો અને થોડો ભાગ બહાર પણ નીકળી ગયો હતો, જ્યારે બીજા પેપરોમાં ડ્રોઈંગની આસપાસ “મૂકવાની” જગા કાઢેલા પદાર્થોનાં કદના પ્રમાણમાં ઘણી વધારે હતી. જે ઉપલી ટીકાઓ તરફ ડ્રોઈંગના શિક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે, તો મોકલવામાં આવતા ડ્રોઈંગના સ્વરૂપમાં મોટે સુધારો ચલાવો સંભવ છે.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના લખાણ નં. ૪૭૨૪ ઉપરથી).

સરકારી જાહેર ખબર.

નં. ૨૦૬૩-તા. ૨૮ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ની સરકારી જાહેર ખબર નં. ૬૦૩ * ના વધારામાં આ ઇલાકાની પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓ વગેરેની નીચેની ત્રિમાસિક યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર.	ચોપડી વગેરેનું નામ.
૧	ગુજરાતી. દાતાર એન. એન.— હોમ મેપ ઓફ ઇન્ડિયા.

નામદાર ગવર્નર-ઈન્ડિયા સિસ્ટના

દુકમથી

L. Robertson.

સેક્રેટરી ટુ ગવર્નમેંટ.

* તા. ૩૦ મી માર્ચ સને ૧૯૧૧ ના મુખ્ય સરકારી ગ્રેડેટ ભાગ ૧ લાને ૪૭૨ મે પાને પ્રસિદ્ધ થયેલો.

નં.	ચોપડીનું નામ.	જેમાં છપાઈ હોય તે લાપ્તાનું નામ.	શેન માટે ચોપડી મંજૂર કરી છે તે.	કિંમત. રૂ. અા. પા.
૪	મેહમુદા બેગમ અને કુલસુમ બેગમ મહમદ લતીફના ધરમાં, કુચા પંડિત દિલ્લી. '૧૯૧૧ માટેની રાયરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિયાજોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૦-૮-૦
૫	નવમ કિશોરી પ્રેમ, લખનૌ. 'લુધાતે કિશરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિયાજોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૨-૪-૦

ઓફિસ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

પૂન, ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

(સહી) P. Wren

For Director of Public Instruction.

નં.	ચોપડીનું નામ.	જ્યાં છપાઈ હોય તે લાયાનું નામ.	શેને માટે ચોપડી મંજૂર કરી છે તે.	કિંમત, ર. આ. પા.
૪	મેહસુદા બેગમ અને કુલસુમ બેગમ મહમદ લતીફના ધરમાં, કુઆ પંડિત દિલ્હી. '૧૯૧૧ માટેની રાયરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૯-૮-૦
૫	નવન કિશોરી પ્રેસ, લખનૌ. 'લુથાતે દિશરી'	ઉર્દુ	ઉર્દુ નિશાબોની લાઇબ્રરીઓ માટે	૨-૪-૦

ઓફિસ ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન
પૂના, ૧૭ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

(સહી) P. Wren

For Director of Public Instruction.

રામ મીઠાઈ તથા લુગડાં રા. ૩-૮-૦ ઝીઝર—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો
મીઠાઈ તથા કપડાં રા. ૩) સાણેદા—ફતેહચંદ રાયચંદ સ્કુલ જમાડી
તથા મીઠાઈ વહેચી રા. ૨૫) ત્ર્યંબકલાલ દોલાભાઈ પાણી પીવા પરબ
બેસાડી દર માસે રા. ૧-૮-૦ પોલારપુર—મહાનત શ્રી ગજરાગરજી
દયરગરજી પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા. ૧૦) બાવળા—કન્યા—મોહનલાલ
ત્રીભોવન, રામનાથ જોસીદાસ, રામભાઈ નારણભાઈ, પરસોતમ લક્ષ્મભાઈ,
તથા મણીભાઈ કુબેરભાઈ કપડાં તથા મીઠાઈ રા. ૧૧-૧૨-૦ અસ—
કન્યા—ગામજોડો લુગડાં તથા મીઠાઈ રા. ૪-૬-૦ હુડાલ—ભાઈજી વેળી-
દાસ તથા તરગાળા કાળીદાસ એનારામ તથા રણછોડભાઈ વસ્તાભાઈ નિશા-
ળ જમાડી રા. ૩૦-૮-૦ વટામણ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો ચોપડી, ક-
પડાં, મીઠાઈ રા. ૬-૮-૦ કૌદા—ગામના પંચે પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા.
૫-૩-૬ બગડ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા ગામના સદ્ગૃહસ્થો પુસ્તકો
તથા મીઠાઈ રા. ૫-૧૨-૦ સાંથળ—સ્કુલકમિટિના મેમ્બરો તથા સદ્-
ગૃહસ્થો રા. ૧૦)

ખેડા વિશાળ.

વણસોલ—પા. લક્ષ્મભાઈ લાલજી સ્કુલ જમાડી રા. ૧૦) પા.
અણુભાઈ મુળજીભાઈ ર. ૭) સ્કુલ જમાડી, ગામજોડ ર. ૭) ઘડીઆળ
નં. ૧ વલાસણ—રા. મગનલાલ ત્રીકમભાઈ ર. ૧૫) ઘડીઆળ. સામ-
રખા—ધા. ભાઈલાલ સખીદાસ, પા. ખેડારભાઈ દાદાભાઈ, વહોરા ગ-
કુરભાઈ અલીજી દરેક ર. ૧૦) સ્કુલ જમાડી આંકડાવ—પા. નાથા-
ભાઈ પ્રભુદાસ, પા. નાગજીભાઈ જીવાભાઈ, માધવસંગ પ્રેમરતનજી, પા.
વમગાન વહાલાભાઈ, પા. કાસીભાઈ મનોરભાઈ દરેક ર. ૫૦) સ્કુલ જ-
માડી, ફર. પોપટ લુકા ર. ૫) મીઠાઈ કાકોર—શેઠ મોરારજી વસનજી
ર. ૮૦) ઇનામ. ખરેંટી—ગામજોડો ર. ૬) ઇનામ. કારસર—ગામજોડો
ર. ૭૦) સમ્રદસ્માન સાગ, પા. ડવાભાઈ જીજીભાઈ ર. ૧૧) ઇનામ. પા.
મંગળભાઈ દેસાઈભાઈ ર. ૩) સમ્રદસ્માનમાં વડતાલ—પગી રણછોડભાઈ
બીખાભાઈ ર. ૩૧-૭-૬ સ્કુલ જમાડી. અનારા—પા. કુબેરભાઈ કા-
નદાસ તથા પટેલ બેચરભાઈ ગીરધરભાઈ ર. ૧૨) ઘડીઆળ. બાંમણવા—
પા. મથુર ધના તથા દીપ મનોર ર. ૧૭) ઘડીઆળ આધ્યું તથા સ્કુલ

રામ મીઠાઈ તથા લુગડાં રા. ૩-૮-૦ ઝીઝર—રુકલકમિટિના મેમ્બરો
મીઠાઈ તથા કપડાં રા. ૩) સાણેદાં—રુકલકમિટિના મેમ્બરો
તથા મીઠાઈ વહેંચી રા. ૨૫) ગંગાદાસ દોલાભાઈ પાણી પીવાં પરબ
બેસાડી દર માસે રા. ૧-૮-૦ થાલાદપુર—મહાનત શ્રી ગંગરાગરજ
જયરાગરજ પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા. ૧૦) બાવળા—કન્યા—મોહનલાલ
ત્રીભોવન, રામનાથ જોશીદાસ, રામભાઈ નારણભાઈ, પરસોતમ લલ્લુભાઈ,
નયા મણીભાઈ કુબેરભાઈ કપડાં તથા મીઠાઈ રા. ૧૧-૧૨-૦ ખસ—
કન્યા—ગામડોદો લુગડાં તથા મીઠાઈ રા. ૪-૬-૦ જુદાલ—ભાઈજી વેળી-
દાસ તથા તરગાળા કાળીદાસ અંબારામ તથા રણછોડભાઈ વસ્તાભાઈ નિશા-
બ જમાડી રા. ૩૦-૮-૦ વરામણ—રુકલકમિટિના મેમ્બરો ચોપડી, ક-
પડાં, મીઠાઈ રા. ૬-૮-૦ કૈદા—ગામના પંચો પુસ્તકો તથા મીઠાઈ રા.
૫-૩-૬ બગડ—રુકલકમિટિના મેમ્બરો તથા ગામના સદ્ગૃહસ્થો પુસ્તકો
તથા મીઠાઈ રા. ૫-૧૨-૦ સાંથળા—રુકલકમિટિના મેમ્બરો તથા સદ્-
ગૃહસ્થો રા. ૧૦)

બેડા નિશાબ.

વણસોલ—પા. લલ્લુભાઈ લાલજી રુકલ જમાડી રા. ૧૦) પા.
અણુભાઈ મુળજીભાઈ રા. ૭) રુકલ જમાડી, ગામડોદો રા. ૭) ધડીઆળ
નં. ૧ વજાસણ—પા. મગનલાલ ત્રીકમભાઈ રા. ૧૫) ધડીઆળ. ગામ-
રખા—પા. ભાઈલાલ સખીદાસ, પા. જકારભાઈ દાદાભાઈ, વહોરા ગ-
કુરભાઈ અલીજી દરેક રા. ૧૦) રુકલ જમાડી આંકલાવ—પા. નાયા-
ભાઈ પ્રભુદાસ, પા. નાગજીભાઈ જવાભાઈ, માધવસંગ પ્રેમરતનજી, પા.
ભગવાન વહાલાભાઈ, પા. કાલીભાઈ મનોરભાઈ દરેક રા. ૫૦) રુકલ જ-
માડી, દર. પોપટ લુગડા રા. ૫) મીઠાઈ. ડાકોર—શ્રી મોદારજી વસનજી
રા. ૮૦) ઇનામ. ખરેટી—ગામડોદો રા. ૬) ઇનામ. કારસર—ગામડોદો
રા. ૭૦) સંગ્રહસ્થાન સાંઠ, પા. જવાભાઈ જીજીભાઈ રા. ૧૧) ઇનામ. પા.
મંગળભાઈ દેસાઈભાઈ રા. ૩) સંગ્રહસ્થાનમાં વડતાલ—પા. રણછોડભાઈ
બીખાભાઈ રા. ૩૧-૭-૬ રુકલ જમાડી. અનારા—પા. કુબેરભાઈ કા-
નદાસ તથા પટેલ બેચરભાઈ ગીરધરભાઈ રા. ૧૨) ધડીઆળ. બાંમણવા—
પા. મયુર ધના તથા દીગ્રા મનોર રા. ૧૭) ધડીઆળ આખું તથા રુકલ

૩. ૭—૮—૦ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા શાકર ર. ૩—૦—૦
કટારિયા—વાર્ષિક પરીક્ષા સખએ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા
શાકર ર. ૪—૦—૦ વેંધ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. લાલજી ખીમજી
તરફથી મીઠાઈ ર. ૨—૦—૦ ખલાંસવા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી
દરબાર તરફથી પુસ્તકો ર. ૭—૦—૦ જાગીરદાર તરફથી મીઠાઈ ર. ૨)
મ્યુનિસિપાલ સેક્રેટરી તરફથી શાકર ર. ૧—૮—૦ ગેડી—જાગીરદાર તર-
ફથી ખુશીયા ઇનામ મીઠાઈ ર. ૩—૦—૦ કોટડી—મસ્કાના ઠા. પ્રેમજી
ખેગજી અગ્રે આવેલા તેની ખુશાલી સમય ઇનામ મીઠાઈ, રમાલ, ટોપી-
ઓ ર. ૪૦—૦—૦ મગવાણા—કોઠાગના ઠા. દયાળ નારાયણજી તથા
ઠા. ગોકળદાસ રામદાસ તેમના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે મીઠાઈ તથા રમાલ ર.
૯—૮—૦ રોહા—કે હારાના શેઠ કુવજી મળજીના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે
ઇનામ રમાલ તથા મીઠાઈ ર. ૮—૦—૦ ભુજ મહોગેડન સ્કુલ—
મેમ્બર અબ્દુલનીક, અબ્દુલ રેમાને ડુગનેશીક પુરે દ્યોર્ તેની ખુશાલી
સખએ મીઠાઈ ર. ૨—૪—૦ ખેડોઈ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ગેઠ આમદ
સુસદે શાકર મણુ ૧ા ખુશીથી વહેચી ર. ૪—૮—૦ નારાયણમર—રા-
જ્યગોર જોરામને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયાથી તેની ખુશાલી સખએ પુસ્તકો
તથા મીઠાઈ વહેચી ર. ૧—૮—૦ નાગેચ્યા—જોડગન હીરજી હામજીને
ઘેર કુવરનો જન્મ થયાથી ખુશાલી પ્રસંગે પુસ્તકો, રમાલ, તથા મીઠાઈ
વહેચી ર. ૫—૦—૦ ભુજપર—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તર-
ફથી પુસ્તકો વગેરે ર. ૧૬—૦—૦ ગા. ગોસર પદુ તરફથી રમાલો તથા
શાકર ર. ૩૦—૮—૦ મુદરા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી
પુસ્તકો વગેરે ર. ૩૮—૮—૦ ગામના સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર ર. ૪—
૪—૦ કુશારીઆ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. જલદજી નરસિંહ તરફથી
ર. ૩—૦—૦ મિત્રી ગંગલાર્ધ નારણ તરફથી ર. ૩—૦—૦ ગામના
સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર ર. ૧૦—૦—૦ મુદરા કન્યાગાળી—વાર્ષિક
પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી પુસ્તકો ર. ૧૭—૦—૦ શા. ને ગુલિંદ્ર પ્રાગ-
જીની વિધવાશ્રી પુત્રીમાઈના તરફથી શા. ઘેલા તત્ત્વસિંહ તરફથી ર. ૩—૧૨—૦

૩. ૭—૮—૦ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા શાકર ર. ૩—૦—૦
કટારિયા—વાર્ષિક પરીક્ષા સખએ ગામના વેપારીઓ તરફથી પુસ્તકો તથા
શાકર ર. ૪—૦—૦ વેંધ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. લાલજી ખીમજી
તરફથી મીઠાઈ ર. ૨—૦—૦ પલાંચવા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી
દરબાર તરફથી પુસ્તકો ર. ૭—૦—૦ જગીરદાર તરફથી મીઠાઈ ર. ૨)
મ્યુનિસિપાલ સેક્રેટરી તરફથી શાકર ર. ૧—૮—૦ ગેડી—જગીરદાર તર-
ફથી ખુશીયા ઇનામ મીઠાઈ ર. ૩—૦—૦ કોટડી—મસ્કાના ઠા. પ્રેમજી
ખેરાજ અગ્રે આવેલા તેની ખુશાલી સખઅ ઇનામ મીઠાઈ, રમાલ, ટોપી-
ઓ ર. ૪૦—૦—૦ મંગવાણા—કોઠારાના ઠા. દયાળ નારાયણજી તથા
ઠા. ગોકળદાસ રામદાસ તેમના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે મીઠાઈ તથા રમાલ ર.
૬—૮—૦ રોહા—કોઠારાના શેઠ કુવરજી મળજીના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે
ઇનામ રમાલ તથા મીઠાઈ ર. ૮—૨—૦ ભુજ મહોગેડન સ્કુલ—
મેમણ અબ્દુ લતીફ, અબ્દુ રેમાને કુશનેશરીફ પુરો કર્યો તેની ખુશાલી
સખએ મીઠાઈ ર. ૨—૪—૦ ખેડોઈ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રેઠ આમદ
સુસદે શાકર મણ ૧૧ ખુશીયા વહેચી ર. ૪—૮—૦ નારાયણસર—રા-
જ્યગેર જેરામને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયથી તેની ખુશાલી સખએ પુસ્તકો
તથા મીઠાઈ વહેચી ર. ૧—૮—૦ નાથેચા—જોડગન હામીરજી હામજીને
ચેર કુંવરનો જન્મ થયાથી ખુશાલી પ્રસંગે પુસ્તકો, રમાલ, તથા મીઠાઈ
વહેચી ર. ૫—૦—૦ ભુજપર—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તર-
ફથી પુસ્તકો વગેરે ર. ૧૬—૦—૦ શા. ગોસર પદુ તરફથી રમાલો તથા
શાકર ર. ૩૦—૮—૦ મુંદરા—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે મી દરબાર તરફથી
પુસ્તકો વગેરે ર. ૩૮—૮—૦ ગામના સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર ર. ૪—
૪—૦ કુંભારીઆ—વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ઠા. જલદજી નરસિંહ તરફથી
ર. ૩—૦—૦ મિત્રી રામભાઈ નારણ તરફથી ર. ૩—૦—૦ ગામના
સદ્ગૃહસ્થો તરફથી શાકર ર. ૧૦—૦—૦ મુંદરા કન્યાશાળા—વાર્ષિક
પરીક્ષા વખતે શ્રી દરબાર તરફથી પુસ્તકો ર. ૧૭—૦—૦ શા. નેજુસિંહ પ્રાગ-
જીની વિધવાત્રી પુત્રીઆઈના ત્રઠી શા. યેલા તલકસિંહ તરફથી ર. ૩—૧૨—૦

અપૂર્વ.

શિક્ષણસૂત્રાવલી એ નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદર શિક્ષણ પદ્ધતિના અનેક સૂત્રોનો પદ્યમા તથા ગદ્યમા સમ્રદ્ધ કરવામા આવ્યો છે. રજીસ્ટ્રેશને નો ખામ ઉપયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોસ્ટેજ ભુદુ છે કમીશન મેકડે ૨૫ ટકા છે જેમણે તેા ત્રીચેને ઠેકાણે દેદ આનાની ટીડીટ મોકલી મગાવી લેવુ તથા નીચેના પુસ્તકોના આદક થવુ દેધિ તેા આદકોના લીટર્મા તાકીદે નામ નોધાવો.

ભા.કુતસાનનો ભાગ ૦-૪-૦ દુનિયાદારીનુ હકાપણ ૦-૪-૦ ખાગ-વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કોવે ગોવરધનદાસ ગિરધરદાસ.

દેડ માસ્તર ગુ. ગુ. નાયગામ સ્કુલ. મુખ્ય.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમેા.

આખની બજાર, કળવર, મગજની નરમી, નજ્જો, ખીલ, જાખ, છારી, જાયા, કુર્ક, પડળ, આખમાથી પાણીનુ ઝરવ, ચીપડા, પરવાળા લીગેરને મગડે છે આ સુરમેા વિદ્યાર્થીઓને તથા નબળા આખવાગાને લજોજ વપરાતી તથા આસીર્વાદરૂપ છે

કીમત નં. ૧-૩ નો કાળો સુરમેા તેા ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તેા ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૧

નં. ૨ નો કાળો સુરમેા તેા ૦ ની શીશીનો ૩. ૦૧

તેા ૦૧ ની શીશીનો ૩ ૦૧

નં. ૪ નો ખીજો સુરમેા તેા ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

તેા ૦૧ ની શીશીનો ૩. ૧

ન. ૫ નો ઘોળો સુરમેા તેા ૦ ની શીશીનો ૩ ૦૧

૬ નો લાલ સુરમેા શીશી ૧ નો ૩ ૦૧

આંજવાની મુળી શીશી સાથે મળશે.

બનાવનાર તથા વેચનાર,

લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા

શિક્ષણસૂત્રાવલી એ નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અદર શિક્ષણ પદ્ધતિના અનેક સૂત્રોના પદ્યમા તથા ગદ્યમા સમ્રદ્ધ કરવામા આવ્યો છે. સ્કૉલરોને તો ખામ ઉપયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોષ્ટેજ લુદ્ધ છે કમીશન મેંકડે રપ ટકા છે જેમણે તો ત્રીયેને ઠેકાણે દોઢ આનાની ટીકીટ મોકલી મગાવી લેતુ તથા ત્રીયેના પુસ્તકોના આદક થતુ હેય તો આદકોના લીટર્મા તાકીદે નામ નોધાવો.

લઠ્ઠતમાનનો લઘર ૦-૪-૦ દુનયાદારીનુ ડહાપણ ૦-૪-૦ ખાગ-વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કાવ્ય ગોવર્ધનદાસ ગિરધરદાસ.

હેડ માસ્ટર મ્યુ. ગુ. નાયગામ સ્કુલ. મુખમ.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

આખની બળતર, કળતર, મગજની નરમી, નજીલો, ખીલ, જાખ, ધારી, જાયા, કુર્લ, પડળ, આખમાયી પાણીનુ મરડ, ચીપડા, પરવાળા વીગેરેને મગડે છે આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તથા નબળા આખવાગાને લ્લોજ ઉપયોગી તથા આસીર્વાદક છે

કીમત નં. ૧-૩ નો કાળે સુરમો તો ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશનો ૩ ૧

નં. ૨ નો કાળે સુરમો તો ૦ ની શીશનો ૩. ૦૧

તો ૦૧ ની શીશનો ૩ ૦૧

નં. ૪ નો ખીલો સુરમો તો ૦ ની શીશનો ૩ ૦૧

તો ૦૧ ની શીશનો ૩. ૧

નં. ૫ નો ઘોલો સુરમો તો ૦ ની શીશનો ૩ ૦૧

નં. ૬ નો લાલ સુરમો શીશ ૧ નો ૩ ૦૧

આંજવાની સ્ત્રી શીશી સાથે મળશે.

ખનાવનાર તથા વેચનાર,

લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા

દરેક માણસે કાયદા જાણવો જોઈએ.

કાયદાનો શિક્ષક.

દરેક માણસને ઉપયોગી છે તેમા ફોજદારો, રેવન્યુ અને દિવાની તમામ કાયદા આવી જાય છે જેવાકે, ઇંડીઅન-પીનકોડ, ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, સીવીલ પ્રોસીજરકોડ, મામલતદારકોર્ટ એક્ટ લેન્ડરેવન્યુકોડ, હિંદુ લો સુસલમાનીશરેહ, પારસીના કાયદા, પુરાવાનો, મુદતનો, ટ્રાન્સક્ટર પ્રોપર્ટી, પોસ્ટ, પોલીસ, રેલ્વે, આમકારી, મ્યુનીસીપલ, ખેડુતોનો, તાબુકર્દારોનો, નર્વાનો, વારસાનો વિગેરે તમામ કાયદા આવી જાય છે. જુદા જુદા ખરીદવાથી રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત કીમત એમે છે છતાં 'માર્ચે. ૩. ૫-પો. ૦-૭૬૦' માંજ મળશે. બધી નકલો ખપીજવા આવી છે માટે તાકીદે મંગાવી લેવા; બેરીસ્ટરો, લેવાનો, કલેક્ટરો વીગેરેના હાથરો સરટીફિકેટો 'મળ્યાં છે.' તાલાડી, માસ્તર, મુખી, જમીનદાર અને હકીકદારોએ પામે રાખવીજ જોઈએ દરેક તથાટી તથા પટેલને વચાવરો. કે પાછળથી ખતાવો થાય નહિ, તાકીદે મંગાવીલો થોડી કાપી શીયક છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. C/O મામલતદાર કોર્ટ.

શુ. બેરસદ. જી. ખેડા. - જુનરાત.

ઈ. અન.લા. માટે શિશુસહાયક માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

સંકલન 'બોરસ એલ્યુ. લીગે' ના ધોરણને અનુસરતી હશે.

ત્રણ લાગમાં. દરેકનો જ આના. * ત્રણે લાગનું આર્થ પુસ્તક રૂ. ૧)

દરેક લાગ અગેજ નીચલા અને ગુજરાતી ઉપવા વર્ગો માટે

અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ધણી સાળાઓમાં

નીતિને કેળવણી માટે ટેકસ્ટ બુક તરીકે આલે છે કપડાનું પાકું પુર્ક,

કાગળ તથા છાપ લિયા. ૫૯ ૩૨૫, મોર્નરીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.

૫૯ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બૃક કમીટીના મેમ્બર, મુમર્ત સ્કોલકોઝ કોર્ટના

જડજ નામદાર ૬૦ ગોઠ ગ્રેડી, એમ, એ એક્સ એન. બી. લખે છે કે. -

મનુષ્યમતિના સદ્ગુણો ઉપર રાગાવર્ણ, મદાલાર્ન અને પુરાણોમાંથી ચુટી

કાઢેલી વાત્તાઓનો આ એક સંપ્રદ છે. પોતાનાં મદાન સ્ત્રી પુરોનાં ગ-

રિત્રોમાં આલેખેલી જન સ્વભાવની ઉત્તરજ બાલુનુ આપણાં બાળકોને શિ-

ક્ષણ આપના સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની ગોખના નિ-

દ છે. મંજલાલ પુઠ ગણેતા, હેડ માઠ તાઠ રૂઠ, વડવાજ રાહેર,

પ્રગટ કર્તા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની, મુંબઈ.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન નપાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ બીજા ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકેટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઘો આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની બીજી ટિકેટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે; પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઘી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રક્ષાલેખને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું; વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વંજેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૧ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના ભાવ.

૩. લીટી. તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછી ૧... .. ૩ ના અગીઆર માસ લગી દર માસે દસથી-વધારે લીટીઓ માટે રૂ. ૧)- ૩ ગણો ચાર્જ પડશે. ત્રણ માસ માટે ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી-લાગલાગટ દરેક માસે ૩ ચાર્જ લેવાશે.

શાળાપત્રની સાથે દોઢ પછુ હંડબિલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

સૂચના.

આ પત્રસંબંધી સર્વે લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ કાગળ લેવામાં નહિ આવે. સહી વગરનાં લખાણુ ઉપર ધ્યાન ન પાશે નહિ.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના તેમજ ણીજ ગૃહસ્થો કેળવણી તથા નિશાળવ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલશે તો તે પણ ચોખ્ખે અવકાશે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

મનીઓડર મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું ઠેકાણું, અને શી બાબતનાં પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અઢી આનો વધારે મોકલવો; પોસ્ટ સિવાયની ણીજ ટિકિટો લેવામાં આવશે નહિ.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખી છે, પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢી આના; પદરના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા રહોદરોને ટપાલ ખરચ સાથે રૂ. ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગત્ય વેગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૦૫ આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહિ.

જાહેર ખબરો છાપવાના શાવ.

૩.	લીટી.	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર માસ લગી દર માસે રૂ. ગણો ચાર્જ પડશે, તથા માસ માટે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને પછી બાર માસ લગી-લાગલાગટ દરેક માસે રૂ. ચાર્જ લેવાશે.
----	-------	---

શાળાપત્રની સાથે કોઈ પણ હુકમિત વહેંચવામાં આવશે નહિ.

જાહેર ઉઘાવ ઇનામી ઘડીઆળ જાહેર ઉઘાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૫૦ નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫૦

કુખખલ જડેલી પેટી ૧ કાચ ૧

કમાન ૧ કમાન ૧

કાચ ૧ ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી ઊઘા ૧ ફેન્સી ટાઇપીસ ૧

રેશમી રમાલ ૧ રેશમી દોરી ૧

પગના મોઝની જોડ ૧ શોકાપંચ ૧

ફેન્સી કંગવો ૧ ચપ્પુ ૧

રેશમી દોરી ૧ ફેન્સી બટનનો સટ્ટ ૧

કારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫૦ નંબર ૪ કીમત રૂ. ૫૦

ચામડાનો પટો ૧ ચામડાનો પટો ૧

કોલર ૧ કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧ નેકટાઈ ૧

અતરની શીશી ૧ રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી માગની જોડ ૧ ફેન્સી મોઝની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની ચપ્પુ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સદી ૧

કારખોલીક સોપ ૧ પાકી સોદી ૧

રેશમી દોરી ૧ ફેન્સી કંગવો ૧

ફેન્સી કંગવો ૧ રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ

મારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીધાયત બાવે

ખાત્રી પૂરક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—જાહેરગમવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા ચોતાનું સ-

રનામું મોકલ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. જાહેર ગામંધી મંગલનારને પોષ્ટ

તથા પેકેજ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચે

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અઘા આનાની ટી-

કીટ મોકલવી.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

બડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.

જાહેર ઉઠાવ ઈનામી ઘડીઆળ જાહેર ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત ૨.૪૦

નંબર ૨ કીમત ૩.૫૦

સુખમલ જડેલી પેટી ૧

કોચ ૧

કમાન ૧

કમાન ૧

કાચ ૧

કેન્સી પેટી ૧

કેન્સી ઊડા ૧

કેન્સી ટાઇમ્સ ૧

રેશમી રમાલ ૧

રેશમી દોરી ૧

પગના મોજની જોડ ૧

દોઢાવું ૧

કેન્સી કંગવો ૧

ચપ્પુ ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી બટનનો સટ ૧

નંબર ૩ કીમત ૩.૫૦

નંબર ૪ કીમત ૩.૫૦

આમડાનો પટો ૧

આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧

કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧

નેટાઈ ૧

અતરની શીશી ૧

રેશમી રમાલ ૧

કેન્સી માગની જોડ ૧

કેન્સી માગની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

ચપ્પુ ૧

પાકી સદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની

કારખોલીક સોપ ૧

પાકી સોદી ૧

રેશમી દોરી ૧

કેન્સી કંગવો ૧

કેન્સી કંગવો ૧

રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ

વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અ

મારે ત્યાંથી કેન્સી કલોક તથા સોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વેચાં તથા તેને

લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીકાપત ભાવે

ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—મહારાજામહારાજાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સ

રનામું ચોકસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ

તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુલાસો નીચે

સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે. તેની સાથે અંધા આનાની ટી

કીટ મોકલવી.

મળવાનું દેખાણ.

મણીલાલ લાલચંદ ઘડીઆળી

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

વડોદરા—અમદાવાદી પોળ સામે.

‘શાળાપત્ર’ના આહ્વાને સૂચના.

‘શાળાપત્ર’ના દરેક અંકના પૂંદા ઉપર ‘મનિઓર્ડર’ મોકલતી વખતે ‘ફૂપન’ પર શું લખવું તે વિષે સ્પષ્ટ સૂચના કરવામાં આવે છે, તેમ જતાં પણ દરરોજ ‘મનિઓર્ડર’ આવે છે તેમાં ઘણાં ‘ફૂપનો’ પર અગત્યની ખાખત લખેલી હોતી નથી. ‘શાળાપત્ર’ બહુધા નિશાળ ખાતે લેવામાં આવે છે; અમુક શિક્ષકને ખાને લેવામાં આવતું નથી. ‘ફૂપન’ પર એવી હકીકત લખવી જોઈએ કે તે ‘શાળાપત્ર’ની ઓફિસને પૈસા નોંધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે. કયા ગામ ને કઈ નિશાળ ખાને એ પૈસા જમે કરવાના છે તે ‘ફૂપન’ પર અવશ્ય લખવું જોઈએ, તેને બદલે નકામું નકામું લખી ‘ફૂપન’ ભરી દેવામાં આવે છે; મારે આથી નાણાં મેં કલનાર સર્વ આહ્વાને સૂચના કરવામાં આવે છે કે તેમણે ‘ફૂપન’ પર ગામનું નામ તેમજ તે ગામમાં એકથી વધારે નિશાળ હોય તો તે નિશાળનું નામ જરૂર લખવું. આવી હકીકત ‘ફૂપન’ પર આપેલી ન હોવાને લીધે ‘મનિઓર્ડર’ લેનાર અમલદારને ‘ફોર્મ’ વાંચી જાને એ હકીકત ‘ફૂપન’ પર લખી લેવી પડે છે, તેમાં વેનો ઘણો વખત નકામો જાય છે ને ટપાલનો સિપાર્ટ ખોટી થાય છે.

શિક્ષક આવી સાધારણ જાગનમાં ચોક્કસાઈથી ન વળે તો શિષ્યોને ગણિત અને બીજા વિષયોમાં ચોક્કસાઈની રેવ શી રીતે પાડી શકે? જાતેજ ચોક્કસાઈની કિમત ન જાણતા હોય તે બીજાને શી રીતે શિખવે? શિક્ષકોએ જાણવું જોઈએ કે ચોક્કસાઈ એ ધજોજ અગત્યનો ગુણ છે. વિદ્વાતાનું એ લક્ષણ છે. વિદ્વાન પુરુષમાં ચોક્કસાઈ ન હોય તો તેની વિદ્વતામાં ઘણી ખામી આવે છે. એ ગુણ આજકાલમાં આરંભથીજ કુળવલો એ શિક્ષકને ધર્મ છે. ધન જે ગુણનો આજકાલમાં અભાવ કે ન્યૂનતા છે ને આપણે બીજામાં જાણેજ દેખવી શકીએ.

‘વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા’ના ફોર્મ પણ દરેક વર્ગે શિક્ષકોએ ભરવાનાં હોય છે. એ ‘ફોર્મ’ દેવી રીતે ભરવું તેનો નમુનો આ સાથે મોકલો છે તે પર શિક્ષકોએ લક્ષ આપવું જોઈએ. દરેક વર્ગે અમારે અર્ધથી પણ વધારે ‘ફોર્મ’ અગત્ય અગત્યમાં ન હોવાથી મુદતના મરે પાછાં મોકલવાં પડે છે. આથી છે કે આવી આવી ખાખતોને નહીં ન મળી

‘શાળાપત્ર’ના ગ્રાહકોને સૂચના.

‘શાળાપત્ર’ના દરેક અંકના પૂંદા ઉપર ‘મનિઓર્ડર’, મોકલતી વખતે ‘ફૂપન’ પર શું લખવું તે વિશે સ્પષ્ટ સૂચના કરવામાં આવે છે, તેમ જતાં પણ દરરોજ ‘મનિઓર્ડર’ આવે છે તેમાં ઘણાં ‘ફૂપનો’ પર અગત્યની ખાખત લખેલી હોતી નથી. ‘શાળાપત્ર’ બહુધા નિશાળ ખાતે લેવામાં આવે છે; અમુક શિક્ષકને ખાતે લેવામાં આવતું નથી. ‘ફૂપન’ પર એવી હકીકત લખવી જોઈએ કે તે ‘શાળાપત્ર’ની ઓફિસને પૈસા નોંધવામાં ઉપયોગી થઈ પડે. કયા ગામ તે કઈ નિશાળ ખાતે એ પૈસા જમે કરવાના છે તે ‘ફૂપન’ પર અવશ્ય લખવું જોઈએ, તેને જાહેર નકામું નકામું લખી ‘ફૂપન’ ભરી દેવામાં આવે છે; માટે આથી નાણાં મેં કલનાર સર્વ ગ્રાહકોને સૂચના કરવામાં આવે છે કે તેમણે ‘ફૂપન’ પર ગામનું નામ તેમજ તે ગામમાં એકથી વધારે નિશાળ હોય તો તે નિશાળનું નામ જરૂર લખવું. આવી હકીકત ‘ફૂપન’ પર આપેલી ન હોવાને લીધે ‘મનિઓર્ડર’ લેનાર અમલદારને ‘ફોર્મ’ વાંચી જાને એ હકીકત ‘ફૂપન’ પર લખી લેવી પડે છે, તેમાં તેનો ઘણો વખત નકામો જાય છે તે ટપાલનો સિપાર્ટ ખોટી થાય છે.

શિક્ષકો આવી સાધારણ જાણનામાં ચોક્કસાઈથી ન વળે તો શિષ્યોને ગણિત અને બીજા વિષયોમાં ચોક્કસાઈની ટેવ શી રીતે પાડી શકે? જાતેજ ચોક્કસાઈની કિમત ન જાણતા હોય તે બીજાને શી રીતે શિખવે? શિક્ષકોએ જાણવું જોઈએ કે ચોક્કસાઈ એ ઘણાજ અગત્યનો ગુણ છે. વિદ્યાર્થીનું એ લક્ષણ છે. વિદ્યાનું પુરુષમાં ચોક્કસાઈ ન હોય તો તેની વિદ્યાર્થીમાં ઘણી ખામી આવે છે. એ ગુણ આગકોમાં આરંભથીજ કેળવવો એ શિક્ષકનો ધર્મ છે. પણ જે ગુણનો આપણામાંજ અભાવ કે ન્યૂનતા છે તે આપણે બીજામાં જાણેજ કેળવી શકીએ.

‘વર્નાક્યુલર કાઉન્સિલ પરીક્ષા’ના ફોર્મ પણ દરેક વર્ષે શિક્ષકોએ ભરવાનાં હોય છે. એ ‘ફોર્મ’ કેવી રીતે ભરવું તેનો નમુનો આ સાથે મોકલેલો છે તે પર શિક્ષકોએ લક્ષ આપવું જોઈએ. દરેક વર્ષે અમારે અર્ધથી પણ વધારે ‘ફોર્મ’ અજાજર અચ્છલાં ન હોવાથી સુધરવા મટે પાછાં મોકલવાં પડે છે. આથી છે કે આવી આવી જાણનોને નહીં ન ગણી

માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાં છે અને મેં આ પરીક્ષા અગાઉ પસાર કરી નથી.

હું છું,

આપનો આગાહક સેવક,

શિવશંકર હરનારાયણ દવે સહી. દા. પોતે.

નામ, આપનું નામ તથા અરક — શિવશંકર હરનારાયણ દવે.

ધર્મ તથા જાત — હિંદુ, બ્રાહ્મણ.

ગયા જન્મ દિવસે પુરૂં થયેલું વર્ષ — (૧૭) સત્તરમું.

ઇસવી સન પ્રમાણે જન્મનો દિવસ — ૧૭-૮-૯૭

રહેવાસી — મોળે ચલોડ, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ.

જે નિશાળમાંથી હાજર થયો હે. તેનું નામ — ચલોડ લોકસંમિત નિશાળમાંથી.

ટપાલનો પત્રો — મોળે ચલોડ, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ. તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સને ૧૯૧૨.

અરજદારની છેલ્લી નિશાળના હેડમાસ્તરે અથવા ચારી પ્રતિજ્ઞાવાળા માણસે આપવાનાં સર્ટિફિકેટો.

હું દાખલો લખી આપું છું કે શિવશંકર હરનારાયણ દવે તારીખ સત્તરમી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૭ને રોજ જન્મેલો હતો અને તેની ઉપરલખેલી ઉમર, મારી ઉત્તમ માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાબર છે.

તારીખ માટે ૩૦ જુલાઈ સન ૧૯૧૨.

(સહી) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડ લો. બો. સ્કૂલ.

હું દાખલો લખી આપું છું કે સરકાર અરજદાર ગયા ૭ મહિનાથી અમદાવાદ જિલ્લામાં રહે છે.

તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સન ૧૯૧૨.

(સહી) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડ લો. બો. સ્કૂલ.

૧ આ જાનામાં પરીક્ષાની તારીખ પહેલાંનો અથવા ૨ સર્ટિફિકેટ પહેલાંનો નહિ, પણ અરજની તારીખ અગાઉ ઉમેરવાનો જે છેલ્લો જન્મદિવસ આવતો હોય તે તારીખે પૂરું થયેલું વર્ષ લખવું.

માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાં છે અને મેં આ પરીક્ષા અગાઉ પસાર કરી નથી.

હું છું,

આપનો આજ્ઞાકૃત સેવક,

શિવશંકર હરનારાયણ દવે સહી. દા. પોતે.

નામ, આપનું નામ તથા અડક — શિવશંકર હરનારાયણ દવે.

ધર્મ તથા જાત — હિંદુ, બ્રાહ્મણ.

ગયા જન્મ દિવસે પુર થયેલું વર્ષ — (૧૭) સત્તરમું.

ઇસવી સન પ્રમાણે જન્મનો દિવસ — ૧૭-૮-૯૩

રહેવાસી — મોળે ચલો ૧, તાલુકે ધોળકા, જિલ્લે અમદાવાદ.

જે નિશાળમાંથી હાજર થયો હોય તેનું નામ — ચલોડા લોકનભાઈ નિશાળમાંથી.

ટપાલનો પત્રો — મોળે ચલોડા, તાલુકે ધોળકા, જિ. અમદાવાદ.
તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સને ૧૯૧૧.

અરજદારની છેલ્લી નિશાળના હેડમાસ્તરે અથવા સારી
પ્રતિષ્ઠાવાળા માણસે આપવાનાં સર્ટિફિકેટો.

હું જાણતો લખી આપુ છું કે શિવશંકર હરનારાયણ દવે તારીખ
સત્તરમી ઓગસ્ટ, ૧૮૯૩ને રાજ જન્મ્યો હતો અને તેની ઉપરલખેલી
ઉમર, મારી ઉત્તમ માહિતી તથા જાણ પ્રમાણે ખરાં છે.
તારીખ માહે ૩૦ જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

(સહી) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડા લો. બો. સ્કૂલ.

હું જાણતો લખી આપુ છું કે સરદાર અરજદાર ગયા ૭ મહિનાથી
અમદાવાદ જીલ્લામાં રહે છે.

તારીખ ૩૦ માહે જુલાઈ સન ૧૯૧૧.

(સહી) ચુનીલાલ દેવશંકર જાની.

હેડમાસ્તર, ચલોડા લો. બો. સ્કૂલ.

૧ આ જાનામાં પરીક્ષાની તારીખ પહેલાંનો આવવા રી
સર્ટિફિકેટ પહેલાંનો નહિ, પણ અરજની તારીખ અગાઉ ઉમેર-
વારનો જે છેલ્લો જન્મદિવસ આવતો હોય તે તારીખે પૂર્વે થયેલું
વર્ષ લખવું.

વસ્થા જેવી છે. શેફીફ પરગણામાં એવી ઘણી નિશાળો છે અને તેમાં શિક્ષકની સંખ્યામાં વધારો કરવાની ઘણી જરૂર છે.’

આ ઉપરથી સમજાશે કે ઘણાં ધોરણો વચ્ચે એક શિક્ષક એવી સ્થિતિ આપણે ત્યાં છે એમજ નહિ પણ ઇંગ્લંડમાં પણ છે; ને ત્યાં પણ એવી સ્થિતિમાં સુધારો કરવા ઇન્સ્પેક્ટરો જૂમ પાડે છે. બીજું એ પણ સમજવાનું છે કે એવી સ્થિતિમાં આવેલો શિક્ષક પરિશ્રમ કરે તો પોતાની ફરજ બજાવી શકે છે. ચોખ્ખા સંખ્યામાં શિક્ષકો રાખવા એ જેમ રાજ્યની ફરજ છે, તેમ સ્થિતિને અનુસરી પોતાની ફરજ બરાબર અદા કરવી એ શિક્ષકનો ધર્મ છે.

કેળવણી.

(ચાલુ પૃ. ૫૦. પૃ. ૨૯૬ થી.)

માનસિક કેળવણી, તેના બે પ્રકાર—શારીરિક કેળવણી. વિશે આ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં કહ્યા પછી માનસિક કેળવણી વિશે કહેવું પ્રાપ્ત થાય છે. એ કેળવણીમાં બુદ્ધિની કેળવણી તેમજ નીતિની કેળવણી બંનેનો સમાવેશ થાય છે. માનસશાસ્ત્રીઓ મનનેજ લાગણીનું આશ્રયસ્થાન માને છે, હૃદયને નહિ; મટે આ એકજ પ્રકારમાં બંનેનો સમાવેશ કરવાનો છે.

નીતિબળ ને બુદ્ધિબળનો મુકાબલો—એ પ્રકારની માનસિક કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી ઘણી અગત્યની છે. જ્ઞાન અને નીતિને કંઈ વિરોધ નથી એટલુંજ નહિ, પણ જ્ઞાની પુરુષની નીતિ જાયા પ્રકારની હોવી જોઈએ એમ સ્વાભાવિક રીતે હકોઈ વિચારે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ કેટલીક વાર એથી ઉલટી માત્રમ પડે છે. કેટલાક બુદ્ધિમાન ને જ્ઞાની પુરુષોની નીતિ ઘણી વાંધાબરેલી હોય છે. એવા પુરુષોના બુદ્ધિપ્રભાવથી લોકો ચકિત થાય છે, પણ તેમની નીતિ તેવાજ જાયા પ્રકારની ન હોવાથી લોકોમાં તેઓ પૂજ્ય થતા નથી. અલોકિક બુદ્ધિ જોઈ મનુષ્ય આશ્ચર્ય પામે છે કે એવો ! શો એમનો બુદ્ધિવંશ છે ! પરંતુ દેવી નીતિ જોઈને તો તેમને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરે છે ને ખરા હૃદયથી પૂજે છે. અદ્ભુત બુદ્ધિ પોતાના તેજથી લોકોને ચકિત કરી અંખવાણ પાડે છે; પણ આદર્શ નીતિ પ્રેરણા હૃદયને પીગળાવી નાખે છે, અને તેને વિશે પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

વસ્થા જેવી છે. શેફીલ્ડ પરગણાંમાં એવી ઘણી નિશાળો છે અને તેમાં શિક્ષકની સંખ્યામાં વધારો કરવાની ઘણી જરૂર છે.’

આ ઉપરથી સમજાશે કે ઘણાં ધોરણો વચ્ચે એક શિક્ષક એવી સ્થિતિ આપણે ત્યાં છે એમજ નહિ પણ છઠ્ઠાંકમાં પણ છે; ને ત્યાં પણ એવી સ્થિતિમાં સુધારો કરવા ઇન્સ્પેક્ટરો જૂમ પાડે છે. બીજું એ પણ સમજવાનું છે કે એવી સ્થિતિમાં આવેલો શિક્ષક પરિશ્રમ કરે તો પોતાની ફરજ બજાવી શકે છે. ચોખ્ખા સંખ્યામાં શિક્ષકો રાખવા એ જેમ રાજ્યની ફરજ છે, તેમ સ્થિતિને અનુસરી પોતાની ફરજ બજાવેર આદા કરવી એ શિક્ષકનો ધર્મ છે.

કેળવણી.

(આજુ પુ. ૫૦. પૃ. ૨૯૬ થી.)

માનસિક કેળવણી, તેના બે પ્રકાર—શારીરિક કેળવણી. વિશે આ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં કહ્યા પછી માનસિક કેળવણી વિશે કહેવું પ્રાપ્ત થાય છે. એ કેળવણીમાં બુદ્ધિની કેળવણી તેમજ નીતિની કેળવણી બંનેનો સમાવેશ થાય છે. માનસશાસ્ત્રીઓ મનનેજ લાગણીનું આશ્રયસ્થાન માને છે, હૃદયને નહિ; મટે આ એકજ પ્રકારમાં બંનેનો સમાવેશ કરવાનો છે.

નીતિબળ ને બુદ્ધિબળનો સુકામલો—એ પ્રકારની માનસિક કેળવણીમાં નીતિની કેળવણી ઘણી અગત્યની છે. જ્ઞાન અને નીતિને કંઈ વિરોધ નથી એટલુંજ નહિ, પણ જ્ઞાની પુરુષની નીતિ જાયા પ્રકારની હોવી જોઈએ એમ શ્વાભાવિક રીતે હરકોઈ વિચારે. પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ કેટલીક વાર એથી ઉલટી માત્રમ પડે છે. કેટલાક બુદ્ધિમાન ને જ્ઞાની પુરુષોની નીતિ ઘણી વાંધાબરેલી હોય છે. એવા પુરુષોના બુદ્ધિપ્રભાવથી લોકો અક્ષિત થાય છે, પણ તેમની નીતિ તેવાજ જાયા પ્રકારની ન હોવાથી લોકોમાં તેઓ પૂજ્ય થતા નથી. અલૅકિક બુદ્ધિ જોઈ મનુષ્ય આશ્ચર્ય પામે છે કે આહો ! શા એમનો બુદ્ધિવંશવ છે ! પરંતુ દેવી નીતિ જોઈને તો તેમને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરે છે ને ખરા હૃદયથી પૂજે છે. અહુત બુદ્ધિ પોતાના તેજથી લોકોને અક્ષિત કરી ઝંખવાણા પાડે છે; પણ આદર્શ નીતિ એ દ્વાકના હૃદયને પીગળાવી નાખે છે, અને તેને વિશે પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન કરે છે.

પ્રાપ્ત કરવું ? બુદ્ધિબળ મનુષ્યને જોડેલું સ્વાધીન છે તેથી નીતિબળ વિશેષ સ્વાધીન છે. દરેક માણસ વક્તા કે અન્યકાર થઈ શકતો નથી; પણ દરેક માણસ ધારે તો ઉત્તમ નીતિશુભો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ શુભોનાં બીજ ગૃહશાસનમાં વર્ણાય છે. માઆપનાં શારીરિક, માનસિક, ને આધ્યાત્મિક લક્ષણો કેટલેક અંશે તેમની સંતતિમાં જન્મથીજ જાતરે છે એ નિર્ણયવાદ છે. પુષ્ટ માઆપનાં છોકરાં શરીરે પુષ્ટ હોય છે ને નિર્મળનાં નિર્મળ હોય છે. કેટલાક રોગ વંશપરંપરા વાડ્યા આવે છે. ચપગના, ઉઘોગ, ને સદાચારનાં પણ તત્ત્વો વારસામાં પ્રાપ્ત થતાં જોવામાં આવે છે. આમ કેટલેક અંશે માઆપનાં લક્ષણની અસર જન્મથીજ તેમનાં છોકરાં પર થાય છે. જન્મ પછી ગૃહવર્તન છોકરાં પર પ્રબળ સંસ્કાર પાડે છે. સમાધિસ કહે છે તેમ બાળક જન્મે છે સ્વારથીજ તેની કેળવણી શરૂ થાય છે. જ્યારથી તેને દુનીઆનો વા વાય છે સ્વારથી તે પોતાની ચપગ નગર સર્વત્ર ફેરવે છે ને આસપાસના સર્વ પદાર્થો તેના મન પર છાપ પાડે છે. માતાની પાસે બેઠે જાગે રહેવાથી બાળક તેના સર્વ શુભદોષનું અનુકરણ કરતાં શીખે છે. આજ કારણથી, બીજાં કારણોથી છે તે કરતાં પણ, સ્ત્રીકેળવણી અતિ આવશ્યક છે. પનકટથી પાણી લરીને આવતી એક પશુપારીને શ્રીમચ્છંકરાચાર્યે જ્યારે મંડનમિશ્રનું ઘર પૂછ્યું ત્યારે તેણે નીચે પ્રમાણે જ્ઞોક કહ્યા:—

સ્વતઃપ્રમાણં પરતઃપ્રમાણં શુકાદ્વના યત્ર ગિરો ગિરન્તિ ।

શિષ્યોપશિષ્યૈરુપચીયમાનં જાત્રીદિ તત્ પણિતમ્પડનૌકઃ ॥

જે જ્ઞાનગ્રાહકસામગ્રીથી જ્ઞાનનું ગ્રહણ થાય છે તેથીજ તે જ્ઞાનના પ્રામાણ્યનું ગ્રહણ થાય છે, અર્થાત્ પ્રમાણું સ્વતઃ પ્રામાણ્ય છે, કે જ્ઞાનનું ગ્રહણ જે સામગ્રીથી થાય છે તેથી અન્ય સામગ્રીથી તે જ્ઞાનનું પ્રામાણ્ય નિશ્ચિત થાય છે, અર્થાત્, પ્રામાણ્ય પરતો ગ્રાહ્ય છે. મીમાંસકો સ્વતઃ પ્રમાણુવાદી છે ને નૈવાયિકો પરતપ્રમાણુવાદી છે. આમ નૈવાયિકો ને મીમાંસકો વચ્ચે વાદ છે. મંડનમિશ્ર મીમાંસક હોવાથી તેમના ઘરમાં એ વાદની ધુનિ હમેશા ચાલે છે. એવા શબ્દો સાંભળી પાણેલી મેતાઓ પણ તે શબ્દો ઉચ્ચારે છે. આ કારણથી પશુપારી શ્રીમન્ મંડરાચાર્યને કહે છે કે જે ઘેર પોપટીઓ સ્વતઃપ્રમાણુ ને પરતપ્રમાણુ એ શબ્દો ઉચ્ચારતી હોય એવું શિષ્યો ને ઉપશિષ્યોથી લેરેલું ઘર તે પંડિત મંડનમિશ્રનું ઘર તમારે જાણજે

આમ કરવું? બુદ્ધિબળ મનુષ્યને જોડેલું સ્વાધીન છે તેથી નીતિબળ વિશેષ સ્વાધીન છે. દરેક માણસ વક્તા કે અન્યકાર થઈ શકતો નથી; પણ દરેક માણસ ધારે તો ઉત્તમ નીતિગુણો આપ કરી શકે છે. એ ગુણોનાં બીજ ગૃહશાસનમાં વધાય છે. માળાપનાં શારીરિક, માનસિક, ને આધ્યાત્મિક લક્ષણો કેટલેક અંશે તેમની સંતતિમાં જન્મથીજ જોતરે છે એ નિર્વિવાદ છે. પુષ્ટ માળાપનાં છોકરાં શરીરે પુષ્ટ હોય છે ને નિર્બળતાં નિર્બળ હોય છે. કેટલાક રોગ વંશપરંપરા વાદ્યા આવે છે. અપંગતા, ઉલ્લેગ, ને સદાચારનાં પણ તરવો વારસામાં આપ થતાં જોવામાં આવે છે. આમ કેટલેક અંશે માળાપનાં લક્ષણની અસર જન્મથીજ તેમનાં છોકરાં પર થાય છે. જન્મ પછી ગૃહવર્તન છોકરાં પર પ્રબળ સંસ્કાર પાડે છે. સમાઈસ દહે છે તેમ બાળક જન્મે છે સારથીજ તેની કેળવણી શરૂ થાય છે. જ્યારથી તેને દુનીયાનો વા વાય છે સારથી તે પોતાની અપંગ નજર સર્વત્ર ફેરવે છે ને આશ્ચર્યસભર સર્વ પદાર્થો તેના મન પર છાપ પાડે છે. માતાની પાસે ધણે ભાગે રહેવાથી બાળક તેના સર્વ ગુણોપનું અનુકરણ કરતાં શીખે છે. આજ કારણથી, બીજાં કારણોથી છે તે કરતાં પણ, સ્ત્રીકેળવણી અતિ આવશ્યક છે. પત્રદ્રવ્યથી પાણી ભરીને આવતી એક પશ્ચિયારીને શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યે જ્યારે મંડનમિત્રનું ઘર પૂછ્યું ત્યારે તેણે નીચે પ્રમાણે શ્લોક કહ્યો:—

સ્વતઃપ્રમાણં પરતઃપ્રમાણં શુકાક્ષના યત્ર ગિરો ગિરન્તિ ।

શિષ્યોપશિષ્યૈરુપચીયમાનં જાતીદિ તત્ પષ્ઠિતમખંડનૌકઃ ॥

જે જ્ઞાનબ્રાહ્મકસામગ્રીથી જ્ઞાનનું ગ્રહણ થાય છે તેથીજ તે જ્ઞાનના પ્રામાણ્યનું ગ્રહણ થાય છે, અર્થાત્ પ્રમાણું સ્વતઃ પ્રામાણ્ય છે, કે જ્ઞાનનું ગ્રહણ જે સામગ્રીથી થાય છે તેથી અન્ય સામગ્રીથી તે જ્ઞાનનું પ્રામાણ્ય નિશ્ચિત થાય છે, અર્થાત્, પ્રામાણ્ય પરતો ગ્રાહ્ય છે. મીમાંસકો સ્વતઃ પ્રમાણુવાદી છે ને નૈયાયિકો પરતઃપ્રમાણુવાદી છે. આમ નૈયાયિકો ને મીમાંસકો વચ્ચે વાદ છે. મંડનમિત્ર મીમાંસક હોવાથી તેમના ઘરમાં એ વાદની ધુનિ હમેશા ચાલે છે. એવા શબ્દો સાંભળી પાણેલી મેતાઓ પણ તે શબ્દો ઉચ્ચારે છે. આ કારણથી પશ્ચિયારી શ્રીમદ્ધંકરાચાર્યને કહે છે કે જે ઘેર પોપટીઓ સ્વતઃપ્રમાણુ ને પરતઃપ્રમાણુ એ શબ્દો ઉચ્ચારતી હોય એવું શિષ્યો ને ઉપશિષ્યોથી ભરેલું ઘર તે પશ્ચિત મંડનમિત્રનું ઘર તેમજ નજીક

અત્યુત્સાહ દર્શાવ્યો છે. ધ્વિર કરે ને ‘નિઃસારસ્ય પદાર્થસ્ય પ્રાયેણા-
હમ્વરાં મહાન્’ (નિઃસાર પદાર્થનો સામાન્ય રીતે આડંબર મોટો હોય છે)
એ વાક્યને ખોટું પાડી તેમનો ઉત્સાહ એવો ને એવો જારી રહે. આ પ્રમાણે
ગુજરાતી સાહિત્યના વિષયમાં સર્વત્ર જગૃતિ યર્ષ છે એ ઘણી ખુશીની વાત
છે અને એમાંથી કાલક્રમે સારું ફળ થવાની આશા રહે છે. બીજાં સ્થળોની
સભા આપણા નગરની સભાના અનુકરણરૂપ છે ને પાછળથી યર્ષ છે, તેમજ
ત્યાં અહિંના જેવું કામ થતું સાંભળવામાં નથી, એટલે અન્ય સ્થળને મુકાબલે
પણ આ સભાને અભિનન્દન ઘટે છે.

સભાના કાયેની સમાલોચના.

આટલા પ્રસ્તાવિક વિવેચન પછી સભાના વાર્ષિક કામ તરફ નજર
કરીએ તેમજ આજ લગણુમાં સભાના એકંદર કામની સમાલોચના કરીએ.
આ વર્ષમાં જુદા જુદા વિષયો પર ૨૨ ભાષણ થયાં છે. વિષયોની ભિન્નતા
ને ભાષણની સંખ્યા એ બંને વિચારતાં સભાએ કંઈ ખોટું કામ કર્યું કહેવાય
નહિ. પરંતુ એમાં સંગીન કામનો અભાવ છે. ગુજરાતી સાહિત્યનો વિકાસ
કરવો ને તેને લોકપ્રિય કરવું એ આ સભાના ઉદ્દેશ છે. એ મોટા ઉદ્દેશો
માત્ર ભાષણો આપવાથીજ સફળ થશે નહિ. એ ભાષણોથી વિષયનો કેટલેક
અંશે જાણપોહ થાય છે ને જેઓ સાંભળે છે, તેમને કંઈક લાલ થાય છે;
પરંતુ શ્રાવ્યમંડળ જાહુધા ધણું નાનું હોય છે એટલે એ લાલ ધણો સંકુચિત
રહે છે. ભાષણો છપાતાં પણ નથી કે તેનો લાલ બીજાઓને મળી શકે.
આવી સ્થિતિમાં સભાના ઉદ્દેશ માત્ર શબ્દમાંજ રહે છે. તેમ ન થાય ને
સાહિત્યનો વિકાસ થવામાં સભા ઉપકારક થાય તેને માટે કંઈક વિચાર
થવો જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તે વિચાર અમલમાં મુકાઈ કાર્યમાંજ
પરિણત થવો જોઈએ. સભાની ઐતિહાસિક સાહિત્ય ખિલવવાની યોજના
ઘણી સારી છે; પણ અત્યાર સુધી તે સંબંધી કંઈ થયું હોય એમ જણાતું
નથી. કેટલાક પુરૂષો યોજનાઓ કરવામાં કુશળ હોય છે, પણ કાર્ય કરવામાં
મન્દ હોય છે. આ સભા ઉપર એવો આલેખ ન થાય તેને માટે એણે
સ્વાધ્ય રહેવું જોઈએ.

ગુજરાતી સાહિત્યની દરિદ્રતા.

સાહિત્ય શબ્દના અર્થ વિશે બે મત છે. કેટલાક એમાં ભાષાના તમામ

૩૩૦ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

અત્યુત્સાહ દર્શાવ્યો છે. ઈશ્વર કરે ને ‘નિઃસારસ્ય પદાર્થસ્ય પ્રાયેણા-
હમ્બરાં મહાન્’ (નિઃસાર પદાર્થનો સામાન્ય રીતે આડંબર મોટો હોય છે)
એ વાક્યને ખોટું પાડી તેમનો ઉત્સાહ એવો ને એવો જરૂરી રહે. આ પ્રમાણે
ગુજરાતી સાહિત્યના વિષયમાં સર્વત્ર જગૃતિ થઈ છે એ ઘણી ખુશીની વાત
છે અને એમાંથી કાલક્રમે સારું ફળ થવાની આશા રહે છે. બીજાં સ્થળોની
સભા આપણા નગરની સભાના અનુકરણરૂપ છે ને પાછળથી થઈ છે, તેમજ
ત્યાં અહિંના જેવું કામ થતું સાંભળવામાં નથી, એટલે અન્ય સ્થળને મુકાબલે
મળુ આ સભાને અભિનંદન ઘટે છે.

સભાના કાયેની સમાલોચના.

આટલા પ્રસ્તાવિક વિવેચન પછી સભાના વાર્ષિક કામ તરફ નજર
કરીએ તેમજ આજ લગણુમાં સભાના એકંદર કામની સમાલોચના કરીએ.
આ વર્ષમાં જુદા જુદા વિષયો પર ૨૨ ભાષણ થયાં છે. વિષયોની ભિન્નતા
ને ભાષણની સંખ્યા એ બંને વિચારતાં સભાએ કંઈ ખોટું કામ કર્યું કહેવાય
નહિ. પરંતુ એમાં સંગીન કામનો અભાવ છે. ગુજરાતી સાહિત્યનો વિકાસ
કરવો ને તેને લોકપ્રિય કરવું એ આ સભાના ઉદ્દેશ છે. એ મોટા ઉદ્દેશો
માત્ર ભાષણો આપવાથીજ સફળ થશે નહિ. એ ભાષણોથી વિષયનો કેટલેક
અંશે ઊઠાપોઠ થાય છે ને જેઓ સાંભળે છે, તેમને કંઈક લાભ થાય છે;
પરંતુ શ્રાવ્યમંડળ ગહુધા ઘણું નાનું હોય છે એટલે એ લાભ ઘણો સંકુચિત
રહે છે. ભાષણો છપાતાં પણ નથી કે તેનો લાભ બીજાઓને મળી શકે.
આવી સ્થિતિમાં સભાના ઉદ્દેશ માત્ર શબ્દમાંજ રહે છે. તેમ ન થાય ને
સાહિત્યનો વિકાસ થવામાં સભા ઉપકારક થાય તેને માટે કંઈક વિચાર
થવો જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તે વિચાર અમલમાં મુકાઈ કાર્યમાંજ
પરિણત થવો જોઈએ. સભાની ઐતિહાસિક સાહિત્ય ખિલવવાની યોજના
ઘણી સારી છે; પણ અત્યાર સુધી તે સંબંધી કંઈ થયું હોય એમ જણાતું
નથી. કેટલાક પુરૂષો યોજનાઓ કરવામાં કુશળ હોય છે, પણ કાર્ય કરવામાં
મન્દ હોય છે. આ સભા ઉપર એવો આક્ષેપ ન થાય તેને માટે એણે
સ્થાવર રહેવું જોઈએ.

ગુજરાતી સાહિત્યની દરિદ્રતા.

સાહિત્ય શબ્દના અર્થ વિશે બે મત છે. કેટલાક એમાં ભાષાના તમામ

૩૩૭ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક અમારંભમા પ્રમુખપદેનાચેવો લેખ

પરિપદ ભરાયા પછી જોડણી અને વિધી ઝમિટી માટે સલાએ સવાલો ઘડ્યા હતા' પણ કઈક ઉત્પત્તિ થયું જણાતું નથી. સભાએ એ વિશે લક્ષ આપ્યું હોય એમ જણાતું નથી કેમકે સભાએ મનાવેો વડયા હતા એ અર્થનાના સભાના રિપોર્ટના વાચનમાજ 'લિપ્યા' ગળ્દ અગુદ્-દીર્ઘ ધ્વનિ છાખેો છે, તે એ તો ઝાંચ ઠાપાનો દોષ ગણાય પણ સભાના રપ મી ઑક્ટોબર ૧૯૦૯ના ઉદેશ વગેરે દર્શાવનાર લેખમા તે રજૂ મી માર્ચ ૧૯૧૦ ના ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૦ મુવીના રિપોર્ટમા જોડણીની જુદી જુદી પદ્ધતિજ સ્વીકારપરી છે એકમા 'પરિપદ'ને તે 'પરિનદમા' છે, તો બીજામા 'પરિપદ'ને 'પરિપદ'ની છે, એકમા 'સસ્તુ' તો બીજામા 'સસ્ત' છે, એકમા 'હેમના,' 'હેમની' વગેરેમા હકાત ગખ્યો છે, તો બીજામા નથી આ તો થોડાક તડગરી નિયમનાજ બેદ દર્શાયા એકે લેખ દોષરહિત નથી દરેકમા તત્સમ ગળ્દોમા પણ અનેક દોષ છે તે શબ્દો રૂઢા ગણનામા પણ કઈ નિયમ લક્ષમા ગખ્યો જણાતો નથી. ગુજરાતી ભાષાના ધણા પુસ્તકમા આરી અ પનસ્થા જોનામા આવે છે, પણ સાહિત્યસભાએના લેખોમા કે સાહિત્યપરિપદના નામથી છપાતી યાદીમા જોડણી કે ભાષાના અવિનાદિત શબ્દોમા પણ દોષ જોનામા આવે તો તે કેટલાકને અદ્યન્તવ્ય લાગે તેમા મને નથી લાગતું કે તેઓ દોષપાત્ર છે ત્રીજા સાહિત્યપરિપદની યાદીમા 'પ્રાનાત્ય' એવા શબ્દ હતો તે હને તે વર્તમાનપત્રે તે પુસ્તકમા પ્રચલિત ચર્ચ ગયો છે જેવી રીતે 'જ્વલામિદ', 'પાશ્વિમાત્ય' અદિ અગુદ્ ગળ્દોનો સારા લેખોમાથી બહિષ્કાર થયો છે તેમ ક્ષવક્રમે એનો પણ બહિષ્કાર યજેજ એ તો નિસર્ગ છે સસ્તુત ભાષા એ હાન બોનાતી ભાષા નથી ને એરી ભાષામા આપણી ઝઝઝ પ્રમાણે શબ્દો ઘડનાનો આપણને અધિકાર નથી ત્ય પ્રલય 'દક્ષિણ' ને 'પશ્ચાત' શબ્દોને લાગી 'દક્ષિણત્ય' ને 'પાશ્વત્ય' શબ્દો અને છે, 'પૂર્વ'ને એક્ર યય લાગી 'પ્રાનાત્ય' કે 'પશ્ચિમ' ને લાગી 'પાશ્વિમાય' શબ્દ થતો નથી આના અગુદ્ શબ્દો સાહિત્યપરિપદના લેખને ગેલ્લા આપના નથી એટલુજ નદિ, પણ ધણા લેખકને ઉન્માર્ગે મનાવે છે હાનના ધણા લેખકો-નિર્જિવદાપયના પદ્ધતિધારી લેખકો ને અન્ય ત્રિષ્ટ લેખકો પણ જોડણીની બામનમા આજ પ્રમાણે દોરવાય છે ચતન વિચાર કરી અસુજ જોડણી પસદ કરી હોય એવું તેમના લેખમા જુધા જોનામા આવતું નથી. એના લેખકો પ્રતિ અમારી નમ્ર ખચના છે કે તેમણે એ વિશે અત્યંત વિચાર કરવે, જેમણે એ વિષય

૩૩૨ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

પરિપદ ભરાયા પછી જોડણી અને લિપી કમિટી માટે સભાએ સવાલો ધડયા હતા.' પણ કંઈક ઊત્પન્ન થયું જણાતું નથી. સભાએ એ વિશે લક્ષ આપ્યું હોય એમ જણાતું નથી; કેમકે સભાએ સવાલો ધડયા હતા એ અર્થવાળા સભાના રિપોર્ટના વાક્યમાંજ 'લિપી' શબ્દ અશુદ્ધ-દીર્ઘ ધધી છાપ્યો છે; ને એ તો કદાચ છાપાનો દોષ ગણાય; પરંતુ સભાના ૨૫ મી ઑક્ટોબર ૧૯૦૮ના ઉદ્દેશ વગેરે દર્શાવનાર લેખમાં ને ૨૪ મી માર્ચ ૧૯૧૦ ના ૧૯૦૪ થી ૧૯૧૦ સુધીના રિપોર્ટમાં જોડણીની જુદી જુદી પદ્ધતિજ સ્વીકારાયેલી છે. એકમાં 'પરિપદ'ને તે 'પરિપદમાં' છે, તો બીજામાં 'પરિપદ'ને 'પરિપદ'ની છે; એકમાં 'સસ્તુ' તો બીજામાં 'સસ્તું' છે; એકમાં 'તહેમના,' 'જહેમની' વગેરેમાં હકાર રાખ્યો છે, તો બીજામાં નથી. આ તો થોડાક તકરારી વિષયનાજ બેદ દર્શાવ્યા. એકે લેખ દોષરહિત નથી. દરેકમાં તાત્સમ શબ્દોમાં પણ અનેક દોષ છે ને શબ્દો જૂટા રાખવામાં પણ કંઈ નિયમ લક્ષમાં ગણ્યો જણાતો નથી. ગુજરાતી ભાષાનાં ધણાં પુસ્તકોમાં આવી અવ્યવસ્થા જોવામાં આવે છે; પણ સાહિત્યસભાઓના લેખોમાં કે સાહિત્યપરિપદના નામથી છપાતી યાદીમાં જોડણી કે ભાષાના અવિવાદિત શબ્દોમાં પણ દોષ જોવામાં આવે તો તે કેટલાકને અદ્યન્તવ્ય લાગે તેમાં મને નથી લાગતું કે તેઓ દોષપાત્ર છે. ત્રીજી સાહિત્યપરિપદની યાદીમાં 'પૌર્વાત્ય' એવો શબ્દ હતો ને હવે તે વર્તમાનપત્રે ને પુસ્તકોમાં પ્રચલિત થઈ ગયો છે. જેવી રીતે 'સ્વભાષિક', 'પાશ્ચિમાત્ય' આદિ અશુદ્ધ શબ્દોનો સારા લેખોમાંથી બહિષ્કાર થયો છે તેમ ક્ષણક્રમે એનો પણ બહિષ્કાર થશેજ એ તો નિઃસંશય છે. સંસ્કૃત ભાષા એ હાલ જોવાતી ભાષા નથી ને એવી ભાષામાં આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે શબ્દો ધડવાનો આપણને અધિકાર નથી. ત્ય પ્રત્યય 'દક્ષિણ' ને 'પશ્ચાત્' શબ્દોને લાગી 'દક્ષિણાત્ય' ને 'પાશ્ચાત્ય' શબ્દો બને છે, 'પૂર્વ'ને એપ્રત્યય લાગી 'પૌર્વાત્ય' કે 'પશ્ચિમ'ને લાગી 'પાશ્ચિમાત્ય' શબ્દ થતો નથી. આવા અશુદ્ધ શબ્દો સાહિત્યપરિપદના લેખને શોભા આપના નથી એટલુંજ નહિ, પરંતુ ધણા લેખકોને ઉન્માદે ચલાવે છે. હાલના ધણા લેખકો-વિશ્વવિદ્યાલયના પદવીધારી લેખકો ને અન્ય શિષ્ટ લેખકો પણ જોડણીની બાબતમાં આજ પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વતંત્ર વિચાર કરી અમુક જોડણી પસંદ કરી હોય એવું તેમના લેખમાં જાણ્યા જોવામાં આવતું નથી. એવા લેખકો પ્રતિ અમારી નમ્ર પાત્રના છે કે તેમણે એ વિશે સ્વતંત્ર વિચાર કરવો, જેમણે એ વિષય

અકાર.	ઉદ્દેશ્ય.	વિધેય.		વિધેય વર્ણક.
		ક્રિયા.	પૂરક.	
મિત્ર	સિદ્ધાન્ત.	એવો —લીલો પ્રકાર— હોતાં નથી	નીકળે છે	ઉપર જે વર્ણન— તે પરથી. (હેતુ- વાચક)
ગૌત્મ મિત્ર—નામવાચક. (‘એવા’ સાથે સમાન- વિભાકતક, માટે નામ- વચક.)	ગુલાબ.		દેખાય. કાળું	૧ લીલો પ્રકાર— પડેતો (સંકેતવાળો) ૨ ગુલાબ—લે છે. (હેતુવાચક) ૩ ગુલાબમાં —હોતાં નથી. (હેતુવાચક ૨ સાથે યોગ છે)
દ્રવ્યવિશેષણ વાચક (સંકે- તવાચક ‘દેખાય’ સાથે સંબંધ છે).	પ્રકાર	લીલો	પડે	રાતા ગુલાબ પર (સ્થળવાળો)

શબ્દોને લ
લાગી પાવતી.

અશુદ્ધ શબ્દો સાથે
પરંતુ ઘણા લેખકોને છે.
પદ્ધતીધારી લેખકો ને આ
પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વત
તેમના લેખમાં બહુધા
નમ્ર વાચના છે કે તેમ

આ લીલો પ્રકાર—
હોતાં નથી.

આ લીલો પ્રકાર પડે તો

અકાર.	ઉદેશ્ય.	ઉં વર્ધક.	વિધિય.		વિધિં વર્ધક.
			ક્રિયા.	પૂરક.	
શબ્દોને લાગી 'પૌર્વા'.					
મિશ્ર	સિદ્ધાન્ત.	એવા —લીલો પ્રકાર— હોતાં નથી	નીકળે છે		ઉપર ને વર્ણન— તે પરથી. (હિતુ- વાચક)
ગૌણ મિશ્ર—નામવાચક. (‘એવા’ સાથે સમાન- વિભાકતક, મટે નામ- વ.કય.)	શુદ્ધાઅ.		દેખાય.	કાળું	૧ લીલો પ્રકાર— પડેતાં (સંકેતવાન) ૨ શુદ્ધાઅ—લે છે. (હિતુવાચક) ૩ શુદ્ધાઅમાં —હોતાં નથી. (હિતુવાચક ૨ સાથે યોગ છે)
ક્રિયાવિશેષણ વાક્ય (સંકે- તવાચક ‘દેખાય’ સાથે સંબંધ છે).	પ્રકાર	લીલો	પડે		શતા શુદ્ધાઅ પર (સ્થળવાન)

અશુદ્ધ શબ્દો સાં.
પરંતુ ઘણા લેખકોને છે.
પદવીધારી લેખકો ને આ
પ્રમાણે દોરવાય છે. સ્વતં
તેમના લેખમાં જાણીતા
નમ્ર પાચના છે કે તેમ

જ લીલો પ્રકાર—
હોતાં નથી.

જ લીલો પ્રકાર પડે તો

ને છાત્રાને પ્રાણીઓ— દયાત છે.	ગૌણવશેષણ * સંક્રિયિત, જે વાક્યોનું એક)	છોડવા અને પ્રાણીઓ	છે	દયાત	હમણા (કાળવસન)
હમણાના—તપાસીએ	ગૌણ દ્વિયાવિન	આપણે	તપાસીએ	પાછલા- ખડકા	હમણાના—માંડી (અવધિવાન)
એ સધળામાંથી— ઉગારી સેતા	મિત્ર	સાર	નીકળે છે		એ સધળામાંથી (સધળવાન)
અ સંસારનાં—આનન્દી રહેતા	ગૌણ નામન ('એ ' નું સમાનવિભક્તિક)	પોતે	રહેતા	શાન્ત અને આનન્દી	૧—સંસારનાં નશંતે (રીતવાન) ૨ ધૃશ્વર ઉપર— રાખી (રીતવાન)
■ સંસારનાં—એમ	દ્વિયાવિન	કર્ષ	થયું હોય નહિ	આ લોકન- કવિને	સંસારનાં—વચ્ચે (સ્થિતિવાન)

* ને છાત્રા હમણા દયાત છે અને ને પ્રાણીઓ હમણા દયાત છે—એ જે વાક્યોનું એક થયું છે.

ને છોડવા ને પ્રાણીઓ— હયાત છે.	ગોણુવશેષ્ય* સંક્રિયિત, જે વાક્યોનું એક)	છોડવા અને પ્રાણીઓ	છે	હયાત	હમણા (કાળવસ)
હમણાના— તપાસીએ	ગોણુ દ્રિયાવિન	આપણે	તપાસીએ	પાઠકા- ખડકા	હમણાના—માંડી (અવધિવાન)
એ સધળામાંથી— ઉગારી લેતા	મિત્ર	સાર	નીકળે છે		એ સધળામાંથી (રથળવાઈ)
અ સંસારનાં—આનન્દી રહેતા	ગોણુ નામન (‘એ’ નું સમાનવિભક્તિક)	પોતે	રહેતા	શાન્ત અને આનન્દી	૧—સંસારનાં નરતિ (રીતવાન) ૨ ધૃશ્વર ઉપર— રાખી (રીતવાન)
જ સંસારનાં—એમ	દ્રિયાવિન	કંઈ	થયું હોય નહિ	આ ભકત- કવિને	સંસારનાં—વચ્ચે (રિમતિવાન)

* ને છોડવા દગણા હયાત છે અને ને પ્રાણીઓ હમણા હયાત છે—એ જે વાક્યોનું એક થયું છે.

વાચનમાળાના ખુલાસા.

(આશુ પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી).

ઉપર પ્રમાણે સામાન્ય ઉપદેશ આપી તે દહ કરવાને ઉદ્દેશરૂપે આપવાનું શરૂ કરતાં ધીરે ભગત કહે છે કે જે જે ભક્તજનોએ આત્માનરૂપી હાથમાંથી વળગી જાનરૂપી નેત્ર વડે જોયું, તેમને અલ્પ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે સગુણ એવા પરમાત્માના ભજનમાં લેહે લાગી-ગઈ. આવા ભજનથી મીરાં, કરમા, શમરી, અને પુરી એ ભક્તો એક પળમાં સંસારસમુદ્રને પેસે પાર ઉતરી ગયા. અહીં 'પળમાં' એ શબ્દ મૂકવામાં ધીરે ભગતનો મર્મ એવો છે કે બીજાઓની માફક ધણે લાંબે દાગે નહિ પણ ધણીજ ટુંક મુદતમાં પરમાત્માની કૃપાથી મળતી સઘોમુક્તિ તેમણે પ્રાપ્ત કરી.

જીવર્ગમાં હૃદયની અત્યંત કામલતા અને પ્રેમનું આધિક્ય હોય છે, તેથી સ્ત્રીઓ પ્રેમભક્તિના મુખ્ય અધિકારી છે એવું દર્શાવવા સ્ત્રીમક્તોનાં નામ પ્રથમ આપી, પુરુષભક્તોમાં પણ તેવોજ ભક્તિનો પ્રવાહ હોઈ શકે છે તે ગોપીચંદ, ભરત, પીપો, સુરદાસ તથા કૃષ્ણરજના દૃષ્ટાંતોથી સિદ્ધ કરે છે. જોય વર્ણુમાંજ ભક્તો યઈ શક્તા હશે એવી શંકા દૂર કરવાને હવે દલકી વર્ણુમાં યઈ ગયલા ભક્તોના દાખલા તરીકે કુમો કુંભાર સદનો કસાઈ, ધનોછ વટ, નાઓ ટાટી, તથા લિલ્લભકત વાત્મીકિતે ગણાવી હરિલીલાના વૈચિત્ર્યનો મુંદર ચિતાર આપે છે.

ઉપલાં સર્વ દૃષ્ટાંતોમાં ઘણે ભાગે સાધારણ પંક્તિના મનુષ્યો છે, અને કેટલાક રાજવંશી છે તોપણ તેમણે રાજકાજ છોડીનેજ ભક્તિ આદરી હતી. આ પરથી કાઈ એવું અનુમાન કરે કે સાંસારિક કાર્યો સાથે ભક્તિનો નિર્વાહ થવો અસંભવિત છે, તો તે પણ અયોગ્ય છે. આનું કારણ ધીરે ભગત એ આપે છે કે ચિત્તની અત્યંત વ્યગ્રતા થવાનો જેમાં સંભવ છે એવો રાજ્યકારણ પદાવતાં છતાં પણ રાગ જનકે ચિત્તની આસક્તિ પરમાત્માને વિષેજ રાખી જીવનમુક્તિની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી.

વાચનમાળાના ખુલાસા.

(ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૦૦ થી).

ઉપર પ્રમાણે સામાન્ય ઉપદેશ આપી તે દહ કરવાને ઉદ્દેશરૂપે આપવાનું શરૂ કરતાં ધીરે ભગત કહે છે કે જે જે ભક્તજનોએ અજ્ઞાનરૂપી જંધમાંથી વળગી જાનરૂપી નેત્ર વડે જોયું, તેમને અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે સગુણ એવા પરમાત્માના ભજનમાં લેહે લાગી-ગઈ. આવા ભજનથી સીરાં, કરમા, શાખરી, અને પુરી એ ભક્તો એક પળમાં સંસારસમુદ્રને પેસે પાર ઉતરી ગયા. અહીં ‘પળમાં’ એ શબ્દ મૂકવામાં ધીરે ભગતનો મર્મ એવો છે કે બીજાઓની માફક ‘ધણે લાંબે દાળે નહિ પણ ધણીજ હુંક મુલતમાં પરમાત્માની કૃપાથી મળતી સઘોમુક્તિ તેમણે પ્રાપ્ત કરી.

સ્ત્રીવર્ગમાં હૃદયની અત્યંત દ્રામલતા અને પ્રેમનું આધિક્ય હોય છે, તેથી સ્ત્રીઓ પ્રેમભક્તિના મુખ્ય અધિકારી છે એવું દર્શાવવા સ્ત્રીભક્તોનાં નામ પ્રથમ આપી, પુરુષભક્તોમાં પણ તેવોજ ભક્તિનો પ્રવાહ હોઈ શકે છે તે ગોપીચંદ, ભરત, પીપો, સુરદાસ તથા કૃષ્ણીચંદના દૃષ્ટાંતોથી સિદ્ધ કરે છે. જોય વર્ણુમાંજ ભક્તો યઈ શક્તા હશે એવી શંકા દૂર કરવાને હવે હલકી વર્ણુમાં યઈ ગયલા ભક્તોના દાખલા તરીકે કુબો હુંભાર સદનો કસાઈ, ધનોછ વાટ, નાભો ટાટી, તથા લિલ્લભક્ત વાલ્મીકિને ગણાવી હરિલીલાના વૈચિત્ર્યનો મુંદર ચિતાર આપે છે.

ઉપરનાં સર્વ દૃષ્ટાંતોમાં ધણે ભાગે સાધારણ પંક્તિના મનુષ્યો છે, અને કેટલાક રાજવંશી છે તોપણ તેમણે રાજકાજ છોડીનેજ ભક્તિ આદરી હતી. આ પરથી કોઈ એવું અનુમાન કરે કે સાંસારિક કાર્યો સાથે ભક્તિનો નિર્વાહ થવો અસંભવિત છે, તો તે પણ અયોગ્ય છે. આનું કારણ ધીરે ભગત એ આપે છે કે ચિત્તની અત્યંત વ્યગ્રતા થવાનો જેમાં સંભવ છે એવો રાજ્યકારણ પલાવનાં છતાં પણ રાજ્ય જાનકે ચિત્તની આસક્તિ પરમાત્માને વિશેષ રાખી જીવનમુક્તિની પદવી પ્રાપ્ત કરી હતી.

સારી રીતે આવી શકશે. પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ ધરાવનાર સ્ત્રીપુરુષના જોડા-
માંથી દૈવયોગે એક બીજાનું વિખટા પડવાનું થાય છે, ત્યારે તેમને જે
અત્યંત કલેશ અથવા વિપ્રયોગનું દુઃખ થાય છે તેનું નામ પરિતાપ. ઉર્વશી
તથા દમયંતીના વિરહથી રાજા પુરુરવાને તથા નળને થયેલાં અસહ્ય દુઃખ
અત્ર દૃષ્ટાંત તરીકે હરકોઈને યાદ આવશે. એ દુઃખમાં કેવા પોકાર થાય
છે તથા આખરે સ્નેહી વિષે કેવી તન્મયતા થાય છે તે સર્વના ખ્યાલમાં
આવી શકે એમ છે. આવાજ પરંતુ અલૌકિક ધોરણો પર ભક્તિમાર્ગીય
પ્રેમમય સિદ્ધિઓનું અંધારણુ છે. તેમના ગ્રંથોમાં આવા પરિતાપની પરાકાષ્ઠા-
તન્મયતાએ પહોંચેલા ભક્તજનોની વિવિધ અવસ્થાઓનું દિગ્દર્શન અનેક
સ્થળે કરાવવામાં આવ્યું હોય છે. આ પરથી સારી રીતે સમજાશે કે
તેમનામાં ભગવન્નામનું ઉચ્ચારણ કરવાના તથા પરમાત્મા સંબંધી કાર્યમાં
મશગૂલ રહેવાના જે નિયમો અંધારા છે તે, તથા પરમાત્માનું ક્ષણભર પણ
વિસ્મરણુ ન થાય એટલુંજ નહિ પણ તેના વિયોગની દુઃખભાવના ક્ષણક્ષણ
વધતી ને વધતીજ રહે એવા જે ઉપાયો યોજવામાં આવે છે તે સધળાનું
મૂળ ઉપર ખતાવેલી ભાવનાઓમાંજ છે.

અલખ લખ ભજન—અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે
સગુણ એવા બ્રહ્મના ભજનની લેહે લાગી એમ અત્ર કહેવામાં આવ્યું છે.
એકજ બ્રહ્મના ‘અલખ’ અને ‘લખ’ એવા જે બે વિશેષણો છે, તે પરસ્પર
વિરુદ્ધ છે. જે નિર્ગુણ છે તે સગુણ નજ હોય, ને જે સગુણ છે તે નિ-
ર્ગુણ નજ હોય એમ સ્વાભાવિક રીતે ધારવામાં આવે, પરંતુ ભક્તિમાર્ગીય
મત આ સંબંધમાં વિલક્ષણજ છે. તેમનો મત એ છે કે એકજ બ્રહ્મ
નાનામાં નાનું છે અને મોટામાં મોટું પણ છે. આ વગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ
ધર્મો એકજ બ્રહ્મને વિષે રહેલા છે. બ્રહ્મ પગ વિનાનું હોવા છતાં ચાલી
સકે છે, એ વગેરે શુદ્ધિના પ્રસારોને આધારે તેઓ એજ મત પ્રતિપાદન
કરે છે કે જે સગુણ છે તેજ નિર્ગુણ છે. એટલું સમજ્યાથી મીરાંબાઈ
તથા નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્તકવિઓ ત પરમાત્મા તરીકે વર્ણવેલા શ્રી-
કૃષ્ણ સંબંધી પદ તથા કીર્તનોનું હાર્દ કંઠક વધારે સારી રીતે સમજી શ-
કાય છે. વળી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે એ ભક્તજનો સગુણ શ્રીકૃ-
ષ્ણને બીજા અવનારોની માફક ન ગણતાં નિર્ગુણ બ્રહ્મ કરતાં કોઈ પણ

સારી રીતે આવી શકશે. પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ ધરાવનાર સ્ત્રીપુરુષના બેડા-
માંથી દૈવયોગે એક બીજાનું વિખૂટા પડવાનું થાય છે, ત્યારે તેમને જે
અત્યંત કલેશ અથવા વિપ્રયોગનું દુઃખ થાય છે તેનું નામ પરિતાપ. ઉર્વશી
તથા દમયંતીના વિરહથી રાગના પુરુરવાને તથા નળને થયેલાં અસહ્ય દુઃખ
અત્ર દૃષ્ટાંત તરીકે હરકોઈને યાદ આવશે. એ દુઃખમાં ઈવા પોકાર થાય
છે તથા આખરે સ્નેહી વિષે કેવી તન્મયતા થાય છે તે સર્વના ખ્યાલમાં
આવી શકે એમ છે. આવાજ પરંતુ અલૌકિક ધોરણો પર ભક્તિમાર્ગીય
પ્રેમમય સિદ્ધિતાનું અંધારણુ છે. તેમના ગ્રંથોમાં આવા પરિતાપની પરાકાષ્ઠા
તન્મયતાએ પહોંચેલા ભક્તજનોની વિવિધ અવસ્થાઓનું દિગ્દર્શન અનેક
સ્થળે કરાવવામાં આવ્યું હોય છે. આ પરથી સારી રીતે સમજાશે કે
તેમનામાં ભગવન્નામનું ઉચ્ચારણ કરવાના તથા પરમાત્મા સંબંધી કાર્યમાં
મરણૂલ રહેવાના જે નિયમો અંધારા છે તે, તથા પરમાત્માનું ક્ષણભર પણ
વિસ્મરણ ન થાય એટલુંજ નહિ પણ તેના વિયોગની દુઃખભાવના ક્ષણક્ષણ
વધતી ને વધતીજ રહે એવા જે ઉપાયો યોજવામાં આવે છે તે સધળાનું
મૂળ ઉપર બતાવેલી ભાવનાઓમાંજ છે.

અલખ લખ ભજન—અલખ એટલે નિર્ગુણ અને લખ એટલે
સગુણ એવા બ્રહ્મના ભજનની લેહે લાગી એમ અત્ર કહેવામાં આવ્યું છે.
એકજ બ્રહ્મના ‘અલખ’ અને ‘લખ’ એવા જે બે વિરોધણો છે, તે પરસ્પર
વિરુદ્ધ છે. જે નિર્ગુણ છે તે સગુણ નજ હોય, ને જે સગુણ છે તે નિ-
ર્ગુણ નજ હોય એમ સ્વાભાવિક રીતે ધારવામાં આવે, પરંતુ ભક્તિમાર્ગીય
મત આ સંબંધમાં વિલક્ષણજ છે. તેમનો મત એ છે કે એકજ બ્રહ્મ
નાનામાં નાનું છે અને મોટામાં મોટું પણ છે. આ વગેરે પરસ્પર વિરુદ્ધ
ધર્મો એકજ બ્રહ્મને વિષે રહેલા છે. બ્રહ્મ પગ વિનાનું હોવા છતાં ચાલી
સકે છે, એ વગેરે શુભિત પ્રમાણોને આધારે તેઓ એજ મત પ્રતિપાદન
કરે છે કે જે સગુણ છે તેજ નિર્ગુણ છે. એટલું સમજ્યાથી મીરાંબાઈ
તથા નરસિંહ મહેતા જેવા ભક્તકવિએ તે પરમાત્મા તરીકે વર્ણવેલા શ્રી-
કૃષ્ણ સંબંધી પદ તથા કીર્તનોનું હાર્દ કંઠક વધારે સારી રીતે સમજી શ-
કાય છે. વળી એટલું પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે એ ભક્તજનો સગુણ શ્રીકૃ-
ષ્ણને બીજા અવતારોની માફક ન ગણતાં નિર્ગુણ બ્રહ્મ કરતાં કોઈ પણ

રૂપીઆ ઉપર કેટલાક આના હતો, તે વધારેમાં વધારે રૂ. ૨૦) સુધી ચલેો હતો. ૨૦ વર્ષથી ઓછી તે ૫૦ વર્ષથી ઉપરની ઉમરવાળા વગેરેને માફી હતી. જિજ્ઞેષા આપનારને સગાઈમાં જવું પડતું નહિ, સગાઈમાં સામાન વગેરેની મદદ આપવી પડતી નહિ ને મુસલમાનને દર વર્ષે પોતાના માલની જકાત આપવી પડતી તે એમને આપવી પડતી નહિ. (અલ્લિગમ્મા ઉપરથી).

જડખે સલાખ (અ. તુ.) જર્ખસલાક. જર્ખ (અ.) = મારવું. સલાક (તુ.) = તમારો મારવો, મુકી મારવી, લાકડીથી મારવું, ફૂટવું. ગુજરાતીમાં મક્રમ, બંધખેસતું, સળંગડ, વગેરે અર્થમાં વપરાય છે.

જલુસ (અ.) જિન્સ.

જતાનખાતું (ફા.) જનાનખાના. સ્ત્રીઓને રહેવાનું કેસાણું, રણુવાસ.

જનાનો (ફા.) જનાના.

જનાખ (અ.) સેવા, હાલુર, પાસે.

જનાખે આલી (અ.) જનાખિઆલી. આલી=મોટી.

જનાવર (ફા.) જાનવર. જાન=જીવ, વર=વાળો. જીવવાળું પ્રાણી. પણ માલુસ વિના ખીજા પ્રાણી માટે વપરાય છે.

જપત (અ.) જખ્ત. નજર રાખવી, બંદોબસ્ત.

જખરદસ્ત (ફા.) જખર્દસ્ત=ઉપર હાથવાળો. બળવાન.

જખાન (ફા.) જીલ, ખોલી, લાપા.

જખે કરવું (અ.) જખ્હ ઉપરથી ગુજરાતી ક્રિયાપદ મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે જાનવરને હલાલ કરવું તે.

જખ્લો (અ.) જુખ્લા. પહેરણુ, કુરતો.

જમા (અ.) જમઅ. એકઠું કરવું. જમઅ=તેણે એકઠું કર્યું ઉપરથી.

જમાઅર્થ (અ. ફા.) જમઅ (અ.), ખર્ચ (ફા.).

જમાન (અ.) જમાઅત. માણુસોનું ટોળું, નાત. જમઅ ઉપરથી.

જમાદાર (અ. ફા.) જમઅદાર. હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો શબ્દ છે. ધરા-નમાં વપરાતો નથી.

રૂપીઆ ઉપર કેટલાક આના હતો, તે વધારેમાં વધારે રૂ. ૨૦) સુધી ગયો હતો. ૨૦ વર્ષથી ઓછી ને. ૫૦ વર્ષથી ઉપરની ઉમરવાળા વગેરેને માફી હતી. જિજ્ઞાસો આપનારને લગાઈમાં જવું પડતું નહિ, લગાઈમાં સામાન વગેરેની મદદ આપવી પડતી નહિ ને મુસલમાનને દર વર્ષે પોતાના માલની જકાત આપવી પડતી તે એમને આપવી પડતી નહિ. (અલ્લિજન્મા ઉપરથી).

જડબે સલાખ (અ. તુ.) જર્ખસલાક. જર્ખ (અ.)=મારવું. રાહાક (ત.)= તમારો મારવો, મુકી મારવી, લાકડીથી મારવું, ફૂટવું. ગુજરાતીમાં મદ્રમ, બંધબેસવું, સગગડ, વગેરે અર્થમાં વપરાય છે.

જાલુસ (અ.) જિન્સ.

જનાનખાનું (ફા.) જનાનખાના. સ્ત્રીઓને રહેવાનું કેસાણું, રસુવાસ.

જનાનો (ફા.) જનાના.

જનાખ (અ.) મેવા, હાથુર, પાસે.

જનાબે આલી (અ.) જનાબિઆલી. આલી=મોટી.

જનાવર (ફા.) જાનવર. જાન=જીવ, વર=વાળો. જીવવાળું ગ્રાણી. પછી માલુસ પિના બીજા ગ્રાણી માટે વપરાય છે.

જપત (અ.) જપ્ત. નજર રાખવી, બંદોબસ્ત.

જખરદસ્ત (ફા.) જખરદસ્ત=ઉપર હાથવાળો. બળવાન.

જખાન (ફા.) જીલ, ખોલી, લાપા.

જખે કરવું (અ.) જખ ઉપરથી ગુજરાતી ક્રિયાપદ. મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે જાનવરને હલાવ કરવું તે.

જખો (અ.) જુખા. પહેરણું, ડુરતો.

જમા (અ.) જમઅ. એકું કરવું. જમઅ=તેણે એકું કર્યું ઉપરથી.

જમાખર્ચ (અ. ફા.) જમઅ (અ.), ખર્ચ (ફા.).

જમાન (અ.) જમાઅત. માલુસોનું ટોળું, નાત. જમઅ ઉપરથી.

જમાદાર (અ. ફા.) જમઅદાર. હિંદુસ્તાનમાં વપરાતો શબ્દ છે. ધરા- નમાં વપરાતો નથી.

૨૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ એથો.

જે કો દોહ હરે કવિયાંશુ, દ્વયણુ આજ અદ્યવેણુ
ખાજે તે નરને મહા માયા, વાંકા બોલ કદાવેણુ
જે કો નિદે, ફેકટ ભુંડાં બેલેણુ
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરેં ચોજેણુ

‘દ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે ‘દ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રચ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રચ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનુ વતન કુંદનપુર, સાતે સાર-સ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને લીલાપુરનો રાયકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજે એક તુલસીદાસ યર્ધ ગયો છે તે આ બે કવિઓથી જુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કથા કહેનાર વ્યાસને, કથા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘દ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંબદ્ધ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્ત જાણ્યા પિનાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે લક્ષીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, દ્રુજનું આખ્યાન કીધું,
એકાદશી રવિવાર + + +
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,
સાંભળતાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દલાલના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યર્ધ ગયા છે, તે અને આ હરિદાસ કવિ, તદ્દન જુદા જુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ જ્યારે વિ. સં. અઠારમા સૈકામાં થયા ત્યારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૩૪૮ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-લાભ ચોથો.

જે કો દોહા કહે: કવિયાંશું, દ્વયણુ આજી અદ્યવેણુ,
ખાજે તે નરને મહા માયા, વાંકા બોલ કદાવેણુ
* * * * * જે કો નિદે, કોટ્ટે ભુંડાં બોલેણુ
મહા માયા પટરાણી હરની, ચાંચડની પેરે ચોળેણુ

‘ધ્રુવાખ્યાન’નો કર્તા તુલસીદાસ, અને આ તુલસીદાસ તદન લુદા લુદા છે, કારણ કે ‘ધ્રુવાખ્યાન’વાળો તુલસીદાસ પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૬૧૪ જણાવે છે, સારે આ કાવ્યનો કર્તા પોતાના કાવ્યની રમ્યા સાલ વિ. સં. ૧૭૩૨ આપે છે. પહેલા કવિનું વતન કુંદનપુર, રાતે સારસ્વત બ્રાહ્મણ, ને પિતાનું નામ માધવદાસ આપે છે, સારે આ કવિ પોતાને હીલાપુરનો રાયકવાડ બ્રાહ્મણ, ને ગણપતરામનો પુત્ર લખે છે.

પરચુરણ પદ લખનારો ત્રીજો એક તુલસીદાસ યદ્ય ગયો છે તે આ બે કવિઓથી લુદો હોય, એમ એનાં રચેલાં પદની ભાષા ઉપરથી માલમ પડે છે.

આ કાવ્યની કયા કહેનાર વ્યાસને, કયા કહેવાના બદલામાં બે વીધાં જમીન મળ્યાનું, મળેલી પ્રત ઉપરથી માલમ પડે છે. આ ઉપરથી તે વખતે કવિના રચનારની, તેમ કહેનારની સારી કદર થતી હશે એમ જણાય છે.

કવિ હરિદાસ—આ કવિએ ‘ધ્રુવાખ્યાન’ નામનું કડવાંમદ્ કાવ્ય રચેલું તે અઘાપિપર્યન્તે જાપાયા પિનાનું છે. તેનાં એકન્દર ૨૨ કડવાં છે. કાવ્યને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત જોવામાં આવે છે.

“સંવત ૧૬૨૭ વર્ષે, ધ્રુજનું આખ્યાન કીધું;
એકાદશી રવિવાર + + +
સ્તંભતીર્થ પુર વૈકુંઠ તોલે, કવિતાનો તાંડાં વાસ,
સાંભળતાં વૈકુંઠ પદ પામે, કહે સેવક હરિદાસ.”

આ ઉપરથી જણાય છે, કે વિ. સં. ૧૬૨૭ માં આ કાવ્ય રચ્યું છે, તેમ કવિ ખંભાતના વતની છે.

મહાકવિ પ્રેમાનન્દભાઈના શિષ્યમંડળમાં હરિદાસ નામના કવિ યદ્ય ગયા છે, તે અને આં હરિદાસ કવિ, તદન લુદા લુદા છે, કારણ કે, પ્રેમાનન્દ શિષ્ય હરિદાસ કવિ જ્યારે વિ. સં. અઠારમા સૈકામાં ચલા સારે આ કવિ વિ. સં. ૧૬૨૭ માં હયાત હતા.

૩૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથા:

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈકે સારી છે.

કવિ નાકર—વિદુરની વિનંતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

રણછોડભક્ત—રાસ પંચાખ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ઘણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

અખોભક્ત—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાંત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજુ સુધી છપાયા વિનાના હાથ આવ્યા છે.

કવિ ભીમ—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા પોદશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૃ. કા. ના યોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશ છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોલવ ભક્તિ દેજો, ભીમને ભાંભણે,”

માધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ કાર્યરથ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ એજ કવિઓ હાલ માલમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજા કાવ્યોમાં જેમ ‘વલણ’ ઉચલો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘ડાઢ’ નામનો રાગ મૂકી કડવું શરૂ કરેલું છે.

૩૫૦ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથા :

તેમાં સુખસાગર, ચરણદાસ, લક્ષ્મણદાસ, અને બાળકદાસની રચેલી કવિતા વધારે અને કંઈક સારી છે.

કવિ નાકર—વિદુરની વિનતિ નામનું એકજ રાગનું ૨૭ તુકાનું એક નાનું કાવ્ય રચ્યું છે. “વિદુરને ઘેર કૃષ્ણ પધાર્યા” વાળું.

રણછોડભક્ત—રાસ પંચાધ્યાયી નામનું આઠ કડવાનું એક નાનું કાવ્ય એમણે બનાવ્યું છે. તેમજ રામાયણના સારનું એક નવ કડવાનું બીજું કાવ્ય પણ તેમનુંજ બનાવેલું છે. આમાં બીજા કાવ્ય કરતાં પહેલું કાવ્ય ધણું રસિક હોવાથી તેની ઘણી પ્રતો જોવામાં આવે છે તે વિના ‘કૃષ્ણ-જીવણ’ ના દ્વાદશ મહિના પણ આજ કવિના રચેલા છે.

અખોભક્ત—આ પ્રખ્યાત વેદાંતી કવિએ ગુજરાતી ભાષા ઉપરાન્ત હિન્દી ભાષામાં પણ કેટલીક વેદાંત વિષયની કવિતા રચી છે. તેમાંના ૨૩ કુંડળિયા હજી સુધી છપાયા વિનાના હાય આવ્યા છે.

કવિ ભીમ—સિદ્ધપુરના આ પ્રખ્યાત જૂના કવિની ‘હરિલીલા ચોડશ કળા’ નામનું કાવ્ય, બૂ. કા. ના યોથા ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે, તે વિના તેમણે પોતાના નામ ઉપરથી ભીમગીતા નામનું એકજ રાગનું એક કાવ્ય રચ્યું છે તેમાં શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે, ઓધવજી સાથે, ગોપીઓને કહાવેલો સંદેશો છે. તેને છેડે લખે છે, કે

“લવોલવ ભક્તિ દેખે, ભીમને ભાંભણે,”

આધવદાસ—સિદ્ધપુર પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ જેમ ‘નરસિંહ મહેતાના જીવન ચરિત્ર’ નો વિષય લઈ તેમના દરેક પ્રસંગનાં જુદાં જુદાં મોટાં કાવ્ય રચ્યાં છે, તેમ આ આધવદાસ કવિએ દશમ ભાગવતનો વિષય લઈ, તેમાંના જુદા જુદા વિષયોનાં મોટાં મોટાં કાવ્યો રચ્યાં છે. મુખ્ય કાવ્યના પેટામાં આવાં જુદાં જુદાં કાવ્યો રચનારામાં આ બેજ કવિઓ હાલ માલમ પડે છે. આ પેટા કાવ્યોની હકીકત આ નીચે આપવામાં આવી છે.

૧ ભ્રમરગીતા—આ ૪૧ કડવાના મોટા કાવ્યમાં કવિએ પોતાની કલમ ખરેખરી અજમાવી છે, ને જેમ બને તેમ તેને રસિક કરવા માટે બાકી ગ્રાખ્યું નથી. કડવાને પ્રારંભે, બીજાં કાવ્યોમાં જેમ ‘વલણ’ ઉથલો કે સાખીઓ જોવામાં આવે છે, તેમ આ કાવ્યમાં ‘ડોહ’ નામનો રાગ મૂકી, કડવું શરૂ કરેલું છે.

૩૫૨ શુ૦ પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

૨ ઓખાહરણ—દશમ ભાગવતના ૬૨, ને ૬૩ માં અધ્યાય ઉપરથી આ કાવ્ય રચ્યાનું જણાય છે, તે વિના તેમણે સંસ્કૃત હરિવંશ નામના કાવ્યનો આધાર લીધાનું તેઓ પોતે જણાવે છે. મહાકવિ પ્રેમાનન્દ-ભાઈકૃત મૂળ ‘ઓખાહરણ’નાં ત્યારે ૨૯ કડવાં છે, ત્યારે આ કવિએ ૨૮ કડવાંમાં આ કાવ્ય પૂરું કર્યું છે. હરિવંશનો આધાર લેવાથી તેમાંની કેટલીક હકીકત પ્રેમાનન્દના ‘ઓખાહરણ’થી જુદી પડે છે.

૩ કંસવધ—આ આખ્યાનનાં કુલ ૧૭ કડવાં છે, પણ પૂર્વાપર સંબન્ધ બેસાડવા માટે તેમાં પહેલાંનો થોડોક ભાગ ઉમેરેલો છે. વિષય જાણીતો છે.

૪ રાસપંચાધ્યાયી—શુન્દરાતી ભાષાના ઘણાખરા જૂના કવિ-ઓએ આ વિષય પર પોતાની કલમ અજમાવી છે, તે પ્રમાણે આ કવિએ પણ આ કાવ્યની રચના કરવામાં કચ્છરા રાખી નથી. કડવાંબદ્ધ ન રાખતાં આ કાવ્ય પદ્યબંધ રાખેલું છે, ને દરેક પદને મધ્યે ‘વળણ’ ને બદલે દોહરા મૂકેલા છે.

૫ રૂદ્રિમણીહરણ—આ ૧૭ કડવાંનું કાવ્ય છે, વિષય જાણીતો છે.

૬ લક્ષ્મણાહરણ—આ કાવ્ય નાનું પણ રસિક છે.

૭ નાગદમણ—આ કાવ્યમાં કવિએ રસ અને અલંકારની સારી જમાવટ કરી છે. ઉપરના કાવ્ય કરતાં સહેજ નહાનું છે.

ઉપરનાં કાવ્યો સિવાય ગોવર્દનલીલા, બળદેવતીધાંટન, શાશ્વવધ, પાંડવ અશ્વમેધ, અને જરાસંધવધ, નામનાં દુકાં, પણ વાંગવા લાયક કાવ્યો છે.

આ દશમ ભાગવતના—કહો કે ઉપરનાં આખ્યાનો—પાછળ કવિ પોતાની કેટલીક હકીકત નીચે પ્રમાણે આપે છે.

‘સંવત્ સત્તર પંચોતર ને શાકની સંખ્યા કહું,

પંદરસે ને એકોતર તે, દક્ષિણાયન રવિને લહું;

ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ દ્વિતીયા, ચંદ્ર શુધ વાસર વળી,

ઢોલવ યોગ તૈતલ કર્યું ને, નક્ષત્ર રેવતી ને મળી

૧ આ વર્ષ બરોબર મળતાં આવતાં નથી. મજેલી પ્રતમાથી અસદ્ પ્રમાણે આ ઉતારો આપ્યો છે.

૩૫૨ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

૨ ઓખાહરણ—દશમ ભાગવતના ૬૨, ને ૬૩ માં અંખ્યાય ઉપરથી આ કાવ્ય રચ્યાનું જણાયું છે, તે વિના તેમણે સંસ્કૃત હરિવંશ નામના કાવ્યનો આધાર લીધાનું તેઓ પોતે જણાવે છે. મહાકવિ પ્રેમાનન્દ-ભાષકૃત મૂળ ‘ઓખાહરણ’નાં વ્યારે ૨૯ કડવાં છે, સારે આ કવિએ ૨૮ કડવાંમાં આ કાવ્ય પૂરું કર્યું છે. હરિવંશનો આધાર લેવાથી તેમાંની કેટલીક હકીકત પ્રેમાનન્દના ‘ઓખાહરણ’થી જુદી પડે છે.

૩ હંસવધ—આ આખ્યાનનાં કુલ ૧૭ કડવાં છે, પણ પૂર્વપર સંબન્ધ બેસાડવા માટે તેમાં પહેલાંનો થોડોક ભાગ ઉમેરેલો છે. વિષય જાણીતો છે.

૪ રાસપંચાધ્યાયી—ગુજરાતી ભાષાના ઘણાખરા જૂના કવિ-ઓએ આ વિષય પર પોતાની કલમ અજમાવી છે, તે પ્રમાણે આ કવિએ પણ આ કાવ્યની રચના કરવામાં કયાસ રાખી નથી. કડવાંખંદ ન રાખતાં આ કાવ્ય પદબંધ રાખેલું છે, ને દરેક પદને મથાળે ‘વળણુ’ ને બદલે દોહરા મૂકેલા છે.

૫ રૂક્મિણીહરણ—આ ૧૭ કડવાંનું કાવ્ય છે, વિષય જાણીતો છે.

૬ લક્ષ્મણાહરણ—આ કાવ્ય નાનું પણ રસિક છે.

૭ નાગદમણ—આ કાવ્યમાં કવિએ રસ અને અલંકારની સારી જમાવટ કરી છે. ઉપરના કાવ્ય કરતાં સહેજ ન્હાનું છે.

ઉપરનાં કાવ્યો સિવાય જોવર્દનલીલા, બ્રજદેવતીચાંદન, શાસ્ત્રવધ, પાંડવ અશ્વમેધ, અને જરાસંધવધ, નામનાં દુકાં, પણ વાંચવા લાયક કાવ્યો છે.

આ દશમ ભાગવતના—ટીકો કે ઉપરનાં આખ્યાનો—પાઞ્જી કવિ પોતાની કેટલીક હકીકત નીચે પ્રમાણે આપે છે.

‘સંવત્ સત્તર પંચોતર ને શાકની સંખ્યા કહું,

પંદરસે ને એકાદર તે, દક્ષિણાયન રવિને લહું:

ભાદ્રપદ કૃષ્ણ પક્ષ દ્વિતીયા, ચંદ્ર ગુપ્ત વાસર વળી,

કૌલવ યોગ તૈતલ કર્યું ને, નક્ષત્ર રેવતી ને મળી.

૧ આ વર્ષ બરોણર મળતાં આવતાં નથી. મગેલી પ્રતમાથી અસદ્ય પ્રમાણે આ ઉતારો આપ્યો છે.

૩૫૪ ગુ. પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

“ કહે હંદ્રાવતી અમો રમત માગી હુતી આ વાર રે,
રાસ રમી ઘેર જાઈશું, હેલાં તે x x ભતાર રે. ”

કવિ જોગ—આ કવિનું કોઈ પણ કાવ્ય, કે પદ હજી સુધી જ-
પાઈને પ્રસિદ્ધ થયેલું જણવામાં નથી. પણ હાલમાં તેમનું ચંદ્રદાસ
નામનું વીસ કડવાનું એક કાવ્ય જડ્યું છે. મળેલી પ્રત ઉપરથી આ કાવ્યની
રચના સાર, કે ખીજી હકીકત માલમ પડતી નથી. કાવ્યના અન્ત-
ભાગમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે.

‘ ઓધારે શ્રી મોરાર રે, તેહેને સંસારનો ફેરો ટળે;
કર જોડી ભોગ લણે, એકે મન જે સાંભળે. ’

આ કાવ્યની હસ્તલિખિત નકલ હાથ આવતાં એમ ધારવામાં આવ્યું,
કે તે ચામખાવાળા જોગ ભકતનું જનાવેલું હશે, પણ પછી કાવ્યની
ભાષા જોતાં, તેમ વિશેષ શોધ કરતાં જણાયું, કે આ બંને કવિ, એક
નહિ, પણ જુદા જુદા છે.

એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે સુરતમાં જે જોગ શેરી, અને નવ-
સારીમાં જે જોગની દહેરી કહેવાય છે તે આ કવિના નામ ઉપરથી છે.
આ વાત જો ખરી હોય તો આ કોઈ પ્રખ્યાત માણસ હોવા જોઈએ.

ઈન્દ્રાણી—કારનાયનાં છૂટક પદ.

કાશીદાસ—નીતિની છૂટક કવિતા. આપનું નામ મોરારજી, માટે
લુહાર, પતન દયાદર, પણ ધંધા માટે કારેલા ગામમાં રહેતો હતો.

ચોરાશી કોશની વ્રજ પરિક્રમાનું—એકજ રાગનું કાવ્ય. કર્તા
જણાતો નથી. વિષય સહુને જણીતો છે.

‘ જ રે વન ઉપવન ફર્યા કર જોડ,
શ્રી વ્રજભુખણજીએ પૂર્યા કોડ. ’

આ છેલ્લી કડીમાં ‘વ્રજભુખણ’ નામ કવિનું નહિ, પણ શ્રી કૃષ્ણ
મહારાજને ટેકાણે હશે.

ભવાનીદાસ—કવિ ધનદાસકૃત અર્જુનગીતાનાં જેવડું, ને તેવા
રાગનું, ધ્યાનગીતા નામનું કાવ્ય આ કવિએ રચ્યું છે. લખ્યા સાલ વિ.
સં. ૧૮૨૩, મહા સુદિ ૧૩.

૩૫૪ શુન્ પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ ચોથો.

“ કહે ઈંદ્રાવતી અમો રમત માગી હુતી આ વાર રે,
રાસ રમી ઘેર નાદશિ, હેલાં તે x x ભતાર રે.”

કવિ જોગ—આ કવિનું કોઈ પણ કાવ્ય, કે પદ હજી સુધી જ-
પાઈને પ્રસિદ્ધ થયેલું જાણવામાં નથી. પણ હાલમાં તેમનું ચંદ્રદાસ
નામનું વીસ કડવાનું એક કાવ્ય જડ્યું છે. મળેલી પ્રત ઉપરથી આ કાવ્યની
રચના સાલ, કે બીજી હકીકત માલમ પડતી નથી. કાવ્યના અન્ત-
ભાગમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે.

‘ આધારે શ્રી મોરાર રે, તેહેને સંસારનો ફેરો ટળે;
કર જોડી ભોગ લણે, એકે મન જે સાંભળે.’

આ કાવ્યની હસ્તલિખિત નકલ હાથ આવતાં એમ ધારવામાં આવ્યું,
કે તે આજખાવાળા જોગ ભકતનું બનાવેલું હશે, પણ પછી કાવ્યની
ભાષા જોતાં, તેમ વિશેષ શોધ કરતાં જણાયું, કે આ બંને કવિ, એક
નહિ, પણ જુદા જુદા છે.

એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે, કે સુરતમાં જે જોગ શેરી, અને નવ-
સારીમાં જે ભોજની દહેરી કહેવાય છે તે આ કવિના નામ ઉપરથી છે.
આ વાત જો ખરી હોય તો આ કોઈ પ્રખ્યાત માણસ હોવા જોઈએ.

ઈન્દ્રિયાર્થ—કારનાયનાં છૂટક પદ.

દાશીદાસ—નીતિની છૂટક કવિતા. આપનું નામ મોરારજી, માટે
જુહાર, વતન દયાદરા, પણ ધંધા માટે કારેલા ગામમાં રહેતો હતો.

ચોરાશી કોરાની વ્રજ પરિક્રમાનું—એકજ રાગનું કાવ્ય. કર્તા
જણાતો નથી. વિષય સહુને જાણીતો છે.

‘ જ રે વન ઉપવન ક્યાં કર જોડ,

શ્રી વ્રજભુખણજીએ પૂર્વા કોડ.’

આ છેલ્લી કડીમાં ‘વ્રજભુખણ’ નામ કવિનું નહિ, પણ શ્રી કૃષ્ણ
મહારાજને ઠેકાણે હશે.

લવાનીદાસ—કવિ ધનદાસકૃત અર્જુનગીતાનાં જેવું, ને તેવા
રાગનું ધ્યાનગીતા નામનું કાવ્ય આ કવિએ રચ્યું છે. લખ્યા સાલ વિ.
સં. ૧૮૨૩, મહા સુદિ ૧૩.

ક્રેપક ગું પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય—ભાગ ચોથો.

રેણી, થરહરે, લલે, અમુ, દદામાં, ઘેંધાટ, ઝૂઝાર, આંગ-
રૂખી, ઘૂંઘરવટ, વગેરે.

વળી રામાયણ, ન્યારે કડવાંજલ છે, ત્યારે આ મોટું કાવ્ય દોહરા
ચોપાઈમાં છે. આ કાવ્યના જેટખડ, અમરખંડ, સુન્દરખંડ, અને લઘુખડ,
એમ ચાર ભાગ પાડેલા છે. સંસ્કૃત 'કથાસરિત્સાગર'ના ગ્રંથમાં આવેલી
નરવાહન રાજની કથાને મળતી આ કાવ્યની કથાનો થોડોક ભાગ જણાય છે.

મોતિરામ ભક્ત—ભર્યના આ દશા શ્રીમાળી ભક્તકવિએ 'નર-
સિદ્ધ મહેતાના ખાપનું શ્રાદ્ધ,' 'કુંવરઆઈનું મોસાળું,' અને 'શામળશાહના
વિવાહ'નાં કાવ્ય રચ્યાં છે. તે વિના તેમણે ખીજી જૂટક કવિતા પણ બ-
નાવી છે. આ કાવ્યોમાં ધીરાની કાફી અને સવૈયા બહુ વાપરેલા છે.

રેવાશંકર—આ કવિએ મહાભારતના સારનું કાવ્ય રચ્યું છે તે
ઘણાખરા માણસદ વ્યાસો વચ્ચે છે. તે વિના તેમનું 'જલંધર આખ્યાન'
ઘણું શોકપ્રિય હોવાથી વર્ષાઋતુમાં ઘણાં ગામોમાં વંચાય છે. વળી તે-
મણે હિન્દી ભાષામાં પણ કવિતા બનાવી છે, તેમ કાવ્ય વિના જૂટક પણ
પણ બનાવ્યાં છે.

ગામડી મહેતાજીના ધધા ઉપરાન્ત તેઓ વૈદક અને જ્યોતિષ શાસ્ત્ર
પણ સાફ જાણતા હતા, તેમ કવિતા પણ કરતા હતા. કહે છે કે તેઓ
જમણા પગના અંગૂઠાથી એવા સરસ 'અક્ષર લખના, કે તે હાથના જેવાજ
માલમ પડતા.

આ પાછળના બે કવિઓ છેક હમણા થઈ ગયા છે. જૂની પદ્ધતિ
પ્રમાણે કડવાંજલ આખ્યાનકરોમાં આ કવિ છેલામાં છેલા થઈ ગયલા
જણાય છે.

અધિયા તા. ૨૬

તા. ૧૪-૭-૧૦.

} જગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ.

કેપડ ગું પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કવિઓનાં અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય-ભાગ યોથો.

રેણી, થરહરે, લલે, અમુ, દદામાં, ઘેંધાર, જૂઝાર, આંગ-
રૂખી, ઘૂંઘરવટ, વગેરે.

વળી રામાયણ, ન્યારે કડવાંબદ્ધ છે, 'લારે આં મોંતું કાવ્ય દોહરા
ચોપાઈમાં છે. આ કાવ્યના જોટખંડ, અમરખંડ, સુન્દરખંડ, અને લઘુખંડ,
એમ ચાર ભાગ પાડેલા છે. સંસ્કૃત 'કથાસરિત્સાગર'ના ગ્રંથમાં આવેલી
નરવાહન રાજની કથાને મળતી આ કાવ્યની કથાનો થોડોક ભાગ જણાય છે.

મોતિરામ ભક્ત—ભરચના આ દશા શ્રીમાળી ભક્તકવિએ 'નર-
સિદ્ધ મહેતાના આપતું શ્રાદ્ધ,' 'કુંવરઆઇનું મોસાળું,' અને 'શામળશાહના
વિવાહ'નાં કાવ્ય રચ્યાં છે. તે વિના તેમણે બીજી છૂટક કવિતા પણ બ-
નાવી છે. આ કાવ્યોમાં ધીરાની કાફી અને સવૈયા બહુ વાપરેલા છે.

રેવાશંકર—આ કવિએ મહાભારતના સારનું કાવ્ય રચ્યું છે તે
ઘણાખરા માણુભટ્ટ વ્યાસો વાંચે છે. તે વિના તેમનું 'જાલંધર આખ્યાન'
ઘણું ક્ષોકપ્રિય હોવાથી વર્ધાનતુમાં ઘણાં ગામોમાં વંચાય છે. વળી તે-
મણે હિન્દી ભાષામાં પણ કવિતા બનાવી છે, તેમ કાવ્ય વિના છૂટક પદ
પણ બનાવ્યાં છે.

ગામડી મહેતાજીના ધંધા ઉપરાન્ત તેઓ વૈદક અને જ્યોતિષ શાસ્ત્ર
પણ સાફ જાણુતા હતા, તેમ કવિતા પણ કરતા હતા. કહે છે કે તેઓ
જમણા પગના અંગૂઠાથી એવા સરસ અક્ષર લખના, કે તે હાથના જેવાજ
માલમ પડતા.

આ પાછળના બે કવિઓ છેક હમણા યર્ષ ગયા છે. જૂની પદ્ધતિ
પ્રમાણે કડવાંબદ્ધ આખ્યાનકારોમાં આ કવિ છેલામાં છેલા યર્ષ ગયેલા
જણાય છે.

અધિયા તા. ૨૬૬

તા. ૧૪-૭-૧૦.

} ઇગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ.

the day of
Vaikuntha Eka-
dashi in the
year Sadara-
na).

અમરકોઠઈ (A-
mar Kothai).
એની અંગ્રેજી બ-
ગાલી, કે બીજી
કોઈ ભાષામાં પ્ર-
ગટ થયેલી નહીં.

મુદ્ધિખિવતન
(Mubib-i-
watan).

ગોર-ઓ-હિંદુ-
મુસલમાન (Goru-
o-Hindu—Mu-
salman).

બંગાલી ભાષામાં કવિતાઓની
ચોપડી ફરીદપુરના ભુવન મો-
હનદાસ ગુપ્તે લખેલી, કાકામાં
અર્ધનિયોલામાં 'અદર્શ' પ્રેસમાં
છપાએલી, અને કલકત્તામાં
કૌનવોલિસ મહોદલો નં. ૨૦
મજુમદારની લાઇબ્રરીમાં, એસ.
સી. મજુમદારે પ્રસિદ્ધ કરેલી.

અલ્લાહાબાદના ગુરુપ્રસાદે ઉદ્ધું
ભાષામાં કરેલો કાવ્યસંગ્રહ,
અને અલ્લાહાબાદમાં દેશસેવક
પ્રેસમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલા.

બંગાલી ભાષામાં ખેડકર-
અર્ધન-ઉત્પન્નસ્થાને લખેલું,
કલકત્તામાં હૈલવેલ ગલીમાં
નં. ૧૮માં હમીદીયા પ્રેસમાં
છપાએલું, અને એર્ધન અલી
નામના કેઈ રાખસે પ્રાસદ્ધ
કરેલું.

નં. ૩૧૧૬ જમુ-
ડિસ્ત્રિક્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ,
કિલ્લે મુંબઈ, ૨૭-
મી મે ૧૯૧૧

નં. ૩૩૬૧ જમુ
ડિસ્ત્રિક્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ
કિલ્લે મુંબઈ, ૧
મી જુન ૧૯૧૧

નં. ૩૯૯૯ જમુ-
ડિસ્ત્રિક્ટ ડિપાર્ટમેન્ટ,
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૧
મી જુલાઈ ૧૯૧૧

નીચેનું ચોપાનીઉ જમીન યા દરિઆ માગે ખિટિય હંડિઆમાં લાવ-
વાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના સી કસ્ટમ્સ
એક્ટના સેકશન ૧૯ ની રીઝએ મના કરવામાં આવે છે.

અંગ્રેજીમાં છપાયેલું.

ચોપાનીઆનું નામ.	વિશેષ હકીકત.	સરકારી કરાવ નખર તથા તારીખ.
'૧૦ માં મે-' એ નામના પાનીઆની કોઈ પણ નકલ.	૧૦ માં મે ૧૯૧૧ ની તા- રીખનું અંગ્રેજીમાં લખેલું.	નં. ૭૧૧૬ રેવન્યુ ડિ- પાર્ટમેન્ટ, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૨.

the day of
Vaikuntha Eka-
dashi in the
year Sadara-
na).

અમરકોઠઈ (A-
mar Kothai).
એની અંગ્રેજી બે-
ંગાલી, કે બીજી
કોઈ ભાષામાં પ્ર-
ગટ થયેલી નહીં.

મુબિબિયતન
(Mubib-i-
watan).

ગોરુ-ઓ-હિંદુ-
મુસલમાન (Goru-
o-Hindu—Mu-
salman).

બંગાલી ભાષામાં કવિતાઓની
ચોપડી ફરીદપુરના ભુવન મો-
હનદાસ મુખે લખેલી, કાકામાં
અર્ધનિયોલામાં 'અદર્શ' પ્રેસમાં
છપાએલી, અને કલકત્તામાં
કૌર્નવૉલિસ મહોડલો નં. ૨૦
મહુમદારની લાઇબ્રરીમાં, એસ.
સી. મહુમદારે પ્રસિદ્ધ કરેલી.

અદલાલાખાદના ગુરુપ્રસાદે ઉર્દુ
ભાષામાં કરેલો કાવ્યસંગ્રહ,
અને અદલાલાખાદમાં દેશસેવક
પ્રેસમાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલા.

બંગાલી ભાષામાં ખેડકર-
અર્ધન-ઉત્પન્ન-પ્રસ્થાને લખેલું,
કલકત્તામાં હૉલવેલ ગલીમાં
નં. ૧૮ માં હમીદીઆ પ્રેસમાં
છપાએલું, અને એફન અલી
નામના કેઈ રાખ્સે પ્રાસદ્ધ
કરેલું.

નં. ૩૧૧૬ જમુ-
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,
કિલ્લે મુંબઈ, ૨૭
મી મે ૧૯૧૧

નં. ૩૩૬૧ જમુ-
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,
કિલ્લે મુંબઈ, ૮
મી જુન ૧૯૧૧

નં. ૩૬૯૯ જમુ-
ડિસ્પલ ડિપાર્ટમેન્ટ,
કિલ્લે મુંબઈ, ૧૧
મી જુલાઈ ૧૯૧૧

નીચેનું ચોપાનીઉ જમીન યા દરિઆ માર્ગે બ્રિટિશ ઇન્ડિઆમાં લાવ-
વાની ગવર્નર-જનરલ-ઈન્-કાઉન્સિલ તરફથી ૧૮૭૮ ના સી કસ્ટમ્સ
એક્ટના સેકશન ૧૯ ની રીઝાએ મના કરવામાં આવે છે.

અંગ્રેજીમાં છપાયેલું.

ચોપાનીઆનું નામ.	વિશેષ હકીકત.	સરકારી ઠરાવ નંબર તથા તારીખ.
'૧૦ માં મે-' એ નામના પાનીઆની કોઈ પણ નકલ.	૧૦ માં મે ૧૯૧૧ ની તા- રીખનું અંગ્રેજીમાં લખેલું.	નં. ૭૧૧૬ રેવેન્યુ ડિ- પાર્ટમેન્ટ, કિલ્લે મુંબઈ, ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૧૧.

શિક્ષણસૂત્રાવલી, ઔ. નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને
અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિક્ષણ પદ્ધતિનાં અનેક સૂત્રોનો
પદ્યમાં તથા ગદ્યમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. સંકલ્પરતે તે ખાસ ઉ-
પયોગી છે ક્રમ ૦-૧-૦ પોર્ટલે બુદ્ધ છે કચીશન સંકડે ૨૫, ટકા છે
જોધ્યે તે નીચેને ટેકાણે દોઢ આનાની ટીકાટ મોઢલી મંગાવી લેવું તથા
નીચેનાં પુસ્તકોના ગ્રાહક થવું હોય તો ગ્રાહકોના લેખમાં તાકીદ નીમ નોધાવી.
બંધિતગીતનો ભંડાર ૦-૪-૦ દુનિયાદારીનું કંઠોપેણ ૦-૪-૦ બાળ-
વર્ગ શિક્ષણશુક ૦-૪-૦

કવિગોવર્ધનદાસ ગિરધરદાસ

હેડ માસ્ટર. મ્યુ. યુ. નાયગામ સ્કુલ, મુબઇ.

દીક્ષીવાળા લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં માતીનો સુરમો.

આખની બળતર, કળતર, મજબની ગરમી, નજબો, ખીલ, જાખ, છારો,
છાયા, ફૂલ, પડલ, આંખમાથી પાણીનું ઝરવું, ચોપડા, પરવાળાં લીગેરેને મટાડે
છ. આ સુરમો વિદ્યાર્થીઓને તથા તબખી આંખવાળાને ઘણાજ ઉપયોગી તથા
આશીર્વાદપ્રદ છે.

ક્રમ ૧-૩ નો નામનો સુરમો તો નાની શાશનો ૩. ના
તો નાની શાશનો ૩. ના

૨ નો નામનો સુરમો તો નાની શાશનો ૩. ના
તો નાની શાશનો ૩. ના

૪ નો પાળો સુરમો તો નાની શાશનો ૩. ના
તો નાની શાશનો ૩. ના

૫ નો પાળો સુરમો તો નાની શાશનો ૩. ના
૬ નો લાલ સુરમો શાશ ૧ નો ૩. ના

આંખવાની સખી શીશી સાથે મળશે.

અનાવનાર તથા વેચનાર,
લાલા ખીશનદયાળ ધરમદાસ અત્તરવાળા.

અમદાવાદ

શિક્ષણસૂત્રાવલી, ઓ. નામનું, શિક્ષકો, માતાઓ તથા ઉપદેશકોને
 અતિ ઉપયોગી પુસ્તક છે કે જેની અંદર શિક્ષણ પદ્ધતિનાં અનેક સૂત્રોનો
 પદ્યમાં તેમજ ગદ્યમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. રસિકલોકને તો ખાસ ઉ.
 પયોગી છે કીમત ૦-૧-૦ પોષ્ટેજ બુદ્ધ છે કમીશન સંકડે ૨૫ પૈસા છે
 નોંધ્યે તો નીચેના ટીકાણે દોઢ આનાની ટીકાઈ મોઢલી મંગાવી લેવું તથા
 નીચેનાં પુસ્તકોના ગ્રાહક થયું હોય તો ગ્રાહકોના કીટમાં તાકીદ નીમ નોંધાવો.
 બિહિતસાનનો ભંડાર ૦-૪-૦ દુનિયાદારીનું હકોપજી ૦-૪-૦ બાળ-
 વર્ગ શિક્ષણબુક ૦-૪-૦

કવિ ગોવિંદવર્નદાસ ગિરધરદાસ

હેડ માસ્ટર. મ્યુ. યુ. નાયગામ સ્કુલ, મુંબઇ.

દીક્ષીવાળાં લાલા બીશનદયાળ ધરમદાસનો

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

આખની બજાર, કળતર, મગજની ગરમી, નજબો, ખીલ, કાંખ, ધારી,
 ડાયા, કુહું, પડળ, આખમાંથી પાણીનું ઝરવું, ચોપડા, પરવાળાં વીગેરેને મટાડે
 છે આ સુરમો વિવિધાંબોને તેમાં નજબો આખવાળાંને લેણાં ઉપયોગી સ્થા
 આશીર્વાદપ છે.

કીમત મ. ૧-૩ નોંધવો સુરમો તો ની શીશનો ૩ નો
 તેના ની શીશનો ૩ નો
 ૨ નો દાળો સુરમો તો ની શીશનો ૩ નો
 તો ની શીશનો ૩ નો
 ૪ નો પાળો સુરમો તો ની શીશનો ૩ નો
 તો ની શીશનો ૩ નો
 ૫ નો ધોળો સુરમો તો ની શીશનો ૩ નો
 ૬ નો લાલ સુરમો શીશ ૩ નો ૩ નો

આખવાની સળી શીશી સાથે મળશે.

બનાવનાર તથા વેચનાર
 લાલા બીશનદયાળ ધરમદાસ અસરવાળા.
 નંદરપદા અમદાવાદ

ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા આ પુસ્તકથી મૂળ, ભવિષ્ય અને વર્ત-
માન કાળની હકીકત જાણવામાં આવે છે. કી. ર) પો. ૦-૪-૦ તેમાં
તમામ જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો સાયુદ્ધિક શાસ્ત્રનો અને રમણ તથા સ્વરાદ્ય શા-
સ્ત્રનો સમાવેશ કર્યો છે. સરવૈ રેવંયુ અને રાજદારી કાયદાનું
જુથ--કી. રા. ૧-૮-૦ તેમાં લેન્ડ રેવંયુ કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ
ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ લૉ, સુસનમાની શરદ્ધ, પર-
સીના કાયદા, સુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનિસિપલ એક્ટ, વગેરે જા-
ન્ય, તમામ કાયદા આપી જાય છે. ૫૪ ૬૨૮ રીમિત રા. ૫-૦-૦ મોરદે-
જી ૦-૫-૦ જુદું હવે જુદું કોપી છે

કાયદાનો શિક્ષક.

તેમાં નાની મોટા હવે કાયદાનો સંમિલિત કર્યો છે, તેમાં રાજદારી,
રેવંયુ, દવાની પરચુરણ જેવા કે. પીનલે કોડ, લેન્ડ રેવંયુ કોડ મામલતદાર
કોર્ટનો એક્ટ, ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ લૉ, સુસનમાની શરદ્ધ, પર-
સીના કાયદા, સુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનિસિપલ એક્ટ, વગેરે જા-
ન્ય, તમામ કાયદા આપી જાય છે. ૫૪ ૬૨૮ રીમિત રા. ૫-૦-૦ મોરદે-
જી ૦-૫-૦ જુદું હવે જુદું કોપી છે

જેહાલાલ દવેશંકર વે. ની.

સુ. આણંદ (ગુજરાત)

ઈન્દ્રજિતલા, મારે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

તેમાં હિંદુનાં ગૌરવ જોળ્યું. લીંગ નાં વોરણને અંતુસરતી દર્શાવે
તથા ભાગમાં દરેકના છ આના * તથા ભાગમાં આપું પુસ્તક રા. ૧)
દરેક ભાગ અગ્રેજી નીચલા અને ગુજરાતી ઉપરના વર્ગો માટે
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે ખાનગી અને દેશી શાળાઓમાં
નીતિને જોળવણી માટે ટેકરડા જુદાં તરીકે આવે છે. કપડાનું પાકું પુકું,
કાગળ તથા છાપ હિંદી ૫૪ ૩૨૫, મોડર્ન રીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦,
૫૪ ૩૦૪ માં ગુજરાતી જુક કમીટીના મેમ્બર, મુમઈ સ્કૉલકૉલ કોર્ટના
જજ નામદાર ફૉ મોં અવેગી, એમ. એ. એલ એલ. બી. લખે છે કે:-
મનુષ્યજાતિમા સહયોગી ઉર્ગર સમાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુદી
કહેલી વાર્તાઓને આ એક સંગ્રહ છે. પોતાનાં મુદ્દાન સ્ત્રી પુરુષોનાં ચ-
રિત્રોમાં આવેલે પેટી જન સ્વભાવની ઉત્તર બાજુનું આપણું બાળકોને શિ-
ક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં ચૂકવાની આ પુસ્તકની જોખતા નિ-
હ છે. પ્રજલાલ પુ. મહેતા, હિંદી મોં તોં રેફ્રેં, વહવાં શહેર.
મોરદેજી મોરદેજી એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની. મુંબઈ.

ભવિષ્ય જાણવાની વિધા આ પુસ્તકથી; ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્ત-
માન કાળની હકીકત જાણવામાં આવે છે. ડી. ૨) પા. ૦-૪-૦ તેમાં
તમામ જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો સમગ્રિકશાસ્ત્રનો અને રમણ તથા સ્વરાધ્ય શા-
સ્ત્રનો સમાવેશ થયો છે. સરવૈ રેવન્યુ અને શેઠદારી કાયદાનું
જીથ--કી. શા. ૧-૮-૦ તેમાં લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ
ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ડીરિટકોર્ટ, પોલીસ એક્ટ વગેરે રેવન્યુ કાયદા છે.

કાયદાનો શિક્ષક.
તેમાં નોંધ મોટા હેતુ કાયદાનો સમાવેશ થયો છે, તેમાં શેઠદારી,
રેવન્યુ, દીવાની પરચુરણ જેવા કે પીનલકોડ, લેન્ડ રેવન્યુકોડ મામલતદાર
કોર્ટનો એક્ટ, ક્રિમીનલ પ્રોસીજર કોડ, હિંદુ, હા, મુસલમાની શરેફ, પર-
સીના કાયદા, મુદતનો એક્ટ, સ્ટેમ્પ એક્ટ, મ્યુનીશીપલ એક્ટ, વગેરે જી-
નુ, તમામ કાયદા આપી જાય છે. પ્રૃષ્ઠ ૯૨૮ ક્રમીત, શા. ૫-૦-૦ મોરે
૦-૫-૦ જુદું હવે જુદું કોષી છે.

જેઠાલાલ દવેશંકર વેળા

મુ. આણંદ (ગુજરાત)

ઈ.અને લા. માટે શિશુસહબોધ માળા. સરકારે મંજૂર કરેલું

તેમાં લેડનનો ગોરલ એન્યુ. લીગે નોંધેલોને અનુસરતી ટીપ્પણી
તથા લાગમાં દરેકના છ આના * તથા લાગમું આપું પુસ્તકે શા. ૧)
દરેક લાગ અંગ્રેજી નીચલા અનુ. ગુજરાતી કૃપલા તુર્ગો માટે
અનુક્રમે લાયક કરેલો છે. ખાનગી અને દેશી રાજ્યોની ઘણી શાળાઓમાં
નીતિને ડેજનપણી માટે ટેકેસ્ટ બુક તરીકે આપે છે. કંપેઝનું પાકું બુક,
કાગળ તથા છાપ, ઉચ્ચા. પ્રૃષ્ઠ ૩૨૫, મોડર્નરીવ્યુ, કલકત્તા, સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૦.
પ્રૃષ્ઠ ૩૦૪ માં ગુજરાતી બુક કમીટીના ગેમ્પર, મુખર્ધ સ્મૈલકોઝ કોર્ટના
જડજ નામદાર ફૂં મોં જવેરી, એમ. એ. એલ એલ. બી. લખે છે કે:-
મનુષ્યજાતિના સહયોગ ઉર્ગર સમાયણ, મહાભારત અને પુરાણોમાંથી સુંદી
કહેલી પ્રાત્તિઓનો આ એક સંગ્રહ છે, પોતાના મુદ્દાન; સ્ત્રી, પુરુષોનાં અ-
શિષ્ટતામાં આવેલેલી જન સ્વભાવની ઉત્તર, જાણનું આપણું જાણકારને શિ-
ક્ષણ આપવા સાર તેમના હાથમાં મૂકવાની આ પુસ્તકની યોગ્યતા નિ-
હ છે. પ્રજાલાલ પું મહેતા, હિંદી મોં તોં રેફૂં, વેલવાં શહેર.
મહેતાશંકર મહેતા એન. એમ. ત્રિપાઠી કંપની. મુંબઈ.

જામરો ઉઠાવ ઈનોમી ઘડીઆળી જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૨૪ / નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫

મુખખત જડેલી પેટી ૧ કાચ ૧

કેમાન ૧ કમાન ૧

કાચ ૧ ફેન્સી પેટી ૧

ફેન્સી છોડા ૧ ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧

રેશમી રમાલ ૧ રેશમી દોરી ૧

મગના મોગની જોડ ૧ દોડપૂત ૧

ફેન્સી કંગવો ૧ ફેન્સી બેટનનો સટ ૧

રેશમી દોરી ૧ ફેન્સી દારખોલીક સોપ ૧

નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫ / નંબર ૪ કીમત રૂ. ૫

આમડાનો પટો ૧ આમડાનો પટો ૧

કોલર ૧ કોલર ૧

રેશમી રમાલ ૧ નેકટાઈ ૧

અતરની શીશી ૧ રેશમી રમાલ ૧

ફેન્સી માળની જોડ ૧ ફેન્સી મોગની જોડ ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા મોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચતો મળશે તથા દુરસ્તીનું કામ કીશવત બાવે ખાતી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારગામવાળાઓએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પોતાનું સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસો નીચેના સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની ટીકોટ મોકલવી.

મહીલાલા લાલચંદ મહીઆળી
મળવાનું દેશનું
વડોદરા—અમદાવાદી પોષ્ટ સાથે.

જામરો ઉઠાવ ઈનોમી ઘડીઆળ જામરો ઉઠાવ

નંબર ૧ કીમત રૂ. ૨૪ / નંબર ૨ કીમત રૂ. ૫
 મુખબલ જડેલી પેટી ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 કેસાન ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 કાચ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી ઓડો ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી ટાઇમ્પીસ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 રેશમી રમાલ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 રેશમી દોરી ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 મોગની જોડ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી ફંગવો ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 રેશમી દોરી ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી બેટનનો સટ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી દારખોલીક સોપાન ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 નંબર ૩ કીમત રૂ. ૫ / નંબર ૪ કીમત રૂ. ૫
 આમડનો પેટો ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 કોલર ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 રેશમી રમાલ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 અતરની શીશી ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 ફેન્સી માળની જોડ ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧ કીમત રૂ. ૧૦
 કપડા ઉપર નામ લખવાની પાકી સાદી ૧ કીમત રૂ. ૧૦

કારખોલીક સોપાન ૧ પાકી સાદી ૧
 રેશમી દોરી ૧ ફેન્સી ફંગવો ૧
 ફેન્સી ફંગવો ૧ રેશમી દોરી ૧

ઉપર જણાવેલા નંબર ૧-૨-૩-૪ની સાથે તેની નીચે લખેલી વસ્તુઓ વગર કીમતે ઘડીઆળની સાથે બક્ષીસ આપવામાં આવશે. આ સિવાય અમારે ત્યાંથી ફેન્સી કલોક તથા મોના ચાંદીના દરેક જાનનાં વોચ તથા તેને લગતો દુરસ્તીનો સામાન વેચાતો મળતો તથા દુરસ્તીનું કામ કીશવન ભાવે ખાત્રી પૂર્વક કરી આપવામાં આવશે.

સૂચના—બહારખબરખાજાએ ઘડીઆળનો નંબર તથા પિતાતુ સરનામું ચોક્કસ પોષ્ટ સાથે લખી મોકલવું. બહાર ગામથી મંગાવનારને પોષ્ટ તથા પેકીંગ ખર્ચ ઘડીઆળની કીમત ઉપરાંત પડશે. વધુ ખુવાસો નીચેને સરનામે પત્ર લખી મોકલવાથી મળશે તેની સાથે અડધા આનાની દીકોટ મોકલવી.

મળવાનું દેખાણું } મણીલાલ લાલચંદ મહીઆળી
 વડોદરા અમદાવાદી પોળ સામે.

કેલવણી.

(આતુ પુ. ૫૦ પૃ. ૩૨૬ થી.)

સંગતિ ને પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ શિક્ષણ—નીતિ કે અનીતિનાં આગીતે વચાગલા બીજના પોષક કે ગોષક સંગતિ ને શિક્ષણ છે. છોકરાં કેવી સોજત કરે છે તે પર માળાપે તથા શિક્ષકે લક્ષ આપવું જરૂરનું છે. સંબંધનની સંગતિથી સ્વબંધનના લક્ષણ આવે છે ને દુર્જનની સંગતિથી દુર્જનના લક્ષણ આવે છે સારા લક્ષણ આપતા વિવચન થાય છે, પણ નહારા લક્ષણ એકદમ ગ્રાણુ દ્વારા છે ને વળગના પગી દૂટના મુલેદ્ધ થઈ પડે છે. જમે તેના સ્વપુરુષને પણ દુષ્ટની સંગતિનો પાશ લાગ્યા વિના સહેતો નથી, મટે છોકરા કેવી ભાઈગધી રાખે છે તે પર માળાપે તેમજ શિક્ષકે ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે. આ ફરજ બેટની શિક્ષકની છે તેથી વિશેષ માળાપની છે. સંગતિ પછીની અસર શિક્ષણની કહી છે. નીતિનું શિક્ષણ એ હાથ ધરો અર્થને વિષય છે. મુમર્ઝા ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે વિચાર કરવા કેળવણીખાતાના અમલદારો ને અન્ય વિદ્વાનોની પશ્ચિદ્ધ એક વર્ગ પર મગી હતી. તેનો દુઝામા વૃત્તાન્ત પતી વખતે ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે એ માગ વિચારે ‘માળાપત્ર’માં દર્શાયા છે. બને શિક્ષણના બીજ ધરમા વચાય છે. ધાર્મિક કેળવણી આપવામાં સરકારને અનેક પ્રતિબંધો નડે છે. ખાનગી શાળાઓ એ વિષય ઉપાડી લઈ કેમનાર વ્યવસ્થા કરે તેમાં અગ્ગારને કઈ વાધો નથી. નીતિનું શિક્ષણ પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ બે રીતે આપી શકાય છે પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ નીતિવિષયક ખાસ પુસ્તક લિખનસાથી અપાય છે પરોક્ષ શિક્ષણ બીજા વિષયોના શિક્ષણમાં પ્રસંગે પ્રસંગે આપી શકાય ત્યાં નીતિ વિષે બોધ કરવાથી અપાય છે. સરકારી વાચનમાળામાં નીતિના ઘણા પાઠો છે અન્ય પાઠોમાં તેમજ ઇતિહાસાદિ વિષયોમાં પણ અનુર શિક્ષકને એવું શિક્ષણ આપવાના અનેક પ્રસંગ મળે છે તેમજ સરકાર પણ એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરાવે છે ને તેનું ભાષાન્તર કેવી ભાષાઓમાં થશે

દાખલો ને ઉપદેશ—પણ એ બધો ઉપદેશ છે ને ‘પતોપદેશો

કેલવણી.

(આતુ પુ. ૫૦ પૃ. ૩૨૯ થી.)

સંગતિ ને પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ શિક્ષણ—નીતિ કે અનીતિનાં આગીતે વધાયલા બીજના પોષક કે ગોષક સંગતિ ને શિક્ષણ છે. છોકરાં કેવી સોજત કરે છે તે પર માળાપે તથા શિક્ષકે લક્ષ આપવું જરૂરનું છે. સંજ્ઞાનની સંગતિથી સંજ્ઞાનના લક્ષણ આવે છે ને દુર્જનની સંગતિથી દુર્જનના લક્ષણ આવે છે સારા લક્ષણ આનતા વિવચન થાય છે, પણ નહારા લક્ષણ એકદમ પ્રાણુ દ્વારા છે ને વળગના પગી દુટ્ટના મુલેક્ષ થઈ પડે છે. ગમે તેના સ્વપુરુષને પણ દુટ્ટની સંગતિનો પાશ લાગ્યા વિના રહેતો નથી, મટે છોકરા કેની ભાઈગધી રાજે છે તે પર માળાપે તેમજ શિક્ષકે ધ્યાન આપવું આવશ્યક છે. આ દુરજ નોટની શિક્ષકની છે તેથી વિશેષ માળાપની છે. સંગતિ પછીની અસર શિક્ષણની કહી છે. નીતિનું શિક્ષણ એ હાલ ધણો અર્થને વિષય છે. મુમુક્ષુ ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે વિચાર કરવા કેળવણીખાતાના અમમદારો ને અન્ય વિદ્વાનોની પંચિદ્ એક વર્ષ પર મગી હતી. તેનો દુઝામા વૃત્તાન્ત પતી વખતે ધાર્મિક ને નીતિવિષયક શિક્ષણ વિષે એ ભાગ પ્રિયારો ‘જાળાપત્ર’મા દર્શાયા છે. અને શિક્ષણના બીજ ધર્મમા વરાય છે. ધાર્મિક કેળવણી આપવામા સરકારને અનેક પ્રતિબંધો નડે છે. ખાનગી શાળાઓ એ વિષય ઉપાડી લઈ કેમકાર વ્યવસ્થા કરે તેમા અગ્રારને કઈ વાધો નથી. નીતિનું શિક્ષણ પ્રત્યક્ષ ને પરોક્ષ બે રીતે આપી શકાય છે પ્રત્યક્ષ શિક્ષણ નીતિવિષયક ખાસ પુસ્તક રાખવાથી અપાય છે પરોક્ષ શિક્ષણ બીજના વિષયોના શિક્ષણમા પ્રસંગે પ્રસંગે આપી શકાય ત્યા નીતિ વિષે બોધ કરવાથી અપાય છે. સરકારી વાચનમાળામા નીતિના ઘણા પાઠો છે અન્ય પાઠોમા તેમજ ઇતિહાસાદિ વિષયોમા પણ અનુર શિક્ષકને એવું શિક્ષણ આપવાના અનેક પ્રસંગ મળે છે તેમજ સરકાર પણ એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરાવે છે ને તેનું ભાષાન્તર દેની ભાષાઓમા થશે

દાખલો ને ઉપદેશ—પણ એ બધો ઉપદેશ છે ને ‘પતોપદેશે

વાળવાં હોય તે દિશાએ વાળી શકાય છે, તેમના મન પર સંસ્કાર જલદી પાડી શકાય છે, ને તે સંસ્કાર જીવનપર્યન્ત રહે છે. તેમને સારી ટેવ પાડવાથી તેઓ દેશના કલ્યાણકર્તા થઈ પડે છે ને નહારી ટેવ પાડવાથી નિક-
 દનકર્તા થઈ પડે છે. આ કારણથી શિક્ષકનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાનું વર્તન ધણા ઊંચા પ્રકારનું ને અનુકરણીય રાખવું. આવા નમુનાદાર શિક્ષકો હોય ને તેમને નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપવાનું સોંપ્યું હોય તો તેથી વિ-
 રેષ હાલ થાય છે એ ખુલ્લું જ છે. નીતિના પ્રત્યક્ષ બોધની જગર નથી કે તેથી દંઈ લાભ થશે નહિ એમ કહેવું બૂલભરેલું છે. એવા પૂર્વપક્ષ તો દરેક શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ લાવી શકાય. ટ્રેનિંગ કોલેજમાં કેળવણીમાં ન હોય ને શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા ન હોય એવા કેટલાક શિક્ષકો કર્તવ્યનિષ્ઠા, ઉદ્યોગ, ને જીવિત્યપદ્ધતી કેટલાક શિક્ષિત શિક્ષકો કરતાં સાફ કામ કરે, માટે શિક્ષણશાસ્ત્ર નિરપયોગી છે એમ પ્રતિપાદન કરવું એ દેખીતું જ બૂલભરેલું છે; કેમકે એજ શિક્ષકો શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા હોત તો વધારે સારી રીતે પોતાનું કામ કરી શકત એ નિર્વિવાદ છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષકો પરાસ્ત શિક્ષણથી ને પોતાના શિષ્ય આચારથી શિષ્યવર્ગ પર ઉત્તમ સંસ્કાર પાડે છે, તેની સહ્યે તેવાજ શિક્ષકો નીતિના ખાસ પુસ્તકમાંથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપશે તો એ સંસ્કાર વગરે ઊંડા ને ચિરસ્થાયી કરશે.

ઉપદેશનિરુદ્ધ વર્તનની હાનિ—પણ અહિં એક વણીજ અગત્યની બાબત લક્ષમાં લેવાની છે. ઉપદેશકનું વર્તન ઉપદેશથી વિરુદ્ધ હશે તો ઉપદેશ વિરુદ્ધ જશે એટલું જ નહિ, પણ એથી અનેક પ્રકારની હાનિ થયા વિના નહોતે નહિ. નીતિસત્રો ગુપ્ત થશે અને દાંભિકૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે, શિક્ષકના જેવા શિષ્ય પણ ડેળધાણ ને મિથ્યાદંડન કરનાર થશે. બદ્ધતિથી લોકોને કેમ કમવા તેનું આ પ્રમાણે બાધુ સાફ દિશકુ મારો ને જે હેતુથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો તે હેતુ નિષ્ફળ જશે. સમાર્પકો એક દાખલો આવ્યો છે કે એક ઉપદેશક પ્રમાણિકતા વિશે ઉપદેશ કરતો હતો, પણ તેજ સમયે પોતાની બાંધમાં એક ચોરી આણેયું હસનું બચ્ચું તેણે સંતાડ્યું હતું. આજ રીતે આપણે બાળકોને નીતિનો બોધ કરીએ ને તેમના વર્તન પર લક્ષ ન રાખીએ તો તે પણ એવું જ હાનિકારક છે. આના સંબન્ધમાં એક દાખલો મુખર્મી મહેર-

વાળવાં હોય તે દિશાએ વાળી શકાય છે, તેમના મન પર સંસ્કાર જસદી પાડી શકાય છે, ને તે સંસ્કાર જીવનપર્યન્ત રહે છે. તેમને સારી ટેવ પાડવાથી તેઓ દેશના કલ્યાણકર્તા થઈ પડે છે ને નફારી ટેવ પાડવાથી નિકં-દનકર્તા થઈ પડે છે. આ કારણથી શિક્ષકનો ધર્મ છે કે તેણે પોતાનું વર્તન ઘણા ઊંચા પ્રકારનું ને અનુકરણીય રાખવું. આવા નમુનાદાર શિક્ષક હોય ને તેમને નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપવાનું સોંપ્યું હોય તો તેથી વિ-રેષ હાલ થાય છે એ ખુદખુંજ છે. નીતિના પ્રત્યક્ષ બોધની જરૂર નથી કે તેથી કંઈ લાભ થશે નહિ એમ કહેવું જૂલભરેલું છે. એવા પૂર્વપક્ષ તો દરેક શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ લાવી શકાય. ટ્રેનિંગ કોલેજમાં કેળવણીના ન હોય ને શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા ન હોય એવા કેટલાક શિક્ષકો કર્તવ્યનિષ્ઠા, ઉદ્યોગ, ને બુદ્ધિવ્યવસ્થાથી કેટલાક શિક્ષકો શિક્ષકો કરતાં સાફ કામ કરે, માટે શિક્ષણશાસ્ત્ર નિરુપયોગી છે એમ પ્રતિપાદન કરવું એ દેખીતુંજ જૂલભરેલું છે; કેમકે એજ શિક્ષકો શિક્ષણશાસ્ત્ર શીખ્યા હોત તો વધારે સારી રીતે પોતાનું કામ કરી શકત એ નિર્વિવાદ છે. એજ પ્રમાણે ઉત્તમ શિક્ષકો પરાક્ષ શિક્ષણથી ને પોતાના શિષ્ટ આચારથી શિષ્યવર્ગ પર ઉત્તમ સંસ્કાર પાડે છે, તેની સ.થે તેવાજ શિક્ષકો નીતિના ખાસ પુસ્તકગાંથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ આપશે તો એ સંસ્કાર વધારે ઊંડા ને ચિરસ્થાયી કરશે.

ઉપદેશવિરુદ્ધ વર્તનની હાનિ—પણ અહિં એક ઘણીજ અમ-ત્યની જાગત લક્ષમાં લેવાની છે. ઉપદેશકનું વર્તન ઉપદેશથી વિરુદ્ધ હશે તો ઉપદેશ વિરુદ્ધ જશે એટલુંજ નહિ, પણ એથી અનેક પ્રકારની હાનિ થયા વિના નહોતે નહિ. નીતિસૂત્રો યુદ્ધ થશે અને દાંભિકવૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે, શિક્ષકના જેવા શિષ્ય પણ ડાંગવાણુ ને મિથ્યાકંપર કરનાર થશે. બકવૃત્તિથી લોકોને કેમ કમચ તેનું આ પ્રમાણે બહુ સાફ દિશાય પડશે ને જે હેતુથી નીતિનો પ્રત્યક્ષ બોધ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો તે હેતુ નિષ્ફળ જશે. સમાર્પકે એક દાખલો આપ્યો છે કે એક ઉપદેશક પ્રમા-ણિકતા વિશે ઉપદેશ કરતો હતો, પણ તેજ સમયે પોતાની બાંચમાં એક ચોરી આણેલું હંસનું બચ્ચું તેણે સંતાડ્યું હતું. આજ રીતે આપણે જાગ-કાને નીતિનો બોધ કરીએ ને તેમના વર્તન પર લડા ન રાખીએ તો તે પણ એવુંજ હાનિદારક છે. આના સંબન્ધમાં એક દાખલો મુંબઈના મહેર-

૪૬૮ ગુજરાત સાહિત્યસભાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચેલો લેખ.

(આ) હકાર-જે શબ્દોના ઉચ્ચારમાં હકાર આવે તે શબ્દોમાં તે દર્શાવેલો કે નહિ. આ વિવાદાસ્પદ વિષયનો નિર્ણય કરની વખતે નીચેની બાબતો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે:-

(૧) ઉચ્ચાર પ્રમાણે ગુજરાતીમાં સર્વત્ર લખી શકાય છે? અન્ત્ય 'અ,' સમસ્ત પદના ઘટક અરયવેતનો અન્ત્ય 'અ,' 'ટુતિ'માં ('કરશે,' 'કરનાર' જેવા શબ્દોમાં) પ્રકૃતિનો અન્ત્ય 'અ,' 'છોકરો' જેવા શબ્દોમાંનો 'અ' અનુચ્ચરિત કે ત્વરિતોચ્ચરિત છે, પણ તે લખાય છે. આ સ્થળોએ જોડણી ઉચ્ચારને અનુસરતી નથી.

(૨) 'અમે' જેવા શબ્દોમાં 'અમે' કે 'હમે' લખવાથી ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખાય છે? જો તેમ થતું નથી, તો પ્રથમ ૩૫ જે ભાષામાં ૩૬ થતું છે તેને કાઢી બીજાં દાખલ કરવાથી શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે?

(૩) હકાર જ્યાં જ્યાં ઉચ્ચાર્યતો હોય ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર દર્શાવેલો સુકત છે; કે કેટલેક સ્થળેજ?

(૪) સર્વત્ર ઇષ્ટ ધારણો તો 'જ્યારે,' 'જ્યાં' વગેરેમાં હકાર દર્શાવેલો પડશે. એ દર્શાવેલો ઇષ્ટ છે? એથી લેખનપદ્ધતિ સુગમ થશે કે દુર્ગમ થશે? સંસ્કૃત ભાષામાં પણ જ્યાં જ્યાં વૈકલ્પિક રૂપો છે ત્યાં સરળ રૂપોજ બહુધા માન્ય થયાં છે. સુધી+ઉપ.સ્થ: એની સંધિ પાણિનના નિયમ પ્રમાણે ચાર રીતે થાય છે:- (૧) એક ઘ ને એક ચ્ (સામાન્ય રીતે માન્ય થયેલી તે હાલ જે એક સર્વ શિષ્યવર્ગના બાલકોમાં છે તે), (૨) બે ઘ ને બે ચ્, (૩) બે ઘ ને એક ચ્, ને (૪) એક ઘ ને બે ચ્. ઉદ્+સ્થાનમ્ ની સંધિ ઉત્થાનમ્ ને ઉત્ત્થાનમ્ બંને પાણિનીય છે, તેમજ ઉદ્+સ્ત-મ્મનમ્ ની સંધિ ઉત્તમ્મનમ્ ને ઉત્ત્તમ્મનમ્ થાય છે; વર્તમાન ને વર્ત્તમાન બંને રૂપો ખરાં છે; દધિ ને મધુ જેવા શબ્દોનાં એકવચનમાં હ ને ડ અનુનાસિક ને અનનુનાસિક છે એવાં બે રૂપો છે; હ-ત્તિમ્+વન્દેની સંધિ હરિં વન્દે ને હરિંવન્દે થાય છે. આ બધાં ને એવાં અનેક વૈકલ્પિક રૂપોમાંનાં સહેલાં રૂપોજ ભાષામાં પ્રચલિત થયાં છે. એટલુંજ નહિ, પણ ગચ્છન્તિ, દન્ત, કણ્ઠ, અહ, મજ્જન, જેવા શબ્દોમાં અનુનાસિકજ પાણિનના મત પ્રમાણે શુદ્ધ છે ને તે લખવો કંઈ બહુ અઘરો પણ નથી, છતાં એવા શબ્દોમાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં અનુ-

૩૬૮ ગુજરાત સાહિત્યસલાના વાર્ષિક સમારંભમાં પ્રમુખપદે વાંચના લખ.

(આ) હકાર-જે શબ્દોના ઉચ્ચારમાં હકાર આવે તે શબ્દોમાં તે દર્શાવવો કે નહિ. આ વિવાદસ્પદ વિષયનો નિર્ણય કરી વખતે નીચેની બાબતો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે:-

(૧) ઉચ્ચાર પ્રમાણે ગુજરાતીમાં સર્વત્ર લખી શકાય છે? અન્ત્ય 'અ,' સમસ્ત પદના ઘટક અવયવોનો અન્ત્ય 'અ,' 'વૃત્તિ'માં ('કરશે,' 'કરનાર' જેવા શબ્દોમાં) પ્રકૃતિનો અન્ત્ય 'અ,' 'છોકરો' જેવા શબ્દોમાંની 'અ' અનુચ્ચરિત કે ત્વરિતોચ્ચરિત છે, પણ તે લખાય છે. આ સ્થળોએ જોડણી ઉચ્ચારને અનુસરતી નથી.

(૨) 'અમે' જેવા શબ્દોમાં 'અમે' કે 'હમે' લખવાથી ઉચ્ચાર પ્રમાણે લખાય છે? જો તેમ થતું નથી, તો પ્રથમ રૂપ જે ભાષામાં રૂઢ થયું છે તેને કાઢી બીજું દાખલ કરવાથી શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે?

(૩) હકાર ન્યાં ન્યાં ઉચ્ચારિતો હોય ત્યાં ત્યાં સર્વત્ર દર્શાવવો યુક્ત છે; કે કેટલેક સ્થળેજ?

(૪) સર્વત્ર ઇષ્ટ ધારણા તો 'ન્યારે,' 'ન્યાં' વગેરેમાં હકાર દર્શાવવો પડશે. એ દર્શાવવો ઇષ્ટ છે? એથી લેખનપદ્ધતિ સુગમ થશે કે દુર્ગમ થશે? સંસ્કૃત ભાષામાં પણ ન્યાં ન્યાં વૈકલ્પિક રૂપો છે ત્યાં સરળ રૂપોજ બહુધા માન્ય થયાં છે. સુધી+ઉપ.સ્યઃ એની સંધિ પાણિનિના નિયમ પ્રમાણે ચાર રીતે થાય છે:- (૧) એક ધ્વ ને એક ચ્ (સામાન્ય રીતે માન્ય ચયલી ને હાલ જે એક સર્વ શિષ્યવર્ગના બાળકોમાં છે તે), (૨) બે ધ્વ ને બે ચ્, (૩) બે ધ્વ ને એક ચ્, ને (૪) એક ધ્વ ને બે ચ્. ઉદ્+સ્થાનમ્ ની સંધિ ઉત્થાનમ્ ને ઉત્થાનમ્ બંને પાણિનીય છે, તેમજ ઉદ્+સ્ત-મ્મનમ્ ની સંધિ ઉત્તમ્મનમ્ ને ઉત્તમ્મનમ્ થાય છે; વર્તમાન ને વર્તમાન બંને રૂપો ખરાં છે; દધિ ને મધુ જેવા શબ્દોનાં એકવચનમાં દ્વ ને ણ અનુનાસિક ને અનનુનાસિક છે એવાં બે રૂપો છે; હ-રિપ્+વન્દેની સંધિ હરિં વન્દે ને હરિવન્દે થાય છે. આ બધાં ને એવાં અનેક વૈકલ્પિક રૂપોમાંનાં સહેલાં રૂપોજ ભાષામાં પ્રચલિત થયાં છે. એટલુંજ નહિ, પણ ગચ્છન્તિ, દન્ત, કણ્ઠ, અગ્ન, અજ્ઞન, જેવા શબ્દોમાં અનુનાસિકજ પાણિનિના મત પ્રમાણે શુદ્ધ છે ને તે લખશે કંઈ બહુ અધરો પણ નથી, છતાં એવા શબ્દોમાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોમાં અનુ-

(ઈ) ચયેલો, યયેલો, યએલો-ઉચ્ચારને અનુસરતું કયું રૂપ છે ને કયું રૂપીકારતું યુક્ત છે ?

(ઉ) મહાન્, વિદ્વાન્-આવા શબ્દોમાં નકાર ખોડો લખવો કે નહિ ? કેટલાક 'મહાન્'માં અન્ત્ય 'અ' લખે છે ને 'જગત્'માં ને 'અર્થાત્' 'અકસ્માત્'માં લખતા નથી. આનું કારણ શોધી જે યોગ્ય લાગે તે કરશે કે માત્ર 'મહાજનો યૈન ગતઃ સ પન્થાઃ' એ ન્યાયે વર્તશે ?

જ્ઞેષ્ઠીનાં કેટલાંક વિવાદિત સ્થળો દર્શાવ્યાં. તે વિષે કેટલાક વિચાર પણ તમારી આગળ મૂક્યા. હવે લેખકવર્ગને વિજ્ઞાપિ એટલીજ છે કે—

૧. સ્વતંત્ર વિચાર કરી નિયમો બાંધી તે પ્રમાણે વર્તો.

૨. માત્ર અનુકરણ કરતાથી 'દૂઢઃ પરપ્રત્યયનેયવુદ્ધિઃ' એ કાલિદાસનું વચન લાગુ પડશે એ લક્ષમાં રાખજો.

૩. નિયમો બાંધતી વખતે ગુજરાતી ભાષાનો વિસ્તાર અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખજો. પારસીઓ ને મુસલમાનોનો ગુજરાતી ભાષના લેખકવર્ગમાંથી આપણાથી બહુકાર ચલાવે નથી એ વાત કદી ભૂલવા નહિ.

(૪) નિયમો બાંધવામાં વ્યાવહારિક દૃષ્ટિ વિશેષ રાખવી. અમુક રૂપ શુદ્ધ લાગે તોપણ તેથી ભાષાનું સ્વરૂપજ બદલાઈ જાય એમ હોય તો શુદ્ધ છતાં તે ન લખવું ને રૂઢ થયેલાં-પ્રયોગપ્રવાહથી પ્રચલિત થયેલાં-રૂપો કાયમ રાખવાં.

આ વિષય ઉપર વિસ્તારથી વિચાર દર્શાવવાનો આ પ્રસંગ નથી, માટે દિગ્દર્શન કરી હવે ભાષાશુદ્ધિના જીજ્ઞાષેટા વિષય ઉપર આવું છું.

(અપૂર્ણ)

પ્રાણિવર્ણન.

હિંદ.

આ પ્રાણી સંબંધી પદાર્થપાઠ આપવામાં ગદ્દ કરે એવી સૂચનાઓ અને ૧૯૦૩ના ડિસેમ્બર માસના શાલાપત્રમાં અપાર્ઝિર્ગ છે, તે પરથી તેના શરીરના અવયવોની તથા સંરોપમાં આપેલી કેટલીક પરચુરણ જાગતોની માહિતી મળી શકશે. આ પ્રસંગે તેમાંનીજ કેટલીક હકીકતો વિસ્તાર કરવામાં આવે છે, અને હિંદના સ્વભાવ, હુદ્દિ વગેરેના સંબંધમાં કેટલીક જાણવાલાયક જાગતો વિશેષમાં પૂરી પદ્ધતિમાં આવે છે.

(ઈ) મયલો, યથેલો, યએલો-ઉચ્ચારને અનુસરતું કયું રૂપ છે ને કયું રૂપીકારતું યુક્ત છે ?

(ઉ) મહાન્, વિદ્વાન્-આવા શબ્દોમાં નકાર ખોડો લખવો કે નહિ ? કેટલાક 'મહાન્'માં અન્-અ 'અ' લખે છે ને 'જગત્'માં ને 'અર્થાત્' 'અકરમાત્'માં લખતા નથી. આનું કારણ શોધી જે યોગ્ય લાગે તે કરશે કે માત્ર 'મહાજનો યૈન ગતઃ સ પન્થાઃ' એ ન્યાયે વર્તશે ?

જ્ઞેષ્ઠીનાં કેટલાંક વિવાદિત સ્થળો દર્શાવ્યાં. તે વિષે કેટલાક વિચાર પણ તમારી આગળ મૂક્યા. હવે લેખકવર્ગને વિનંતિ એટલીજ છે કે—

૧. સ્વતંત્ર વિચાર કરી નિયમો બાંધી તે પ્રમાણે વર્તો.

૨. માત્ર અનુકરણ કરવાથી 'દૂઢઃ પરપ્રત્યયનેયબુદ્ધિઃ' એ કાલિદાસનું વચન લાગુ પડશે એ લક્ષમાં રાખજો.

૩. નિયમો બાંધતી વખતે ગુજરાતી ભાષાનો વિસ્તાર અવસ્ય ધ્યાનમાં રાખજો. પારસીઓ ને મુસલમાનોનો ગુજરાતી ભાષના લેખકવર્ગમાંથી આપણાથી બહિષ્કાર થવાનો નથી એ વાત કદી ભૂલવા નહિ.

(ય) નિયમો બાંધવામાં વ્યાવહારિક દૃષ્ટિ વિશેષ રાખવી. અમુક રૂપ શુદ્ધ લાગે તોપણ તેથી ભાષાનું સ્વરૂપ બદલાઈ જાય એમ હોય તો શુદ્ધ છતાં તે ન વાપરવું ને રૂઢ થયલાં-પ્રયોગપ્રવાહથી પ્રચલિત થયલાં-રૂપો કાયમ રાખવાં.

આ વિષય ઉપર વિસ્તારથી વિચાર દર્શાવવાનો આ પ્રસંગ નથી, માટે દિવંદર્શન કરી હવે ભાષાશુદ્ધિના જાગ્રત પેટા વિષય ઉપર આવું છું.

(અપૂર્ણ)

પ્રાણિવર્ણન.

હિંદ.

આ પ્રાણી સંબંધી પદાર્થપાઠ આપવામાં મદદ કરે એવી સૂચનાઓ અને ૧૯૦૩ના ડિસેમ્બર માસના શાસ્ત્રપત્રમાં અપાર્ઝિગર્મ છે, તે પરથી તેના સરીરના અવયવોની તથા સંશેષમાં આપેલી કેટલીક પરચુરણ જાગતોની માહિતી મળી શકશે. આ પ્રસંગે તેમાંનીજ કેટલીક સ્ત્રીકનનો વિસ્તાર કરવામાં આવે છે, અને હિંદના સ્વભાવ, બુદ્ધિ વગેરેના સંબંધમાં કેટલીક જાણવા લાયક જાગતો વિશેષમાં પૂરી પાડવામાં આવે છે.

ભાર ઊંચકવાની શક્તિ—ભાર લઘાવવાને બેસતી વખતે ઊંટના પગના થાપા, ઘુંટણ, ઘુંટી તથા પેટ વગેરેના જે જે ભાગો જમીનને અડે છે, તે અધા ભાગ પર કંઠણ ચામડીની ગાદી હોય છે, તેથી તેની ચામડીને જરા ઈજા થતી નથી આવી બહીમોને પ્રભાવે ઊંટ ૬૦૦ થી ૧,૦૦૦ રતન એટલે ૧૫ થી ૨૫ મણુ સુધીનો ભોતો ઊંચકવા છતાં જરા પણ ભાર નો દબાવુ માલમ પડતું નથી.

ગતિ—ઊંટનો વેગ કલાકે વધુમા વધુ આઠ દસ માઈલનો હોય છે, એટલે તેને ઝડપી પ્રાણમાં ગણવું યોગ્ય નથી, તોપણ તેની સહનશક્તિ એટલી તો ચમત્કારી છે કે તે જરૂર પડે એકની એક ચાલે વીસ દલાક સુધી અટક્યા વગર મોતો કાપ્યું બચે છે.

ખુદ—ઊંટની ખુદને ઢેકા કહે છે. તે ચરમીનોજ બનેલો હોય છે. આરમ લોકો કહે છે તે વાસ્તવિક છે કે ઊંટ તેના ઢેકા પર હવે છે; કારણ કે જેની અને નેટલી મુસાફરી જેની રણમાં તે કરે છે અને ત્યાં ભૂખ તરસ વેડે છે, તેના પ્રમાણમાં એ ઢેકા ઓછો ને ઓછો થતો જાય છે. ધણી લામી અને દુખડામી મુસાફરી કર્યા પછી ઢેકા લગભગ બેમી બચે છે, અને લામી વખત સુધી તેને બેકા બેકાં સારો બોનાક ખવડાવવામાં આવે નહિ ત્યાંસુધી તે અસનની સ્થિતિમાં આવી શકતો નથી. એજ કારણથી આગમ જ્યારે મુસાફરીની તૈયારી કરે છે, ત્યારે ઊંટના ઢેકા પર ખામ લદા આપે છે, અને અન્ય આનુના સાથે તેની તપાસ રાખ્યા કરે છે.

ઉપયોગ—પહેવાના વખતમાં સમાનમાં, ભાર ઊંચકવામાં, ભાર ખેંચવામાં, દરકરમાં, તથા વેપારની ચીજો લાવવા વર્ષ જવામાં—એમ અનેક રીતે ઊંટનો ઉપયોગ થતો લગભગ એટલા દરજ્જાના હાથી પામે તેડાની વખતે દરબાના અણીતર ખીલાઓમાં હાથીને નુકસાન ન થાય તેટલા માટે દરવાજા પામે ઊંટને બહુ ગમવામાં આવતું, અને પછી તેના પર હાથીને ધસાવતા, એટલે ઊંટને ખીલાઓ બોલાતા ને તે મગજ પામતું અને હાથીને નુકસાન નહિ પહોંચતું. ઊંટની ખસા સુધીમાં છ આંત કુટની ઝિલાઈને લીધે આ કામમાં તે અનુદાન પડતું ઊંટ આ ઉપગાન બીજાં

ભાર ઊંચકવાની શક્તિ—ભાર લધાવવાને બેસતી વખતે ઊંટના પગના થાપા, ધુંટણુ, ધુંટી તથા પેટ વગેરેના જે જે ભાગો જમીનને અડકે છે, તે બધા ભાગ પર કઠણ ચામડીની ગાદી હોય છે, તેથી તેની ચામડીને જરા ઈજા થતી નથી. આવી બજીસીને પ્રભાવે ઊંટ ૬૦૦ થી ૧,૦૦૦ રતલ એટલે ૧૫ થી ૨૫ મણુ સુધીનો બોળો ઊંચકવા છતાં જરા પણ ભાર તથા દબાવું માલમ પડતું નથી.

ગતિ—ઊંટનો વેગ કલાકે વધુમાં વધુ આઠ દસ માઇલનો હોય છે, એટલે તેને ઝડપી પ્રાણીમાં ગણવું યોગ્ય નથી; તોપણ તેની સદનશક્તિ એટલી તો અમરકારી છે કે તે જરૂર પડે એકની એક ચાલે વીસ કલાક સુધી અટક્યા વગર રસ્તો કાપ્યું બંધ છે.

ખુંધ—ઊંટની ખુંધને ઢેકા કહે છે. તે ચરમીનાજ બનેલો હોય છે. આરમ્ભ લોકો કહે છે તે વાસ્તવિક છે કે ઊંટ તેના ઢેકા પર છબે છે; કારણ કે જેવી અને જેટલી મુસાફરી રેતીના રણમાં તે કરે છે અને લાંબૂખ તરસ વેડે છે, તેના પ્રમાણમાં એ ઢેકા ઓછો ને ઓછો થતો બંધ છે. ઘણી લાંબી અને દુઃખદાયી મુસાફરી કર્યા પછી ઢેકા લગભગ બેઝી બંધ છે, અને લાંબા વખત સુધી તેને ખેડાં ખેડાં સારો ખોરાક ખવડાવવામાં આવે નહિ લાંસુધી તે અસત્રની સ્થિતિમાં આવી શકતો નથી. એજ કારણથી આરમ્ભ જ્યારે મુસાફરીની તૈયારી કરે છે, સારે ઊંટનાં ઢેકા પર ખાસ લક્ષ આપે છે, અને અન્યન આનુરૂપ સાથે તેની તપાસ રાખ્યા કરે છે.

ઉપયોગ—પહેલાના વખતમાં સવારીમાં, ભાર ઊંચકવામાં, ભાર ખેંચવામાં, દરકરમાં, તથા વેપારની ચીજો લાવવા લઈ જવામાં—એમ અનેક રીતે ઊંટનો ઉપયોગ થતો. લગ્નમાં કાટના દરવાજા હાથી પાસે તે કાવતી વખતે દરવજાના અણીદાર ખીલાઓથી હાથીને નુકસાન ન થાય તેટલા માટે દરવાજા પાસે ઊંટને બેસું ગામમાં આવતું, અને પછી તેના પર હાથીને ધસાવતા, એટલે ઊંટને ખીલાઓ બોંદાતા ને તે મરણ પામતું અને હાથીને નુકસાન નહિ પહોંચતું. ઊંટની ખલા સુધીમાં છ સાત ફુટની ઊંચાઈને લીધે આ કામમાં તે અનુકૂલ પડતું. ઊંટ આ ઉપરાંત બીજાં

વડી રોકે એટલા માટે આરમ લેઈકા નાનપણથી એને કેળવવા માંડે છે. નાનાં ઊંટનાં બચ્ચાંને પેટ નીચે પગ વગાવી બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમના પર બોલ્લે લાખવામાં આવે છે. ધીમે ધીમે જેમ જેમ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ તેમ આ બોલ્લે વધારના જાય છે, તેનું ખાવાનું પણ કમી કરતા જાય છે, અને પછી થોડા દિવસને અંતરે આપતા જાય છે. આથી સહનશક્તિ ધણી વધે છે.

સ્વભાવ—સહનશક્તિ વિશેષ હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રાણીમાં આમોશ ધણી હેતુ છે, પરંતુ જે ખીજવાયું તોં એને વેર વાળ્યા વગર એન વળતું નથી એવું કહેવાય છે કે જ્યારે આરમ જાણે છે કે આ ઊંટ મારા પર ખીજવાયું છે, ત્યારે એને એક વિચિત્ર મુડિન કરવાની જરૂર પડે છે. તે ઊંટના રસ્તામાં એક લાકડી પર પોતાનાં પહેરવાનાં બધાં વસ્ત્ર મૂકી રાખે છે. ઊંટ તે જોઈ તેના ચીરેચીરા કરી નાખે છે, અને એમ કરવાથી પોતાના શત્રુને મારી નાખ્યો એમ સમજી શાંત પડી જાય છે.

કેટલીક વખત તો એટલેથી પણ તે સંતોષ પામતું નથી તે નીચેની વાત પરથી સમજશે.

‘એક વખત એક ધાંચીએ ઘાણીમાં ફરતા પોતાના ઊંટને ખૂબ માયું હતો. ઊંટ તે પરથી બહુ ખીજવાયું, પણ તેના ધણી તે સમજી જવાથી સાવચેત રહેતો. ધણા દહાડા એની રીતે નીકળી જવાથી એમ લાગતું કે ઊંટને હવે એ સમંધી ખ્યાલ નહિ હોય; પરંતુ એક રાત્રે ધાંચી જાગી જમ્યા પર સુનો હતો ત્યાંથી તેણે જોયું તો ઊંટ એક ખુણામાં માણસ સતું હોય એવી રીતે પડેલા તેના વસ્ત્ર તરફ ધાંચીજ સુનો છે એમ સમજી ધીમે ધીમે ગયું, અને તેના પર ખૂબ આગેાટી વસ્ત્રના ચીરેચીરા કરી પોતાને સ્થાને આનંદ માનતું આવ્યું. એટલામાં ધાંચી જાગીને કંઈક જોય્યો, તે સાંભળી જિંદે જાણ્યું કે વેર તો વળ્યું નહિ; તે પરથી એકદમ પોતાનું માયું આશ્ચર્ય તેણે પ્રાણુ છોડી દીધા.’ ખારીલા સ્વભાવનો અરેખર અદ્ભુત નમુનો !!

પડી શકે એટલા માટે આરજ્ય લોકો નાનપણથી એને કેળવતા માટે છે. નાનાં ઊંટનાં બચ્ચાંને પેટ નીચે પગ વળાવી બેસાડી રાખવામાં આવે છે, અને તેમના પર બોળે લાધવામાં આવે છે. ધીમે ધીમે જેમ જેમ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ તેમ આ બોળે વધારતા જાય છે, તેનું ખાવાનું પણ કમી કરતા જાય છે, અને પછી થોડા દિવસને એતરે આપતા જાય છે. આથી સહનશક્તિ ધણી વધે છે.

સ્વભાવ—સહનશક્તિ વિશેષ હોવાથી સ્વાભાવિક રીતે એ પ્રાણીમાં ખામોશ ધણી હોય છે, પરંતુ જો ખીજવાયું તો એને વેર વાળ્યા વગર એન વળતું નથી. એવું કહેવાય છે કે જ્યારે આરજ્ય જાણે છે કે આ ઊંટ મારા પર ખીજવાયું છે, ત્યારે એને એક વિચિત્ર યુક્તિ કરવાની જરૂર પડે છે. તે ઊંટના રસ્તામાં એક લાકડી પર પોતાનાં પહેરવાનાં બધાં વસ્ત્ર મૂકી રાખે છે. ઊંટ તે જોઈ તેના ચીરચીરા કરી નાખે છે, અને એમ કરવાથી પોતાના રાત્રીને મારી નાખ્યો એમ સમજી શાંત પડી જાય છે.

કેટલીક વખત તો એટલેથી પણ તે સંતોષ પામતું નથી તે નીચેની વાત પરથી સમજશે.

‘એક વખત એક ધાંચીએ ધાણીમાં ફરતા પોતાના ઊંટને ખૂબ માર્યું હતું. ઊંટ તે પરથી બહુ ખીજવાયું, પણ તેનો ધણી તે સમજી જવાથી સાવચેત રહેતો. ધણી દહાડા એવી રીતે નીકળી જવાથી એમ લાગતું કે ઊંટને હવે એ સંબંધી ખ્યાલ નહિ હોય; પરંતુ એક રાત્રે ધાંચી ઊંચી જગ્યા પર મુતો હતા ત્યાંથી તેણે જોયું તો ઊંટ એક ખુણામાં માજસ મુતું હોય એવી રીતે પડેલા તેના વસ્ત્ર તરફ ધાંચીજ મુતો છે એમ સમજી ધીમે ધીમે ગયું, અને તેના પર ખૂબ આગોટી વસ્ત્રના ચીરચીરા કરી પોતાને સ્થાને આનંદ માનતું આવ્યું. એટલામાં ધાંચી ઊઠીને કંઈક બોલ્યો, તે સાંભળી ઊંટે જાણ્યું કે વેર તો વળ્યું નહિ; તે પરથી એકદમ પોતાનું માર્યું અકાળી તેણે પ્રાણ છોડી દીધા.’ ખારીયા સ્વભાવનો અરેખર અદ્ભુત નમુનો!!

ખોતાનાથી બિતરના પુરુષનો સગ માધા કગી શકતો નથી, અને જે પાપ તથા હ પણ વડે બિત ત ને પણ ચડાવી રાકે

અનૃત—‘નન’ એટલે ‘સત્ય’, અને ‘અનૃત’ એટલે ‘અસત્ય’ જુ દાણુ દિલમા જરા પણ પ્રેશ કગવાથી કેવી અનર્થપરપગ ઉત્પન્ન કરે છે અને કેના અધર્મના કાર્યો દરાવે છે તે કાઈની બણુમહાર ભાગેજ દશે ‘ નાનૃતાત્માત્મક ધરમ્ ’ અનૃત કગતા કાઈ મોટુ પપજ નથી

અધર્મનુ સગિમ વર્ણન કરી ધર્મના ઉપગ ગણુનેના ચારે ચરણોનો હવે મિસ્તાર કરે છે, એથી તથા પાચમી કહીએમા સત્યના, છઠ્ઠી અને સાતમીમા દનાતા, આઠમો, નવમી અને દશમીમા તપના, અને અગીઆ રમીમા શૌચના સ્વરૂપનુ ઓળખાણ દરાવવામા આવ્યુ છે

(અપૂણ)

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક

અરબીકારસી શબ્દો.

(લખનાર. અમીરમિયાં હુસૈનમિયાં).

(ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૬ થી)

જહાજ (અ) વટાણુ

જાગીર (ફા) જા=જગા+ગીર ગિરિક્લતન=નેડુ ઉપરથી

જાજમ (જુ) જાજિમ ઉપરથી

જાગર (ફા અ) જાગિજર જાન+જગા+જર જરગની જગા, અ શબ્દ ઉદ્દે ભાગમા વપરાય છે ફાગરીમા વપરાતો નથી

જાદા (ફા) જાદન=પ્રસવ કરવો ઉપરથી જેમકે ગાહજાદા, દોનનજાદા.

જાહે (અ) જિસાદા વહારે

જાદુ (ફા) જાદુ

જાન (ફા) જાન

જાનમાલ (ફા અ) જાનોમાલ જાન (ફા) જાન+માન (અ) બનેલી વચ્ચે ઉભાયા વધો અમય આપનાથી જાનો માલ માય છે, જેમકે આગોત ના

જાપતો (અ) જાળિતા

પોતાનાથી જીતરતા પુરુષનો સંગ આધા કરી શકતો નથી, અને જે પ્યાર તથા રહસ્ય વડે જીતતોને પણ ચડાવી શકે.

અનૃત—‘નૃત’ એટલે ‘સત્ય’, અને ‘અનૃત’ એટલે ‘અસત્ય’. બુદ્ધિ હલમાં જરા પણ પ્રવેશ કરવાથી કેવી અનર્થપરંપરા ઉત્પન્ન કરે છે અને કેવાં અધર્મનાં કાર્યો કરાવે છે તે કોઈની બાજુબહાર ભાગ્યેજ હશે. ‘નાનૃતાત્પાતકં પરમ્’ અનૃત કરતાં કોઈ મોટું પાપજ નથી.

અધર્મનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરી ધર્મના ઉપર ગણાવેલા ચારે ચરણોનો હવે વિસ્તાર કરે છે, એથી તથા પાંચમી કડીઓમાં સત્યના, છઠ્ઠી અને સાતમીમાં દયાના, આઠમી, નવમી અને દશમીમાં તપના, અને અગીઆરમીમાં શૌચના સ્વરૂપનું ઓળખાણ કરાવવામાં આવ્યું છે.

(અપૂર્ણ.)

ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા અને બીજા કેટલાક

અરબીફારસી શબ્દો.

(લખનાર. અમીરમિયાં હુસૈનમિયાં).

(ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૬ થી).

બહાજ (અ.) વહાણ.

બગીર (ફા.) બગ=બગા+ગીર. ગિરિફતન=લેવું ઉપરથી.

બગમ (તુ.) બગિમ ઉપરથી.

બગર (ફા. અ.) બગિરર. બગ+બગા+બર બરની બગા, આ શબ્દ ઉર્દૂ ભાષામાં વપરાય છે. ફારસીમાં વપરાતો નથી.

બદા (ફા.) બદન=પ્રસવ કરવો ઉપરથી. જેમકે શાહબદા, દોલતબદા.

બદે (અ.) જિયાદા. વધારે.

બદુ (ફા.) બદ.

બન (ફા.) બન.

બનમાલ (ફા. અ.) બનોમાલ. બન (ફા.) બન+માલ (અ.) બંનેની વચ્ચે ઉભા-વધી અવ્યવ આવવાથી બનો-માલ થાય છે, જેમકે આગોહવા.

બપતો (અ.) બખિતા.

અને શિક્ષકને એ રચનાના પ્રમાણમાં ધારેલી અસર ઉત્પન્ન કરવાનું વધારે મુશ્કેલ માલમ પડે છે.

શિક્ષકની પ્રથમ ફરજ એ છે કે બાળકને જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે તથા જ્ઞાન એ શું છે એ બાબત પર ચોડા પણ વિચાર કરવો જોઈએ. તે સિવાય તેણે કેળવણીનું કાલ કામ માથે લેવું એ એક સાદસ છે. શિક્ષકનું કર્તવ્ય જ્ઞાન આપવાનું છે એટલે બાળકના મનનો વિકાસ કરવાનું છે; તેથી મન શું છે અને તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે એ જાણવું જરૂરનું છે; નહિ તો શિક્ષણનો મૂળ હેતુ સફળ થતો નથી, અને ફક્ત શબ્દજ્ઞાનથી જ સંતોષ પામવો પડે છે. તેમાં વળી શરીર અને મનની શક્તિનો કેટલો બધો ભાગ આપવો પડે છે !

કોઈ પણ પદાર્થ જાણવાને બે વસ્તુની જરૂર છે; મન અને તે પદાર્થ. કોઈ પદાર્થની અસર મન ઉપર થવાથી મન તેની છાપ મહણ કરે છે, અને આથી રીતે મન બે પદાર્થ જાણે છે. બાળકની આવી સ્વાભાવિક શક્તિ વિશે વિદ્વાનોમાં બે મત છે. કેટલાક પાડિતોનું એવું ધારવું છે કે બાળકનું મન પ્રથમ કેવળ નિષ્ક્રિય હોય છે, એટલે તેનામાં કંઈપણ મૂળથી ક્રિયા કરવાની શક્તિ હોતી નથી, બાલ જગતના પદાર્થ અને બનાવો તેના ઉપર અસર કરે છે અને તેમની તે છાપ તેના મનમાં નોંધાય છે; એમ વારંવાર વસ્તુની છાપ મગજ પર પડવાથી જુદા જુદા પદાર્થનું જ્ઞાન તેને ધીમે ધીમે થાય છે. જેમ મીઠું પર છાપ પાડવાથી તે છાપ સ્પષ્ટ આપણને જણાય છે, તેમ મન ઉપર અનુભવરૂપી ફેલમથી જુદી જુદી વસ્તુનું જ્ઞાન લખાય છે, ને તે સ્મરણશક્તિદ્વારા નોંધાઈ રહેવાથી આપણા જ્ઞાનનું લંડોળ થાય છે. આ મત પ્રમાણે સર્વ બાળક જન્મે છે ત્યારે તેમના મનની શક્તિ સરખી હોય છે. જે કંઈ ફેર તેમનાં બુદ્ધિ અને નીતિબળમાં માલમ પડે છે તે બાલ પ્રસંગોને લીધેજ છે. એકજ કુટુંબના બે બાળકને જુદી જુદી રિયતિમાં ઉછેરવાથી તેમના જીવન આખરે જુદીજ રીતે ધડાય છે; બાલ સંસર્ગથીજ સર્વ ભિન્નતા મનુષ્યના વિકાસમાં માલમ પડે છે. મૂળ શક્તિ સરખા પ્રમાણમાં હોય છે પણ માતાપિતા અને કુટુંબના સંસ્કાર જુદા જુદા હોય છે; તેમજ તેમની સંગતિ ને કેળવણી, ન્યાતઝાત, અને દેશના વિચાર ને આચાર જુદા હોવાથી તેમની અસર

અને શિક્ષકને એ રચનાના પ્રમાણમાં ધારેલી અસર ઉત્પન્ન કરવાનું વધારે મુશ્કેલ માલમ પડે છે.

શિક્ષકની પ્રથમ ફરજ એ છે કે બાળકને જ્ઞાન કેવી રીતે મળે છે તથા જ્ઞાન એ શું છે એ બાબત પર થોડા પણ વિચાર કરવો જોઈએ. તે સિવાય તેણે કેળવણીનું દરેક કામ માથે લેવું એ એક સાદસ છે. શિક્ષકનું કર્તવ્ય જ્ઞાન આપવાનું છે એટલે બાળકના મનનો વિકાસ કરવાનું છે; તેથી મન શું છે અને તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે એ જાણવું જરૂરનું છે; નહિ તો શિક્ષણનો મૂળ હેતુ સફળ થતો નથી, અને ફક્ત શબ્દજ્ઞાનથી જ સંતોષ પામવો પડે છે. તેમાં વળી શરીર અને મનની શક્તિનો કેટલો બધો ભોગ આપવો પડે છે !

કોઈ પણ પદાર્થ જાણવાને બે વસ્તુની જરૂર છે; મન અને તે પદાર્થ. કોઈ પદાર્થની અસર મન ઉપર થવાથી મન તેની છાપ ગ્રહણ કરે છે, અને આથી રીતે મન બે પદાર્થ જાણે છે. બાળકની આવી સ્વાભાવિક શક્તિ વિષે વિદ્વાનોમાં બે મત છે. કેટલાક પડિતોનું એવું ધારવું છે કે બાળકનું મન પ્રથમ કેવળ નિષ્ક્રિય હોય છે, એટલે તેનામાં કંઈપણ મૂળથી ક્રિયા કરવાની શક્તિ હોતી નથી, બાલ જગતના પદાર્થ અને બનાવો તેના ઉપર અસર કરે છે અને તેમની તે છાપ તેના મનમાં નોંધાય છે; એમ વારંવાર વસ્તુની છાપ મગજ પર પડવાથી જુદા જુદા પદાર્થનું જ્ઞાન તેને ધીમે ધીમે થાય છે. જેમ મીણ પર છાપ પાડવાથી તે છાપ સ્પષ્ટ આપણને જણાય છે, તેમ મન ઉપર અનુભવરૂપી ફેલમથી જુદી જુદી વસ્તુનું જ્ઞાન લખાય છે; ને તે સ્મરણશક્તિદ્વારા નોંધાઈ રહેવાથી આપણા જ્ઞાનનું ભંડોળ થાય છે. આ મત પ્રમાણે સર્વ બાળક જન્મે છે ત્યારે તેમના મનની શક્તિ સરખી હોય છે. જે કંઈ ફેર તેમનાં જુદા અને નીતિબળમાં માલમ પડે છે તે બાલ પ્રસંગોને લીધેજ છે. એકજ કુટુંબના બે બાળકને જુદી જુદી સ્થિતિમાં ઉછેરવાથી તેમના જીવન આખરે જુદીજ રીતે ધડાય છે; બાલ સંસર્ગથીજ સર્વ ભિન્નતા મનુષ્યના વિકાસમાં માલમ પડે છે. મૂળ શક્તિ સરખા પ્રમાણમાં હોય છે પણ માતાપિતા અને કુટુંબના સંસ્કાર જુદા જુદા હોય છે; તેમજ તેમની સંગતિ ને કેળવણી, ન્યાતજાત, અને દેશના વિચાર ને આચાર જુદા હોવાથી તેમની અસર

પ્રમળ બાબત છે. બાલ જગતના પદાર્થ એ મનને ફક્ત ખોરાકરૂપ છે; પણ તે તેમા ભૂખ ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી. જેમ બીને ગરમી, હવા, અજનાળું, લિનાશ, અને જમીનતળની જરૂર પડે છે તેમ મનને બિન-ભિન્ન વસ્તુના સંસ્કારની જરૂર છે, પણ તેથી જેમ ખીમા રહેતું શુભ આકૃતિ સ્વરૂપ તત્ત્વ બદલાઈ જતું નથી, તેમ બાળકના મનની શક્તિમા મોટા ફેરફાર થઈ શકતો નથી. જો બાલ સંસ્કાર તેને અત્યુદ્ગળ હોય તોજ કઈ ફેરફાર થઈ શકે છે આ ઉપરથી એ નિર્ણય ઉપર આવી શકીએ કે બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિ ઘણી પ્રમળ હોય છે, અને બાલ સરકરની અમર તેના ઉપર આપણે ધન્યતાએ તેટલા પ્રમથમાં થઈ ગઈ નથી.

કેળવણીકાળે મોટા ભાગ બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિનો મન પ્રહસુ કરે છે. કિન્ડર્ગાર્ટનપદ્ધતિનો સંસ્થાપક ફ્રોબેલ તે વિશે નીચે પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે—“મનુષ્યજીવનનો ખામ હેતુ તેનામા જે દિવ્ય અશ છે તેનો સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ અનુભવ કરવાનો છે,” “તેનામા જે દેવી તરુ છે તેનો અનુભવ એ મનુષ્યનો પન્મ પુરુષાર્થ સફળ થવા બ-રોગ છે.” ફ્રોબેલ આવા મનથી શિક્ષણપદ્ધતિનો ઉદ્દેશ ‘આંતર ન-કિનનો ખાલ આરિર્ભાવ’ છે એમ માનીત કરે છે. સર્વ કેળવણીનો હેતુ બાળકની સ્વ-પ્રવૃત્તિદ્વારા મનની જાગૃતિથી શુભ શક્તિને ખિલવાનો છે. આપણે જરા વચારે ઉડિ વિચાર કરીશું તો માત્રમ પડે કે દરેક વસ્તુમા તેની અદન-વ્યક્તિત્વ હોય છે. મયગી વસ્તુ વ્યક્તિત્વથી પોતાનું જીવન ટકાવી રાકે છે અને વ્યવહાર ચલાવે છે. આ વ્યક્તિત્વ તે તેના સ્વ-ભાવ મિશ્રણ કરી નથી અને જીવનનો તેમજ કેળવણીનો હેતુ આ તેના સ્વભાવને વધારે ખિલવાનો છે. જનાડી વ્યક્તિત્વની ખિલવણી થતી નથી સંસ્કારોત્તેને જેડી મુખ્ય કે આનંદ અગત્ય નથી શિક્ષણનો ખરો હેતુ બાળકના સ્વભાવને પ્રદર્શન કરવાનો છે. બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખિલવરને માટે તેની આનંદ પ્રવૃત્તિને ઉત્તમ આપડુ મે મુખ્ય સાધન છે. આવી રીતે દરેક વસ્તુના સમગ્ર રીતે વિચાર એજ કુળનો હેતુ છે, અને જારે તે સફળ થાકે સારે તે વસ્તુ પોતાનું જીવન અનુભવે છે એમ કહી શકાય છે, તેથી બાળકનામાં સ્વાભાવિક શક્તિ

પ્રખળ બાબત છે. બાલ જગતના પદાર્થ એ મનને દ્રક્ત. ખોરાકરૂપ છે; પણ તે તેમાં ભૂખ ઉત્પન્ન કરી શકતાં નથી. જેમ બીને ગરમી, હવા, અજવાળું, લિનાશ, અને જમીનતળની જરૂર પડે છે તેમ મનને ભિન્ન ભિન્ન વસ્તુના સંસ્કારની જરૂર છે; પણ તેથી જેમ બીમાં રહેલું ગ્રાહ્ય ઝાડ્યું સ્વરૂપ તદ્દન બદલાઈ જતું નથી, તેમ બાળકના મનની શક્તિમાં મોટો ફેરફાર થઈ શકતો નથી. જો બાલ સંસ્કાર તેને અનુકૂળ હોય તોજ કંઈ ફેરફાર થઈ શકે છે. આ ઉપરથી એ નિર્ણય ઉપર આવી શકીએ કે બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિ ઘણી પ્રખળ હોય છે, અને બાલ સંસ્કારની અસર તેના ઉપર આપણે ધ્યાનથી તેટલા પ્રમથુમાં થઈ શકતી નથી.

કેળવણીકારનો મોટો ભાગ બાળકની સ્વાભાવિક શક્તિનો મત પ્રહરુ કરે છે. કિન્ગ્ફર્ડિનપદ્ધતિનો સંસ્થાપક ફ્રેગેલ તે વિષે નીચે પ્રમાણે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે:—“મનુષ્યજીવનનો ખાસ હેતુ તેનામાં જે દિવ્ય અંશ છે તેનો સ્પષ્ટ અને પૂર્ણ અનુભવ કરવાનો છે, ” “તેનામાં જે દૈવી તત્ત્વ છે તેનો અનુભવ એ મનુષ્યનો પરમ પુરુષાર્થ સદ્ગુણ થતા બ-રોગ્ય છે. ” ફ્રેગેલ આવા મતથી શિક્ષણપદ્ધતિનો ઉદ્દેશ “આંતર શ-કિતિનો બાલ આપિર્ભાવ ” છે એમ સાબીત કરે છે. સર્વ કેળવ-ણીનો હેતુ બાળકની સ્વતઃપ્રવૃત્તિદ્વારા મનની જાગૃતિથી ગ્રાહ્ય શક્તિને ખિલવવાનો છે. આપણે જરા વધારે ઉડિા વિચાર કરીશું તો મારામ પ-ડશે કે દરેક વસ્તુમાં તેની એકાદ-વ્યક્તિત્વ હોય છે. સ્પષ્ટતા પણ વ્યક્તિત્વથી પોતાનું જીવન દેખાવી શકે છે અને વ્યવહાર ચલાવે છે. આ વ્યક્તિત્વ તે તેના સ્વ-ભાવ મિત્રાય કંઈ નથી અને જીવનનો તેમજ કેળવણીનો હેતુ આ તેના સ્વભાવને વધારે ખિલવવાનો છે. જ્યાંનું બી વ્યક્તિત્વની ખિલવણી થતી નથી ત્યાંનું જીવન જોઈતું મુખ્ય કે આનંદ મળતો નથી. શિક્ષણનો ખરો હેતુ બાળકના સ્વભાવને પ્રદર્શિત કરવાનો છે. બાળકનું વ્યક્તિત્વ ખિલવવાને માટે તેની આંતર પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવું એ મુખ્ય સાધન છે. આવી રીતે દરેક વસ્તુના સ્વભાવનો વિચાર એજ કુદરતનો હેતુ છે, અને જ્યારે તે સદ્ગુણ થાય છે ત્યારે તે વસ્તુ પોતાનું જીવન અનુભવે છે એમ કહી શકાય છે; તેથી બાળકનામાં સ્વાભાવિક શક્તિ

ત્યારે બાળકનામાં સ્વાભાવિક રીતે શક્તિનાં બીજ અમુક પ્રમાણમાં હોય છે તે ઉપરથી આપણે પુરુષાર્થ તે પારબ્ધને સફળ કરવા તરફ હોવો જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ તેને અનુકૂળ રહી આપણે આપણી પ્રવૃત્તિ ચલાવવી જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં પારબ્ધનું બળ હોય છે, તેટલા પ્રમાણમાંજ પુરુષાર્થ કરવું જોઈએ. કેટલીક વખત પુરુષાર્થનું કળ તરત આવતું નથી. તેનું કારણ આરબ્ધનું વિશેષ બળ છે. બીજા બાબત એ છે કે કેળવણીની પદ્ધતિમાં બાળકની મનોવૃત્તિને અનુકૂળ આપણું શિક્ષણ કરવું જોઈએ અને બહારથી ગમે તેમ સંસ્કાર ભરવા તેને બાહે તેની વૃત્તિને નબળા કરી તે પાતાનાં અવલોકન અને વિચાર મારફત જાતમહેનતથી જ્ઞાન સંપાદન કરે એ વધારે લાભકારક છે. કેળવણીનું ધણું ઉપયોગી સૂત્ર “આંતરમાંથી બહાર” તે આ વિચારનુંજ પરિણામ છે. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ મનના સ્વરૂપના ખ્યાલ ઉપર કેળવણીનો હેતુ અને તેની પદ્ધતિનો આધાર છે; તેથી જો બાળમનને નિષ્ક્રિય કેવળ જડરૂપ માનીએ તો એ ફલિત થાય છે કે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીના મનને બરોજર જામનું કયાં સિવાય ગમે તેમ બહારથી સંસ્કાર ભરવા જોઈએ ને તેને વિચાર કરતાં શિખવવાને બાહે તેની યાદશક્તિને વધારે કસવાની જરૂર છે. ભણતર કે જોખણ એ તેનું કળ આવે છે. પણ કેળવણીનો હેતુ એ છે કે બાળક જાતે વસ્તુનું અવલોકન કરવું જોઈએ; તેના શુણ્ણેષનો વિચાર કરી તેના મુક્કાબલા અને તક્ષવત ઉપરથી તેને જાતે અનુમાન તારવવાની ટેવ પડવી જોઈએ, ને તે અનુમાનને વ્યવહારમાં મૂકી તેનો સ્વયં નિર્ણય કરવો. યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાનો આ સહેલો ને સરળ રસ્તો છે.

મુળજલ્માઇ હીરાસાલ ચોકશી. એમ. એ.

આણુ પર્વત.

તોરક વૃત્ત.

રચના કંઈ આણુગિરિની કુંડ, રચના દીર્ઘો ચિત્ર વિચિત્ર બદુ;
રચના રચનારીય કુદ્રતની, બલિહારો શું ગાઉ હું આણુ તપ્પી.

એકત્રીસા સવૈયા અથવા લાવણી.

સ્વભાવ સિદ્ધ આણુ પર્વત આ, રમણીય ને શોભા ધરનાગ,
દેવળવાડે એક ખ્યાનનો ભંગ ન કરશે મનોવિકાર;

ત્યારે બાળકનામાં સ્વાભાવિક રીતે શક્તિનાં બીજ અમુક પ્રમાણમાં હોય છે તે ઉપરથી આપણે પુરુષાર્થ તે પારખવેને સફળ કરવા તરફ હોવો જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ તેને અનુકૂળ રહી આપણે આપણી પ્રવૃત્તિ ચલાવવી જોઈએ. જેટલા પ્રમાણમાં પારખવું બળ હોય છે, તેટલા પ્રમાણમાંજ પુરુષાર્થ કરવું જોઈએ. કેટલીક વખત પુરુષાર્થનું કૂળ તરત આવતું નથી. તેનું કારણ પ્રારંભનું વિશેષ બળ છે. બીજા બાબત એ છે કે કેળવણીની પદ્ધતિમાં બાળકની મનોવૃત્તિને અનુકૂળ આપણું શિક્ષણ કરવું જોઈએ અને બહારથી ગમે તેમ સંસ્કાર ભરવા તેને બહે તેની વૃત્તિને જાગ્રત કરી તે પોતાનાં અવલોકન અને વિચાર મારફત જાતમહેનતથી જ્ઞાન સંપાદન કરે એ વધારે લાભકારક છે. કેળવણીનું ઘણું ઉપયોગી સૂત્ર “આંતરમાંથી બહાર” તે આ વિચારનુંજ પરિણામ છે. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ મનના સ્વરૂપના ખ્યાલ ઉપર કેળવણીનો હેતુ અને તેની પદ્ધતિનો આધાર છે; તેથી જો આજમનને નિષ્ક્રિય કેવળ જડરૂપ માનીએ તો એ ફલિત થાય છે કે શિક્ષકે વિદ્યાર્થીના મનને બરોબર જાગ્રત કર્યા સિવાય ગમે તેમ બહારથી સંસ્કાર ભરવા જોઈએ ને તેને વિચાર કરતાં શિખવવાને બદલે તેની પાઠશક્તિને વધારે કમવાની જરૂર છે. ભણતર કે ગોખણ એ તેનું કૂળ આવે છે. પણ કેળવણીનો હેતુ એ છે કે બાળકે જાતે વસ્તુનું અવલોકન કરવું જોઈએ; તેના મુશ્કેલીપનો વિચાર કરી તેના મુકાબલા અને તર્કવત ઉપરથી તેને જાતે અનુમાન તારવવાની ટેવ પડવી જોઈએ, ને તે અનુમાનને વ્યવહારમાં મૂકી તેનો સત્ય નિર્ણય કરવો. યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવાનો આ સહેલો ને સરળ રસ્તો છે.

મુળજીભાઈ હીરાલાલ ચોકશી, એમ. એ.

આણુ પર્વત.

તોરક વૃત્ત.

રચના કંઈ આણુગિરિની કંઠે, રચના હૈંડો ચિત્ર વિચિત્ર બદુ;

રચના રચનારીય કુદતની, બિલ્લિદારો શું ગાઉ હું આણુ તમ્બી.

એકત્રીસા સવૈયા અથવા લાવણી.

સ્વભાવ સિદ્ધ આણુ પર્વત આ, રમણીય ને શોભા ધરના,

દેવગણે એક ધ્યાનનો લંગ ન કરશે મનોવિહાર;

રમણીય નગે શોભે ચારુ દેવનવાડ તે,

અન્ય દેખાવ આનદી, રસિકો માત્ર જાણુને

૧૩

માઈટ આયુ તા ૨૦-૩-૦૬

પૌપાલાલ કેવળચંદ શાહ.

રાજકોટ.

આખનું વર્ણન.

લખનાર પૌપાલાલ કેવળચંદ શાહ. રાજકોટ.

“જો આયુઝરી હાયા, વડે પ્રભુઝરી માયા ”

જે દેવગોએ દુનિયાની પ્રગતે ગિરપદગતો ઉત્તમ નમુનો દેખાડ્યો છે, જે દેવગોએ નકલી કામમા દિલને સર્વોપરિ ઠરાયુ છે, જે દેવગોનું મતરણીકામ યુરોપના મોટા મોટા શિ પત્તાઓએને સાનદાયર્થ પમાડે છે, જે દેવગોના ગભાર તથા સભામડપ મુસાફર કે યાત્રાગુઓની આખાને યક આપે છે તે દેવગોના દેરા ધગવનારો આયુ પર્વત ખરેખર ખાસ નેવા લાયક છે “હયા કરના જોયુ ભયુ” એ કહેવન સદૃશાયર્થથી અકિત થપલા આના અથો ખરી પાડી આપે છે

વગુપગ તેજપાળના એક દહેરાના મગામડપના ધુમનુ ચિત્ર તો આ આખની કીમીમા હમેશા પ્રતિભિગિનનું મહેય એ અટોથુ ધુમનો અર્થ ખીતેવા કમળના ગુચ્છ જેવે ભાગ નિહાળીને જોવા જેવો છે તેનો કટોગ જેવો વગનેનો ભાગ એવો પાનગો, પારદર્જન, અને ખારીકીથી કાન રેનો છે કે તે જોઈને દિલની તે રખની ઉત્તમ શિપદગતે માં મો દામાથી ધન્યવાદના ઉદ્ગારો આપામે નીકળી જાય છે, અને જો મ્હવ આનનુ આપણુ નિ પગાનુ મદ જાન તે વખતે અખ મણીમા યદ આવે છે તો આખમા એ આનુપ પછુ આગી મ્હવ છે

આયુ ઉપરના આખને આનદ પમાડનારા અને આપણો અકિત કર નારા દેવગોના દેવગોમા નકલી કામ તથા ધાર્મિક દેખવના ચિત્રો ઉપરાંત રણસેવના મુહોનુ આનેખન, વદાણવગી અને વ્યાપારીઓને વદાલ ઉપજ વનારા ચિત્રો, જગમગથી ભરેલા જગનુતા વરાહાના વિવિધ દેખાવો, સદૃશાયર્થને સ્પષ્ટતથી પ્રર્શિત કરનારા ચિત્રો ઇત્યાદિ જોઈ જમન અને સદાસિયન મુસાફરો સ્વચ્છ યર્થ ગયા છે તો પગી તેજનાથી વિશેષ માર્-

રમણીય નગે શોભે આરુ દેવજવાડ તે ;

અન્ય દેખાવ આનંદી, રસિકો માત્ર જાણશે.

૧૩

માઉં આશુ. તા. ૨૦-૩-૦૬

પોપપ્રસાદ કેવળચંદ્ર શાહ.

રાજકોટ.

આશુનું વર્ણન.

લખનાર પોપપ્રસાદ કેવળચંદ્ર શાહ. રાજકોટ.

“જો આશુછરી છાયા, પડે પ્રભુછરી માયા.”

જે દેવજોએ દુનિયાની પ્રગતે શિષ્યકળાને ઉત્તમ નમુનો દેખાડ્યો છે, જે દેવજોએ નકશી કામમાં દિંદને સર્વોપરિ ઠરાવ્યું છે, જે દેવજોનું ક્રાંતરણીકામ યુરોપના મોટા મોટા શિષ્યશાસ્ત્રીઓને સાનંદાશ્ચર્ય પમાડે છે, જે દેવજોના ગભાર તથા સભામંડપ મુસાફર કે યાત્રાશુઓની આંખોને હંડક આપે છે તે દેવજવાડનાં દેરાં ધરાવનારો આશુ પર્વત ખરેખર ખાસ જોવા લાયક છે. “હવ્યા કરતાં જોયું ભયું” એ કહેવન સહિસંદર્ભથી અંકિત થયેલાં આવાં રથજો ખરી પાડી આપે છે.

વસ્તુપણ તેજપાળના એક દહેરાના સમામંડપના ધુમટનું ચિત્ર તો આ આંખની કીકીમાં હમેશાં પ્રતિબિંબિતજ રહેયે. એ અદ્વૈતાશુ ધુમટનો અર્ધ ખીલેલા કમળના યુગ્મજા જેવો ભાગ નિદાગીને જોવા જેવો છે. તેનો કટોરજા જેવો વળગેલો ભાગ એવો પાનજો, પારદર્શક, અને ખારીકીયી ઝાન-રેલો છે કે તે જોઈને દિંદની તે વખતની ઉત્તમ શિષ્યકળાને માટે મો-દામાંથી ધન્યવાદના ઉદ્ગારો અનાવાસે નીકળી જાય છે, અને જે કદાચ આજનું આપણું શિષ્યકળાનું મંદ જ્ઞાન તે વખતે સરખામણીમાં પાદ આવે છે તો આંખમાં બે આંદુણં પણ આવી જાય છે.

આશુ ઉપરના આંખને આનંદ પમાડનારાં અને આપણને અંકિત કરનારાં દેવજવાડનાં દેવજોમાં નકશી કામ તથા ધાર્મિક દેખવનાં ચિત્રો ઉપરાંત રણસેત્રનાં યુદ્ધોનું આજેખન, વદાણુવટી અને વ્યાપારીઓને વહાલ ઉપજાવનારાં ચિત્રો, જંગલથી ભરેલા જંગમના વ્યવહારના વિવિધ દેખાવો, સહિસંદર્ભને સ્પષ્ટતાથી પ્રદર્શિત કરનારાં ચિત્રો છત્યાદિ જોઈ જર્મન અને સંતાલિયન મુસાફરો સ્વયંચ યઈ ગયા છે તો પછી તેમનીથી વિશેષ દાર્-

નીચેની ખીણોનો અને ઓડ પાનોનો નજરે પડતો સુંદર દેખાવ ઇત્યાદિથી જોનારના મનને એ પર્વત ધણો આનંદદાયક લાગે છે.

આ પર્વત ઉપર બુદ્ધિશાળી ઋષિઓનાં આશ્રમસ્થાનો તથા તીર્થંકર જેવા પવિત્ર પ્રભુઓનાં દેવો આવેલાં છે અને હાલ તે રજપુતાનાના આનંદેશ્વર એજન્ટ ડ્રુ ધિ ગવર્નર જનરલનું હેક્કવાર્ટર હોઈ અંગ્રેજ સરકારના ડાહ્યા ડાહ્યા અમલદારો તથા રજપુતાનાના સંમ્મતો ઉનાળામાં ત્યાં આવી રહે છે.

આશુ પર્વત પુરાણી અને પવિત્ર જગાઓથી ભરેલો છે. પ્રાચીનકાળમાં દેવતાઓ આ પર્વત ઉપર રહેતા હતા અને જ્યારે અય્યગમના ઊંચા ભાગ ઉપર આવેલા પવિત્ર તળાવને કાંઈ આશ્રય લઈ સાં ન્યાફતો ઉડાવતા સારે ઋષિઓ, ભકતો, અને સતો ગુરુઓમાં તથા ઐકાનિક જગ્યાઓમાં બજનકીર્તનમાં તત્ત્વચિંતનમાં અને ધ્યાનપશ્ચર્યામાં પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરતા. આ પ્રમાણે આશુ જેમ તત્ત્વચિંતનમાં રાચી રહેલા તીર્થંકરોના યાત્રાસ્થળ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમ તે જૂના વખતમાં દેવતાઓના સામાન્ય રહેઠાણ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ થયું છે.

આ પર્વતની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં એક પૌરાણિક કંતકથા એવી છે કે હાલ આશુ પર્વત જે જગ્યાએ ઊભો છે તે જગ્યા શિવજીને બહુ વહાલી હતી અને સુવર્ણયુગમાં હિંદુઓના તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓ ત્યાં આનંદમંત્રણ કરવા આવતા. અરવલીથી જૂદી પહેલી એ જગ્યાએ એક સપાટ મેદાન હતું અને તેમાં તાગ નહિ આવી શકે એવી ઉંડાઈની એક મોટી ફાટ હતી. એક દિવસ વસિષ્ઠ મુનિની કામધેનુ ગાય તે તરફ ગઈ અને તે ફાટમાં પડી ગઈ. તેને બહાર કાઢવા મુનિજી એ વખતે પવિત્ર સરસ્વતી નદીની સહાય માગી. સરસ્વતી નદી ત્યાં આવી અને ચમત્કારી રીતે જગ એ ફાટમાં જલોછદ્ર ઉપર થઈને વહેવા લાગ્યું. તે જગ્યામાં એ ગાય જમીન ઉપર આવી. ફરીથી આવેા કાઈ જાત ન બને માટે હમેશની એ મુરડલી દૂર કરવા મુનિજી શિવજીને અરજ કરી. શિવજીએ હિમાલયના માલિક હિમાચળને અરજ કરવા કહ્યું. વસિષ્ઠ તે પ્રમાણે કહ્યું. હિમાચળે તેની વિનવિ રવીંદારી અને પોતાના અય્યગ પુત્રને યોલાવી કહ્યું કે અરવલી પાસેના સપાટ મેદાન પર પહેલી જાડી ફાટ પુરી ત્યાં જગને મારો કયો પુત્ર રાજ

નીચેની ખીણોનો અને ઝાડ પાનોનો નજરે પડતો સુંદર દેખાવ ઇત્યાદિથી જોનારના મનને એ પર્વત ધણો આનંદદાયક લાગે છે.

આ પર્વત ઉપર શુદ્ધિશાળી ઋષિઓનાં આશ્રમસ્થાનો તથા તીર્થંકર જેવા પવિત્ર પ્રભુઓનાં દેશો આવેલાં છે અને હાલ તે રજપુતાનાના આનંદચલ એજન્ટ દુધિ ગવર્નર જનરલનું હેડક્વાર્ટર હોઈ અંગ્રેજ સરકારના ડાહ્યા અમલદારો તથા રજપુતાનાના રાજાઓ ઉનાળામાં ત્યાં આવી રહે છે.

આશુ પર્વત પુરાણી અને પવિત્ર જગાઓથી ભરેલો છે. પ્રાચીનકાળમાં દેવતાઓ આ પર્વત ઉપર રહેતા હતા અને જ્યારે અયળગદના ઊંચા ભાગ ઉપર આવેલા પવિત્ર તળાવને કાંઈ આશ્રય લઈ સાં જ્યારેતો ઉઘાડતા ત્યારે ઋષિઓ, ભક્તો, અને સંતો ગુફાઓમાં તથા એકાંતિક જગ્યાઓમાં ભજનકીર્તનમાં તત્ત્વચિંતનમાં અને ધ્યાનપથર્પામાં પોતાનો કાળ નિર્જમન કરતા. આ પ્રમાણે આશુ જેમ તત્ત્વચિંતનમાં રાખી રહેલા તીર્થંકરોના યાત્રાસ્થળ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલું છે તેમ તે જૂના વખતમાં દેવતાઓના સામાન્ય રહેઠાણ તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

આ પર્વતની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં એક પૌરાણિક દંતકથા એવી છે કે હાલ આશુ પર્વત જે જગ્યાએ ઊભો છે તે જગ્યા શિવજીને બહુ પસાંદી હતી અને મુચર્જુયુગમાં હિંદુઓના તેત્રીશ કરોડ દેવતાઓ ત્યાં આનંદમંગળ કરવા આવતા. અરવલીથી જૂડી પડેલી એ જગ્યાએ એક સપાટ મેદાન હતું અને તેમાં તાગ નહિ આવી શકે એવી ઉંડાઈની એક મોટી કાંટ હતી. એક દિવસ વસિષ્ઠ મુનિની કામધેનુ ગાય તે તરફ ગઈ અને તે કાંટમાં પડી ગઈ. તેને બહાર કાઢવા મુનિએ એ વખતે પવિત્ર સરસ્વતી નદીની સહાય માગી. સરસ્વતી નદી ત્યાં આવી અને અમરકાંચી રીતે જળ એ કાંટમાં ઊલોચક્ર ઉપર ચઢીને વહેવા લાગ્યું. તે જળમાં એ ગાય જમીન ઉપર આવી. ફરીથી આવો કાંઈ જાણ ન જાને માટે હમેશની એ મુશ્કેલી દૂર કરવા મુનિએ શિવજીને અરજ કરી. શિવજીએ હિમાલયના માત્રિક દિ-માયળને અરજ કરવા કહ્યું. વસિષ્ઠે તે પ્રમાણે કહ્યું. દિમાયળે તેની પિત્રિ સ્વીકારી અને પોતાના અયળ પુત્રને બોલાવી કહ્યું કે અરવલી પાસેના સપાટ મેદાન પર પડેલી ઊંડી કાંટ પુરી ત્યાં જ્યાંને મારો ક્યો પુત્ર રાજ

જોડાણત.

આલો મિત્રો આજ, આપણે ગમ્મન કરીએ;
આખો આજ ભૂગોળ, નિર્ભા દિગ્વર્ણન કરીએ. ૧

અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ કુદરેન.

જગકર્તાએ જુઓ, કરી છે રચના કેવી ?

કે રચન અધિક ઉદાર, કયાંક કંજસના તેવી. ॥ ૨ ॥

વળી કહિ જન બવહાર-તણી સગવડ બહુ આપી;

બીજે પર્વત તણી, આડ નાખી ઊઘાપી. ॥ ૩ ॥

પૂર્વે દિશાનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું વર્ણન કરે છે.

અમે ઋપૂર્વ દિગ્પાળ, પૂર્વ ગોળાર્ધ કરીને;

વડીએ મુશુશો સર્વ, મુસાફરી લક્ષ ધરીને. ॥ ૪ ॥

આ ઊગમતો સૂર્ય, દિશાને છે દીપાવે;

તે ગમ જતાં સદા, બહુ આનંદ અપાવે. ॥ ૫ ॥

બધા દરતાં પાસિદિક મોટા, જતાં તે તોફાની નથી.

મોટા પાસિદિક, મહાસાગર જગ માંડી;

પણ તે શાન્ત જાણાય, મહા-ગુણ જનમ જન માંડી. ॥ ૬ ॥

આ પામેનો ખડ, ઐશિયા સાથી મોટા;

વસતી ને વિસ્તાર વિશે, બીજે નહિ જોડા. ॥ ૭ ॥

હિન્દનું કુદરતી રક્ષણ.

આખી દુનિયા માંય, હિમાલય પર્વત ઊંચો,

બરફ તણો લારે, દાંતનો વાળે કૂચો. ॥ ૮ ॥

અંતેને દિગ્પાળ કહેલા છે. પ્રથમ બંને સાથે ગાય છે. અને ચોથી કડીથી પૂર્વનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું મંદિર વર્ણન કરે છે, પૌર્ણમિ વડે અને ચૈત્રથી પોનાનું કામ બજાવે છે, ત્યાંસુધી-પશ્ચિમનો દિગ્પાળ જરા દૂર ઊભોજીનો નિરીક્ષણ કરતો દોષ તેવા દેખાવ કરે છે.

૧ કોઈ સ્થળમાં સોના રપાની કે હીરાની ખજો હોય છે-અને બીજે સ્થળે મુદ્દલ મીઠું પાણી પણ મળતું નથી.

૨ વેપારની સગવડ મારે મહાસાગર. બીજે કોણે વચ્ચે પર્વતો આવેલા દેશથી એ સગવડ બંધ થઈ છે.

૩ પૂર્વદિશાનો (પૂર્વ ગોળાર્ધ) નો દિગ્પાળ (મુસાફર).

રોલાવૃત.

આલો મિત્રો આજ, આપણે ગમ્મન કરીએ;
આખો આગ બૂગોળ, નિર્બા દિગ્વર્ણન કરીએ. ૧

અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ કુદરત.

જગકર્તાએ જુઓ, કરી છે રચના કેવી ?

કેા સ્થળ અધિક હિદાર, કયાંક કંજુસતા તેવી. ॥ ૨ ॥

વળી કહિ જન વ્યવહાર-તણી સગવડ બહુ આપી;

ખીજે પર્વત તણી, આડ નાખી ઊઘાપી. ॥ ૩ ॥

પૂર્વ દિશાનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું વર્ણન કરે છે.

અમે સૂર્ય દિગ્પાળ, પૂર્વ ગોળાર્ધ ફરીને;

વડીએ સૂર્યો સર્વ, મુસાફરી લક્ષ ધરીને. ॥ ૪ ॥

આ ઊગમતો સૂર્ય, દિશાને છે દીપાવે;

તે ગમ જતાં સદા, બહુ આનંદ અપાવે. ॥ ૫ ॥

બધા કરતાં પાસિદિક મોટો, છતાં તે તોફાની નથી.

મોટો પાસિદિક, મહાસાગર જગ માંદી ;

પણ તે શાન્ત જણાય, મહા-ગુણ જયમજન માંદી. ॥ ૬ ॥

આ પામેનો ખંડ, ઓશિયા સૌથી મોટો ;

વસતી ને વિસ્તાર વિશે, ખીજે નહિ જોટો. ॥ ૭ ॥

હિન્દનું કુદરતી રક્ષણ.

આખી દુનિયા માંય, દિમાલય પર્વત ઊંચો,

ખરફ તણો ભંડાર, દાંતનો વાળે ફૂંચો. ॥ ૮ ॥

*બંનેને દિગ્પાળ કહેવા છે. પ્રથમ બંને સાથે ગાય છે. અને એથી કડીથી પૂર્વનો દિગ્પાળ પૂર્વ ગોળાર્ધનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરે છે, પૉઈન્ટર વડે અને એથી પોનાનું કામ બજાવે છે, ત્યાંસુધી-પશ્ચિમનો દિગ્પાળ જરા દૂર ઊભોશિજો નિરીક્ષણ કરતો હોય તેવો દેખાવ કરે છે.

૧ કાર્ક સ્થળમાં સોના રૂપાની કે હીરાની ખણો હોય છે-અને ખીજે સ્થળે મુદ્દલ મીઠું પાણી પણ મળતું નથી.

૨ વેપારની સગવડ માટે મહાસાગર. ખીજે કેદારો વચ્ચે પર્વતો આવેલા હતાથી એ સગવડ બંધ થઈ છે.

૩ પૂર્વદિશાનો (પૂર્વ ગોળાર્ધ) નો દિગ્પાળ (મુસાફર).

તાતારી લય ચક્રી, લીત બાંધી મોટી છે ;
 ન મળે બીજે ક્યાંઈ, ખાઈ એવી ખોદી છે. ॥ ૧૮ ॥
 ચીનનો હુન્નર જૂના વખતથી જાણીતો છે. એ દેશે અગમચેતી વાપર
 સત્તુને અટકાવવા કોટ બાંધી ખાઈ ખોદેલી હજી મોજુદ છે.

ખલાસી-હોકાયત્ર, કળા સૌ પહેલી અહીંથી,
 દાંતનું કોતરકામ, ચીન વાસણ પણ જહીંથી. ॥ ૧૯ ॥
 આર્યભૂમિ કે હિન્દ, દેશ છે બહુ રસાળો;
 હીરા મોતી અને, ખેતીમાં અતિ કસાળો. ॥ ૨૦ ॥
 મુખઈ મોટું શહેર, એશિયા માંહી ગણાતું;
 વેપારીના યોગ વડે, બહુ જે વખણાતું. ॥ ૨૧ ॥
 જ્યોતિષીઓ અને પંડિતોનું ખાસ સ્થાન.

ઉજ્જન જ્યોતિષીઆર્ય, પહેલુ રેખાંશ ગણે છે ;
 વિક્રમ કેઈ શહેર, ઘણુ પ્રખ્યાત ઠરે છે. ॥ ૨૨ ॥
 કુશરતની કૃપા.

એણપુંછ અહીં, અધિક વરસાદ પડે છે;
 પત્તા ને દક્ષિણ, હીરા માણેક જડે છે. ॥ ૨૩ ॥
 જૂની કારીગરીવાળું દિલ્હી ને તેનો છલ્લોદ્ધાર.

દિલ્હી હિન્દનું તખ્ત, ઓળખાતુ મોગલથી ;
 જોવા જેવું બન્યું, ફૈસલે હિન્દ અમલથી. ॥ ૨૪ ॥

હિન્દનું હાલનું પાવતખત,
 હુગલી તીરે સંભવ, રકુ સોળે કલકત્તા ;
 હિન્દ તણા હાકેમ, મર્વર જનરલ સત્તા. ॥ ૨૫ ॥

આન્દામાનમાં પોર્તુગેસ.
 સમુદ્ર પારની સમ, કહે કોઈ કાળું પાણી ;
 આ પોર્ટુગેસ તે આજ, સમની હદ ન્યાં વાળી. ॥ ૨૬ ॥

સિલોન, લંકા, કે સિંહલદ્વીપ,
 સિલોન લંકા જુઓ, જેટ છે જે સોનાળો ;
 રાવણ કેરો દ્વીપ, કીમતી નીપજ વાળો. ॥ ૨૭ ॥

(અપૂર્ણ)

તાતારી લય થકી, લીંત બાંધી મોટી છે ;
 ન મળે બીજે ક્યાંઈ, ખાઈ એવી ખોદી છે. ॥ ૧૮ ॥
 ચીનનો હુન્નર જૂના વખતથી જાણીતો છે. એ દેશે અગમચેતી વાપરી
 શત્રુને અટકાવવા કોટ બાંધી ખાઈ ખોદેલી હજી મોજુદ છે.

ખલાસી-હોકાયંત્ર, કળા સૌ પહેલી અહીંથી,
 દાંતનું કોતરકામ, ચીન વાસણ પણ જહીંથી. ॥ ૧૯ ॥
 આર્યશ્રમિ કે હિન્દ, દેશ છે બહુ રસાળો;
 હીરા મોતી અને, ખેતીમાં અનિ કસાળો. ॥ ૨૦ ॥
 મુંબઈ મોટું શહેર, એશિયા માંહી ગણાતું;
 વેપારીના યોગ વડે, બહુ જે વખણાતું. ॥ ૨૧ ॥

જ્યોતિષીઓ અને ધંડિતોનું ખાસ સ્થાન.

ઉજ્જન જ્યોતિષીઆર્ય, પહેલું રેખાંશ ગણે છે ;
 વિક્રમ કેરું શહેર, ધણું પ્રખ્યાત ઠરે છે. ॥ ૨૨ ॥

કુશરતની કૃપા.

ચેરાપુંછ અહીં, અધિક વરસાદ પડે છે ;
 પત્રા ને દક્ષિણ, હીરા માણેક જડે છે. ॥ ૨૩ ॥

જૂની કારીગરીવાળું દિલ્હી ને તેના જીર્ણોદ્ધાર.

દિલ્હી હિન્દનું તખ્ત, ઓળખાતું મોગલથી ;
 જોવા જેવું બન્યું, કૈસરે હિન્દ ચમકથી. ॥ ૨૪ ॥

હિન્દનું હાલનું પાવતખત.

હુગલી તીરે રાજ્ય, રડું શોભે કલકત્તા ;
 હિન્દ તણા હાકેમ, મર્નર જનરલ સત્તા. ॥ ૨૫ ॥

આન્દામાનમાં પોર્ટબ્લેર.

સમુદ્ર પારની સજા, કહે કોઈ કાળું ખાણી ;
 આ પોર્ટબ્લેર તે આજ, સમગ્રી હદ ન્યાં વાળી. ॥ ૨૬ ॥

સિલોન, લંકા, કે સિંહલદ્વીપ.

સિલોન લંકા જુઓ, ખેટ છે જે સોનાળો ;
 રાવણ કેરો દ્વીપ, કીમતી નીપજ વાળો. ॥ ૨૭ ॥

(અપૂર્ણ)

દશકોઈ મોજે ઇસનપુરની લોકલ બોર્ડ સ્કૂલનો આસિસ્ટન્ટ માસ્તર નાનાલાલ મહાશંકર ગયે વર્ષે નાંડ્યાદ મધ્યસ્થળે લેવાયેલી વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં મણિલાલ લલ્લુભાઈને બદલે બેઠો હતો. બંનેના ઉપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું, અને તા. ૨૪ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ને રોજ બંને ગુનેગાર કર્યા હતા; નાનાલાલ મહાશંકર ઇડિયન પીનલ કોડના સેક્શન ૪૧૯ તથા ૪૬૫ મુજબ, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈ એજ કોડના સેક્શન ૪૧૯, ૪૬૫-૧૦૯, ૪૬૮, અને ૪૭૧ મુજબ. નાનાલાલ મહાશંકરને દરેક સેક્શન મુજબ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈને દરેક સેક્શન મુજબ નવ મહિનાની સખત મજુરી સાથેની કેદની સજા થઈ છે. બંનેની બાબતમાં સજા સાથે લગી શોગવવાની છે.

નાનાલાલ મહાશંકરને નોકરી પરથી દૂર કર્યાની તારીખથી ખાતા માંથી ખર્તરફ કરવામાં આવ્યો છે, અને સરકારે મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં તેને ફરીથી નોકર રાખવામાં નહિ આવે.

અમદાવાદ,
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧.

}

F. W. Marrs.
Ag. Educational Inspector.
N. D.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૭૫૮ ઉપરથી).

ભૂગોળવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો (તેમાં મૂકેલા શુદ્ધિપત્ર સાથેના) ભાગ પહેલાની રૂ. ૦-૩-૦ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની આવૃત્તિ બીજી, તથા આરો-અવિદ્યાની રૂ. ૮-૧-૩ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની વચગાળે કાઢેલી વધારાની આવૃત્તિ મહેરબાન ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી મંજૂર થઈ છે; અને મેશર્સ. ચિમનલાલ ચુનીલાલની કંપનીને એ ચોપડીઓ નિશાળોમાં તથા જાહેરમાં આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે.

(સહી) F. W. Marrs,
Ag. Educational Inspector,
N. D.

દશકોઈ મોજે ઇસનપુરની લોકલ બોર્ડ સ્કૂલનો આસિસ્ટન્ટ માસ્ટર નાનાલાલ મહાશંકર ગયે વર્ષે નાંડયાદ મધ્યસ્થળે લેવાયલી વર્નાક્યુલર ડાઇનલ પરીક્ષામાં મણિલાલ લલ્લુભાઈને બદલે બેઠો હતો. બંનેના ઉપર કામ ચલાવવામાં આવ્યું હતું, અને તા. ૨૪ મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ને રોજ બંને ગુનેગાર કર્યા હતા; નાનાલાલ મહાશંકર ઇડિયન પીનલ કોડના સેક્શન ૪૧૯ તથા ૪૬૫ મુજબ, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈ એજ કોડના સેક્શન ૪૧૯, ૪૬૫-૧૦૯, ૪૬૮, અને ૪૭૧ મુજબ. નાનાલાલ મહાશંકરને દરેક સેક્શન મુજબ ત્રણ મહિનાની સાદી કેદની, અને મણિલાલ લલ્લુભાઈને દરેક સેક્શન મુજબ નવ મહિનાની સખત મજુરી સાથેની કેદની સજા થઈ છે. બંનેની ખાખતમાં સખ સાથે લગી શોળવવાની છે.

નાનાલાલ મહાશંકરને નોકરી પરથી દૂર કર્યાની તારીખથી ખાતા માંથી ખર્તરફ કરવામાં આવ્યો છે, અને સરકારે મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં તેને ફરીથી નોકર રાખવામાં નહિ આવે.

અમદાવાદ,
સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧.

}

F. W. Marrs.
Ag. Educational Inspector.
N. D.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૭૭૫૮ ઉપરથી).

ભૂગોળવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો (તેમાં મૂકેલા શુદ્ધિપત્ર સાથેના) ભાગ પહેલાની ર. ૦-૩-૦ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની આવૃત્તિ બીજી, તથા આરો-અવિદ્યાની રા. ૦-૧-૩ ની કિંમતવાળી ૧૯૧૧ ની વચગાળે કાઢેલી વધારાની આવૃત્તિ મહેરબાન ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન તરફથી મંજૂર થઈ છે; અને મેશર્સ. ચિમનલાલ ચુનીલાલની કંપનીને એ ચોપડીઓ નિશાળોમાં તથા જનરેશનમાં આપવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે.

(સહી) F. W. Marrs,
Ag. Educational Inspector,
N. D.

કોઝાય રફૂલ—માંડવીના શેઠ તેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર ભીમજીએ ઇનામ
પહેર્યું રૂ. ૩૯—૮—૦ મુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ ખોળ લખુભાઈ અ-
ખુલા ઇનામ રૂ. ૧૧—૮—૦ ગોંડરા રફૂલ—માંડવીના શા. મૂળજી
મેઘજી ઇનામ રૂ. ૧૩—૪—૦ અંગર રફૂલ તથા નાઇટ રફૂલ—
દોશી મોણસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૧—૦—૦

ભરૂચ વિભાગ—મ્યુ. હીપવાડ રફૂલ શેઠ નરબેરામ કપુરચંદ
રૂ. ૯—૮—૦, શેઠ તાથુભાઈ માણેકચંદ રૂ. ૯—૮—૦, રા. ગોરધનદાસ,
લક્ષ્મણદાસ રૂ. ૮—૧૨—૦, રા. મહમદજી કાળાભાઈ રૂ. ૪) રા. લાલ-
ભાઈ ગોવિંદભાઈ રૂ. ૩) તથા જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૮) ઇનામ તથા
પરખ સાફ વાસણ. કુંડરવાડા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૧૨) રફૂલના મળી.
સુરત વિભાગ—

સુરત-નદરાકર કન્યાશાળા—શેઠ રોખવલાલ વળેચંદ રૂ. ૩) પ-
તાસાં, મ્યુ. નં. ૧૨—શેઠ અહમદ મુસાજી રૂ. ૧૮) પેડા, તથા રૂ. ૧૫)
સંગ્રહસ્થના સાફ શેઠ. અહમદ મુલેમાન રૂ. ૪—૧૦—૦ મીઠાઈ તથા રૂ.
૨—૧૪—૦ મ્યુઝીઅમની સીને સાફ.

અમદાવાદ વિભાગ—

અમદાવાદ—મ્યુ. રફૂ. નં. ૨ સોમનાથ લુધરદાસ રૂ. ૧૧—૧૨—૦
માંડવીના મેડલ, મ્યુ. રફૂ. નં. ૧૧ પરિખ. દેવગદાસ ત્રીભોવનદાસ રૂ.
૫—૧૨—૦ મીઠાઈ, રફૂ. નં. ૨૫ ફરીફુદીન હિસામુદ્દિન સીશતી રૂ. ૧૦)
ઇનામ, રફૂ. નં. ૪૬ રફૂલ કમિટિના મેમ્બર રૂ. ૪—૪—૦ ઇનામ.

રાજપીપળા વિભાગ—

કંડાંડા—રા. કેસર દાજીભાઈ રૂ. ૫—૨—૯ એપડીઓ, ઓળી-
ગામ—અમીન દાદાભાઈ ઉમેદજી રૂ. ૧૧—૮—૯, અમીન ડાયાભાઈ ઓ-
તમભાઈ રૂ. ૫) કાપડ-શાકર-લાહરેસ—કન્યાશાળા પા. અમીન ગોર્ધન-
ભાઈ ગોપાળભાઈ રૂ. ૧૫) ઇનામ.

કોંઠયાવાડ વિભાગ—

મુંદા—ગામલોદ્ધા રૂ. ૧૬—૮—૯ ઇનામ, સાકર, રૂ. ૨૪) રફૂલ જ-
માડી તથા કાપડ.

કોડાય રફૂલ—માંડવીના શેઠ નેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બીમજીએ ઇનામ
વહેચ્યું રૂ. ૩૯—૮—૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ જોગલ લધુભાઈ અ-
ખડુલા ઇનામ રૂ. ૧૧—૮—૦ ગોવંદરા રફૂલ—માંડવીના શા. મૂળજી
મેઘજી ઇનામ રૂ. ૧૩—૪—૦ અંગાર રફૂલ તથા નાઇટ રફૂલ—
દોશી મોણીસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬—૦—૦

ભરૂચ વિભાગ—મ્યુ. છીપવાડ રફૂલ શેઠ નરભેરામ કપુરચંદ
રૂ. ૯—૮—૦, શેઠ નાયુભાઈ માણેકચંદ રૂ. ૯—૮—૦, રા. ગોરધનદાસ,
લક્ષ્મણદાસ રૂ. ૮—૧૨—૦, રા. મહમદજી કાળાભાઈ રૂ. ૪) રા. લાલ-
ભાઈ ગોવિંદભાઈ રૂ. ૩) તથા જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૮) ઇનામ તથા
પરખ સાડ વાસણ. કુંડરવાડા—જુદા જુદા ગૃહસ્થો રૂ. ૧૨) રફૂલના મળી.
સુરત વિભાગ—

સુરત-નંદશાહર કન્યાશાળા—શેઠ શેખવલાલ વજ્રેચંદ રૂ. ૩) પ-
તાસાં, મ્યુ. નં. ૧૧—શેઠ અહમદ મુસાજી રૂ. ૧૮) પેડા, તથા રૂ. ૧૫)
સંગ્રહસ્થવા સાડે શેઠ. અહમદ મુલેમાન રૂ. ૪—૧૦—૦ મીઠાઈ તથા રૂ.
૨—૧૪—૦ મ્યુઝીઅમની ચીજો સાડે.

અમદાવાદ વિભાગ—

અમદાવાદ—મ્યુ. રફૂ નં. ૨ સોમનાથ જીવરદાસ રૂ. ૧૧—૧૨—૦
નાંદીના મેડલ, મ્યુ. રફૂ. નં. ૧૧ પરિખ. ટ્રવગદાસ ત્રીભોવનદાસ રૂ.
૫—૧૨—૦ મીઠાઈ, રફૂ. નં. ૨૫ ફરીદુદ્દીન હિસામુદ્દીન ચીશતી રૂ. ૧૦)
ઇનામ, રફૂ નં. ૪૬ સુલ કમિટિના મેમ્બર રૂ. ૪—૪—૦ ઇનામ.

રાજપીપળા વિભાગ—

કરાંઈ—રા. કેસુર દાજીભાઈ રૂ. ૫—૨—૯ ચોપડીઓ, ઓળી-
ગામ—અમીન દાદાભાઈ ઉમેદશાઈ રૂ. ૧૧—૮—૯, અમીન ડાયાભાઈ ઓ-
પમભાઈ રૂ. ૫) કાપડ-શાહર-જાહરસ—કન્યાશાળા પા. અમીન ગોર્ધન-
ભાઈ ગોપાળભાઈ રૂ. ૧૫) ઇનામ.

કાંઠવાવાડ વિભાગ—

ગુંદા—ગામલેકો રૂ. ૧૬—૮—૯ ઇનામ, સાહર, રૂ. ૨૪) રફૂલ જ-
માડી તથા કાપડ.

ટેકરટ-જુકસો પર પુકળ કમિશન આપનારની
મુખ્ય ઓફીસમાં એકજ પત્ર લખી

“ એમાંડે સુચીપત્ર ”

મંદત

મંદત, મંખાવો.

વળ મિલકોને વિનિતિ જે દવા ચોરસ સુલભાની નવી ટેકરટ જુકો,
કુનામ તથા લાયએરીમાં લેઈતી જુકસો, કિન્ડરગાર્ટન તથા ડ્રોઈંગ
જુકસો, ડ્રોઈંગતો સામાન, ખોલ તથા નાના ફૂગીન નેકેશન,
સપાઈ નતની કોપીજુકસો, પેન્સિલ, લાઇટ, લાઈનના રીમ એકસેપ્ટ
૬૫૦ અને લાઈ વિગેટ ટેકેશનરિ અમારી પામેથી લાઈવેલી મેલ
છે. બહાર જામથી ચોરસ મોકલનાર સિલિકોના ચોરસ પર પુરક લ
છ, સુચના સુલભ કામ કરી, સ લોપ લપનથી, નળુના માલક કરવા માગીએ
છીએ, વળી ટેકરટ તથા કુનામ જુકસો તેના કર્તોજો પામેથી લોટ બપ ખરીદ
કરીએ છીએ; ને તે સળખચીજ સિલિકોને જાનએ કરતાં અમને પુકળ કમિશન
આપવું ફાવે છે માટે દનેથી તમારો જુકસોનો ચોરસ તમામ નતના પુસ્તકો
મફાવથી વેચનારની આ મુખ્ય ઓફીસ પર મોકલી આપેા માતીલાલ
મગનલાલ શાહ-તમામ નતના પુસ્તકો વેચનાર, રીચાર્જ-અમેદાવાદ.

જાહેર ખબર.

આચાર્યશ્રી એન્ડ લખર્સ કુ. તારાપુર (ખંભાત) માં નિરાજોમાં
આલની ઇંગ્રેજ તથા ગુજરાતી ચોપડીઓ તથા ગ્રંથનરી માલ વગેરે સામ
કમિશનથી આપે છે તે તરફ દેક મહેતાજી ધ્યાન આપશે. ૧૦૨

જાહેર ખબર.

દેશીનામું, ડી. ૦૧, પો. ૦૧. વ્યાયામકળાશાસ્ત્ર, ચિત્રો
૪૩૫, ડી. ૨૨) પો. ૦૧. કોલેજ ધોરણ તખ્તા ૫, લાડકી, મગજ
ને, દેશી કમરન, ૮ ની ડી. ૨. વા, પો. ૦૧-૬૫૩વાળો દર ૩. ૦૧. કમિ.
૨૫. અમેદાવાદ ચીમન સુ. કે, લાડચ ગામિશાસ હોન દેસાઈ, મુરત
કરસનદાસ નારખાલ, મુંબાઈ એન એમ, ત્રિપાઠી, જુનાગઢ નાથા અગન
છાનલાલ લલ્લુભાઈ શાહ વડોદરા.

ટેકસ્ટ બુકો પર પુષ્કળ કમિશન આપનારની
મુખ્ય ઓફીસમાં એકજ પત્ર લખી

“ અમારું સૂચીપત્ર ”

મફત

મફત મળાવો.

વળી શિક્ષકોને વિનવિ છે નવા ધોરણ સુલભાની નવી ટેકસ્ટ બુકો, ઇત્યાદિ વથા લાયઝેરીમાં લેઈતી બુકો, કિન્ડરગાર્ટન તથા હાઈસ્કૂલ બુકો, હાઈમનો સામાન, મોટા તથા નાના રંગીન નકશાઓ, સંબંધી નવની કોપીબુકો, પેન્સિલ, દોહર, કાગળના રીમ એક્સસાઈઝ દલકી અને લોરે વિગેરે સ્ટેશનરી અમારી પાસેથી ઠાંમેમાં કિંમતી મળે છે. બહાર જામયો ચોરસ મોકલનાર શિક્ષકોનાં ચોરસ પર પુરવઠા લઈ, સુરંગા સુલભ કાર કરી, સંતોષ લખવી, તથાના માલક કરવા માગીએ બીએ, વળી ટેકસ્ટ તથા ઇત્યાદિ બુકો તેના કર્તાઓ પાસેથી લોઈ બપ ખરીદ કરીએ બીએ, તે તે સળખવીજ શિક્ષકોને બીનમો કરતાં અમને પુષ્કળ કમિશન આપવું ફાવે છે. માટે દરેકી વગરો બુકોનો ચોરસ તમામ ભંતનાં પુરવઠા કમિશનથી વેચનારની આ મુખ્ય ઓફીસ પર મોકલી આપો. માતીલાલ મંગલલાલ શાહ-તમામ ભંતનાં પુરવઠા વેચનાર, રીચીશ-અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

આચાર્ય ઝેન્ડ અધર્સ કુ. તારાપુર (ખેલાત) માં નિરાજોની ચાલતી ઇમેજ તથા શુભચાતી ચોપડીઓ તથા સ્ટેશનરી માંથી વિગેરે સાત કમિશનથી આપે છે તે તરફ દરેક મહેતાઈ ખ્યાન આપશે.

જાહેર ખબર.

દશીનામું, ડી. ૦૭, પો. ૦૭. વ્યાયામકોનાં માસે, વિગેરે ૪૩૫, ડી. ૨૨) પો. ૦૭. ફોન ૭૫૨૫ તથા ૫, લાકડી. મગજ ને બેથી કસરત, ૮ની ડી. ૩. વા. પો. ૦૭. કપડાવાળો દર ૩. ૦૧. કમિ. ૨૫. અમદાવાદ ચીમન સુ. ૬, લાંચ ગામિયાત ઇમેજ દેસાઈ, મુરત કરસનદાસ નારણદાસ, મુખ્ય ઝેન એમ, ત્રિપાઠી, જુનાગઢ નાથા ભવાન. જગનલાલ લલિતલાલ શાહ-વડાદરા.

સૂચના.

પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું જાણવા મોકલવાનું
લખાણ કાગળની એક બાજુએ મોખ્ખે અક્ષરે લખવું. જાણવા
યોગ્ય લાગશે તો જપાગે નહિ પસંદ ફરેતો લેખો દિલ્લ મોકલો
દેવે તો પાછો મોકલવામા આવશે.

મનિ, ઓફિસ—રૂપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું, તેમજ
ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નમર તથા શાળાપત્ર
ઓફિસ તરફથી અપાયેલા સરનામાની લેખલ ઉપરતો નમર લખવો.

લેવાનમ—વરસ એટલો રૂ. ૧-૦-૦, ટપાલ સાથે. ફસ રૂપીઆ સુ-
ધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરો પાસે ટપાલ ખસ્ય સાથે
૦-૮૧૨-૦ લેવામાં આવશે.

લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈમા લેવાની ખુશી
હશે તો દૂર ખપેને પાને રૂ. બા અપવામા આવશે. સર્વપત્ર
માટે કંઈ અપવામા નહિ આવે.

બહાર અજરના લાવ.

૧. રૂપીઆ એકની ૩ લીટી પ્રમાણે-દમથી વધારે લીટીઓ માટે
૨. ૧) ની લીટીઓ ચાર પ્રમાણે બાર મોસ લખી સામગ્રીયટ હશે તો
ખરોડે મહિને પૂરો ચાર્જ અને પછી અગીઆર મોસ લખી દર માસે
૩. ચાર્જ પડે. ત્રણ માસ માટે પહેલે મહિને પૂરો ચાર્જ, અને
પછી દરેક માસે ૩ ચાર્જ લેવાશે.

આ પત્ર માટે દરેક મહુ દરખાસ વહેંચવામાં આવતી નહિ.

સૂચના.

પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું જાણવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. જાણવા યોગ્ય લાગશે તો જાણે નહિ પસંદ કરેતો લેખ શિટ મોકલી દેતો તો ખોટો મોકલવામાં આવશે.

મનિ, ઑર્ડર—રૂપન પર આમ કે ચહેરનું ઠેઠાણ સ્પષ્ટ લખવું, તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાનો હોય તો નિશાનનો નગર તથા સાંખત્ર ઑર્ડર તરફથી અપાયેલો સરનામાની લેખક કિયતનો નમ્બર લખવો.

લેવાનમ—વરસ એટલો રા. ૧-૦-૦, ટપાલ સાથે. ફસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષકો તથા સ્કૉલરો ખાતે ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૨-૦ લેવામાં આવશે.

લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈમા લેવાની પ્રતીક્રમે તો દર હાથેને પાતે રા. ૦૫ આપવામાં આવશે અમાપેત્ર માટે કઈ આપવામાં નહિ આવે.

બહાર અજરના લાવ.

૧ રૂપીઆ એકની ૩ લીંગ પ્રમાણે-દબથી વધારે લીટીઓ માટે ૧)ની લીટીઓ ચાર ગણાણે વ્યાર મોસ લખી લાગતીયટ હસી નો પહેલો અંકિને પૂરો ચાર્જ અને પછી અગીઆર આર્થ લખી દર માટે ૨ અર્જ પડે. ત્રણ માસ માટે ચહેલે અંકિને પૂરો ચાર્જ, ચારે પછી દરેક માટે ૩ ચાર્જ લેવાશે.

આ પત્ર માટે દરેક પાસે દરેકિલે વહેંચવામાં આવતો નહિ.

ભારે વખણાયેલી, પ્રચીત શ્રેષ્ઠ અને સંસ્તી.

આદરણીય કાવંસજી માર્સતરની

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો.

“ક્રમીશનમાં વધારો” આઠ ભાગમાં “ક્રમીશનમાં વધારો”

કેળવણી આપના હોવાના તથા આગળના ઉચ્ચેકરો તથા કેળવણી કરનારો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા ગુરુદેવો, પ્રિન્સિપાલો, હેડ માસ્ટરો અને શિક્ષકો, મુખ્યત્વે તથા શુભાવના સર્વે બહેર, બાપા, વરદથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સન્તોષકારક ખાત્રી પત્રકો.

મહેરખાન ડિરેક્ટર સાહેબે તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરખાન માજી ઈન્સ્પેક્ટર મે. બાઇસ સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સુધળી મંજૂર કરેલી કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીયુકો વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મુખ્યત્વે તથા સુરત, લડખ, મંડીઓ, અમદાવાદ ખગેરે રાહરની લેઇન્ટ સ્કૂલ કમિટિના અતુલાવી સદ્ગુરુદેવોએ પ્રજા સુધળી કોપીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને જ સર્વ કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણ્યા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એ જ કોપીયુકો અલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. આ કોપીયુકો માટે જે જે સદ્ગુરુદેવો તરફથી સંદિક્ષિતો મળેલા છે તેમના નામ અમારી દરેક કોપી વાંચવાથી ખાત્રી મળશે.

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો નીચલી સરતોથી મળે છે.

૧. રોહડે રૂપીએ દેશાવરથી માલ મંગાવનારા માર્સતર તથા આપારીઓ નેચો બોધમાં બોધી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નફા ખરીદશે તેઓને રોહડે ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે; પેકિંગ અને રહેણાં ખર્ચ આપવામાં આવશે.
૨. ૨૦૦ થી બોધી ૨૫ નફા રૂપી મંગાવનારને રોહડે ૨૫ ટકા, ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ દેશ, પેકિંગ, પોસ્ટેજ વગેરેનો સર્વ ખર્ચ ખરીદનારને મળે.
૩. માલ મોકલ્યા પછી તે રેલ્વેમાં જતાં કાઢી રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને સુદસાન પૂરે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.
૪. જ્યાં રહેવા ન હોય ત્યાં માલ કપી, રસ્તે અને જ્યાં મોકલવો તેનો ખૂટો થાય તે માલ મંગાવનારે લખી જણાવેલ રહેવા સ્ટેશનથી આગળ માલ લઈ જવાનો મંગાવનારને ધિરા સમજવો.
૫. હુડી મોકલવાનારે ખરાબ કાલુ હાથુ

ભારે વખણાયેલી, પ્રચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી

આદરણીય કાવસણી માસ્તરની

દસ્કત શિક્ષક કૌપીયુકો.

“કમીશનમાં વધારો” આગમાં “કમીશનમાં વધારો”

કેળવણી આપવાના હોવાના તથા આગમાં ઇન્સ્ટ્રુક્ટર તથા ડેપુટી ઇન્સ્ટ્રુક્ટર, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા જાહેરમાં પ્રેરિત, પ્રિન્સિપાલ, હોદ્દા માસ્તર અને શિક્ષકો, સુગ્રામ તથા ગુજરાતના સર્વે જાહેર, છાત્રાલય તરફથી એક અવાજે સારીક કરવા અતિ સન્માનિત આવી પુરકો.

મહેરબાન ડિરેક્ટર સાહેબ તથા દિવાન વિભાગના મહેરબાન માણ. ઇન્સ્ટ્રુક્ટર મે. જામલસ સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કૌપીયુકોનેજ સુધાળી મંજૂર કરેલી કૌપીયુકોમાં એક બાકી છે, અને લાગે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કૌપીયુકને વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

કુલેખક તથા ચુરત, જરૂર, નીચીમાં, અમદાવાદ ખાતે રાહેરની જોડનું સ્કૂલ કમિટિના અનુભવી સદસ્યોએ પંચ સુધાળી કૌપીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કૌપીયુકોને જ સર્વ કૌપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણા છે, અને તેમના તાબાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કૌપીયુકો મલાવવાના હુકમ કયા છે.

આ કૌપીયુકો માટે જે જે સંદર્ભો તરફથી સંદર્ભિતો મેળેલા છે તેમની નામ અમારી દેશ કૌપી વાંચવાથી ખાતરિયો.

દસ્કત શિક્ષક કૌપીયુકો નીચેલી સરતાથી મળે.

૧. રોહડે રૂપીએ દેશાવરથી માત્ર મંગલનારા માસ્તરો તથા આગેવાનો નેચો આગમાં આગ ૨૦૦ વર્ષો તેથી વધારે નક્કી ખરીદશે તેઓને સે રૂ ૩૦ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે, પેટિંગ અને રહેણાંક અર્થે આપવામાં આવશે.

૨. ૨૦૦ થી આગ ૨૫ નક્કી રૂપી મંગલનારાને રોહડે રૂ ૨૫ ટકા ડિસ્કાઉન્ટ મળશે, પછી રહેણાંક, પેટિંગ, પોસ્ટલ વગેરેના સર્વ અર્થે ખરીદનારને મળે.

૩. માલ મેલનાર પછી તે રસ્તામાં નવો કાલ રીતે અગત્ય કાર્ય તથા તે માલને મલકાને પૂરે તેના બેજમદાર માલ મંગલનાર છે.

૪. જ્યાં રહેણાંક હોય, જ્યાં માલ કપે, રસ્તે અને જ્યાં મોલકો તેના પુરતો સુધાસો માલ મંગલનારને લખી જણાવશે, જેના સંદર્ભથી આગળ માલ મલકાવશે, મંગલનારને ચિત્ર મળશે.

૫. જ્યાં મોલકોનારે બેસાળડ મેલકો મળે.

ખુશાલદાસ ગોહાલદાસ પટેલની

ગુજરાતી

ગુજરાતી કોપી બુક

નવા ધોરણના કમ પ્રમાણે કિંદરગાર્ટન પદ્ધતિએ આ કોપીબુકની રચના કરવામાં આવી છે.

સો. (૧૦૦) ઉપરાંત ખરીદનારને ૩૦ રૂકા કમ્પીયન મળશે.

સખ એજન્ડા, સુરત, કરસનદાસ નારણદાસ તથા લલુભાઈ નારણદાસ.

વલસાડ, નરસિંહાણ વમીયાચંદર, જલ્લાલપોર, ગણપતિચંદર તરદસીયાદિ.

ભરૂચ, કે. એલની કંપની, તથા સાઈલાલ ઇમનદાસ, નડીયાદ, શ્રુ ગુજરાત

ચુક ડેપો, તથા હાદાલાલ ત્રિવેદીદાસ, વઢવાણ, જેથંદ તલભરી, તથા પ્રાણ

ચંદર મકનજી, રાજકોટ, લલમીચંદ હત્તમચંદ, તથા બેદેચર મેલજી, નવા

નગર, હેમરાજ નંદવજી, સાવનગર, એમ.કે.વલ્લભેન આદમજી, મુંબઈ.

એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની.

અમારી પાસે ગવર્મેન્ટ સેટલ્યુક ડેપોનાં સઘળાં પુસ્તકો

તેના સર્વ હક સાથે આવેલાં છે, તે તથા ગુજરાતનાં ઘણાં ખરા

જાણીતા આદ્યરોનાં પુસ્તકોની સોલ એજન્ડા છે, તે સિવાય

સઘળી જાતનાં કાગળો, રેશનરી સામાન વગેરે મળશે. સીમન-

સાલ સુનીલાલની કંપની આસ્તોડીયા નોડ-અમદાવાદ.

અદ્વૈતપુષ્પર

ખુશાલદાસ ગોહાલદાસ પટેલની

ગુજરાતી

ગુજરાતી કાવ્ય કુશલ

નવાં ધોરણોના કમ પ્રમાણે કિટરબાઈનું પદ્ધતિએ આ કાવ્યકૃતિની રચના કરવામાં આવી છે.

સો. (૧૦૦) ઉપરાંત ખરીદનારને ૩૦ ટકા કમીશન મળશે.

સખ એજન્ટસ, મુરત. કરસનદાસ નારણદાસ તથા લલ્લુભાઈ નારણદાસ. વલ્લભદાસ. નરસિંહભાઈ ભગવાનજી. જલ્લાલપોર. ગણપતિજી. નરહરીજી. ભરૂચ. કે. એલની કંપની, તથા લાલુભાઈ જગનલાલ. નડીયાદ. ન્યુ ગુજરાત બુક ડેપો, તથા છાયાલાલ ત્રિકમદાસ. વઢવાણ. લેખક તંત્રકારી, તથા પ્રાણીચંદર મકનજી. રાજકોટ. લક્ષ્મીચંદ જામનજી, તથા બેટવર મેલજી. નવા નગર. હેમરાજ નાદવજી. ભાવનગર. એન.કે.સેન. આદમજી. મુંબઈ. એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની.

અમારી પાસે ગ્રંથમેળે સેટલેબુક ડેપોનાં સઘળાં પુસ્તકો તેનાં સર્વોત્ક્રમ સાથે આવેલાં છે, તે તથા ગુજરાતનાં ઘણાંખર બાણીતા આયરોનાં પુસ્તકોની સોલ એજન્ટ્સ છે, તે સિવાય સઘળી જાતનાં કાગળો, સ્ટેશનરી સામાન વગેરે મળશે. સીમેન્ટ લાલ ચુનીલાલની કંપની. આસ્તોદીયા રોડ અમદાવાદ.

રાજગીતો.

ગગડલ.

- પિણુ રક્ષ પાંચમા રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૧
 પ્રભ ઉત્સાહમાં આજે, ગધે જયના ધ્વનિ ગાજે;
 પધાર્યા હિન્દમાં રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૨
 પ્રભાવે મર્ચ સમ જાસે, સુણીને નામ અરિ ત્રામે;
 જતા ગગડી ગિપુ હાંત, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૩
 શીતળતામાં મુધાકર છે, ગહીરતામાંજ અર્ધિ છે;
 દશે દિશમાં ધણી માગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ, ૪
 વદન અતિ દીપતું શૌર્યે, ભર્યું દિલ પૂરું ઔદાર્યે;
 અલંકૃત સદ્યુણે ઝાઝા, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ, ૫
 ક્યાં વિધવિધ દેશોમાં, ધણું જોયું પ્રવાસોમાં;
 નિપુણના મેળવી રાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૬
 પ્રભહિત છે ધણું હૈયે, ગણે ધણી વહાણી રૈયતને;
 વગાડે વિશ્વ ગુણ વાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૭
 પ્રભુ અમ વિનતિ એ છે, અમીદૃષ્ટિ સદા કરજે;
 નિરતર રાખજે સાગ, છવો ધણું જ્યોર્જ મહારાગ.

દ્રુતવિલાંબિત.

મુરજનાં દિરણો સમ કીર્તિને,
 અખિલ વિશ્વ વિગે તું પ્રસારજે;
 વર્ગો સદા ગુભ વૃષ્ટિ કૃપા તણી,
 નૃપ શિરે કર હે જગના ધણી.

શાદ્દૃલવિકીરિત..

જેનામાં સમતા, ક્ષમા, મુગ્ધતા, નિપુણતા ને ધૃતિ.
 વિદ્યામાં અતિપ્રેમ આદિ ગુણની હંમેશ વૃદ્ધિ યતી;
 નીતિના પથમાં સદા વિચરતા પ્રેમાળ હૈયું ધણું,
 એવા પંચમ જ્યોર્જ શ્રેષ્ઠ નૃપને દીધાંયુ દેજે પ્રભુ.

સાકરલાલ પુરુષોત્તમ શુક્લ.

રાજગીતા.

ગજલ.

- પિણુ રક્ષ પાંચમા રાગ, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૧
 પ્રગ ઉત્સાહમાં આજે, ગધે જયના ધ્વનિ ગાજે;
 પધાર્યા હિન્દમાં રાગ, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૨
 પ્રભાવે સૂર્ય સમ ગાસે, સુણીને નામ અરિ ત્રાસે;
 જતા ગગડી રિપુ હાંત, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૩
 શીતળતામાં મુધાકર છે, ગહીરતામાંજ અર્ધિ છે;
 દશે દિશમાં ધણી માગ, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૪
 વદન અતિ દીપતું શૌર્યે, ભયું દિલ પૂર્ણ આદર્યે;
 અલંકૃત સદ્ગુણે ઝાઝા, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૫
 રૂપાં વિધવિધ દેશોમાં, ધણું બેયું પ્રવાસોમાં;
 નિપુણતા મેગવી રાગ, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૬
 પ્રમહિત છે ધણું હૈયે, ગણે ધણી વહાણી રૈયતને;
 વગાડે વિશ્વ ગુણ વાગાં, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૭
 પ્રભુ અમ વિનતિ એ છે, અમીદૃષ્ટિ સદા કરજે;
 નિરંતર રાખજે સાગ, શ્રવે ધણું જ્યોર્જ મહારાગ. ૮

દ્રુતવિલાંબિત.

સુરજનાં દિરણા સમ કીર્તિને,
 અખિલ વિશ્વ વિગે તું પ્રસારજે;
 વર્ગો સદા યુગ વૃષ્ટિ કૃપા તણી,
 નૃપ શિરે કર હે જગના ધણી.

શાદૃલવિકીરિત..

જેનામાં સમતા, ક્ષમા, સુજનતા, નિપુણતા ને ધૃતિ,
 વિદ્યામાં અતિપ્રેમ આદિ પુણી હંમેશ વૃદ્ધિ ચતી;
 નીતિના પથમાં સદા વિચરતા પ્રમાણ હૈયું ધણું,
 એવા પંચમ જ્યોર્જ શ્રેષ્ઠ નૃપને દીર્ઘાયુ દેજે પ્રભુ.

સાકરલાલ પુરુષોત્તમ શુક્લ.

ધન્ય દિવસ તારીખ બારમી વાર ભોમ એકાદશ સાલ,
 ધન્ય અમારા જર્જોર્જ પાંચમા હિંદ બાળના છે પ્રતિપાળ.
 અખંડ અમત્ત રહો ખંડ ખંડમાં શાંતિ વરસો ચારે પાસ,
 રાજ અચળ રહો આતું રૂંડું શત્રુનો થઈ જાઓ નાશ;
 કેવા શોભે રાજ અમારા જોતાં હૃંડાં છલકાઈ જાય,
 હર્ષે હલી ચાલી કૂદી રાજવલ્લા ગુણો સૌ ગાઓ.
 આપ અમારા નવીન નાથને દીધાંયુ રાખો પરમેશ,
 રિક્તિ સિદ્ધિ શુદ્ધિ વધજો વિનતિ અમારી છે વિશ્વેશ.

ગોહનસાન પુરુષોત્તમ હંકર.

સવૈયા એકત્રીસા.

- નેતાં ઝગકે આજ હર્ષનાં ઉત્સવ ધ્વનિ ધડતો બહુ કાન,
 ગીત ધવળ મગળ ખુબ થાયે પરમાનંદ તણાં નિશાન;
 નરનારી આનંદી દીસતાં રૈયત મનમાં હેન અપાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૧
- ઐટખિટન ને આયરલેન્ડના હિંદપનિ મહારાજ ખરા,
 આરટ્રેલિઆ આફ્રિકા વગી શરપણે ધૂજતીજ ધરા;
 સૂર્ય અસ્ત ના થાય પ્રદેશે વિજયવાયુ બહુ થયો પ્રસાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૨
- અદલ અમત્ત ને ન્યાય નીતિથી વરતાતું સધજે આ રાજ,
 જુદમ તણું નહિ નામ જરા જ્યાં દુઃખમાત્રનો કીધો લાગ;
 જુટકાટ ના રાય કોઈ દિન મુખથી ચાલે સૌ સંસાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૩
- દયા ધર્મને દિલમાં રાખી નેક થકી ચલવો આ રાજ,
 આબાદની વધે દેશમાં જન્યા આજથી અમ શિરતાજ;
 લેશ ન હોયે કલેશ કદાપિ જોશ રીનિથી હોય કરાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૪
- રાજ કુટુંબે પરિવારમાં સુખ સંપત્તિ સૌ લગજો;
 મદારાણીથી કવીન મેરીને મુલાગ્ય ને સંતાત મગજો;
 ભણે “મુરેન્દર” નિલ નિલ ત્યાં નીન કૃપા બક્ષે કિરતાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૫

મુરેન્દર.

ધન્ય દિવસ તારીખ બારમી વાર ભોમ એકાદશ સાલ,
 ધન્ય અમારા જર્જોર્જ પાંચમા હિંદ બાળના છે પ્રતિપાળ.
 અખંડ અમલ રહો ખંડ ખંડમાં શાંતિ વરસો ચારે પાસ,
 રાજ અચળ રહો આતું રુંડું શત્રુનો ચર્ધ જાઓ નાશ;
 કેવા શોભે રાજ અમારા જોતાં હૈંડાં છલકાઈ જાય,
 હવે હાલી ચાલી કૂદી રાજતણા ગુણો સૌ ગાઓ.
 આપ અમારા નવીન નાથને દીધોયુ રાજો પરમેશ,
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ બુદ્ધિ વધજો વિનાતિ અમારી છે વિશ્વેશ.

મોહનલાલ ખુરેષાતમ હંકર.

સવૈયા એકત્રીસા.

- નેત્રં અગકે આજ હવેનાં ઉત્સવ ધ્વનિ પડતો બહુ કાન,
 ગીત ધવળ મંગળ ખુશ થાયે પરમાનંદ તણાં નિશાન;
 નરનારી આનંદી દીસતાં રૈયત મનમાં હેન અપાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૧.
- ગ્રેટબ્રિટન ને આયરલેન્ડના હિંદપતિ મહારાજ ખરા,
 આસ્ટ્રેલિઆ આફ્રિકા વગી શરપશે ધ્રુવજીજ ધરા;
 સૂર્ય અસ્ત ના થાય પ્રદેશે વિવિધવાયુ બહુ થયો પ્રસાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૨.
- અદલ અમલ ને ન્યાય નીતિથી વરતાતું સધજો આ રાજ,
 ભુદ્ધિ તણું નહિ નામ જરા જ્યાં દુઃખમાત્રનો કીધો લાગ;
 હુદકાદ ના ગાય કોઈ દિન સુખથી ચાલે સૌ સંસાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૩
- દયા ધર્મેને દિલમાં રાખી નેક ચક્રી ચલવો આ રાજ,
 આગાહાની વધે દેશમાં જન્યા આજથી અમ શિરતાજ;
 લેશ ન હોયે કલેશ કદાપિ બેશ રીનિધી હોય કરાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૪.
- રાજ કુટુંબે પરિવારમાં સુખ સંપત્તિ સૌ લાગજો;
 મહારાણીશ્રી કવીન મેરીને મુલાખ ને સંતાત મગજો;
 ભણે “સુરેન્દર” નિલ નિલ ત્યાં નવીન કૃપા બહે કિરતાર,
 ચક્રવર્તી શ્રી જર્જોર્જ ભૂપનો જગમાં થાઓ સદા જયકાર. ૫.

સુરેન્દ્ર.

ક્રમાં એવા ગુણો કેળવવા જોઈએ. હર્બર્ટ સ્પેન્સર કહે છે તે પ્રમાણે જે શિક્ષક થોડું કહે ને વિદ્યાર્થી પાસે ઘણું કટાવે તેજ ઉત્તમ શિક્ષક છે. ઉત્તમ શિક્ષણના આદર્શરૂપ આર્નેલ્ડનો પણ એવોજ અભિપ્રાય છે. (' Do as little as possible for a boy ; lead him to work for himself ' Arnold). આ શૈલીથી શિક્ષણ આપવાથી સ્વાશ્રયની વૃત્તિનાં બીજ રોપાઈ સફળ થશે. અને લાંસુધી છોકરાઓની પ્રાપ્તિ તેમની જુલો શોધી કઢાવવામાં શિક્ષકની મોટાઈ છે. એથી છોકરાઓને અમુક કામને વળગી રહેવાની, ધીરજ રાખવાની, ને ગમે તેટલા વિદ્યેષ પડે તોપણ તે દૂર કરવાની ટેવ પડશે, અને એ ટેવો વ્યવહારમાં દરેક શાખામાં ઉપયોગી છે. અંગીકાર કરેલાનો નિર્વાહ કરવો એ સત્પુર-પોતું કુલવત છે એમ બાળકના મનમાં નાની નાની બાજતોમાં પણ ધૈર્ય ને સ્વાશ્રયની ટેવ પાડી ઠસાવવું જોઈએ.

સાચું બોલવાની હિંમત—વળી બાળપણથીજ બાળકને સાચું બોલવાની હિંમત રાખતાં શિખવવું જોઈએ તાત્કાલિક લાભ કે શિક્ષાનો લાભ એ બહુધા બાળકને જૂઠું બોલવામાં લાલચરૂપ થઈ પડે છે. શિક્ષકે એવાં કારણો દૂર કરી બાળકમાં સાચુ બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેમ કરવામાં તેનું પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રોત્સાહન કરવું ને પ્રશંસા કરી અન્યને પણ તે માર્ગે વાળવા. જૂઠું બોલી જે લાભ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ તે લાભ શિક્ષક મેળવવા નહિ દે કે સાચુ બોલવાથી શિક્ષા ચલાવે બદલે શિક્ષક રાજ થઈ, ગૂનો માફ કરશે ને ઉલટી પ્રશંસા કરશે—આવી ન્યારે બાળકને ખાતરી થશે ત્યારે તેનામાં સાચુ બોલવાની હિંમત આવશે; અને આગળ જતાં એ ટેવ દૃઢ થશે ને સાચુ બોલવાથી અમુક મોટા પુરુષને જોડું લાગશે એવા દ્વિષિત વિચારોથી તેનું મન અપવિત્ર નહિ થાય. અને લાંસુધી છોકરાઓને લાલચથી દૂર રાખવા એજ યુક્ત છે. મોટા માણસો પણ લાલચને વશ થાય છે તો બાળક યાચ તેમાં તો કહેવુંજ શું ? દાખ-
... કરતી વખતે કે ડિક્ટેશન લખતી વખતે છોકરાઓને બહુ પાસે બેસાવા નહિ કે તેઓ એક બીજામાં જોઈ શકે. શિક્ષક જાને ધર્મનિષ્ઠ હોય તો તેના શિષ્ય પણ આગળ જતાં તેવા થાય; કેમકે અગાઉ કહ્યું છે તે પ્રમાણે શિક્ષકના દરેક કૃત્યની શિષ્ય પર અસર થયા વિના રહેતી નથી,

ક્રમાં એવા શુભો કેળવવા જોઈએ. હર્બર્ટ સ્પેન્સર કહે છે તે પ્રમાણે જે શિક્ષક થોડું કહે ને વિદ્યાર્થી પાસે ઘણું કહાવે તેજ ઉત્તમ શિક્ષક છે. ઉત્તમ શિક્ષણના આદર્શરૂપ આર્નોલ્ડનો પણ એવોજ અભિપ્રાય છે. (' Do as little as possible for a boy ; lead him to work for himself ' Arnold). આ શૈલીથી શિક્ષણ આપવાથી સ્વાશ્રયની વૃત્તિનાં બીજ સંપાદિ સફળ થશે. અને લાંસુધી છોકરાઓની પ્રાપ્તિ તેમની બૂલો શોધી કહાવવામાં શિક્ષકની મોટાઈ છે. એથી છોકરાઓને અમુક કામને વળગી રહેવાની, ધીરજ રાખવાની, ને ગમે તેટલા વિશેષ પડે તોપણ તે દૂર કરવાની ટેવ પડશે, અને એ ટેવો વ્યવહારમાં દરેક શાખામાં ઉપયોગી છે. અંગીકાર કરેલાનો નિર્વાહ કરવો એ સત્પુર પોતું કુલતત છે એમ બાળકના મનમાં નાની નાની બાબતોમાં પણ ધૈર્ય ને સ્વાશ્રયની ટેવ પાડી કસાવવું જોઈએ.

સાચું બોલવાની હિંમત—વળી બાળપણથીજ બાળકને સાચું બોલવાની હિંમત રાખતાં શિખવવું જોઈએ તાત્કાલિક લાભ કે શિક્ષાનો ભય એ બહુધા બાળકને જૂઠું બોલવામાં લાલચરૂપ થઈ પડે છે. શિક્ષકે એવાં કારણો દૂર કરી બાળકમાં સાચું બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. તેમ કરવામાં તેનું પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રોત્સાહન કરવું ને પ્રશંસા કરી અન્યને પણ તે માર્ગે વાળવા. જૂઠું બોલી જે લાભ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ તે લાભ શિક્ષક મેળવવા નહિ દે કે સાચું બોલવાથી શિક્ષા થવાને બદલે શિક્ષક રાજ થઈ, ગૂનો માફ કરશે ને ઉલટી પ્રશંસા કરશે—આવી જગ્યાએ બાળકને ખાતરી થશે સારે તેનામાં સાચું બોલવાની હિંમત આવશે; અને આગળ જતાં એ ટેવ દૃઢ થશે ને સાચું બોલવાથી અમુક મોટા પુરુષને ખોટું લાગશે એવા દૂષિત વિચારોથી તેનું મન અપવિત્ર નહિ થાય. અને લાંસુધી છોકરાઓને લાલચથી દૂર રાખવા એજ યુક્ત છે. મોટા માણસો પણ લાલચને વશ થાય છે તો બાળક થાય તેમાં તો કહેવુંજ શું ? દાખલ કરતી વખતે કે ડિક્ટેશન લખતી વખતે છોકરાઓને બહુ પાસે બેસાવા નહિ કે તેઓ એક બીજામાં જોઈ શકે. શિક્ષક જાતે ધર્મનિષ્ઠ હોય તો તેના શિષ્ય પણ આગળ જતાં તેવા થાય; કેમકે અગાઉ કહ્યું છે તે પ્રમાણે શિક્ષકના દરેક કૃત્યની શિષ્ય પર અસર થયા વિના રહેતી નથી,

છે. આ કારણથી માણવકઃ પુસ્તકં લિખતિ-માણવક પુસ્તક લખે છે-
 એમાં 'માણવકઃ' એ 'લિખતિ' નો કર્તા છે તોપણ કર્તાની ત્રીજી વિ-
 ભક્તિ તેમાં નથી કર્તાના અર્થનું ક્રિયાપદથીજ અભિધાન થાય છે, માટે
 'માણવક' શબ્દને ત્રીજી વિભક્તિ વાપરી કર્તાના અર્થ કહેવાની જરૂર
 નથી. એમ કરવાથી પુનરહિત દોષ થાય. માટે 'માણવક' એમ પ્રથ-
 મામાંજ, નિર્દેશના અર્થમાં એટલે નામાર્થમાં-મૂળ પ્રાનિપદિકનાજ અર્થમાં
 વાપર્યું છે. ગુજરાતીમાં પણ એવીજ રચના છે. એથી ઉલટું કર્મણિ રચ-
 નામાં-'માણવકેન પુસ્તકં લિખ્યતે', 'માણવક વડે પુસ્તક લખાય છે'
 એમાં 'લિખ્યતે', 'લખાય છે' એ રૂપ કર્મનું અભિધાન કરે છે, કર્તાનું
 અભિધાન કરતું નથી; માટે માણવક શબ્દ કર્તા છે તેને કર્તાની વિ-
 ભક્તિ ત્રીજી લાગે છે; ને કર્મનું અભિધાન 'લિખ્યતે', 'લખાય છે'
 એ રૂપોથી થય છે, મટે વિભક્તિના પ્રત્યયથી પુનઃ તેનું અભિધાન કરવાની
 જરૂર રહેતી નથી. આ કારણથી પુસ્તકમ્ દ્વિતીયામાં નથી. 'અનમિહિતે'
 એનું પાણિનિનું અધિકારસૂત્ર છે, તેથી અનભિહિત કર્મનેજ દ્વિતીયા વિ-
 ભક્તિ લાગે છે. અહિં કર્મ અભિહિત હોવાથી પુસ્તક કર્મ છે તેને
 કર્મની વિભક્તિ વાપરવાની જરૂર નથી; કેમકે તેમ કરવાથી પુનરહિત થાય
 = થોજ પાણિનિએ ના કહી છે. પુસ્તક કર્મ છે, તોપણ તેને કર્મના અ-
 ચનું અભિધાન કરવાનું નથી, તે માત્ર પ્રાનિપદિકનાજ અર્થમાં રહે છે,
 એટલે નિર્દેશાર્થે પ્રથમા વિભક્તિમાં છે. ભાવે રચનામાં-'ગમ્યતે મયા'
 'મારાથી જવાય છે'-ક્રિયાપદ ભાવનું અભિધાન કરે છે ગમ્યતે-'જવાય
 છે' માં 'જતું' એનું અભિધાન થાય છે. એજ ભાવ છે. 'જવાનું ક-
 રાય છે'-એવો અર્થ છે. અહિં કર્તાનું અભિધાન ક્રિયાપદ કરતું નથી, માટે
 'મયા'-'મારાથી'-એમાં કર્તાની વિભક્તિ આપી છે. આ પ્રમાણે કર્ત્રિ,
 કર્મણિ, અને ભાવે પ્રયોગમાં ક્રિયાપદનો પ્રયોગ (વાક્યમાં વપરાયું તે) કર્તા,
 કર્મ, ને ભાવના અર્થમાં થાય છે એમ બરાબર સમજવાથી વાક્યરચના ને
 વિભક્તિના અર્થનું જ્ઞાન થાય છે, ને સંસ્કૃત ભાષામાં વાક્યરચના કેવી શા-
 સ્ત્રીય છે, ને તે રચના ગુજરાતીમાં કેટલે અંશે રહી છે તેનો ખ્યાલ આવે
 છે ને ભાષા તરફ અભિરુચિ વધે છે. 'કવણપ્રયોગી' અગ્રય એ શબ્દ
 ઘણો સારો છે, પણ એની પણ અન્વયના યોગજ સમજે છે; કેમકે તે
 કોઈ વ્યાકરણમાં ઘણું કરીને દર્શાવેલી નથી. 'અહો', 'અરે', 'ઓ',

છે. આ કારણથી માણવક: પુસ્તકં લિખતિ-માણવક પુસ્તક લખે છે-એમાં 'માણવક:' એ 'લિખતિ' નો કર્તા છે તોપણ કર્તાની ત્રીજી વિલક્ષિત તેમાં નથી કર્તાના અર્થનું ક્રિયાપદથીજ અલિધાન થાય છે, માટે 'માણવક' શબ્દને ત્રીજી વિલક્ષિત વાપરી કર્તાનો અર્થ કહેવાની જરૂર નથી. એમ કરવાથી પુનરુક્તિ દોષ થાય. માટે 'માણવક' એમ પ્રથમામાંજ, નિર્દેશના અર્થમાં એટલે નામાર્થમાં-મૂળ પ્રાતિપદિકનાજ અર્થમાં વાપર્યું છે. ગુજરાતીમાં પણ એવીજ રચના છે. એથી ઉલટું કર્મણિ રચનામાં-'માણવકેન પુસ્તકં લિખ્યતે', 'માણવક વડે પુસ્તક લખાય છે' એમાં 'લિખ્યતે', 'લખાય છે' એ રૂપ કર્મનું અલિધાન કરે છે, કર્તાનું અલિધાન કરતું નથી; માટે માણવક શબ્દ કર્તા છે તેને કર્તાની વિભક્તિ ત્રીજી કાગે છે; ને કર્મનું અલિધાન 'લિખ્યતે', 'લખાય છે' એ રૂપોથી થાય છે, માટે વિલક્ષિતના પ્રત્યયથી પુનઃ તેનું અલિધાન કરવાની જરૂર રહેતી નથી. આ કારણથી પુસ્તકમ્ દ્વિતીયામાં નથી. 'અનમિહિતે' એનું પાણિનિનું અધિશ્ચય છે, તેથી અનલિહિત કર્મનેજ દ્વિતીયા વિભક્તિ કાગે છે. અહિં કર્મ અલિહિત હોવાથી પુસ્તક કર્મ છે તેને કર્મની વિલક્ષિત વાપરવાની જરૂર નથી; કેમકે તેમ કરવાથી પુનરુક્તિ થાય. = તથાજ પાણિનિએ ના કહી છે. પુસ્તક કર્મ છે, તોપણ તેને કર્મના અર્થનું અલિધાન કરવાનું નથી, તે માત્ર પ્રાતિપદિકનાજ અર્થમાં રહે છે, એટલે નિર્દેશાર્થે પ્રથમા વિલક્ષિતમાં છે. ભાવે રચનામાં-'ગમ્યતે મયા' 'મારાથી જવાય છે'-ક્રિયાપદ ભાવનું અલિધાન કરે છે. ગમ્યતે-'જવાય છે' માં 'જનું' એનું અલિધાન થાય છે. એજ ભાવ છે. 'જવાનું કરવાય છે'-એવો અર્થ છે. અહિં કર્તાનું અલિધાન ક્રિયાપદ કરતું નથી, માટે 'મયા'-'મારાથી'-એમાં કર્તાની વિભક્તિ આપી છે. આ પ્રમાણે કર્તરિ, કર્મણિ, અને ભાવે પ્રયોગમાં ક્રિયાપદનો પ્રયોગ (વાક્યમાં વપરાયું તે) કર્તા, કર્મ, ને ભાવના અર્થમાં થાય છે એમ બરાબર સમજવાથી વાક્યરચના ને વિલક્ષિતના અર્થનું જ્ઞાન થાય છે, ને સંસ્કૃત ભાષામાં વાક્યરચના કેવી શાસ્ત્રીય છે, ને તે રચના ગુજરાતીમાં કેટલે અંશે રહી છે તેનો ખ્યાલ આવે છે ને ભાષા તરફ અભિરુચિ વધે છે. 'કેવળપ્રયોગી' અત્યય એ શબ્દ ધણો સારો છે, પણ એની પણ અન્વયના યોગજ સમજે છે; કેમકે તે કોઈ વ્યાકરણમાં ધણું કરીને દર્શાવેલી નથી. 'અહો', 'અરે', 'ઓ',

પર મેં નજર કરી તો એક સ્થળે ‘સ્પર્ધ’ ને અન્ય સ્થળે ‘નયસમાસ’ એવું માયમ પડ્યું. વ્યાકરણ બનાવનારાઓને સસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય નહિ તો પણ “પ્રયોગ”નો અર્થ કે વ્યાકરણમાં વપરાતી સનાનો અર્થ શી રીતે સમજાવે કે શબ્દનાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ ક્યાંથી સાચાં? આ ઉપરથી સમજાવે કે શાસ્ત્રીય વ્યાકરણનો વિશ્વસ થય તો હરકત નહિ; પરંતુ શિષ્ટ વિદ્વાનને હાથે શુદ્ધ વ્યાકરણ રચવાની પણ ઘણી જરૂર છે ને તે તરફ પણ કેટલાકનું લક્ષ જવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ,)

વાચનમાળાના ખુલાસા.

(ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૧ થી)

સત્ય—જેના શરીરમાં ‘સત્ય’ વાસ કરે છે તેને હવેકા અથવા ખોટા વિચારો નહિ સૂઝતા સાચા વિચારોજ સૂઝે છે તેનામાં છુદ્ધિનો પ્રકાશ દિનદિન વિશેષ ને વિશેષ થતો જાય છે, અને તેના તથા ‘કુન્તાર’ એટલે પરમેશ્વર પટ્ટે છે, મનસાથ કે તેને ઈશ્વરનો આશ્રય સિદ્ધ થાય છે. આવા કારણથી ‘સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ’ એ સૂત્રમાં સર્વ સદ્ગુણોનો સમાવેશ સત્યમાજ કરવામાં આવે છે. ખરેખર, એક કરતાં બીજાં મોટો ધર્મ છેજ નહિ.

સત્યથી થતા લાભો ગણાવી હવે સત્યને અભાવે કેની દશા થાય છે તે ઉપમા અલકાર વડે દર્શાવે છે. ‘સર્વગ’ એટલે ‘સત્તિ’ જેમ ‘સશી’ અર્થાત્ ચંદ્ર વિના શોભતી નથી, દીના વિના જેમ ઘર જોલતું નથી, તેમ સત્ય વગર મનુષ્યનો દેહ નકામો ભારરૂપ થઈ પડે છે.

દયા—જે પુરુષો જીવમાન ઉપર દયા ગણે છે, તેનું વર્તન કેવા પ્રકારનું હોય છે તે હવે સ્પષ્ટ કરે છે. દયાળુ પુરુષ દીન એટલે ગરીબ દુઃખી પુરુષના દુઃખનું નિવારણ કરે છે, અને સર્વને સુખ થાય તેવા કાર્ય આદરે છે. દયા માત્ર દ્રવ્ય વડેજ થાય છે એમ નથી, પરંતુ શરીર તથા વચન વડે પણ થઈ શકે છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે એ ત્રણે વસ્તુ વડે

પર મેં નજર કરી તો એક સ્થળે ‘સ્પર્ધ’ ને અન્ય સ્થળે ‘નયસમાસ’ એવું માત્રમ પડ્યું. વ્યાકરણ બનાવનારોએને સંસ્કૃતનું જ્ઞાન હોય નહિ તો પછી “પ્રયોગ”નો અર્થ કે વ્યાકરણમાં વપરાતી સંગ્રાનો અર્થ શી રીતે સમજાવે કે શબ્દનાં શુદ્ધ સ્વરૂપ પણ ક્યાંથી સાચવે ? આ ઉપરાંતી સમજાવે કે શાસ્ત્રીય વ્યાકરણનો વિશ્વંય થાય તો હરકત નહિ; પરંતુ શિષ્ટ વિદ્વાનને હાથે શુદ્ધ વ્યાકરણ રચાવાની પણ ધણી જરૂર છે ને તે તરફ પણ કેટલાકનું લક્ષ જવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ.)

વાચનમાળાના ખુલાસા.

(ચાલુ પૃષ્ઠ ૩૪૧ થી).

સત્ય—જેના શરીરમાં ‘સત્ય’ વાસ કરે છે તેને હલકા અથવા ખોટા વિચારો નહિ સૂઝતાં સાચા વિચારોજ સૂઝે છે. તેનામાં છુદ્ધિનો પ્રકાશ દિનદિન વિશેષ ને વિશેષ થતો જાય છે, અને તેનો હાથ ‘કરતાર’ એટલે પરમેશ્વર પકડે છે, મતલબ કે તેને ઈશ્વરનો આશ્રય સિદ્ધ થાય છે. આવા કારણથી ‘સત્યાન્નાસ્તિ પરો ધર્મઃ’ એ સૂત્રમાં સર્વ સદ્ગુણોનો સમાવેશ સત્યમાંજ કરવામાં આવે છે. ખરેખર, સસ કરનાં બીજો મોટો ધર્મ છેજ નહિ.

સત્યથી થતા લાભો ગણાવી હવે સત્યને જાણાવે કેવી દશા થાય છે તે ઉપમા અલંકાર વડે દર્શાવે છે. ‘સર્વરી’ એટલે ‘સત્રિ’ જેમ ‘શશી’ અર્થાત્ ત્રંદ વિના શોભતી નથી, દીવા વિના જેમ ઘર શોભતું નથી, તેમ સત્ય વગર મનુષ્યનો દેહ નકામો ભારરૂપ ચર્ધ પડે છે.

દયા—જે પુરુષો શુભમાત્ર ઉપર દયા રાખે છે, તેનું વર્તન કેવા પ્રકારનું હોય છે તે હવે સ્પષ્ટ કરે છે. દયાળુ પુરુષ દીન એટલે ગરીબ દુઃખી પુરુષના દુઃખનું નિવારણ કરે છે, અને સર્વને સુખ થાય તેવાં કાર્ય આદરે છે. દયા માત્ર દ્રવ્ય વડેજ થાય છે એમ નથી, પરંતુ શરીર તથા વચન વડે પણ ચર્ધ શકે છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે એ ત્રણે વસ્તુ વડે

પણ યાપ. છોટમ કવિ કહે છે કે એના અનેક પ્રકારના પાપાંડથી કામ સુધરતુ નથી, મતલબ કે તેથી કંઈ ખરો લાભ થતો નથી. પચામિસેવનાદિ બાહ્ય ક્રિયાઓ પાપાંડ અર્થે નહિ, પણ ધર્મ સમજી કરવામા આવે, તોપણ વિશેષ કરીને અમુક પ્રકારની સ્વાયસિદ્ધિ એજ તેનું ફળ વર્ણવેલું હોય છે, તેથી કમીને એવા તપનો ઘણા તત્કથી નિરોધ કરવાની જરૂર પડે છે. એવા તપથી ગરીરને તો નુકસાન દેખીતુંજ છે. આ કનિતામા આપેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે તપ કરનારનું શરીર કૃશ થતુ નથી, પગતુ ઉલટુ તે દંડ થવાનો સંભવ છે. શારીરિક, માનસિક વગેરે સર્વ પ્રકારના કષ્ટ સહન કરવામા આનંદ માનનાગ્નુ શરીર મજબૂત થાય એ સ્વાભાવિક છે. છોટમ કવિના અભિપ્રાય પ્રમાણે જે પોતાનું તન દંડ કરે છે, હૃદય, પ્રાણ, અને મન પોતાના વશમા ગમે છે, ચતુર્ગઠથી અને સુતપાણથી વર્તે છે, સુખ દુઃખ તથા હરખગોક સરખા સમજે છે, અને ધૈર્યમા તથા ધર્મમા અથવા ધીરજદષ્ટી ધર્મમા ખામી પડવા દેતા નથી એજ ખરા તપસ્વી છે, પરંતુ એવા કેાઈકિંજ હોય છે.

શૌચ—શરીરની શુદ્ધિ માટેની સ્નાનાદિ ક્રિયાઓને શૌચ કહે છે. છોટમ કવિ કહે છે કે શરીર શુદ્ધ કરવા માટે એ સધગી ક્રિયાઓ કરવાની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. પરંતુ એ શરીરસ્વાદિની સ્વચ્છતાથીજ સંતોષ પામવો નહિ જોઈએ એ બાહ્ય શુદ્ધિ કર્યા પછી મનનો મેલ પણ ધોવો જોઈએ, એટલે આતર શુદ્ધિ કરી જોઈએ બાહ્ય શુદ્ધિ જેમ જળથી થાય છે, તેમ આતર શુદ્ધિ જ્ઞાનરૂપી નીર એટલે જળથી થાય છે. દૃઢ નિશ્ચયવાળા પુરુષને માટે જેની સ્નાનસ્પર્ગાસ્પર્ગાદિ વિરોધની જરૂર છે, તેવીજ જ્ઞાન વડે અતકરણ શુદ્ધ કરવાની. પણ જરૂર છે.

ઉપસહાર કરતા છોટમ કવિ કહે છે કે જે પુરુષ આત્રી રીતના ધર્મને હૃદયને વિષે ધારણ કરી તે પ્રમાણે વર્તે કરે છે, તેનેજ ચરિત્ર મનુષ્ય ગણવો, આ જગતમાં તેનુંજ જીવન સાર્યક સમજવું, અને તેનુંજ ચરિત્ર એટલે આચરણ 'ચાર' અર્થાત્ સુંદર અથવા વખાણવાલાયક સમજવું.

(અપૂર્ણ.)

પણ ચાપ. છોટમ કવિ કહે છે કે એવા અનેક પ્રકારના પાખંડથી કામ સુધરતું નથી, મતલબ કે તેથી કંઈ ખરે લાભ થતો નથી. પંચાંગિસેવનાદિ બાહ્ય ક્રિયાઓ પાખંડ અર્થે નહિ, પણ ધર્મ સમજી કરવામાં આવે, તોપણ વિશેષ કરીને અમુક પ્રકારની સ્વાર્થસિદ્ધિ એજ તેનું ફળ વર્ણવેલું હોય છે, તેથી કરીને એવા તપનો ધણા તરફથી નિગેધ કરવાની જરૂર પડે છે. એવા તપથી શરીરને તો તુકસાન દેખીતુંજ છે. આ કવિતામાં આપેલી વ્યાખ્યા પ્રમાણે તપ કરનારનું શરીર કૃશ થતું નથી, પરંતુ ઉલટું તે દઢ થવાનો સંભવ છે. શારીરિક, માનસિક વગેરે સર્વ પ્રકારનાં કષ્ટ સહન કરવામાં આનંદ માનનારનું શરીર મજબૂત થાય એ સ્વાભાવિક છે. છોટમ કવિના અભિપ્રાય પ્રમાણે જે પોતાનું તન દઢ કરે છે, ઈંદ્રિય, પ્રાણ, અને મન પોતાના વશમાં રાખે છે, ચતુરાઈથી અને શુભપણાથી વર્તે છે, સુખદુઃખ તથા હરખશોક સરખાં સમજે છે, અને ધૈર્યમાં તથા ધર્મમાં અથવા ધીરજથી ધર્મમાં ખામી પડવા દેના નથી એજ ખરા તપસ્વી છે, પરંતુ એવા કોઈદિન હોય છે.

શૌચ—શરીરની શુદ્ધિ માટેની સ્નાનાદિ ક્રિયાઓને શૌચ કહે છે. છોટમ કવિ કહે છે કે શરીર શુદ્ધ કરવા માટે એ સધળી ક્રિયાઓ કરવાની પ્રયત્ન આવશ્યકતા છે. પરંતુ એ શરીરવસ્ત્રાદિની સ્વચ્છતાથીજ સંતોષ પામવો નહિ જોઈએ. એ બાહ્ય શુદ્ધિ કર્યા પછી મનનો મેલ પણ ધોવો જોઈએ, એટલે આંતર શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. બાહ્ય શુદ્ધિ જેમ જળથી થાય છે, તેમ આંતર શુદ્ધિ જ્ઞાનથી નીર એટલે જળથી થાય છે. દૃઢ નિશ્ચયવાળા પુરુષને માટે જેવી સ્નાનસ્પર્શપ્રસાદિ વિવેકની જરૂર છે, તેવીજ જ્ઞાન વડે અંતઃકરણ શુદ્ધ કરવાની. પણ જરૂર છે.

ઉપસંહાર કરતાં છોટમ કવિ કહે છે કે જે પુરુષ આત્મી ચીત્તના ધર્મને હૃદયને વિષે ધારણ કરી તે પ્રમાણે વર્તત કરે છે, તેનેજ પવિત્ર મનુષ્ય ગણવો, આ જાતનાં તેનુંજ જીવન સાચક સમજવું, અને તેનુંજ ચરિત્ર એટલે આચરણ 'ચારુ' અર્થાત્ સુંદર અથવા વખાણવાલાયક સમજવું.

(અપૂર્ણ)

શકાય. તેમના સંબંધમાં ઘૂટીઘૂટી કેટલીક હકીકત આગળનાં 'શાળાપત્રો'માં અપાઈ ગઈ છે. આ પ્રસંગે એ બંને પ્રાણીઓનો મુકાબલો કરવામાં ઉપયોગી થાય એવી કેટલીક મૂલ્યનાઓ સંક્ષેપમાં કરવામાં આવે છે.

ખિલાડી અને કુતરાંનો મુકાબલો.

૧. આકાર તથા કદ.

લુદી લુદી ખિલાડીઓનો આકાર તથા કદ ઘણે ભાગે સરખાં હોય છે.

ખિલાડી કરતાં કુતરાં ઘણાં મોટાં હોય છે. નાનું કુરકુરીડ ખિલાડી જેવું હોય છે.

૨. શરીરનું ઢાંકણ.

ખિલાડીને દિલ્લે નરમ, ગીચાગીચ, અને મુંવાળાં લુદા લુદા રંગના ફેવાં હોય છે.

૩. ચામડી.

ઘણી દીલી હોય છે.

૪. શરીર.

હલકું, લાંબું તથા વળે એવું હોય છે. ખિલાડી વળાને છેક ચુંચળાં જેની થઈ શકે છે.

૫. માથું.

માથું ગોળ તથા નાકનો ભાગ ટુકો હોય છે.

લુદાં લુદાં કુતરાંઓના આકાર તથા કદમાં ઘણો ફેર હોય છે.

રૉનિઅલ નામનાં ઘણાં નાનાં અને ન્યુક્લેસીડ નામનાં કુતરાં ઘેટાં જેવાં મોટાં હોય છે.

કુતરાંને દિલ્લે વાળ હોય છે. કોઈના સીધા, તો કોઈના ચુચ્છાવાળા, કોઈના રેશમ જેવા, કોઈના બરછટ એમ ઘણા પ્રકારના હોય છે.

ઘણી દીલી હોય છે.

લાંબું તથા વળે એવું હોય છે, પણ ખિલાડી કરતાં ભારે તથા જન ઓછું વળી શકે એવું હોય છે.

માથું ઘણે ભાગે લાંબું અને નાકનો ભાગ અણીદાર હોય છે. ગોળ મોઢાવાળાં કુતરાંના નાકની અણી પણ ખિલાડી કરતાં વધારે હોય છે.

શકાય. તેમના સંબંધમાં ઘૂટીઘૂટી કેટલીક હકીકત આગળનાં 'શાળાપત્રો'માં અપાઈ ગઈ છે. આ પ્રસંગે એ બંને પ્રાણીઓનો મુકાબલો કરવામાં ઉપયોગી થાય એવી કેટલીક મૂલ્યનાઓ સંક્ષેપમાં કરવામાં આવે છે.

ખિલાડી અને કુતરાંનો મુકાબલો.

૧. આકાર તથા કદ.

જુદા જુદા ખિલાડીઓનો આકાર તથા કદ ઘણે ભાગે સરખાં હોય છે.

ખિલાડી કરતાં કુતરાં ઘણાં મોટાં હોય છે. નાનું કુરકુરોઈ ખિલાડી જેવું હોય છે.

૨. શરીરનું ઢાંકણ.

ખિલાડીને દિલે નરમ, ગીંચાગીચ, અને સુંવાળાં જુદા જુદા રંગના ફેવાં હોય છે.

૩. ચામડી.

ઘણી ઢીલી હોય છે.

૪. શરીર.

હલકું, લાંબું તથા વળે એવું હોય છે. ખિલાડી વળીને છેદ સુંચાં જેવી થઈ શકે છે.

૫. માથું.

માથું ગોળ તથા નાકનો ભાગ ટુકા હોય છે.

જુદાં જુદાં કુતરાંઓના આકાર તથા કદમાં ઘણો ફેર હોય છે.

રૉપેનિઅલ નામનાં ઘણાં નાનાં અને ન્યુફાઉડલેંડ નામનાં કુતરાંઘેટાં જેવાં મોટાં હોય છે.

કુતરાંને દિલે વાળ હોય છે. કોઈના સીધા, તો કોઈના ચુચ્છાવાળા, કોઈના રેશમ જેવા, કોઈના બરછટ એમ ઘણા પ્રકારના હોય છે.

ઘણી ઢીલી હોય છે.

લાંબું તથા વળે એવું હોય છે, પણ ખિલાડી કરતાં ભારે તથા જાડાં એવાં વળી શકે એવું હોય છે.

માથું ઘણે ભાગે લાંબું અને નાકનો ભાગ અણીદાર હોય છે. ગોળ મોઢાવાળાં કુતરાંના નાકની અણી પણ ખિલાડી કરતાં વધારે હોય છે.

છે, તથા હાડકાં પરનું માંસ ખાતરી રહે છે.

૧૧. પગ તથા પગા.

પગને તળીએ નરમ તથા માંસાળ ગાદી હોય છે. આંગળા પર ભાર રાખી મૂકી એડી ઊંચી ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે ચાર આંગળાં હોય છે. નહોર લાંબા, તીણા, વળેલા, અને ખેંચી લેવાય તથા લખાય એવા હોય છે; તે શિકાર વગેરે પકડવાના તથા ઝાડ વગેરે પર ચઢવાના કામમાં આવે છે.

૧૨. પૂંછડી.

લાંબી, પથ્થુ કુતરાંની માફક હમેશ વાંકી હોતી નથી. મેંકસ જાતની બિલાડીને પૂંછડી હોતા નથી.

૧૩. અવાજ.

મીઆંઠિ મીઆંઠિ કરે છે. કુતરાં કરતાં બિલાડીનો અવાજ મૈદ અને તીણો હોય છે.

ને પરમેવાનાં ટીપાં પડે છે. શ્વાસ ભરાઈ જવાથી જીભ બહાર કાઢે છે એવું નથી; કુદરતે એ આણિને એવુંજ આરામનું સાધન બંધેલું છે. ઉનાળાના દિવસોમાં બપોરે તાપ વધારે હોવાથી ઘણો પરમેવો બહાર કાઢવા બધાં કુતરાં પોતાની જીભ બહાર રાખી હાંફીને પરમેવો કાઢે છે.

પગે બિલાડી જેવી પથ્થુ જરા કઠણ ગાદી હોય છે. કુતરાં પથ્થુ એડી ઊંચી રાખી આંગળાં પર ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે પગે ચાર નહોરોને બદલે નખ હોય છે. નખ ટુંકા અને છુટ્ટા હોય છે, તેથી કુતરાં પકડવાનું કામ ઈત વતી કરે છે, અને ઝાડ વગેરે પર ચઢી શકતાં નથી.

બધાં કુતરાંની પૂંછડી વાંકી અને છેડા આગળથી ઉપર તરફ વળેલી હોય છે. ખુશી, અથવા ભયની સાગણી પૂંછડી પરથી માલમ પડે છે. ખુશી ચામ ભારે હલાવે છે, અને ભય સમયે એ પગ વચ્ચે ધાલી દે છે. +

કુતરાં ભસે છે. જુદા જુદા અવાજ વડે ચેતવણી આપે છે, અથવા હર્મશોક દર્શાવી આપે છે.

છે, તથા હાડકાં પરનું માંસ ખોતરી શકે છે.

૧૧. પગ તથા પંઝા.

પગને તળીએ નરમ તથા માંસાળ ગાદી હોય છે. આંગળા પર ભાર રાખી મૂકી એડી ઉઘી ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે ચાર આંગળાં હોય છે. નહોર લાંબા, તીણા, વળેલા, અને ખેંચી લેવાય તથા લંબાય એવા હોય છે; તે ચિહ્નકાર વગેરે પકડવાના તથા ઝાડ વગેરે પર ચડવાના કામમાં આવે છે.

૧૨. પૂંછડી.

લાંબી, પણ કુતરાંની માફક હ-મેશ વાંકી હોતી નથી. મેંકસ જાતની બિલાડીને પૂંછડી હોતી નથી.

૧૩. અવાજ.

મીઆંબિ મીઆંબિ કરે છે. કુતરાં કરતાં બિલાડીનો અવાજ મેંદ અને તીણો હોય છે.

ને પરસેવાનાં ટીપાં પડે છે. શ્વાસ ભરાઈ જવાથી જીભ બહાર કાઢે છે એવું નથી; કુદરતે એ પ્રાણીને એવુંજ આરામનું સાધન બક્ષેલું છે. ઉનાળાના દિવસોમાં બપોરે તાપ વધારે હોવાથી ઘણો પરસેવો બહાર કાઢવા બધાં કુતરાં ચોતાતી જીભ બહાર રાખી હાંફીને પરસેવો કાઢે છે.

પંજે બિલાડી જેવી પણ જરાં કઠણ ગાદી હોય છે. કુતરાં પણ એડી ઉઘી રાખી આંગળાં પર ચાલે છે. આગલે પગે પાંચ અને પાછલે પગે ચાર નહોરોને બદલે નખ હોય છે. નખ ટુંકા અને છુટ્ટા હોય છે, તેથી કુતરાં પકડવાનું કામ ઘાંત વતી કરે છે, અને ઝાડ વગેરે પર ચઢી શકતાં નથી.

બધાં કુતરાંની પૂંછડી વાંકી અને છેડા આગળથી ઉપર તરફ વળેલી હોય છે. ખુશી, અથવા ભયની લાગણી પૂંછડી પરથી માલમ પડે છે. ખુશી થાય ત્યારે હલાવે છે, અને ભય સમયે એ પગ વચ્ચે ધાલી દે છે.

કુતરાં ભસે છે. જુદા જુદા અવાજ વડે એતરણી આપે છે, અથવા હર્ષશોક દર્શાવી આપે છે.

રાત્રે અંધારામાં શિકાર માટે વિશેષ ફરે છે, કેમકે એની અક્ષુરિંદ્રિય ધણી તેજ હોય છે.

બિલાડી છાનામાના એકદમ ક્ષ. સંગ મારી પંઝા વતી શિકાર પકડે છે.

બિલાડી ચોરની માફક સુપકીથી શિકાર પકડે છે. પગની ગાદીને લીધે ઠપકારો બિલકુલ સંભળાતો નથી.

૧૯. સ્વસ્થાવ તથા આસિયત.

બિલાડી બીકણુ પણ ધણી ગમ્મની હોય છે. તેને બચ્ચાં પર બહુ પ્યાર રહે છે. શરીર હમેશા સ્વચ્છ રાખે છે. બિલાડીને એકાંત ગમે છે, તેથી ઘરમાંનાં માણસ ચાલ્યાં જાય તોપણ તે ઘરમાંજ રહે છે. મનુષ્યને જેમ કુતરાં ચાહે છે તેમ તે ચાહતી નથી. એ તો ઘરને જ ચાહે છે.

બચ્ચાંને મોટાં ચયાં પછી પાસે રાખતી નથી, પણ તે પહેલાં શિકાર પકડતાં શિખવે છે.

૨૦. ઉપયોગ.

વિશેષ કરીને ગેલ કરવા માટે પાળવામાં આવે છે. ઉંદરનો ત્રાસ ઓછો કરવાના એક સાધન તરીકે પણ બિલાડીનો ઉપયોગ થાય છે.

થવા પગલાં ઉપરથી શિકાર પકડે છે. કુતરાંની ધ્રાણેંદ્રિય વધારે તેજ હોય છે. કેટલાંકની અક્ષુરિંદ્રિય પણ તેવીજ હોય છે.

કુતરાં વાસથી અથવા દષ્ટિથી શિકાર શોધી કાઢે છે, અને દોડીને મોઢા વડે પકડી પાડે છે.

કુતરાં ઘોંઘાટ કરતાં શિકાર પકડે છે, અને દોડે છે ત્યારે પાનો ઢળકારો થાય છે.

કુતરાં બહાદુર, શાણાં, અને સાવધ, તેમજ સારી તપાસ રાખનાર અને નિમકહલાલ હોય છે; જલદીથી શીખી જાય છે, અને નજર અથવા શબ્દ સાથે ટુકમ ઉઠાવી લે એવાં તાબેદાર હોય છે. શેઠ ચાલ્યા જાય તો ઘર છોડી શેઠની પાછળ ચાલ્યા જાય છે. એમને ઘર પ્રિય હોતું નથી; મનુષ્ય પ્રિય હોય છે. ધણીના મરણથી કેટલાંક સુકાર્થ ગયલાં ને કેટલાંક મરણ પામેલાં સંભળાયાં છે. એમની સહનશકિત પણ સારી હોય છે.

કુતરાં પોતાનાં બચ્ચાંને બિલાડી કરતાં લાંબો વખત પોતાની પાસે રાખે છે. ઘરની તથા માલમીલકતની ચોક્કી કરે છે, ઘેટાંની રખવાણી કરે છે, શિકાર શોધવામાં તથા પકડ-

રાત્રે અંધારામાં શિકાર માટે વિશેષ ફરે છે, કેમકે એની ચક્ષુરિન્દ્રિય ધણી તેજ હોય છે.

ખિલાડી છાનામાના એકદમ ફેલંગ મારી પંજા વતી શિકાર પકડે છે.

ખિલાડી ચોરની માફક સુપકાથી શિકાર પકડે છે. પગની ગાદીને લીધે ઠપકારો ખિલકુલ સંભળાતો નથી.

૧૯. સ્વભાવ તથા આસિયત.

ખિલાડી બીકણુ પણ ધણી ગમ્મતી હોય છે. તેને બચ્ચાં પર બહુ ખ્યાર રહે છે. શરીર હમેશા સ્વચ્છ રાખે છે. ખિલાડીને એકાંત ગમે છે, તેથી ઘરમાંનાં માણસ ચાલ્યાં જાય તોપણ તે ઘરમાંજ રહે છે. મનુષ્યને જેમ કુતરાં ચાહે છે તેમ તે ચાહતી નથી. એ તો ઘરને જ ચાહે છે.

બચ્ચાંને મોટાં થયાં પછી પાસે રાખતી નથી, પણ તે પહેલાં શિકાર પકડતાં શિખવે છે.

૨૦. ઉપયોગ.

વિશેષ કરીને ગેલ કરવા માટે પાળવામાં આવે છે. ઉંદરનો ત્રાસ ઓછો કરવાના એક સાધન તરીકે પણ ખિલાડીનો ઉપયોગ થાય છે.

થવા પગલાં ઉપરથી શિકાર પકડે છે. કુતરાંની ધ્રાણેન્દ્રિય વધારે તેજ હોય છે. કેટલાંકની ચક્ષુરિન્દ્રિય પણ તેવીજ હોય છે.

કુતરાં વાસથી અથવા દૃષ્ટિથી શિકાર શોધી કાઢે છે, અને દોડીને મોઢા વડે પકડી પાડે છે.

કુતરાં ઘોંઘાટ કરતાં શિકાર પકડે છે, અને દોડે છે ત્યારે પગનો ઠપકારો થાય છે.

કુતરાં બહાદુર, શાણાં, અને સાવધ, તેમજ સારી તપાસ રાખનાર અને નિમકહલાલ હોય છે; જલદીથી શીખી જાય છે, અને નજર અથવા શબ્દ સાથે ટુકમ ઉઠાવી લે એવાં તાબેદાર હોય છે. શેઠ ચાલ્યા જાય તો ઘર છોડી શેઠની પાછળ ચાલ્યાં જાય છે. એમને ઘર પ્રિય હોતું નથી; મનુષ્ય પ્રિય હોય છે. ધણીના મરણથી કેટલાંક સુકર્ષ ગયલાં ને કેટલાંક મરણ પામેલાં સંભળાયાં છે. એમની સહનશક્તિ પણ સારી હોય છે.

કુતરાં પોતાનાં બચ્ચાંને ખિલાડી કરતાં લાંબો વખત પોતાની પાસે રાખે છે. ઘરની તથા માલમીલકતની ચોડી કરે છે, ઘેટાંની રખવાણી કરે છે, શિકાર શોધવામાં તથા પકડ-

૪૧૬ મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

હું ધણા જુદા અનુમાન ઉપરજ આગ્યો છું. જેની સાથે હું બહુ સહવાસમાં આગ્યો છું તે બિલાડીઓ, કોઈ પણ કુતરાં જેટલીજ નરમ, તાબેદાર અને ખુશમિજાજ માલમ પડી છે, અને તેઓએ એટલી બધી બુદ્ધિ બતાવી આપી છે, કે તેમની બરોબરી થોડાંજ કુતરાં કરી શકે અને તેમના કરતાં અધિકતા તો કોઈ પણ કુતરામાં નહિ હોય.’

મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાં યુરોપી રાજ્યો.

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને યુરોપનાં બીજાં મોટાં રાજ્યગૃહો સાથે ધણા નજીકના સંબંધો છે. સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ મહારાજાને તેમના ભાગ્યશાળી પિતાજી તરફથી પુષ્કળ અમૂલ્ય દેણગી મળેલી છે. વળી જન્મ અને લગ્ન સંબંધથી તેઓ યુરોપના મહાન રાજ્યગૃહો સાથે નિઃકટના સંબંધમાં જોડાય છે. આ સંબંધના પ્રભાવે સર્વત્ર શાન્તિનું રાજ્ય વ્યાપ્ત છે, એમ કહી શકાય.

સ્વર્ગગત સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજા યુરોપના કેટલાક રાજ્યના મામા થાય છે. તે તેથી સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ તે મામાના દીકરા કહેવાય. સપ્તમ એડવર્ડ જર્મની, રશિયા, સ્વીડન, ગ્રીસ, અને બેલ્જિયમના રાજાઓના મામા થાય. તે સિવાય સ્પેન, ડેન્માર્ક, નોર્વે, અને પોર્ટુગાલના રાજાઓ સાથે પણ નજીકનો સંબંધ છે. વળી તુર્કસ્તાન અને સર્વિયા બાદ કરતાં તેમની સગાઈનું લંબાણ છે.

સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજાને ‘શાન્તિદાતા’ નું જે વિશેષજી પ્રાપ્ત થયું છે, તે અનેકધા ચર્ચાસ્પદ છે. પ્રાચીન કાર્યમાં કોઈ રાજાનું મરણ એ લગાઈનું ચિન્હ ગણાતું, પણ હમણાં ન્યારે કોઈ રાજા મરણ પામે છે, ત્યારે સર્વ રાજ્યગૃહોના આપ્ત વર્ગ શોકદર્શક વસ્ત્રો પરિધાન કરી, મરણ ક્રિયામાં ભાગ લે છે. થોડા વખત પર એવીજ ક્રિયાપ્રસંગે અનેક રાજા રજવાડાઓએ હાજરી આપી હતી. તે અપૂર્વ દેખાવ જોઈને પ્રેક્ષકવર્ગને આશ્ચર્યહીન થયા વિના રહેજ નહિ. તે પરથી સાબીત થાય છે કે સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજાનું માન અને વજન સર્વ રાષ્ટ્રાધિકારીએ માન્ય રાખે છે.

૪૨૬ મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાનું યુરોપી રાજ્યો.

હું ધણા જુદા અનુમાન ઉપરજ આગ્યો છું. જેની સાથે હું બહુ સહવા-
સમાં આગ્યો છું તે બિલાડીઓ, કોઈ પણ કુતરાં જેટલીજ નરમ, તાબેદાર,
અને ખુશમિજાજ માલમ પડી છે, અને તેઓએ એટલી બધી બુદ્ધિ
બતાવી આપી છે, કે તેમની બરોગરી થોડાંજ કુતરાં કરી શકે અને તે-
મના કરતાં અધિકતાં તે કોઈ પણ કુતરામાં નહિ હોય.

મહારાજા પાંચમા જ્યોર્જ અને વીજાનું યુરોપી રાજ્યો.

બ્રિટિશ સામ્રાજ્યને યુરોપનાં બીજાં મોટાં રાજ્યગૃહો સાથે ધણા
નજીકના સંબંધો છે. સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ મહારાજાને તેમનાં ભાગ્યશાળી
પિતાજી તરફથી પુષ્કળ અમૂલ્ય દેણુગી મળેલી છે. વળી જન્મ અને લગ્ન
સંબંધથી તેઓ યુરોપના મહાન રાજ્યગૃહો સાથે નિકટના સંબંધમાં જોડાયેલા
છે. આ સંબંધના પ્રભાવે સર્વત્ર શાન્તિનું રાજ્ય વ્યાપ્ત છે, એમ કહી શકાય.

સ્વર્ગસ્થ સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજા યુરોપના કેટલાક રાજાના મામા
થાય છે. તે તેથી સમ્રાટ પાંચમા જ્યોર્જ તે મામાના દીકરા કહેવાય. સ-
પ્તમ એડવર્ડ જર્મની, રશિયા, સ્વીડન, ગ્રીસ, અને બેલ્જિયમના રાજાઓના
મામા થાય. તે સિવાય સ્પેન, ડેન્માર્ક, નોર્વે, અને પોર્ટુગાલના રાજાઓ
સાથે પણ નજીકનો સંબંધ છે. વળી તુર્કસ્તાન અને સર્બિયા બાદ કરતાં
તેમની સગાઈનું લંબાણ છે.

સપ્તમ એડવર્ડ મહારાજાને ‘શાન્તિદાતા’ નું જે વિશેષણ પ્રાપ્ત
થયું છે, તે અનેકથા યથાર્થજ છે. પ્રાચીન કાર્યમાં કોઈ રાજાનું મરણ એ
લગાઈનું ચિહ્ન ગણાતું, પણ હમણાં ત્યારે કોઈ રાજા મરણ પામે છે,
ત્યારે સર્વ રાજ્યગૃહોના આપ્ત વર્ગ શોકદર્શક વસ્ત્રો પરિધાન કરી, મરણ-
ક્રિયામાં ભાગ લે છે. થોડા વખત પર એવીજ ક્રિયાપ્રસંગે અનેક રાજા
રજવાડાઓએ હાજરી આપી હતી. તે અપૂર્વ દેખાવ જોઈને પ્રેક્ષકવર્ગને
આશ્ચર્યહલક થયા વિના રહેજ નહિ. તે પરથી સાબીત થાય છે કે સપ્તમ
એડવર્ડ મહારાજાનું માન અને વજન સર્વ રાષ્ટ્રાધિકારીએ માન્ય રાખે છે.

૧૩. રમાનિઆના ગાદીનશીન રાણી સાહેબ, (મહારાણી વિક્ટોરિઆના દ્વિતીય ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ' ની વડીલ દીકરી.)
૧૪. પ્રિન્સ કુયારલ.
૧૫. પ્રિન્સ નિકોલસ.
૧૬. પ્રિન્સેસ એલિઝાબેથ.
૧૭. „ મેરિ.
૧૮. „ અલિયેના.
૧૯. પ્રિન્સેસ વિક્ટોરિઆ મેલિટા. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની દ્વિતીય દીકરી)
૨૦. „ મેરિ સીરલ લોન્ના.
૨૧. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની તૃતીય દીકરી)
૨૨. પ્રિન્સ ગાટ્ક્રીડ.
૨૩. પ્રિન્સેસ મેરિ.
૨૪. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા.
૨૫. „ ઈર્મા.
૨૬. પ્રિન્સેસ બિયાટ્રિસ. ('ડ્યૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની નાની દીકરી.)
૨૭. ડ્યૂક ઑફ કેનાઈટ. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના તૃતીય ચિરંજીવી.)
૨૮. પ્રિન્સ આર્ચર.
૨૯. સ્વીડનના મહારાણી સાહેબ.
૩૦. પ્રિન્સ ગબ્રિયલ.
૩૧. „ ઓસ્કર.
૩૨. પ્રિન્સેસ ઈર્મીડ.
૩૩. „ પેટ્રિશિયા.
૩૪. ડ્યૂક ઑફ સેક્સકોબર્ગ ગોથા. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના ચોથા ચિરંજીવી 'ડ્યૂક ઑફ આલ્બની' નો પુત્ર)
૩૫. પ્રિન્સ લેહાન.
૩૬. „ હેટમાર.
૩૭. પ્રિન્સેસ સિબેલી.
૩૮. પ્રિન્સેસ અલેક્ઝાન્ડ્રા ઑફ રેક. ('ડ્યૂક ઑફ આલ્બની'ની ત્રીજી પુત્રી)
૩૯. પ્રિન્સ રૂપર્ટ.

૪૨૮ મહારાજા પાંચમા ભૃષાન્ અને બીજાં મુરોપી રાજ્યો.

૧૩. રમાનિઆના ગાદીનરીન રાણી સાહેબ, (મહારાણી વિક્ટોરિઆના દ્વિતીય ચિરંજીવી 'ડયૂક ઑફ એડિન્બર્ગ' ની વડીલ દીકરી.)

૧૪. પ્રિન્સ ક્યારલ.

૧૫. પ્રિન્સ નિકોલસ.

૧૬. પ્રિન્સેસ એલિઝાબેથ.

૧૭. „ મેરિ.

૧૮. „ અલિયેના.

૧૯. પ્રિન્સેસ વિક્ટોરિઆ મેલિટા ('ડયૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની દ્વિતીય દીકરી.)

૨૦. „ મેરિ સીરલ લોન્ના.

૨૧. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા. ('ડયૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની તૃતીય દીકરી.)

૨૨. પ્રિન્સ ગાટ્કીડ.

૨૩. પ્રિન્સેસ મેરિ.

૨૪. „ અલેક્ઝાન્ડ્રા.

૨૫. „ ઈર્મા.

૨૬. પ્રિન્સેસ બિયાટ્રિસ. ('ડયૂક ઑફ એડિન્બર્ગ'ની નાની દીકરી.)

૨૭. ડયૂક ઑફ કોનોટ. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના તૃતીય ચિરંજીવી.)

૨૮. પ્રિન્સ આર્ચર.

૨૯. રવીન્ડના મહારાણી સાહેબ.

૩૦. પ્રિન્સ ગેટાવ.

૩૧. „ ઓસ્કર.

૩૨. પ્રિન્સેસ ઈર્મીડ.

૩૩. „ પેટ્રિશિયા.

૩૪. ડયૂક ઑફ સેક્સક્રોબર્ગ ગ્રોથા. (મહારાણી વિક્ટોરિઆના ગ્રોથા ચિરંજીવી 'ડયૂક ઑફ આલ્બાની' નો પુત્ર)

૩૫. પ્રિન્સ વ્લેહાન.

૩૬. „ હેટમાર.

૩૭. પ્રિન્સેસ સિબેલી.

૩૮. પ્રિન્સેસ અલેક્ઝાન્ડર ઑફ ટેક. ('ડયૂક ઑફ આલ્બાની'ની ત્રીજી પુત્રી.)

૩૯. પ્રિન્સ ર૫ઈ.

ગ્રીસ—સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જને ગ્રીસ સાથે પણ બે બાબતી સંબંધ છે. (અ) ગ્રીસના રાજા સાહેબ પહેલા જ્યૉર્જ તે પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજના મામા થાય છે; કારણ કે ગ્રીસની રાજમાતાના તે બંધુ છે.

(વ) વળી તે સિવાય ગ્રીસના રાજા સાહેબે મહારાણી વિક્ટોરિયાની વડીલ દીકરી ફ્રેડરિક ઑફ જર્મનીની દિકરી સાથે લગ્ન કર્યા છે.

પોર્ટુગલ—મહારાણી વિક્ટોરિયા સાહેબના માતૃગ્રી ક્વેસ ઑફ કેન્ટની મારફત, પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને પોર્ટુગલના રાજ્ય સાથે સંબંધ છે.

બેલજીયમ—મર્દૂમ બીજા લિયોપોલ્ડ જે બેલજીયમના રાજા સાહેબ હતા, તે મહારાણી વિક્ટોરિયાના ભાઈ (કાકાના દીકરા) થતા હતા.

જર્મની—જર્મનિનો કેસર અને જ્યૉર્જ મહારાજ મામા ફાઈના દીકરા થાય.

સ્પેન—જ્યૉર્જ મહારાજ સાહેબનીબેન પ્રિન્સેસ એના ઑફ બ્યાટનબર્ગના લગ્ન સ્પેનના રાજા ૧૩ મા અલ્ફાન્સો સાથે થયાં છે. એટલે તેઓ પણ સાળાબેન થયા.

આ પ્રમાણે સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને બીજાં રાજ્યો સાથે સંબંધ છે.

ચોહાણુ શેય લાજરસ. ભાવનગર.

આણુ પર્વત.

(આણુ ૫૪ ૩૯૧ થી).

આણુની હવા વરસના ગોટા લાગમાં ઘણી અનુકૂળ અને આનંદદાયક હોય છે. કોઈ વાર ઉનાળામાં ખરા મધ્યદિને ઉષ્ણતામાપક યંત્રમાં પાંચે ૯૦ થી ૯૪ ડીગ્રી સુધી જાય છે. પંખાની ત્યાં જરૂર રહેતી નથી. રાતે અને સવારે તાંબુ, મદ, અને શીતળ હવા હોય છે.

ચોમાસાની ઋતુમાં દેખાવ ઘણો ખુશનુમા હોય છે. પરંતુ બીનાય એટલી બધી હોય છે કે ઘરમાં સગડી સખવાની જરૂર પડે છે. ઑક્ટોબર અને નવેમ્બરમાં ચોચ ઘરગાર અને લૂગડાંલત્તાં વગરના દેશી લોગીમાં મને-રિવિલ તાવ આવે છે. વરસનો માત્ર તેટલોજ લાગ ત્યાંના રહેવાસીઓની પ્રકૃતિને પ્રતિકૂળ અને અસુખાકારી ભરેલો થઈ પડે છે. છેલ્લાં બાર વર્ષની સરાસરી કાકનાં આણુ ઉપર દર વરસે ૬૬. ૨૮ ઈંચ વરસાદ પડ્યો જણાય

ગ્રીસ—સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જને ગ્રીસ સાથે પણ બે બાબુથી સંબંધ છે. (અ) ગ્રીસના રાજા સાહેબ પહેલા જ્યૉર્જ તે પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજના મામા થાય છે; કારણ કે ગ્રીસની રાજમાતાના તે બંધુ છે.

(વ) વળી તે સિવાય ગ્રીસના રાજા સાહેબે મહારાણી વિક્ટોરિઆની વહીવટ દીકરી ક્રેડરિક ઑફ જર્મનીની દિકરી સાથે લગ્ન કર્યા છે.

પોર્ટુગલ—મહારાણી વિક્ટોરિઆ સાહેબના માતૃગૃહ એસ ઑફ કેન્ટની માર્કેસ, પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને પોર્ટુગલના રાજા સાથે સંબંધ છે.

બેલજીયમ—મહામ બીજા લિયોપોલ્ડ જે બેલજીયમના રાજા સાહેબ હતા, તે મહારાણી વિક્ટોરિઆના ભાઈ (કાકાના દીકરા) થતા હતા.

જર્મની—જર્મનીનો કેસર અને જ્યૉર્જ મહારાજ મામા ફ્રાંઝના દીકરા થાય.

સ્પેન—જ્યૉર્જ મહારાજ સાહેબની બેન પ્રિન્સેસ એના ઑફ બ્યાનનબર્ગના લગ્ન સ્પેનના રાજા ૧૩ મા અલફ્રાન્સો સાથે થયાં છે. એટલે તેઓ પણ સાળાબહેની થયા.

આ પ્રમાણે સમ્રાટ પાંચમા જ્યૉર્જ મહારાજને બીજાં રાજ્યો સાથે સંબંધ છે.

ચોહાણ રોય લાન્ડસ, લોધનગર.

આણુ પર્વત.

(ચાલુ ૪૪ ૩૯૧ થી).

આણુની હવા વરસના મોટા ભાગમાં ધણી અનુકૂળ અને આનંદાયક હોય છે. કોઈ વાર ઉનાળામાં ખરા મધ્યાહને ઉષ્ણતામાપક પંચમાં પાંચે ૯૦ થી ૯૪ ડીગ્રી સુધી જાય છે. પંખાની ત્યાં જરૂર રહેતી નથી. રાત્રે અને સવારે તાજી, મંદ, અને શીતળ હવા હોય છે.

ચોમાસાની ઋતુમાં દેખાવ ઘણો ખુશનુમા હોય છે. પરંતુ બીનાસ એટલી બધી હોય છે કે ઘરમાં સગડી રાખવાની જરૂર પડે છે. ઑગ્રોબર અને નવેમ્બરમાં ચોચ ઘરગાર અને લગ્નગાંધતાં વગરના દેશી લોભામાં મને-રિઅલ તાવ આવે છે. વરસનો માત્ર તેટલોજ ભાગ ત્યાંના રહેવાસીઓની પ્રકૃતિને પ્રતિષ્ઠા અને અસુખાકારી ભરેલો યઈ પડે છે. છેલ્લાં બાર વર્ષની સરાસરી કાંડનાં આણુ ઉપર દર વરસે ૬૬. ૨૮ ઈંચ વરસાદ પડ્યો જણાય

માન્ય કરવામા આવ્યુ હોય તેને હમેશ માટે નોંધવાને હરકત નથી. એવી અરજીનો નિકાલ કરવાની વખતે સદરહુ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન નીચેની બાબતો ઉપર, એટલે કે, એવી નિશાળ તે લક્ષ્યા પડતી જોઈ પૂરી પાડે છે કે કેમ, તે નિશાળનુ શિક્ષકમંડળ કાબેલ અને યોગ્ય છે કે કેમ, શી બાબતો તેનુ પોતાનુ દ્રવ્યમળ કેટલે લગી તેનો જરૂરનો ખર્ચ કરવાને પૂરતુ છે તે, લેવામા આવતી શી ^૧ અને મક્ત લાલુતા વિદ્યાર્થીઓનુ ^૨ સંકેદ પ્રમાણુ વાસ્તવિક છે કે કેમ, અને એવી અરજી કમુલ કરવા સાર સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમા પૂર્તાં નાણા છે કે કેમ એ બાબતો ઉપર વિચાર કરશે.

૩. નિશાળો નોંધાવવા માટે સવળી અરજીઓ સાથે જ પરિશિષ્ટના નમુના પ્રમાણુનુ એક પત્રક હોવુ જોઈએ. દરેક નિશાળ તરફથી એક મેકેટરિ અથવા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાગળપત્રનો વ્યવહાર અસાવનાર કોઈ

* એડ્યુકેશન કમિશનના રિપોર્ટના ૪૧૭મે પાને લખેલી શબ્દ ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ — “ મદદ તરીકે આપનાની ગ્રાન્ટની પદ્ધતિમા આ એક મહત્વની વાત છે કે મદદ લેના વિદ્યાલયના ખર્ચનો અમુક ભાગ તેના વ્યવસ્થાપકોએ પોતાના દ્રવ્યમળમાથી પૂરો પાડવો જોઈએ ”

૧ શીના સમયમા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે ઠરાવેલો સામાન્ય નિયમ એ છે કે મદદ લેતી અને માન્ય કરેલી મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં શીનો દર તેજ નિ'લા અથવા લક્ષ્યામાં આવેલી તેજ વર્ગની સરકારની, લોકલબોર્ડની તથા મ્યુનિસિપાલિટીની નિશાળોમાં જે દર હોય તેના કરતાં ઓછામા ઓછા એ તૃતીયાશ જેટલો હોવો જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમા ઓછામાં ઓછો અડધા જેટલો હોવો જોઈએ

૨ સદરહુ ઇન્સપેક્ટરની ખાસ મલુરી સિવાય, મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં મક્ત લાલુતા વિદ્યાર્થીઓની એકદર મધ્યા હાજરીપત્રકમાની એકદર સખ્યાના સેંકડે પદર ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં એવી સખ્યા સેંકડે થીમ ટકા કરતા વધારે હોવી ન જોઈએ.

માન્ય કરવામાં આવ્યું હોય. તેને હમેશ માટે નોંધવાને હરકત નથી. એવી અરજીનો નિકાલ કરવાની વખતે સદરહુ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન નીચેની બાબતો ઉપર, એટલે કે, એવી નિશાળ તે લત્તામાં પડતી ખોટ પૂરી પાડે છે કે કેમ, તે નિશાળનું શિક્ષકમંડળ કાગેલ અને યોગ્ય છે કે કેમ, શી બાદ કરતાં તેનું પોતાનું દ્રવ્યજન કેટલે લગી તેનો જરૂરનો ખર્ચ કરવાને પૂરતું છે તે, લેવામાં આવતી શી ^૧ અને મફત લાણુતા વિદ્યાર્થીઓનું ^૨ સંકેડ પ્રમાણ વાસ્તવિક છે કે કેમ, અને એવી અરજી કબૂલ કરવા સાર સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં પૂરતાં નાણાં છે કે કેમ એ બાબતો ઉપર વિચાર કરશે.

૩. નિશાળો નોંધાવવા માટે સઘળી અરજીઓ સાથે જ પરિશિષ્ટના નમુના પ્રમાણેનું એક પત્રક લેવું જોઈએ. દરેક નિશાળ તરફથી એક સેક્રેટરી અથવા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ સાથે કાગળપત્રનો વ્યવહાર ચલાવનાર ડોઈ

* એડ્યુકેશન કમિશનના રિપોર્ટના ૪૧૭મે પાને લખેલી શરત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ:—“મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની પદ્ધતિમાં આ એક મહત્વની વાત છે કે મદદ લેતા વિદ્યાલયના ખર્ચનો અમુક ભાગ તેના વ્યવસ્થાપકોએ પોતાના દ્રવ્યજનમાંથી પૂરો પાડવો જોઈએ.”

૧ શીના સંબંધમાં સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે ઠરાવેલો સામાન્ય નિયમ એ છે કે મદદ લેતી અને માન્ય કરેલી મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં શીનો દર તેજ જિલ્લા અથવા લત્તામાં આવેલી તેજ વર્ગની સરકારની, લોકલબોર્ડની તથા મ્યુનિસિપાલિટીની નિશાળોમાં જે દર હોય તેના કરતાં ઓછામાં ઓછા બે તૃતીયાંશ જેટલો હોવો જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં ઓછામાં ઓછો અડધા જેટલો હોવો જોઈએ.

૨. સદરહુ ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજૂરી સિવાય, મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણની નિશાળોમાં મફત લાણુતા વિદ્યાર્થીઓની એકંદર સંખ્યા હાજરીપત્રકમાંની એકંદર સંખ્યાના સેંકડે પંદર ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ, અને પ્રાથમિક શિક્ષણની નિશાળોમાં એવી સંખ્યા સેંકડે ત્રીસ ટકા કરતાં વધારે હોવી ન જોઈએ.

કે કેમ તથા હાજરી યોગ્ય રીતે ચાલુ રહી છે કે કેમ ?

(૨) નિશાળનું મકાન પૂરતી આરોગ્યવાળું છે કે કેમ, તેમાં અગ્નિ-વાળું સારું આવે છે કે કેમ, તેમાં હવા આવવાનવાનાં સાધનો છે કે કેમ, અને ત્યાં જતા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા સારું તથા રમતગમત સારું પૂરતો વર્ગ, સરસામાન અને સાહિત્યો છે કે કેમ ?

(૩) વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થાય તે વખતે તેમનાં નામ નોંધવાની, * અને તેમની હાજરી તથા ઉંમર નોંધવાની ગોઠવણ, નિશાળનો વહીવટ ચલાવવાની ગોઠવણ અને આવક તથા ખર્ચનો હિસાબ રાખવાની ગોઠવણ સારી રીતની છે કે કેમ ?

(૪) શિક્ષકમંડળ પૂરતું અને યોગ્ય લાયકાતવાળું છે કે કેમ ?

(૫) આપવામાં આવતી કેળવણીનું પ્રમાણ અને પ્રકાર યોગ્ય રીતનાં છે કે કેમ ?

(૬) વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ, તેમની ચાલચલન, અને મુખ્યત્વે ફરીને તેમની રીનલાત, હાજરીનું નિયમિતપણું તથા પરીક્ષા વખતે પ્રામાણિકપણું સંતોષકારક છે કે કેમ ?

(૭) નિશાળનું દરેક બાજબર રીતે રાખવામાં આવે છે કે કેમ, અને શિક્ષકોએ અથવા નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ આપેલાં સર્વ દૈનિક-પત્રો તથા ચિરંતના માફક આપેલા સઘળા દાખલા ભરોસા રાખવા લાયક છે કે કેમ ?

ઉપરની દરેક બાબતમાં નિશાળ કેવી છે તે પૂરેપૂરી તપાસ કરીને લેવી જોઈએ. કેળવણી કેવા પ્રકારની આપવામાં આવે છે તે જોવા સારું તપાસ કરનાર અમલદારે જે ધોરણ પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે તે ધોરણ મુજબ વર્ગોની પરીક્ષા લેવી. (જુઓ પરિશિષ્ટ ક થો હ.)

ટીપ્પણી:—વધારેમાં વધારે કેટલી ગ્રાંટ મળશે તે પ મી કાનુનમાં ઠરાવેલું છે. ઉપર લખેલી બાબતોના સંબંધમાં ઇન્સ્પેક્ટરની પૂરેપૂરી ખાતરી

* દરેક નિશાળે વ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણેનું એક જાપેલું રજિસ્ટર રાખવું જોઈએ અને પરિશિષ્ટ ચ ચ માં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણે આપેલા પત્રકમાં હાજરી માંડવી જોઈએ.

કે કેમ તથા હાજરી ચોખ્ખી રીતે ચાલુ રહી છે કે કેમ ?

(૨) નિશાળનું મકાન પૂરતી આરોગ્યવાળું છે કે કેમ, તેમાં અજવાળું સારું આવે છે કે કેમ, તેમાં હવા આવવાજવાનાં સાધનો છે કે કેમ, અને ત્યાં જતા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા સારું તથા સમતગમત સારું પૂરતો વર્ગ, સરસામાન અને સાહિત્યો છે કે કેમ ?

(૩) વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થાય તે વખતે તેમનાં નામ નોંધવાની, * અને તેમની હાજરી તથા ઉંમર નોંધવાની ગોઠવણ, નિશાળનો વહીવટ ચલાવવાની ગોઠવણ અને આવક તથા ખર્ચનો હિસાબ રાખવાની ગોઠવણ સારી રીતની છે કે કેમ ?

(૪) શિક્ષકમંડળ પૂરતું અને ચોખ્ખી લાયકાતવાળું છે કે કેમ ?

(૫) આપવામાં આવતી કેળવણીનું પ્રમાણ અને પ્રકાર ચોખ્ખી રીતનાં છે કે કેમ ?

(૬) વિદ્યાર્થીઓનો અંદેજરન, તેમની ચાલચલગત, અને મુખ્યત્વે કરીને તેમની રીનલાત, હાજરીનું નિયમિતપણું તથા પરીક્ષા વખતે પ્રામાણિકપણું સંતોષકારક છે કે કેમ ?

(૭) નિશાળનું દરેક અસખર રીતે રાખવામાં આવે છે કે કેમ, અને શિક્ષકોએ અથવા નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ આપેલાં સર્વ દરીકત-પત્રો તથા શિરસ્તા માફક આપેલા સધળા દાખલા ભરોસા રાખવા લાયક છે કે કેમ ?

ઉપરની દરેક બાબતમાં નિશાળ કેવી છે તે પૂરેપૂરી તપાસ કરીને જોવી જોઈએ. કેળવણી કેવા પ્રકારની આપવામાં આવે છે તે જોવા સારું તપાસ કરનાર અમલદારે જે ધોરણ પ્રમાણે રજુ કરવામાં આવે તે ધોરણ સુચ્ય વર્ગોની પરીક્ષા લેવી. (જુઓ પરિશિષ્ટ ક થો હ.)

ટીપ્પણી:—વધારેમાં વધારે કેટલી ગ્રાંટ મળશે તે પણ જાનુનમાં ઠરાવેલું છે. ઉપર લખેલી બાબતોના સંબંધમાં ઇન્સ્પેક્ટરની પૂરેપૂરી ખાતરી

* દરેક નિશાળે વ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણેનું એક જાપેલું રજિસ્ટર રાખવું જોઈએ અને પરિશિષ્ટ વ વ માં ઠરાવેલા નમુના પ્રમાણે જાપેલા પત્રકમાં હાજરી માંડવી જોઈએ.

૧૧ સદગુડ ડિપાર્ટમેન્ટે માન્ય રાખેલી સંઘની મદદ લેતી અથવા ન લેતી નિશાળોને વિદ્યાર્થીઓને નિશાળમાં દાખલ કરવા બાબતની નીચેની કાનુની પ્રમાણે આવવાની શરત પાડવામાં આવશે, એટલે -

- (૧) ડિરેક્ટરની સ્પષ્ટ લેખી પરવાનગી સિવાય, કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને જે માન્ય ન ગણેલી નિશાળોનું શિક્ષણ સરકારે વખતોવખત હાનિકારક ઠગવ્યું હોય તેવી નિશાળોમાંથી કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.
- (૨) જે કોઈ વિદ્યાર્થી જે નિશાળમાં છેલ્લો બહુતો હશે તે નિશાળ છોડી જવાનો હુકમ આપેલા નમુના પ્રમાણેનો દાખલો ન લાવે, તો તેને માન્ય ગણેલી કોઈ પણ નિશાળમાં દાખલ કરવો નહિ, અને એવા સગા દાખલા નિશાળના દફતરમાં ગણવા જાઈએ.

નિશાળ છોડી જવાનો દાખલો. (લીવિંગ સર્ટિફિકેટ)

[ગ્રાંટ-ઇન-એઇડ કોડના ૧ લા પ્રકલ્પની ૧૧ મી કાનુની શરતે ઠરાવેલો.]
વિદ્યાર્થીનો ગર્જિસ્ટ નમર

નિશાળનું નામ-

૧	વિદ્યાર્થીનું આખું નામ
૨	જન્મ તથા નાત (તથા પેટા નાત)
૩	જન્મ મહત્તમ
૪	જન્મનો અગ્રેષ્ઠ તારીખ, માસ તથા વર્ષ
૫	છેલ્લો જે નિશાળમાં જતો હોય તે નિશાળ
૬	દાખલ થયાનો તારીખ
૭	અભ્યાસ
૮	આવશ્યકગત.
૯	નિશાળ છોડી જવાનો તારીખ.
૧૦	કયા બોરણમાં અભ્યાસ કરે છે અને કયાથી કહે છે તે
૧૧	નિશાળ છોડી જવાનું દારણ.
૧૨	ગેરો

દાખલો આપવામાં આવે છે કે ઉપલી હરીકત નિશાળના ગર્જિસ્ટ પ્રમાણે છે.
તારીખ મારે સને ૧૯૧૧
વર્ગનો શિક્ષક.

૧૧. સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટે માન્ય રાખેલી સઘળી મદદ લેતી અથવા ન લેતી નિશાળોને વિદ્યાર્થીઓને નિશાળમાં દાખલ કરવા બાબતની નીચેની કાનુનો પ્રમાણે ચાલવાની શરૂ પાડવામાં આવશે, એટલે :-

- (૧) ડિરેક્ટરની રપટ લેખી પરવાનગી સિવાય, કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને જે માન્ય ન રાખેલી નિશાળનું શિક્ષણ સરકારે વખતોવખત હા નિકારક ઠરાવ્યું હોય તેવી નિશાળમાંથી કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.
- (૨) જે કોઈ વિદ્યાર્થી જે નિશાળમાં છેલ્લો બહુતો હશે તે નિશાળ છોડી જવાનો હેઠળ આપેલા નમુના પ્રમાણેનો દાખલો ન લાવે, તો તેને માન્ય રાખેલી કોઈ પણ નિશાળમાં દાખલ કરવો નહિ, અને એવા સઘળા દાખલા નિશાળના દફતરમાં રાખવા બાંધે.

નિશાળ છોડી જવાનો દાખલો. (લીવિંગ સર્ટિફિકેટ)

[ગ્રાંટ-ઇન-એઇડ ટ્રસ્ટના ૧ લા પ્રકરણની ૧૨ મી કાનુનની રીઝે ઠરાવેલો.]

વિદ્યાર્થીનો રજિસ્ટર નંબર

નિશાળનું નામ-

વિદ્યાર્થીનું આખું નામ.	જાત તથા નાત (તથા પેટા નાત.	જન્મભૂમિ.	જન્મની અંગેજી તારીખ, માસ તથા વર્ષ.	છેલ્લો જે નિશાળમાં જતો હોય તે નિશાળ.	દાખલ થયાની તારીખ.	અભ્યાસ.	આવશ્યકગત.	નિશાળ છોડી જવાની તારીખ.	કયા ધોરણમાં અભ્યાસ કરે છે અને ક્યારથી કરે છે તે.	નિશાળ છોડી જવાનું કારણ.	ગેરે.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨

દાખલો આપવામાં આવે છે કે ઉપલી હકીકત નિશાળના રજિસ્ટર પ્રમાણે છે.

તારીખ માટે સને ૧૯૧૧ વર્ગનો શિક્ષક.

આનું પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની, અને સિવિલ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્ટ્રુક્ટની, અપેક્ષા કરના દેશમાં આવશે.

(૧) ઇન્સ્ટ્રુક્ટની ખાસ મંજૂરી સિવાય કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને તેના નિશાળ છોડી જવાના દાખવામાં તેને લાયક જણાવ્યો હોય તેના કુળતા અદલા ધોણમાં બેસાડેલા નહિ.

૧૨. કોઈ પણ નિશાળમાં ચાર વર્ષની અદગના કોઈ પણ છોકરાને દાખલ કરવા નહિ, અને ૨૦ વર્ષની ઉપરના કોઈ પણ શખસને નિશાળે જવાની ઉમર લાયક જણવો નહિ ઉમર માટે ઠગવેલી વધારેમાં વધારે ૮૬ ટ્રિની નિશાળને, ૨૬ નિડન ટ્રુનોને અને નોર્મલ વર્ગોને લાગુ પડતી નથી.

૧૩. તાજગી જણાવના કારણે જે દિવસમાં ઓછામાં ઓછા ચાર કલાક બાનહાનિ ગિલાયુ આપનામાં આવ્યું હશે તે દિવસ હાજરીનો દિવસ છે એમ સમજવું પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે અવાગીઆમાં એક વાર જે દિવસે બે કલાક શિક્ષણ આપ્યું હશે તે દિવસ હાજરીના દિવસ તરીકે જણાવવામાં આવશે.

૧૪. કોઈ પણ મંજૂર ગમની નિશાળમાં, જે ધોરણ અથવા ધોરણો શિખનની નિશાળ તરીકે તે નોંધવી હોય, તે ધોરણ અથવા ધોરણો ઉપર ધોણ અથવા ધોરણો શિખનમાં નહિ, તેમજ સરકારે મંજૂર હોય તેવા એવી ચોપડીઓ, નકશા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૧૫. દરેક માન્ય ગણેલી નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ સરકારના એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટના હરાન નમર ૨૩૯૫ તારીખ ૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮ માં ઠગવના બેનિયમના નિયમો અમલમાં આણવા નોર્થએ વર્ષમાં શિક્ષક બેરોમર નિયમિતતા તથા સંપૂર્ણ તામેલની પગાવની નોર્થએ, નિશાળની બહાર વાલાસેરી વર્તુલને બેરોમાં આવે કે જણાવના માં આવે તો તેને માટે શિક્ષા કરની નોર્થએ બેરોમાં ચાલવામાં સમ્યક્તા અને વિનય વાપરવાનું તેમજ કપડા તથા શરીર સ્વચ્છ ગણવાનું વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં ઠસાવવું બાઈએ સરકારે નામ દૂર દેવા વર્તમાનપત્રે નિશાળમાં અથવા હોસ્ટેલોમાં (જાત્રાવધમાં) લાવવા દેવા નહિ અથવા વિદ્યાર્થીઓને તે મગાવવા દેવા નહિ, અને નિશાળના કોઈ પણ ડેકાને કોઈ પણ જાહેરસભા ભરવામાં કે ચલાવવામાં ભાગ લેવ દિવો નહિ અથવા તેમાં હાજરી આપવા

આંખ પબ્લિક ઇન્સ્પેક્શનની, અને સિંધમાં એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની, સ્પષ્ટ મંજૂરીથી કરવા દેવામાં આવશે.

(૬) ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજૂરી સિવાય કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને તેના નિશાળ છોડી જવાના દાખલામાં તેને લાયક જણાવ્યો હોય તેના કરતાં ચઢતા ધોરણમાં એસાડવો નહિ.

૧૨. કોઈ પણ નિશાળમાં ચાર વર્ષની અંદરનાં કોઈ પણ છોકરાંને દાખલ કરવાં નહિ, અને ૨૦ વર્ષની ઉપરના કોઈ પણ શખસને નિશાળ જવાની ઉમર લાયક ગણવો નહિ. ઉમર માટે ઠરાવેલી વધારેમાં વધારે હદ રત્તિની નિશાળોને, ટેકનિકલ સ્કૂલોને અને નોર્મલ વર્ગોને લાગુ પડતી નથી.

૧૩. હાજરી ગણવાના કારણસર જે દિવસમાં ઓછામાં ઓછા ચાર કલાક વ્યાવહારિક શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હશે તે દિવસ હાજરીના દિવસ છે એમ સમજવું પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે અડવાડીઆમાં એક વાર જે દિવસે બે કલાકનું શિક્ષણ આપ્યું હશે તે દિવસ હાજરીના દિવસ તરીકે ગણવામાં આવશે.

૧૪. કોઈ પણ માન્ય રાખેલી નિશાળમાં, જે ધોરણ અથવા ધોરણો શિખવનારી નિશાળ તરીકે તે નોંધાવી હોય, તે ધોરણ અથવા ધોરણોથી ઉપરનું ધોરણ અથવા ધોરણો શિખવવાં નહિ, તેમજ સરકારે મંજૂર કરી ન હોય એવી ચોપડીઓ, નકશા વગેરેનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૧૫. દરેક માન્ય રાખેલી નિશાળના વ્યવસ્થાપકોએ, સરકારના એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથ નંબર ૨૩૯૫ તારીખ ૩, મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮ માં ઠરાવેલા બંદોબસ્તના નિયમો અમલમાં આણવા જોઈએ. વર્ગમાં શિક્ષકે ખરોખર નિયમિતતા તથા સંપૂર્ણ તામેદારી પગાવવી જોઈએ; નિશાળની બહાર વાંધાભરેલી વર્તણૂક જો જોવામાં આવે કે જણાવવામાં આવે તો તેને માટે શિક્ષા કરવી જોઈએ; બોલવા ચાલવામાં સભ્યતા અને વિનય વાપરવાનું તેમજ કપડાં તથા શરીર સ્વચ્છ રાખવાનું વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં ઠસાવવું જોઈએ; સરકારે નામંજૂર દરેક વર્તમાનપત્રો નિશાળમાં અથવા હોસ્ટેલોમાં (જાત્રાસભ્યમાં) લાવવા દેવાં નહિ, અથવા વિદ્યાર્થીઓને તે મંગાવવા દેવાં નહિ; અને નિશાળના કોઈ પણ છોકરાને કોઈ પણ જાહેરસભા ભરવામાં કે ચલાવવામાં બાગ લેવ દેવો નહિ અથવા તેમાં હાજરી આપવા

કરેલી અરજીઓનો નિકાલ તેમના સ્વરૂપ પ્રમાણે, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં ફેંડ હોય તે પ્રમાણે કરવામાં આવશે. આવી ગ્રાંટ કોઈ પણ વ્યાખતમાં કુલ ખર્ચ કરવાનો હોય તેના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધારે આપવામાં આવશે નહિ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ જે શરતો ઠરાવે તેમને અનુસરીને આપવામાં આવશે. ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને, પોતાના હાથમાં પૈસા હોય તે પ્રમાણમાં આ કાનુન પ્રમાણે, વધારેમાં વધારે ૧,૦૦૦ રૂપિયા સુધીની ગ્રાંટ મંજૂર કરવાનો અધિકાર છે.

૧૯. ફોર્દિંગ માટે આદ્ય પરિશિષ્ટમાં જાહેરી કાનુનો પ્રમાણે ખાસ ગ્રાંટ આપવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૨.

યુરોપીઅન, અંગ્રેજી શિખવનારી, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી શિખવનારી તથા પ્રાથમિક શિક્ષણ આપનારી નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૨૦. જે નિશાળમાં ઓછામાં ઓછા ચાર-પચમાંશ વિદ્યાર્થીઓ યુરોપીઅન અથવા ઇન્ડો-યુરોપીઅન ઓલાદના હોય તેને યુરોપીઅન નિશાળ સમજવી. આ નિશાળોને યુરોપીઅન નિશાળો માટેના ખાસ કોડના ઠરાવો મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.

૨૧. જે નિશાળમાં યુરોપીઅન ઓલાદના વિદ્યાર્થીઓ એટલા પ્રમાણમાં ન હોય કે જેથી તે નિશાળ યુરોપીઅન નિશાળ બની શકે અને જેમાં કંઈ પરિશિષ્ટમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવતાં હોય તેને અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ સમજવી. (ધોરણ ૧ થી ૪ પ્રાથમિક શિક્ષણનાં છે, ૫ તથા ૬ મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણનાં છે, અને ૭ થી ૯ ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણનાં છે.)

ગોઆનીસ તથા ઇસ્ટ ઇન્ડિયનોના હોકિંગઓ માટેની નિશાળોમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવે તો તેઓ અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ તરીકે નોંધવામાં આવશે.

૨૨. અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળોની ફીનો ઓછામાં ઓછા દર, ઇન્સ્પેક્ટરના રિપોર્ટ ઉપરથી અને દરેક લક્ષ્ણની સ્થિતિ યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લઈને ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને ઠરાવેલો.

કરેલી અરજીઓનો નિકાલ તેમના સ્વરૂપ પ્રમાણે, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટના હાથમાં ફેંક હોય તે પ્રમાણે કરવામાં આવશે. આવી ગ્રાંટ કોઈ પણ બાબતમાં કુલ ખર્ચ કરવાનો હોય તેના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધારે આપવામાં આવશે નહિ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ જે શરતો ઠરાવે તેમને અનુસરીને આપવામાં આવશે. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને, પોતાના હાથમાં પૈસા હોય તે પ્રમાણમાં આ કાનુન પ્રમાણે, વધારેમાં વધારે ૧,૦૦૦ રૂપિયા સુધીની ગ્રાંટ મંજૂર કરવાનો અધિકાર છે.

૧૯. કોઈએ માટે આદર પરિશિષ્ટમાં જાહેરી કાનુનો પ્રમાણે ખાસ ગ્રાંટ આપવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૨.

યુરોપીઅન, અંગ્રેજી શિખવનારી, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી શિખવનારી તથા પ્રાથમિક શિક્ષણ આપનારી નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૨૦. જે નિશાળમાં ઓછામાં ઓછા ચાર-પંચમાંશ વિદ્યાર્થીઓ યુરોપીઅન અથવા ઇન્ડો-યુરોપીઅન ઓલાદના હોય તેને યુરોપીઅન નિશાળ સમજવી. આ નિશાળોને યુરોપીઅન નિશાળો માટેના ખાસ કાનુના ઠરાવો મુજબ મદદ આપવામાં આવશે.

૨૧. જે નિશાળમાં યુરોપીઅન ઓલાદના વિદ્યાર્થીઓ એટલા પ્રમાણમાં ન હોય કે જેથી તે નિશાળ યુરોપીઅન નિશાળ બની શકે અને જેમાં કં પનિશિષ્ટમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવતાં હોય તેને અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ સમજવી. (ધોરણ ૧ થી ૪ પ્રાથમિક શિક્ષણનાં છે, ૫ તથા ૬ મધ્યમ પ્રકારના શિક્ષણનાં છે, અને ૭ થી ૯ ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણનાં છે.)

ગોઆનીસ તથા ઈસ્ટ ઇન્ડિયનોના હાકલો માટેની નિશાળોમાં ઠરાવેલાં ધોરણો શિખવવામાં આવે તો તેઓ અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળ તરીકે નોંધવામાં આવશે.

૨૨. અંગ્રેજી શિખવનારી નિશાળોની ફીનો ઓછામાં ઓછો દર, ઇન્સપેક્ટરના રિપોર્ટ ઉપરથી અને દરેક લક્ષ્મી સ્થિતિ યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લઈને ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને ઠરાવવો.

- (૧) તેમાં આખા વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા દસ વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરી હોવી જોઈએ;
- (૨) તેણે ઠરાવવામાં આવેલા નમુના પ્રમાણે હાજરીપત્રક રાખવું જોઈએ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ મંગાવે એવાં સાદાં પત્રકો રજુ કરવાં જોઈએ;
- (૩) તેણે અઠવાડિયામાં પાંચ દિવસ દરરોજ ઓછામાં ઓછા એ કલાક શિક્ષણ આપવું જોઈએ (તહેવાર બાદ કરવા);
- (૪) તેણે સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી વાર્ષિક તપાસ થવાનું કબજા કરવું જોઈએ;
- (૫) તેણે જે વિદ્યાર્થી દિવસની નિશાળમાં જતો હોય તેને દાખલ કરવો જોઈએ નહિ.

૩૬. જે નોંધાયેલી રાત્રિની નિશાળનાં યોગ્ય રીતે શિખવવામાં આવતું હોય અને જેનો રિપોર્ટ સારો થાય તેને દર વર્ષે ૧૦૦ રૂપીઆથી વધારે ન હોય તેટલી ગ્રાંટ મળશે, અને તે ગ્રાંટ દરરોજના સરાસરી હાજરીવાળા પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી માટે રૂ. ૨ લેખે અડસટ્ટે ગણવામાં આવશે. મીસો તથા કારખાનાંને લગતી તથા ૫૦ કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરીવાળી રાત્રિની મોટી નિશાળોની બાબતમાં વત્તામાં વત્તા ૧૫૦ રૂપીઆ મુધીની ગ્રાંટ આપવાનો અધિકાર છે.

૩૭. જે હાજરી યોગ્ય રીતે નોંધાવવામાં આવી હશે તો દર મહીને વળી એક રૂપીઆ મુધીની ખાસ ગ્રાંટ આપવાનો ઇન્સ્પેક્ટરને અધિકાર છે.

૩૮. જે અગાડી વધેલી રાત્રિની નિશાળોની બાબતમાં ૨ ૭ કાનુનની ગરતોનો અમલ થતો હશે તેને તેની વિશેષ સ્થિતિ જોઈને મદદ આપવામાં આવશે.

અકરણ ૫.

ઔદ્યોગિક નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૩૯. ઔદ્યોગિક હોકગઓ અથવા હોકરીઓની નિશાળો માટે ખાસ ગ્રાંટ લેવાની અરજી નીચે લખેલી શરતોએ કબજા રાખવામાં આવશે:—

- (૧) તેમાં આખા વર્ષમાં એજામાં એજા દસ વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરી હોવી જોઈએ;
- (૨) તેણે ઠરાવવામાં આવેલા નમુના પ્રમાણે હાજરીપત્ર રાખવું જોઈએ, અને સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ મંગાવે એવા સાદાં પત્રો રજુ કરવાં જોઈએ;
- (૩) તેણે અઠવાડીયામાં પાંચ દિવસ દરરોજ એજામાં એજા એ કલાક શિક્ષણ આપવું જોઈએ (તહેવાર બાદ કરવા);
- (૪) તેણે સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી વાર્ષિક તપાસ થવાનું કબ્જા કરવું જોઈએ;
- (૫) તેણે જે વિદ્યાર્થી દિવસની નિશાળમાં જતો હોય તેને દાખલ કરવો જોઈએ નહિ.

૩૬. જે નોંધાયેલી રાત્રિની નિશાળમાં યોગ્ય રીતે શિખવવામાં આવતું હોય અને જેનો રિપોર્ટ સારો થાય તેને દર વર્ષે ૧૦૦ રૂપીઆથી વધારે ન હોય તેટલી ગ્રાંટ મળશે, અને તે ગ્રાંટ દરરોજના સરાસરી હાજરીવાળા પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી માટે રૂ. ૨ લેખે અડસટ્ટે ગણવામાં આવશે. મીલો તથા કારખાનાંને લગતી તથા ૫૦ કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓની સરાસરી હાજરીવાળી રાત્રિની મોટી નિશાળોની બાબતમાં વત્તામાં વત્તા ૧૫૦ રૂપીઆ સુધીની ગ્રાંટ આપવાનો અધિકાર છે.

૩૭. જે હાજરી યોગ્ય રીતે નોંધાયવામાં આવી હશે તો દર મહીને વળી એક રૂપીઆ સુધીની ખાસ ગ્રાંટ આપવાનો ઇન્સ્પેક્ટરને અધિકાર છે.

૩૮. જે અગાડી વધેલી રાત્રિની નિશાળોની બાબતમાં ૨ છ કાનુની શરતોનો અમલ થતો હશે તેને તેની વિશેષ સ્થિતિ જોઈને મદદ આપવામાં આવશે.

અકરણ ૫.

ઔદ્યોગિક નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૩૯. ઔદ્યોગિક હોદ્દાઓ અથવા હોદ્દાઓની નિશાળો માટે ખાસ ગ્રાંટ લેવાની અરજી નીચે લખેલી શરતોએ કબ્જા રાખવામાં આવશે:—

નિશાળ એરી નોર્મલ સ્કૂલમાં હોવી જોઈએ, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓએ શિખનવાની રીતનો અનુભવ લેવો જોઈએ.

ટીપ.—જે વિદ્યાર્થીઓ પાછલા વર્ષમાં પોતાના છેવટના અભ્યાસક્રમમાં પચાસ થયા હોય તેમાંનો વાગળી લગ શિખનવાના કામમાં ખરેખર રોકાયેલો છે એવી, તપાસણી અથવા પરીક્ષા વખતે વ્યવસ્થાપકો તપાસ કરનાર અમલદારની ખાત્રી કરી આપશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

૪૨. નોર્મલ સ્કૂલ જે લક્ષ્યમાં આપવામાં આવી હશે તે વત્તાની શિક્ષણ સમઘી હાજરો વિષે યોગ્ય વિચાર કર્યા પછી તેને, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની મંજૂર પ્રમાણે, મદદ આપવા માટે (યાદીમાં) દાખલ કરવામાં આવશે.

૪૩ જે નોર્મલ સ્કૂલમાં ઓછામાં ઓછા ૨૦ છોકરા અથવા ૧૦ ડાહરીઓ, જે અભ્યાસક્રમ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને મંજૂર રહેશે હશે, અને જેની અદ્ય રીખવવા અગ્રધી તથા નિશાળની વ્યવસ્થા સમઘી રિપોર્ટનો સમાવેશ થયેલ જોઈએ, તે અભ્યાસક્રમ બગાડ રીતે રાખનાં નહિ હશે, તો તે સ્કૂલનું નામ ગ્રાંટ માટે નોંધવામાં આવશે નહિ. ખાસ પ્રસંગે, ઓછામાં ઓછી હાજરી ફેટવી જોઈએ તે બાબતની શરતમાં ફેટલીક બૂટ મૂકી શકાશે.

૪૪. નોર્મલ સ્કૂલને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની રકમ, તથા તે જે શરતોએ આપવાની તે નગરો, દરેક પ્રસંગે વ્યવસ્થાપકો તથા સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ વચ્ચે કરાઈ કરીને નમી કરવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૭.

ખાસ નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૪૫. વેપાર ધવો શિખવવાગે નિશાળો, અમૃત શિખવવાગે નિશાળો, અને ડસન્ટશાળાઓ તથા ઉપવા સદર હેઠળ આવતી ન હોય એવી મીંચ નિશાળોને ખાસ નિશાળો ગણવી.

૪૬. મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ માટેની અરજીઓ મદદ નિશાળો તરફથી લેવામાં આવશે, અને દરેક નિશાળ બાબત તજવીજ તેના

નિશાળ એવી નોર્મલ સ્કૂલમાં હોવી જોઈએ, અને તેમાં વિદ્યાર્થીઓએ શિખવવાની રીતનો અનુલવ લેવો જોઈએ.

ટીપ.—જે વિદ્યાર્થીઓ પાછલા વર્ષમાં પોતાના ઉવટના અભ્યાસક્રમમાં પસાર થયા હોય તેમાંનો વાગ્જીલગ શિખવવાનાં કામમાં ખરેખર રોકાયેલા છે એવી, તપાસણી અથવા પરીક્ષા વખતે વ્યવસ્થાપકો તપાસ કરનાર અમલદારની ખાત્રી કરી આપશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

૪૨. નોર્મલ સ્કૂલ જે લક્ષ્યાંકમાં સ્થાપવામાં આવી હશે તે લક્ષ્યાંકની શિક્ષણ સંબંધી હાજતો વિષે યોગ્ય વિચાર કર્યા પછી તેને, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની મરજી પ્રમાણે, મદદ આપવા માટે (યાદીમાં) દાખલ કરવામાં આવશે.

૪૩. જે નોર્મલ સ્કૂલમાં ઓછામાં ઓછા ૨૦ છોકરા અથવા ૧૦ છોકરીઓ, જે અભ્યાસક્રમ ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન મંજૂર કરેલા હશે, અને જેની અંદર શિખવવા સંબંધી તથા નિશાળની વ્યવસ્થા સંબંધી વિષયોનો સમાવેશ થવાનું જોઈએ, તે અભ્યાસક્રમ બરાબર રીતે શીખતાં નહિ હશે, તો તે સ્કૂલનું નામ ગ્રાંટ માટે નોંધવામાં આવશે નહિ. ખાસ પ્રસંગે, ઓછામાં ઓછી હાજરી કેટલી જોઈએ તે બાબતની શરતમાં કેટલીક છૂટ મૂકી શકાશે.

૪૪. નોર્મલ સ્કૂલને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટની રકમ, તથા તે જે શરતોએ આપવાની તે શરતો, દરેક પ્રસંગે વ્યવસ્થાપકો તથા સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ વચ્ચે કરાર કરીને નક્કી કરવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૭.

ખાસ નિશાળોને મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ.

૪૫. વેપાર ધંધો શિખવનારી નિશાળો, સંસ્કૃત શિખવનારી નિશાળો, અને હસરતશાળાઓ તથા ઉપલા સદર હેઠળ આવતી ન હોય એવી બીજી નિશાળોને ખાસ નિશાળો ગણવી.

૪૬. મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ માટેની અરજીઓ સદરહુ નિશાળો તરફથી લેવામાં આવશે; અને દરેક નિશાળ બાબત તજવીજ તેના

ફાળવ હોય તો તેમાં વધારે કરવાને હરકત નથી. સદરહુ રકમમાંથી જુદા જુદા વર્ગની નિશાળોને કેટલી કેટલી રકમ આપવી તે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને સરકારની મંજૂરી લઈને દર વર્ગે ઠરાવવું. દરેક વર્ગની નિશાળો માટેની અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવી વખતે જે અરજી પહેલી આવી હશે તે ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવામાં આવશે, પણ સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ એવી અરજીઓનો પોતાની નાણાં સંબંધી સગવડ પ્રમાણે નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે.

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાથે અરજીઓ ઠરાવેલા નમુનામાં ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને કરી જોઈએ, અને સદરહુ ડિરેક્ટર તેવી અરજીનો નિકાલ આ કોડના ઠરાવો તથા તેના હવાલામાં આવેલ હોય તે પ્રમાણે કરશે:-

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાથે કરવાની અરજીનો નમુનો.

(૧) સ્થળ.

(૨) સંસ્થાનું નામ.

(૩) મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ બાબતના કોડ (મકરણ ૧, કાલુન ૧૬) પ્રમાણે સંસ્થાનો વર્ગ.

(૪) જે કારણ માટે ગ્રાંટ માંગી હોય તે કારણ.

(૫) ગ્રાંટની રકમ.

(૬) કુલ ખર્ચ અને ગ્રાંટનું તેની સાથેનું પ્રમાણ.

(૭) સંસ્થાને અગાઉ મકાન માટે કાંઈ ગ્રાંટ મળી હતી કે કેમ ? મળી હોય તો કેટલી અને કયા હુકમ ઉપરથી ?

(૮) જો ખત કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેના સંબંધનો હેતુ સરકારનો ઠરાવ.

(૯) ગભાણુ સરકારે આપ્યું છે કે કેમ ? જો આપ્યું હોય તો કયા હુકમથી અને કઈ શરતોએ ?

(૧૦) વ્યવસ્થાપકોનો તે ગભાણુ ઉપર સગવડ હક છે કે કેમ ?

(૧૧) નકશા તથા અસહ્ય મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે કે કેમ ? આવ્યા હોય તો કે.જે મંજૂર ક્યાં છે તે.

(૧૨) કોની મારફત કામ કરાવવાનું છે તે.

(૧૩) જો ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો વ્યવસ્થાપકો દ્વારા અથવા કુલ્લાન કરવાને રાજ છે કે કેમ ?

ફાળવ હોય તો તેમાં વધારો કરવાને હરકત નથી. સદરહુ રકમમાંથી જુદાં જુદાં વર્ગની નિશાળોને કેટલી કેટલી રકમ આપવી તે ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને સરકારની મંજૂરી લઈને દર વર્ષે ઠરાવવું. દરેક વર્ગની નિશાળો માટેની અરજીઓ ઉપર વિચાર કરવી વખતે જે અરજી પહેલી આવી હશે તે ઉપર પહેલું ધ્યાન આપવામાં આવશે, પણ સદરહુ ડિપાર્ટમેન્ટ એવી અરજીઓનો પોતાની નાણાં સંબંધી સગવડ પ્રમાણે નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર ધરાવે છે.

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાફ અરજીઓ ઠરાવેલા નમુનામાં ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનને કરવી જોઈએ, અને સદરહુ ડિરેક્ટર તેવી અરજીનો નિકાલ આ કોડના ઠરાવો તથા તેના હવાજામાં આવેલ હોય તે પ્રમાણે કરશે:-

મકાન માટેની ગ્રાંટ સાફ કરવાની અરજીનો નમુનો.

(૧) સ્થળ.

(૨) સંસ્થાનું નામ.

(૩) મદદ તરીકે આપવાની ગ્રાંટ બાબતના કોડ (પ્રકરણ ૧, કાનુન ૧૬) પ્રમાણે સંસ્થાનો વર્ગ.

(૪) જે કારણ માટે ગ્રાંટ માંગી હોય તે કારણ.

(૫) ગ્રાંટની રકમ.

(૬) કુલ ખર્ચ અને ગ્રાંટનું તેની સાથેનું પ્રમાણ.

(૭) સંસ્થાને અગાઉ મકાન માટે કાંઈ ગ્રાંટ મળી હતી કે કેમ? મળી હોય તો કેટલી અને કયા હુકમ ઉપરથી?

(૮) જો ખત કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેના સંબંધનો છેલ્લો સરકારનો ઠરાવ.

(૯) ગલાણુ સરકારે આપ્યું છે કે કેમ? જો આપ્યું હોય તો કયા હુકમથી અને કઈ શરતોએ?

(૧૦) વ્યવસ્થાપકોનો તે ગલાણુ ઉપર સહી છે કે કેમ?

(૧૧) નકશા તથા અસદા મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે કે કેમ? આવ્યા હોય તો કે.જે મંજૂર કર્યા છે તે.

(૧૨) કોની મારફત કામ કરાવવાનું છે તે.

(૧૩) જો ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો વ્યવસ્થાપકો દ્વારા કાનૂનીય કરવાને રાજી છે કે કેમ?

(૫) અને ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો સદરહુ મકાન ઠરાવેલી મુદ્દતમાં બાંધવામાં આવશે.

૫૪. વ્યવસ્થાપકોનો હક બતાવવા સાર નીચેના દસ્તાવેજો તથા માહિતીઓ બનતા સુધી આપવી જોઈએ:—

(૧) જેની રૂબરૂ વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે હકના દસ્તાવેજો.

(૨) જે વેચનાર પાસેથી, બદલિસ આપનાર પાસેથી અથવા બીજા શખસ પાસેથી વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે વેચનારનો, બદલિસ આપનારનો અથવા બીજા શખસના અથવા તેમની પહેલાંના હકવાળાઓનો, સદરહુ વ્યવસ્થાપકોએ તે મિલકત સંપાદન કરી હોય તે તારીખ અગાઉનાં, ઓછામાં ઓછાં, બાર વર્ષ સુધીનો દરકત વગરનો કબજો બનાવનારા હકના દસ્તાવેજો તથા બીજો પુરાવો.

(૨) જે નોંધેલા દસ્તાવેજો પૂરતા કારણસર હાજર કરી શકાય નહિ તે સમજા દસ્તાવેજોની યોગ્ય દાખલાવાળી નકલો.

(૪) હાજર કરેલા દસ્તાવેજો ઉપરથી જેમણે મિલકતની વ્યવસ્થા કરી હોય તેઓ પુખ્ત ઉમરના આસામીઓ હતા અને હક આપવાને લાયક હતા એવો પુરાવો, દાખલા તરીકે કાયદાથી પરવાનગી આપેલા ખાસ કારણ સાર આપી દેનાર પૂર્ણ માનસિક અથવા એકાદ અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબનો મેનેજર અથવા હિંદુ વિધવા હતાં એવો પુરાવો.

(૫) સદરહુ મિલકત ઉપર કાંઈ પણ બોજો નાખવામાં આવ્યો નથી એવો પુરાવો, અને ગામનું હકનું પત્રક તથા સદરહુ મિલકત સંબંધી ગામનાં રજિસ્ટ્રારના, સખ રજિસ્ટ્રારના તથા ડિવિઝનલ રજિસ્ટ્રારના દફતરોની અનુક્રમણિકા સદરહુ વ્યવસ્થાપક સંપાદન કર્યા અગાઉની ૧૨ વર્ષની મુદત સુધી તપાસી છે એવો લેખ.

(૬) સદરહુ બમીન સંબંધી ડેન્ટો-મેન્ટ, મ્યુનિસિપલ અથવા ગામના દફતરમાં અથવા ગામના હકના પત્રકમાં અથવા ફેર

(૫) અને ગ્રાંટ આપવામાં આવે તો સદરહુ મકાન ઠરાવેલી મુદ્દતમાં બાંધવામાં આવશે.

૫૪. વ્યવસ્થાપકોનો હક બતાવવા સાર નીચેના દસ્તાવેજો તથા માત્રીઓ બનતા સુધી આપવી જોઈએ:—

(૧) જેની રાઈએ વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે હકના દસ્તાવેજો.

(૨) જે વેચનાર પાસેથી, ખલિસ આપનાર પાસેથી અથવા બીજા શખસ પાસેથી વ્યવસ્થાપકોએ મિલકત સંપાદન કરી હોય તે વેચનારનો, ખલિસ આપનારનો અથવા બીજા શખસના અથવા તેમની પહેલાંના હકવાળાઓનો, સદરહુ વ્યવસ્થાપકોએ તે મિલકત સંપાદન કરી હોય તે તારીખ અગાઉનાં, યોજામાં યોજાં, બાર વર્ષ સુધીનો દરકત વગરનો કબજો બતાવનાર હકના દસ્તાવેજો તથા બીજો પુરાવો.

(૩) જે નોંધેલા દસ્તાવેજો પૂરતા કારણસર હાજર કરી શકાય નહિ તે સમજા દસ્તાવેજોની યોગ્ય દાખલાવાળી નકલો.

(૪) હાજર કરેલા દસ્તાવેજો ઉપરથી જેમણે મિલકતની વ્યવસ્થા કરી હોય તેઓ પુખ્ત હંમરના આસામીઓ હતા અને હક આપવાને લાગક હતા એવો પુરાવો, દાખલા તરીકે કાયદાથી પરવાનગી આપેલા ખાસ કારણ સાર આપી દેનાર પૂર્ણ માનિક અથવા એકાદ અવિભક્ત હિંદુ કુટુંબનો મેનેજર અથવા હિંદુ વિધવા હતાં એવો પુરાવો.

(૫) સદરહુ મિલકત ઉપર કાંઈ પણ બોલો નાખવામાં આવ્યો નથી એવો પુરાવો, અને ગામનું હકનું પત્રક તથા સદરહુ મિલકત સંબંધી ગામનાં રજિસ્ટ્રારના, સબ રજિસ્ટ્રારના તથા ડિસ્ટ્રિક્ટ રજિસ્ટ્રારના દફતરોની અનુક્રમણિકા સદરહુ વ્યવસ્થાપક સંપાદન કર્યા અગાઉની ૧૨ વર્ષની મુદ્દત સુધી તપાસી છે એવો લેખ.

(૬) સદરહુ જમીન સંબંધી કંન્ટોન્મેન્ટ, મ્યુનિસિપલ અથવા ગામના દફતરમાં અથવા ગામના હકના પત્રકમાં અથવા ફેર

એવી લલામણુ કમ્પામા આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સમધી પ્રશ્ન સરકારના ધારણાથી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુસ્તર કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫ જે મકાનના સમધમા ગ્રાંટ માગવાની હેય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મજૂર થાય નહિ સામુધી, તે મકાન ગર કરવું નહિ.

૫૬ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાધકામના સમધમા, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપિયા કરતા વધારે ન હોય તો, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતા વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી સદરહુ બાધકામ શરૂ કર્યાની ચોગ્ગ નોટિસ લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાધકામ તેને મતોય થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાધકામની બામતમા મજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કાર્ગ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખા મજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮ જે સદરહુ નિશાળ જે લક્ષામા જમીન સંગ્રહના લાથમા હોય તે લક્ષામા બાધકામની હોય અને તે નિશાળને માટે સંગ્રહ ગળણુ ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કમૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કાતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગણાણુની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાંટના લાગ તરીકે ગણવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમા ફરમાવ્યા પ્રમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટ્રસ્ટીઝ અથવા કમૂલાત કરી આપે નહિ તો અને સામુધી અથવા કરી આપવાનું કમૂલ કરે નહિ તો અને સામુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કાર્ગ પણ લાગ તેમને આપણામા આવશે નહિ, અને સર-

એવી લલામણુ કરવામાં આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સંબંધી અગ્ર સરકારના ધારાશાસ્ત્રી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુરસ્ત કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫. જે મકાનના સંબંધમાં ગ્રાંટ માગવાની હોય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મંજૂર થાય નહિ સાંસુધી, તે મકાન શરૂ કરવું નહિ.

૫૬. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાંધકામના સંબંધમાં, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપિયા કરતાં વધારે ન હોય તે, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતાં વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી. સદરહુ બાંધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ લાગતાવળગતા એક્ટિંગ્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાંધકામ તેને સંતોષ થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાંધકામની ખામતમાં મંજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કોઈ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એક્ટિંગ્યુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખાં મંજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮. જે સદરહુ નિશાળ જે લક્ષમાં જમીન સરકારના હાથમાં હોય તે લક્ષમાં બાંધવાની હોય અને તે નિશાળને માટે સરકાર ગબઝુ ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કબૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કાંતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાંત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગભાણુની જે કિંમત થાય તે કિંમત મકાન માટેની ગ્રાંટના લાગ તરીકે ગણવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમાં ફરમાવ્યા અમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટ્રસ્ટીઝ અથવા કબૂલાત કરી આપે નહિ તો અને સાંસુધી અથવા કરી આપવાનું કબૂલ કરે નહિ તો અને સાંસુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કોઈ પણ ભાગ તેમને આપવામાં આવશે નહિ, અને સર-

એવી લલામણુ કુચામા આવે છે કે તેમણે પોતાના હ-
સમધી પ્રજા સરકારના ધારાગાસ્ત્રી પાસે યોગ્ય રીતે ગુજુ
કાં । માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હાક દુરસ્ત કરવા
માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી

૫૫ જે મહાનના સમધમા ગ્રાન્ટ માગવાની હેય તે મનાનના પ્લાન
તથા એસ્ટિમેન્ટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મજૂર થાય નહિ હ્યા
સુધી, તે મનાન ગર કરવું નહિ

૫૬ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની
મારફત કરવાનું હોય તે બાધકામના સમધમા, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર
રૂપીઆ કરતા વધારે ન હોય તે, લાગતાવગતા એક્ઝિઝિયુટિવ એન્જિનીયરી
નીયમની પગવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રૂમ કરતા વધારે હોય
તો સરકારની પગવાનગી લેવી સદરકુ બાધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ
લાગતાવગતા એક્ઝિઝિયુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાધકામ તેને
મતે ર થાય એ મુજબ કરવું

૫૭ જે બાધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની
મારફત કરવાની પગવાનગી આપેલી હોય તે બાધકામની બામતમા મજૂર
કરેલા મનાન તથા એસ્ટિમેન્ટને અનુસર્યા વગર કાઈ કામ કરવું હોય તો
લાગતાવગતા એક્ઝિઝિયુટિવ એન્જિનીયરની અગાઉથી લેખા મજૂરી મે
ળવા સિવાય કરવું નહિ

૫૮ જે સદરકુ વિશાળ જે લક્ષ્યામાં જમીન સંગ્રહના હાથમા
હોય તે લક્ષ્યામાં બાધકામની હોય અને તે નિગમને માટે સરકાર ગજણ
ગ્રાન્ટ તરીકે આપવાને ઝમૂન કરે, તો એવી ગ્રાન્ટ કાતો મહાન માટેની ગ્રાન્ટ
ઉપરાત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે
ગણવાની જે કિંમત થાય તે કિંમત મનાન માટેની ગ્રાન્ટ લાગ તરીકે
ગણવાને હરકત નથી

૫૯. નિગમના બ્યરગ્યાપકા તરત નીચેની કાલુનમા ફરમાવના પ્ર
માણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, ટરસ્ટડીડ અથવા કમ્પાઉન્ડ કરી આપે નહિ તો અને
લાસુધી અથવા કરી આપવાનું ઝમૂન કરે નહિ તો અને લાસુધી, મહાન
માટેની ગ્રાન્ટનો કાઈ પણ ભાગ તેમને આપવામા આવશે નહિ, અને સર-

એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે તેમણે પોતાના હક સંબંધી પ્રશ્ન સરકારના ધારાશાસ્ત્રી પાસે યોગ્ય રીતે રજુ કરવા માટે, અને જરૂર હોય તો પોતાના હક દુરસ્ત કરવા માટે કાયદાને લગતી યોગ્ય મદદ લેવી.

૫૫. જે મકાનના સંબંધમાં ગ્રાંટ માગવાની હોય તે મકાનના પ્લાન તથા એસ્ટિમેટ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ તરફથી મંજૂર થાય નહિ હોય, તે મકાન શરૂ કરવું નહિ.

૫૬. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાનું હોય તે બાંધકામના સંબંધમાં, જે તેનો ખર્ચ દસ હજાર રૂપિયા કરતાં વધારે ન હોય તે, લાગતાવળગતા સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનીયરની પરવાનગી લેવી, અને જે તેનો ખર્ચ તે રકમ કરતાં વધારે હોય, તો સરકારની પરવાનગી લેવી. સદરહુ બાંધકામ શરૂ કર્યાની યોગ્ય નોટિસ લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરને આપવી અને તે બાંધકામ તેને સંતોષ થાય એ મુજબ કરવું.

૫૭. જે બાંધકામ પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ સિવાય બીજા કોઈની મારફત કરવાની પરવાનગી આપેલી હોય તે બાંધકામની બાબતમાં મંજૂર કરેલા પ્લાન તથા એસ્ટિમેટને અનુસર્યા વગર કોઈ કામ કરવું હોય તો લાગતાવળગતા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનીયરની અમાઉથી લેખી મંજૂરી મેળવ્યા સિવાય કરવું નહિ.

૫૮. જે સદરહુ નિશાળ જે લક્ષ્યાંકમાં જમીન સરકારના હાથમાં હોય તે લક્ષ્યાંકમાં બાંધવાની હોય અને તે નિશાળને માટે સરકાર ગભાણુ ગ્રાંટ તરીકે આપવાને કબૂલ કરે, તો એવી ગ્રાંટ કોંતો મકાન માટેની ગ્રાંટ ઉપરાંત ગણવાને, અથવા જે સરકારને યોગ્ય લાગે, તો સરકારી રીતે ગભાણુની જે ફિમત આપે તે ફિમત મકાન માટેની ગ્રાંટના ભાગ તરીકે ગણવાને હરકત નથી.

૫૯. નિશાળના વ્યવસ્થાપકો તરત નીચેની કાનુનમાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે, પ્રસંગ પ્રમાણે, દરેકડીઝ અથવા કબૂલાત કરી આપે નહિ તો અને હાંસુધી અથવા કરી આપવાનું કબૂલ કરે નહિ તો અને હાંસુધી, મકાન માટેની ગ્રાંટનો કોઈ પણ ભાગ તેમને આપવામાં આવશે નહિ, અને સર-

૬૫ ૩૩૫ 'જે કિરણોનું—થઈ શકે' આ વાક્યમાં 'થઈ શકે' એ અકર્મક ક્રિયાપદ છે અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે 'પરાવર્તન' એ ઉદ્દેશ્યને વિષે માન 'થઈ શકે' એનું વિધાન ૧૫૧. પરંતુ 'ગુનામમાં થઈ શકે' એનું વિધાન છે માટે 'ગુનામમાં થઈ શકે' એ વિધેય છે તેથી 'ગુનામમાં' એ યથળવાચક શબ્દ પૂરકમાં હોવો જોઈએ.

આ સિનાય ૫ ૩૩૫ મે 'જણાય છે' અને ૫ ૩૩૬ મે 'નીક-જો છે' વગેરે ક્રિયાપદો અકર્મક છે અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે માટે તેમના યથળવાચક શબ્દો અને શબ્દસમૂહોને પૂરકમાં મૂકના જોઈએ, તેને મદ્યે વિવેચવર્ધકમાં મેળવ્યા છે.

આટલું લખી નમ્રતા સાથે અરજ કરવાની કે ગુ ૧૫ ૫ ૧૦૩ મે યથળવાચક શબ્દને પૂરકમાં મૂકનાનો જે નિયમ ડ્યો છે તેનો ગુ ૧૫ ૫ ૫૦ ૫ ૩૩૪, ૩૩૫ માં લગ થયેલો જોવામાં આવે છે. આ મારા મનમાં ઉદ્ભવેલી શંકા મારી અસાનતાથી ઉત્પન્ન થઈ છે કે વાસ્તવિક છે તેનો ખુલાસો મહુગાની ડરી કરશેજી એજ અરજ.

ઉત્તર

ઉપલી મધી શબ્દો જોતાં એક મુખ્ય ગેરસમજૂતી થયેલી જોવામાં આવે છે તે એ છે કે લેખક બધાજ અકર્મક ક્રિયાપદોને અપૂર્ણવિધાનવાચક સમજે છે પરંતુ તે સમજમાં ૫ ૪૫ પા ૧૦૪ મે કરેલું વિવેચન ધ્યાનપૂર્વક વાચનામાં આપશે તો સમજાશે કે કેટલાક અકર્મક ક્રિયાપદો અપૂર્ણવિધાનવાચક છે, અને કેટલાક પૂર્ણવિધાનવાચક છે, વળી કેટલાક ક્રિયાપદો અમુક વાક્યમાં અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે, અને તેના તેજ બીજા વાક્યમાં પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે આવા અનેક દૃષ્ટાંતો ૫ ૪૫ પા. ૧૦૪ મે આપેલા છે, તે વિશેષ લક્ષ આપી ફરી વાંચવા સૂચના કે રવામાં આવે છે.

'ઝામ્શે પડ્યો' એમાં 'પડ્યો' ક્રિયાપદથી જે વિધેય એટલે કહેવાનું છે તે સપૂર્ણ નિતે સમજાય છે હવે 'કના પડ્યો', 'ક્યાથી પડ્યો', 'ક્યારે પડ્યો', એ વગેરે જણાવવાને જે કઈ વિસ્તાર કરવામાં આવે તે બધો વિધેયવર્ધક જણાય કેઈ પણ પદને વિધેયનો વિભાગ સારેજ ગણવો કે બ્યારે તે પદ નિતા રહેવાનું હોય તે સમજી શકાયજ નહિ, જેમકે

૬ પૃ. ૩૩૫. 'જે કિરણોનું—થઈ શકે.' આ વાક્યમાં 'થઈ શકે' એ અકર્મક ક્રિયાપદ છે. અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે. 'પરાવર્તન' એ ઉદ્દેશ્યને વિષે માત્ર 'થઈ શકે' એવું વિધાન નથી. પરંતુ 'ગુલાબમાં થઈ શકે' એવું વિધાન છે. માટે 'ગુલાબમાં થઈ શકે' એ વિધેય છે. તેથી 'ગુલાબમાં' એ સ્થળવાચક શબ્દ પૂરકમાં હોવો જોઈએ.

આ સિવાય પૃ. ૩૩૫ મે 'જણાય છે' અને પૃ. ૩૩૬ મે 'નીક-જે છે' વગેરે ક્રિયાપદો અકર્મક છે. અને તેથી તે અપૂર્ણવિધાનવાચક છે. માટે તેમના સ્થળવાચક શબ્દો અને શબ્દસમૂહોને પૂરકમાં મૂકવા જોઈએ, તેને બદલે વિધેયવર્ધકમાં મૂકેલા છે.

આટલું લખી નમ્રતા સાથે અરજ કરવાની કે ગુ. શા. પુ. ૪૫ પૃ. ૧૦૩ મે સ્થળવાચક શબ્દને પૂરકમાં મૂકવાનો જે નિયમ ક્યો છે તેનો ગુ. શા. પ. પુ. ૫૦ પૃ. ૩૩૪, ૩૩૫ માં લંગ થએલો જોવામાં આવે છે. આ મારા મનમાં ઉદ્ભવેલી શંકા મારી અજ્ઞાનતાથી ઉત્પન્ન થઈ છે કે વાસ્તવિક છે તેનો ખુલાસો મહેરબાની કરી કરશો જ એજ અરજ.

ઉત્તર.

ઉપલી બધી શંકાઓ જોતાં એક મુખ્ય ગેરસમજાતી થયેલી જોવામાં આવે છે તે એ છે કે લેખક બધાજ અકર્મક ક્રિયાપદોને અપૂર્ણવિધાનવાચક સમજે છે. પરંતુ તે સંબંધમાં પુ. ૪૫. પા. ૧૦૪ મે કરેલું વિવેચન ધ્યાનપૂર્વક વાંચવામાં આવશે તો સમજાશે કે કેટલાંક અકર્મક ક્રિયાપદો અપૂર્ણવિધાનવાચક છે, અને કેટલાંક પૂર્ણવિધાનવાચક છે; વળી કેટલાંક ક્રિયાપદો અમુક વાક્યમાં અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે, અને તેનાં તેજ બીજા વાક્યમાં પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. આવા અનેક દૃષ્ટાંતો પુ. ૪૫ પા. ૧૦૪ મે આપેલા છે, તે વિશેષ લક્ષ આપી ફરી વાંચવા સૂચના કરવામાં આવે છે.

'છોટરો પડ્યો' એમાં 'પડ્યો' ક્રિયાપદથી જે વિધેય એટલે કહેવાતું છે તે સંપૂર્ણ રીતે સમજાય છે. હવે 'ક્યાં પડ્યો', 'ક્યાંથી પડ્યો', 'ક્યારે પડ્યો', એ વગેરે જણાવવાને જે ફર્ક વિસ્તાર કરવામાં આવે તે બધો વિધેયવર્ધક ગણાય. કોઈ પણ પદને વિધેયનો વિભાગ સારેજ ગણવો કે ન્યારે તે પદ વિના કહેવાતું હોય તે સમજી શકાયજ નહિ; જેમકે,

નથી. વળી પુ. ૪૫ પા. ૧૦૩ મેં આપેલા નિયમનો કોઈ પણ અંશે એકે જાણતમાં ભંગ થતો નથી એમ પણ સ્પષ્ટ સમજાશે.

અકર્મક ક્રિયાપદો જ્યાં અપૂર્ણવિધાનવાચક છે એમ સમજવું નહિ. એથી ઉલટું અકર્મક ક્રિયાપદોનો મોટો ભાગ પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. ફક્ત કેટલાંક ક્રિયાપદોજ અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. એટલા માટે અર્થ બરાબર સમજી વિધેયનો નિર્ણય કરવો બેઠેઈએ.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ઑક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૬૫૦ ઉપરથી).

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે મોજે નાંદેજ, તાલુકા દસકોઈ, ત્રિફલે અમદાવાદની લોકલ મેડ નિશાળના આસિસ્ટન્ટ બુકબંધારી સોમાભાઈ ઉપર દસકોઈ તાલુકાના ફર્સ્ટ ક્લસ મૅન્ટ્રસ્ટ્રેટ આગળ ઈડિઅન પીનક કોડના સેકશન ૩૮૦ મુજબ ચોરીનો ગુનો સાબીત થવાથી તેને જે તારીખથી સરપેંક કરવામાં આવ્યો હતો તે તારીખથી એટલે ૨૪ મી જુન ૧૯૧૧ થી ખાતામાંથી જતરફ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી કરીને સરકારી, એકોડેડ અથવા ખાનાએ મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં નોકરી કરવા માટે તે નાકાયક છે.

અમદાવાદ,
૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૧.

F. W. Marrs,
Ag. Educational Inspector.
N. D.

જાહેર ખબર.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૩૫૩ ઉપરથી).

શાળાપત્રના જુન-જુલાઈ ૧૯૧૧ ના અંક ૬-૭ ને પાને ૨૧૨ મેં ' તહસીલ-ઉલ્લ અફઝાલ ' (હાકરઓની નીનિતા સુધારો) એ નામની ચોપડીની કિંમત ૦-૪-૦ લખવામાં આવી છે તે ફેરવીને ૦-૪-૬ કરવામાં આવી છે.

નથી. વળી પુ. ૪૫ પા. ૧૯૩ મેં આપેલા નિયમનો કોઈ પણ અંશે એકે ખામતમાં ભંગ થતો નથી એમ પણ સ્પષ્ટ સમજાશે.

અકર્મક ક્રિયાપદો બધાં અપૂર્ણવિધાનવાચક છે એમ સમજવું નહિ. એથી ઉલટું અકર્મક ક્રિયાપદોનો મોટો ભાગ પૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. ફક્ત કેટલાંક ક્રિયાપદોજ અપૂર્ણવિધાનવાચક હોય છે. એટલા માટે અર્થ બરાબર સમજી વિધેયનો નિર્ણય કરવો જોઈએ.

કેળવણીખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૨ મી ઑક્ટોબર સને ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૬૫૦ ઉપરથી).

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે મોજે નાંદેજ, તાલુકો દસકોઈ, જિલ્લો અમદાવાદની લોકલ બેડ નિશાળના આસિસ્ટન્ટ લુગલભાઈ સોમાભાઈ ઉપર દસકોઈ તાલુકાના ફર્સ્ટ ક્લસ સ મેટ્રિક્યુલેટેડ આગળ ઈડિઅન પીનક કોડના સેકશન ૩૮૦ મુજબ ચોરીનો ગુનો સાબીત થયાથી તેને જે તારીખથી સસ્પેન્ડ કરવામાં આવ્યો હતો તે તારીખથી એટલે ૨૪ મી જુન ૧૯૧૧ થી ખાતામાંથી ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી કરીને સરકારી, એડકેડ અથવા ખાતાએ મંજૂર કરેલી કોઈ પણ નિશાળમાં નોકરી કરવા માટે તે નાલાયક છે.

અમદાવાદ, ૭ મી ઑક્ટોબર ૧૯૧૧.	}	F. W. Marrs, Ag. Educational Inspector. N. D.
--------------------------------	---	---

જાહેર ખબર...

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૩૫૩ ઉપરથી).

શાળાપત્રના જીન-જીલ્લાઈ ૧૯૧૧ ના અંક ૬-૭ ને ખાતે ૨૭૨ મે ' તહલીલ-ઉલ્લ અફઆલ ' (છોકરાઓની નીતિનો સુધારો) એ નામની ચોપડીની કિંમત ૦-૪-૦ લખવામાં આવી છે તે ફેરવીને ૦-૪-૬ કરવામાં આવી છે.

લોકકલિતેન્દ્રુ સભા ઐવંતોન્વર્નાકિયુલર રફૂલ, ભરચ.
વિદ્યાવર્ધક મહાદેવીની ઐવંતો વર્નાકિયુલર રફૂલ, અમદાવાદ.
મ્યુનિસિપલ ઐવંતોન્વર્નાકિયુલર રફૂલ, અંકલેશ્વર.

સે.રામજી જે. જે. હાઈ રફૂલ, સુરત.
ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, સુરત.

” એગ્રન ”

બી. જે. હાઈ રફૂલ, થાણા.

” એગ્રન ”
ટામસ ઍલિટરટાઐવંતોન્વર્નાકિયુલર રફૂલ, પાપડી.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ. [અમદાવાદ.
આર. સી વિદ્યાલય મ્યુનિસિપલ રફૂલ, નં. ૩૫
ગ્રોમ્પ્રાપટરી હાઈ રફૂલ, અમદાવાદ.
ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.
ગ્રોમ્પ્રાપટરી હાઈ રફૂલ, અમદાવાદ.
ગવર્નમેંટ મિડલ રફૂલ, અમદાવાદ.

પુટિતાય કૃષ્ણરાવ ઝાળલ,
રણછોડ નરસીહ કુંભાર,
હસનજી બ્રહ્મભાઈ વકનાની.

ચીમનલાલ ગીરધરલાલ શાહ.
કટયાણુદાસ મથુરાદાસ લીનુવાલા.
સાલેભાઈ અખડુલહસેન ઝીના.

નરહર વામન સગ્રે,
લક્ષ્મણ દેસજી સુવ.
મહમદ નહાનેમોઆં મુનશી.

કાછી ડાહલુદિન રફૂલરો,
ઈશ્વરીમ અખડુલ રહીમ શેખ.

ચિંતલ અને રુચેરયલ રફૂલો.
સરોસ સોરામજી ગાંધી.
કાંતીલાલ અમરતલાલ શાહ.
અંબાલાલ મેતીલાલ ખટેલ.
લક્ષ્મીપ્રસાદ કૃશનલાલ ખટેલ.
હુસેનલીઆ ગુલામનળી લેપદ.
અહમદલીઆ હાનેદલીઆ અમઅસી.

ભરચ.

સુરત.

થાણા

અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

ભરૂચ.

સુરત.

થાણા.

અમદાવાદ.

અમદાવાદ.

પુલિનાથ કૃષ્ણરાવ ઝોળલ,
રણછીડ નરસીંહ ઝુંભાર.
હસનજી કાણીભાઈ વકાની.

ચીમનલાલ ગીરધરલાલ શાહ.
કલ્યાણદાસ મથુરાદાસ લીનુવાલા.
સાલેભાઈ અમદુલહુસેન ઝીંના.

નરહર વામન સરે.
લક્ષ્મણ દેસજી સુવે.
મહમદ નહાતેમીઆં મુનશી.

કાળી શાહુજીદિન સેકોલરો.
ઈન્દ્રાલીમ અમદુલ રહીમ શખ.

મિડલ અને સ્પેશયલ સ્કૅલો.
સરોસ સોરાખજી ગાંધી.
કાંતીલાલ અમૃતલાલ શાહ.
અંખાલાલ મોતીલાલ પટેલ.
લક્ષ્મીપ્રસાદ કેશવલાલ પટેલ.
દુસેનમીઆં ગુલામનગી સેયદ.
અંહિમદમીઆં હામેદમીઆં અબ્બાસી.

લોકહિતોગ્રંથ સભા અંગ્રેજી-વર્નાકુલર સ્કૂલ, ભરૂચ.
વિદ્યાવર્ધન મંદીની અંગ્રેજી વર્નાકુલર સ્કૂલ, આમોદ.
મ્યુનિસિપલ અંગ્રેજી-વર્નાકુલર સ્કૂલ, અંકલેશ્વર.

સોરાખજી જે. જે. હાઈ સ્કૂલ, સુરત.
ગવર્નમેન્ટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.
" ઓગન "

બી. જે. હાઈ સ્કૂલ, થાણા.
" ઓગન "
ટોમસ ઍપિટરટા અંગ્રેજી-વર્નાકુલર સ્કૂલ, પાપડી.

ગવર્નમેન્ટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

ગવર્નમેન્ટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ. [અમદાવાદ.
આર. સી. વિદ્યાલય મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૩૫
ગ્રોપ્રાથટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
ગવર્નમેન્ટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
ગ્રોપ્રાથટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
ગવર્નમેન્ટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

સુરત.

થાણા.

દીપચંદ મગનભાઈ કવેરી.
મનસુખલાલ મગનલાલ મહેતા.
હરગોવિનદાસ નરસિંહદાસ રેલીઆ.
હોકોરદાસ કુબેરદાસ સુખડીઆ.
અખદુલકરીમ ગુલામનુસેન રાજભારી.
મહમદમીઆ છોટ્ટમીઆ પીખરા.

ખંડેરાવ ત્રિબક્ક સુલે
વિખલ્લ મહાદેવ પટનધન.
કાશીનાથ ધોંકુ ભોજ.
વામન આળા પારીલ.
આળદુલ ગટ્ટર જમાન.
અખદુલ ગફર વલદ જુહારદિન.

કલુમી ઇન્ડિસાઈડ સ્કોલરો.
પ્રાણસુખ મફતલાલ પટેલ.
પરશોતમ દલાસુખરામ પટેલ.
યુંજભાઈ ભાગ્યંદ નસરાણી.
મધિદલાલ બેસિંગભાઈ પટેલ.
કેશવલાલ સોમનાથ પટેલ.
પ્રાણલાલ બાપલાલ પટેલ.

અમદાવાદ

એમદાવાદ, ઓફિસ ઓફ ધિ
એજુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉ. ભા.
૨૪ મી ઓક્ટોબર, ૧૯૧૧.

ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, સુરત.
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, સુરત.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ નં. ૧, સુરત.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૩, સુરત.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧૦, સુરત.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, થાણા.
" એજન " "
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧, વસાઈ.
" એજન " "
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, રેશન કુરલા.

પ્રોપ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
ન્યૂ ઈંગ્લિશ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ, નં. ૧૧, અમદાવાદ.
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
પ્રોપ્રાયટરી હાઈ સ્કૂલ, અમદાવાદ.
ગવર્નમેંટ મિડલ સ્કૂલ, અમદાવાદ.

(સહી) F. W. MARRS,
Ag. Educational Inspector,
N. D.

ગુજરાતી પુસ્તકો.

૫. લાકડાવાલા એમ. એન.—અંગ્રજીત ભાગ પહેલો.
ઉર્દુ પુસ્તકો.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંજાબ.—

૬. હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.
૭. હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ.
૮. એશિયાની ભૂગોળ.
૯. દુનિયાની ભૂગોળ.
૧૦. આરોગ્યવિદ્યા (વે હુ હેલ્થ).
૧૧. રસાયનશાસ્ત્ર.
૧૨. પદાર્થવિજ્ઞાન (ફિઝિક્સ ગ્રાઇમર).
લાલા અમીરચંદ (મેન્ટલ મોડલ સ્કૂલ, લાહોર)—
૧૩. મિ. ડબ્લ્યુ. એલ એમ. એ. મી. આર્ચ. ઈ. નો પ્રાથમિક શાળા-
ઓ માટેનો શારીરિક કેળવણીનો નવો અભ્યાસક્રમ, ભાગ પહેલો,
રાય સાહેબ એમ. ગુલાબસિંહ એન્ડ સન્સ, લાહોર—
૧૪. મિ. જે. સાઇમ (Sime) એલ એલ. , સી. આર્ચ ઈ. ઇ-
ત્યાદિનું મુખ્યગણિત (મેન્ટલ એરિથમેટિક).

જાહેર ખખર.

(મે. ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી
ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૮૮૮ ઉપરથી).

મુંબઈના મેપ પબ્લિકશર (નકશા પ્રગટ કરનાર) મિ. જર્નાર્ડન
વામુદેવ ગોંડાલેનો મરાઠીમાં છપાયેલો ચાર ડીપીઆની કિંમતનો દુનિયાનો
નકશો આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે મંજૂર
થયેલા પુસ્તકો, નકશાઓ વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.
ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર } (સહી) P. WREN.
ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન. } For Director of Public
તા. ૯મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૧. } Instruction.

જાહેર ખખર.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૩ જી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના
હુકમ નં. ૯૬૧૮ ઉપરથી.)

ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના કેળવણીખાતા તરફથી ગયલા તા. ૧૩
મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના પત્ર નં. ૧૦૮૭ મંત્રી ૩ ને પરેમાફ.

ગુજરાતી પુસ્તકો.

૫. લાકડાવાલા એમ. એન.—અંગ્રજી ભાગ પહેલો.

ઉર્દુ પુસ્તકો.

એડ્યુકેશનલ ડિપાર્ટમેન્ટ, પંખા.—

૬. હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ.

૭. હિંદુસ્તાનની ભૂગોળ.

૮. એશિયાની ભૂગોળ.

૯. દુનિયાની ભૂગોળ.

૧૦. આરોગ્યવિદ્યા (વે હેલ્થ).

૧૧. રસાયનશાસ્ત્ર.

૧૨. પદાર્થવિજ્ઞાન (ફિઝિક્સ પ્રાઇમર).

લાલા અમીરચંદ (મેન્ટલ મોડલ સ્કૂલ, લાહોર)—

૧૩. મિ. ડબ્લ્યુ. એલ એમ. એ. સી. આર્ચ. ઈ. નો પ્રાથમિક શાળા-
ઓ માટેનો શારીરિક કેળવણીનો નવો અભ્યાસક્રમ, ભાગ પહેલો,
રાય સાહેબ એમ. શુલાભસિંહ એન્ડ સન્સ, લાહોર—

૧૪. મિ. જી. સાઇમ (Sime) એલ એલ. , સી. આર્ચ. ઈ. ઇ-
ત્યાદિનું મુખ્યગ્રંથિત (મેન્ટલ એરિથમેટિક).

જાહેર ખબર.

(મે. ડી. લા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના તા. ૧૭ મી
ઓક્ટોબર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૮૮૮૮ ઉપરથી).

મુખ્યના મેંપ પબ્લિકસર (નકશા પ્રગટ કરનાર) મિ. જ્વર્નાલ
વામુદેવ ગોડબોલેનો મરાઠીમાં છપાયેલો ચાર રૂપીયાની કિંમતનો દુનિયાનો
નકશો આ ઇલાકાની મરાઠી પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે મંજૂર.
થયેલા પુસ્તકો, નકશાઓ વગેરેની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે.

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર

ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.

તા. ૯મી ઓક્ટોબર ૧૯૧૧.

(સહી) P. WREN.

For Director of Public
Instruction.

જાહેર ખબર.

(ડી. લા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૩ જુન ૧૯૧૧ ના
હુકમ નં. ૬૬૧૮ ઉપરથી.)

ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયાના કેળવણીખાતા તરફથી ગયેલા તા. ૧૩
મી જુલાઈ ૧૯૧૧ ના પત્ર નં. ૧૦૮૭ માંનો ૩ જો પેરેગ્રાફ.

જાહેર ખખર.

(ઉ. ભા. ના. મે. જો. ધ. ના. તા. ૬ ફી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૭૧૭ ઉપરથી).

પ્રાથમિક શાળાઓ માટે મજૂર કરેલા પુસ્તકોની નીચલી યાદી સર્વેની બાજુ માટે પ્રગટ કરવામા આવે છે. —

પુસ્તકનું નામ.	જેમા છપાઈ હોય તે ભાષાનું નામ	શેને માટે પુસ્તક મજૂર કયું છે તે.	કિંમત રૂ. આ. પા.	શેરો.
૧ કોઈ એમ. એન આસિસ્ટન્ટ ડાયરેક્ટર એડમિનિસ્ટ્રેશનલ ઇન્સપેક્ટર, રત્નાગિરિ.	મરાઠી, કેનરીઝ, ગુજરાતી તથા ઉર્દુ	ઇનામ તથા લાઇસેન્સ માટે અને પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦-૮-૦	
૨ લાકડાવાલા એમ. એન. મિ. શન હાઈ સ્કૂલ, સુરત. અંકગણિત, ભાગ પહેલો.	ગુજરાતી.	એન.	૦-૮-૦	
૩ મટુભાઈ બી. એન્ડ કં., સુરત. શાંતિદાસ શહેનશાહ સાતમા એડ્વર્ડનું જ્વનચરિત્ર.	ગુજરાતી.	ગુજરાતી પ્રાથમિક અને એડ્વર્ડનું કુચર શાળાઓની લાઇસેન્સ માટે.	{ ૧-૦-૦-૦ ૨-૦-૦-૦	{ સ દી પ્રત. લાઇસેન્સ માટે.

(ઉ. ભા. ના મે. જો. ઇ. ના તા. ૬ ફી નવેમ્બર ૧૯૧૧ ના હુકમ નં. ૯૭૧૭ ઉપરથી).

પ્રાર્થમિક શાળાઓ માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની નીચલી યાદી સર્વની જાણ માટે પ્રગટ કરવામાં આવે છે :—

ક્ર.સં.	પુસ્તકનું નામ.	જેમાં છપાઈ હોય તે ભાષાનું નામ	શેને માટે પુસ્તક મંજૂર કયું છે તે.	કિંમત. રૂ. આ. પા.	શેરો.
૧	કાલે એમ. એન. આસિસ્ટન્ટ પ્રિન્સિપલ એડમુન્ડશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, રેલ્વે ગિરિ. એડ્વર્ડ ક્રાસે.	મરાઠી, કેનરીઝ, ગુજરાતી તથા ઉર્દુ.	ઇનામ તથા લાઇબ્રેરિ માટે અને પ્રાર્થમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦-૮-૦	
૨	લાકાપાલા એમ. એન. મિ. શન હાર્ડ સ્કૂલ, સુરત. અંકગણિત, ભાગ પહેલો.	ગુજરાતી.	એન.	૦-૮-૦	
૩	મટુલાઈ બી. એન્ડ કં., સુરત. શાંતિદાતા શહેનશાહ સાતમા એડ્વર્ડનું જીવનચરિત્ર.	ગુજરાતી.	ગુજરાતી પ્રાર્થમિક અને એન્ડોર્સમેન્ટલ શાળાઓની લાઇબ્રેરિ તથા ઇનામ માટે.	{ ૧-૦-૦ ૨-૦-૦	{ સઃદી પ્રત.. લાઇબ્રેરિ પ્રત.

૧૧	આરોગ્યવિધા.	ઉદ્.	ઉર્દુ શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦—૧—૧૧
૧૨	રમાયતશાસ્ત્ર.	॥	॥	૦—૪—૧૦
૧૩	પદાર્થવિજ્ઞાન.	॥	॥	૦—૩—૯
૧૪	ફ્રેન્ડશન એચ. બી. સિવિલ ડિ સ્પેન્સરિ પો. ઓ. ડિય. જિ દેસે ગુજરાત, પાનગડ.	॥	ઉર્દુ શાળાઓની લાખકેરિ તથા પ્રનામ માટે.	{ ૦—૬—૦ ૦—૮—૦
૧૫	સિગ્નલ-પ્રદાનિય, બે લાગમાં (એક ગ્રંથમાં સાથે બંધાયેલા). દરજોવિદ્યપ્રસાદ નિગમ એમ. એ. કેપ્ટા, રજપુતાના. ક્ષય (Consumption or phthisis) માટે ખાતરીલાયક તથા કુદરતી ઉપાય અને અ- ટકાવ.	॥	॥	૦—૮—૦
	લાલા અમીરચંદ (સંદ્ર ૧ મો- ડ ૫ રૂ. ૧, લાહોર).			

રાય સાહેબ એમ. ગુલાબ-
સિંહ એન્ડ સન્સ, લાહોર.

મિ. જી. સાઇમ (Sime) એલ
એલ. ડી., સી. આર્થ. ઇ. ઇ.
ત્યાદિનું મુખ્ય ગણિત.
(મેટલ એન્ડિમેટિક્સ).

ઉદ્ક.

ઉદ્ક. શાળાઓના ઉપયોગ માટે.

૦—૫—૦

ઓફિસ બોર્ડ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન,
પૂના, તા. ૨ ૭ નવેમ્બર ૧૯૧૧.

P. WREN.

For Director of Public Instruction.

રાય સાહેબ એમ. ગુલાબ- સિંહ એન્ડ સન્સ, લાહોર.	મિ. જે. સાઇમ(Sime) એલ એલ. ડી., સી. આર્ચ. ઇ. ઇ. ત્યાદિનું મુખ્ય ગણિત (મેટલ એરિથમેટિક).	ઉદ્.	'ઉદ્' શાળાઓના ઉપયોગ માટે.	૦-૫-૦
--	--	------	---------------------------	-------

ઓફિસ ઓફ ધિ ડિરેક્ટર ઓફ
પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન,
પૂના, તા. ૨૭ નવેમ્બર ૧૯૧૧.

P. WREN.

For Director of Public Instruction.

વહેંચાઈ. રૂ. ૧૫-૮-૦ ની સ્લેટો તથા રૂ. ૬-૪-૦ ની મિઠાઈ વહેંચાઈ.
 રૂ. ૫-૬-૦ તા. વાલોડ—ગામલોડોએ રૂ. ૩) ની મિઠાઈ તથા રૂ. ૨) ના
 ઇનામો આપ્યાં છે. ગોથાણુ કન્યાશાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ
 રૂ. ૫) ના ઇનામ આપ્યાં. મઢી—ગામલોડોએ રૂ. ૧૦) ના ઇનામ આપ્યાં.
 માંડવી—રૂ. ૪-૮-૦ ની મીઠાઈ વહેંચી. મોતા—પરમાનંદ વલ્લભરામ
 તરફથી રૂ. ૩) રોકડા આપવામાં આવ્યા તથા બીજા ગામના સદ્ગૃહ-
 સ્થો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ હતી. મોતા કન્યાશાળા—
 વસંતલાલ જીવણલાલ તરફથી રૂ. ૩) રોકડા તથા રૂ. ૩) ની મિઠાઈ
 વહેંચાઈ હતી. સરહોણુ—અનાવલા બ્રાહ્મણોના પંચ તરફથી રૂ. ૧૨-૪-૦
 મિઠાઈ વહેંચાઈ. કુડસદ—ગામલોડો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ
 હતી અને રૂ. ૧૦) નિશાળમાં કિન્ડર્ગાર્ટનનો સામાન લાવવા મળ્યા હતા
 અને રૂ. ૧૬) પાન મોપારી વગેરે ખર્ચાયા હતા. પીંજરત—ગામલોડો
 તરફથી રૂ. ૩) ની મિઠાઈ વહેંચવામાં આવી હતી. દેગામ કન્યાશાળા—
 મકનજી સવરામભાઈએ રૂ. ૪) ની મિઠાઈ વહેંચી હતી. મુનસાડ—ગામ
 લોડોએ રૂ. ૧૨) નું ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. પારડી—ગામલોડોએ
 ૪૦-૪-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. ખેરલાવ—અમરચંદ નરસંજીએ રૂ. ૧૦)
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું અને રૂ. ૧) ની સાકર વહેંચી. કડોદ ઉર્દુ-
 શાળા—સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરોએ રૂ. ૫-૮-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. અને
 માંડવીના કાજી સાહેબે રૂ. ૬-૮-૦ ના પેંડા વહેંચ્યા. વીહારા—ગામ-
 લોડોએ રૂ. ૬-૬-૬ ની મિઠાઈ વહેંચી અને ઇનામ આપ્યા રૂ. ૧૮) નું
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. કુલપાડા—ગામલોડોએ રૂ. ૧૫) નું ઘડિ-
 આળ આપ્યું. ઢહિ—લગા પેમા મોદી, નાયુ મકન શાહ, અને ગોવન
 લાણુ પટેલે મળી રૂ. ૧૫) ખર્ચી નિશાળ જૂમાડી અને ભૂલા ગોવન
 પટેલે રૂ. ૩) ની સાકર વહેંચી. નવસારીનાગ શેઠ પાવનજીના પુત્રી ડી.
 પી. માંજીએ રૂ. ૨૫) નું ઇનામ વહેંચ્યું, તરસાડા—ગામલોડોએ રૂ. ૧૫)
 ની મિઠાઈ વહેંચી. કાલીઆવાડી કન્યાશાળા—વસનજી કલ્યાણજી દેશા-
 ઇના પત્ની જીજ્ઞાએ રૂ. ૮) ની છીટ આપી તથા રૂ. ૨) ના પતાસાં
 વહેંચ્યાં. ધગઠમલ—શેઠ જહાંગીરસા ખરસેદજીએ રૂ. ૩) ના ઇનામ
 આપ્યાં. જલ્લાલપોર કન્યાશાળા તાલુકો માસ્તર મી. મકનજી લીમલાઈ
 નાયકે રૂ. ૫) નું ઇનામ આપ્યું. મગોદ—દેસાઈ રણુજીજી લાલભાઈએ

વહેંચાઈ. રૂ. ૧૫-૮-૦ ની સ્લેટોં તથા રૂ. ૬-૪-૦ ની મિઠાઈ વહેંચાઈ.
 ક્યાદલા-તા. વાલોડ—ગામલોડોએ રૂ. ૩) ની મિઠાઈ તથા રૂ. ૨) ના
 ઇનામો આપ્યાં છે. ગોથાણુ કન્યાશાળા—સ્કૂલ કમિટિના ગેમ્મરોએ
 રૂ. ૫) ના ઇનામ આપ્યાં. મઢી—ગામલોડોએ રૂ. ૧૦) ના ઇનામ આપ્યાં.
 માંડવી—રૂ. ૪-૮-૦ ની મીઠાઈ વહેંચી. મોતા—પરમાનંદ વલ્લભરામ
 તરફથી રૂ. ૩) રોકડા આપવામાં આવ્યા તથા બીજા ગામના સદગૃહ-
 સ્થો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ હતી. મોતા કન્યાશાળા—
 વસંતલાલ જીવણલાલ તરફથી રૂ. ૩) રોકડા તથા રૂ. ૩) ની મિઠાઈ
 વહેંચાઈ હતી. સરહોણુ—અનાવલા બ્રાહ્મણોના પંચ તરફથી રૂ. ૧૨-૪-૦
 મિઠાઈ વહેંચાઈ. કુડસદ—ગામલોડો તરફથી રૂ. ૮) ની મિઠાઈ વહેંચાઈ
 હતી અને રૂ. ૧૦) નિશાળમાં કિન્ડર્ગાર્ટનનો સામાન લાવવા મળ્યા હતા
 અને રૂ. ૧૯) પાન સોપારી વગેરે ખર્ચામાં હતા. પીંજરત—ગામનેલો
 તરફથી રૂ. ૩) ની મિઠાઈ વહેંચવામાં આવી હતી. દેગામ કન્યાશાળા—
 મકનજી સવરામભાઈએ રૂ. ૪) ની મિઠાઈ વહેંચી હતી. મુનસાડ—ગામ
 લોડોએ રૂ. ૧૨) નું ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. પારડી—ગામલોડોએ
 ૪૦-૪-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. ખેરલાવ—અમરચંદ નરસજીએ રૂ. ૧૦)
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું અને રૂ. ૧) ની સાકર વહેંચી. કડોદ ઉર્દુ-
 શાળા—સ્કૂલ કમિટિના ગેમ્મરોએ રૂ. ૫-૮-૦ ના ઇનામ આપ્યાં. અને
 માંડવીના કાજી સાહેબે રૂ. ૬-૮-૦ ના પેંચ વહેંચ્યા. વીહારા—ગામ-
 લોડોએ રૂ. ૬-૬-૬ ની મિઠાઈ વહેંચી અને ઇનામ આપ્યાં. રૂ. ૧૮) નું
 ઘડિઆળ નિશાળમાં આપ્યું. કુલપાડા—ગામલોડોએ રૂ. ૧૫) નું ઘડિ-
 આળ આપ્યું. હઉ—લગા પેમાં મોદી, નાથુ મકન શાહ, અને ગોવન
 ભાણુ પટેલે મળી રૂ. ૧૫) ખરચી નિશાળ જમાડી અને ભૂલા ગોવન
 પટેલે રૂ. ૩) ની સાકર વહેંચી. નવસારીવાળા શેઠ પાલનજીના પુત્રી ડી.
 પી. માંજીએ રૂ. ૨૫) નું ઇનામ વહેંચ્યું. તરસાડાં—ગામલોડોએ રૂ. ૧૫)
 ની મિઠાઈ વહેંચી. કાલીઆવાડી કન્યાશાળા—વસનજી કલ્યાણજી દેસા-
 ઇના પત્ની જીજ્ઞાએ રૂ. ૮) ની છીટ આપી તથા રૂ. ૨) ના પતાસોં
 વહેંચ્યાં. ધગઠમલ—શેઠ જહાંગીરસા ખરસેંદજીએ રૂ. ૩) ના ઇનામ
 આપ્યાં. જલાલપોર કન્યાશાળા તાલુકો માસ્તેર મી. મદનેજી ભીગલાઈ
 નાથે રૂ. ૫) નું ઇનામ આપ્યું. મગોદ—દેસાઈ રણુછોડજી લાલભાઈએ

પુણી—કેટલાક સદ્ ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૪-૮-૦ની મીઠાઈ વહેંચાઈ વાપી—
 ગામલોકોએ રૂ. ૭) ની મીઠાઈ વહેંચી. પરવટ—સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરોએ
 રૂ. ૩) ની મીઠાઈ વહેંચી તથા રાજ્યાલિપેકને દિવસે ગામલોકોએ રૂ. ૩)
 ની મીઠાઈ વહેંચી. ભાગદા—ગામલોકોએ રૂ. ૩)ના પૈસા વહેંચ્યા. ઉમર
 ગામલોકોએ રૂ. ૬) નું ઇનામ વહેંચ્યું. તથા ખારવાના પંચ તરફથી રૂ.
 ૪) ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. ગામલોકો તરફથી રૂ. ૧૧) નું ઇનામ તથા બ-
 રડી વહેંચાયા અને છોકરાઓને દર વરસે ઇનામ વહેંચવાને રૂ. ૧૦૦) નું
 ફંડ બેગું કરવામાં આવ્યું. સલવાન—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦-૮-૦ નું ધડી-
 આળ નિશાળમાં આપ્યું. મજાગામ—જગીરદાર છોટાલાલ ઝાલાસાધ્યે
 રૂ. ૧૨ ની ચોપડીઓ તથા પતાસાં આપ્યાં. હડિ—ખાન બહાદુર બરજો-
 દજી નસરવાનજી વડીલે રૂ. ૧૦) ની મીઠાઈ વહેંચી. વેસુ—ઇનામદાર
 નવા પ મીર સદ્ગૃહીન હુસેનખાન સાહેબ તરફથી રૂ. ૫) ની મીઠાઈ
 વહેંચવામાં આવી.
 કચ્છ વિભાગ.

બલદીઆ સ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી ઇનામ રૂ. ૮-૮-૦ જો-
 બ સચેદિના મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ સ્કૂલના મહેતાજી દયા-
 રામ તુલસીએ ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ મનકુર સ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી
 ઇનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગામના વેપારી તરફથી ઇનામ રૂ. ૩-૦-૦ લખ-
 પત સ્કૂલ—ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૫-૮-૦
 ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી ઇનામ રૂ. ૨-૮-૦ મોહા સ્કૂલ—લાઠી-
 ના ઠોકાર સાહેબ ઇનામ રૂ. ૨૪-૪-૦ લલ્લેસરના પડયા ગોપાલજી ના-
 રજીજી ઇનામ રૂ. ૧૦-૧૮-૦ જગીરદારના કુંવર દેવાજીના લક્ષ્મ પ્રસં ની
 ખુશાની સભ્યે ઇનામ રૂ. ૨૦-૮-૦ તેરાના રહીશ દક્કર ડીરજી ઉકેડાએ
 ઇનામ વહેંચેલ રૂ. ૧૨-૧૨-૦ ઠા. મૂળજી વિશ્રામ ઇનામ રૂ. ૨૧-૮-૦
 પતાંસવા સ્કૂલ—કાઠારી વિશ્રામ શિવચંદે ઉનાળામાં પાણી પાવા માસ
 ૪ ને માટે માસિક રૂ. ૧-૦-૦ સુંદરા સ્કૂલ—શેઠ લખુભાઈ અબ્દુલા
 ઇનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગઢસિસા સ્કૂલ—શેઠ લાણુજી ભદ્રજી ઇનામ રૂ.
 ૪૪-૧૨-૦ કોડાય સ્કૂલ—માંડવીના શેઠ તેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બો-
 મજીએ વહેંચ્યું રૂ. ૩૬-૮-૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ ખોળ લખુભાઈ
 અબ્દુલા ઇનામ રૂ. ૧૧-૮-૦ ગોધરા સ્કૂલ—માંડવીના રા. મૂળજી
 મેધજી ઇનામ રૂ. ૧૩-૪-૦ અંબાર સ્કૂલ તથા નામટ સ્કૂલ—ડાંગો
 મોણસિંહ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬-૦-૦

પુણી—કેટલાક સહ ગૃહસ્થો તરફથી રૂ. ૪-૮-૦ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. વાપી—
ગામલોકોએ રૂ. ૭) ની મીઠાઈ વહેંચી. **પરવટ**—સ્કૂલ કમીટીના મેમ્બરોએ
રૂ. ૩) ની મીઠાઈ વહેંચી તથા રાજ્યાલિપેકને દિવસે ગામલોકોએ રૂ. ૩)
ની મીઠાઈ વહેંચી. **ભાગદા**—ગામલોકોએ રૂ. ૩)ના પેંડા વહેંચ્યા. **ઉમરા**
ગામલોકોએ રૂ. ૬) નું ઇનામ વહેંચ્યું. તથા ખારવાના પંચ તરફથી રૂ.
૪) ની મીઠાઈ વહેંચાઈ. ગામલોકો તરફથી રૂ. ૧૧) નું ઇનામ તથા બ-
રડી વહેંચાયા અને છોકરાઓને દર વરસે ઇનામ વહેંચવાને રૂ. ૧૦૦) નું
ફંડ ભેગું કરવામાં આવ્યું. **સલવાન**—ગામલોકોએ રૂ. ૧૦-૮-૦ નું ઘડી-
આળ નિશાળમાં આપ્યું. **મજીગામ**—મગીરદાર છોટાલાલ ઝાલાસાધએ
રૂ. ૧૨ ની ચોપડીઓ તથા પતાસાં આપ્યાં. **હઉ**—ખાન બહાદુર બરજે-
દશ નસરવાનજી વડીલે રૂ. ૧૦) ની મીઠાઈ વહેંચી. **વેરુ**—ઇનામદાર
નવાજી ખીર સદરદીન હુસેનખાન સાહેબ તરફથી રૂ. ૫) ની મીઠાઈ
વહેંચવામાં આવી.

કચ્છ વિભાગ.

બલદીઆ સ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી ઇનામ રૂ. ૮-૮-૦ ખો-
ળ સચેદિના મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ સ્કૂલના મહેતાજી દયા-
રામ તુલસીએ ઇનામ રૂ. ૧-૦-૦ મનદેરા સ્કૂલ—શ્રી દરબાર તરફથી
ઇનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગામના વેપારી તરફથી ઇનામ રૂ. ૩-૦-૦ લખ-
પત સ્કૂલ—ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી તરફથી ઇનામ રૂ. ૫-૮-૦
ભુજના વડીલ હરિદાસ મૂળજી ઇનામ રૂ. ૨-૮-૦ રોહા સ્કૂલ—લાઠી-
ના ઠોકાર સાહેબ ઇનામ રૂ. ૨૪-૪-૦ ભદ્રેસરના પંડ્યા ગોપાલજી ના-
રજીજી ઇનામ રૂ. ૧૦-૧૨-૦ જગીરદારના કુંવર દેવાજીના લગ્ન પ્રસં ની
ખુશાલી સભ્યએ ઇનામ રૂ. ૨૦-૮-૦ તેરાના રહીશ દ્ધર ડીરજી ઉદ્ધડાએ
ઇનામ વહેંચેલ રૂ. ૧૨-૧૨-૦ ઠા. મૂળજી વિશ્રામ ઇનામ રૂ. ૨-૧-૦-૦
પત્તાંસવા સ્કૂલ—કાઠારી વિશ્રામ શિવચંદે ઉનાળામાં પાણી પાવા માસ
૪ ને માટે માસિક રૂ. ૧-૦-૦ સુંદરા સ્કૂલ—શેઠ લલુભાઈ અબ્દુલા
ઇનામ રૂ. ૮-૦-૦ ગઢસિસા સ્કૂલ—શેઠ લાણુજી જાદવજી ઇનામ રૂ.
૪૪-૧૨-૦ કોડાય સ્કૂલ—માંડવીના શેઠ નેમીદાસ હેમરાજના પુત્ર બો-
મજીએ વહેંચ્યું રૂ. ૩૮-૮-૦ સુંદરા કન્યાશાળા—શેઠ ખોળ લલુભાઈ
અબ્દુલા ઇનામ રૂ. ૧૧-૮-૦ ગોધરા સ્કૂલ—માંડવીના શા. મૂળજી
મેઘજી ઇનામ રૂ. ૧૩-૪-૦ અંબાર સ્કૂલ તથા નાગર સ્કૂલ—ડાંગા
મોણસિદ હરખચંદ ઇનામ રૂ. ૬-૦-૦

આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બોળબોધ ઉપર અંગ્રેજીમાં

કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્યમંત્રી હાલકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણી ખાતાના વલ્લા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોનાં શુદ્ધ વલણ સોધી લાવી, તથા ચોરસોને અનુકૂળ અક્ષરોનાં કદ તથા લખાણ ટંબની ગોઠવણ કરીને, હાલ આલેખી સેવે કોપીબુકો કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુંદરતા બળવવા માટે ત્રાંખાના પત્રા (કોપરિશ્ટ) કોતરેલેલાં છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક પેજ એક જ બીજી સુંદર રંગની સાદીથી છપાવે છે. કાગળ અને કવર ઉપર તકાઉ વાપરેલા છે, જે બેક વખત બેવાથી ખાત્રી થયે છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેક્ટ ૩૩ ટકા કમીશન આપવામાં આવશે; મેકીંગ અને રેડવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે; પણ પ્રોસ્ટ મારફતે જે સ્ટેશનથી આવજન ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને સેક્ટ ૩૩ ટકા હકસાથ લઈ મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠકાણું—આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પની, લેખનકળા, કોપીબુકની બોક્સ, કાળકાદેવી રોડ પાસે બોક્સ સાથે મેન્બર-૨૧૭ મુંબઈ.

જાહેરખબર

જગન્નાથ જેઠાલાઈ.

આ પ્રારેટકૃત નિર્બંધ સંગ્રહ રૂ. ૦૫૫ પ્રતિ, લોખંડે મુંબઈ-ગુજવાર્તા રૂપ પ્રતિ ૦) નેટવર્ક શુક્ર મુંબઈ—હિંદનો ઇતિહાસ ૦૧ ૧૯૧૧ સુધીના પુસ્તક સુધારાવાળા, શુક્રેશ્વર જોશી મેલ શાળા.

આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પનીની

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ ઉર્મિખંડમાં

કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે સુખ્ય ઇલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

કેળવણી ખાતાના ઘણા અનુભવી અમલદારોના મત લઈ ગુજરાતી અક્ષરોનાં શુદ્ધ વલણ શોધી કાઢી, તથા ચોરસોને અનુકૂળ અક્ષરોનાં કદ તથા લખાણ ટંબની ગોઠવણ કરીને, હાલ 'ચાલતી' સેવે 'કોપીબુકો' કરતાં ચઢીઆતા થયાની ખાત્રી થયા પછી છપાવી બહાર પાડી છે.

કોપીબુકોની સફાઈ અને સુંદરતા બળવવા માટે ત્રાંખાના પત્રા (કોપરિયેટ) કોર્પોરેશન છે, જે ઉપરથી માત્ર દરેક 'ચેન્' બેકન' બોર્ડને સુંદર રંગની ચાહીથી છપાય છે. કોર્પોરેશન અને કવર ઉંચા ટકાઉ વાપરેલા છે, જે એક વખત જોવાથી ખાત્રી થયે છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત 'કોપી ખરીદનારને સેકડે ૩૩ ટક કમીશના આપવામાં આવશે; પ્રેક્ટીંગ અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે; પણ પ્રોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને સેકડે અઘો ટકો ટકસાઈ લા મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠંકાણું—આત્મારામ અને દલાલાઈની કમ્પની, લેખનકળા, કોપીબુકની ઓફીસ,—કાળકાદેવી રોડ પોસ્ટ ઓફીસ સોમ નંબર-૨૧૭ સુબેડ.

જગન્નાથ જેઠાલાઈ.

આરોહિત નિવંધ સંગ્રહ ૩, ગા ધનામ લોધમેઠમંજુર-ગુજવાત્ત રૂપ પ્રતિ ૦ ૦) નેકસ્ટ બુક મંજુર—હિંદનો ઇતિહાસ ૦૧ ૧૯૧૧ સુધીના પુસ્તક સુધાગ્રાળો, બુકમેલર ખેચર મેધ ૭ રાજકોટ.